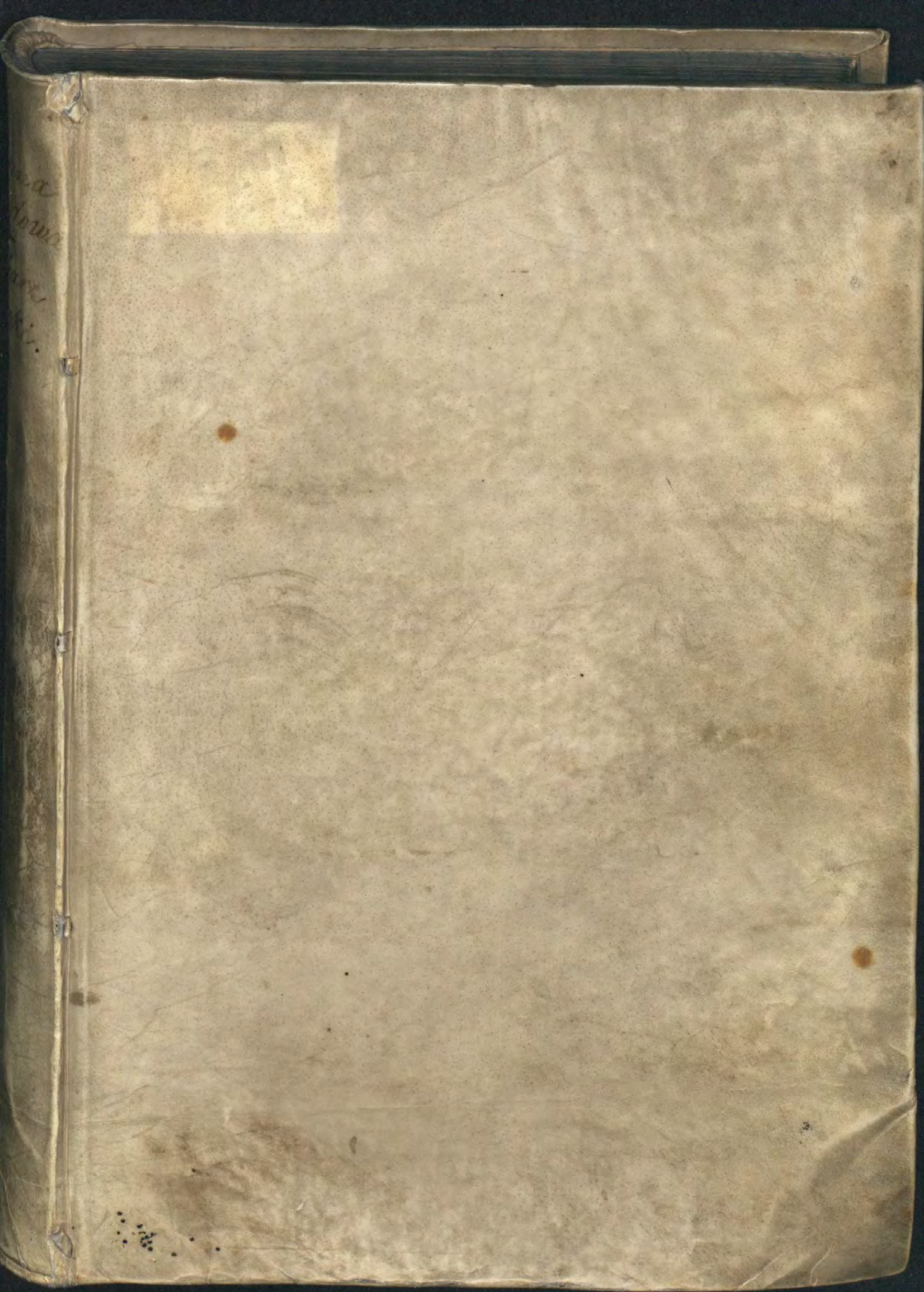

ad Cimelia.

HERBARZ POLSKI,

To ieſt

O PRZYRODZENIV ZIOŁ Y DRZEW ROZMAITYCH, Y INNYCH RZECZY DO LEKARZTW NALEZĄCYCH,

Księgi Dwoie,

DOCTORA MARCINA VRZĘDOWA,
Kánoniká niekiedy Sędomiérſkiégo: y Iáſnie oświeconégo Hrabie Páná, Páná Ianá z Tarnowá, Káſztellaná Krákowſkiégo, y Hetmáná Wielkiégo Koronnégo, etć. Medyká.

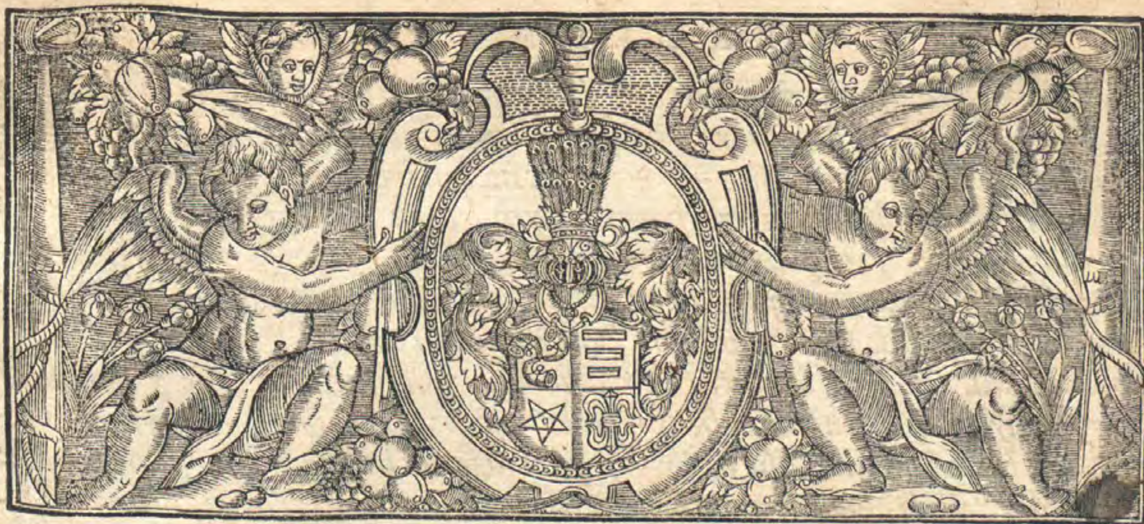

W KRAKOWIE,
w Drukárni LAZARZOWEY, Roku Pánſkiégo,
M. D. VC.

Pſal. 103.
Produxit Deus fœnũ iumentis, & herbam ſeruituti hominum.

IASNIE WIELMOZNEMV PANV,

PANV GABRIELOWI WOYNIE,

PODKANCLERZEMV W. X. LITEWSKIE°

MERECZKIEMV, KRASNOSIELECKIEMV, BIERZANSKIEMV, Y DYRWIANSKIEMV, &c.

STAROSCIE.

Moiemu wielce Miłośćiwému Pánu, y dobrodzieiowi.

NAuki wyzwolonè, Iáſnie Wielmożny Miłośćiwy Pánie, pomnażáć y zdobić, by téż żadnègo pożytku niebyło, rzecz iednák przez śię ieſt zacna, poważna, chwały y czći wielkiéy godna. Abowiém będąc człowiek złożony z duße y z ćiáłá, iáko wzgárdzony ieſt, ieſli ſie vgania zá docześnèmi y ćieleſnèmi rzeczámi: ták záś ieſli do zacnieyßych y gòrnieyßych rzeczy vmyſł ſwòy podnośi, powagę y godność z duſzą, iáko z przednieyßą częśćią od nátury dáną, zátrzymawa: W náukách iśćie wyzwolonych, z których wßyſtko prawdziwè dobro płynie, łatwie to pokázáć może, kto ſie do nich gárnie, y w nich ćwiczy, co zá ánimuß w nim, iáko wyſoki y wielki, y iáko wiele ma nád tákié, co przywiązawßy ſie do żądzy ſwych, vmyſł ſwóy, dla ozdoby od przyrodzenia náżyczony, álbo prósznośćią namiętnośći pomázuią, álbo fáłßywym roſkoßy ſmákiem wiklą, álbo fráſunkiem rzeczy docześnych poniżáią y pogrążywáią. Wſpániáła to bowiém rzecz ieſt, á práwie Boſka, nie báwić ſie rzeczámi źiemſkiémi: ále vmyſł ſwóy, choć tym ćieleſnym ćiężarem śćiśniony, do rzeczy zacnych dźwigáć, áby mógł obaczyć czym ieſt, co zá zacność iego, tákże áby rozumem y dowćipu przyrodzonègo biegiem, pomniał ná początek ſwóy zkąd poßedł, y był vczeſtnikiem Boſtwá. Táć ieſt doſkonáłość żywotá ludzkiégo, ten ſpoſób naucziwßy do żyćia. W tym, którzy przedtym znáczni byli, ſłußnie zá bogi ich miano, y czći

boſkié im wyrządzano, á to dla tego, że y przedźiwni byli w rozum, godność, y w náukę, y to że dobrodźieyſtwá y pożytki wielkié ludzkiému narodowi przynieśli. Zá czym y teraz ſłuſznie w ſławie nieśmiertelnéy ſą ći wſzyſcy, którzy porzućiwſzy ſtáránié o rzeczách znikomych, bądź z nátury ſwéy dobrze ná to ſpoſobionéy, y wypolerowánéy, bądź z rozumu, ſławy y cżći przyſmákámi zápalonègo y záiuſzonègo ná to ſie vdáią, áby, iáko inſzèmi zacnèmi y dźielnèmi ſpráwámi, ták téż y náukámi ſpólnèmu ludźi towárzyſtwu pomocni byli y pożyteczni. Lecz w rożnośći ták wielu oſób y Condiciey, rożné y ſpoſoby y przyczyny ſą, którèmi nie tylko wynáleźionè przedtym náuki ſie zátrzymawáią, ále téż y ingenia, *dla ozdoby y pomnożenia ich więtſzègo vſtáwicznie ſie zápaláią. Byli bowiém niektórzy (ácz z łáſki Bożéy y teraz ſą) którzy máiętnośći y zbiory ſwoie ná to ważyli, áby ludźie vczonè promowuiąc y dźwigáiąc ſumptem y nakłádem ſwym, náuki rozſzerzáli y ozdobiáli. Cnotá záiſtè wielka ieſt, nie dáć tym záleżéć polá, których náturá ná to wyſtáwilá, áby ludźióm ſłużyli, y náukę á dowćip ſwóy ná pożytek poſpolity obrácáli. Drudzy ſą, którzy bądź z chęći y możnośći ſwéy, bądź zá nápominániem y pomocą ſtárſzych, to co im Bóg dał,* munimenta *zoſtáwuiąc dowćipu y rozumu ſwégo, nam, y náukę do wypráwienia vmyſłu náſzègo, y ſpoſób do vczćiwègo á cnotliwègo żyćia, ták wielé rożnych kśiąg piſząc podáli, ábyſmy y w rozum byſtrſzy, y w ſpráwách cnotliwi, y w obyczáiách vczćiwi bydź mogli. Zá co téż pámiątkę wieczną, y ſławę teraz odnoſzą. Którzy téż przekłádániem kśiąg cudzych ſie bawią, y ći iednák nie trácą dármo pracy ſwéy, gdyż y to należy do rozſzérzenia y ozdoby tychże náuk. Miedzy temi téż mieyſce máią y ći, którzy nie będąc ták doſkonáli, áby co ſwégo wydáć, álbo drugie zápomágáć mieli, owych iednák pracé y* lucubrationes *ku pozytkowi ludzkiému nápiſánè, á tè álbo prze niedoſtátek nie wydánè, álbo prze śmierć zániechánè y zániedbánè, álbo prze czáſu nieſpoſobność zátrzymánè y odłożonè, gdy do rąk ſwych doſtáną, ſumptu, y prace nie żáłuiąc* in publicum *wydáią, y ták* benemereri de literis *vśiłuią. Otóż Iáſnie Wiel. M. Pánie, widząc ia ták rożnè ſpoſoby* benemereñ. de literis, *á iednè drugich zacnieyſzè y ważnieyſzè, życzyłbym był y ſobie tego, ábych mógł był piérwſzèmi ſtopniámi, vprzéymą chęć moię, którą mam* benemereri de literis *pokázáć: ieno że mi z iednéy ſtrony rozumu, z drugiéy doſtátku ták wiele nieſtáie, zgołá téż ták bez przyſługi bydź mi ſie nie zdáło, ważyłem ſie przy namniéy tego oſtátniégo ſtopniá chwyćić: zwłaſzczá że mi ſie drógá ſámá* vltrò *podawálá. Drógá tá iáka by byłá, W. M. móy Miło: Pan wyrozumieć raczyſz. Przyſzłá mi do rąk kśięgá zacnègo niekiedy Mediká, Doktorá Marćiná Vrzędowá, kśięgá iáko zacna y potrzebna, ia o tym diſcurrowáć niechcę, gdyż to nie ieſt méy profeſſiiéy, rzecz iednák ſámá świádczy. Ieſli bowiem nád zdrowié niéma nic człowiek milſzègo y ſzczęśliwſzègo, dla czego náuká y ſpoſób záchowánia y rátowánia iego niéma bydź iemu miły y wdźięczny? Poniewáż z dáru Bożégo ná pożytek y porátowánié zdrowia ludzkiégo ieſt dány y tákié, którzy co kiedy zacnègo w téy nauce pokazáli, v ſtárych zá bogi miano, kośćioły im budowano, ołtarze ſtáwiano, ofiáry palono. Intentiiéy tylko krótko*

Autho-

Authorowéy dotknę, która táka byłá, áby ludźióm narodu swégo bárzo osieroćiáłym w lékárstwá, wydániem tych kśiąg pomógły przysługę vczynił, pracy wielkiéy y pilnośći nie żáłował, ktemu też nic z swéy głowy ábo rozumu nie pisał, ále wßystko z náuki stárych Lékárzów, ktòrzy od kilá tyśięcy lat zacni y sławni byli. Kśięgi tedy tè, iáko z tych pomienionych miar, y z wielu innych, iż były godnè do ludźi podánia, á sam ich Author prze śmierć wydáć niemógł, wazyłem śie oto kosztem y nakłádem swym wydáć, rozumieiąc operæpretium *vczynić, y iákąśkolwiek przysługę* de literis. *W czymem śie też nie sádźił ná zdánie swoie dość bláhe, ále rácźéy ná rozsądek y baczenie ludźi zacnych y w téy náuce biegłych, którzy życzyli tego, áby praca człowieká tego ták wielka á pożyteczna do pożądánègo końcá przyßłá, y áby ludźie pożytku iéy vználi. A ponieważ ten ieſt zwyczay záwżdy przy wydániu których kśiąg, dedikowáć osobie iákiéy zacnéy: dla tegóż y ia kśięgę tę, W. M. memu miłośćiwému Pánu, z wielu á ważnych przyczyn przypisuię, pod obronę y* patrocinium *podáię. Abowiém to co zwykli inßy w dedikowániu vpátrowáć, wßystko śie to w W. M. mym miłośćiwym Pánie nayduie: ieśli śie przypátrzym fámiliiéy zacnéy W. M. tá w Wielkim X. Lit: dobrze znáczna, sławna, Królóm pánóm swym, y R. P. dobrze zásłużona: ieśli cnotóm, w tych iáko wiele W. M. móy miłośćiwy Pan przed inßémi miéć raczyß: ták też vpátruiąc godność, chęć, y ánimuß do oyczyzny swéy Authorá tego, ktòry on nie tylko w nápisániu kśiąg tych, ále y we wßystkich innych potocznych sprawách znácznie pokázywał, słußnie W. M. memu miłośćiwému Pánu pod obronę y on sam y kśięgá tá odemnie podána być ma. Do tego będąc ná ták zacnym Pieczętárskim vrzędźie, y stróżem zdrowia y cáłośći R. P. ogródek ten ludźkiégo zdrowia y sposób záchowánia y rátowánia iego przystoynie śie dedikowáć W. M. memu miłośćiwému Pánu ma, zwłaszczá że w chęći do rozßérzenia y pomnożenia tychże náuk żadnému wprzód nie dáć raczyß, y w zápomagániu ludźi tákich, którzy do náuk śie gárnąy ßpießą, bądź własną máiętnośćią swą, bądź też róznèmi inßémi promociámi, nie raz znáczna chęć W. M. mego miłośćiwègo Páná pokazáłá śie. Przy czym wßystkim, Ia iákóm raz oddał śie ná posługi W. M. mego miłośćiwégo Páná, ná ktorychem iuż ták wiele lat strawił, táky ten nákład móy, y iákiéśkolwiek, choć w cudzéy rzeczy stáránie, y sámégo śiebie pod obronę y łáskę W. M. mego M. Páná oddáię: tußąc sobie to, że zacność fámiliiéy, y cnoty ták wielkié W. M. mego M. Páná, ozdobą; á powagá vrzędu od obmowców (gdyż podobno sámá tá kśięgá ták szczęśliwa nie będźie, áby ich vyść miáłá) y kśiędze téy, y mnie sámému, obroną y podporą będźie. Proßę tedy ábyś W. M. móy M. Pan, ten dar máluchny vpominek, ále vprzéymym y szczyrem sercem dány odemnie nanižßégo sługi swégo z łáską przyiąć, y mnie, iákóm to przed tym záwße znał, do końcá Miłośćiwym Pánem być raczył. Dan w Krákowie 9. dniá Lipcá, Roku Páńskiégo,* 1595.

W. M. mégo Miłośćiwégo Páná nanisßy sługá,

Ian Firlewicz.

Doktor Márcin Vrzedow do Czytelniká.

PLINIVS czáſu ſwégo nazacnieyſzy miedzy Láćińſkiemi Medzycy Philoſoph / w piątych y dwudzieſtych kſięgách piſze: Zacność á powagá náuki znánia ziół / y ich przyrodzenia á pomocy zdrowiu ludzkiému / nie człowieczego / ále boſkiégo rozumu ieſt wynaleźienie: álbo wiec / ieſli co w téy náuce ludźie pokázali znácznégo y pożytecznég / wſzyſtko tego z dáru á nátchnienia Bożégo doſtąpili. Abowiém w rzeczy widoméy á zwierzchniéy / moc y cnotę niewidomą á we wnętrzna wynáléźć y dosiądz / coś ſie to nád człowieczy rozum śćiąga y wynosi. Ziołká widźiemy / mocy y sił w nich nie widźiemy / którémi dźiwné rzeczy á niepodobné práwie ſpráwuiemy / ták / iż żadna rzecz ná świećie nie ieſt / któraby przez źiołá nie mogłá bydź ſpráwiona y vczyniona. Iáko to częſto doświádczamy / że mocą źiół ludźie znędzeni á ſtrápieni boleśćiámi ćiężkiémi / ku napożądliwſzému ſczęśćiu zdrowia przychodzą / ślepi wzrok / głuſzy ſłuch / chromi moc y siłę do chodzenia biorą / vmárli nákoniec ożywiáią / co świádczy Plinius Iubą Hiſtorykiem zacnym / który piſze / że w Arábiiéy człowiek vmárły źiołkiem ku pierwſzému zdrowiu był przywrócony / y młodźieńczyk od ſczenięciá Smokowégo zábity / przez źiółko od ſtárégo Smoká náleźioné y przynieſioné ożywiony był / y wſkrzeſzony. Którą to moc w źiołách beſtye nierozumné / ſamégo przyrodzenia ſpráwą / znáią / ná pomoc y pożytek ſwóy obrácáć vmieią: świádczą to ludźie zacni / y ſtárzy / świádczy y experientia vſtáwiczna / że beſtie nie tylko ſámé ſobie źiołámi w przygodách wielu pomagáią / ále nas pożytku y znánia ich czáſem vczą. Co ieſli ták ieſt / iż nieme bydletá y nierozumné / porátowánia ſobie od źioł ſámé przez ſie ſzukáią / rzecz ieſt iśćie ſromotna á ſproſna człowiekowi rozumnému á niezliczonym wrzodóm y boleśćiam poddánému y podległému / niechćieć vmieć / áni ſie vczyć znánia źioł / któréby mu zdrowie czyniły / w chorobie iego rátowáły: ponieważ źioł znánie / nie tylko pożytek wielki ku zdrowiu przynosi / ále też káżdému z onych ludźi / co około tego prácowáli ſławę y imie nieśmiertelné czyni. Słynie podźiś dźień y ſłynąć będźie záwſze Gentius Król Słowieńſki / nie czćią áni ſławą ſtolcá króleẇſkiégo ták wielkiégo y zacnégo / ále wynaleźieniem Genciány / to ieſt / Goryczki: ták iż póki wſpomniona Gentianá będźie / pámiątká iego też y imie wſpomnioné bydź muſi. Słynie Artemeſia Królowa / od Artemeſiiéy / to ieſt / Bylice: ſłynie Apollo / od Apollináris: ſłyną y inſzy wſzyſcy / którzy co kiedy zacnégo y pożytecznégo w téy náuce pokazáli. Iákóż w prawdźie z tákim vsiłowániem / prácą / y przewagą ludźie oni o to ſie ſtáráli / dрógi dálekié podeymuiąc / niebeſpieczeńſtwóm wielkim ſie poddawáiąc / áby żadnéy rzeczy około źioł nie opuśćili / w czymby potomkóm pożytek vczynić mogli. Máło im było znáć źiołká té co w ogródkách ie sieią / álbo ſámé po polách roſtą / ále ich po puſtynách / po leśiech / po górách / po ſkáłách / y náwet po mieyſcách / gdźie kózki leśné ledwie doyść mogą / ſzukáli: táka gorąca miłość y chęć w nich potomkóm dobrze czynić záwżdy byłá. My záśię nátury złośliwéy ludźie / nie tylko ábyſmy ták ſobie ſámi iáko potómkóm byli vżyteczni / ále y to co oni z táką prácą y pilnośćią wynaleźli / zátáić y zátłumić chcemy / cudzych dóbr inſzym potrzebuiącym nieużyczáiąc. Nayduią ſie bowiém tácy Lékárze / ták zazdrośćiwi y nie życzliwi / iż gdy ná iáką chorobę lékárſtwo / które pewné wiedzą (Sekretá zową) tákiégo obiáwić niechcą / by ſnádź też człowiek vmrzeć miał / rozumieiąc áby to lékárſtwo / ieſliby ie drugi vmiał / mocy y rátunku ſwégo mieć niemogło: zá czym vczynili to / że oné náuki pewné á pożyteczné / z wielką prácą y pilnośćią od ſtárych zebráné / záginęły / á práwie z nimi pomárły. Sámi zás obróćili ſie ná zamorſkié y cudzoźiemſkié lékárſtwá / áby z nich tym łátwiéy pożytek ſobie czynili. A ono náturá / álbo ráczéy Pan Bóg ſprawcá wſzyſtkiéy nátury / źiołká / drzewká / y chróśćiki / dał nam zá pewné lékárſtwá / którémiby ſie káżdy bez nákłádu wielkiégo rátowáć mógł: bo w proſtych źiołkách okázuią ſie ſpráwy nátury / á w lékárſtwách złożonych / (zową compoſitá) tylko coniectury / to ieſt domniemánia / á té fáłſzywé częſtokroć y omylné. Dla tego zazdrość / á przewrotność ludzkich rozumów vczyniłá / że wymyślili lékárſtwá drógie / z rozmáitych rzeczy złożoné / pieniędzmi nieprzepłáconé / w vlęczeniu omylné. Arábią y Indią wſzyſtkę zbiegáli / áby lékárſtwá zamorſkié w cenę y w vżywánié przywiedli / wiecéy w tym pożytkowi ſwému folguiąc / niż dobru poſpolitému: áno z nas káżdy źiołká depce / które nam wiecéy niżli Arábſkié álbo Indiyſkié pomogą. V nas w Polſcze tá náuká zákryta dotąd byłá / Náſzych czáſów vdał ſie ná to ieden / áby prácą ſwą ludźióm pożytek vczynił: wyłożył źiołá ná polſczyznę z láćińſkiég iezyká / z wielką w prawdźie prácą / iedno że też ſam źiół niedobrze znał / áni podobno tego ſie vczył /

czył/ prácá iego byłá niepożyteczna / á ráczey ßkodliwa : ponieważ inße ziołá ná polſczyznę wykłádał/ niżli po łácinie známionowáły : lekárſtwá y własnoſci ziołóm przypiſował té/ ktorych niemiáły. Drugi chciał go popráwić / ále y ten nie wiele wſkórał / bo y ſam nie wiele medrßy nád pierwßego był. Widząc ia tedy / że ludzie ſie tych kśiąg z wielką checią chwycili/ á co wietßa/ miáſto pomocy/ bo ßkodę w zdrowiu ſobie czynili/ otoż z miłosci mey przeciw oyczyznie/ y checi przeciw narodowi memu/ dla dobrego ich y vżytecznego/ vdałem ſie ná to/ ábym ziołká wiernie z Greckiego y Łáćińſkiego iezyká ná polſczyznę wyłożył/ mowię té ktore ſą poſpolité/ w naßych kráinách roſtące/ á od ták wielu tyſiecy lat przeciw niemocóm ludzkim w lekárſtwách doświádczoné/ przy tym y niektore ziołá w Herbarzu Polſkim/ opuſczoné / y inße / ktorych ſtárzy Doktorowie nieználi/ náßych czáſów nálezioné y poznané. A to nie z mego rozumu/ ale z nápiſánia y náuki Lekárzów ſtárych Greckich y Łáćińſkich / y niektorych Arábſkich. Do tego ábych vkazał z piſmá onych zacnych Doktorów / złé wykłády ziołek w Herbarzu Polſkim : á nie tylko błedy w Herbarzu/ ále y Aptekárzów/ tych/ co ſie znáć ziół vczyć niechcą / y báwiących ſie Bab ziołmi / ktoré ſczycą ſie ziołá znáć / á oné nic nieumieią/ y owßem ludzie y ſiebie záwodzą. Kśiegá tedy tá ile ku pożytkowi poſpolitému odemnie nápiſána / rozumiem że wdziecznie przyieta bedzie : Jeſli bowiem człowiek nád zdrowie nic milßego áni pocießnieyßego niema/ y owßem bez zdrowia wßytko złé ſie mu dzieie/ náuká tá/ ktora ie záchowywa/ álbo zepſowané y nákáżoné rátuie/ dla czego w przyſtoynym poważeniu bydź niema ? Toż rozumiem y o tey pracy moiey w kśiegách tych / że ią ludzie przyimą wdzięcznie odemnie / áni źle niż ſie godzi wykładáć bedą. W prawdzie żadney ták ſczęſliwey rzeczy ná świecie niemáß/ ktoraby choc vmyſłem ſczyrym y vprzeymym ku pożytkowi ludzkiému ieſt wydana / byłá prożna obmowek y ßácowánia ludzkiego/ á tákich ſnadź ludzi/ co ſámi nic nieumieiąc / nic życzą tego/ áby co kto ná pożytek obrácał poſpolity. Ja ſie czuię w tym/ że nic nieprzyſtoynégo w propoſitum moim piſánia tych kśiąg niebyło / ſámá miłość y powinna chęć ſłużyć ludziom mie do tego przywiodłá. Jeſli iednák w czym ſie komu niedogodzi/ abo zdániu ſie czyiemu contradikowáć bedzie / iż y té controuerſię ſámé nie ſą w tey ſcientiiey vkoioné/ niech ták odemnie przyimuie/ iáko przyſtoi/ y opácznie nád intentią moię niech nie wykłáda. Ja życzę tego/ áby po mnie ſczęſliwßé czáſy były/ áby kto był doſkonálßy y vczeńßy (w checi bowiém y życzliwosci ßtychowáć mie nie może) ktoryby dla porátowánia ludzkieg̃ zdrowia godniey/ niżli ia/ prácował. Życzę tego/ áby ſie Polacy narodu ſwégo rozmiłowáli/ ku pożytkowi ſwému prace ſwé obrácáli/ y to coby nalepßego z dáru Bożeg̃ kto miał/ oyczyznie ſwey y ludziom narodu ſwego vdzielali. Co ráwnie teraz w inßych poſtronnych Nátiách widziemy/ że káżdy iezyk y naród ſwóy / piſániem y przekłádániem kśiąg zdobi y ßlachci : Ja też widząc ták wiele nápiſánych po łácinie Herbarzów/ po polſku záś iż nic tákiego nie było/ z czegoby ludzie pomoc bráli (zwłaſczá iż nie wßyſcy po łácinie vmieią / á też mieyſc wiecey w Polſcze / kedy Doktorá zadnego/ á podobno y Aptek niemáß) Nápiſałem kśięgę te/ ábym wprzod oyczyznie mey powinność przyſtoyną oddał/ to co mi Bóg dáć raczył / tyle ile ieſt ná pożytek poſpolity obrócił / ludziom narodu Polſkiego ſie przyſłużył / á ná podziękowánie y wdzięczność zárobił/ ktorey pracey moiey/ áby káżdy w łáſce y błogosłáwieńſtwie Bożym zażywał/ y ná pożytek ſwoy obrácał / życzę/ á żeby ią też wdzięcznie odemnie przyiął/ proßę : gdyż wiekßey prace moiey y pilności w nápiſániu kśiąg drugich o záchowániu zdrowia/ (ieſli wdzięczność obaczę) da Pan Bog poznáć może.

Godziłoć ſie było wprawdzie doſkonálßémi figurámi Herbarz ten ozdobić, y do káżdégo źiołá ich włáſné figury przydáć. Ale iż áni rzemieſlniká tákiégo coby dobrze y pilno zrobić mógł, áni tego coby wiernie w rzezániu doźrzał nię było (Author bowiém dobrze przed wyśćiem tych kśiąg ſzedł) Czytelnik łáſkáwy ná tákich, ná iákié ſmy ſie zdobyć mogli, przeſtánie: ponieważ káżdégo źiołá, kwiat, naśienié, korzeń, liśćié, wzroſt, y inßè circumſtantię, w Herbarzu ſą opiſánè. A iednák rózność źiół, z iedney figury ſie poznáć dobrze nie może, ábowiém źiele káżdè inácżey wſchodzi, inácżey kwitnie, inácżey doſtawa ſie, ktorè figury wßytkié y rózność ich kłáść y wyráżáć, pracáby byłá nieſkończona, á ſumpt nie oßácowány.

AVTHOROWIE,
z których kśiąg Herbarz ten zebrány y ſpiſány ieſt.

Lekarze starzy.

Hippocrates.
Dioſcorides.
Galenus.
Rufus.
Paulus Ægineta.
Cornelius Celſus.
Alexander Trall.
Orimbaſius.
Auicenna.
Serapion.
Ioannes Meſuæ.
Raſis.
Iſaac.
Haliabas.
Rabi Moyſes.
Auenſoar.

Philozophowie starzy.

Ariſtoteles.
Plato.
Theophraſtus.
Pythagoras.
Chryſippus.
Auerrois.
Plinius.
Cato.
Marcus Varo.
Columella
Albertus Magnus.
Iſidorus.
Macer.
Crateras Herbarius.
Xenocrates.
Plutarchus.
Herodotus.
Caſſius Fœlix.

Philozophowie à Lékárze nowi.

Conciliator.
Platearius.
Conſtantinus.
Paladius.
Vigo Genuenſis.
Georgius Valla.
Bartholomæus de Mont:
Nicolaus Leonicenꝰ.
Collunicius.
Ioannes Meynardus Ferrar.
Hermolaus Barbarꝰ.
Antonius Muſa Ferrarienſis.
Ottho Brunfellius.
Leonardus Fuchſius.
Marcellus Virgilius.
Matthias Miechouienſis.
Ieronymus Caſtelloneus Mediolaneñ.
Matthęus Syluaticus.
Petrus de Creſcentiis.
Georgius Stanterus.

O PRZY-

O PRZYRODZENIV ZIOŁ ROZMAITYCH Kśięgi Pierwsze,

DOKTORA MARCINA VRZĘDOWA.

Capituła I.

ABSINTHIVM ROMAnum, seu Rusticum.

Piérwsze źiele Absinthium, *które w polskim Herbarzu wyłożone Piołyn.*

W Tym pierwszym Kápitulum / ma káżdy obaczyć niedostáteczné wyłożenié / które też przywodźi ludźi ku obrażeniu zdrowia. Mówie té / którzy porády tych kśiąg vżywáią: przodkiem / że słowo łáćińskié Absinthium, tylko o Piołynie pospolitym w Herbarzu polskim rozumiano: gdyż to słowo v Łáćinników iest æquiuocum : co známionuie różnych wiele rzeczy iednym imieniem / to iest kilká źiół różnych / które zową wszyscy Łáćinnicy Absinthiũ. Abowiém iest Absinthiũ Bathypicron, seu rusticum, iest Absinthiũ Serificum, seu marinum, Absinthium santonicũ. Téż Dioscorides y Galenus, tákież Paulus Ægineta, zową Boże drzewko Absinthium Ponticum: á ták niewiedźiéć które Absinthium Piołynem zowie. Bo iesli Absinthiũ známionuie tylko ten Piołyn pospolity / który Dioscorides zowie Absinthium Rusticũ, á Mesuę Absinthium Romanum: tedy nátychmiast z przodku Herbarz polski śilną krzywdę ludzkiému zdrowiu czyni. Abowiém pisze z náuki Auicennę, iż sok źiela piołynowég / kto piie przez dzieśieć dni poránu trzy drágmy / tákie^v ten sok ná niemoc káżdą iest pożyteczny. O Jezu Kryste / iáki błąd: teg bowiém nie pisze Awicená ná tym mieyscu w wtórych kśięgách / y owszem ná tym mieyscu pisze Awicená lib: 2. przeciwnie

Absinthium Æquiuocum.

wnie mówiąc/ że sok Piołynowy szkodzi żołądkowi/ nawiecéy fórtce żołądkowéy wádzi: zową (Orificium stomachi.) A Dioscorides píʃze libr. 3. Nie chwálimy soku Piołynkowégo pijąc/ bo szkodzi żołądkowi. Y przydáie: Jákóż tedy ma pomágáć káżdéy niemocy/ gdy żołądek y głowá/ biórąc lékárstwá/ są grunt wszytkich spraw? Otóż nierozumiém które Absinthium rozumie wykłádácz tego Herbarzá. Wiém ia iż Absinthium Ponticum, które zową Polacy Boże drzewko/ pijąc/ bárzo pomocné przeciw wszelákim iádóm bestiy y gádów iádowitych/ y morowégo powietrza/ przeciw którẽ iest bárzo pożyteczné: ále przedśię o soku nic nie píʃze. Nád to tudzież w tym że kápitulum píʃze/ że sok piołynowy pomaga ku niemocam/ które przychodzą z zimnéy przyczyny. Paulus lib: 7. Galen. 6. A to iest przeciw wszystkim stárym lékárzóm/ którzy píʃzą/ że Piołyn nic niepomocny w niemocách z zimnéy przyczyny/ to iest/ z phlegmy/ która iest zimna. Abowiém ták náucza Hypocrates, (studnicá wszystkich lékarstw) Piołyn/ tym którzy máią phlegmę/ w żołądku nic nie pomaga. A Galenus przydáie/ y owszem bárzo szkodzi/ bo máterię plugáwé zátwardza/ y ku wypędzeniu czyni niepowolné: á ták gdźie miáłá bydź máteria rychło strawiona/ á niemoc dokończona/ tu wiec z iednéy niemocy bedą dwie. Zkąd káżdy może obáczyć zły wykład polskiégo herbarzá.

Zás w wtórym rozdźieleniu tegóż kápitulum o Piołynku pod literą B. náucza czynić syropek z Piołynku/ z Bágniská/ ꝛc. Syrop ten powieda bárzo dobry: rozumiém że ten syropek dobryby był ná niemocy ogniste/ iáko ná terciane/ ꝛc. Ale ty dobry lékárzu Stephanku/ vczyś czynić syropek z bagniská/ gdźie źiele/ álbo lepiéy chróśćik/ bágnisko/ iest gorące á okrutnie śmrodliwé: że nietylko ludźie/ ale y bestię/ prze ćieżki śmród/ nieukuszą go: ábowiém gorzkośćią swą zárażą ięzyk. Wiém ia zkąd swégo błedu przyczynę wźiął Phalinucrus: ábowiém stárzy Aptekárze Krákowscy/ wykłádáli Tamariscum, Bágno: á ono Tamariscus ták dáleko różny od Bágná/ iáko Dąbczyna od Wrzosu.

Tákich błedów pełno po káżdym kápitulum w herbarzu polskim/ iż álbo insze źiele po polsku wykłáda/ niżli po łáćinie známionuie/ álbo lékárstwá przećiwné niemocam náucza: iáko to okaże przy káżdym źielu/ w własnym kápitulum niżéy.

Co ia bacząc/ że sie ludźie bárzo tych kśiąg chwyćili/ według ich gdźie niemász lékárzá/ sprawuią sie/ wiecéy psuiąc/ niż sobie pomagáiąc: bacząc też ia/ że żadny Doktor tego nieszcześćia lutowáć sie nieraczył/ wźiąłem przedśię tę pracą/ ábych vkazał niedostátek wielki herbarzá polskiégo/ y potym drugich tákież herbarzów niedostátecznych á omylnych. Tudźież vmyśliłem prawdźiwé źiół wyłożenie ná polszczyznę

polszczyznę/y pomocy ich ku zdrowiu ludzkiému wypisáć/ á to nie ták z swégo rozumu/ lecz iáko ná pisáli/ Dioscorides, Plinius, Theophrastus, Galenus, Paulus Ægineta, Aecius, Antiocon, y inszy stárzy od kilká tysiecy lat doświadczeni: á potym dźiśieyszymi dowodząc/ iáko Hermolausem/ Romunem/ Musą/ Minárdem/ Othonem/ Stánderusem/ z Agricolą/ etc.

ABSINTHIVM RVSTIcum secundùm Dioscoridem, vel Romanum.

Piołyn. PIołyn iáko powieda Plinius lib. 27. ca. 7. źiele bárzo człowiekowi vżyteczné/ że téż mało źiół ktoreby wielkich vżytków iego/ mogłyby z nim bydź porównáné/ ták dáleko/ że téż y ku ofiáram Boskim w Rzymie ij bráli: á gdy Bogu Látynusowi ofiáry świecili/ tám gry ná zamku czynili: w tákiéy grze álbo boiowániu/ ktory młodźieniec zyskał/ temu zá cześć dawano pić Piołyn.

Mesuæ. Piołyn/ iáko pisze Mesuę/ y inszy lékárze/ iest z swéy mocy przyrodzonéy/ w pierwszym stopniu zágrzewánia/ á w wtórym wysuszánia. *Gal. ad Glauconem, idem Diosc.* Dla tego Galenus pisze/ że ma w sobie dwie mocy przeciwné: iedná ktora purguie ciáło człowiecze/ á druga ktora zátwárdza/ ták że iedno źiele zárázem purguie ciáło człowiecze/ á druga zátwardza: á to z tąd idźie gdy kto bierze piolyn w niemocy/ poki złé wilgości boleść czyniacé/ nie bedą strawioné/ że ie zátwardza/ iż potym náturá swą sprawą nie vczyni im nic/ gdźie miał człowiek náturze pomoc/ tym wiecéy záßkodźi. Niéma go tedy chory człowiek bráć/ áż sie okażą znaki z zwárzenia á strawienia z tych wilgości w nim. Ták Gále.

Dioscorides libr. 3. Piołyn/ trawienié wspomaga/ żołądek y wątrobe pośila/ chući iedzenia czyni/ vryne y stolce pobudza. — *Żołądkowi. Wątrobie. Apetyt czyni.*

Piołyn/ wywodźi z żołądká y z żywotá kolere/ to iest złé gorzącé wilgości. Dioscorides. — *Kolerycę.*

Gdy kto naprzód nápiie sie Piołynku/ niedopuszcza w człowiecze obżárstwá áni opilstwá. Dioscorides. — *Piiáństwá.*

Gdy kogo puszy w żołądku/ álbo w żywocie ma gryźienié/ weźmi Piołynku/ á Zyseli z Apteki/ álbo Nárdusu fránckiego: á to warz w wodźie álbo w winie/ wedlug niemocy/ á tego piy ráno quáterke ciepło. Dios. — *Puszenia.*

Przećiw żołtéy niemocy/ wźiąwszy Piołynku/ vwárzyć w wodźie á pić. Diosc. A Plinius lib 7. cap. 7. lepiéy vczy: Wźiąć Piołynku/ Opichu/ álbo Włosków/ á to spólem wárząc/ pić kilko dni. — *Żołtéy niemocy.*

Miesiące pániam wywodźi/ tákież vryne pobudza: á to wárząc/ Piołynek z Nárdusem fránckim/ w wodźie álbo w winie/ piiąc kilko dni. Plin. — *Miesiącóm.*

Tákież Piołyn dobrze pić ná káżdy niedostátek wątrobny. Pli. — *Wątrobie*

Przećiw boleśći Sledźiony/ wźiąć Piołynku/ á wárząc w occie z figámi/ ocet pić/ á Piołyn ná śledźione przykładáć. Pli. — *Sledźioni*

Grzybóm. Gdyby kto iedząc grzyby iádowité/ábo inßé bdly/zepsuie zdrowié (iáko tego w Polsce przydáie się wiele/) tedy wárząc Piołyn w otcie/pić kilko rázów/ále lepiey áby pierwéy zwrócił táki człowiek. Plin.

Swiniey wßy. Jádóm. Gdyby kto wypił álbo ziadł świnią weß/ ábo inßé iádowité ziele/ zimnéy nátury/ tedy wziąć Piołynu á náwárzyć w winie/ y pić kilká rázów. Diosc.

Slinogorzowi. Téż kto ma bolączkę w gárdle/ zową Polacy Slinogórz/ Squinancia: wziąć Piołynku á miodu/ ſtłuc spólem przydawßy troche sálétry/ y pomázáć gárdło. Diosc. Plin.

Sinośći pod oczy. Komu rádo bywa sinosć pod oczymá/ (zową Łáćinnicy sugillata) wziąć Piołynu/ ſtłuc z miodem y pomázowáć ná noc. Dioscor. Plinius.

Ogłußeniu Kto niedobrze słyßy/ ſtłuc z miodem Piołyn/ y wićisnąć sok/ potym puszczay w vcho ćiepło. Dios. Plin. Albo wárząc Piołyn w wodźie/ á párę puszczay w vcho.

Zębóm. Tákież czynić boleśćiam w zębiéch. Dios.

Robakóm w vchu. Mesuę náucza/ gdy robacy w vchu będą/ wziąć soku Piołynkowégo/ á soku z iądrzek broſkwiniowych koſtek/ to zmießáć ćiepło/ á w vcho puszcząć.

Oczóm. Gdy kogo oczy bolą/ tedy nátłuc Piołynku/ á przyłożyć ná plastrze ná noc. Mesuæ. Dios.

Cuchnieniu z vst. Komu cuchnie z vſt/ wárzyć Piołyn w otcie/ á płokáć vſtá. Mesuę. Diosc.

Wątrobie. Żołądkowi Téż gdy boli żołądek álbo wątrobá y inßé wnętrznośći/ tedy nátłucz Piołynku z oleykiem różánym/ czynić plaſtr y przykłádáć gdźie boli. Diosc.

Puchlini Ná opuchlinę weźmi Piołynku/ fig/ troche sálétry/ á to ſtłuc/ posypuiąc mąką kąkolową/ y czynić plaſtr/ okłádáć opuchły żywot trzymáiąc do trzećiégo dniá. Dioscorides.

Gliſtóm. Przećiw wßelákim gliſtóm/ Piołyn osobliwa rzecz/ zwłaſzczá czyniąc lektwarz/ ten weźmi/ piołynu vnciie dwie/ Euforbij z áptéki drágm pułtory/ rogu Jeleniégo vpalonégo pół vnciiéy/ miodu czyſtégo ile trzebá/ y zmießáć/ á tego często pożywáć. Mesuę.

Molóm. Przećiw molóm dobrze Piołyn kłáść miedzy chuſty do ſkrzyń/ tákież drzéw/ pałaców/ y inßych rzeczy/ kśiąg/ niedopuśći od robáków psowáć. Dios.

Oleiek. Czynią oleiek z Piołynku/ który bárzo potrzebny ná boleśći żołądkowé/ wątrobné/ vßóm: á kto się tym oleykiem pomáże/ komorowie go niekąsáią.

Wino. Wino téż piołynkowé bárzo dobrze práwé/ ná wßytki niedoſtátki pierwéy wypisáne pożyteczne.

Cap. II.

ABSINTHIVM SERIfium,

Pomorſki Piołynek álbo Gliśnik.

To źiele rozmáićie zową Łáćinnicy, iedni Absinthium marinum, *drudzy* Santonicum, *inßi* Centonica, Semen santum, *drudzy* corruptè Semen sanctum, Santolina, Semen Lumbricorum, Semen Cumme.

To ziol-

TO ziołko iest/z ktorégo zbiéráią nasienié bárzo mocné przećiw glistam. Ziele to kto z miodem vwárzywszy piie/ álbo z ryżem á z miodem wárząc/pożywa go/wypądza znięg glisty okrągłé/ ktoré są krotkié/okrągłe á płáskié/ zową ie ascaridas. Menardus.

Gdzie ma wiedźieć prosty człowiek/ że w człowiecze nietylko bywáią owé glisty długié / iáko widzimy v dźieci pospolićie: lecz téż bywáią drugié krotkié/okrągłé/iáko pándrowie máli. Trzećié bywáią płáskié / podobné nasieniu málonowému / y ktemu bywáią insze rozmáité/ á tákié pospolićie bywáią w ludźiech młodych obżárliwych. Tom dla tego nápisał/ áby prosty lud wiedźiał: bo częstokroć zwracáią młodźieńcy álbo dźiéwki tákowé robaki: y powiedáią niewiásty/ że to z zádánégo iádu / z ktorégo sie zámnożyły iászczurki: y mowią/ że gniazdá iászczurek wyrzućił wracáiąc / á to gdy z ielit wychodzą do żołądká/ potym sie sromocą. Ano bywáią glisty ktoré w żywoćie czynią wielką boléść/iákby człowieká rzezał w ielitach: á tákié chrobaki / ieśli nie wynidą/ ábo stolcem / ábo wrácániém/ przegrywszy ielitá/ przychodzą do wątroby/á człowieká vmarzáią. Pierwsze po łáćinie pospolićie Lūbricos, wtoré Ascaridas, trzećié Platiphilos zową.

Záś nasienié tego źiela zową świetym/dla ięg świetéy á wielkiéy mocy/ktorą ma w wypądzániu wszelákich glist: á to piiąc w prochu ięg/iedząc/ná cukrze przyprawuiąc/lákwarz znie° czyniąc.

Cap. III.

ABROTANVM.

Dioscorides, y Paulus Ægineta zową Absinthium ponticum, *po polsku Bożedrzewko.*

BOżedrzewko / pisze Galen. iest źiele dwoiákiégo plemieniá / mężczyzná y żeńczyzná. Tego źiela substáncia iest z przyrodzenia źiemie/ ktora ćiepłość wyczyśćiłá/y subtélną vczyniłá: ma smak to źiele gorzki znieiáką ćierpnośćią. Gal. 6. simp.

Galenus dowodźi / że to źiele iest natury gorącéy y wysuszáiącéy áż w trzecim stopniu: co iáwnie okázuie iego wonia/ smák/ y ostrość. Gal. in 6. simp. Przyrodzenie.

Zkąd iáwno / że polski Herbarz omylił sie/ mowiąc że Bożédrzewko iest zágrzéwáiącé w pierwszym stopniu / bo to iest przećiw wszystkim lekárzom. O czym Theophrastus lib. 1. cap.

Dioscorides libr. 3. Vczy / kto piie nasienié Bożégo drzewka

 wárzywszy

wárzywszy w wodźie/álbo źiárnek kilko stárwszy z wodą/ wybawia od dycháwice.

Jádóm. Przećiw wszelákim iádóm / naśienie vwárzywszy w winie / dáwáć pić. Dios.

Przepuklinam. Skurczeniu. Miesiącóm. Plinius lib. 22. ca. 21. Przepuklinam/ skurczeniu członkow/ ná boleśći biódr/ miesiącow pobudzeniu/ wárząc źiele álbo naśienie w winie/ álbo w piwie/ dáwáć pić.

Febrze. Gdy w ograsce trápi kogo źimno ćiężkie/ wźiąć Bożego drzewká/ stłuc z oliwą/ á vbogi z másłem niesłonym świeżym/ y vczynić máść/ pomázáć wszystki paćierze y pulsy. Gal. 6. S.

Oczóm. Przećiw boleściam w oczu y zápaleniu w nich/ wźiąć Bożego drzewká/ pigwoweg iabłká vwárzonégo álbo pieczonégo / á stłuc spółem / y przyłożyć ná oczy plástr. Dios. Gal.

Gruczołóm/ Bolączkóm. Gruczoły/ guzy/ bolączki zá vchem y pod gárdłem / rospadzą: á to vwárzywszy Boże drzewko stłuc z mąką ięczmienną/ przydáć oliwy wypłokáney w wodźie / á to zmieszáć/ á vczynić plástr / y przykłádáć. Diosc.

Wężóm/ Gadóm. Boże drzewko kłádąc w łoże / niedopuszcza tám bydź żadnému wężowi áni plugáwey gádźinie. Diosc. Plin.

Vkąszeniu wężá/ niedźwiadká. Dobrze też znim kádźić w domu/ bo wonią swą gádźiny z domu wygania. A gdyby kogo wąż vkąsił/ tedy vwárzywszy / dáwáć pić z winem / tákież przećiw niedźwiadkóm. Plin.

...ibićiu. Gdy śie kto zákole álbo zábiie tarnem/ álbo iáką trzáską / przyłożyć/ stłukszy Bożégo drzewká / wyćiągnawszy/ zgoi. Plinius.

Ná spánie. Plinius pisze/ niemocnému/ ktory niemoże spáć gdy włożysz pod głowe Bożégo drzewka/ tedy vsnie / ale ma bydź włożono iżby niewiedźiał.

Małżeńskiému vczynkowi. Czaróm. Służy też małżonkóm: y owszem pisze Plinius libr. 21. cap. 21. Bárzo to źiele pomocné przećiw czárom / á zwłaszczá gdy czárownice kážą małżeński vczynek.

Párchóm Liśinam. Paulus lib. 7. Vczy/ spaliwszy Boże drzewko / popiół zmieszáć z oleykiem kopru włoskiégo/ mázáć ná mieyscu gdźie włosy z párchów opadły/ y wyrostą.

Żołądkowi szkodźi. A wszákże Boże drzewko żołądkowi zászkadza/ pisze Serapio, czego Galenus nie przypomina.

Cap. IIII.

ACANTHVS VEL Acanthion.

Latinè Vrsibranca, *po polsku Barscz.*

Iże Acantha Dioscoridis, iest nasz Barscz. To iawno vzna każdy/ weyźrzawszy w pismo Dioscorydesowe / á mam Doktory známienite: iáko Musam, Braseuolum, Menardum, Othoná/ Fuschium, y wiele inszych. zwłaszczá Menardus pisze T. 2. epist: 3. lib: 9. gdy był lékárzem v Królá Władysławá Węgierskiégo/ oycá Królá Lodwiká: tám powiedá/ działano z tey Akánty/ to iest Barszczu/ pokarm: tákiégo pokármu

kármu

kármu my Polacy często vżywamy / iáko y ten Król Węgierski / który też z Polski był. Tákież pisze Euricus Cordus. Ale snadź rzecze: wszák słowo Achantus albo Achantū z greckiégo/známionuie ziele ościsté / á nász Barscz niéma ości kolących iáko oset: Ná to odpowiémci/że nász barscz

iest ościsty / á zwlasczá gdy dostoi/ábo przeschnie: dla tego też Vergilius Egloga 3. zowie mollem acantum, to iest miekki oset. To ziele pierwszych czásów y dziśieyszych / ná kámieniach y drzewách formuią/wydrażáią/zową herbā Topiariam: tákież ná sórzebrze/kubkach/ oponách foremnie wyrzezuią/á to misterni mistrzowie czynią / pátrząc ná misterność spráwy nátury. W herbarzu polskim pisze / że iest gorący y wilgotny barscz w wtorym stopniu/ ále (via regia ingrediendo) myli się ná tym/bo niéma iáwnégo gorącá / áni tákiéy wonnośći

Nátura Barsczu.

iákiéy potrzebuie w wtórym stopniu: przeto barscz iest z przyrodzenia zágrzewáiący y odwilżáiący w pierwszym stopniu: przeto iest policzon miedzy Anodina, to iest/ miedzy ziołmi/ boleść leguchno vśmierzáiącémi.

Nász barscz iest bárzo pożyteczné á dobré ziołko / ták ku iedzeniu iáko ku lékárstwam: á zápewné mylą się ná tym owi/którzy ćichym á spokoynym ludźiom vwłocząc mówią: iest iáko barscz/ áni pomoże áni zászkodźi. Ostáteczną rzecz dobrze mu przypisuią/ bo iest Anodinum,ále w pierwszéy rzeczy czynią mu wielką krzywdę/áby barscz nie był pomocen zdrowiu ludzkié/ abowiem bárzo pomaga / iáko okażemy.

Pomocy barsczu.

Anodinum.

Barsczu kto pożywa / odwilża mu żywot / przeto dobrze go pożywáć tym którzy miewáią zá twárdzenié żywotá / czyni lenitionem alui. &c.

Zywoty odwilża.

Gdy barscz kwászą po polsku/ dobrze ij pić w febrách / w gorączkách/ w prágnieniu / ábowiém prágnienié y kolerę vśmiérza / y chćiwość iedzenia pobudza swą przyprawą.

Febrá. Prágnieniu. Jedzeniu.

Przyprawiony z iáycy á z másłem/dobrze ieść tych dniów/gdy mięsnéy polewki nie iedzą/bo tákież czyni iáko mięsna polewka.

Dobry też barscz kłáść w krystéry z słazem y z inszémi ziołmi / ábowiém dobrze spráwuie/á ktemu vlżywa bolu/á to w kolikach albo boléniu w stolcách / zową Tenasmum.

Krystér. Koli[ca]. Tenasmu[m].

Ludźiom którzy się tłukáią / vczy Diosc. li. 3. Nábráć korzenia

Stłuczen[iu].

barszczowég y nátluc / á tym plástrem okłádáć: tákież czynić ná opárzénié. Opárzeniu

Rospuklinie. Przećiw rospuklinam / álbo skurczeniu / tákież korzeniém czynić. Schnieniu członków. Gdy schnie komu który członek / náczyń máśći z barszczu tym obyczáiem: nátłucz barszczu z korzeniém / potym wléy oliwy / á ták dopuść stać kilko dni / kto nie ma oliwy / wźiąć sádłá wieprzowégo nie słonégo / potym wyśćiśń mocno sok / ktemu sokowi przyday troche wosku / zágrzawszy rospuść. Diosc.

Máćicy. Pániam którym mátká bywa skáżona y záźiebiona / zwłaszczá gdy sie w niey wiátry zámykáią / Puchnieniu. że sie odyma / á bywa wielki żywot / czynić máść.

℞. Barszczu z korzeniém trzy gárśći / sáwiny / szałwiiéy / słazu / máieranu / rozmárynu / bożégo drzewká / po półgárśći / gwoźdźików / cynámonu / szpiki / kminu / po dwu dragm: to wárząc w winie áż wywre wino / potym stłucz źiołá / przebić przez durszlág źiołá / á potym przydáć oliwy / wosku białégo / zmieszáć / á tym mázáć.

Cap. V.

ACEDVLA, OXYLADA, Acetosa, *Po polsku Sczawik.*

Różność o sczawiu y o sczawiku. POlski Herbarius wykłada Sczaw / gdy káżdy Polák wié że insze iest źiele / Sczawik máły / á insze Sczaw wielki / który drudzy zową Kobyli Sczaw: dáiąc znáć iż są różné źiołá: bo Kobyli sczaw zową po łáćinie właśnie Lapatium acutũ, álbo Rumex, po gréćku Oxylapatũ: á ten sczawik zową Acedula, po gréćku Oxylada. Aczkolwiek Dioscorides li. 2. ca. 106. o obu / y owszem o wszystkich w iednym kápitulum pisze / wszákże kłádźie różność miedzy niémi.

Sczawik źiele iest z przyrodzenia ochłádzáiącé nászé ćiało w pierwszym / á wysuszáiący w wtórym stopniu. Przyrodzeniu. Tego poświadcza Vigo Genuensis in sua Cirurgia. lib. 7.

Dioscorides lib. 2. ca. 106. Ochładza zápalony żołądek / w febrach y w inszych złych przygodách: przeto czynią z niego syropek z iego soku: ten syropek bárzo pomocny ná drżenié sercá: ná kordyáke. Żołądkowi. Febram. Drżeniu sercá. Kordyáce.

Chćiwość iedzenia pobudza / kolere żołądku pobudza / brzydkośći oddala / przeto drudzy czynią sálse z niego. etc. Chući iedzenia. Brzydkość

Wątrobe pośila / zápalenié z niéy oddala / przeto żółtą niemoc piiąc z winem spądza. Dios. Wątrobie. Żółtéy niemocy.

Przećiw ognistym bolączkóm y wrzodóm / vczy Wigo. Bolączkóm. Wrzodóm.

℞. Sczawiku / láktuki / sporysu / to stłucz álbo zwierć / ktemu przyday białek ábo dwá / różánégo oley-

go oleyku niedoźrálégo Omfatinum zową/vczynić plastr przykládáć.

Biegunce. Diość. Przećiw Biegunkóm iákimkolwiek / zwłasczá czérwonym / naśienie teg sczáwiku dobrze pić z wodą bábczáną ábo z winem.

Cap. VI.

ACETOSELLA

Alleluia, Trifolium acetosum, Panis cuculi. Oxitriphylon.

Záięczy Sczawik.

Ziołko to niewielkie rośćie w leśiech / ma smák kwáśny/ iáko Sczawik/ listy trzy/ niewielki kwiatek biały/pod tym bywáią málé mácherzynki / w których naśienie málúchné.

Jest to ziółko oziąbiáiące y wysussáiące á smáczné: dla tego bárzo pomocné przećiw krostóm álbo ránóm w vśćiech / á zwłasczá fistułam / tákież ná insze sądzele. Ták sok wyssawszy płókáć vstá dla króst á ran w vśćiech: Żołądek zápalony bárzo ochładza / pośila / dla tego w gorączkách/ febrách pomaga bárzo/iákie są vstáwiczne / y trzećiego dnia.

Cap. VII.

ACOROM. OMNES

corruptè vocant Acorus.

Stephánek w swym herbarzu wykłada ná polsczyzne Acorom, Mieczyk: á nie dobrze: wsákże nie bárzo ma bydz winowány/gdy tákież niemal wszyscy áptekárze trzymáią/á źle. bo gdy kto bedźie czcił stárych lékarzów pismá / tedy wyrozumié że Acorō nie iest Mieczykowie. Przodkiem Galenus 6. simpl. Acorom, iest źiele / z którégo / tylko korzenia ku lékárstwam potrzebuiem. Smák ma ostry z nieiáką gorzkośćią / á tá ostrość ma / iż iest go- Smák ostry.

rący

racy á wysuszáiácy w trzecim stopniu: tákież Paulus Ægineta, lib. 7. A ták ma mieć moc wielką rownie iáko imbier: ále iż Mieczyk niéma żadnéy tákiey ostrości y gorzkości iáko w pieprzu iest: przeto Mieczyk nie iest Acorom. A Dioscorides lib: 1. cap: 2. pisze/ że Acorom ma wonią wdzieczną/ Mieczyk niéma żadnéy woniéy/ wiymuiąc błotem/ w ktorym roście śmierdźi: przeto Mieczyk nie iest Acorom. Tákież pisze Leonicenus, Menardus, Braseuolus, Musa, Otho, y inszy wszyscy Doktorowie dźisieyszy.

Ma wdźięczną wonią.

Vkazánie Akory.

Ale rzeczesz/ cóż iest Acorom prawdźiwé/ ktorégo bárzo potrzebuiem w Aptece ná lekárstwá przećiw niemocam? Od powiémci. Ze Acorō iest Galāga maior, to iest Gálgā wielki. To iáwno iest/ gdy bedźiesz czytał Galenum, Dioscoridem, Paulum, y insze: bo Gálgan wielki/ ma ostry smák/ iáko piszą/ iest zwierzchu przyczerniéyszym/ á wnątrz przybielszym/ iest długi/ miąsszy/ członki po korzeniach/ á to wszystko iest w Gálganie á zwłasczá nie przyfárbowánym: á rozumiey o Gálganie wielkim/ miąsszym/ ktory Fuschius zowie Galangam maiorē, iákiego mnie dobry á pilny Aptekarz Joseph z Lubliná od iednégo Ormiániná posłał/ ktory był ták miąsszy/ iáko trzy palce/ członeczki po nim przybielszym/ wnątrz wonnośći wdźieczney. A ten Galgan iest prawy Acorom, ktory iednák iest inszy rodzay od Gálganu pospolitégo. Przeto gdy Mieczyk nie ma tego w sobie/ nie iest Acorō. Pisze Dioscorides libr. 1. capit. 2. Iż Acorom służy małżonkom/ przeto ij zową Affrodisia. Mieczyk tego nie czyni/ bo niéma żadnéy ciepłośći iáwnéy/ áni spraw dla ktoreyby miało służyć małżonkom/ bo iest źielsko bez smáku y woniéy. Ze Acorom iest Gálgan wielki/ to Leonicenus pisze dowodząc przećiw Pliniuszowi: to Braseuolus in examen náucza/ to Brunfelius, to Fuschius, y wszyscy inszy. Prawdá/ iż Menardus pisze/ áby násze Tátárskié źiele było Acorus, ále dowod niedostáteczny: A nád znák wielki/ iż Gálgan wielki iest Acorom/ y Dioscorides pisze/ że Acorus rośćie w Gálácijey/ zkąd téż y témi czásy wożą nászy Ormiánie ieżdżąc do Grécijey.

Małżeński vczynek.

Acorō tedy/ ktory iest gorący á suchy/ powieda Diosc. Gale: 6. złe wilgośći z vryną wywodźi/ pożywáiąc go: przeto dobrze czynia ktorzy znim potráwy przypráwiáią.

Złé wilgośći.

A Plinius li: 26. ca. 5. Gale: 6. Acorom pożyteczny piersiam/ boleśći w nich vśmierza/ tákież w wątrobie/ w śledźionie/ tákież gryźieniu w żywoćie/ rospukłym/ skurczonym/ wárząc w wodźie/ w piwie/ álbo w winie/ według niemocy piiąc.

Wątrobie.
Sledźionie
Rospuklinie.
Skurczeniu.

Komu śledźioná twárdźieie á puchnie/ tedy wárząc w occie ábo winie

Sledźionie

ábo winie/według niemocy pić/ á może osłodzić miodem / będzie lepiéy/zową Oximel acoratũ.Pli.

Tákież z kogo kápie vryná nie powolnie/albo kogo vkąsi iádowita gádziná/wárząc z winem/ dáwáć pić. Plin. Diosc. ynie.

Ktoby mógł mieć sok z tego ziela/ tedy z miodem zmieszáć/puszczáć ná oko/bárzo oświeca oczy. Plin. Diosc. Galen. czóm.

In commentario Apulegii nápisano: iż gdy korzeń z zielem będzie záwieszon Akory w vlu/ pczoły nigdy nie vciekáią z vlá.

Cap. VIII.

ACVTELLA ONONIS.

Dioscor. Restabouis, Remora aratri, Vrinalis, Vrinaria.

Po polsku Lipká, Lisiogon.

To ziółko zową Niemcy mo czowe álbo stáienné ziele/ iż gdy wodę w ktoréy będzie wárzono dáią koniom pić/ którzy moczu niemogą pusczáć / wnet wodę pusczą: które ták Diosc. li.3. ca. 19. wypisuie. Gałąski álbo różczki ma naprzedzéy długié / drugdy dłuższé / gęsté członeczki máiące po sobie / á od członków gáłąski gęsté wyrastáią podobné skrzydłóm / oganeczki ná wierzchu okragłé/listki małé czérniuchné podobné soczewicy álbo polnéy rucie / ma ktemu nieiákie po sobie ości. Diosc. vbi suprà. ma korzeń bieluchny / który z przyrodzenia ma moc zagrzewáiącą / wycienczáiącą. A Galenus przydáie/potrzebny korzeń gdzie chcemy ocieráć/ y wyczyściáć y drobić. Zágrzewa. Wycienca. Wyczyściá

Ziele to z przyrodzenia vrynę mocno pobudza / to iáwno/ gdy koniom pobudza. Diosc. Vryne pobudza.

Kámien pecherzowy wypądza łamiąc/sadzele ábo wrzedzienice ognisté / gási / á to wárząc skorkę z winem / y piiąc. Dioscorides. Galen. Kámień. Sadzele.

W zebiéch ból vśmiérza / á to wárząc korzenié w occie winnym z wodą zmieszánym płokáć. Dioscorides. Zebóm.

Ból w hemoroidach vśmiérza/ piiąc wárzenié z octem tego ziela. Dioscorides.

Cap. IX.

ARGEMONE.

STephanek w swoim herbarzu wykláda Argemone, Rzepik/ ále sie omylił/á niemal wszyscy ták sie mylą. A iáko pisze Braseuolus: około żadnégo ziela in- szégo

rapio téż prawie piße słowa które y Dioscorides, Mesue także: aczkolwiek Mesue mówi / że ma listki podobne Centuryiey: Ale Menardus dowodzi / że ten text skażono. Gdyż tedy Rzepik nie ma żadnego znaku tego Argemone, czemuż sie niechca obaczyć Aptekarze y inßy lekarze / aby niebrali Rzepiku za Argemone, ponieważ sa różney mocy / a niemoże bydź iedno brano za drugie: dziwna rzecz Panie Boże / że gdy im vkazuia prawde / miasto dziekowania przeklinaia y złorzecza: wßakże ia rad podeyme te krzywdy wzgledem miłości pospolitey.

ßego nie iest tyle bledów iako przy tym / abowiem wßyscy powiedaia iż Argemone iest Rzepik: ano Rzepik iest prawdziwe Eupatorium, co niżey ßerzey wywiedziem / że Argemone nie iest Rzepik. Tak piße Dioscorides: Argemone podobne iest Maku polnemu / listki ma iako Mak polny / kwiat czerwony / a na wierzchu głowka iako v Maku / ieno iż nie tak okragla / obdłuż podługowata / korzeń okragły / który wmoczony w wode / farbuie żołto / woda z nieiaka gorzkościa y ostrościa. A Plin. li. 25. ca. 9. tak piße / Argemone ma podobne listki Opichowi / głowke albo gałke na wierzchu / iako Mak polny / korzeń czyni sok żołty iako Szafran / gorzki a ostry. Se-

Argemone ziele / piße Dioscorides, iest z przyrodzenia suche a gorace: dla tego bielma / mgły / obłoki z oczu zciera / sok pußczaiac wysaczony na oczy. Diosc. Przyrodzenie. Oczóm.

Téż gruczoły albo wrzody / które bywaia za vchem albo pod gardłem / albo w dymionach / stłukßy to ziele z sadłem wieprzowym / przykładać plastr / zgina. Dioscorides. Bolaczkóm.

Przeciw krostóm białym na licu podobnym tradowi / ziela wziać tego y vsußyć / stłuc na proch y przesiać subtelno / przydać Saletry a siarki tyleż tartey / rospuścić z winem / pomazać / spedzi trad / tymże obyczaiem świerzby / y każde strobi. Dioscorides. Tradóm. Swierzbóm.

A Galenus piße / że barzo dobrze piiac przeciw sadzelowi który zowa Cancer.

Przeciw vkaßeniu iadowitému / iako weża / psa / y inßym iadóm z wi-

dóm / z winem bárzo pomocno pić.

Cap. X.

AFFODILVS.

Legendum autem est Asphodelus, Afrogillus græcè, à latinis Hastula Regia, aut Albucum.

Po Polsku Złotogłów.

Ziele to iáko pisze Dioscorides, ma listki podobne Lugowi wielkiému / głąbik gládki / á ná wierzchu kwiát / ktory zową po grecku Autericũ: korzonków ma wiele okrągłych / przydlużſzym / podobne żołędziom / á przydáie sie / że ich bywa v iednego ziela około pięćidzieśiąt: smák ma ostry / á ztąd mnie sie widzi / iż nász Złotogłów nie iest Asphodelus, gdy niéma korzonków wiſzących v iednégo korzenia podobnych żołędziom / ieno tylko ma ieden korzeń podobny Leliowému / rzeczony Bulbus.

Przeto Fuchsius lepiéy wykłáda / iż Asphodelus iest dwoiáki / ieden zową Asphodelus mas, Złotogłów mężczyzná / Albucus własné / á ten ma wiele korzonków: drugi iest żenczyzná (fœmina) zową po łáćinie Hastula Regia, á ten ma korzonek iáko lelia / kwiát żółty / táki iest w nászych kráinach Affodilus.

Korzonki tegoż ziela są gorące y wysuſzáiące w trzećim stopniu: Przeto Dioscor: pisze / pániam ná pobudzenie mieśiąców dáwáć pić té korzonki wárzywſzy w wodzie. — *Nátura Złotogłowu. Mieśiącom.*

Vryne tákież pobudzáią y wywodzą piiąc: tákież pomagáią bolenin w boku / tákież stłuczeniu: tákże ná skurczenié / rospuklinam: á to nátarwſzy tego korzenia ábo ziela ná proch / dáwáć pić drágme z winem. Diosc. — *Vrynie. Stłuczeniu boku. Rospuklinie.*

Vkąſzeniu wężowému / trzy drágmy stárwſzy z winem dáwáć pić / á ná ráne stłukſzy / z winem / ziele / korzenié y kwiećie / przykłádáć. Diosc. — *Vkąſzeniu wężowému*

Ná sádzele smrodliwé / śmierdzącé / plugáwé / stłuc té korzonki / przykładáć / á sokiem piérwéy pomázuiąc. Diosc. — *Ránóm plugáwym*

Ná opuchnienié moſzen / tákież piersi / wárząc té korzonki z lagrem winnym / á vczynić plastr y okłádáć. Diosc. — *Moſznóm.*

Kiedy który osobliwy członek zápuchnie / álbo sie wezdmie ná mieyscu mieśistym / wárząc tákież z Wáynſztynem / czyniąc plastr y okłádáć. Diosc. — *Zápuchnieniu.*

Przećiw boleśćiam w oczu / tákież ieczmykowi: wziąć soku Złotogłowégo / winá stárégo / Miry y Szafránu / spólem wſzystko wárzyć / potym zetrzeć ná máść / á ták mázáć. Diosc. — *Oczóm. Jeczmykowi.*

Przećiw smrodliwym vſzóm / z których rópá ciecze / wyczyśćienié. Dioscorides. — *Vſzóm.*

℞. Soku Złotogłowowégo / Miodu / Winá / Miry / Kádźidłá / to zmieſzawſzy zágrzać / á wolniuchno puſzczáć w vcho.

Gdy kogo bolą zeby / tedy zágrzawſzy soku puſzczáć w przećiwné vcho / ále trzebá wyczyśćić vcho. Tákież wziąć korzonek ieden / potym wydrożyć / á nálać — *Zebóm.*

oliwy y smáżyć / przysmáżywszy puszcząć ten oleiek w vcho. Dios.

Opárzeniu Opaleniu. Ná opárzoné mieysca dobrze przykładáć Máść te / która ná smrodliwé vszy.

Podágrá. Ná podágre pić korzenia tego ziela drágme. Dioscorides.

Słuczeniu Bárwierze bárzo wielki vżytek poznawáią z korzenia tego ziela / stłukszy przykłádáią ná mieyscá zbité / stłuczoné / tákież ná sadzele plugáwé śmrodliwé.

Párchy. Galenus 6. Simp. Popiół Złotoglowowégo korzenia / párchy y blizny goi przypráwniąc máść.

Cap. XI.

AGARICVS.

Po polsku Modrzewiowa gębká.

Zwyczay ludzkiégo mówienia przezwal Agaricum Modrzewiową gebką / gdy gebká ná rozmaitych drzewách rośćie: Bowiém Plinius lib: 16. cap. 8. pisze / że we Fránciiéy drzewá które rodzą żołądź álbo bukiew / miéwáią ná sobie Agárik: tákież mówi y Serapio / á iednák ták / bo widzimy v nas gebki álbo żagwie ná Debiéch / Sosnach / Bukach / Brzozách: ále náilepsza y mocy wyborniéysżéy w lékárstwach / Modrzewiowa / bo ma wszytki dobroći / któréni lékárze wysławiáią dobrą gebke / przeto ią z sámego Modrzewiu zbiéráią y tym imieniém zową.

Dioscorid. Náilepsza iest gebká która iest żeńczyzná / bo meżczyzná iest iad. Znáki żeńczyzny są / ma bydź bieluchna / krucha / lekka / przymiekszym / słodkogorzka. Meżczyzná záśie iest przyżółtszym twárda / iáko hubki záwiła. — Zeńczyzná lepsza.

Dioscorides pisze / że nawybornieysza rodzi sie w Sármáciiéy / to iest w nászych stronach / á to że v nas dosyć wielkich Modrzewiowych drzéw / á ztąd ią do Weneciiéy wożą / álbo z Moskwy po morzu: áczkolwiek iest też w Gálácijéy y Ciliciiéy / ále nie ták dobra iest: droga w Weneciiéy / niemal iáko v nas Reubárbarum.

Modrzewiowa gebká / pisze Dioscorides, zágrzéwa w pierwszym stopniu / á przysusza w wtórym: przeto dobra iest pić / tym / którzy máią gryzienié w żywoćie / którzy czuią w sobie niestráwienié ábo surowość / tákież przećiw przepuklinóm / słuczeniu ábo z wysoká spádnieniu / dáwáć z winem — Nátura. W żywoćie gryzieniu. Niestráwieniu surowośći. Słuczeniu

z winem pić / iesli niemász febry / á iesli iest febrá / z wodą rozmą- ćiwszy trochę miodu.

Wątrobie. Dychawicy. Nerkóm. Trzesáuicy. Máćicy. Cacesśie.

Gdy kto ma zákáżoną wątrobe / tákież dycháwicznym / przećiw żółtey niemocy / boleśćiam w nerkach / w trzewach / rzążáwicy / vtrząśnieniu (máćice pospolićie) którzy złą bárwę máią / Cacesśiam zową / álbo są bládźi: dáwáć modrzewiowey gebki drágme stártey / z wodą rozmąconą y z miodem octowánym. Diosc.

Wrácániu. Którzy niemogą zátrzymáć pokármu / máią ieść Agáryk ták sam sucho / álbo popiiáć czymkolwiek. Dioscorides.

Krwią plwániu. Sciátyce. Dnie. Articulis. Przećiw plwániu krwią / pomoc wielka dáiąc pić gebkę z wodą / ná sciátykę / denną niemoc / álbo w stáwiéch boleniu: przećiw świetégo Wálántego niemocy / dáwáć pić drágme z miodem octowánym / oximel zową.

Miesiącóm. Máćicy. Pániam áby miesiące służyły / tákież przećiw boleśćiam w máćicy / dobrze pić gebkę. Diosc.

Febrze. Zimno ćiężkie w febrach / pitą gebká / niżli przyidźie zimno / odpądza. Dioscorides.

Gádóm. Vkąszeniu wężowému y inszych gádów / pić z winem dwie drágmie stárwszy / álbo iáko czyiá nátura zniesie. Dioscorides.

Wnetrznym boleściom. Głowie. Stronam. S. Wálántego niemocy. Opuchlinie. Wątrobie.

Náostátek wszystkim wnetrznym boleśćióm y niedostátkóm / przećiw boleniu głowy / zákáżeniu y zátkániu żył / (zową neruorum obstructionē) pádáiącey niemocy / opuchlinie / zámuleniu y zátkániu wątroby / żył / y wszytkich członków bárzo pomocna modrzewiowá gebká: á to piiąc / iedząc / pikulki z niey czyniąc / łákwarze / sypki. A to śmiele rzekę / by byli Polacy báczni / nieszukáliby lekarstw zamorskich / gdy nam nátura dálá w nászey ziemi lekárstwo. A iáko pisze Mesuę: Lekárstwo błogosłáwioné / przeto / że żadnému członkowi gdy ie biórą nie zászkadza / á káżdému pożyteczné: ábowiém wyćieńcza złé wilgośći / y drobi ie spráwuiąc ku łatwiemu wyśćiu: á potym purguie / przodkiem flegmę / potym kolerę y melánkolią. Abowiém Aristoteles pisze / nátura nie iest vmnieyszoná w swoich potrzebach / áni iest zbytnia w tychże potrzebách. Polskiey tedy náturj tá iest spráwá / y influx nie bieski / według postánowienia miłé° bogá woley / iż tu v nas ták żywiołj spráwuie / że ácz nam niedálá lekarstw zamorskich / iż násze ćiálá niepotrzebowáły ich / tylko nam dálá té / które nam potrzebné / iáko Agaricū, Elleborum, y inszych wielką obfitość. A iáko Plinius li. 22. c. 34. świadczy. Indiyskich lekarstw powieda / niewypisuiem / bo nie nam ich náturá vrodźiłá / ieno tym w Indiiey: á my násze ziołká wypisuiemy / których dostátek ku nászey potrzebie nam nászá naturá národźiłá: Indiyskich iesli komu trzebá / tedy kupuy tylko dla woniey / á ná insze zbytki. A ták ia rádzę káżdému Polakowi / áby sie nie petał lekárstwámi zamorskiemi / bo nie iemu náturá vczyniłá: przetoćiem Pánowie nászy Wielmożni nie trwáią długo / że w swych niemocach vżywáią lekarstw nie ku

Obácz pilno. Ciéńczy. Drobi. Purguie Flegmá. Kolerá. Melánkolia. Indiyskie lekárstwá. Idem, vide de Reupon.

swému przyrodzeniu spráwionych / á przeto nie iest im lékárstwo dobre tákié / ku czemu ie téż ich Doktorowie wioda / sromáiac sie léczyć domowémi ziółkámi: ia téż náśláduiac Pliniuszá / tylko bede ziółká które v nas rosta wypisował: niechayże sobie chowáia Guaiacū z China/ Salsa parolla, y tákże insze/ bo nie nam ich náturá národziłá: vżywaymy Modrzewiowéy gebki/ Elleborum. &c.

Cap. XII.

A G R A R I A.

Czyściec.

Chca niktórzy/áby nász Czyściec było Sana mundi, ále sie ná tym myla / bo Sana mundi iest Benedicta nászá / iákosmy wypisáli o Benedyktcie.

Jest zágrzewáiacy w wtórym stopniu / á wysuszáiacy w pierwszym / dla tego wyczyścia skore człowiecza z osspácenia káżdego. A ták ná świérzb/párchy/ skrobi/ y insze/ rzecz iest doświadczona. Gdy dzieci niemoga ná żywot / y tám máia iákié zepsowánié/ tedy wárzac Czyściec / á dáwáć im pić / tedy beda miéć purgácia / że ie wyczyści stolcámi / ále to miernie á z báczeniém czynić / bo dziéciecin niegodzi sie dáwáć lékarstw/ iedno kasek/ álbo nic.

Cap. XIII.

ALCEA, SYLVESTRIS

Malua, Herba vngarica, Simeonis herba.

Po polsku Kędzierzáwiec.

Dioscorides libr. 3. capit. 153. ták wypisuie to ziele: liścié ma rozdzieláné zabkámi iáko Koszyszczko: szypułek ná rózdze czteri álbo pieć: ná káżdéy listki iáko v piaci palców: skórká ná różdze podobna we wszem iáko v konopi / kwiát wielki z biáłáprzyrumieńszym / podobny różéy polnéy / korzenié białé szérokié / pieć álbo sześć : zielé rośćie wzwysz ná łokćiu.

Menardus lib 6. Epist. 4. Zowie to ziele Vngaricam, to iest Wegiérskié ziele: á áptekárze zowa Herbam Simeonis, to iest ziele Szymonowé. O tym zielu pisząc

szac Dioscorides mówi : Alcea bárzo pomocná przeciw przepuklinam/tákież gryzieniu á morzeniu w żywocie: dla tego Agricola Amenius pisze : iż témi czásy / gdy Césarz Károlus miał séym w Rátysbonie / przyszło zárażenie ná ludzi czérwona biegunká/ iż od niéy ludzie ták ciężko márli/ iáko w nacięższe powietrze : Lékarz ieden Królá Ferdinándá/to ziele támże dáiąc pić/wielkość ludzi którzy iuż niepodobni byli żywotá vzdrówił / á ztądże sie go ták bárzo ieto. Przepuklinóm. Czérwonkam.

To ziele bárzo téż pomocno ná mgly / zásłony / obłoki ná oczach / tákże téż ná szyi nosząc korzenié/ czyni óstry wzrok. Oczóm. Mglóm.

Cap. XIIII.

ALCIBIADION,

Echion. Diosc. li: 4. ca. 28.

Buglosson Agreste.

Po polsku Płonné Miodunki.

Ziele to pospolicie rośćie ná piaskach / przy drógách / list ma podobny Miodunkóm / ieno kosmátszy yostrzeyszy/przybielszym/ po rożcce nieiákié kropie czérwoné / áczkolwiek nie pospolicie/ kwiatki modré podobné boráko wym/drobnieysze/á miedzy kwiéciém óśći przyczérwienszym / korzeń kczćie ná wiérzchu przyczérwienszym/zktóré° niektórzy czynią czérwoną máść/ále sie ná tym mylą/bo nie to iest márzáná z ktoréy táka máść czynią. Naśienié v te° ziela bárzo podobné Wężowéy głowie/któréy Wipera zową/że téż y oká ná nim wężowé znáć: A to przeto nátura vczyniłá / pisze Dioscorides lib. 4. ca.28. że bárzo przeciw wężowému vkąszeniu pomocno : ták iż nietylko piiąc to naśienié z Winem / vzdrawia vkąszenié wężowé/lecz téż piiąc przedtym / tedy nie zászkodzi vkąszenié: á gdźie człowieká záyżrzy/vcieka wąż przed tákim człowiekiem. Czérwona máść. Naśienié wężowa głowká. Wężowému vkąszeniu.

Tymże obyczáiem czyni sámo ziele y korzeń piiąc z winem. Dio.

Vśmiérza téż to ziele boleśći w biodrách/piiąc ie z winem.Dioscorides. Biodram.

Tymże obyczáiem biórąc/mleko bárzo mnożi mámkóm. Dios. Mleko.

Cap. XV.

ALLIVM SATIVVM.

Allium Hortense. Græcè Scorodum.

Po polsku, Czosnek domowy.

ROzmáité są Czosnki / pisze Dioscorides libr. 2. cap. 141. iest domowy ábo ogrodny/który bez sádzenia nie rośćie: iest téż Czosnek polny/po polsku zową Wążiniec/ po łacinie Allium agreste, po grecku Ophioscoridō : iest téż Rozmáitość Czosnków.

Czosnek winniczny/ktory ná winnicách/ ná ogrodźiech/ ná ląkách rośćie/ zową Ampeloprasson: tákiego v nas zbytek ná winnicy

w Sedomierzu/ á im go wiecey tráci/ tym sie wiecey mnoży.

Nátura. Czosnek domowy piße Galenus 8. S.far. iest rospaláiący y wysußáiący áż w czwartym stopieniu: tákież Paulus. Herbarius polski náucza czynić iad z Czosnku/ ále lepieyby co lepßego nápisał: nie trzebá złych rzeczy pisąc vczyć: sámo sie złe vczy: á iáko mowią Łáćinnicy: Mala mens malus animus, malorum omnium inuentrix.

Dioscorides libr. 2. capit. 141. Czosnek/ gryźie/ zápala/ morzenia w żywoćie czyni/ w głowie dmie/ żołądek wysußa/ prágnienie czyni/ wzdymánie żywotá/ oczy zácimia: przeto niezle czynią mądrzy ludźie/ że sie go wáruią. Dla tego Galenus 2. Alim. vczy/ że Czosnek przewárzony/ áczkolwiek nie ták mocny/ wßákże zdrowßy/ á nie czyni tákiey ćieżkośći w ćiele: á k temu ma moc miernie trawiącą/ zámulenie y zátkánie otwieráiącą: co Plinius lib. 20. ca. 6. ßerzey wy-

Otwiera. Trawi.

pisuie mowiąc: Czosnek domowy iest wielkiego pożytku przećiw wodom ßkodliwym/ tákież odmienieniu mieysc/ iáko tym ktorzy ieżdżą po wodách y po cudzych kráinach/ gdźie są rozmáite Gády iádowite/ y mieysca smrodliwe/ zwłaszczá ná morzu pożywáiąc. Podrożnemu. Pielgrzymom.

Tymże obyczáiem czásu morowego powietrza/ ále to rozumiey grubym ludźiom/ chłopstwu/ á ktorzy máią czosnku zwyczay: bo iest/ mowi Plinius, dryiákiew chłopska/ ábowiem w nich gorąco przyrodzone pomnaża/ wßytki zbytki wypaláiąc trawi: ále w człowiecze rozkoßnym wiele złego czyni. etc. Morowemu powietrzu.

Wonią swą/ piße Plinius vbi supra. odpądza węże/ niedźwiadki/ y inße Gády. Przeto niezle ogrodnicy czynią/ że ii sádzą wokoło grząd/ bo gádźiná nie leźie ná grzędy dla czosnku. Gádom.

Przećiw Glistom y káżdym chrobákom w żywoćie/ dobrze Czosnek ieść/ zábiia ie y wypądza. Dioscorides. Glistom.

Przećiw gádow iádowitych/ iáko wężow/ etc. vkąßeniu/ pomocno pić z winem albo ieść/ y ná mieysce przykłádáć. Dioscori. Vkąßeniu gádow.

Tymże obyczáiem ná vkąßenie zápomniáłego psá y káżdey inßey bestiiey czynić. Dioscorid. Psá zápomniáłego.

Kántorom/ y tym ktorzy ochrą pieią/ ábo zámilkną/ tákież ná káßel pomocno iest Czosnek surowy y wárzony ábo pieczony ieść/ otwiera gárdło. Dioscorides. Kántorom Káßlu.

Przećiw wßom/ gnidom/ wárzyć Czosnek z Lebiotką w wo- Wßom. Gnidom.

dzie

dźie álbo w winie/ á pić kilko dni one wode. Dioſc.

Ná lice párchóm.

Przeciw párchóm y káżdéy plugáwośći ná głowie/ ná trądy/ y wſzelákiému oſzpáceniu licá/ nátłucz czoſnku z miodem/ przecedź przez chuſtę/ á tym mázáć ná té niedoſtátki. Dioſcorid.

Licá oſzpácenie.

Zebów bolenu.

Przeciw boleniu zebów: wziąć czoſnku y łuczywá ſmolnégo/ á kadźidłá/ á to warz w wodźie álbo w winie/ á kto może zćierpieć/ tedy w otczie/ á tym płokáć zeby. Dioſcorides.

Ja od Miſtrzá doświádczonego mam przeciw boleśći zebów/ wziąć Czoſnku główkę/ ſtłukwſzy/ przyłożyć końcu dłoni ná rece gdźie ſie poczyna łokieć/ potym będą bąbele/ które przeſtrzygnąć nożyczkámi/ pociecze zła máteria.

Mieśiącé/ łożyſká/ vryną/ wywódzą liſtki czoſnkowé/ y ſam czoſnek/ á to czynić z nich wánné.

Cap. XVI.

ALLIVM AGRESTE, Ophioſcorodon, Anguinum Allium.

Po polſku Wáżiniec.

Czoſnek ten álbo Wáżiniec rośćie we zbożech/ naśienié iego gdy miedzy zbożem bywa mełto/ vſtánawia młynſki kámień/ że niemoże ſie obrácáć. W tym czoſnku Aptekárze ſie mylą iż ij biorą miáſto Scordion/ zwlaſzcá w Dryiakiew: áno wáżiniec nie ieſt Scordion/ iáko niżéy wypiſzemy. Ten Wáżiniec niemał tegoż

Inſzé Scordion inſzé / Ophioſcorodon.

przyrodzenia iáko y Czoſnek/ ále dáleko mocnieyſzy/ bo przechodźi Czoſnek przez czwarty ſtopień w gorącośći y wyſuſzániu dla mocnéy ſpráwy. Spráwuie té wſzyſtki rzeczy które y Czoſnek ogrodny/ á zwlaſzcá przeciw wężóm/ y inſzych gádów vkąſzeniu/ tákże zápámietáłych beſtiy/ iáko pſá/ kotki/ etc. Gale. 8. Sim. Dioſcorides.

Wężóm, zápámietáłych beſtiy. Vrynie.

Cap. XVII.

ALLIOPORVM, SCOrodopraſſum, Ampellopraſſum.

Czoſnek ługowy, Czoſnek Winnicżny.

TEn Czoſnek ieſt który rośćie po łąkách/ po winnicách/ ma moc czoſnkową y ługową: á dla tego gdy kto w lékárſtwach potrzebuie Ługów/ á niebyłoby ich/ tedy może śmiele bráć miáſto Ługów/ zową Porry. Dioſcor.

Cap. XVIII.

ALKEKINGI, HALICAcabus, Phyſalides, Solanum veſicarium.

Po polſku Miechowki, Pęchèrzicá.

PO polſku lepiéy wykłádáią/ którzy zową to źiele Pecherzycá: bo ie też Plinius zowie Veſicarium, iż bárzo pecherzowi pomocné w iego boleśćiach: iam dawał młodźieńcowi iednému pić/ który trzy dni nie puſzczał vryny/ puśćił ſkoro dano.

Vrynie.

Theophra-

Theophrastus lib. 2. cap. 12. & 4. cap. 21. zowie też to źiele Strichnon & Vesicariam, Pecherzycá. Pecherzycá iest ochładzáiące y odwilżáiące w wtorym stopieniu / bo iest rodzay Psinkow: dla tego pożyteczne iest ná te wszytki niemocy ná ktore Psinki. Serapio pisze / że iágody ktore w mieszkach ná tym źielu bywáią / bárzo pomocne wątrobie / tákież pecherzowi / nerkom / żołtey niemocy / vryne wywodząc / á to wárząc y pić.

Ná tożco y Psinki.

Wątrobie. Pecherzowi. Nerkom.

Przećiw bolączkom wnetrznym / á zwlascza zápalonym / tákież zwierzchnym / dobrze pić / vśmierza bol y ogień / tákież czynić plastr z tego źiela á przykłádáć ná bolączki. Serapio.

Bolączkom.

Gdy komu pecherz álbo nerki sie psuią / ták iż bolączká iaka álbo rána ná nich / táki piy to násienie. Serapio.

Pecherz. Nerki.

Sok z ziarnek tych iágod wybiwszy / suszą ná słoncu / á ten chowaią / á potym dáią tym / ktorzy vryny niemogą pusczáć: tákież ná opuchliny y insze niemocy wyszey nápisáne.

Puchnieniu.

Cap. XIX.

ALTEA, EBISCVS, Hibiscus.

Popolsku Wysoki Slaz.

MNiemam że káżdy zna wysoki slaz / o ktorym Theophrastus libr. 4. cap. 14. pisze. Ziele Slaz wysoki / iest zágrzewáiące mierną ćiepłośćią / zárowno z nászym ćiálem / y nieiáko wysuszáiąc / co Galenus 6. Simpli. farmac. wywodźi / y Dioscorides.

Náturá.

HYpocrates náucza to / że źiele ránionym wárzywszy w wodźie omiedźioney / ábo w winie iesli nie iest zápalenie / dáwáć pić / bárzo goi / tákież sam slaz stłukszy / przykłádáć ná rány.

Ránionym

Gru-

Bolączkom zá vchem/ pod gárdłem.

Gruczołom/ bolączkom/ ktore bywáią zá vchem álbo pod gárdłem/ vtłukſzy przyłożyć/ á lepiey przydáć ſádłá wieprzowego álbo oleyku różánego. Dioſcorides.

Zápuchlinom. Wrzedźienicom. Bolączkom. Stronam. Stáwom.

Też ná wſzyſtki inſze zebránia á zápuchliny/ ná ktorychkolwiek mieyſcách/ wrzedźienicom/ boláczkom ná pierśiach/ ná vśćiech/ ná głowie/ w zádku/ w śiedzeniu/ ná ſtłuczenie/ ſtáwow wybićie/ ná opuchnienie/ około oczu boleniu/ ſkurczeniu y ſchnieniu żył ſuchych/ bárzo pomocny ſlaz wyſoki/ ſtłukſzy álbo zwierćiawſzy/ zwłaſzczá korzeni przykłádáć/ á będźie lepiey przydawſzy ſádłá álbo máſłá nieſłonego/ álbo zſmiotáną/ nalepiey z oleiem lniánym: á gdy przydaſz Fenugrecum/ śiemienia lniánego/ kwiatkow rumienkowych: bárzo nálepiey będźie ſpráwowáło. Dioſcorides.

Dyáltea.

Z tegoż źiela z korzenia czynią máść/ ktorą poſpolićie zową ludźie Dialtea: ktorą áczkolwiek rozmáićie czynią/ wſzákże vbogi proſto ſobie czyni z tego korzenia á ſádłá świeżego wieprzowego/ ſpołem ſtłukſzy y przywárzywſzy wyſącz/ á to gdy ſie zśiedźie będźie máść.

Rzázáwici Dnie. Drżeniu członkow. Gryźieniu w żywoćie.

Korzenie tego źiela wárzywſzy w wodźie/ álbo lepiey w winie/ dobrze pić przećiw rzezáwicy z vryny/ przećiw kámieniu/ boleśćiam dennym/ drżeniu członkow/ gryźieniu w trzewách y przećiw przepuklinie. Dioſcorides.

Vkąſzeniu pczoł.

Kto ſie chce vſtrzedz vkąſzenia Pſczoł/ Os/ álbo Sierśieniow/ nátłuc tego ſlazu z oliwą/ á pomázáć gdźie potrzebá. Dioſcorides.

Przećiw vkąſzeniu tychże chrobakow: dobrze pić ten ſlaz vwárzywſzy w oćcie rozmieſzánym z wodą. Dioſcorides.

Plwániu krwią.

Przećiw plwániu krwią/ wárząc ten ſlaz á pić. Dioſcorides.

Czérwonce.

Czerwoney niemocy á káżdey biegunce bárzo dobrze ten ſlaz pić/ zwłaſzczá korzenie/ goi rány/ bolu vśmierza/ y poſtánawia.

Opaleniu. Opárzeniu.

Przećiw opaleniu abo opárzeniu/ nátłucz liśćia przydawſzy oliwy troche/ okłáday. Dioſcorides.

Stáwom. Podágrze.

Ná boleśći w ſtáwiech y podágrze: nátłucz korzenia z ſádłem wieprzowym ſtárym/ ábo z czym inſzym/ okłádáć/ á trzymáć plaſtr áż do trzećiego dniá. Dioſcorid.

Pleurze. Peripleumeniey.

Przećiw pleurze/ perypleumeniey/ to ieſt bolączce ná płucách: nátłucz korzenia z ſádłem kápłunim/ ábo gęśim/ y przykłádáć ná pierśi/ trzymáć áż zeſchnie. Dioſcorides.

Czyśćieniu po dźiećiątku.

Pániam gdy po dźiećiątku nie bywáią dobrze wyczyśćione/ vwárzywſzy w czym kto może/ dáwáć pić. Dioſcorides.

Drugi ſlaz wyſoki.

Ziele owo wyſokie/ ktore miewa ná ſobie kwiećie czerwone iáko róża/ zową ie niewiáſty róża wyſoka/ drugie róża czarna: ieſt też owo ſlaz wyſoki á dobry práwie ná te wſzyſtki rzeczy.

Trzeci Rędźierzáwice.

Ieſt trzeći ſlaz wyſoki/ ktory ieſt iáko drzewo ogániſte: ma kwiatek máluchny/ podobny ſlazowi/ po źiemi roſtącemu/ á liſt

ſzeroki

ßeroki kedźierzáwy/dla czegŭ tėż zową Kedźierzáwiec: po łácinie práwie Malua viſcus: tego ſlazu liśćie y korzeń ná wßyſtki rzeczy wyżßéy nápiſáné ieſcze lepßé/ tymże obyczáiem przypráwuiąc/ czegom ia częſto doświadczał.

Cap. XX.

ALLIARIS, ALLIARIA, Pandectarii Peſaſini.

Po polſku Czoſnkowé źiele.

Spoſób. TO źiele łáćinſkim iezykiem wezwano od Czoſnku/ Alliariŭ, bo czoſnek ieſt Allium, iákoby ie mienił Dioſcorides ábo Galenus niewiádomo/ znáć że o nim niepiſał. Ma to źiele liſtki gdy wſchodźi okrągłé/ tyle y podobné liśćiu fiołkowému/ troche dłużſzy wießé/ á gdy ſie rozroſtą/ bywáią gránowité/ źiele wyſokié ná dwá łokćiá/ rózge ma okrągłą/ liſty iáko v pokrzywy/ wßyſtko podobné pokrzywie/ kwiát ma biáły niewielki/ po którym naśienié w ſtrączykách czarné/ korzeń v tego źiela czarny/ czoſnkiem iáko y źiele wonia/ rośćie przy płoćiéch/ przy rolach/ gránicach/ kwitnie lećie. Ma przyrodzenié

Przyrodzenié. zágrzewáiącé y wyſußáiącé/ ábowiém ieſt rodzay czoſnkowy/ iedno nieták mocné iáko czoſnek/

Grubé. Kliowáté. Cienczy. Mácicy. dla tego ma moc/ grubé/ kliowáté wilgośći drobić/ ćieńczyć. Naśienié tego źiela zátchnieniu mácice y żywotá pomocné/ á to kłádąc do mácice/ wilgośći złé w mácicy wyſußa ná oſtátek/ to/ co rzerzußáné naśienié/ może.

Cap. XXI.

AMMI. ET NON AMOS legendum, (nam Amos ab Ami eſt gignendi caſus) ſic omnes docti volunt.

AMmi polſki Herbarz wykłádá kmin/ ále nie dobrze: bo inßa rzecz ieſt Ammi, á inßa kmin/ bo Dioſcorides w inßym kápitulum piße de Cimino, á w inßym o Ammi: á tėż kmin niéma ſmáku Lebiotczánégo iáko Ammi ma mieć: ktemu ma bydź mnieyßé ziarnko/ piße Dioſcorides, niżli kminowé: á ták rózné ieſt od kminu: przeto nie dobrze wyłożył w Herbarzu polſkim Ammi, kmin. V Aptekárzów tėż rzádko bywa to Ammi, bo naśienié/ ktoré máią zá Ammi,

Ammi ſmáku lebiotczánégo.

zá Ammi, niezgadza sie z pismem Dioskoridesowym / iáko káżdy obaczy weyźrzawszy w Dioskoridá. Ammi iest zápaláiące nász ciáło y wysuszáiące / co Gale 6. S. lepiey wykłáda. Ammi iest gorące á suché w trzećim stopniu mocnie / ábowiém smáku ostrégo á gorzkiégo: przeto z winem piiąc / przećiw morzeniu w żywoćie / tákież ná rzezánie y ná niepuszczánié vryny / mieśiącóm zástánowieniu / y inszym tákim bárzo pożyteczno. Żołądek zágrzéwa / wątrobę y żyły zátkáné otwiera / złé wilgośći w żołądku trawi / brzidzenié oddala / nérki / pęchérz / kámień w nich wyczyśćia. Dios.

Náturá Ammi. Morzeniu w żywoćie. Rzezániu. Vryny. Mieśiącóm. Żołądkowi Wątrobie. Zámuleniu Brzidzeniu

Cap. XXII.
ANETVM.

Græcè & latinè. *Po polsku, Kopr swoyski.*

Cedwé to źiele dobrze wyłożoné w Herbarzu polskim / bo káżdému wiádomo. Galenus 6. Sim. far. pisze: że kopr swoyski zágrzéwa násze ciáło mocno / że przychodźi ku przodku trzećiégo stopniá / á wysusza ná przodku wtórégo. To źiele iákokolwiek bárzo pospolité / tym wiecey ku zdrowiu bárzo potrzebnieysze. A dla tego násza náturá polska vczyniłá ie ták bárzo pospolité / znáiąc wielką iego potrzebę. Galenus 6. Sim. Kopr swoyski z oliwą wárzony / álbo lepiey oleiek kopru włoskiégo / iest Diaphoreticum, to iest / gdźie pomázuiem z nim ćiáło / otwiéra w skórze dźiurki (Poros zową /) przez ktoré wyćiąga złé wilgośći dymem z ćiáłá / które czynią boleśći w ćiele: tymże obyczáiem ten oleiek trawi złé wilgośći w ćiele / surowé otwiéra zátkánié.

Potrzebność wielka kopru.

Trawi złé wilgośći.

Spánié też pobudza / przeto ij kłádą w plastrzéch ná głowę / á lepiey wárząc w wodźie / á vmywáiąc nogi / álbo oleykiem máząc. Galenus.

Sen czyni.

Plinius libr. 22. capit. 18. Kto czuie surowość w żołądku / wárzywszy kopr swoyski / pić / y strawi.

Surowośći

Przećiw zbytniému sczkániu / woniáć naśienia / przestánie: tákież stárwszy pić / przestánie / lepiey przydáć Mástixu. Plin.

Sczkániu.

Mámkóm które máią niedostátek mléká / dobrze pożywáć kopru / á

Mámkóm mleko.

pru á nawiecéy naśienia z pokár-my y tártégo / może ij w chléb kłáść. Dioscorides.

Morzeniu. Przeciw morzeniu w żywo-cie/wzdymániu/pußeniu/dobrze pić / á źielem żywot ná plastrze okłádáć gdźie boli. Dioscorides.

Wrácániu. Biegunce. Przeciw wrácániu/tákież bie-gunkóm/picy okłádáć. Dioscorides. Plin.

Wrzodóm. Bolacz-kóm. Paulus 7. Bole káżdé vśmié-rza/wárząc w wodźie á przykłá-dáć: ále lepiéy w oliwie. Dla te-go dobrze kłáść ná wrzody / bo-laczki/ zápuchliny / y gdźie chceß áby sie zebrálo / lepiéy z diiáltią.

Sádzelóm. Ranóm. Mężczyn-skim człon-kóm. Sadzele wyczyśćia y goi/dla tego czynić proch z niego y z na-śienia / álbo popiół palić á rány posypowáć/goi/á wiecéy ná męż-czynskim y niewieścim mieyscu táiemnym. Paul. Gal.

Ná boleści w máćicy. Pániam ná ich boleśći około mátki / dobrze sie w nim párzyć: tákież ná inßé boleśći wnetrzné. Galenus.

Hemoroidi Hemoroidy postánawia zby-tnié/ posypuiąc mieysce tym pro-chem: wziąć źiela álbo naśienia kopru swoyskiégo / pokrzyw na-śienia ábo źiela zetrzéć na proch/ posypowáć.

Przećiw Condilomátóm y fi-góm/ które są sadzele boleśći / w śiedzeniu: wziąć naśienia kopru swoyskiégo á spalić ná skorupce/á tym rány posypowáć/ á ieśli na-śienia pokrzywiánégo spółem spalonégo przydaß / tym mo-cniéy. Dioscorides.

Cap. XXIII.

ANISVM.

Græcè & Latinè. *Po polsku Hány ż.*

TO ziółko piérwéy w Polsce nie było wiádomé/przeto pospo-licie kmin polny mieniono hány-żem. A przeto polski herbarz obłą-dził / powiedáiąc / áby to iedno hányż á kmin: ále témi czásy ieli sie śiáć z swym wielkim pożyt-kiém. Dioscorides, chwali Kre-tinski y Egyptski: w náßym ogro-dźie ták śliczny / wielkiégo źiár-ná/ woniáiący / by też miał bydź z sáméy Kréti. Nátura.

Galen. 6. S. f. pißé: Hányż iest bárzo ostrégo smáku/á to iż ma z przyrodzenia zágrzéwáć y wysu-ßáć áż w trzećim stopniu. Dla tego vryne wywodźi / y vryna złé wilgośći: trawienié czyni/ Zágrzéwa. Vryne wy-wodźi. Trawi. Wiátry ro-spędza.

wiátrycziniące boleść rospądza.
Przećiw cuchnieniu z vſt/ do=
brze pożywáć ziarnek Hányżo=
wych. Dioſcorides.

Spániu. Plinius lib. 20. ca. 17. Gdy kto
niemoże ſpáć / náktáść mu około
głowy Hányżu ziela/od iego wo
niéy vſnie. A Dioſcorides przy=
daie: vſypiáiąc/ boleść odpądza
w niemocy.

Opuchli= nóm. Przećiw opuchlinóm pić há=
nyż / wywodzi vrynę záſkórną /
Prágnienié prágnienié odpądza / przeto téż
Opuſzenié. dobrze pić opuchłym: opuſzánié
álbo wzdymánié żywotá téż od=
dala. Dioſcorides.

Biegunki. Płáwy. Głowie. Biegunki wſzelákié/ tákież pá=
niam pławy poſtánawia/kádząc
tym naśienićm pod noſem / ból
z głowy wypądza. Dioſcorides.

Vchu. Ná przetchnienié błonki w v=
chu/ nátłuc hányżu z oleykiem ró
żánym/ á puſzczáć ćiepło w vcho.
Dioſcorides.

Żółtośći. Zátkánié wątroby/ Śledziony. Żółtą niemoc ſpądza/pániam
mieśiącé wywodzi / wątrobné
zátkánié otwiera/tákież śledzion
né / máćiczné / w nérkách / tákież
czyni w febrach. Dioſcorides.

Chuć iedze nia. Chuć iedzenia czyni / rzygá=
nié / ſczkánié / puſzenié żołądká.
Rzygániu. Dioſcorides.

Sczkániu. Puſzeniu. Kicháńiu. Przećiw zbytniému kichániu:
wziąć hányżu á opichu woniáć.
Dioſcorides.

Dycháwicy Przećiw dycháwicy/káſzlowi/
y káżdéy w pierśiach flegmie:
przypiekwſzy hányżu ſtłuc / á z
miodem zmiéſzáć y pożywáć. Pli.

Czérwonéy biegunce. Czérwonéy biegunce téż bár=
zo pomocny / á to przypiekwſzy
dáwáć. Albo iáko piſze Plinius:
Wziąć hányżu przypieczonégo /
przydáć Opium z Aptéki / á ro=
ſpuśćiwſzy / czynic gáłeczki ilé
groch/ á dáwác po trzy: tákże w
innych biegunkách. Plinius.

Cap. XXIIII.

ANTIPATER, CHRIſtophoriana, Oculus conſulis, Filius ante patrem, Oculus Chriſti.

Gwoźdźiki polné máłé.

TEgo ziela przyrodzenié / iż
poſledni kwiatek záwżdy rośćie
nád przedni wyſzéy/á ztąd prze=
zwáli Antipater, iáko ſyn przeći=
wny oycu / że nád oycá rośćie:
nie miéwa żadnych główek w
którychby naśienié było/ iáko pi=
ſze Plinius: iedno tylko kwiatki.
Ziele to bárzo pomocné przećiw Vkąſzeniu iáſczurczé.
vkąſzeniu iáſczurczému / piiąc z
wodą.

Fistulom. Proch z tego ziela bárzo pomocny przećiw fistulam/ posypuiąc/ mocno goi.

Cap. XXV.

ANCVSA AVRONOchia, Buglossa rubea.

Czérwonè źiele, Czérwony korzeń.

ZIele to pospolićie róśćie ná piaskách/ ná plonnych rolách/ liśćié ma iáko Láktuká (niewiásty sie nim rumienią/) kosmáté/ ośćiste/ z czarnémi ośćiámi/ korzeń z biáłá czérwony/ który fárbuie czerwono/ dla tegȯ zową ie Márzáną/ kwiát modry iáko v Boraku/ ále po niém prągi czérwoné.

Korzeń powieda Dioscorides, iest sczmiący á fárbuiący/ bárzo pożyteczny przećiw opaleniu y spárzeniu/ y ná dawné sadzele/ stłukszy z woskiem á z oleiem/ y przykłádáć: ogień piekielny stłukwszy z mąką y przykłádáć léczy: tákież tredowáćiny y oszpácenié w szelákié ná skórze/ wyćiéráiąc z octem/ léczy.

Płód álbo dźiećiątko vmárlé wywodźi z żywotá/ przyłożywszy ná łono.

Niedostátki w nérkach/ wárzywszy w wodźie á piiąc/ leczy.

Sledźione twárdą piiąc/ nápráwia. Biegunkę zástánawia piiąc liśćié tego źiela z winem.

Piszą lékárze/ że niewiástam to źiele dosyć znáiomé/ bo sobie oblicze korzenim rumienią.

Cap. XXVI.

ANGELICA ASTRANcia, Sancti Spiritus radix.

Dźięgiél.

NIektórzy máią zá pewné/ że dźiegiél iest prawy Panax: ábowiém wykłádáiąc dźiegiél/ tedy wonnośći w soku bárzo są podobné Pánáxowi: dwóy rodzay: mężczyzná iest Astrancia, żenczyzná Angelica: Cordus, Euricius, y Rudolphus, Amomus dowodzą/ że Smyrniū Dioscoridis iest Angelica prawdźiwa/ á widźimi sie że ták/ bo stárté naśienié wonia iáko Mirá. *Panax.* *Cordus.* *Amomus.*

Iest wielkiéy mocy nász dźiegiél/ otwiéra vryne y wszystkié zámulenia żył/ głowę wyczyśćia gryząc ij álbo żucháiąc/ flegmę wyćiąga. Dla tego w pádáiącéy niemocy/ w párálizu/ w nárusżeniu Zámulenie głowy. S. Wálántégo Párálizu.

Dycháwicy Mowie. ruszéniu mowy/dycháwicznym/ kászlącym/ piiąc ten korzeń bárzo pomocny / tákież gryząc.

Miesiącóm. Nérkóm. Pechérzowi. Rzygániu. Puchlinie. Pot. Jádóm. Morowe powietrzu. Pániam miesiącé wywodzi/ nérki wyczyścia / pechérz otwiéra / rzygánie w żołądku pobudza/ puszenie żołądká oddala/ opuchliny wywodzi/ pocenie czyni. Jedyne á osobliwe też lekárstwo gryząc á iedząc przeciw iádóm wszystkim/ zárázenie morowégo powietrza oddala / ciáło wyczyścia áby nie było sposobné ku zárázeniu od powietrza / á to trzymáiąc w vściech lecie z wodą różáną/ á zimie z winem : bo przez vryne á pot / iádowité powietrze wypądza.

Cap. XXVII.

Anemones, Adonidis flos, Orchi Tunica, Adonidis herba, Herba venti.

Záięczy Máczek,

Ziele to rośćie w iárzynach y w ogrodziech. Dioscorides li: 2. cap. 16. pisze / że ma rozmáité kwiatki / białé/ czérwoné/ żółté / álem ia w polszcze niewidał tylko z czérwonym kwiatkiem skłaniáiącym sie ku żółtośći/ á z dolu przy czérnieyszym/ podobné máku/ listki rownie iáko koriander / subtelné/ zdrobioné/ ták iż káżdé może vznáć z tych słów/ ktoré iest ziele : miewa też głowke ná wiérzchu przydłuższą. Niktorzy (pisze Dioscorides,) mniemáli/ áby to było Eupatorium , ále nie : tákież

nie iest Argemone, bo ma wielki kwiát. etc.

Głowe puguie. Ziele to iest ostré á gorzkié/sok z tego ziela w nos sarkáiąc/ wyciąga nieczystości z głowy. Dioscorides.

Másztykowániu. Másztikuiąc álbo żucháiąc korzonki tego ziela/ flegmy y grubé nieczystości tákież z głowy wyciąga. Dioscorides.

Oczóm. Przeciw záćmionym oczóm / mglámi zászłym/ y inszémi niedostatki / sok tego ziela pusczáiąc / czyni iásny wzrok. Dioscorides. Galenus.

Mleko. Mámkóm wárząc z krupámi ieczmiennémi / á pożywáć ich / czyni obfitość mleká. Dioscorides.

Wieńce. Plinius lib: 21. cap. 23. powieda / że to ziele służy ku wieńcóm/ iáko też wieńczarki z niego czynią w Krákowie wieńce.

Zebóm. Przeciw boleści w zebách/żucháć korzónki tego ziela: Plinius.

Ránóm. Ná plugáwé rány / sadzele / czyniąc plastr dobrze przykłádáć / á prochem rány posypowáć. Plinius. Galenus.

Cap. XXVIII.

APIVM SATIVVM.

Piotrußká.

STephanek w swoim herbarzu wyłożył Apium, Mierzyk / niewiém co to zá słowo / áni polskié áni ruskié / áni niemieckié: by wżdy był wyłożył Opich / tedy iákokolwiek tollerabilius foret. A wßákże przedsie niedobrze / bo to słowo Apium, známionuie rozmáitych ziół kilko: przeto trzebá było rozdzielić / który Opich ten to Mierzyk známionował. Abowiém iest Apium Satiuum, to iest ogrodny / ten my zowiémy piotrußká: iest Apium montanum, Dioscorides zowie Orrozenum, Dioscorides zowie Orrozelinum álbo Apium agreste, który práwie zowiemy Opich: iest Apium Saxatile, to iest Opich który po skáłach rośćie: iest Apium palustre, Opich błotny / táki ná trćie w Krakowie przedáią. Gdyż ich ták wiele / tedy niedobrze wyłożył w herbarzu Mierzyk álbo Opich / bo niewiedźiéć o którym rozumiał / gdy ich rozmáité rodzáie.

Apium *tedy piérwßè, iest* Apium Satiuum, Zelinon Satiuum vel Petrozelinũ hortense.
Piotrußká, którey ták wiele pożywamy.

PIotrußkę áczkolwiek dźiś wßyscy Petrozelinum zową / ále nie dobrze / bo náßá piotrußká nie rośćie po skáłách iedno w ogrodźiéch gdźie śieią: á ták nie iest Petrozelinum, ále Zelinum Satiuũ. Tego dowodzą / Menardus, tákież Brazeuolus in exam. simp. A Plinius lib. 20. ca. 11. ták wypisuie: Apii gáłązki abo listki / rady pływáią po tłustych poléwkách / á w przyprawiániu smácznych pokármów osobliwą wdźięczność máią: z których słów może káżdy obaczyć / że opichu nie kładą w poléwki iedno piotrußkę. — *Thom. 2. Epi. 4. lib. 12.*

Náturá. Dioscorides li. 3. ca. 67. Piotrußká náßá iest rospaláiąca ná przodku trzećiégo stopniá / á wysußáiąca w pośrzodku: dla tego w boleśćiach oczu bárzo pomocna / á to nátłukßy z ośrzodká chlebá biálégo / álbo z mąką biáłą / y obłożyć oczy. — Oczóm.

Ná zápalenié żołądká / tákież stłukßy przykłádáć. Dioscorides. — Żołądkowi

Mamkóm którym w pierśiách w gruczoły álbo w gruzły mleko sie zśiáda / czynić plastr tákież y okłádáć. Dioscorides. — Mleku zátwardźiáłému.

Gryźiona surowo y wárzona / vryne wywodźi y mieśiącé. Dioscorides. — Vrynie.

Jády y trućizny odpądza piiąc / — Jádóm.

iąc / iedząc surowo y wárzoną: przeto dobrze nászy czynią/iż znią ták vczęściáią. Dioscorides.

Naśienie Piotrusczáné mocnieysze/przeto pité mocniey vryne wywodzi / tákież mieśiącé: mocno pomaga vkąszeniu iádowitému gádzin. Dioscorides. Gádóm.

Opuchliny które przychodzą z nákáżenia wątroby/tákież z wiátrów / nátluc piotruszki z rutą/ á okłádáć. Dioscorides.

Dobrze téż z niey pożywáć syropku/który zową de duobus radicibus, w innych niemocách/ná rzázáwice/ kámień/y insze niedostátki.

Cap. XXIX.

APIVM MONTANVM.

Dioscorides, Oroselinon.

Opich.

Diosc. lib. 3. cap. 69.

TEn Opich áczkolwiek v nas śieią w ogrodźiech / w inszych stronách rośćie po polach / iáko we Włoszéch. Ten opich wywodźi téż vryne/ dla tego rzezániu y inszym tákim niedostátkom pomocny. Vrynie.

Przydawamy go téż do lékarstw/które zágrzewa násze ćiáło/iedno iż bárzo záraża głowe: przeto rad pobudza zwłasczá dźiećiom S. Wálántégo niemoc / y tym którzy ná to są z przyrodzenia skłonni. Dioscorides. Záraża głowe.

Pomocny téż ná té wszystki rzeczy iáko piotruszká.

Cap. XXX.

APIVM SAXATILE.

Petrozelinum, Zelinon Macedonicum.

Opich Mácedoński.

Opich ten/ osobliwie rośćie w Mácedoniiéy ná wysokich skáłách: naśienie ma podobné Ammi woniącé/ tákież korzenié.

Apium to téż wypądza z przyrodzenia vryne / á to piiąc wárzony. Dioscorid li. 3. c. 70. Vrynie.

Przećiw gryźieniu / boleniu / opuszeniu/wzdymániu w żołądku : tákież przećiw kolice bárzo pomocny piiąc. Gryźieniu w żołądku. Opuszeniu. Kolice.

Przytym masz wiedźiéć prostaku / że kolicá iest niemoc ćięszká / która bywa w ielićie / któré zową Colon po łáćinie/á po pol- Sześćioráké ielito w człowieku.

ſku Jatrznicá / bo w człowiecze ſześciorákie ieſt ielito / mieyſcem y ſpoſobem náznáczono / áczkolwiek nierozdzielne. Pierwſze ktore od żołądká idzie ná dwánaście pálcow / zową Duodenum: po niey drugie dwie cienkie / iedno zową Ieiunum, iákoby rzekł / záwżdy prozne: drugie Illeos zową / po polſku kiełbáśnice oboie: á w tych bywa boleść / ktorą zową Illiaca: bywa to ciężkie gryzienie około pepká. Czwarte ielito ieſt Colon, ktore zową iątrznicá / w ktorym bywa Kolká. Piąte Monocolon, álbo Inteſtinum cœcum, po polſku kątnicá. Szoſte Rectum, to ieſt proſte / ktore idzie áż do sámey dziury w ſtolcu / w tym bywa niemoc ktorą zową Tenaſmon, że ſie chce ná ſtolec z wielką boleścią / á przyſzedſzy nic nie bedzie.

Illiaca.

Colica.

Tenaſmon.

Kolká co ieſt.

W Jelicie tedy Colon bywa / kolká ciężka niemoc / ktorą ták zową od ielitá Colon / nie ták iáko mowią proſci / iż gdy czuią ná ktorymkolwiek mieyſcu przypieráiącą niemoc álbo bol / tedy wnet zową kolką / wiec poſzlą ſługę do doktorá proſząc porády ná kolikę / áno bedzie pleurá / ábo boleść w nerkach / álbo co inſzego: doktor mniemá według powieści bydź kolikę / dáie lekárſtwá gorące / áno wiecey zepſuie: potym winuią doktorá / áno káżdy ma winowáć ſwe głupſtwo y ſwą ſkąpość.

Jeſt ieſcze Apium Macedonicum bárzo dobre przeciw pleurze / boleściam w nerkach / tákież gryzieniu w pecherzu / á to piiąc wárzywſzy.

Cap. XXXI.

APIVM PALVSTRE.

Dioſcorides lib. 3. cap, 64.

Oleoſelinum, vel Hydroſelinum.

Po polſku, Błotny Opich.

Rośćie ten Opich przy wodach / przy błoćiech / w ćierniach / ieſt bárzo podobny piotruſce. A dla tego piſze Dioſcorides, że tákież ná wſzytki niemocy dobry iáko y Apium hortenſe: ten ieſt Opich ktory niewiáſty ná trecie w Krákowie przedáią zá prawdziwe Apium, ále ſie ná tym myla / przeto miáſto tego lepiey vżywáć piotruſzki.

Cap. XXXII.

APARINE, LAPPARIA, Aſpergula, Ruella, Phylantropos.

Po polſku Oſtrzycá.

Zowie Phylantropos Hermolaus, tákież Aloiſius, ále pierwey Galenus 6. Sim. Mundellam. Aparinem ták wypiſuie Dioſcorides libr. 3. capit. 95. Ma rożczek wiele cienkich gránowitych koſmátych / po ktorych ſą członki / v ktorych członkow wychodzą w koło liſtki podobne iáko v Márzánny / kwiatki biáłe / naśienie twárde okrągłe / chuſt ſie trzyma iáko rzepy.

Galenus 6. Simp: far. Aparine álbo Oſtrzycá / mierno wyciera / wyſuſza / ma moc ſubtelności / przeto

Jádowity páiąkóm. przeto piſze Dioſcorides, iż dobrze pić to ziołko przećiw vkaſzeniu iádowitych gádźin/ páiąków/ Phalangios zową/ á to wyſaczywſzy ſok z naśienia y z źiela y pić.

Vſzóm. Przećiw boleśćiam w vſzu/ ſok ten puſcząc w vcho ćiepło: źiele ſámo ſtłuczoné z ſádłem/ y przyłożoné ná plaſtrze/ roſpądza guzy/ ſádzele/ y gruczoły zá vchem/ y pod gárdłem/ tákież piegi ná licu y inné ſzpácenia.

Cap. XXXIII.

AQVILEGIA, AQVILINA.

Po polſku też zową Aquilegia, drudzy Orlik, Cynowód.

NIektórzy wywodzą/ áby Aquilegia byłá Ægylops Dioſc. ále niemoże bydź/ bo to ieſt Owśik. Aquilegia ma liſtki podobné celidoniiéy/ rózgę ná łokćiu długą/ kwiát piekny modry/ v którego ſą záwieſzánia podobné iáko v kápice mniſzéy mieſzki/ w których bywa czarné naśienié podobné pchłam. Tá Aquilegia ieſt dwoiáka/ mężczyzna która ma kwiát modry/ żeńczyzná/ która ma biały kwiát: Aczkolwiek rzadko ſie tráfia biáłégo kwiatu/ wſzákże v mnie ieſt domá. To źiołko mierno/ piſze Fuchſius, zágrzewa y wyſuſza/ dla tego też mierno trawi: pomocné mocno przećiw ſkrobiam/ świérzbóm/ wſzelkiému oſzpáceniu ſkóry człowieczéy mázac ſokiem. Tákież bárzo pomaga przećiw fiſtułam/ á to tłukąc z mąką pſzeniczną/ á náćiéráiąc/ tymże obyczáiem y ná świérzb. Nátura. Swiérzbóm. Fiſtułam.

Cap. XXXIIII.

ARTEMESIA VALENtina. Herba Regia, Olus Regium.

Po polſku Bylicá.

ZIele to wezwano z Gréckiégo słowá Artemeſia, od Artemis Boginiéy Diány/ która po gréczku drudzy Artemis zową: Abowiém tá to źiele wynálázłá/ y pań Gréckich iego vżywánia náuczyłá: á zwłaſzczá náuczyłá byłá Chyroná onego známienitégo lékárzá/ á on potym náuczył pánié vżytku tego źiela. Przeto oné Pogánki świećiły iéy to źiele/ y gdy iéy dźień świącano/ wieſzáli po domách/ drugié ſie nią opáſowáły: á to czyniły dwudźieſtégo

ſkégo dniá y czwartégo/ Kśieżycá Czérwcá/ v nas dźień S. Jáná: tám téż w nocy ognie palily/ tańcowáły / śpiéwáły / diablu cześć á modłe czyniąc. Tego obyczáiu pogáńſkiégo do tych czásów w Polſcze niechcą opuſzczáć niewiáſty/ bo tákież to ofiárowánié też źiela czynią/ wieszáiąc/ opáſuiąc ſie niém. Swietá téż téy diablicy świecą / czyniąc ſobotki/ paląc ognie/ krzeſząc ogień deſkámi/ áby byłá práwa świątość diabelſka: támże śpiéwáią diabelſkié pieśni / plugáwé / táncuiąc/ á diabeł téż ſkacze/ ráduie ſie że mu krześćiiánie czynią modłe á chwale / á o miłégo Bogá niedbáią/ abowiém dźień świetégo Janá/ wieśniaków przy chwale miłégo Bogá żadnégo nie bedźie/ á około ſobótki bedą wszyſcy czynić rozmáité złości. Niektórzy záś piszą iże Bylicá wezwána Artemeſia, od onéy szláchetnéy pániéy Królowéy Artemezéy / która byłá małżonká Królá Mánſedluſá Káriyſkiégo/ która téż z wielkiéy miłości zbudowálá byłá ſwému małżonkowi ták známienity grób / że ten był ieden dźiw po wszyſtkim świećie / o którym ták wiele Hiſtoryków pisze. Co ſie dotycze wieszánia po domiech Bylice/ to wżdy może bydź źcierpiano / ieſli nie z vmyſlu ku Czártowéy chwale czynią. Bo ták pisze Plinius li: 26. cap. 10. iż gdy bedźie wiśiáłá nád wroty / dzwiámi / fortkámi / okny/ tedy onému domu czary nic nie vczynią/ áni człowiekowi żadnému záſzkodzenia/ który nośi z ſobą.

Dioſcorides oſobno wipiſuie w dwoím Kápitulum troiáką Artemezią/ iedne zowie Platifillos, po łácinie Latifolia, po polſku Bylicá/ szérokiégo liſtá / á tá ieſt práwa Bylicá/ iedná czérwona druga biała. Drugą wypiſuie Leptofillos, po łácinie Lennifolia, po polſku Máruná/ teſmy wypiſáli w kápitulum Matricaria. Trzećią zowie Monoclonos, Tanacetũ po łácinie: ále źle. Pisze Fuchſius, bo bydź ma rzeczoné Tages, á tá bylicá ieſt Tages Indicus, po włoſku Gariofilli Dziuerni, po polſku Gwoźdźiki źimné/ ábo Gwoźdźiki Indiyſkié / które témi czáſy náſtáły w Polſcze/ ślicżny á piekny kwiát: o tym czytay szérzéy Fuchſium.

Bylicá ieſt zágrzewáiąca pisze Paulus,

ſze Paulus, w poyśrzodku wtórego ſtopienia / á wyſuſzáiąca y wycieńczáiąca w pierwſzym / złożoná z ſubtelnych máteriy.

Wſzeláki m niemocam niewieſcim około máci ce. Paniam ná boleści ich táiemnych mieyſc bárzo pomocna / miesiące wywodźi / łożyſká po porodzeniu wyćiąga / tákież vmárły płód z żywotá / zátchnienié máćice oddala / bolączki w máćicy rozbiia y vśmierza: á to wárząc w winie / w piwie / w wodźie / piiąc / párząc / myiąc / etc. Dioſcorides.

Tákież przyſmáżywſzy źiela świeżeg ná ogniſku ná dáchowce / ná bláchach / winem pokrápiáiąc / y wſzelkim obyczáiem / y śiedźieć párząc ſie.

Kámieniu. Vrynie. Rzezáwicy. Przećiw kámieniu nérkowému / tákież pechérzowému / przećiw záſtáwieniu vryny iteż rzezáwicy / bárzo pomocna Bylicá / á to piiąc / párząc ſie w niéy / okłádáiąc obyczáiem pierwſzym ná mieyſcá potrzebné. Galenus 6. ſ. Paulus 7.

Miesiącóm. Paniam ná záſtáwienié miesiąców / vczyniwſzy Peſſarium czopek z płótná / rozmoczyć w ſoku Byliczánym y kłáść. Tákież czynić ná inſzé wſzeláki é niedoſtatki: tákież czynić plaſtr ná wſzytki wypiſáné niemocy z Bylice á okłádáć. Dioſcorides.

Ná nogi z drogi bole ſné. Którym bolą nogi z drógi / ná tłucz Bylice z ſádłem wieprzowym y okłádáć / tákież ná opuchłé nogi czynić. Dioſcorides.

Rodzenié niepłodno ści. Páni é które niemogą rodźić dla tłuſtośći / máią pożywáć Bylice obyczáymi pierwéy wypiſánémi: álbo / co lepiéy / wźiąc Bylice / kurzeg źiela / ſtłuc ná proch / Muſzkatu też przyłożyć / tego prochu pożywáć / álbo z miodem lákwarz czynić / álbo z cukrem troche: tákież ſie ma myiáć w bylicy.

Przećiw boleśćiam w ſtolcu / á chćiwośći zbytniéy ná ſtolce / á gdy przyidźie nic nie bedźie / zową Tenaſmonem Łácinnicy. Tenaſm. Wźiąć Żywice / Colofoniam, á ná iéy mieyſce náſzéy ſoſnowéy / á tą kádźić śiedzenié álbo ſtolce: potym wźiąć Bylice / náśiekáć y przypárzyć iéy ná ogniſku abo ná dnie w piecu / pokrapiáiąc winem / potym ták roſpárzoną włożyć do woreczká y záwiązáć / á ták śiedźieć ná tym párząc ſie.

Plinius lib 25. cap. 10. oſobliwie piſze o Bylicy: kto ią nośi przy ſobie / nietrzebá mu ſie bać czárów / áni żadnych zabobonów / áni złych beſtiy iádowitych.

Cap. XXXV.

ARVM, corruptè IARON. Czwaru Łupha, Pes Vituli, Sacerdotis Virile, Serpentaria minor.

Kośiabrodá, álbo Obrazki.

Stephanek wykláda Wężownik / ále niedobrze / bo Wężownik ieſt Serpentaria, á ieſt Wężownik máły y wielki / iáko piſze Dioſcorides libr. 2. capit. 155. we dwu rożnych kápitulech / potym w trzećim wypiſuie Arū. O Wężowniku nápiſzemy ſub nomine Serpentaria.

Arum álbo obraſki Galenus 7. Sim. pi-

Sim. pisze: iest zagrzewáiące y wysusżáiące w pierwszym stopieniu/ korzenie iego Galenus pisze/

bárzo pożyteczne/ ábowiem iedząc ie/ grubość złych wilgości drobią/ y subtylizuią: dla tego flegmy z piersi plugáwe wyczyśćia/ iáko y w dycháwicách.

Flegmy w piersiach y dycháwicy.

Podágrze.

Przećiw podagrze/ stłuc korzenie z gnoiem kozłowym/ á czynić plastr/ okłádáć nogi. Diosc.

Cap: XXXVI.
ARISTOLOCHIA.
Kokornak.

TRoiáki Dioscorides libr: 3. cap: 4. wypisuie Kokornak/ álbo Aristolochia, ieden okrągłego korzenia/ drugi długiego/ trzeći zowie Clematim. Pierwszy ktory zowie długa Aristolochia, Stephanek wykłáda Smolnik/ ále niedobrze/ bo to źiele nie smoli/ á też insze iest źiele ktore smoli. A ták gdy Dioscorides zowie oboy rodzay y długi y okrągły: Aristolochia też ma bydź wezwána po polsku Kokornak długi y Kokornak okrągły/ tego Kokornaku

iáblko zowa Malum terræ.

Aristolochia tedy długa iest mężczyzna pisze Dioscorides: listki ma przydłuższym względem okrągłego: á Kokornak okrągły ma listki okrągłe/ wezwány ták od okrągłego korzenia/ á długi ma podługowáty korzeń.

Auerois

Auerois piße/ że obádwá Kokornaki ſą zágrzéwáiące y wyſuſzáiące w wtórym ſtopieniu / tákież Gal. 6. S. f.

Okrągły le pſzy niżli długi.

Okrągły kokornak we wßem ieſt mocnieyßy niżli długi/iedno trudny ieſt ku náleżieniu: żiele ktore poſpolicie ná wioſnę zbieráią w leśiech / zową Ráſtem / nie ieſt Kokornak / bo niéma liſtu zgolemégo okrągłégo iáko v gruſzki / á ták poſpolicie w zwyczáiu mamy długi/ktory znamy: y ten bierzemy.

Wężowe⁰ vkąßeniu.

Długi Kokornak bárzo pomocny przećiw vkąßeniu wężowému y inßych beſtiy iádowitych/á to piiąc drágmę prochu z Winem / przydawßy miętki lepiéy. Dioſcorides.

Pániam po porodzeniu. Łożyſkam.

Pániam ktore niémáią po dziećiątku ſłußnégo wyczyśćienia / pić drágmę z Mirá á z Pieprzem w winie: tymże obyczáiem piiąc/ łożyſká po porodzeniu wyćiągą. Ku tymże rzeczam czynić Peſſarium, á prochem poſypowáć y kłáść do máćice ná téż nie doſtátki. Dioſcorides.

Dycháwicy Sczkániu. Zimnu. Sledziónie Roſputlinie. Skurczeniu.

Záś Kokornak okrągły przećiw dycháwicy/ tákież ſczkániu/ przećiw ćiężkiému zimnu w Febrach/ śledziónie ſkáżonéy / przepukłym / ſkurczonym / w bokách boleniu/ wárząc w wodźie á pić álbo czynić lákwarz z miodem/ iéść. Dioſcorides.

Zaſtrzałóm. Tarniom. Zakłóciu zá ſkorę.

Przećiw zábićiu zá ſkorę iákokolwiek/ álbo trzaſką / tarniém/ álbo gwoździem / álbo zaſtrzałóm: vczynić z korzonku okrągłégo plaſtrzyk / przyłożyć / á wnet wyćiągnie. Dioſc. Gal. 6. S.

Kośćiam pocżérniáłym.

Gdy śie komu kośći pſuią / iáko bywa w ránách wrzedliwych/ w ſadzelach/ ták/ że z nich kuſki pádáią / tákież czyniąc plaſtrzyk / przykłádáć / proch też czynić á tym poſypowáć. Dioſc.

Ránóm wrzedliwym. Dźiwému mieſu.

Rány wrzedliwe w ktorych dźiwé mieſo rośćie/wygryzáiąc/ oczyśćia: á to nátárßy okrągłégo korzenia ná proch z miodem/ á z prochem fiołkowégo korzenia zmięßawßy/przykłádáć. Dioſcorides. Galenus.

Zębóm.

Zęby záplugáwioné y poczérniáłé / tákież dziąſłá okroſtáwiáłé poćieráiąc prochem tego korzenia / wyczyśćia / y wybiela. Przeto dobrze czynić z tego korzenia proch/ á wyczyśćiáć tym/ ktorym czérnieią zęby po mázániu. Dioſcorides. Galenus.

Ryby łowić.

Plinius lib: 25. cap. 8. piße / że Kokornakowé naśienie zaraża ryby / ſkoro śie dotkną / wnet przewroćiwßy będą po wiérzchu pływáć: á to ſam piße/ com widźiał / gdy rybitwi czynili w Kámpániiéy.

Pádáiącéy niemocy.

Przećiw pádáiącéy niemocy / tákież przećiw dycháwicy / przećiw podágram / przepuklinam / ſkurczeniu/ pomocny bárzo Kokornak piiąc. Galenus 6. S. f.

3. Kokornak.

Jeſt trzeći Kokornak/ Dioſcorides zowie Clematum, ále mało go vżywamy / bo té piérwßé dwá kokornaki lepiéy káżdą rzecz ſpráwuią / niżli ten / przeto opuſzczam. Dioſcorides.

❧

Cap.

Cap. XXXVII.

ARNOGLOSSON, Plantago Maior, Agnina Lingua. Teophrastus li:2. ca.10. vocat Coturnicē.

Bábká. Quinqueneruia.

TO ziółko z greckiego wykłá da sie báránkowy iezyk. Dioscorides wypisuie/ że dwoiáká iest Bábká/ iedná wietsza/ zowiem ARNoglossum Maius: Druga mnieysza/ zową Jezyczkámi/ Arnoglosson minus: Łácinnicy/ iá=ko Mácer/ zowie Lanceatam, po polsku zowiemy Jezyczki: ácz káżdy Polak wie/ y dzieci/ że insza iest Bábká/ insze Jezyczki/ y owszem máło bab wie/ áby Jezyczki były rodzay Bábki. A ták Stephanek niedostátecznie wyłożył Arnoglossum Bábke/ bo druga zás Arnoglosse/ to iest Bábke opuścił.

Lanceata. *Jezyczki rodzay bábki.*

Arnoglossum wietsze/ to iest Bábká/ iáko pisze Galenus 6. Paulus 7. iest ziele ochładzáiące y wysuszáiące násze ciáło w wtórym stopniu. *Przyrodzenie.*

Bábká Arnoglossum Maius, Dioscoridis, Lepsza ma spráwe y mocnieysza nizli Jezyczki: ábowiem mocniey wysusza złe wilgości w nászym ciele/ ściąga/ stula/ y goi rány. *Lepsza bábká niż iezyczki.*

Przeto ná smrodliwe rány/ wrzedliwe/ bárzo pożyteczna/ wyczyśćia z nich smrodliwości/ ropy y insze niedostátki: á kłádąc ná rány/ prochem z niey posypuiąc y plastry czyniąc. Galenus 6. simp. Dioscorides. *Ránóm wrzedliwym. Sadzelóm*

Nasienie tákież stłukszy/ posypowáć ná rány wypráwuie. Ná rymy z fluxu/ kátárusy ktore ćieką/ z głowy zstepuiąc w ktory kolwiek członek: ná krwie zbytnie ćieczenie z ran/ álbo z sadzelów/ álbo z inszych mieysc/ też pomocna bárzo Bábká. Dioscorides. Galenus. *Nasienie. Kátárusy. Krwi.*

Tymże obyczáiem ná sadzele ognisté/ Carbunculos zową/ ná kánkry y wszystki bolączki/ ktore po ciele od mieyscá do mieyscá sie rozszérzáią/ álbo sádzą/ wysusza Bábká y goi przykłádáiąc. Diosc. *Carbunculis. Cancris.*

Ná opárzenie/ opálenie/ tákież przykłádáć ná plástrze goi. Przećiw vkąszeniu zápomniáłego psá/ ná ráne kłáść Bábke. Dioscorid. *Opárzeniu Opaleniu. Zápomniáłego psá.*

Ná bolączki/ gruzły/ gruczoły/ ktore bywáią zá vchem/ zową Parotidas: tákież ktore bywáią pod gárdłem/ świnim wrzodem zową Scrophulas: tákież krostam około oká Egilopas zową: tákież fistulóm *Parotidis. Scrophulis. Krostam.*

Fiſtulam pod okiem. fiſtulam pod okiem/y inßym/nátluc Bábki z ſolą á przykłádáć. Dioſcorides.

Morzeniu w żywocie. Biegunce. Kryſterom Przeciw morzeniu w żywocie/náwárzyć Bábki z octem/á przyſolić/dáć ieść miáſto ſáláty: tákież pomaga przeciw czérwonce y inßym biegunkam: á tym lepiéy gdy Bábká będźie wárzoná z ßocewicą/álbo kryſtere z niéy czynić. Dioſcorides. Gal. 6. Sim.

Káßlóm. Dychawicy Epilepſium, to ieſt pádáiącéy niemocy/dychawicy/káßlóm/y inßym w pierśiách flegmam pomocna. Dioſcorides.

Kroſtóm w vſtach. Kroſty w vśćiéch/w gárdle/y inßé ſadzele/ rány/dobrze bábką płokáć wárząc w wodźie/álbo ſokiem ćiepłym. Dioſcorides.

Piekielnéo ogniu. Przeciw piekielnému ogniu/nátluc Bábki/wyſączyć ſok/zmießáć z bleywáſem/czynić plaſtr álbo mázáć. Tenże ſok Babczány/pomocny bárzo ná fiſtuły/puſzcząiąc śikawkámi w rány. Dioſcorides.

Vßóm. Oczóm. Boleśćiam w vßach/tákież komu oczy zágniwáią: nátłuc ſoku/puſzcząć ćieplo w vcho/álbo w oko. Też ná káżdą boleść w oczu pomocno/czynić plaſtr od Bábki á przykłádáć. Dioſcorides.

Dźiąſłóm. Dźiąſłá gdy gniią/álbo gdy krew z nich ćiecze/wárzyć Bábkę/pić/á ſokiem płokáć dźiąſłá. Dioſcorides.

Suchotóm. Przeciw ſuchotóm/zránieniu płuc/gdy płuie krwią/pić Bábkę y ieść/y ná plaſtrze okłádáć. Dioſcorides.

Máćicy. Ná vtrząśnienié máćice pániam/że vpádnie z mieyſcá: wźiąć wełny owczéy niepłokányé/vczynić iákoby wałek/rozmoczyć w ſoku babczánym/á przykłádáć do máćice/tymże obyczáiem czynić ná pławy. Dioſcor. Pławóm.

Ná biegunki wßelákié/zwłaſzczá czérwonki/tákże plwániu krwią: naśienié babczáné bárzo pomocné/piiąc/iedząc/etc. Dioſcorides.

Zebóm. Przeciw zębóm: wárząc korzonki babczáné w ocćie álbo w winie/płokáć/á korzonki żucháć. Dioſc. Gal.

Nérkóm. Pechérzowi. Zránieniu nérek/álbo pechérzá/pić korzonki y liſtki/wárzywßy w wodźie miodowéy. Dioſcorides.

Tercianie. Quartanie Ná febrę Terciane/wźiąć trzy korzonki bábki/przećiw Quartanie czt éry/á zwierćiawßy z winem/pić przed febrą. Alexander Tralianus.

Ioannes Agricola píße/że bábká wielka pomoc czyni przećiw morowému powietrzu/iákokolwiek będźie kto pożywał.

Plinius tákże li. 26. cap. 4. Że Bábká ſtárta á przykładána ná lißaie/ſpądza ie.

Cap. XXXVIII.

ARNOGLOSVM MInus, Lanceata, Agnina lingua minor, Plantago minor.

Ięzyczki.

IĘzyczki ſą też téyże práwie wßyſtkiéy nátury iáko y Bábká/iedno iáko píße Galenus 6. Simp. nieták mocné iáko Bábká: wßyſtkié ſpráwy lżéy ſpráwuie: przeto ná rány/ſadzele/bolaczki/biegun-

ki/ biegunki/ fistuly/ Rágádie/ są w stolcu bolączki / tákież pomagáią: vmywáiąc ich/ wárzenim/ tłukąc / plastrem przykłádáiąc / álbo z sokiem ná plastrzyku.

Glistóm. Osobliwie sok z Jezyczków / przeciw glistóm bárzo pomocny piiąc. Przeciw podágrze szláchetné lékárstwo / stłukszy z kąskiem soli/ y obłożyć/ tákież kogo nogi z drógi bolą / tákże czynić plastr y okłádáć.

Cap. XXXIX.

ASPARAGVS, MYAcantinus. *Iáblonki.*

IAblonki/Diosc. li. 2.ca.114. pisze / nietrzebá tego ziela wykłádáć / bo káždému wiádomé. Tego Stephanek niebaczył/ ktory y po Łácinie źle pisze/ zowąc Sparagus, gdy ma bydź pisano Asparagus. á ná polszczyzne gorzéy wykláda/ Gromowé ziele/ bo go ták nikt nie wykłada: á téż ziele ktoré pospolicie zową Gromowym zielem / nie iest Asparagus, nád to czyni wymálowánié/ albo figure tego ziela/ ktora figurá ták znákuie Jablonki: iáko gdy námálował kápuste / á figurá miáłaby znákowáć chrzan / á to ziele bárzo potrzebné w lékárstwach.

Figurá Jáblonek. Jablonki iest ziele ná zwysz ná łokciu / iáko wiechá śliczné / ziółko ogániste / liścia niéma żádnego/ tylko rożczki á gałaski iáko ná przaśce álbo koprze włoskim: miedzy gáłaskámi kwiatki białé máluchné / nasienié potym bywa piekné miedzy gáłaskámi / czérwoné iágodki / podobné korálowym pacierzóm.

Nátura. Galenus 2. de alimentis. Jáblonki ziele iest zdrowé ku iedzeniu / ábowiém pokármy czyniąc ktému/ y zdrowie przywodzą sua diuorcitate,/ to iest vryne wywodząc / nérki czyśćiąc y wątrobe:

Zámulenia Wątroby Nérek. A w kśiegach o ziółkach pisze Galenus 6. sim. Że iáblonki spráwuią ciáło człowiecze prócz iáwnégo zápalenia / álbo oziebienia/ to iest/ są w miernośći z ciáłem nászym : przeto zámulenia wątroby/ tákże w nérkach otwiéráią/ zwlaszcza korzenié á iágodki.

Żywoty odwilżá. Diosco. vbi sup. Jablonki odwilżáią żywot iedząc ie/ á to czyniąc sáłate z nich póki młodé máią/ gdy iescze stoią paleczki.

Vrynie. Rzezakow. Vryne zástánowiona wywodźi/ rzezak vryny vśmierza/ á to piiąc / álbo tákież wszeláce pożywáiąc. Dioscor.

Przeciw

Biodram. Nerkom. Przećiw boleśćiam w biodrach/ w nerkach/ żółtey niemocy/ pić Jabłonki wárzywszy w wodźie/ tákież korzenie/ tákież iágody. Dioscorides.

Zebom. Ná boleść ćiężką w zebiech/ wárząc Jabłonki á płokáć. Dioscorides. Galenus.

Frenesim. Przećiw Frenesim/ to iest odstąpieniu rozumu z ćiężkiego bolu głowy/ pić korzenie Jabłonek. Dioscorides.

Zbitym. Stłuczonym. Zbitym/ stłuczonym/ dáć to korzenie wárzywszy w winie/ pić. Dioscorides.

Zółtey niemocy. Wárząc też to źiele z figámi/ álbo z ściceráми/ przećiw żółtey niemocy bárzo pomaga/ piiąc polewkę. Diosc.

Z báránich rogów Jábłonki. Dioscorides vbi sup. Plinius li. 19. cap. 8. piszą dźiwną rzecz: Iż wsadźiwszy báránie rogi w źiemie/ ale pierwey nátłuc w sztuki/ pośiać ná roli/ vrodzą sie znich iábłonki/ á potwierdzą to zá prawdę wielką Agripa in libr. de oculta philosophia.

O Jábłonkach szerzey Plinius lib: 20. cap. 10. Agripa de oculta Philosophia.

Cap. XL.

ASARON PERPENSA.

Nardus Rustica.

Kopydnik.

KOpydnik iest źiele ktore zową Nardus Rustica pospolite/ dla iego rostkoszney woniey: zna káżdy Kopydnik: tylko to rzekę/ że niektorzy Doktorowie zową też Kopydnik Baccara, á nie dobrze: bo insze iest Baccara, á insze Kopydnik: tego znák iż Dioscorides lib. 1. cap. 11. insze czyni kapitulum de Assaro, ktory iest Kopydnik/ á insze de Baccara. Tákież Plinius lib. 21. cap. 6. Gdźie gáni te ktorzy mowią bydź iedno źiele Assaron a Baccarum. Insze Asarum od báccáry.

Mesue vkázuie/ że Kopydnik iest zágrzewáiący y wysuszáiący/ Náturá.

w trzećim stopniu: dla tego otwiera zámulenia/ zátykánia/ ćienczy/ subtylizuie grube máterie/ pobudza vryne y poty. Zámulenia otwiera.

Dioscorides vbi su. Kopydnik zágrzewa/ wywodźi z ćiáłá/ purguiąc złe wilgośći z vryną/ przeto dobrze pić opuchłym. Purguie. Puchnieniu.

A Mesue vczy czynić wino ná opuchliny z niego/ kłádąc korzenie Kopydnikowe w młode wino/ á ták dáć kiśáć/ potym pić.

Pániam ná pobudzenie mieśiącow/ pić korzenie Kopydnikowe/ vwárzywszy z winem álbo z octem miodowym. Mieśiącom.

Gdy kto chce purgowáć kolere/ álbo flegme: wźiąć prochu z korzenia Kopydnikowe siedm dragm/ dáć pić z winem álbo z wodą/ bedźie purgowáło mocno/ á to czynić iáko czyia moc znośi. Dioscorides. Purgácia.

Sciátyce. Biodram. Purguie tym obyczáiem y wyćiąga złé wilgośći z biódr / z ściátyki / z opuchliny y inszych mieysc. Dioscorides.

Wątrobie. Puchlinie. Zółtey niemocy. Plinius libr. 21. cap. 19. Kopydnik wątrobie / tákież opuchlinóm / boleśćiam około osierdźia / przećiw żółtéy niemocy bárzo mocno pomaga / á to piiąc tego prochu pułłotá.

Cap. XLI.

ASPLENON, SCOLOpendron, Citarach, Argentina.

Sledźionné źiele, Stonogowiec.

Zjółko to wezwano po gréczku Asplenon, od ślédźiony / iż slédźionie bárzo pomocno: zową ie też Scolopendron, od robaczká / którégo Scolopendia zową / że to źiółko ná listkách podobné chrobakowi temu / á ktemu ma przy bokách listków sprzezy iáko ná tym chrobaku: Arabowie zową ie Citarach.

Wielki błąd tych którzy zową Scolopendron Jelenim ięzykiem. Stephanek wyłożył ná polszczyznę / Scolopendron, Jeleni ięzyk / bárzo niedobrze z wielkim ludzkiégo zdrowia vłomkiem / ábowiém Scolopendron, ma wyczyśćiáć / purgowáć / łamáć / (iáko pisze Galenus 6. simp. złé wilgosci. A Jeleni ięzyk / które iest Philitis, iáko swiadczy Dioscorides, zatwardza / zástánawia / twardźi złé wilgośći w ćiele: przeto Jeleni ięzyk piią w biegunkách / w czérwonkach y dáléy. Scolopendron łamie kámień y wypądza: á Philitis spieka y czyni. A nietylko polski Herbarz w tym błądźi / ále wiele Aptékárzów / á niechcą sie w tym obáczyć / áni vczyc sie znáć źiół. A iáko pisze Braseuolus Ferar. in exa. Simp. Dziwuie sie y záwżdym sie dźiwował lékarzóm naszych lat / iż nietylko nieznáią źiół / ále áni niechcą sie vczyć znáć / vkázuiąc swą nievmieietność / że sie pośmiéwáią z tych którzy sie tákich rzeczy vczą: więc sámi piszą do Aptéki tákié rzeczy / których áni znáią / áni rozumieią / á gdy ich pytasz / coby to było / niewiedzą co odpowiedźiéć / iedno iż to iest w Aptece / áno téż w drugiéy Aptéce naydźie / iáko muchę ptak. A powiedáią iż to v nas báby znáią / á oné nędze która ie gryźie znáią: prze która nędze biegáią po polu szukáiąc źiela / á gdy nayda / tedy mu wymyśláią imie we dług swéy woléy / powiedáiąc ná to dobré / na ono pomocné / áno ni to / ni owo / y owszem zászkadza. Naydźie téż y Aptékarze / y bárzo wiele Doktorów / którzy máło źiół znáią / ná báby sie spuszczáią: tákże wszyscy w lás idą / z vłomkiem zdrowia ludzkiégo y z szkodą. A tego znák wielki w tym źiółku Scolopendron, że brali Aptékarze Jeleni ięzyk (przećiwiney

Przećiw tym którzy niechcą sie źiół vczyć znáć / á chcą lékárzmi być.

wnéy mocy) zá Scolopendron: Aż Leonicenus (cōtra Plinium,) ón chwálebny ſtárzec vkazał któréby było/ ták iáko vczynił o wielu inſzych ziół: á ták iáko potrzebna bárzo náuká lékárſka/ ták y ziół znánié napotrzebnieyſzé/ którémi mamy léczyć: á co po diſputáciiách prożnych/gdy gruntu léczenia/ to ieſt máteriiéy/ którą mamy léczyć nieznamy: ták ſie to proſto ma/ iákoby kowal który ſtoi/ pátrzy/ vcząc ſie kowálſtwá/ á nie robi ſam reką/ nigdy go pewnie nie będzie vmiał.

Aſplenon ziele śledzionné/ iáko piſze Gal. 6. Sim. ma w ſobie ſubtélnośći przyrodzenia/ iedno nie gorących/piſze Paulus 7. przeto ma moc kruſzyć kámień nérkowy/ y pecherzowy wyczyśćiáć.

Kámieniowi nérkowému y pechérzowé[v].

Śledzionie

Ná opuchnienié śledziony/ ná zátwárdzenié/ y ná iéy wſzyſtki niedoſtátki/ wárząc liſtki w wotcie á pić czterdzieśći dni. Albo lepiéy zetrzéć ziele ná proch/ y pić drágme tyle dni. Dioſc.

Plaſtr.

Ziele téż to śiekáné przewárzy wſzy w winie/ przykłádáć pláſtrem ná śledzione/ odmiekcza y wyczyśćia. Dioſc.

A gdy będzie to ziółko z Rzopem w winie ſtárté á pité/ mocniéy będzie ſpráwowáło. Dioſc.

Sczkániu. Zółtéy niemocy.

Przeciw rzezániu vryny/ táktéż przeciw ſczkániu zbytniému y żółtéy niemocy piiąc/ bárzo pomocné. Dioſc.

Czyni (Dioſcorides piſze) niepłodność: gdy kto ziele to nośi/z śledzioną mułową/tedy nie płodny bywa.

Cap. XLII.

ASTER ATTICVS, BVbonium, Inguinalis herba, Alibium.

Iáſkierki, drudzy zową Gwiazdeczki.

TO ziółko zową Gwiazdeczki z łáćińſkiego/ iż Aſter po łáćińſkim známionuie ná polſkié gwiazde: niektórzy zową Dymionné ziele/z łáćińſkiégo Inguinalis, ábo Bubonium: á to że ma moc wielką przeciw niemocam Dymionnym: ták że téż nietylko przykłádáiąc ná plaſtrze roſpądza Dymioná/iáko świádczy Galenus 6. Si. far. ále téż tylko záwieśiwſzy ná ſzyi/ álbo nád dymiony tedy tráći.

Dioſcorides li. 4. cap. 115. Ták máluie Gwiazdeczki ziele: Głá-

bik ma ábo rożczke twárdą zdrewniáłą/kwiatek żołty/ podobny bárzo gwiazdeczce / drugdy czérwony podobny rumnowi/około głowki listki rozdźielone ná promienie/podobne gwiazdźie/listki około głąbiká przydłuższym á kosmáte. Pandectarius sie omylił pospołu z swym mistrzem Serapionem / że Bobonium, ktore iest gwiazdeczki/ mniemiał bydź Eringium, to iest Mikołáiek.

Náturá — Ziołko to / pisze Galenus 6. S. z przyrodzenia ochładza/ktemu y rozbiia/ iedno nie ściąga. Przeto Dioscorides mowi: to ziołko

Żołądkowi — bárzo pomocno zápaleniu żołądká/ czyniąc plastr okłádáć.

Oczóm. — Tymże obyczáiem boleściam ćieżkim w oczu / zápaleniu / czyniąc plastr/ á przykłádáiąc ná oczy/ bárzo pomaga. Diosc.

Wydećiu. — Dymioná rospadza / przykłádáiąc ná plastrze: Tákież ielito gdy z stolcá wychodźi/ przykłádáiąc postánawia. Ośći ktore bywáią przyczérwieńszym / bárzo pomocne pádáiącéy niemocj dźiećinnéy. Diosc.

Sadzele y bolaczki wszelákie w dymionách / goi y tráci plastr przykłádáiąc.

A Plinius lib. 27. cap. 5. pisze/ że tylko trzymáiąc w reku / goi y tráci. etc.

Cap. XLIII.

ATRIPLEX ATRAFAXIS, Chrysolacha, Aureum olus.

Lobodá.

Dioscorides wypisuie dwoie lobode/ iedne ogrodną śianą/ á drugą plonną/my tylko znamy te/ ktora sámá rośćie / nietrzebá iéy wypisowáć bo ią zna káżdy.

Galenus 6. Sim. Lobodá przyrodzenie ma wilgotne á ochłádzáiące: wilżące w wtorym / á chłodzące w piérwszym stopniu. Dla tego pisze Diosc. li. 2. ca. 110. — Przyrodzenie.

Żywot odwilżáiąc / otwiéra: y owszem Paulus: prędko przebieży żywot wyćiéráiąc plugáwośći. — Żywot otwiéra.

Przeto wyczyśćiáiąc ćiáło / gdy ią piią/spądza żołtą niemoc/ wątrobe wyczyśćia / zátkánie otwiéra. Dioscorides. — Żołtéy niemocy. Wątrobie.

Gruczoły álbo bolaczki zá vchem spądza / tákież pod gárdłem: á to náwárzywszy z winem/y przyłożyć: tymże obyczáiem krosty białe ná licu spądza. Dioscorides. — Bolączkóm zá vchem pod gárdłem.

Wzdymánie pod oczymá/ nátłukszy / przykłádáiąc / rozbiia, Serapio. — Oczóm.

Wrácánie mocno pobudza / piiąc y iedząc. Serapio. — Wrácániu.

Plinius

Plinius lib: 20. cap. 20. Przeciw piekielnému ogniu przykłádáiąc/ z miodem y z octem ſtlukwſzy/ pomaga.

Kryſtery. Z Slazem ábo z liśćiem ćwikłánym/dobrá bárzo ná kryſtéry. Nieſłuchamy w tym Pitagoram, który powieda áby Łobodá czyniłá w człowiecze puchlinę y żółtą niemoc/ y bládość/ bo wiecéy kázi te niemocy.

Cap. XLIIII.

AVRICVLA MVRIS,

Piloſſella Alſine Dioſcoridis.
Myoſota vel Myoſotis.

Niedośpiałek, álbo Myſzé Vſzká.

TO ziółko od vſzek myſzych ma imię/ że liſtki podobné Myſzym vſzkóm. Braſeuolus tamen videtur negare in examine ſiroporum, Niedośpiałek eſſe Auriculã muris: iákóżkolwiek: zgádza ſie to ziółko z Myſiotą Dioſcoridis.

Przyrodzenié. Niedośpiałek álbo Myſiotis, ieſt ziółko/wyſuſza náſzé ćiáło w wtórym ſtopniu / zágrzewánie ma nieznákomite: Galenus 6. Simp. przeto mówi Dioſcorides lib. 2.

Oczóm. cap. 176. Przećiw boleśćiam ćiężkim ogniſtym w oczu bárzo pomocno: á to nátłukwſzy zielá ná pláſtrzyku przykłádáć.

Vſzóm. Przećiw boleśćiam w vſzu/ puſczáć ſok ztego zielá ćiepło w vcho/ wyczyśćiwſzy vcho. Dioſ.

Troiákié. Fuchſius wypiſuie troiákié Auriculam muris, to ieſt/ Myſzé vſzká: iedno Myoſotis wietſzé/któréſmy wypiſáli/ drugié mnieyſzé zową Alſine, álbo Pauerine, iż Páwerinam/ to ieſt gąśietam Gąśietam. młodym bárzo wdźięczné ku iedzeniu: tákież ptáſzkóm gdy śiedzą w klatkách á boleią/ kłáść Ptáſzkóm w klatce. im/á tym ſie czyśćią y ozdrawiáią. Srzednié trzećié zową Muſzotrzéw mnieyſzy/ á Alſine wietſzy Muſzotrzew.

Cap. XLV.

AVENA, BROMOS,

AEgylops. *Owies.*

ACzkolwiek Dioſcori. y Paulus 7. 5. czynią dwoie Kápituła: tákież

tákież Galenus 6. Simp. de Auena, to iest o Owśie/iedno sub nomine Ægylops: á drugié sub nomine Bromos. Wßakże iedná rzecz iest/w tym tylko rózność/iż Ægylops iest Owśik niepłodny/ który Vergilius Egloga zowie sterilem Auenam. A Plinius Auenã græcam, Agaſa feſtucam: á Bromos iest prawy Owies którym konie karmiemy.

Galenus pon. de alim. piße: że Owies iest pokarm więcey bydlecy niżli ludzki. Theophraſtus li. 3. cap. 4. ßérzéy wypiſuie/iáka ma rózność od inßych Járzyn y ziarn Owies.

Paulus. Owies iest nieiáko wysußáiący mierniuchno. A Galenus 6. że wysußáiąc chłodzi: dla tego zgadza ſie z Jęczmieniém. Przeto náßá grucá dobra w febrách / w niemocách / bowiém karmiąc / ma ſwoie lékárſtwá: otwiéra zámulenia w żyłách/wywódzi złé wilgości przez vryne/y przez dziurki wſkorze/Poros zowa/ trawienié czyni: mówi Gal. 6. de Bromos, ma w ſobie nieiákié ciérpnienié/przeto ná vſtánowienié biegunek dobra.

Grucá owsiána.

Otwiéra zámulenia.

Przeciw Ægylopam/ to iest krostkam / które bywáia w kąciku przy oczu / podobné Owśikowi: nátłuc zielonégo Owſá / przydáć mąki owsiánéy/vczynić plaſtrzyk á przykłádáć. Dioſcorides lib. 4. cap. 135.

Kroſtam Aegylopam.

Dioſcorides libr. 4. capit: 135. Wárząc Owies zielony w wodzie / ſpólem z korzeniém / áż do trzeciéy częśći wywre / potym przecédzić / á przyłożyć miodu przáſnégo / á wárzyć áż wywre / że bedzie iáko miód geſto/to bárzo pomocno przećiw boleśćiam w nośie / tákież cuchnieniu z vſt. Nosu.

Plinius lib. 22. cap. 25. Mąke owsiáną wárzoną w winnym otczcie/ dobrze przykłádáć ná plaſtrze ná żyły ſkurczoné/ tákież ná záſchłé/ odwilża. Żyłam.

Cap. XLVI.

BASILICON, GARIOfillaton, Ocymon, vel Ozymon.

Bázyliyká więtßa.

Stephanek wykłáda polſki Bálſam/ iákoby to ziółko w ſáméy Polſcze rosło / gdyż Bázyliyka z innych kráin naßych czáſów do Polſki przyniesiono: w Krákowie gdzie prawy wypolerowány iezyk polſki/ wßyſcy zowa Bázyliyká / á dobrze: bo ſie zgadza z łáćińſkim y inßémi iezyki.

W herba-

W Herbarzu polskim pisze/ że dwoiáka iest Bázyliyká: iedná Gwoździkowa á druga Cytrowa/ to iest woniáiąca/ iáko iábłko Cytrowe. Tego Dioscorides lib. 2. ca. 130. nie pisze/ tylko kłádzie iedno Kápitulum sub nomine Ocymon, á drugie Ocymastron.

Przyrodzenie. Bázyliyká wietsza/ ktorą dla listkow wietszych zową wietszą: zágrzewa násze ciáło: iáko pisze Paulus 6. w wtorym stopieniu z nieiaką wilgotnością.

Galenus 8. Sim. Niedobra Bázyliyká ku iedzeniu/ bo záßkadza żołądkowi/ á krew niedobrą czyni: przeto niektorzy (mowi Galenus 2. Alim.) gánią/ mowiąc/ że by kto nátarł Bázilijki/ y włożył w gárniec/ á wystáwił ná słońce/ w rychle národzi sie niedźwiadkow.

Oczom. A dla tego Dioscorides lib: 2. cap 130. pisze: y ostrość wzroku psuie/ y oczom wádzi/ iedząc: wszákże żywot odwilża/ vryne pobudza/ mleko w piersiach mnożi pożywáiąc iey. Vrynie. Mleku.

Periplemeniiey. Przeciw zápaleniu/ álbo bolączce w płucách/ zową Periplemenia: nátłuc Bázyliyki máki przysypawszy pszeniczney/ á oleyku rożánego/ przyłożyć przylawszy octu. Dioscor.

Niedźwiadkowi. Tákież czynić plastr przeciw Niedźwiadkowemu vkąszeniu/ przykłádáć ná rány. Diosc:

Oczom. Przeciw boleściam w oczu: nátłuc z winem/ á przykłádáć ná oczy/ tákież ná zácmienie oczu/ ábo ná mgły/ náczynić soku z bázyliyki/ pusczáć ná oczy. Diosc.

Nasienie Bázyliyki/ mocno pomaga ná pusczánie vryny. Dioscorides. Vrynie.

Woniáiąc to nasienie/ pobudza kichánie/ tákież y źiele. Dios. Kichánie.

Bázyliyká bárzo pożyteczna wątrobie/ serce posila: przeto przeciw kordiiáce á omdlewániu dobrze z rożáną wodką ná serce przykłádáć. Serapio.

Cap. XLVII.

BASILICON MINVS, vel Basilicon sylvestre, Ocymastron.

Mnieysza Bázyliyká.

Znáią te Bázyliyke pospolicie: Ma/ pisze Dioscorides lib. 3. ca. 45. gáłąski cieniuchne bárzo rozdżyste/ listki podobne Bázyliiey wietszey/ iedno drobnieysze y mnieysze/ bárzo wonne/ źielone wszystko.

Dioscori. Bázyliyká mnieysza bárzo pomocna przeciw vpławom/ piiąc: á mocniey postánawia/ ieśli przydasz Akáciiey. Vpławom

Tymże obyczáiem przeciw biegunkam pomaga wszelákim. Dioscorides. Biegunkom.

Gruczoły/ sádzele/ wrzody zá vchem/ tákież pod gárdlem/ álbo w dymionách/ rospadza/ przykłádáiąc stłuczoną ná plastrze. Tákież przykłádáiąc piekielny ogien rospadza. Wrzodom zá vchem/ w dymionách.

Nasienie mocniey pomocne przeciw vpławom/ biegunkam/ y inszym rzeczam.

Przeciw boleściam w śiedzeniu/ Tenasmum.

niu w ſtolcu / á to gdy ſie chce ná ſtolec przyßedßy áno nic / zowa Tenaſmonē : nawárzyć Bázyliyki w winie / przydáć oliwy / obłożyć ſtolec y biodrá.

Plinius lib: 2. cap. 13. piße : że ná wßyſtki rzeczy lepiey ſpráwuie tá mnieyßa nizli wietßa.

Cap. XLVIII.

BATRACHION, RAnūculus, Pes Coruinus, Apium Aquaticum, Flamula. *Iáſkier.*

DIoſcorides libr. 2. cap. 166. Rozmáite ſą Ranūculi, iedno wßyſtki máią iednáką moc oſtro gorącą / á przepaláiącą / że czynią ſadzele. Pierwßy rodzay tego zielá / które ma liſtki podobné Koryándrowi / troche wietßé / przybielßym / tłuſté / kwiatki ma żołté / rózczke cienką / drugdy ná łokćiu wzwyß / korzonek biały niewielki / przy którym drugich máłych naroście iáko około Ciémierzycé / roście pzy wodách przy błoćiech.

Drugi rodzay kośmátßy / ma rózge kośmátą / liſtki rozdzieláné. Ten w Sárdiniiey roście / á zową ie Agreſte Apium.

Trzeci rodzay máluchny / śmierdzący / żołtégo kwiatu.

Czwarty temuż podobny / iedno iż ma kwiát przybielßym / podobny mleku.

Wßyſtki té ziołá piße Dioſcorides, máią moc przepaláiącą iáko ogień / téż z boleśćią / bo ſą gorącé y wyſußáiącé w trzecim ſtopieniu. Przeto ná chropáwe páznokćie przykłádáiąc ie / wygryzáią y nowé náraſtáią. Przyrodzenié. Páznokćiom.

Tákież świerzby wyczyśćiáią / blizny / brodawki / wßelákié ſpądzáią. Dioſc. Swierzbóm. Blizny. Brodawki

Párchy / y włoſów opádánié náprawia. Dioſc. Párchóm.

Kichánié pobudza / puſczáiąc proch w nozdrze. Dioſc. Kichániu.

Boleśći w zebiéch vśmiérza / przykłádáiąc. Zebóm.

Cap. XLIX.

BARBA CAPRI.

Kośiabrodá.

NIe ieſt to ziele Pycinomon Dioſcoridis. A ták ieſcze niémamy / iákoby ſtárzy Doktorowie /

wie / ták Greczcy / iáko y Láciń-ſcy to źiele bydź mienili. Fuchſius zowie Barbam capri, że ma kwiátki zebráne gęſte / iáko Koźiabrodá.

Ziele to ieſt wyſokie dwugdy ná

trzy łokcie / więcey podobnieyſze Drzewku niźli źielu / rózgę gráno witą / około ktorey wiele gáłęźi / liśćie podobne Káſztánowemu drzewu álbo láſkowego orzechá / wkoło ząbkowáte / kwiát ma w wierzchu biały mchowáty / zebráne w kupę iákoby groná / korzeń ma czarny / twárdy / zdrewniáły / kwiát gdy okwita rozlata ſie ná powietrze iáko mech / kwitnie czáſu Czerwcá.

Náturá. Jeſt to źiele zágrzewáiące á wyſuſzáiące / tego znák z náuki Galeni, iż bárzo gorzkie / náwięcey w korzeniu. Ma moc to źiele oćieráiącą / wyczyśćiáiącą / zámulenie / zátkánie w żyłach y w inſzych mieyſcach otwieráiącą / kliowáte / grube wilgośći / drobićieńczy. Dla tego pániam mieMieśiącom. śiące zaſtánowione otwiera y wywodźi.

Flegmę plugáwą / kliowátą dycháwice w pierśiach czyniącą: z pierśi / pijąc y inſzym káżdym obyczáiem pożywáiąc wyczyśćia. Dychawicę w pierśiach.

Pádáiącey niemocy (Comicializową) tákież bárzo pomaga. Comiciali.

Bolączki / guzy / zápuchliny / z flegmy kliowátey rozbija.

Cap. L.

BARBA SYLVANA, Plantago Aquatica, Aliſma, Damaſonium Dioſc. lib. 3. ca. 160. Fiſtula paſtoralis.

Wodna Bábká.

Ziele to rośćie przy wodách ná blo-

ná błoćiech / liśćie ma podobne Bábce / dla czegó też ie zową Wodna Bábká: rożczke ma ćienką przydłużßym / że drugdy ná pieźdźi ná wierzchu gáłąſki / ná ktorych bywáią kwiatki białe z nieiáką bládośćią / korzonki czarne / przy ktorych wiele inßych máłych iákoby v korzeniá Ciemierzyce czarney / woniące z nieiáką oſtrośćią / tłuſte. Galenus 6. Sim. piße / że to źiele ma moc oćieráiącą: á tego znák powieda / iż kto / wárząc w wodźie to źiele / piie / łamie kámień nérkowy / czego / powieda Galenus, doświadczył.

Kámień w nérkach łamie.

Dioſcorides libr. 3. capit. 160. Biegunki / á zwłaſczá czerwone / poſtánawia / morzenie w żywoćie vśmierza / á to piiąc ſámo álbo z naśieniem páſternakowym / iednákowo w winie pić. Gale.

Biegunkam. Mořeniu w żywoćie.

Bolączki ábo zápuchliny / przykłádáiąc ná plaſtrze rozbiia. Dioſcorides.

Korzeń / piiąc go drágme z winem / przećiw vkąßeniu żábiemu. Dioſcorides.

Vkąßeniu żábiemu.

Przećiw wypitemu Opium, to ieſt ſokowi mákowemu / tákież.

Przećiw zátchnieniu mácice niewieśćiey / tákież piiąc / y inßym niedoſtátkom w mácicy bárzo pomocna / mieśiące też pobudza. Dioſc.

Mácicy.

Korzeń ſtłuczony z Sádłem wieprzowym / wßyſtki bolesći ná ßyi vśmierza.

Laurentius Friſius, ex ſententia Galeni in Dinadiis. Rány / ſádzele / ná mieyſcách táiemnych málżeńſkich / ták meżczyńſkich iáko niewieśćich / mocno goi poſypuiąc prochem.

Ránom.

Cap. L I.

BARDANA MINOR, Vngula caballina, Farfara, Perſonata minor, Bechion, Thuſillago.

Podbiał.

Znáią poſpolićie Podbiał ludźie. Jeſt z przyrodzenia / piße Paulus lib. 7. zágrzewáiący z nieiáką wilgotnośćią mierno chłodzący: dla tego piße Dioſcorides libr. 3. cap. 117. bárzo pomocny Podbiał przećiw piekielnému ogniu / y zápaleniu ćiężkiému w káżdym mieyſcu: á to ſtłukßy liśćie z miodem / przykłádáć ná plaſtrze.

Piekielnému ogniu. Zápaleniu.

Przećiw ſuchym káßlom á ćiężkim dycháwicom / ſuchego Podbiału liśćie kłáść ná węglé / á dym puſcżáć do pierśi przez rurkę do vſt / mocno vzdrawia. Dioſc.

Dycháwicy.

Tákież

Bolączkam w piersiách. Tákież czyniąc / bolączki które bywáią wnątrz w piersiách / rozpadza: korzenie ma też moc iáko y liście. Diosc.

Porodzeniu martwému. Wárząc Podbiał w wodzie / ábo w winie / dobrze pić pániam dla odbycia dzieciątká w żywocie martwégo. Diosc.

Galenus 6.Sim. pisze. Podbiał zową Bechion, od Bechas, to iest od kászlu / á dusznośći w piersiách / że kászle / duszność / dycháwice leczy: á to paląc ná węglu / á dym przez rurę w piersi / przez vstá pusczáiąc: á przydáie / że liście zielone bolączki y niedostátki wszelákie w piersiách plastrem przykłádáiąc ná piersi / vzdrawiá: ále suché lepiey wnątrz spráwuią. Dziśieyszy Doktorowie nieźle czynią / którzy więcey Podbiału rádzą pożywáć / piiąc / iedząc / álbo inszym którym obyczáiem niżli paleniém.

Dycháwicy Kászlom.

Cap. LII.

BEEN, BEHEN, BALAnus Mirepsica.

Dziśieyszi doktorowie zwłaszczá Arabscy / czynią różność miedzy Ben, pisząc przez iedno e, á miedzy Been, pisząc przez dwoie ee, powiedáiąc / że Ben z iednym e, známionuie Korzonki dwoich ziółek / ieden biáły / drugi czerwony / á Been ze dwoim ee, známionuie orzéch: który Dioscorides libr: 4. capit. 154. zowie Balanus Mirepsica: á łácinnicy / Glandem vnguentariam, iż pánie czynią z niego oleyki ná rozmáité máśći woniące. A Plinius ten orzech Mirabolanum zowie: wożą ten orzech z Ægyptu / z Arábiiéy á z Indiiey.

Balanus Mirepsica.

Iest wiele Doktorów y Aptékárzów / którzy czynią oleiek z ziarnek Cici, to iest z ziarnek Skoczku wielkiégo / zową Mirach solis, y mienią Oleum de Been: ále sie ná tym mylą. A tego vczy Pandectarius y Christopherus de honestis, ále omylnie.

Been tedy / które Dioscorides zowie Balanus Mirepsica: iest owoc iednég drzewká podobnégo Miryce / álbo Száwinie: ten owoc są Orzechy iáko włoskié orzechy: z iądrá tego orzechu wybiiáią oleiek iáko z Migdałów.

Orzech ten bárzo pomocny śledzionie / vśmierzáiąc boleśći y odwilżáiąc: á to nátárwszy go ile drágmá záważy / w occie z wodą zmiészánym piiąc: tákież stłukszy z máką kąkolową / vczynić plastr przykłádáć ná śledzione. Śledzioni.

Tákież czyniąc / podágram po magá okłádáiąc ná plastrze. Dioscorides. Podágrá.

Tredowáciny / oszpácenia skóry wszelákié / ná licu blizny: á to wárząc w occie / á przydawszy sálétry / mázáć lice. Diosc. Tradów. Bliznam.

Tákież ogorzáłośći licá ná słońcu / tákież krostki ná licu spądza. Wrácánié pobudza / żywot mocno ná stolce pobudza. Dioscorides. Licá ogorzeniu.

Cap. LIII.
BEN ALBVM, BEN Rubeum.

Po polsku tèż tákieź zową Aptékárze Ben białé, Been czérwonè: bo tè źiółká áczkolwiek rostą w Polszcze, wßákże nie są pospolićie wiádomè, dla tego tèż imięnia niemáią polskiégo ieszcze.

BEn tedy białé / iák piße Serapio, ieſt korzonek biały chropáwy / podobny Trzćiánému / á ia ták wypiße. Ben białé / ieſt źiele podobné Fiérletce białéy / rożczke ma dwugdy ná łokćiu / drugdy mnieyßą / gáłąſki członkowáté / po nich liſtki przybielßym podługowáté iáko v Wiérzby / ále nie ták długié / kwiatki białé iáko v Fiérletki białéy: dla czego drudzy zową Fiérletką biała / gdy okwitnie bedą ſtrączyki ná wiérzchu / w których náśienié białé iáko mák / rośćie ná łąkách.

Ben záś czérwoné / ieſt źiele przydłużßym ná pułtory álbo dwie piedźi / liſtki ma podobné Pśinkowym / od śrzodku rózgi rozchodzą ſie gáłązki drobné / po których bywáią kwiatki białé ná wiérzchu / drobniuchné / przyczérwieńßym / á potym drobné náśienié / korzenié czérwoné / od którégo korzenia zową tèż to źiele czérwoné Ben / rośćie tèż ná łąkách. Doktorowie grécccy niepiſáli o tych źiółkach / ſámych Arabow ieſt wynáleźienié.

Przyrodzenié. Auicena libr. 2. piße / że oboie to Ben ieſt zágrzewáiącé y wyſußáiącé w wtórym ſtopniu / á ia zá to mam / że ná początku piérwßég ſtopniá: przeto máią wielką moc w pośilániu ſercá. A ták w kordyákach / w drżeniu ſercá / boleśćiách ſerdecznych bárzo pomocné / tákież w teſkliwośćiách / w boiáźniach / w omdléwániu / y w tákich inßych ſerdecznych niemocách pomocné: á to tłuc ná proch / á z wodką Różáną álbo Borakową / ná ſerce y ná pulſy kłádác / tákież plaſtry czyniąc / przykłádáć ná ſerce. (Kordyáce. Drżeniu ſercá. Ná pulſy. Ná ſerce.)

Serapio piße / że té korzonki mocno mnożą w człowiecze náśienié rodzáiu / Semen generationis: tákież Auicena.

Cap. LIIII.
BELLIS, VEL BELLIVS, Margarithum, Primula Veris, Conſolida minor.

Stokroć cudné.

TO źiółko Fuchſius in ſuis Tomis, zowie Bellis minor, Muſa Fer.

sa Ferar. zowie veram Primulam Veris: á to iż skoro śnieg zeydźie/ tedy napierwey vkázuie sie zieleniąc sie po łąkách/ áczkolwiek ná łąkách pospolicie kwitnie biało iáko Rumienek/á wszákoż prze sadzániem domowym/ bywáią czérwoné kwiatki/ lecz też y ná łąkach bywáią czérwoné kwiatki: dla tego Bellium białe/drudzy zową polné Bellium: á czérwoné ogrodné/ álbo sczépioné/ sádzoné. To ziółko też wypisuie Barbarus in suo Corollario, 4. Dioscorides cap. 155.

Herba Paralisis. To ziółko niektórzy zową zielem párálizowym/ á nie źle: lecz prawdźiwie insze iest ziele párálizowé: Zámuleniu żył/ álbo párálizowi/ to ziółko bárzo pomocné/ á to piiąc/ máść czyniąc/ ná ciéráiąc. Párálizowi

Strumas. Przeciw bolączkóm/ wrzodóm pod gárdłem/ Strumas zową/ tákież czyniąc bárzo pomocno.

Podágrze. Sciátyce. Dnie. Przeciw podágram/ Sciátikam/ dennym niemocam/ y ná insze tym podobné/ tákież pomocno.

Cap. L V.

BETA, TEVTLON, Sycla. *Cwikłá.*

Dioscorides libr. 2. cap: 112. Dwoiáki iest rodzay Cwikły/ ieden/ktora ma korzeń czérwony/á drugi biały: obiedwie żywot odwilżáią ná stolce/ máią w sobie przyrodzenie háluniste/ dla tego niedobrą krew czynią.

Galenus 2. de alime. Cwikłá iest iarzyná/ktoréy miedzy pokármy pożywamy: ma przyrodzenié ociéráiacé y trawiącé: przeto żywot ná stolce pobudza/ w żołądku niegdy záburzenié/ábo morzenié czyni/ máło iáko káżda iárzyná ogrodna człowieká tuczy.

Sok Cwikłány z miodem rospuscżony/ sarkáiąc w nos wyciąga plugáwé szpetné flegmy/ głowe wyczyścia/y z ciężkich bólów vzdrawia. Diosc. Głowe purguie.

Tymże obyczáiem ten sok pusczáiąc w vcho/vśmierza w nich boleści y szumienié. Diosc. Boleściam w vszu.

Przeciw gnidóm/ otrebóm/y plugáwościam ná głowie/ wárząc korzenié Cwikłáné w wodźie/á tym głowe myć. Diosc. Gnidóm.

Ná párchy/ krosty plugáwé ná głowie/ tákież ná sadzele ná pálcach przy páznokćiach/ tłuc liście á plastrzyk czyniąc okłádáć. Dioscorides. Párchóm. Zanokćióm.

Krostki które są białé po licu y ná ciele: wárzyć Cwikle/ á wytárwszy mieyscá krostáwé/ wy- Krostam nálicu.

Opárzeniu. Ogniu piekielnému. mywáć mieyscá/ krosty/ tákież ná opárzenié czynić / tákież przeciw piekielnym ogniom. Diosc.

A Plinius lib. 20. cap. 8. przydáie / że korzeń tylko zawieszony ná szyi / przeciw vkąszeniu wężowému bárzo pomocny. Vkąszeniu wężowému.

Klistérom. W klistery/ wárząc bárzo dobrze liście / mocno ruszáią: tákież czopki z korzenia czynić.

Cap. LVI.

BETONICA, VETONICA, Cestron, à Latinis Scratula, *Bukwicá.*

BEtonica, ma bydź rzeczoná wiecéy Vetonica, od ludu w Hiszpániiey Vetones, ktorzy napiérwéy to ziele y vżywánié ku zdrowiu ludzkiému wynaleźli.

Braseuolus in lib. de herba Vetonica, rozlicza rozmáité Wetoniki: tákież Fuchsius. Jeden rodzay który práwie zowiemy Bukwicá / drugi rodzay zową herbam Tunici, iáko odiąwszy dwie literze b y e, zostánie Tunica: A tá Tunica, są gwoździki ziele / ná których bywa kwiát śliczny/ z którégo czynią wieńce gwoździkowé: záś tá Vetonica álbo Tonica, iest dwoiáka/ iedná leśna/ zową Gariofila syluestris, álbo Tonica syluestris, to iest gwoździki leśné/ które w chróściéch/ w borzéch ná piaskách rostą / kwiát pospolicie biały drobny ná wzraz pełnych ma. Druga Vetonica iest Altilis, álbo Vetonica coronaria, to iest Vetonica, z któréy wieńce czynią/ á té są kwiát gwoździkowy/ zową Garofilea domestica, gwoździki domowé álbo ogrodné/ á té záś dwoiákié/ iedné pełné / á drugié prosté / á zową ie gwoździkámi od wonieý szláchetnéy / która máią iáko gwoździki Indiyskié / którémi téż potráwy korzenimy. Tu tylko o Betonice która iest práwa Bukwicá nászá/ będziem pisáć / w inszym kápitulum o Gwoździkach Gariofilea dicta.

Bukwicá/ pisze Paulus in li. 8. iest zágrzewáiąca y wysuszáiąca w pierwszym stopniu / álbo troche dáléy: ztąd nie zda się dobrze mówić. Auerois 5. colig. cap. 41. Który kładzie Bukwicę gorącą á

wysuszáiąca áż w czwartym stopniu/ bo niéma tákiéy mocy.

Dioscorides lib. 4. cap. 1. Liście susżone Bukwice/ ile drágmá záważy/ dobrze dáwáć pić przeciw skurczeniu/ przepuklinam/ niewieścich mieysc táiemnych zákáżeniu/ zátchnieniu mácice/ y vtrząśnieniu. Diosc. Gal.

Przepuklinam.

Zákáżeniu/ Vtrząśnieniu mácice.

Przeciw vkąszeniu iádowitych bestiy/ dáwáć pić z winem prochu Bukwiczánégo trzy drágmy/ á ná rány plastr z liścia kłáść. Diosc. Gal.

Vkąszeniu iádowitē.

Tymże obyczáiem przeciw wszelákiému iádu wypitému/ pić z winem drágme. Diosc.

Iádóm.

Vryne zástáwioną pobudza/ żywot otwiéra/ pádáiącą niemoc/ tákież od rozumu odstępuiącé vzdrawia/ piiąc z winem álbo z wodą. Gal.

Vrynie. Comiciali. Furiosis.

Zápsowániu wątroby/ z winem álbo z wodą/ á ná śledzione z octem/ tákież ile drágmá záważy/ pić. Diosc. Gal.

Wątrobie. Śledzionie.

Lákwarz czyniąc z Bukwice z miodem/ á biorąc ilé Bobowé ziárno/ ábo wiecéy/ strawienié mocné czyni w człowiecze. Tákież dáwáć kwáśno ná smrodliwie rzygáiącym: tákież dobrze dáwáć ktorzy pokármu w żołądku niestrawią. Diosc.

Trawieniu Rzygániu. Wrácániu.

Krwią pluiącym/ tákież prochu dáwáć w winie zmieszánym z wodą. Boleściam w biodrách bárzo pomocna/ tákież z wodą piiąc. Diosc.

Krwią plwániu.

Przeciw boleściam w nérkách/ w pęchérzu/ tákież ciężkościam vryny/ tymże obyczáiem dáiąc pić/ pomaga: tákież ná kámień. Dioscorides. Galenus.

Nerkóm. Pęcherzowi.

Przeciw opuchlinam dáwáć pić prochu Bukwicánég° dwie drágmie w prostéy wodzie/ gdy iest febrá: á gdy niemász febry/ z wodą miodową álbo z sytą: tákież żółtéy niemocy. Diosc.

Puchnieniu.

Żółtéy niemocy.

Pániam mieśiące wywodźi/ drágme z winem piiąc: żywot purguie/ piiąc dwie drágmie: suchotam/ zránieniu płuc/ y plwániu krwią/ z miodem przyprawiwszy lákwarz dáiąc. Dioscorides. Galenus lib. 7.

Mieśiącóm.

Suchoty. Krwią plwániu.

Plinius libr. 25. cap. 18. miedzy inszémi rzeczámi vczy czynić wino z Bukwice/ tákież ocet: wino powieda/ bárzo wzrok náprawia/ y inszym niemocam w głowie wyższéy nápisánym pomaga: tákież ocet zwłaszczá żołądkowi záziebionému á zápsowánému.

Támże Plinius pisze/ że dom/ w ktorym sádzą Bukwice/ iż sie tám rodźi/ iest wolny od wszelkich czárów y od wszelákich złości/ o tym szérzéy czytay Pliniū li. 26. cap. 5. & 7. 8. 13.

Ná rány w głowie á stłuczeniu w niéy kości/ czynić plastr z Bukwice á przykłádáć/ naszláchetnieysze lékárstwo/ zową Bárwierze Emplastrū, álbo Vnguentum de Betonico.

Cap. LVII.

BISTORTA, vel BITORTA.

Fuchsius, Agricola, Amonius, *náşę* Serpentariam, *to iest Węzownik*, *zową* Bistortam, *wezwano ták* Bistorta, *iákoby dwá rázy przekrzy-*

przekrzywiona, iż sie korzeń zátoczył iáko wąż. To ziele niektórzy mniemáią być Catanancem Dioscoridis: *drudzy* Britanicam: *drudzy* Astrogalom: *ále wszystko nic: iedno iż nagorzey* Pandectarius *pisał, żeby* Formentilla, *które iest Kurzeziele było* Bistorta: *gdyż Kurzeziele niéma liścia podobnégo Szczawioni, iáko ma* Bistorta.

Figurá Bistorty. Bistorta tedy iest ziele podobné Sczawikowi ma śiedm listów przy iednéy stronie przymodrzeyszym / á z drugiéy zielone / korzeń ma zwierzchu czarny / á wnatrz czérwony / álbo przyczérwieńszym / kwiát czérwony.

Przyrodzenié. Bistorta iest chłodzące y wysuszáiące: przeto w biegunkách á zwłasczá czérwonych bárzo pomaga vstawiáiąc.

Tákież korzenié tego ziela dáią pić pániam ná postanowienié zbytnich mieśiacow / álbo pławów: tákież ná wszelákié insze fluxy pániam zbytnié. Pławóm. Fluxóm.

Przeciw wrácániu z kolery / to iest żołtośćią álbo zielonośćią: nátłuc korzenia / potym z białkiem zmieszáć / y vgnieść iáko kołaczek / przypiec / á potym dáć ón kołaczek zgryźć.

Cap. LVIII.

BLITON OLVS, OLVS coxile, Spinachia, Aspenach.

Szpinak.

Iż nász Szpinak iest apud Dioscoridem Bliton: vkázuią to wszystki sposoby / iego liśćie / naśienié / y kwitnienié iego: abowiém iest iárzyná ogrodna / która ku iedzeniu przypráwuią. A wietszy znák iż Paulus li. 1. ca. 54. policza z Lobodą / która iest rodzay Cwikły. Auicena l.2. c.603.

zowie

zowie Aspenach: Dioscorides piſze: Blitum iedzą obyczáiem inſzych iárzyn: odwilża żywot / á gdy będźie w polewkách tłuſtych wárzon / purguie / nietylko odwilża: dla tego do kliſter dobry.

Odwilża uá ſtólce.

Duſznośći w pierśiách y dycháwice / odwilża: płucá tákież wyczyśćia / iedząc ták vwárzony z polewką. Agricola.

Płucow. Duſznośćiom.

Przećiw boleśćiam w páćierzach tákież bárzo pomocny ieſt Szpinak.

Cap. LIX.
BLATARIA, SPECIES Verbaſci.
Mſzycá, Dźiewánká.

TO źiele wſpomina Plinius libr. 22. cap. 9. Że ſobie nálázło imię od Mſzyc / ktore gdy wyrwieſz á porzućiſz / wnet ná niey pełno mſzyc y inſzych chrobakow. Ták ie Plinius máluie: ieſt podobne we wſzem Dźiewánnie / ták iż częſtokroć myłą ſie w niem / bioząc ie zá Dźiewánnę: liśćie ma źieleńſze niż Dźiewánná / rożdżek bywa ćienkich wiecey niż v Dźiewánny / á krotſzych / kwiát też mnieyſzy żołty / po ktorym bywáią przy rożczkách głowki podobne iáko v lnu / pełne naśienia: rośćie przy wodách / mokrádlách / kwitnie Czerwcá y Lipcá / zá to máią / że ieſt rodzay Dźiewánny / á iednák prawdá.

Figurá.

Rodzay Dźiewánny.

Ieſt to źiele bárzo gorzkie / á ták gorące á wyſuſzáiące: dla tego ma moc oćieráiącą / purguiącą grube / kliowáte flegmy / iáko bywáią w pierśiách czyniące dycháwice: tákież w żyłach drobi ſpiekłe máteriie / ktore zámuláią y zátykáią żyły.

Náturá. Pierśiam. Żyłam. Flegmam.

Pániam mieśiące pobudza y purguie / y mácice wyczyśćia.

Mieśiącom.

Zápuchliny / ná ktorychkolwiek mieyſcach przyłoż / ſpądza.

Cap. LX.
BORAGO, BVGLOSSVM Dioſcoridis lib. 4. cap. 123.
Bubula lingua.
Borag.

WIádomy ieſt Borak káżdemu kto źiołá zna / tylko to przydam: iż źiele ktore my zowiemy Borag / ieſt Dioſcoridis Buglosſum: to łátwie vzna káżdy wezrzawſzy w piſmo Dioſcoridis, tákież Pliniuſzowe. A Miodunki ktore zową Bugloſſon, ieſt Cirſion Dioſcoridis. To ſzeroko wywodźi zacny ſtárzec Leonicenus, po nim Menardus, tákież Braſe-

Przyrodzenie. uolus. Borak iest ziele zágrzewáiące y wilżące mierniuchno w piérwszym stopieniu: przeto pisze Paulus, kłádąc w wino á piiąc/ czyni sercu ochłodzenié y dobrą myśl/ vweseláiąc człowieká.

Ogrążkóm Tercianie. Dioscorides, Przeciw trapieniu ciężkiému w ograżce / w tercianie: Wziąć cálé ziele któreby miáło trzy gáłązki/ á w kwártanie któreby miáło cztéry gáłązki/ wárzyć spólem z korzeniém/ á dáwáć pić przed rostropieniém. (Kwártanie)

Kordiáce. Mdleniu. Lekániu. Boiáźniam. Przeciw kordiiákóm / mdłośćiam serdecznym / omdlewániu/ boiáźniam/ lekániu bárzo pomocny Borag/ á nawiecéy gdy znie go czynią syropek z cukrem/ przydawszy kośći/ sercá ieleniégo.

Łákwarz. Czynią téż z korzenia łákwarz z cukrem / tákież z kwiátu Conserwy / tákże ná téż niemocy potrzebny.

Ziele sámo dobrze ieść miásto inszych iárzyn / pomaga táki pokarm przećiw niemocam wypisánym / nád to czyni dobrą krew w człowiecze.

Z kwiatków czynić sálate / á pożywáć ku tymże niemocam.

Przećiw żółtéy niemocy / dobrze wárząc z kurczątki/ z ćielęćiną/ ptászki / y inszémi rzeczámi/ bárzo pomocno.

Cap. LXI.

BOTRYS. Græcè & Latinè.

TO ziółko niedawno w Polscze nástáło/ máią w ogrodkách/ á zową ie Myrthus, á nie dobrze/ bo Myrthus iest drzewko/ nie iest téż Oximirsmite, ktoré zową Ruscus, bo nie iest mu podobné.

O tym Dioscorides lib. 3. cap. 121. Ziele to zową Botrys, od gęstégo naśienia / ktoré gęsto iákoby gro-

by groná / około rożezki śiedzi / bo Botrys, ieſt grono. Ziele to wßyſtko ieſt ßádáwé / krzewiſté liśćie / podobné Podrożnikowému / pieknie woniáiące: przeto dobrze ie miedzy ßáty kláść / bo wonią piekną czynią ßátóm: ktému od ſkażenia ßáty záchowywa: rośćie przy wodach / rzékách / w Polſcze tylko w ogrodkach / gdzieby ie śiano.

Ziele to z winem piiąc / dycháwice vśmiérza: tákież y kászel y inßé ciezkośći w pierśiach. Dioſc.

Cap. LXII.

BRASSICA SATIVA, Dioſcoridis Crambe.

Brzoſkiew, Kápuſtá.

PLinius lib. 20. cap. 9. pißę. Wiele / á długoby było wysławiáć wßyſtki chwały Brzoſkwie piſmem: ábowiem y Chryſipus zupełné wielkié kśiegi o ſáméy tylko Kápuśćie nápiſał / iáko od wiérzchu głowy áż do nóg / káżdému w człowiecze członkowi / w rozmáitych niemocách bárzo pomaga. A Pitagoras ón wielki Medrzéc á Lékarz vśilnie chwali Brzoſkiew.

Cato Láćiński Medrzéc / ſama Brzoſkwią álbo Kápuſtą / ßeśćdźieśiat lat zdrowie prócz inßych lékarſtw záchował. Tákié było léczenié v ſtárych ludźi / że nieználi lékarſtw z Aptéki / iedno tylko źiółká które mieli w ogrodkach. Ale bácz / gdy tu pißem o Kápuśćie / nie rozumiéy o téy w głowkách náßéy / boć táka niéma tákiéy wielkiéy mocy / o których pißą Doktorowie / y my tu wypißémy po cześći. Którą téż Plinius zowie Cumanum & zizele capucium: Capuciũ Cumanum, Kápuſtá / Braſsica lacuturris, Tritiana Capitata: lecz ſie rozumie o Kápuśćie Włoſkiéy / która w Weneciiéy zową Werdźie / która nie ſkłádáiąc ſie rośćie wyſoko / iák iedno drzewko / źielona źimie y lećie / podobna náßéy Kápuśćie czarnéy. Stephanek wipiſuie Braſsica bydź Kápuſtą polſką / iákoby Braſsica proſto známionowáłá Kápuſtę náße / á przypiſuie iéy włáſności á mocy Bráſiki / á nie dobrze / bo ich niéma.

Plinius li. 20. tákież Teophraſtus lib. 2. cap. 4. pißą. Że troiáká ieſt Brzoſkiew. Jedna kedźierzáwa / te Salinoda zowie / żołądkowi bárzo pożyteczna / pośila ij / á żywot odwilża. Druga ieſt ßérokiégo liſtu / zowie ią Lean. Trzećią

Stárych ludźi lékárſtwá.

Troiáká Bráſica / Salinoda. Lean.

Crambem. Trzecią zowie iáko y Dioſcorides Crambem, tá ćieniuchné liſtki ma. A tá nāſzá kápuſtá w głowach / zową Braſsica lacuturis, vel Tritiana capitata, Caulis capitatus.

Mocy przećiwné. Brzoſkiew / piſze Dioſcorides libr. 2. capit. III. y Galenus. Ma dwie mocy przećiwné / iedne pobudzáiącą / drugą zátwárdzáiącą / ábowiem iedząc ták ſurowo w ſáłaćie / iáko Włoſzy iedzą / pobudza ná ſtolce / záśie wárząc ią odlawſzy polewke / iedząc / zátwárdza żywot.

Drżeniu członków. Oczóm. Przećiw drżeniu członków: tákież komu tepieią oczy / piiánicóm / obżárliwym / bárzo pomaga iedząc Brzoſkiew. Dioſc.

Vrynie. Zołądkowi. Vryne pobudza / żołądek pośila / żywot odwilża z sola iedząc / ſok czyniąc z tákiey Brzoſkwie / á piiąc bárzo pomaga przećiw vkąſzeniu wężowému / zową Viperam. Dioſc.

Wężowe-ᵐᵘ vkąſzeniu.

Stolce. Sok teyże / purguie żywot / zwłaſzczá przydawſzy ſáletry troche / á Fiołkowégo korzenia prochu. Dioſc.

Podágrze. Stáwóm. Sádzelóm. Przećiw Podágrze / w Stáwiéch bolenіu / plugáwym bolączkóm y ſadzelóm ſmrodliwym / ſok ten zmieſzawſzy z máką á octem / Fenugræci, przykłádáć. Dioſ.

Czyśćienié głowy. Tenże ſok ſarkáiąc w nos / wyczyśćia głowe z plugáwych rzeczy. Z máką kąkolową przyprawiwſzy Peſſarium, kłáść do máćice / wywodzi mieśiące. Dioſc.

Mieśiącóm. Bolączkóm zápalonym / ogniſtym. Wſzelákié wrzody y bolączki zápaloné ogniſté / vśmierza / liśćie przykłádáiąc / álbo z máką ieczmienną á z ſokiem czyniąc pláſtr / przykłádáć: tákież pomocna przećiw piekielnému ogniu. Dioſcorides.

Sledzionie. Ná zákáżenié śledziony / iedząc ſurową Brzoſkiew z octem / pomaga. Dioſc.

Mowie. Głoſowi. Zucháiąc leguchno liśćie / á ſok wyſſyſſáiąc / żeby nieco do pierśi wpadáło / ſtrácony głos y mowe nápráwia. Dioſc.

Gliſtóm. Naśienié Brzoſkwiáné piiąc / gliſty w żywoćie zábiiáiąc wyrzucą. Dioſc:

Obliczu. Oblicze y płeć záſzpeconą wyczyśćia / piegi ſpądza ſokiem pomázuiąc.

Boleniu w bokách. Ná ćiężkié boleśći w bokách / w pierśiach: nápalić głąbów Brzoſkwiánych / á ten popiół zmieſzawſzy z ſádłem ſtárym / okłádáć boki / pierśi / kedy boli.

Głowie. Oczóm. A Plinius, Brzoſkwie kto pożywa / bárzo pomocna boleśćiam w głowie: tákież boleśćiam w oczu / á zwłaſzczá záćmieniu oczu.

Zołądkowi. Ośierdziu. Przećiw boleniu w żołądku / álbo około ośierdzia / zową Pręcordium, pożywáć Brzoſkwie ſurowey z octem / á lepiey przydawſzy Ruty / Koryándru / Mietki. Plinius.

Rákróm. Vſzóm. Przećiw ránkrowátym bolączkóm / podágram / boleśćiam w vſzu / nieſłyſzeniu / y tym podobnym / bárzo pomaga. Plinius.

W ſtolcu boleśćiam. Nerkóm. Dicháwicy Káſzlu. Boleśćiam w ſtolcu / (zową Tenaſmon,) w nérkách / dycháwicznym / kāſzlącym / y inſzym nie doſtátkóm w pierśiách / dáwáć z mlekiem kozim / przydawſzy troche miodu á ſoli. Plinius.

Kordiące. Przećiw kordiące / pádáiącéy niemocy

Pádáiącéy niemocy. Zoltéy niemocy.

niemocy / błądzeniu rozumem / żółtéy niemocy / y tákim inszym bárzo pomocna Brzoskiew. Pli.

Gdyż tedy ták wielkiéy iest Brzoskiew Włoska mocy / dziwuie sie / czemuby też w Polszcze niemiano iey śiać y pożywáć: zwłasczá iż Plinius pisze / że w káżdéy ziemi może rość / ták zimie iáko lećie / á może ią też kwáśić / bo w Weneciiéy ią kwászą.

Cap. LXIII.

BRASSICA MARINA, Zoldanella.

Po polsku téż zową Aptékárze Zoldanella, álbo Brzoskiew Morska.

Iz Zołdánellá / iest Brassica Marina, Dioscoridis to iáwna rzecz / czytáiąc pismo Dioscoridis li. 2. cap. 11. Abowiém ma liśćie iáko Kokornak / to iest Aristolochia, okrągłé / z których káżdé wiśi ná swéy szypulce: ma też sok biały gdy nárzniesz / sámá smák ma słony / gorzki / á listki tłusté iáko Wroniégomásłá: tego ziela niewidałem w Polszcze / bo tylko przy morzu rośćie: w Weneciiéy ią kossámi od Ciozy z morzá noszą: á dziwna rzecz w Weneciiéy zieloną czyniąc z niéy sálate iedzą / á nie ták purguie: á gdy w puchlinach proch z niéy dáiemy pić / mocno purguie / wywodząc wody żółté / y wielkié plugáwośći czyniącé opuchłość. Opuchlinóm.

Pandectarius pisze / że Zołdánellá iest Cachille Serapionis: ále sie w tym omylił: bo Cachille pisze Serapio, ma listki podobné Rzeżusze / álbo Mchowi rostącému ná drzewiéch / czego niéma Zołdánellá. Nie iest Cachille.

Zá pewną rzecz mam / że Tripollium Pliniuszowé iest Zołdánellá / bo rośćie ná brzégach miedzy morzem / iáko w Weneckiéy Ciozie. Korzonek ma biały / listek przymiezszym / od ziemie ná wysz ná dłoń / gorącégo smáku / á to wszystko w Zołdánelli. Plinius lib. 26. cap 8.

Plinius pisze / że Tripolium bárzo pożyteczné / którzy máią zápsowaną wątrobe: á gdźie wiecéy może bydź wątroba zapsowána iáko w opuchlinách / na które téż Zołdánellá pomocna.

Ziele sámo iedząc / dla wielkiéy ostrości á słonośći / żołądkowi zászkadzá / czyniąc kremu burzenié y styskowánié. Diosc.

Pokarm Zołdánelli / wywodźi z żywotá nád wszystkié insze pokármy purguiąc / przeto niektórzy z polewką mięsá tłustégo pożywáią.

Cap.

Cap. LXIIII.
BRION, SPLANCHON, Vſnea, Muſcus Arboreus.
Mech roſtący ná drzewie.

Dioſcorides piſze / że Mech rośćie ná Cedrach/Topoley/Debie/ ále v nas niemal na káżdym drzewie: nalepſzy powieda z Cedrowe/ v nas niemáß Cedrow/ ále z Debiny wyborny / potym Soſnowy. Abowiem Sośniná ieſt rodzay Cedrow/á ku iego dobroći ma bydź bieluchny przyrumienſzym/ bo czarny ieſt zły/ á ktemu ma bydź woniący. Z ktorego drzewá lepſzy Mech.

Náturá. Galenus 6. S. Ma moc Mech ćierpnącą / ochładza mierniuchno: przeto trawi leguchno/á ktemu odwilża y odmiekcza.

Máćicy. Bárzo pomocny Mech pániam ku wſzelákim niedoſtátkom około máćice: tákież ná wſze lákie bolenie w żywoćie/á to wárząc w wodźie Mech / á w tym Párzenie. ſie párząc w wannie. Dioſcorides lib. 1. cap. 20.

Zbytnim Mieſiącom. Przećiw zbytniem vpławom niewieśćim bárzo pomocno pić Mech z Debiny/ wárząc w wodźie Stalonéy / á Mchem ſamym żywot okłádáć. Plinius lib. 24. cap. 6.

Opuchlinie. Ná opuchline/ nátrzéć Mchu z Jáłowcem á pić z winem.

Czérwonce. Przećiw czérwonéy biegunce pić z wodą Staloną / Debowy álbo Soſnowy.

Gryźieniu w żołądku. Ná morzenie y gryźienie w żołądku / wárząc w winie pić wino/á mech przykłádáć ná żołądek.

Spániu. Spánie czyni wino piiąc / w ktorymby mokł Mech dźień álbo trzy.

Cap. LXV.
BRION TALATION, Muſcus Marinus, Corallina,
Mech morſki, ktory z Koralmi rośćie w morzu.

TEn Mech Menardus lib. 11. Epiſt. 4. 2. Tomi. zowie Corallinam, piſząc / że niedawno przed trzydźieśćią lat vznano to źiele: bárzo pomocné przećiw chrobakom w żywoćie/ gliſtom wſzelákim/ zábiia y wypedza ie.

Galen. Złożon ieſt ten Mech z wodnéy

z wodnéy á ziemnéy substánciiéy / oboiéy zimnéy: á dla tego przeciw zápaleniu / bárzo pomocny przykłádáiąc. Zápaleniu.

Dioscorides libr. 4. capit. 94. Mech ten bárzo zátwárdza żywot / dla tego przeciw biegunkam dobry / przeciw bolączkóm ognistym / tákież podágram bárzo pomocny. Podágrze.

Cap. LXVI.
BRION SAXEVM, LYchena, Muscus roscidus.
Mech Skálny, Kámięnny.

IEst trzeci Mech ktory zową Muscus roscidus, ktory ná skáłách / ná kámieniéch rośćie. Galenus 7. Sim. To ziele wezwano Lychen, od Lychenas, to iest Liszaiow / iż liszaie bárzo léczy: iest powieda z przyrodzenia chłodzącé y wysuszáiącé. Przeto pisze Dioscorides libr. 4. cap. 51. mocno vstánawia krew gdy zbytnie vchodźi / z ktoregokolwiek członká: á to czyniąc z niego plastr / przykłádáiąc ná mieysce zkąd krew ćiecze. Przyrodzenié. Zbytniému krwi ćieczeniu.

Tákież przykłádáć ná ogniste zápalone mieyscá / iáko sie przydawa w sadzelách / w ránach / álbo przy czym inszym. Diosc. Ná zápalenie.

Też strobi / liszáie / léczy: tákież czyniąc álbo náćieráiąc. Diosc. Liszáióm.

Zołtą niemoc / stłukszy z miodem / náćieráiąc álbo máząc spądza. Zołtéy niemocy.

Cap. LXVII.
BRVSCVS.

LEgendum autem est Ruscus Agrestis, Myrtus Oxymirsmite. *Po polsku tèż zową Aptèkárze* Bruscus: *Rośćie tego Chróśćiku dosyć ná gorách około Sączá, ná Tátrzéch: iest to Chróśćik máluchny, że drzewkiem niemoże bydź wezwano áni téż źiółkiem, bo twárdè iáko drzewko, záwżdy źielonè iáko Buxpan, liśćié y sámo iest kolącè, iágody czérwonè około gáłązek, pod liśćiém iákoby wisnki máłè á wnątrz ma kostki: w Weneciiéy y w Padwi pospolićie z tego Ruszku czynią miotły. Niektórzy piszą żeby* Ruscus *było* Cubebi, *ále sie omylili: á drudzy, żeby było* Berberis Ruscus, *á ći ieszcze gorzéy. Leonicenus tu vkázuie omylenié Pliniuszowé, ktory pisząc* de Oxymirsmide, *odłącza* Ruscum *od niego powiedáiąc żeby były to roznè rzeczy, áno iedno: á ktemu*

Plinius lib.23. cap.3. & 9. *tęß mocy przywłaſcza* Ruſco, *ktorè* Oxymirſmite.

Vryniè. Dioſcorides li. 4. c. 141. Liśćie y iágody bárzo dobrze pić z winem ku pobudzeniu vryny/ ná wywiedzienié záſtánowionych mieśiącow. Miesiącom.

Tákież wárząc á piiąc/ pomocno ná niepowolné kápánié vryny/ kámień łamiąc/ wypędza z pęchérzá/ tákież piiąc. Dioſcor. Kámieniu.

Żółtey niemocy. Żółtą niemoc/ tákież piiąc ſpądzą. Boleśćiam w głowie/ tákież korzenié tego Chróśćiku/ tákież pomocné ná tęß niemocy iáko ziele. Dioſcorid.

Nérkóm. A Plinius libr. 21. cap. 2. przydáie: korzeń tego Chróśćiku wárząc á piiąc bárzo pomocny przećiw boleśćiam w nérkach/ tákież przećiw kámieniu.

Cap. LXVIII.

BRVNELLA, SYMPHITVM Petreum, Herba Prunella. *Głowienki.*

Ziele Głowienki rośćie miedzy iárzynámi / kwitnie z czérwoną brunatno / miedzy kwiéćiém wychodzą żołté iáko promyki / ſámo zwyß ná piądz / liſtki chropáwé / á z tąd iáwno że ſie báby mylą Krákowſkié / ktoré ziółko modro kwitnące biórą zá Głowienki: á przeto dziśieyßy lepiéy wypiſuią mówiąc: Głowienki dwoiákié / iedné máiącé kwiát czérwony/ zową Brunellã rubeam, drugié máiącé kwiát modry / zową Brunellam luteam, ſą iednákiéy mocy.

Głowienki ſą wyſußáiącé á ochłádzáiącé/ dla tego wárząc ie álbo wodkę z niego paląc/ bárzo pomocno zápaleniu iezyká w gárdle / tákież kroſtam / ránam w gárdle / y inßym ſadzelóm około iezyká. Iezykowi w gárdle. Kroſtam. Ránóm.

Tákież o gryzieniu ſkóry w vśćiech około iezyká/ około dziąſł/ wßyſtko doſtátecznie goi.

To ziele chcą dziśieyßy bydź Symphiton Petreum, Dioſc.

Cap. LXIX.

BRIONIA ALBA, AMpeloleuce, Vitis alba, Viticula. *Przeſtęp.*

Poſpolicie

POſpolićie Przeſtep znáią ludźie / dla wielkośći iego korzenia. Paulus 7. piſze / że Przeſtep ieſt mierny w ćiepłośći á wyſuſzaniu : ale mnie to dźiwno / gdy Galenus 6. Simp. y wſzyſcy inſzy piſzą / że ieſt Pſylotrum, to ieſt ogryzáiacé y opaláiacé ſkóry y włoſow / á tego niemoże czynić przez wielkiéy oſtrośći / á ták niemoże bydź mierné / ále ie pokłádam w gorącośći w trzećim ſtopieniu.

Galenus 6. Sim. Przeſtep który zową biała máćicá / iż podobny winnéy máćicy / gdy nowo wſchodźi / á poki iákoby pąkowie ieſt / dobrze ieść z ſáłatą / posila ſwą ćierpnośćią żołądek. Sáłatá.

Odwilża żywot / y vryne záſtánowioną wywodźi : korzeń / iágody / y liśćie máią w ſobie nie iáką gorzkość z oſtrośćią / przeto bárzo pomocné przećiw ránam wrzedliwym y kánkrowátym / y inſzym naplugáwſzym / á zwlaſzcza ná goleniach : natłukſzy z ſola / czyniąc plaſtr przykłádáć. Dioſcorides. Ránóm wrzedliwym. Kánkróm. Golenióm.

Przećiw piegam / czarnym bliznam ná ćiele / tákież ná modzele : natłuc korzenia z mąką / Fenugræci, z kretą / y vczynić máść / á pomazowáć : tákież czynić ná zmárszczenie ſkóry / ná opalenié od ſłońca płci. Dioſc. Piegóm. Lisznam. Modzelom.

Tymże obyczáiem przykłádáiąc śinośći pod oczymá / y zawołćice v palców tráći. Sinośći pod oczy.

Bolączki zápaloné / wzdeté wrzody / korzeń ſtłuczony z winem / á przykładáiąc rozbia y tráći. Dioſc: Bolączkóm.

Na zbité rány / w których ſie pádáią kośći / ſtłukſzy przykłádáć ná ránę / wyćiąga kośći podrobioné. Kośćiam złamánym.

Ná dźiwé mieſo dobrze przykłádáć do pláſtrow / bo ogryzáią.

Przećiw pádáiącéy niemocy / dáwać pić prochu z korzenia drágme vſtáwicznie ná káżdy dźień / áż do roku. Dioſc. S. Wálántego niemocy.

Tákież dáwáć / záwrácániu przed oczymá / álbo w głowie / tákież z kámiałym / odſtepuiącym od rozumu. Dioſc. Vertiginy.

Przećiw vkąſzeniu Wężá / Viperi, dáwáć pić dwie drágmie. Dioſcorides. Wężowému vkąſzeniu.

Przykłádáiąc ná mieyſce táiemné pániam / gdy niemogą porodźić / wyćiągáią płod y łożyſká.

Dobrze też z korzenia czynić z miodem lákwarz / á pożywáć przećiw káſzlóm / dycháwicóm / ćieżkośćiam w pierśiach : tákież bolenu w bokach / w pierśiach / iáko w pleurze / tákież ſkurczonym / roſpukłym. Dioſc. Káſzlóm. Dycháwicy. Bokóm. Roſpuklinie.

Przećiw opuchnieniu á twárdośći śledźiony / pić trzydźieśći

dni vſtáwicznie ilé trzy pieniądze záważą z octem. Dioſcorid. Galenus 6.

Sledziony Tákież korzenia nátłuc z Figámi/ á czynić plaſtr/ przykłádáć ná śledzione. Dioſc. Gal. 6.

Swierzby. Jágodki ſtárwſzy/ dobrze pomázowáć ná świérzby/ trędowáćiny/ párchy. Párchy. Dioſc. Gal.

Sok Przeſtepowy zmieſzawſzy z wodą w którey pſzenice piérwéy wárzono/ dáwáć pić mámkom/ mocno mnoży mleko. Mámkam. Dioſ. Plinius lib. 21. cap. 2. przydaie/ ſadzelóm które ſie czynią z zánokcic przy pálcach/ czynić plaſtr z Figámi á okłádáć.

Korzeń ſtłukſzy z winem/ álbo liście vwárzywſzy z winem/ náciéráć rány ná ſzyi bydłu álbo okłádáć. Ránam bydlecym.

Cap. LXX.

BVRSA PASTORIS, Thlaſpi.

Tobólki, Káletki.

STephanek wykłáda Krwáwnik/ á bárzo źle/ bo káżdy wié/ że inſze ziele Krwáwnik/ á inſze Tobołki/ áni Kráwnik niéma mieſzków podobnych Tobołce/ w którychby było naśienie: á też Krwáwnik ieſt Straciotes terreſtris, álbo Mirofillon.

Tobołki ieſt ziele záziąbiáiące á wyſuſzáiące w wtórym ſtopniu: to ziołko bárzo pomocno pić przećiw biegunkom/ á zwłaſzczá przećiw czérwonéy niemocy/ á to wárząc/ álbo proch z niego czyniąc/ á drudzy wódki wypaláią y piią. Przyrodzenie. Biegunkam.

Ná vpławy/ ábo zbytnie mieśiącow płynienie pániam/ z winem czérwonym dobrze pić/ tákież ſie w tym zielu párzyć y myć. Mieśiącóm.

Przećiw zbytniému krwie z którégokolwiek mieyſca ćieczeniu/ tákież piiąc pomaga: á ták wielką moc wypiſuią iego/ że też tylko ſámym trzymániém w rękach/ poſtánawia krew/ á nawięcéy z noſá. Krwi.

Tobółki ſtłukſzy z octem/ bolączki á wrzody zápalone vśmierza: tákież káżdé zápuchnienia/ zebránia ogniſté rozbiia. Tymże obyczáiem przećiw piekielnému ogniu pomaga. Bolączkóm. Wrzodóm. Zápuchlinóm.

Sok

Vßom. Sok z niego przeciw śmrodliwym zágniłościam w vßu / puszcząiąc pomaga.

Cap. LXXI.

BVPHTHALMOS,

Bychar, Bouis oculus, Cotula non fetida.

Wołowé oko.

DIoscorides lib. 3. capit. 147. Ták wypisuie Wołowé oko: ma różczke cieniuchną / listki podobné ko pru włoskiému / kwiatki podobné Rumienkowé / iedno iż wietßé / podobné oku wo łowému / zkąd ták zową / rośćie miedzy zbożem / ná przylogach po spolićie.

Jest to ziółko zágrzewáiącé á trawiącé: mówi Galenus 6. Simp. Dla tego kwiát stárwßy z wostkiem / á vczyniwßy plastr / dobrze ij przykłádáć ná twárdé bolaczki / wrzody: tákież ná wzdećia zápuchlé / spądza ie / y goi wßelákié twárdośći. Diosc.

Bolączkóm.

Przećiw żółtéy niemocy / wárzywßy to ziółko / po łáźni dáwáć pić / bárzo spądza / czyni téż piękną płeć ná ćiele piiąc. Diosc.

Żółtośći.

Cap. LXXII.

CALAMENTVM, CAlaminta Nepeta, Herba Gattaria.

Biała Lebiodká.

TRoiáką wypisuie Diosc. li. 3. c. 38. Calimentam: iedne która rośćie po górách / ma listki podobné Bázyliyce / przybielßym kwiát przybrunatnieyßym / rósczki gráno wité. Druga / która wonia y táka iáko Poléy / iedno iż troche wietßa / te niektórzy pol nym Poleiem zową / te práwą Nepetam zową. Trzecia ma listki podobné Mietce polnéy / liśćie ma przydłużßym y gáłązki / mniey mnożna nád pierwßé.

Wßystki trzy rodzáie mówi Dioscorides, máią moc zápaláiącą / y smák ostry. A Paulus piße / że áż w trzecim stopniu iest goráca y wysußáiąca / á wßákoż miedzy troiákim rodzáiem wtóra / która Poleiowi podobnieyßa iest nailepßa. Nalepßa wtóra.

Vkąszeniu wężá. Dioscorides. Lebiotká biala bárzo pomocna piiąc przeciw vkąszeniu wężowému/tákież stłukszy przykłádáć ná plastrze ná ráne.

Vrynie. Wárzoną w wodzie piiąc/ pobudza vryne zástánowioną. Dioscorides.

Rospuklinie. Dycháwicj Febrze. Rospuklinam/skurczeniu/dycháwicy/ kászlowi/ morzeniu w żywocie/ żołtéy biegunce (koleryką zową/) drżeniu ćiężkiému/ w febrách pomocna. Diosc.

Jádóm. Przećiw iádóm śmiertelnym á záráźliwym/ piiąc ią piérwéy z winem.

Żółtéy niemocy. Glistóm. Żółtą niemoc spądza piiąc/ glisty á zwłasczá okrągłé/ piiąc ią z miodem przysoliwszy/wypądza/ tákież sámá czyni. Diosc.

Miesiącóm. Pániam mieśiące wywodźi/ dáiąc pić/ á listki in pessario przykłádáiąc tákież czyni/ płód mocno z żywotá wywodźi. Diosc.

Bliznóm. Blizny czarné/wárząc w winie á przykłádáiąc spądza.

Sinośćiam. Sinośći pod oczymá/ tákież przykłádáiąc spądza.

Chrobaki w vchu zábiia/sok z tego źiela pusczáiąc w vcho.

Cap. LXXII.

CALAMVS AROMATIcus, Calamus odoratus.

POspolićie w Polsce Aptékárze wykłádáią Calamum aromaticum, Tátárskié źiele/ále nie dobrze/ bo Calamus aromaticus, iest Trzćiná woniąca bárzo/ á Tátárskié źiele przodkiem nie iest Trzćiná/ áni ták bárzo wonia/żeby ie miano mienić Calamus odoratus, bo też Tátárskié źiele niéma po sobie dźiur/ z którychby wonia wychodźiłá. Rośćie powiedą Dioscorides lib. 1. cap. 17. w Indiiéy/ á Theophrastus libr. 4. cap. 7. przydáie/ że rośćie przy górze Libanum, á násze Tátárskié źiele w Podolu/ w Czerkáśiech/ w Tátárzéch: Menardus wyznawa/że nigdy niewidźiał Calamũ Aromaticum.

Calamus woniáiący pisze Dioscorides, bárzo pomocné przećiw boleśćiam w nérkach ná wywiedźienié zástánowionéy vryny: tákież ná niepowolné vryny kápánié/ ná kászel y insze rzeczy/ ále go niémamy prawdźiwégo.

Ale rzeczesz/ co iest po łáćinie nász é Tátárskié źiele: Phalimiérz pisze/ że iest Calamus agrestis, ále mi sie nie widźi/bo tátárskié źiele nie iest polna trzćiná. Menardus domniemawa sie/ że Tátárskié źiele iest Acorus, Alesmy iuż wypisáli wyszéy co iest Acorus, á nie iest Tátárskié źiele/ bo iednák Tátárskiég źiela stárzy nie ználi/ á ták niéma łáćinskiégo imienia. Tátárskié źiele.

Tátárskié źiele násze iest zápaláiące y wysuszáiące w wtórym stopniu/ áż ku trzećiemu/ bárzo pomocno tym/ którzy máią źimné żołądki/ bo zágrzéwa/ á wszákóż swoią ostrośćią czyni zámieszánié y ból w głowie. Przyrodzenie. Żołądkowi

Wysusza/ wyczyśćia flegmy/ grubośći z głowy/ przeto dobrze go pożywáć przećiw pádáiącéy niemocy/ Caducum zową: tákież przećiw rymam/ przećiw kászlóm. Pádáiącéy niemocy.

Z mio-

Piersiam. Z miodem przyprawuiąc flegmy w piersiach wysusza y trawi.

Głosu. Przeciw ochrápieniu/ osypnieniu/ tedy dobrze z Lakrycią álbo z Rózynki pić.

Pániam miesiące wywodzi piiąc.

Cap. LXXIIII.

CALENDVLA CALTVla, Calta, Leoncopodion Dioscor. secundum Hermolaum Barbarum, Flos omnium mensiũ.

Nogietek.

CAlendulam wykłada Stephanek Zółcien/ niewiem iákim iezykiem/ gdy káżdy wie że ij Nogietkiem zową/ zwłaszczá wieńczarki/ ktore z nieg wieńce wiią/ á zową to ziele z Greckiego Calendulã, à Calendis, że lecie pierwszego dniá káżdego Miesiącá/ ktore dni Łácinnicy y Grzecy Calendas zową kwitnie. O tymci mowi Verg. 2. Ægl. Mollia luteola pingit vaccinia calta: niektorzi zá to máią/ áby Nogietek było Spõsa solis, to iest oblubienicá słoneczna / zową Eliotropiũ, á to iż sie kwiát vstáwicznie zá słońcem obraca / á gdy słońce záchodzi / kwiát sie skłáda / gdy wschodzi / tedy sie rostacza przeciw słońcu/ ále nie iest Eliotropium : ábowiem iáko pisze Dioscorides: Eliotropium ma kwiatek biały/ listki iáko v Bázyliyki/ czego niemász w Nogietku: á też nie dziw że sie kwiát obraca zá słońcem / bo to przyrodzona rzecz pospolicie wszelákim kwiátom żołtym / że sie zá słońcem obracáią / tákże też y Nogietkowi.

Nogietek z przyrodzenia zágrzewáiący y wysuszáiący/ dla tego pániam piiąc kwiát z winem/ miesiącé wywodzi zástánowioné. Sok z ziela / boleści w zebiech vśmierza / plocząc zniem zeby. Natura. Miesiącom. Zebom.

Włosy fárbuie żołto / plocząc zniem/ rozumiey sokiem kwiátowym. Włosom.

Wodká z Nogietku wypaloną / bárzo chwali Brusuicensis przeciw káżdey niemocy w oczu/ choćia bedzie z zimney choć też z gorącey przyczyny. Táż Wodká w głowie ból vśmierza. W głowie boleści. Oczom.

Łożyská z mácice po porodzeniu wyciąga á to kádząc mácice/ kwiátem nád weglem.

W Polskim Herbarzu Nogietek zowie Ambrosianam, á bárzo

źle/ á lékárſtwá ieſzcze gorzéy wypiſano.

Cap. LXXV.

CAMPANVLA, CERVIcaria. *Dzwonki.*

TO ziele zową Campanula, to ieſt/ Dzwonki/ iż kwiatek ma podobny Dzwonkom kośćielnym: zową ie też Ceruicaria, od Ceruix, to ieſt od ſzyie/ ſzyyné ziele/ iż boleśćiam w ſzyi y w gárdle bárzo pomocno. Rózczkę ma gránowitą ná czworo/ kosmátą/ przyczérwieńſzym/ liśćie długié/ kosmáté ná końcu/ ząbkowáté/ podobné Pokrzywiánému/ modry kwiat/ w poyśrzodku ſerdeczká żółté/ korzeń biały rozdźielony/ kwitnie Czérwcá/ y Lipcá/ rośćie w chrośćiech. *Ceruicaria ſzyyné ziele.*

Jeſt ziele ćiérpnacé á wyſuſzáiącé/ ma moc śćiągáiącą/ dla tego wárząc to ziele/ á płocząc vſtá/ rány/ bolączki/ kroſty w vſtach/ w gárdle/ około dźiąſt/ mocno goi. *Nátura.*

Tákież pomaga mocno przećiw wſzelákim ránam wrzedliwym/ ná którymkolwiek człon-ku/ tákież bolączkam/ wymywáiąc á płocząc. *W vśćiech ránam.*

Cap. LXXVI.

CANISLINGVA CYnogloſſon. *Pśi Ięzyk.*

PHalimirus wypiſuiąc y máluiąc Pśi Iezyk/ málnie Koſztywał á nie Pśi Iezyk: á nietylko Stephanek w tym błądźi/ ále

poſpo-

pospolicie Aptekárze którzy biorą Kosztywal a nie Psi Iezyk: bo Psi Iezyk iáko pisze Dioscorides, ma listki podobne Babce/ po ziemi sie roskładaiącé/ mnieysze niż v Babki/ kosmaté ostré/ dla któréy ostrości á kosmatości/ zową Psim Iezykiem: nie miéwa rózgi áni kwiátu/ iedno ták samo opuściałé/ ná piaskach/ pustyniach rośćie. A ziele które zowie Pháлімiérz Cynoglosson, ma rózge/ y z kwiećiem ie máluie/ y z naśieniem/ że wszystká iest figurá Kosztywalu/ który nie iest Cynoglosson.

A ták máią sie obaczyć Aptekárze pospołu z Herbarzem Polskim/ aby brali prawdziwy Psi Iezyk/ żeby słusznie spráwowáł to/ k czemu go biorą/ y Doktorowie piszą. Dla tego/ póki-m był iescze w małym Kollegium/ ieden móy dobry towárzysz strawił kilko libr Pilul de Cynoglosso, w rymach flegmistych z głowy ciekących/ á niepomagało mu by na mniey/ bo nie były z prawdziwégo Cynoglosson, to iest Psiégo Iezyká.

Psi Iezyk iest oziębiáiący á wysuszáiący w wtórym stopniu/ rośćie ná piaskach/ ná górach pustych/ ná skałach.

Ránie psá zápomniáłégo. Dioscorides. Liśćie tego ziołká stłuczoné/ z winem/ z sádłem/ vczyniwszy plastr/ przykładáiąc ná ránę vkąszenia zápomniálégo psá/ iad wyciąga.

Opaleniu. Przećiw opaleniu/ opárzeniu/ tákież okłádáć plastrem bez sádłá.

Párchóm. Ná párchy/ y włosów z głowy opádánié/ y tákim inszym nie dostátkóm/ tákież czynić plastr z sámych listków/ okładáć.

Vigo Genuensis 6. Ciru. Przećiw ránóm wrzedliwym w vstach/ w nośie. Ránóm wrzedliwym.

Ná dziąsłach/ ná męzczyńskim ábo táiemnym niewieścim członku: wziąć soku Psiégo Iezyku/ tákież soku Babczánego/ winá z gránoświwych Iabłek/ Licium troche przydawszy z ápteki/ zmieszawszy/ troche v ogniá przywárzyć y przykłádáć gdźie potrzebá. Vig. Ránę w dziąsłach. *Virilium, Muliebrum pudendorum.*

Z Rożánym miodem/ á z Terpentyną ten sok zmieszawszy/ przećiw ránam wrzedliwym/ plugáwym/ bárzo pomocno/ z włascza fráncowátym. Vigo. Ránóm wrzedliwym/ fráncowátym.

Swinim wrzodóm/ ábo guzóm pod gárdłem/ Scroffulas zową/ listki stłuczoné ná plastrze przykłádáné/ bárzo trácą y goią. Vigo. *Scroffulis.*

Cap. LXXVII.
CANABIS Diosco. CANnabon. *Konopie.*

Wiadomé są w Polscze Konopie/ nietrzebá ich vczyć znáć: ma Konop przyrodzenié wysusząiącé w trzecim/ á zágrzéwáiącé w wtórym stopniu: dla tego ma moc kazić wiátry y wzdymánia w ciele naszym. Przyrodzenié.

Przeto pisze Dioscorides lib. 3. cap. 157. Zbytnie naśienia/ álbo sáméy Konopi pożywáiąc/ pokolenié álbo lepiey naśienié rodzáiu psuie. Naśienié rodzenié kázi.

A Galenus 1. de alimen. Naśienié

Zołądkowi głowie ßkodzi. sienie Konopne trudne ieſt ku trawieniu żołądkowi / y głowie záßkadza / złą krew czyni / y zámießánie w głowie / á to dymy/ którémi z żołądká dmie.

Jeſli żołądkowi y głowie zaßkadzá Konopne naśienie/niech obaczą ſie pánie / które we wßelákich niemocach / á zwłaſczá głównych /, polewek śiemiennych vżywáią.

Tákże też rozumiéy o Oleiu Konopnym / y o iego naśieniu. Dioſcorides.

Vßóm. Przeciw bolośćiam w vßu / náczynić ſoku z Konopi zielonéy/ á puſczáć w vcho. A Plinius libr. 20. cap. 23. że chrobáki zábiia w vßu/puſczáiąc tákież ten ſok.

Zá pewną rzecz pißą Doktorowie Włoſcy / gdy kto naśieniem Konopnym przez źime kármi kokoßy/tedy mu nieprzeſtáną nieść przez cáłą źime/ tákież o na śieniu Pokrzywiánym pißą. Mu ſa, Braſeuolus in exa. Simp.

Cap. LXXVIII.

CAPILLVS VENERIS, Adianton, Polytrichon, Tichomanes, Herba Cincinalis, Capillus terræ.

Mátki Bożéy włóſki, álbo Włóſki.

Té Włóſki ſą / które máią liśćie iáko Koryánder / Aptékárze mniemáią áby to były cztéry źiółá Capillus Veneris, Adianthon, Polytrichon, Calitrichon, áno iedno dwoie: bo Adianthon známionuie Włóſki/ które máią liſtki iáko Koryánder małe: té też Włóſki zową Polytrichon y Calitrichon, roſtą po murzéch. Drugie ſą Włóſki/które podobne Páproći / liſtki około włóſká od dołu áż do wiérzchu máią : té Dioſcorides zowie Tichomanes, á my poſpolićie z Láćińſkiégo Capillū Veneris : Włóſki : báby tylko to wtóre poſpolićie znáią / máło piérwßégo. Dwoiákié Włóſki.

Włóſki piérwßé Adianthon, Náturá piße

pisze Galenus 6. Simp. są złożone z przyrodzenia chłodnego y zágrzéwáiącego iednáko / ták że zimność ciepłości nie przewyższa / lecz mocniey wysuszáiąc wyćienczáią y trawią.

Kászlowi. Dycháwicy Dusznośći wpiersiach. Przeto pisze Dioscorides li. 4. cap. 131. Bárzo pomocne przećiw kászlowi / dycháwicy / dusznośći w piersiach / grubą flegme purguiąc / piiąc. Gal.

Żółtey niemocy. Sledzionie Vrynie. Kámieniu. Biegunce. Przećiw żółtey niemocy / bolom y zápsowániu śledziony / vryny zástánowieniu y rzezániu / tákież przećiw kámieniu pić. Dioscorides. Galenus.

Vkąszeniu gádów. Rymie. Przećiw iádowitému vkąszeniu gádów: tákież przećiw rymóm które z głowy do żołądká ćieką / dobrze pić Włoski z winem. Diosc.

Mieśiącom. Mieśiące pániam piiąc pobudzáią: tákież po porodzeniu / gdy sie pánie nie czyścią dobrze pić. Dioscorides.

Párchóm. Párchy álbo opádánie włosów po párchach / miiąc y okłádáiąc / nárastáią włosy. Diosc.

Gruczoły. Gruczoły pod skórą / czyniąc plastrzyk / y przykłádáiąc / spadáią luski / ktore lecą iáko otreby z głowy. Diosc.

Tákież rány párchowáte y sadzele insze tym podobne / czyniąc zniémi lug / á wymywáiąc / spadáią y wyczyśćiáią. Dioscorides. Galenus 6.

Włosóm. Przećiw pádnieniu włosów z głowy / nátluc Sladanum z Aptéki / álbo z oleykiem Mirtowym / ábo Leliowym przydawszy Izopu á winá trochę / á pomázowáć głowę. Diosc.

Dárćiu álbo łupániu skory. Przećiw wszelákim skrobiam po wszem ćiele / á mszeniu skory y dárciu zniéy otrab / ábo lusk / wárząc te Włoski z winem á mocnym ługiem / á tym myć ciáło.

Owcóm. To ziółko dobrze sadźić przy owczarniach / bo owcóm bárzo pomocno gdy ie iedzą.

Dźisieyszy Doktorowie piszą / że Włoski piiąc z serwatką kozią / álbo samé sobą / purguią mocno / wyćiągáiąc flegme / kolere / y grubé wilgośći: wyczyśćiáią pierśi / płucá / krew chędożą / żołądek wątrobę chędożą. Agricola. Amonius.

Cap. LXXIX.

CAPILLVS, TRICOmanes, Capillaris herba.

Mátki Bożey Włoski mnieysze.

Włoski te wtore / są ktoré máią listki maluchné około rożczki ze dwu stron / á przy listkach prążki iáko ná Páprotce: teyże prawie są nátury iáko y pierwszé / rosta po skałach / po górach / w leśiéch / w ćierniach.

Puchlinie. Bárzo pomocné przećiw opuchlinóm / niedostátkóm / á zápsowániu wątroby: przećiw kámieniowi. A Plinius lib. 22. cap. 21.

Kámieniu. szérzéy opisuiąc ták mowi: Włoski które ná kámieniach rostą / práwé są złómikámień / bo ij mocno łamią.

Wieniec z nich ná głowie nosząc / boleść w głowie vśmierza: ná ostátek wszystki pospolićie / też práwie ma mocy które y pierwszey

wßé Włóśki. Dioscorides lib. 4. cap. 132.

Cap. LXXX.

CARDVVS SYLVESTRIS, Scolymus, Strobilus, Cinara, Cinaria.

Oset wielgi.

ROzmáite sa Osty / iáko piße Plinius libr. 20. cap. vlti. ále przedniе sa dwá / ieden ma wiele rózg z korzeniá od ziemie/á drugi iedne tylko rózge bárzo długa. A Dioscorides lib. 3. cap. 14. Ná wierzchu ma główke oścista/korzeń czarny miasßy.

Oset / piße Galenus 8. Simpli. Jest zágrzewáiacy w wtórym stopieniu áż ná poczatku trzeciégo/á wysußáiacy práwie w wtórym.

Ciáłá cuchnieniu. Przeto piße Dioscorides, którym ludziom śmierdzi ciáło iáko by párchem / á zwłaszczá z podpázußa / nátłukßy korzenia / nácieráć ciáło gdzie trzebá.

Ná téß niedostátki/wárzac w winie ten korzeń á pić. Dioscor.

Tenże korzeń piiac / śmrodliwa/ plugáwa vryne / wywodzi z człowieká. Vryne wywodzi.

Póki iescze młode to ziółko / gdy sie pußcza z ziemie/ dobrze go miásto sáłaty pożywáć ná téß niedostátki. Dioscorid.

Plinius przydáie / przeciw głowie obláżléy párchámi : nátłuc soku z tego ziela pókinie kwitnie/ y mázáć głowe. Párchóm.

Piiakóm gdy korzeniá tego ziela náwárzywßy / kto da pić / piiac / tym wiecéy bedzie prágnał. Piiakóm.

Theophrastus li. 1. ca. 4. przydáie / że korzeń sam dobry ku iedzeniu.

Cap. LXXXI.

CARDVVS MARIANVS, Carduus Maris, Cædrus albus. *Ostropest.*

AGricola, Amonius, dowodzi / że tego ziela Dioscorides nie wypisał : ábowiém miedzy Osty które wypisuie/żadnég nie wspomina ná którymby były prągi białé / iáko bywáia po Ostropéście / znáia ludzie Ostropést pospolicie.

Nasienié tego Ostropestu / bárzo pomocné przeciw kłóciu y bolèniu w piérsiach / w bokách : tákież morzeniu w żywocie y trzéwach : á to wiercac z winem álbo z piwem / á dáiac pić ciepło. A tákież w Kolice / w Jliáce / y w inßych Kłóciu. Morzeniu w żywocie.

w inßych trzewnych boleściách pomocné.

Bárzo też Ostropest pomocny przećiw bolączkóm / sadzelóm ogniſtym/zową Erizipelata. *Erizipelata.*

Przećiw krwi ſpiekłéy/ zśiádłéy/ w którymkolwiek mieyſcu: á to plaſtr czyniąc z tego źiela. Zámuloną wątrobę y śledźionę otwiérá piiąc/ y ochładza. Krwi ſpiekłéy. Wątrobie. Sledźionie.

Cap. LXXXII.

CARDVVS BENEDICTVS.

Bernádynek, Turecki czubek, Włoſki oſet.

FVchſius policzył zá iedno té źiółá/ áże ſą ieden rodzay: Atractilis, Cnicus Syluestris, Colus Agreſtis,Cartamus ſylueſtris. Leśny Krokos. To źiele z Łáćinſkiégo zową Przeßlicą/ábo wrzećionem/iż v ſtárych ludźi niewiáſty z rózg tego źiela czynili ſobie Przeßlice y wrzećioná: też ie z Láćinſkiégo zową Krokoſem leśnym / że to źiele we wßem podobné Krokoſowi / á ma kwiát iáko Krokos żółty.

Jeſt Krokos leśny dwoiáki/ iáko piße Plinius libr. 21. capit. 15. tákże Theophraſtus lib. 6. cap. 4. Jeden we wßem podobny domowému Krokoſowi / zową Colus ruſtica: drugi Krokos polny kosmáty á ośćiſty / ten włáśnie zową Carduũ Benedictum, bo wßyſtki Krokoſy ſą rodzay Carduorum, to ieſt Oſtów.

Carduus tedy Benedictus,który ieſt Bernádynek / Turecki czubek: ma liśćié y rózgi Mléczowi wyſokiému ośćiſtému podobné/kwiát/y głowki ná wiérzchu podobné Krokoſowi żołté.

Carduum tego Benedictũ niektórzy chcą bydź rodzay Chamaleontis, drudzy Acantium leśne / iáko Agricola, Amonius: ále nie może bydź: właśniéy wypiſał Fuchſius / który piße że ieſt rodzay polnégo álbo leśnégo Krokoſu.

Którzy też mienią Dioſcoridis Senecionẽ / też ſię ná tym mylą. Vigo Genuenſis piße/że Carduus Benedict9 ieſt źiele záźiąbiáiącé á ćiérpnącé: ále to niemoże bydź:bo rzecz doświádczona/że Carduus Benedict9 bárzo pomocny przećiw kolikam ćieżkim / wywodźi flegmy grubé / plugáwé / kolikę czyniącé: y znałem oyce Bernárdiny/ którzy ſobie śiali to źiołko: á gdy potrzebowáli czynili proch z źiołká á pili/ták/że ten proch purgował ie mocno / by też namocnieyßé lekárſtwo bráli: czegȯ nie może czynić źiele źimné / á zwłaſczá ćiérpniącé. A ták podobniéy że ieſt zágrzéwáiącé y odwilżáiącé/ co vkázuie nieiáka gorzkość iego. To źiele Carduus Benedictus wárzywßy w winie/okłádáć moßná opuchłé/ſpádzą zápuchlinę. Noßnom.

Tákież przećiw ſádzelóm w ſtolcu ábo w śiedzeniu/zową ragadias/ czynić proch z tego źielá y záſypowáć. *Ragadiam.*

Tymże obyczáiem ná inßé ſádzele wrzedliwé / zwłaſczá ná pierśiách/prochem tego źiela poſypowáć. Ránam wrzedliwym.

Też Carduus Benedictus bárzo pomocny przećiw vkąßeniu wężowému y niedźwiadkowé. Vkąßeniu wężowému

Głowie záwrácániu. Padáiącey niemocy.

Przećiw boleśćiam w głowie á nawięcey záwrácániu / tákież padáiącey niemocy bárzo pomaga: tákże przećiw pleurze.

Cap. LXXXIII.

CARDIACA, LICOPODIVM, Lupi pes, *Serdecznik*.

KTórym imieniem mieniono to źiele od stárych dawnych Lékárzów ták Láćińskich iáko y Greckich/iescze niemamy. Fuchsius ex sententia herbariorum zowie Cardiacam, to iest/ Serdecznym źielem/ że sercu w drżeniu bárzo pożytecznó: nie iest Ballote Dioscoridessowé: ma rożczkę ná czworo gránowitą/po ktorey są członeczki/á czarna/liśćie przedźielané czarné / kwiátki z biała czerwoné álbo brunatné wkolo rożczki stoiacé iákoby kupkámi: korzeń ma żołty / iákoby włosmi korzonki ćieniuchnémi / obrosły: podobné to źiołko martwey pokrzywie/ktora ma kwiat biały/ albo Jagáwce.

Figurá.

Jest to źiele zágrzewáiącé wtorym stopieniu/á wysuszáiące w trzećim/ bárzo pomocné przećiw drżeniu serca / tákież przećiw padáiącey niemocy/skurczeniu żył suchich. á to iż ma z przyrodzenia to źiele grubé kliowáté złé wilgośći/ á plugawé máterie ćienczyc y drobić. Przyrodzenie. Serce.

Vrine tákież zástánowioną pobudza / mieśiącce pániam wywodźi piiąc.

Cap. LXXXIIII.

CARLINA DIOSCORIDIS, Chameleon niger, *Dźiewięśił*.

ZE Carlina iest Chameleon niger Dioscoridis li. 3. cap. 9. tego dowodźi Menardus / lib. 11. Tom. 2. ep. 3. Dźiewieśił podobny iest ostowi / iáko pisze Dioscorid. iedno mnieyszy y ćieńszy głąbyk ma ná pálcu wysoki / że go nie znáć by iy miał / ná wirschu bywa głowká ostrokolaca / mchu pełna: gdy kwitnie/kwiát z biała modry y brunatny / korzeń miąższy / czarny / drugdy zbutwiały w pośrzodku/ bárwy szádáwey ábo żołtey/smaku ostrego á kąsáiącego / tákże wszytki znáki zgadzáią sie z Dźiewieśiłem Chameleontis nigræ. Piszą dźisieyszy Doktorowie/że to źiele vkazał Anyoł Krolowi wielkie-

Caro-

Cárolusow i Fráncuskié mu / ktory gdy woysko było záráżoné morowē powietrzē / tym sámym záchował wszystek lud od powietrza / dáiąc ieść iáko Anioł náuczył. Dioscorid. pisze o Cháμáleoncie czarnéy / Iż

Zębóm. gdy kogo bolą zeby / tedy wárząc ten korzeń / płokáć / przestánie / álbo stłuc korzenié z pieprzem zárówno zmieszawszy y obłożyć zeby.

Zębóm. Tákież wárząc korzenié tego źiela w otćie / á puszczáć przez rórke ná ząb páre. Diosc.

Krostóm ná licu. Ziela tegż korzenia nátłukwszy z śiárką / krosty po licu y indziéy po ćiele náćieráiąc spądzą / tákież ogórzałą płeć ná licu od słońcá wybiela. Diosc.

Tákież ná wszelákie rány wrzedliwé czyniąc płastr przykłádáć. Piszą o drugim białym.

Cap. LXXXV.

CIMINVM SYLVESTRE, Carui Caron, vel Careon Cordumenon.

Polny kmin.

NJe iest Carui Nigella, to iest Czarniuchá / iáko pisze Pandectarius. Jest to drobniuchné naśienié / iáko widzimy: lecz Braseuolus dowodzi / że to naśienié nie może bydź Carui, iż powiáda Serapio, że wietszé ma bydź niż

Kminowé. Dziwna rzecz/ że wszedzie w inszych ziołach/ gdźie ináczéy Serapio nápisał niżli Dioscorides, tedy gáni Braseuolus: á tu odstąpiwszy od Dioscoridesá/ przywodźi Serapioná ináczéy piszącégo niżli Dioscorides. A tako polny kmin iest Caron Dioscoridis, nie bacząc próżnégo gadánia.

Vrinie. Zołądkowi

Carui álbo polny kmin zágrzéwa człowieká/ vrinę mocno wywodźi / żołądkowi w pokarmiéch bárzo pomocno / trawieniu w żołądku bárzo pomaga. Diosc. lib. 3. ca. 59.

Zgadza sie to Carui z hánižem w pomocách/ dla tego piérwéy w Polscze miásto hánižu bráli ij Aptekárze.

Korzeń Carui, może ieść obyczáiem tymże iáko y Pásternák. Wino przyprawione z Carui piiąc / oddala rzezánie vriny / y zá stánowioną pobudza.

Plinius Carui: imię ma od ludu gdźie napiérwéy poczęło rodźić / to iest od Cariiéy / gdźie ie napiérwéy nálezioно.

Cap. LXXXVI.

CATAPVCIA, CHARACIAS, prima species Titymali Diosc. *Skocżek.*

TO ziele Catapucia/ to iest Skoczek / iest ieden rodzay Romanowégo źiela / którégo Diosc. lib. 4. cap. 159. sześcioraki rodzay wypisuie. Piérwszy rodzay iákom rzékł Caracias/ ábo Amigdaloides zowie/ á to iest Skoczek /

który zową Amigdaloides, iż ma listki dlugié / iáko Mygdalowé/ ábo oliwné/ z nieiaką rumienością ná wiérzchu iakby śitowié / pod témi listki bywáią iáko duniczki sesolki / w których naśienié bywa / á to iest wszystko w Skoczku: zową to źiele Włóskié niewiásty Catapucia, iakby rzékł Catopocia, iż Grékowie zowią Catapocia piluli, á iż te źiárnka są okrągłé iáko pilulki / á dáią ie opuchłym miásto pigułek/ áby purgowały / y zową od okrągłości źiárnek pilulkámi/ albo Catapona. v nas zową Skoczkiem: ábo wiém gdy dozrze naśienie / tedy trząskaiąc wyskakuie od źiela/ że nie z źiela ále ná źiemi muśi ie zbierać: powiadáią wiec niewiásty/ iż gdy chcesz źiárno/ albo źiele ná lékárstwo bráć/ iesli ku wrácániu / tedy wzgórę rwąc ciągnąc: á iesli ná dół purgowáć/ tedy ná dół ciągnąc: á iesli obiemá końcomá/ tedy oboiako. Pandectarius

Catapuna, Skoczek.

Iáko ie zbiérác.

Nie ieſt mi rach ſolis. ctarius y Ortulus ſanitatis piſzą/ żeby to było Mirach ſolis, po polſku wezwali Konop włóſka (nie dobrze) ále ſie ná tym myla. To źiele zowie Plinius lib. 2. cap. 11. Latiris, ieſt to źiele zápalaiące/ bliſko trzeciégo ſtopnia/ á ſuché w piérwßym.

Purguie mléko. Dioſ. li. 4. ca. 159. Mléko tego źiela/ które wychodźi gdy tárgáią źiele: tedy purguie mocno/ ná dół wywodźi flegme/ y též drugdy kolere: dla tego biorą tego mléká pół drágmy w octćie winnym/ rozpuśćiwßy z wodą/ zową puſzką/ y dáią pić.

Wrácániu. A gdy chceſz wrácánié vczynić/ tedy roſpuśćić to mléko z wodą/ w którey miód rozmączono. Dioſc.

Iáko mléko zbiéráć y chowáć. To mléko álbo ſok ten/ ták zbiéráią/ wźiąć wiązanke tego źiela/ y przerzynáć/ á ták nád miſą kláść/ że będźie kápało mléko: á drudzy wytłukáią ſok/ á ták z mąką czynią gáleczke y chowáią/ á drudzy wyſußáią/ á drudzy w ſigi puſczáią po kilku kropi/ á to dla przygody chowáią. Dioſc.

A gdy ten ſok zbiéráią/ trzebá z wiátru ſtáć/ á reką licá áni oczu nietykáć/ rece oliwą pomázáć/ gdy około niego czynić kto ma.

Opuchlinóm. Pali w vſtá/ dla tego źiarnká vwiiáią w woſk/ á ták dáią połykáć/ á to dla opuchliny. Dioſc.

Włoſy gládźić. Gdy kto chce włoſy zgládźić z którégo mieyſcá/ tedy tym mlékiem pomázáć włoſy z Oliwą zmießawßy/ ſpádną włoſy/ á drugié ßádáwé wyroſtą: té wtóry raz pomázáć/ á wiecey nie wyroſtą: tego pániam potrzebá/ którym czoło záraſta.

Zebóm. Tego mléká przykładáć w ząb dźiurkowáty/ oddali ból zebów: ále trzebá woſkiem ząb oblepić/ áby nie wyćiekło po vśćiech mléko/ boby pokąſało iezyk abo vſtá. Dioſcorides.

Brodawkóm. Przećiw brodawkóm rozmáitym/ á zwłaſczá które bywáią drobné/ á wiele ich ná kupie: zową mrówkámi po łáćinie: bo iáko mrówki obśiádáią ná członku/ tedy onym mlékiem pomázáć raz álbo dwá/ ogryzßy ſpádzą.

Guzóm y gruczołóm. Tymże obyczáiem v pań w táiemnych mieyſcách brodawki/ zową Grékowie Thymos clauos condilomata: tákież w ſtolcu tym mlékiem pomázywáć ieſli nie ćiecze z nich ropá: przećiw ogniſtym ſadzelóm/ zową Carbunculos, rakóm/ fiſtulóm/ tedy tákież dobrze tym mlékiem mázáć. Dioſc. *Carbunculis. Fiſtulis.*

Opuchlinie. W Ieśieni zbiéráią naśienie/ które/ iáko piße Plinius/ gdy ich dwádźieśćiá z wodą ſtárwßy/ kto piie/ tedy wode z zaſkórza w puchlinie wywodźi/ ále to wiele: lepiey piérwey pieć/ ieſliby máło tedy śiedm/ á ták dáley iáko czyie przyrodzenié znośi.

Liſtki tego źiela vſußywßy/ tedy tákież ſpráwuią iáko y mléko: drudzy té liſtki kłádą w gomółki/ y ták dáią oné gomółki ieść: drudzi z mlékiem/ tákież z mio downikiem: tákież lékarſtwá czynią z korzenia/ z liśćia/ naśienia/ purguią. Gdy kogo bolą zeby/ tedy to korzenié wárząc w octćie/ á tym octem płókáć zeby. Tóż źiele Plinius lib. 26. ca. 11. Titimali Caracites zowie.

Cap. LXXXVII.

CAVDA EQVINA, Aſperella, Equiſetũ, Hypuris, vel Trimachion, Dioſco. li. 4. c. 44,

Prząſlká álbo koniogón.

Czemu zową konim ogonem.

Zową Polacy to ziele Koniogón/ bo mą wielką podobe z włoſy koniégo ogoná/ zwłaſczá gdy ieſt wielkié iákié bywa przy błoćiéch. Ale ie lepiéy od koni zową/ iż koniom ná rány y ná ſádzele/ nátłukwſzy prochu z niego záſypuiąc bárzo goi.

Koniómná rany ná ſadzele.

Dwóy końſki ogon.

To ziele ieſt dwoiákié/ iedno zową Przaſłká/ drugié Skrzypem/ oboie wypiſuie Dioſc. iednę Prząſlkę: á to w tym kápitulum wypiſzemy. Przaſłkę Gale. 6. Simpl. piſze/ ieſt zimna w piérwſzym ſtopniu/ ſucha w wtórym: zna káżdy Prząſlkę. To ziele piſze Dioſcori. bárzo záſtánawia: dla tego czyniąc z niego ſok/ dobrze puſczáć w nos komu zbytnie krew ćiecze/ tedy vſtánie.

Przyrodzenié.

Zbytniéy z noſá krwi.

Gryzieniu w żywocie.

Przećiw gryzieniu w żywoćie w trzewách/ tedy náwiérćiéć/ á z winem dáwáć pić: tákież gdy kto vryny nie może puſczáć.

Ná rány.

Przećiw krwáwym ſádzelóm álbo ránam/ tedy nátrzéć liſtków á ſypáć ná rány/ zágoi. Dioſ.

Káſzlu.

Dycháwicy

Ná káſzel/ ná dycháwicę/ tedy dobrze pić to ziele/ wyſuſzáiąc vſtánawia. Dioſcorides.

Przepuklinam.

Przećiw przepuklinam/ tedy dáwáć pić z winem/ y przykłádáć.

Pecherzowi.

Trzewóm zránionym.

Przećiw pecherzowi przerwánému álbo vrażonému/ przećiw ielitam przerwánym/ przećietym/ przegryzionym/ iáko bywa w czérwonéy biegunce/ y inſzym tákim podobnym/ tedy bárzo dobrze pić z wodą/ goi. Dioſcorid.

Ránóm wielkim.

Krwi z noſá.

Pławóm.

Biegunkóm czérwonym.

Galenus 6. Simp. Wielkié rány/ wielkié ćieczenie krwie z noſá/ ćiężkié pániam vpławy czérwoné/ biegunki czérwoné poſtánawia/ y inſzé wſzyſtkié biegunki/ á to piiąc z winem álbo z wodą/ á tym lepiéy gdj będźie z czym ćiérpnącym pito/ iáko z winem czérwonym.

Zbiciu/ ſtłuczeniu członków.

Stłuczeniu/ zbićiu członków/ dobrze okłádáć/ wygoi. Serapio.

Wątrobie.

Żołądkowi

Opuchlinóm.

Bárzo pomaga/ bolączkóm gorącym/ w żołądku/ wątrobie/ á tákież przećiw puchlinam. Auicena.

Pli. tóż wſzytko piſze li. 26. c. 13.

Cap. LXXXVIII.

CAVDA EQVINA ALTERA, Sceuola, Salix equina altera Hypuris Dioſ. l. 4. c. 45.

Skrzyṕ.

Znáią też wſzyſcy Skrzyṕ: to ziele/ niemal téyże mocy iáko piérwſzé/ ále mocniéy ſpráwuie niżli piérwſzé. Pli. li. 26. c. 13. piſze: ieſt druga Hypuris, máluchna/ á krotkié máiąc liſtki: to ieſt ſkrzyṕ: przećiw dennym boleśćiam bárzo potrzebny. Też Skrzyṕ nátłu-

Dnie.

Ránóm.

Biegunkam.

nátlukwszy go z octem / dobrze kłáść ná rány / bo ie goi. Phalimirus tylko iedno Equisetum wypisuie / á drugie opuscza. Pandectarius zmieszał oboie Skrzyp y Prząſką / á ták obádwá w leśie.

Cap. LXXXIX.

CENTAVREVM MAIVS, Herba Chironia.

Centurzya wielka.

Menardus in annot. super Mes.

MEnardus pisze / iż tey Centurziiey wielkiey niemamy / áni iey Aptekárze znáią: bo powiáda że ich Mistrz Mesue zmieszał / máłą z wielką / y moc ktora iest wielkiey przypisał máley / & ecōtrà, ktora máley / wielkiey: dla tego niektorzy Bárwiérze mówią / áby Gorzyczká byłá wielka Centurzya: ále sie mylą ná tym. Braseuolus in Sim. li. 3. cap. 6. Drudzy powiedáią Reuponticū być Centurzyią wielką: á wszyscy źle: bo Dioscorides rożne Kápitulá czyni o nich: y przydáie Dioscorid. iż Centurzya wielka ma iáko mákowki ná wiérzchu głowki / tego Reuponticum niéma. O Centurzyiéy Theophrastus li. 4. cap. 9. Centurzya wielka iáko pisze Plinius lib. 25. cap. 6. iest źiele ktorym Centaurus Chyron był vzdrowion od rány / gdy będąc w gośćinie v Herkulesá / ogledował strzały Herkulesowé / ktore były iádem zápráwioné / vpádłá mu iedná ná noge / y obráźiłá go śmiertelnie / tedy on tym źielem oné ráne zgoił / dla tego zową Chyronia albo Centarea.

Plinius ibid. Dioscor. li. 3. c. 6. Listki ma szérokié wielkié ná sposób orzechu włoskiégo / długié / Bárwá ná nich źielona iáko ná kápuśćie młodéy / ząbki ma w koło iáko v piłki / ná liśćiech głąb / álbo rozgá: ná dwu drugdy ná trzech łokćiach ná wzwysz / bywa ich też kilko: ná wiérzchu ma główki iákoby v máku zokrągłá przy dłuższym: kwitnie iákoby przymodrzeyszym: naśienié ma podobné Krokosowému: korzeń széroki / ciezki / twárdy / długi ná dwá łokćiá / pełny soku / smáku ostrégo / sczmiącégo z nieiáką słodkośćią / czérwony / y sok iego czérwony / rośćie ná págórkach / ná źiemiach tłustych nieprzykrytych drzewámi.

Rospukli- nam. Skurcze- niu. Bolesciam w bokách. Dycháwicy Kászlóm. Plwániu krwią.

W tym sie zielu omylił Braseuolus in Exa. Simp. de Reub. żeby Rapõticum było Centaureum maius, bo niéma tego wypisánia.

Tá Centurzya bárzo goi rospukliny/ skurczenia/ bolenia/ w bokach / dycháwice stáré / kászle/ krwáwé plwánié : iesli niémász febry z winem piiąc / iesli iest febrá / tedy z wodą : á to nátárwszy korzenia iáko mąki / dwie drágmie pić. Dioscorides. Galenus.

Gryzieniu w żywocie. Miesiącóm.

Przećiw gryzieniu w żywoćie / przećiw bolésciam niewieścim wnetrznym / ku pobudzeniu mieśiącow / ku wyćiągnieniu z żywotá płodu nieżywégo / tedy czynić pessarium álbo czopek z korzenia/ przykládáć. Dioscorides. Galenus.

Rány sćiąga y goi.

Ná rány bárzo dobré to korzenié/ á to tłukąc/ máść przykládáć. Dioscorides.

A gdy to z suchégo korzeniá chceſz czynić/ tedy moczyć w wodźie/ á potym stłuc/ bo sćiska rány/ zlépia/ goi : ták iż téż/ gdyby w gárniec do mięsá wrzącégo włożył / tedy sie zrośćie mięso.

Cap. XC.

CENTAVREVM MINVS.

Dioscorid. Febrifuga.

Centurzya.

Náturá.

Znáią pospolićie ludźie máłą Centurzyią. Paulus libr. 7. piſze/ że tá Centurzia iest wysuszáiąca/ á nieiáko mierninchno ćiepła : Dioscorides libr. 3. cap. 7. y Paulus piſzą : Że korzeń tego ziela niczemny : sámá Centurzya zielona / nátłuczona / przyłożoná ná rány / tedy ie zlépia y goi / tákiéż wrzedliwé sadzele / dawné / zákażoné léczy/y blizny odwodźi. Ránóm. Wrzedliwym sadzelóm.

Gdy kto nawárzywszy Centurzyiéy / piie ią / tedy wywodźi purguiąc ná dół wilgotnośći szpétné/ koléryczné żółtośći / grubé / dla tego dobrze pić w febrách. Diosc. Purguie. Febram.

Przećiw dennéj niemocy (Coxendicum vocãt,) tedy nawárzywszy/ czynić klistére/ wyćiaga plugáwośći áż do krwie / á z tą krwią ból wychodźi z dennéy niemocy. Dioscorides. Gal. Dennéy niemocy. Klisterá.

Bárzo pożyteczny sok z Centurzyiéy ku wzroku/ dla tego czyniąc sok z miodem / á z tego soku máść dobrze puszczáć ná oko/ wyćiera wszystki mgły/ łuski / záćmienia oczu. Diosc. Oczóm. Máść ná oczy.

Czyniąc z tego ziela pessariũ, á przykládáiąc pániam/ wywodźi mieśiące itéż płód z żywotá vmárły. Diosc. Gal. Miesiącóm.

Osobliwie Centurzya bárzo pomaga przećiw zákáżeniu suchych żył/ ábo stron : á ták w páráliżu/ w pádáiącéy niemocy dobra. Diosc. Czynią z tego ziela ná té wszystkié rzeczy sok y suszą/ á lepiéy spráwuie. Diosc. Suchim żyłam. S. Wálántégo Páráliżu.

Galenus

Galenus 7. Simp. prawie téż wszystki rzeczy piße o Centurzyiéy / y przydáie że zámulenié wątroby y śledziony otwiéra piiąc / y przykłádáiąc zwiérzchu: áczkolwiek Plinius piße trzecią Centurzyią / ále podobno że iéy y sam nieznał / piße Leonicenus, gdy dziś y wielkiéy nieznamy.

Cap. XCI.

CENTUNCULUS, Tomentum, Gnafalion, Herba Torminalis.

Wronié másło mnieyßé.

PLinius libr. 24. cap. 15. piße bydź Centunculum Clematidē, ále Leonicenus wywodźi że źle/ bo nie iest żadné Clematis. Diosc. li. 3. c. 123. To źiele ma ná gałąſkach przyżółtßym kwiatki / nie ták iáko Marcellus wypiſuie / żeby ie zwano Albinum, od białośći listków y kwiatków: z tego źiela czyniono piérwéy wezgłowia y pierzniki / dla listków / które ma miekuchné. Gal. 6.

Diosc. To źiele gdy kto piie w ostrym winie / przećiw boleśćiam á gryźieniu w trzewách / będźie wnet wyzwolon od bolu / dla tego ie téż zową trzewné źiele. A Galenus przydáie czérwonéy niemocy. Boleśćiam w trzewách. Czérwonkam.

Cap. XCII.

CENTUMMORBIA, Numularia, Lunaria minor,

Stowrzód, álbo Vśpiwrzód.

TO źiele Bárwierze zową Stowrzód álbo Vśpiwrzód / że bárzo pomocné ná rozmáité wrzody / bolączki / ſadzele / y ná boleśći inßé / y krosty plugáwé. Niektórzy zową Numulariā, po polsku Pienieżnik / iż liśćie ma niewielkié podobné pieniądzóm máłym. Niektórzy Serpentariam zową / to iest Wężownikiem / iż wężowie gdy bywáią ránieni / tym źielem ſie léczą.

Ziółko to po źiemi ſie śćiele / korzonki ma małe / listki niewielkié z obu ſtrón / zárówno po

wno po dwu áż do wierzchu / tłuste / kwiatek ma żółty piekny / wszystko ziółko podobne Poleiowi błotnému / rośćie po łąkách ná mieyscach mokrych: Máiá sie vkázuie / Czérwcá kwitnie.

Wrzodóm. Ránóm. Bolączkóm.

To ziółko iest mocno wysuszáiące w wtórym áż do trzećiego stopienia / śćiąga też mocno / dlatego mocno rány / wrzody / sadzele / bolączki goi / przykłádaiąc / á to tłukąc liśćie tákież kwiećie / stłukwszy á plastr czyniąc przykłádáć.

Czerwonkam. Biegunką.

Czérwonki y wszelákie biegunki / y rány w trzewách mocno po stánawia y goi.

Ránóm wrzedliwim / Wyczyśćia ropy. Krwią plwániu.

Wrzedliwé rány / zágniłe / plugáwé / ropisté / wyczyśćiáiąc goi.

Przećiw plwániu krwią / tákież bárzo pomocno piiąc.

Mieśiącé zbytnie y pławy pániam zástánawia.

Ná wszytki rány wnetrzne w nérkach / w trzewách / w pierśiach / y ná inszych mieyscach wnątrz bárzo pomaga.

Cap. XCIII.
CENTVMGRANIA,
Millegrania, *Stoziarn.*

Ziołko to iest iákoby Spórys / po ziemi sie śćielące / máluchné / zieleniuchné / á naśienia około różczki pełno / iáko groná: zową drudzy Herba Cancri, ma smák winny / Vryne piiąc wywodzi. Zową tóż ziele Crispula, iż listki ma máluchné á kędzierzáwé.

To ziółko wchodzi w máść / którą zową Marciaton: iest ziele z przyrodzenia gorące y suché / bárzo pomocne przećiw bolóm y niemocam z przyczyny zimnéy / y boleśćiam zimnym pomocné.

Cap. XCIIII.
CEPA, CROMION.
Cebulá.

Kto chce wiedźieć rozmáite á niesłycháne rodzáie Cebul / tedy czytay Plinium libr. 19. cap. 6. Káżdy zna Cebule.

Galenus

Galenus 7. Simp. piſze / że Cebula ieſt zápalaiąca blisko czwartego ſtopienia / á iey ſubſtancya ieſt złożona z grubych cześci: tákież Paulus powieda.

Długa. Zółta iádowitſza.

Dioſcor. libr. 2. ca. 140. Więcey zápala Cebulá y gorzczeyſza ieſt która przydłużſzym / okrągła nie ták: tákież która żółta przykrzeyſza niżli biała / więcey ſucha niż zielona / więcey ſurowa niżli wárzona: wſzyſtkie Cebule nádymáią ciáło / y głowę / gryżienie czynią / prágnienie pobudzáią w febrach.

W głowe dmie. Prágnienie czyni.

Chuć iedzenia czyni.

Cebulá chćiwość iedzenia pobudza: dla tego pijánice / którzy niemáią áni ſmaku áni chćiwości / pieczenią ſobie z Cebulą ſurową czynią / á przyſtępuie tym y ſmak y chćiwość. Dioſc.

Brzydkość oddala.

Cebulá wyćieńcza y wyczyśćia brzydkości y plugáwości / które bywáią w żołądku / z obżárſtwá y zbytniego obetkánia: nád to one zbytnie nádkánia purguie y wyrzuca z żywotá. Dioſc.

Hemoroidi

Hemoroidas, to ieſt żyłki w śiedzeniu / otwarza / gdy ią náćieráią álbo przykłádáią ſáme / álbo ſok ná báwełnie. Dioſc.

Oczóm. Mgłóm. Bielmóm.

W oczu mgły y cokolwiekby záczćimiáło oczy / iżeby było ochedożóne: tedy nátłuc ſoku z Cebule / á z miodem námieſzáć / y puſczáć ná oko / tákież ná bielmá czynic: tákież przećiw mgłam y inſzemu zápſowániu oczu. Dioſc. Gal.

Slinogorzowi.

Przećiw bolączkóm w gárdle (Anginam dicunt,) tymże ſokiem z miodem mázáć. Dioſc.

Czyśćienie głowy.

Sok z Cebule gdy kto w boleniu głowy ſarka w nos / tedy wywodźi ſpetné plugáwości flegmiſté. Dioſc.

Przećiw zapomniałego pſá vkąſzeniu / tedy nátłuc Cebule / ruty z ſolą á z miodem y przyłożyć ná ránę. Dioſc.

Plaſtr ná vkąſzenie pſá.

Przećiw kroſtam biáłym które bywáią ná licu iáko trąd / tedy ſokiem z Cebule zmieſzawſzy z octem námázáć. Dioſc.

Kroſtóm ná licu.

Brodawki / z ſolą ſok zmieſzawſzy / ſpadza. Dioſc.

Brodawkom.

Przećiw ſtárćiu od botów / tedy nátłuc Cebule z ſádłem kápłunim / y námázáć / álbo przyłożyć. Dioſcorides.

Stárćiu od botow.

Przećiw boleśćiam w vſzu y dzwonieniu w nich / tedy puſczáć ſok ciepło: tákież przećiw ropam y ſmrodóm w vſzach. Dioſc.

Vſzóm. Ropam w vſzu.

Tákież ná párchy y mieyſca gdźie włoſy opádły / dobrze mázác. Dioſc.

Párchóm.

Pániam / Cebulá przyrodzoné rzeczy pobudza y wywodźi. Dioſcorides.

Mieśiąćom.

Swierzbienie z oczu wyczyśćia: á to czyniąc ſok / Spodium k niemu z Apteki przydawſzy / puſczáć w oko. Dioſc.

Oczóm.

Dioſc. piſze / że bolenie w głowie czyni Cebulá / gdy ią kto ie / álbo wonia. Gal.

Ból czyni w głowie.

Czyni też Cebulá Letargum, to ieſt niemoc ſpáná / że człowiek vſtáwicznie ſpi choćia go budzą. Dioſc.

Czyni Letargiam.

Zbiera y przepuſcza Cebulá wrzody / bolączki / wrzedźienice: á to vwárzywſzy Cebule / potym ią ſtłuc z Figámi álbo z Rozynkámi / á przykłádáć plaſtr. Dioſc.

Wrzody bolączki zbiera.

Też przećiw nápuchlinam w

Puchnieniu.

żywo-

żywocie / dobrze okłádáć żywot Cebulą/rospędzi.

Cap. XCV.

CHÆREFOLIVM,

quidam Gingydium vocant, Græcè Chærofillon.

Po Polſku, Trzebulá.

PLinius piſze / że Trzebulá bárzo oſtrego ſmáku á zápaláiąca/ zdrowa ćiáłu człowieczému: dla tego też we Włoszech pożywáią iey rádzi w Sáłatach.

Pandectarius mniema bydź ro dzay Opichu / á zowie ij Apium Hemoroidarium: ále iáko w wielu inszych źiół / ták y w tym omyla ſie / bo tego nie piſze Dioſcorides, Galenus, Theophraſtus, áni Plinius.

Macer c.26.piſze: Trzebulá do bra pić z winem przećiw boleniu w pierśiach / tákież przykłádáć plaſtr. — w pierśiách boleśćiam.

Przećiw flegmam zbytnim á plugáwym/ kliowátym/ tedy do brze pić Trzebule / bo purgnie z człowieká. — flegmam kliowátym

Przećiw źimnu w febrach/ tedy Trzebule w Oliwie wárzyć/ mázáć paćierze. — Febrze.

Przećiw robakóm w żywoćie / tedy nátrzeć á dáć z octem pić. — Gliſtóm.

Pániam wywodźi mieśiące / piiąc z winem: tákież vryne. — Mieśiącóm.

Przećiw gruczolóm które bywáią zá vchem: tedy nátłukszy Trzebule z ſádłem ſtárym/á woſku iárzecego przydáć/przykłádáć. — Bolączkóm zá vchem.

Przećiw záwrácániu przed oczymá: tedy czynić ług/myć głowe / á źiele ná ſkronie przyłożyć. — Záwrácániu przed oczymá.

Cap. XCVI.

CERVINA LINGVA,

Dioſcoridis Philitis,

Ieleni Język.

PHalimirus Jeleni iezyk wykłada Scolopendrion: ále toſmy wypiſáli wyższey w Kápitulum Aſplenon, że nie ieſt. W tym błędźie nietylko Phalimirus, ále też y wiele Aptekárzów y Dokto rów: bo y Theodorus Gaza vczynił błąd wielki / który wykłádáiąc Theophraſtum z Greckiego ná Łáćińſkie położył miáſto Scolopendrion, Linguam Ceruinam: bárzo niedobrze: tákże potym zá nim y inszi niedobrze trzymáli.

Że Phylitis ieſt Jeleni iezyk: Dioſcorides libr.3. capit. 112. piſze: Phylitis ma liſtki podobne Szczawiowi/ nie ták szerokie iáko długie á piekne / w liczbie pieć

álbo

álbo ßeść/ná boku ma ſprezki iáko by robaczki/ rośćie w ćiérniach/ w lesiéch/ w doléch gdźie niedochodźi słońce/ niéma rózgi áni kwiatków/to wßytko ieſt w Jelenim iezyku.

Biegunce. Paulus li. 7. Gdy Jeleni iezyk ma śmák przykwáśnieyßym/ á ćiérpnący/ á kte^v ieſt źimny: tedy dla tego biegunkóm bárzo pomaga piiąc ie/á nawiecéy z czym ćiérpnącym.

Morzeniu w żywoćie iáko w czérwonkach. A Dioſcor. pißé/że dobra Phylitis przećiw biegunkam białym/ itéż przećiw gryźieniu w trzewách.

Wężowé^v vkąßeniu. Przećiw wężowému vkąßeniu tedy dobrze pić z winem. Dioſcorides.

Bydłu vkąßonému od weżá. Gdyby któré bydle wąż vkąśił: tedy náwárzyć tákież tego źiela/á rozdárwßy gebe nálać w gárdło. Dioſc.

Cap. XCVII.

CHAMÆDRIS, QVERCVLA minor, Triſsago, Calamandrina, Seratula,

Po Polſku, Wielka Ozánká.

POſpolita ieſt Ozánká/ w ſádźie rośćie: źiółko niewielkié ná piądź: modry kwiatek: liſtki iáko v Mietki/ ále ząbki ma iáko v piłki w koło: dla tego ią téż zową Seratulam: y pißą/ że pátrząc ná liſtek tego źiółká/wymy ślono piłe. Plin. lib. 27. cap. 15.

Gal. 8. ſimpl. pißé: ieſt to źiółko zápaláiącé y wyſußáiącé w trzećim ſtopniu: tákież y Paul. 7. Plinius libr. 2. capit. 15. pißé: Ozánká bárzo dobra pić tym ktorzy máią zepſowáną śledźionę: tákież żołądkowi/przepuklinam/ dychawicy. Dioſc. Śledźionie

Dioſcorid. lib. 3. ca. 103. Wárząc Ozánkę póki źielona w wodźie/tedy dobrze pić ſkurczonym/ kąßlącym/twárdą śledźionę máiącym z octem. Skurczonym. Kąßlóm.

Pániam którym záſtánawiáią śie mieśiącé/dobrze pić: tákież ku látwiému porodzeniu ábo nie donoßonému płodu. Dioſc. Mieśiącóm.

Przećiw rzezániu vryny/przećiw puchlinam/ dobra pić. Dioſcorides. Vrynie.

Przećiw iádowitému vkąßeniu/á zwłaſczá wężowému/tedy dáć pić z winem/ á ná ránę nátłuc Ozánki przydawßy troche octu. Dioſc. Plin. Vkąßeniu iádowité^v.

Nád to nátárwßy tego źiela/

czynić z niego pilulki á brać ie przeciw tém niedostatkóm / ku którym ie piiąc dáią. Diosc.

Ránam wrzedliwym. Przeciw ránam wrzedliwym stárym / plugáwym: tedy czynić máść z Ozánki z miodem / á przykłádáć. Diosc.

Oczóm. Przeciw záćmieniu wzroku: czynić proch á pusczáć ná oko: tákież z Oleiem czyniąc / pusczáć Oleiek ná oczy.

Galenus 8. Simp. Ozánká ma gorzki smák á ostry: dla tego śledzionie pomaga / mieśiącé y vryny wywodźi / y wszytki grubośći.

Cap. XCVIII.

CHAMÆPITIS AIVGA, Abiga siue Ibiga Picea, Parua pinus. Cupressina Iua.

Po Polsku Iwá, drudzy zową Suchotné ziele.

Baby Krákowskié y Aptékárze niektórzy / cós zá zielsko Chamæpytis, Ozánką máłą zową: tákież Phalimirus wykłáda / iáko sie náuczył v Bab.

Baby Krákowskié. Iest to ziele máła ozánká / Chamepitis, iáko wół iest ośieł: przeto baczcie Pánié Krákowskié / iáko was Baby wáśżé ná trećiéch bárzo w źiołach mylą: bo ledá co wam dáią / czego sámy nie znáią: á co gorzéy / być też v niéy pytał źiela które z Indiiey przywożą / iáko Malabatrum, tedy ie vkáżą / áno będźie ták prawdá iáko Wół iest Ośiel: przeto y tego by niemiano w Krákowie dopuszczáć / áby ledá Bábá przedawáłá iedno doświadczoną / áby ludźi nie trułá prostych: ale Bábom niedźiw / gdy oto námnożyło sie Herbarzów / omylnych y złych źiół / które nie są té / iákié im imioná przypisuią.

Przyrodzenié. Galenus 8. Sim. pisze: że Iwá álbo Aiuga, iest wysuszáiąca w trzecim stopniu / á ciepła w wtórym.

Iwá pisze Dioscorides, iest nie wielkié źiołko / po źiemi sie śćiele: ma listki szádáwé iáko v Sosny / dla tego ie też zową Picea humilis, maluchna Sosinká: kwiatek modry ma.

Żółtéy niemocy. Przeciw żółtéy niemocy tedy listki wárząc w winie / á pić przez śiedm dni. Diosc. lib. 3. cap. vlt.

Boleśćiam w biódrách. Przeciw boleniu w biodrach álbo w słabiźnie / tedy wárząc to źiele w wodźie / pić czterdźieśći dni: á dla tego dźiś doktorowie nie máią lepszéy rzeczy we fráncach / Fráncóm. iedno to źiele / zwłasczá gdy fránca wnidźie w członki / w stáwy / Stáwóm. iáko pospolićie iuż w stáwiech pánuie: przeto dobrze te Iwe pić /

pić / pilułki z nią czynić / prochy z cukrem / zową Trágraz / á wszelákim obyczáiem pożywáć. Gal.

Wątrobie. Vrynie. Nerkóm. Przeciw zákáżeniu wątroby / rzezániu vryny y zástánowieniu / w nérkách boleniu / gryzieniu w żywocie / tedy dobrze pić Iwe. Diosc.

Iádóm. Truciznóm. Przeciw ziedzeniu iádowitych ziół ábo trucizn / pożyteczna. Dioscorides.

Plastr. Táktéż dobré to ziele / czynić z niego plastr á przykłádáć ku nie mocam tymże / dla których pić ná pisano. Diosc.

Pilułki. Może téż z niéy czynić pilułki: tym obyczáiem: weźmi Fig / á stłucz ie z Iwą / á czyń pilułki któ ré będą odwilżáć żywot leguchno: á iesli chceß áby purgowáły / tedy wziąć Iwy / Miodu / Zywice á prochu miedziánégo / który pod nakowálną bywa / gdy kuią miédź z ogniá: to stárwßy czynić pilułki / á bráć w potrzebach / á zwłasczá w stáwowych boleściách. Diosc.

Máćicy. Przeciw niewieścim boleściam / w máćicy zákáżeniu: tedy czynić Pessariū z miodem / y kłáść / wyciąga złości. Diosc.

Piersiam. Ná stwárdziálé pierśi od mléká / czynić plastr / okłádáć. Dioscor. Gal.

Wrzedliwy ránam. Przeciw ránam wrzedliwym iákie bywáią we fráncach / tedy natłuc Iwy ná proch / á z miodem czynić máść / y przykłádáć. Dioscorides.

Wypisuie Dioscorides libr. 2. cap. vlt. drugié dwie Iwy / ále ich niemamy w zwyczáiu / bo tá piérwßa nailepßa w lekárstwie / á z ćiężkośćią ią náleziono.

Galenus 8. piße tákież: że dobra Iwá przeciw boleśćiam w stáwiéch / przeciw zákáżeniu wątroby: á to bywa we fráncy.

Cap. XCIX.

CHAMÆACTE ET ACTE,

Ebulus & Sambucus.

Dioscorides *piße, że to iedno Bez á Chebźiná, á przeto w iednym Kápitulum o obudwu piße, á potym rozdźiela mówiąc: że* Chameacte *iest* Ebulus, *Chebźiná,* Chameacte quasi humilis sambucus: *á* Acte, *iest* Sambucus, *to iest Bez: y wypisuie Chebd y Bez, ále nie trzebá powtárzáć, bo káżdy Chebźinę y Bez zna.*

Dioscorides libr. 4. cap. 168. Iednáką powieda moc máią / Chebźiná y Bez. A Paulus lib. 7. piße / że Bez y Chebd są suché á miernie rozpráßáiąc. Opuchlinóm.

Macer pißé / iż goracé w wtórym á suché w piérwßym.

Chebźiná y Bez wysußáiąc / ściągáiąc /

ściągáiąc/ścżmiąc ochładza. Dioscorides.

Dla tego opuchline z ćiáłá wypądzáią: korzeń w winie wárząc dáwáć pić ono wino. Diosc.

Purguie. Flegmá. Kolerá. Liśćie iedząc iáko sálate/ tedy purguie z człowieká flegme y kolere: á iam wiec dawał pąkowie młodé z octem przewárzywszy/ á Oliwy przydawszy/ czyśćie purguie. Diosc.

Gáłązki też młodé/ ktore bywáią iáko głąbiki/ tedy wárzywszy w garnuszku/ tákież ie ieść/ á purguią tákież dobrze.

Bolóm w żywoćie. Miesiącóm. Bez ábo Chebżine wárzywszy w wodźie/ dobrze sie w nich párzyć pániam dla bolów w żywoćie/ y mieśiącé wywodźi. Diosc.

Jágodki. Jágódki tákież piiąc z winem/ purguią y spráwuią iáko y liśćie.

Oczom. Przećiw boleśćiam w oczu/ zwłasczá z zápalenia: tedy nátłuc listków z mąką/ á ták przyłożyć plastr ná oczy. Diosc.

Opalenie. Vkąszeniu Zápomniá łego psá. Przećiw opaleniu/ nátłuc tákież liśćia z mąką pszeniczną czystą/ y okłádáć: tákież czynić przećiw vkąszeniu wśćiekłégo psá. Dioscorides.

Ná rány wrzedliwé/ plugáwé/ dobrze przykłádáć. Tákież przećiw podágrze/ wziąć liśćia Bzowégo álbo Chebdowégo/ á nátłuc z łoiem Bykowym álbo Kozłowym/ á tym plastrem okłádáć ná mieysce bolące.

Aczkolwiek Sambucus drzewo iest/ wszákże Chebżiná práwé iest źiele/ á ták niech Bez/ Chebżiná spółem miedzy źiółmi stoią.

Cap. C.

CHAMÆDAPHNE, Terrestris laurus, Vinca peruinca.

Bárwinek.

Dioscorides lib. 24. ca. 144. Przećiw zápaleniu w żołądku/ tákież boleniu w głowie: vczynić z liśćia plastr/ á przykłádáć. Głowie. Żołądkowi.

Gryżienie w żywoćie/ té listki pité z winem odpądzáią. Gryżieniu w żywoćie. Vrynie. Opuchlinóm.

Pániam wárząc w winie/ á piiąc/ wywodzą mieśiącé: tákież vryne: też czyniąc Pessariũ, to iest czopek ná mieśiącé. Dios.

Plinius lib. 21. ca. 27. Czyniąc z liśćia proch/ dáwáć z winem ná opuchline/ wyćiąga z zasłkórza wode żołtą.

Plinius. Listki vpieczoné w popiele/ á ná zebránia twárdé plastrem

ſtrem przykłádáiąc / rozbiiáią.

Cap. CI.

CHAMÆMELVM, ANTEmida, Antemis, Camomilla. *Rumienek.*

Dioſcorides libr. 3. cap. 145. wypiſuie troiáki Antemidis, Rumienków rodzay / ktory tylko z kwiátu ma rózność: ieden biały / drugi żołty / trzeci czérwony / ábo brunatny: á to rozumiéy tylko w liſtkach około głowki / iż v iednégo około głowki żołtéy / ſą liſtki biáłé / v drugiégo około głowki żołté / v trzeciégo brunatné. Biały rodzay ieſt / ktory prawie zową Rumienek / ktory około ſercá żołtég ma liſtki biáłé w kwiátku: zowie Dioſcorides Leucatemon. Wtory ma kwiatki zupełné gorąco żołté / ták ſerce iáko liſtki / ſámo ziele ſzadáwé / Piołynowi podobné / zowie Dioſcorides Chryſantemon. Trzeci ieſt brunatny / roście w ogrodziéch ná grzedach / miedzy iárzynámi / zową Oſtrózki / Łácinnicy zową Conſolidam regalē, drudzy Monachellam, drudzy Capuciaris, iż kwiát ma podobny kápicy Mniſzéy. Niemcy zową *Ritterſporn:* Dioſcorides zowie Erantemon: o tym niżéy wypiſzemy.

Paulus 8. Że Rumienek ieſt zágrzéwáiacy y wyſuſzáiacy w pierwſzym ſtopniu: tákież Galenus 6. Simp.

Dioſc. Rumienek czáſu Wioſny zbiéráią / ktory gdy kto piie / wárząc / vryne wywodzi / kámień łamie / mieśiącé pániam pobudza / á tym wiecéy gdy ſie w nim myią álbo párzą. Vrynie. Kámieniu. Mieśiącé.

Boleśći y twárdośći / zápaleniu śledziony / żołtéy niemocy / boleśćiam watrobnym / wzdymániu álbo puchnieniu iéy / bárzo pomocny piiąc. Dioſc. Sledźionie Watrobie. Zołtey niemocy.

Boleśćiam w nérkách / w pechérzu / wárząc pić / y ná plaſtrze przykłádáć. Dioſc. Nerkóm. Pechérzowi.

Kámień káżdy łamie / okłádáiąc y piiąc / á zwłaſzczá brunatné Antemis. Dioſc. Kámień.

Przećiw plynieniu z oczu / łez álbo ropy / czynić plaſtrzyk / przykłádáć: tákież ná fiſtuly przy oczach / Ægylopas zową / czynić. Dioſcorides. Oczóm.

Zucháiąc w vśćiéch Rumienek / kroſty y rány w vśćiéch goi: Kroſtóm w vśćiéch.

tákież płócząc wárzonym/ czyni: tákież ſadzele ná wárgach y kroſty goi. Dioſc.

Febróm. Przeciw febrąm dobrze czynić z Rumienku kliſtere/ wárząc Rumienek/ álbo z Oleyku Rumienkowégo.

Plinius lib. 1. cap. 21. Antemis, to ieſt Rumienek/ wielkimi/ powieda/ chwałmi wyſławiał Aſchlepias ſtáry Lékarz prze iego wielką pomoc ku zdrowiu ludzkiému. A ia przydam/ że niebyłoby w Aptéce drożſzégo źiela/ by ták bárzo niebyło poſpolité: dla tego ie nátura ták poſpolićie rodźi/ áby niebyłá diminuta in neceſſariis.

Wężowé° vkąſzeniu. Przeciw wężowému vkąſzeniu/ dáwáć pić drágmę z winem: á potym do końcá wypiſuie to wſzyſtko co y Dyoſcorides. Pli.

Ieſt źiele Rumienek/ w káżdym mieyſcu boleść vśmierzáiącé/ przykłádáiąc ná plaſtrze: dla tego ie zową Anodinum.

Cap. CII.

CHELIDONIVM MAIVS, Hirundinaria maior.

Po polſku tèż Celidonia. Drudzy Iáſkółcze źiele zową.

Dioſcorides libr. 2. cap. 172. & 3. wypiſuie dwoiáką Celidonią/mnieyſzą y więtſzą. Celidonia więtſza poſpolita ieſt/ przy płoćiech/przi cmintarzách rośćie: znáią ludźie poſpolićie: zową ią Celidonia od Iáſkołki/ iż Chelidon po Grécku znáczy Iáſkołke. Abowiém iáko piſze Theophraſtus lib. 2. cap. 14. Gdy Iáſkołká ná Wioſnę vkaże ſie/ to téż źiele z źiemie ſie vkázuie: á gdy Iáſkołká ginie/ y Celidonia téż ginie.

Oczy iáſkołkóm léczy. Zá pewną rzecz piſzą Nédzicy/ iż gdy Iáſkołczym dźiećióm wyłupi oczy/ tylko nieruchaiąc żyłek ná których oczy wiſzą/ y odéydź ich ták/ názáiutrz naydźieſz á oné oczy máią zdrowiuchné/ ktemu naydźieſz to źiele w gniáźdźie álbo około: bo Iáſkółczą máć léczy oczy. A tóm od człowieká godnégo wiáry ſłyſzał: że Káczká niewidźiałá/ á dźieci wźiąwſzy korzeń/pomázáły iey mlékiem/w godźinie álbo dwu przezrzáłá. A iam to kokoſzy czynił/á było ták. A przeto téż to źiele zową Boży dar drudzy. A ztąd káżdy obácz iáko to źiele bárzo pomocné ku wzroku.

Przyrodzenié. Paulus li. 7. piſze: ieſt Celidonia gorąca w trzećim ſtopniu/ á oćieráiąca. A Galenus tákież: że

ieſt w

iest w trzecim stopniu zápaláiąca y wysuszáiąca.

Oczóm / Dioscorides li. 2. To ziele wszelákim obyczaiem náſzeẏ wzroku pożyteczné: á dla tego ná wypráwienié y obiáśnienié oczu: czynić sok z tego ziela / y puścząć ná miedziáną misę/żeby postał przez noc/a názáiutrz włożyć czystego miodu / potym przywarząć/ y wlać w sklankę / y wystáwić ná słońce: á te wódkę puścząć ná oko: przydáią drudzy Tuciiéy/drudzy Kámfory / káżdy iáko mu sie podoba. Tá wodká bárzo osobliwie wyczyścia oczy od wszytkich niedostátków.

Sok z ziela.

A drudzy/ co téż vczy Dioscorides, czynią sok czásu Wiosny/ á potym wysuszáią ná miedziánym naczyniu przy słońcu: drudzy czynią gáłeczki z tákiégo wysuszánégo soku / potym rospuszczáią.

Jam nie czynił nigdy z niéy wodek/ áni soku / iedno tylko wziąwszy ziele álbo korzeń/ przełómić przy członku / á gdy náydzie mleká / tedy onym dotknąć oká / tedy mgły / łuski / kátárákty/ spedzi/ iedno trzebá ćierpieć.

Żółtéy niemocy. Dioscorides. Przećiw żółtéy niemocy/korzeń Celidoniiéy z Anyżem w winie białym wárząc / á ten syropek pić przez kilko dni.

Ránóm wrzedliwym. Dioscorides. Przećiw wrzedliwym ránam które sie czołgáią po ćiele / tedy nátluc korzenia z winem / á przykłádáć plastrem.

Zebóm. Przećiw boleśći w zebach: tedy wziąć korzeniá tego ziela/ zuchác ie ná tym zebie który bóli wyplwáiąc.

Kolice. Przećiw boleśćiam w trzewách/ zową koliká/tedy nátrzéć Celidoniiéy / á w winie dawáć pić.

Fistulam. Przećiw fistułam / náczynić prochu z tego ziela / á zwłasczá z korzenia/á potym zmieszáć proch z miodem / á puścząć w dziurki/ wyczyśćiwszy potym zgoi.

Galenus 8. Simp. práwie té słowá niemal pisze / co y Dioscorid.

Cap. CIII.

CHELIDONIVM MINVS,

Hirundinaria minor, Testiculus Sacerdotis. *Herba Matrre.*

Mnieyſza Celidonia.

Máluchné to ziółko / niéma żadnéy rózgi iedno listki wychodzą ná szypułkach z ziemie z korzonká/listki są podobné grzybieniowé / iedno máluchné / okrągłé/

glé/stárwszy tłuste: kwiatki żółté piekné / podobné gwiazdeczkóm: ná Wiosne á Máiá tylko ie znáć/potym go nienaydźie abo z trudnośćią.

Rośćie przy wodach/ przy mo kradlnach/ ná łąkach.

Przepala. Paulus l. 7. pisze / że iest gorące áż w czwartym stopieniu. Ma moc pisze Dioscorides lib. 2. cap. 173. bárzo ostrą / podobną Anemone:ták/że też skorę ná ćiele przykládáiąc przepala.

Swierzbóm. Páznokćióm. Dla tego sprosné świerzby / párchowaté / y insze zeszpacenie skory zćiéra / wychedaża: tákież páznokćie chropáwé / szpetné / przykládáiąc. Diosc.

Głowę czyśći. Sok z korzonków tego źiela zmieszawszy z miodem / á w nos sárkáiąc głowę wyczyśćia. Dioscorides.

Gárdłu. Piersiám. Tákież ty korzonki wárząc / á sárkáiąc w gárdło / głowę wyczyśćia y pierśi/ y wszytki w nich niedostatki. Dioscorides.

Oczóm. Oczóm też tá mnieysza Celidonia bárzo pomocna: mgły ośwиéca/ Kátáráktу y insze zasłony spądza.

Cap. CIIII.

CHEIRI vel KEIRI, ARAbum. Leucoion Dioscoridis, Viola Satiua, Viola Citrina, Viola alba, Viola Purpurea, Viola punicea.

Po polsku Fiołki śiané.

SErapio pisząc o tych Fiołkach: powieda z náuki Diosc. że to źiele bárzo wiádomé / máiące rożność/tylko z rożnośći Kwiatków: iż niektóre źiele ma kwiatki żółté/ drugié białé/drugié brunatné / drugié czérwoné : ale tákiégo niemász w Polscze / we Włoszéch dosyć: w nocy białé y brunatné : Powieda Galen.8. bárzo woniáią: we dnie prawie nic / temum sie ia pierwéy dźiwował.

A to wiédz káżdy/żeć insze iest Leucoion Theophrasti, á insze Dioscoridis. Tu Dioscoridis wypisuiem : áczkolwiek Leucoion známionuie białé śiané Fiołki: wszákże zwyczay otrzymał / że iuż białé / brunatné / żółté / iednáko Leucoion zową.

Dioscorides lib. 3. cap. 129. pisze: iż nailepsze w lékárstwach/

które są żółté: z tych czynią Oleiek który

ſek który zową de Keiri bárzo po trzebny.

Nátura. Galenus piſze/ że máią przyrodzenie ciepłe á wilgie/ śmák gorzki: dla tego zágrzewáią/ wyſuſzáią/ oćieráią/ y ſubtelność czynią. Dioſc.

Mieśiącóm. Máćicy. Dioſcorides. Kwiát żółtych Fiołków vſuſzonych/ wárzywſzy w wodźie/ pić ná niedoſtátki nie wieśćich rzeczy: pobudzáią mieśiące/ y inſze potrzeby wyczyśćiáią/ tym lepiey gdy ſie w nich párzą.

Roſpádlinam w ſtolcu. Przećiw roſpádlinam á kroſtam/ które bywáią w ſtolcu: tedy nátluc tych kwiatków/ z woſkiem zmieſzáć y przykłádáć.

Kroſtóm ná wárgách. Przećiw ránam álbo kroſtom ná wárgách: nátluc Fiołków tych z miodem/ mázáć.

Porodzenie Naśienie dáiąc pić Pániam dwie drágmie w winie ábo miedźie/ tedy wywodźi mieśiące/ łożyſká: czyni też rychłe porodzenie. Dioſc.

Podágrze. Przećiw podágram: nátluc korzenia z octem/ á okłádáć pláſtrem. Dioſc.

Sledźionie Ná opuchłą śledźione/ dáwáć pić náśienia dwie drágmie z octem. Dioſc.

Bolączkam w máćicy. Przećiw bolączkóm które bywáią pániam około máćice/ tedy przykłádáć roztárwſzy z woſkiem/ in peſſario melius. Dioſc.

Cap. CV.

CICER Latinè, EREBINthon Græcè.

Po polſku Włoſki Groch.

W Polſcze ſie myłą ná tym/ żeby Tátárká Polſka byłá Cicer: Tátárká nie ieſt Cicer, ieſt Paganica: śieią Tátárke w Ruśi/ w Polſcze/ w Tátárzech/ iż rychło wſchodźi/ rychło doſtoi: á ták ią w źimnych kráinách tylko śieią.

Ciceri Włoſkie ſą rozmáite: iáko piſze Galenus 8. Simp. białe/ czarne/ czérwone/ pſtré y rogáte. A kto chce lepiey rozmaitość Cicery poznáć: czći ſobie Plinium li. 18. cap. 12. gdźie ie wylicza. Cieciorká którą śieią ná Mazowſzu/ á temi czáſy poczeli w Sedomierzu/ ieſt Cicer Anguloſum. Groch Włoſki/ który poczeli ſobie śiáć w ogródkách w Krákowie/ ſą źiarnká mnieyſze niżli Bobowe/ ſą prawdźiwe Cicery. — Rozmáite Ciceri.

Galenus 8. ſ. & pô. de ali. Cycery ſą zágrzewáiące y wyſuſzáiące. Jeſt iárzyná nádymáiąca żywot: mleko y naśienie czyni pobudza pániam mieśiące/ vrynę wywodźi/ nerki wyczyśćia. — Odyma żywot. Mieśiącóm. Vrinie. Nerkóm

Wodá álbo wino w których wárzą Cycery/ zámulenie y zátkánie wątroby otwarza: łamie kámień nerkowy: świerzby wyćiera/ roſpadza bolączki w vſzu/ bolączki w moſzenkach/ roſpu- — Wątrobie. Kámieniu. Swierzby. Vſzóm. Żywot.

kliny: z Miodem przypráwuiąc plaſtr/ goi. Dioſco-

Plec cudna czyni. Dioscorides. Cicery czynią do bry żywot/vryne pobudzaią/ná dymáią/plec cudną ná skórze czy nią/płód y mieśiącé wywodzą/ Mleko. okwitość mléká czynią.

Opuchnieniu moszen. Przeciw opuchnieniu mosżen: náwárzyć Ciceròw/ y nátluc/o blożyć opuchłe mieysca. Diosc.

Brodawkam drobnym. Przeciw drobnym brodawkam / tákież przykłádáć : zową Mirmecion. Diosc.

Swierzbowi. Przeciw świerzbowi/ nátluc Ciceròw z ieczmienięm y z miodem á pomázywáć.

Párchòm. Krostam ná głowie. Przeciw párchom y krostam ćiekacym w głowie / tákież czynić: á co lepiéy/wárząc ieczmień z Cicerámi á wymywáć: tákież ná káżdé plugáwe krosty / á práwie ku wszęᵛ pożyteczné Cicery.

Gdy ták bárzo pożyteczné są Cicery / czemuby też Polacy nie ieli sie śiać ich / á zwłaszczá gdy łácwieysza praca niż około grochu: á ktemu / obsićiéy rośćie w Polsce niż we Włoszech. Widziałem że sie rozwodziły wyszéy niż Chmiél w Polszcze: ták/ żem widział kilká set strączą ná iednéy rózdze.

O rozmáitośći Ciceròw / y ich rózności. Theoph. lib. 3. c. 6.

Cap. CVI.

CICVTA, CONION Dioscoridis.

Popolsku Weszká, álbo Swinia wesz.

Znáią pospolićie ludźie Weszke/ iest iádowité źiele: dla tego Atenienses, iáko pisze Plinius lib. 25. cap. 13. vstáwili/ áby ią dawano pić winnym ludźiem / á zwłaszczá którzy mówili przećiw wielkośći Bogów ich/iáko Sokrátesowi.

Galenus 8. Sim. tákież Paulus piszą: że iest źimna przez miáry / dla tego truie ludźi: áwszákże pámietay káżdy Weszke: rośćie w ogrodźiéch : á práwa Swinia wesz/ná błoćiech á przy wodźiech.

Dioscorides li. 4. cap. 77. Iesliby sie komu niescześliwie przygodźiło bráć Swinią weszke/ tedy wielkié lekárstwo iest pić wino co nalepsze/ álbo wrácáć.

Sok z weszki. Z Weszki zbiéráią sok/ á to náрwawszy wierzchów póki nasienie nieuschnie / który suszą ná słońcu wyżawszy. Bárzo potrzebny ku lekárstwam / bo nie iest żadne ták złe źiele aby niemiáło iákiéy pomocy osobliwéy.

Boleśćiam w głowie. Przećiw boleśćiam w głowie á zwłaszczá z niespánia/ tedy czynić máść ná skróni z Mákiem álbo Rumienkiem z tego soku.

Piekielnéᵛ ogniu. Zápaleniu. Przećiw piekielnému ogniu y wrzedliwośćiam zápalonym / czyniąc máść przykłádáć tego soku.

Polucion. Przećiw nocnému we śnie pomázániu / tedy tluc źiele okłádáć mosżenki.

Cielesnym żadliwośćiam. Przećiw zbytniéy żadliwośći ćielesnéy / (Priapismum dicunt,) tedy náśiekáć álbo nátluc źiela/ y obłożyć mosżná. Diosc.

Wielkim pierśiam. Pániam / które sie wiárują wielkich pierśi / tedy tákież nátluc / y obłożyć pierśi plastrem. Dioscorides.

Zbytniému mléku. Mléká też zbytek tráći w pierśiach:

Moszenkom. śiach: tákież okłádáiąc. Dioscor.

Dźieciam tákież moszenek nie dopuści bydź wielkich. Diosc.

Jászczorkom. Wężóm. Plinius pisze/że to źiele iászczórki á węże odpądza.

Cap. CVII.

CIRSION, BVGLOSSA Regalis. *Miodunki.*

Miodunki źiele znákomité znáią wszyscy: iest dwoiákié / iedno pospolité które v nas rośćie ná polach: ośćiste / szadáwe: kwiatek ma modry / który dźieci zbieráią á miód z niego wy sysáią: Drugié iest práwe Cirsion, nie ták kosmaté / gładsze/ kwiát też modry/ ále wietszy niżli v pospolitych Miodunków: tego źiela wiele w ogrodkach we Włoszech/ v nas go niemász.

Korzonki tego źiela przywiązáné / kedy sie czynią guzy y modzéle/ tedy ie rospądza.

Sercu y v serca zápaleniu / bárzo pomocné. Piiąc tákież/ serca drżéniu pomocné.

Tákież przeciw gorącym febróm/ y inszému zápaleniu bárzo pożyteczné.

Cap. CVIII.

CICHOREVM AGRESTE. Radicula Picris, Seris Intybū, Ambubeia.

Podróżnik.

Gdźie ma káżdy wiedźiéć/ który chce źiolá znáć / że té słowá (Intibus, Cicoreū, Seris, v Greków iedno zá drugie kłádą/ ták iż wielką trudność czynią ná polszczyznę / bo my insze źiele mamy Podróżnik / insze Mlécz gładki / insze ostry: dla tego położe Figurę ná którey poznász różnośći.

A wszákoż iuż ták v Láćinników y v nas Poláków zwyczay otrzymał: że Seris aut Intibus Endiuiam significent : po Polsku Mlécz wysoki abo ogrodny: tákież Cicoreū agreste, significat Radiculam syluestrem, Podróżnik.

Figurá.

FIGVRA.

Zá iednę zecz máią: Intibus. Seris. Cicoreũ. *Dwoiákié.*
- Satiuũ. *Siané.*
  - Latifolium. Latiorib⁹ foliis similibus Lactucę, est Endiuia Bianca. *Biały Mlécz.*
  - Strictioribus foliis, Radicula hortensis. Angusti foliũ. & illa dupl: Asperis foliis aculeatis, Seris, *Swini Mlécz.* Lenibus, Endiuia, *Mlécz wyſoki.*
- Agreſte. *Polnè,*
  - Picris ſeu Cicorea.
  - Radicula agreſtis, Ambubeia, *Podrożnik.*

Tóm nápiſał áby áptekárze vmieli rozeznáć kápituły o Intybach v Dioſc. abo żeby Miſtrzowie ſwym żakóm vmieli w ßkołach ná polſczyznę wykłádáć.

Cichoreum Agreſte, Podrożnik: apud Dioſcoridem Picris, od gorzkośći: zową ij téż Sponſa ſolis, iákoby miłoſnicą słoneczną/ iż ſie zá słoncem z kwiatkámi obráca przez cały dzień. Rodzáie y rozności Cicorearum ßérzéy Theophraſtus wypiſuie li. 2. c. 11.

Nátura. Paulus libr. 7. Podrożnik ieſt ziele chłodzące á wyſuszáiące w piérwßym ſtopniu/ a ktemu ma w ſobie ciérpnienié: á dla tego Wątrobie. wątrobie bárzo pomaga/ tákież Czerwonkam. czérwonym niemocam.

Dioſcor. lib. 2. cap 119. 120. & 121. Chłodzi Podrożnik/ y zátrzymawa ſwą ciérpnośćią/ żołądkowi bárzo zdrowy.

Chłodzi. Czérwonce. Wárząc Podrożnik/ dáwáć tym ktorzy biegunkę máią zwłaſczá czérwoną. Dioſc.

Zołądkowi Wątrobie. Z octem iedząc wárzony/ żołądkowi zdrowy/ zápalenié z żołądká y z wątroby wypądza/ y ich wßytki niedoſtátki. Dioſc.

Kordyácé. Przećiw kordyákóm/ tedy dobrze przykłádáć ná ſerce ſamégo Podrożniku/ nátłukwßy/ álbo z mąką pßeniczną plaſter. Dioſc.

Podágrze. Oczu zápaleniu. Przećiw podágram/ przećiw zápaleniu álbo boleśći w oczu/ tákież czynić plaſtry á przykłádáć. Dioſcorides.

Niedźwiadkowi. Przećiw vkąßeniu niedźwiadkowému/ nátłukwßy przykłádáć. Dioſc.

Ogniu piekielnému. Przećiw piekielnéᵒ ogniu/ tákież tłukwßy z mąką pßeniczną.

Zápaleniu ogniſtemu máść. Ná zápalenié w ktorym członku/ y ku wypędzeniu ogniá: tedy nátłuc Podrożniku/ á ſoku nágząć/ przydáć bleywáſu á octu/ á tym pomázowáć. Dioſc.

Cap. CIX.

CIRCEA, DIRCEA Dioſcoridis, *Niewieśćié pśiny.*

Wezwano to ziele od oney pániéy wielkiéy Circe/ ktora ludźie ſwémi vmiáłá czárj obrácáć/ w bydłá w kámienié: iáko piße Homerus y Vergilius: podobné ma liſtki to ziele iákoby Miechowki/ (Solanum veſicariam dicũt.) Kwiát ma czarny máluchny/ á okwité naśienié iáko Proſo/ w ſtrączu máluchnym/ korzonków

dwá

dwá trzy y wiecey ná piedzi / rośćie ná górách gółych / pustych / gdzie drzew niemáß.

Miesiącóm. Korzenia tego wziąwßy czteryfunty / nátluc / y włożyć do śiedmi kwart winá korzennego / moczyć przez dźień y przez noc / á to wino pániam pić przez trzy dni / dla pobudzenia przyrodzonych rzeczy mocno wywodźi. Diosco rides. Galenus.

Máćice pániam wyczyśćia. Tóż też źiele máćice pániam bárzo wyczyśćia. Diosc. Gal.

Mleko mnoży. Mamkóm mleko pobudza y mnoży / á to trąc / á w poléwkach pożywáiąc.

Cap. CX.

CISSOS HEDERA FRO-des pòéticæ, Corymbia.

Bluscz.

Rodzáie Bluszczów. DIoscorides libr. 2. capit. 71. rozmaité rodzáie Bluszczów / ále wßystki ku trzém sie zchodzą: piérwßy rodzay iest białégo Bluszczu / drugi czarnégo Bluszczu / trzeci który Helix zową po Grecku / który nie miewa owocu / cieniuchné rózczki ma / gránowité / krótkié / listki też málé chedogié. Biały Bluscz rodźi iágodki białé / á czarny rodźi iágódki czarné. Sam Teczynski Zamek w Polsce ma Hederã práwą źimie y lecie zioloną: iest też ieszcze Bluscz który przy drzewie rośćie / zową Hederam arboream, iż sie po drzewach pnie. Bluszcze które v nas zową Bluszczem nie są Hedera.

Náturá. Galenus 7. Simpli. tákież Paulus z przećiwnégo przyrodzenia są złożoné Bluszcze / bo máią w sobie nieco ćierpniącośći / á źimności / á to od ziemie: tákież ostrośći y gorącośći / á to od ogniá: á trzećia iest wodna á wilgotna / á to póki źielone Bluszcze.

Morzeniu w żywocie. Kwiatki tych Bluszczów / ile w sczypty weźmieß / tedy dobrze pić z winem przećiw gryźieniu y morzeniu w żywoćie: á pić to dwá rázy przez dźień. Dios.

Opaleniu. Opárzeniu. Gdy sie kto opali ogniem / tedy nátluc kwiatków Bluszczowych z wosłkiem / vczynić máść: á tym opárzenie mázáć. Diosco.

Sledźionie skámiáłéy. Liśćie wárząc w otczćie / á ná śledźione okłádáć / odwilża. tákież zośrzodką ná tluc liśćia / przykłádáć. Diosco.

Boleściam ćiężkim w głowie. Przećiw ćiężkim bólom w głowie / wźiąć soku z liśćia ábo z iágód / miodu á troche sáletry / vnguenti Irini. á to zmießáć á mázáć ná skroni. Diosco.

Albo ná to łácwiey / wźiąć soku Bluszczowégo / octu / á oleyku różánégo / á zmießáć / mázáć ná skroni. Diosco.

Ropam w vßu. Przećiw ropam w vßu / zmießáć tego soku z oliwą / á puszcáć

w vcho: tákież gdy inßé bóle w vchu. Diosco.

Zbytek nie przespieczny. A wßákóż czarnégo Blusczu iágody czynią niezdrowie y rozum mießáią / gdyby ie kto brał zbytnie. Diosco.

Zebóm. Przećiw boleśćiam w zebiech/ tedy wźiąć spieć źiarnek blusczowych / á wárzyć z oleykiem rożanym / w skórce Gránatowych iáblek/ y pusczáć w vcho przećiwné zebowi bolacému: to iest / iesli boli w lewym / pusczáć w práwé. etć. Diosco.

Ránam wrzedliwym. Przećiw wßelákim ránam wrzedliwym czynić plastry kłáść. Opalonym członkom wárząc w winie liscie á okładáć/goią. Dio.

Płći ogorzáłey. Ogorzáłéy płci ná słoncu / tedy wárzyć w winie á okładac. Dioscorides.

Miesiączom. Iágódki stárté á przyłożoné / pobudzáią pániam miesiące: gdy ktora pani po miesiącach drágmę piie/ káźi płód.

Czuchnie z nosá. Komu czuchnie z nosdrzy/ y káżdé smrody / tedy sok odéymuie sarkáiąc w nos. Dios.

Wßam. Wßy w głowie wybiia y morzy sok álbo kliy / ktory náyduią przy Blusczu. Dios.

Kto ßérzéy chce rozmáité rodzáie wiedźieć Blusczów / czći kaput trzydźiesté piąté / w ßóstinastych kśięgách Pliniußowych.

Cap. CXI.

CISTON, CISTARON, Rosa Canina.

Psia róża.

IEst Psia róża/ Diosc.lib.1. ca.III. piße/ Chróśćik iákoby źiele niewielkié / práwie tylko iáko róża polna/listki ma ßáré iáko ná Ilmie drzasdźisté: kwiát v meżczyzny czérwony / iáko v gránatowégo drzewa: a żenczyzny biały / prośćie iáko v Róźéy polnéy/ iedno nie ták ßéroki/ dlatego zowa Psia róża: rośćie ná skałách na górach wielkich: téy róźéy widźiałem bárzo wiele po górách zá Padwią/gdym bywał z swym Doktorem Tußetem w iego wśiách które miał miedzy górámi zá Padwią dwie náßé mili: á za cieplicami puł mile: tákiégo też náydźie ná Tátrzéch dosyć: v tego Chróśćiku korzenie rośćie Hypocistos / iáko bedlká podobna Smarżowi / która bywa Máiá / o tym niżéy nápißemy.

Auicenna lib.2. iáko w inßych źiołach bárzo wiele/ tu nawiecéy pobładźił / bo Blusczem też zowie Psia róża / mniemáiąc iedne rzecz bydź/ Cisson & Ciston: tákież Pandectarius náßláduiąc Awicenne/nie dźiw było Phálimirzowi w swym Herbarzu pol stim sie omylić.

Paulus lib.7. bárzo máluchny Chróśćik iest Psia róża ciérpnący/ á troche źimny/ á list iéy bárzo

Ránóm wrzedliwym. zo wysusza / dla tego dobry ránam wrzedliwym / bo ie wysuszáiąc goi y ſtula.

Gryzieniu w żywocie. Ciérpnąca á ściągáiąca moc ma Psia róża / dlatego náśiekawszy listków iéy álbo kwiatu co lepiéy / y moczyć w winie co nạprzyciérpnieyszym/dawáć ie tym którzy máią gryzienié w żywocie / álbo w trzewách. Dioſ.

Biegunkom. Tákież przeciw biegunkam.

Sadzelóm rościągnionÿ po ciele. Przećiw ſadzelom wrzedliwym / które ſie ciągną po ciele / tlukąc liſtki przykłádáć. Dioſco.

Opaleniu. Przećiw opaleniu y ſtarym wrzodom / tlukąc z woſkiem okłádáć. Dioſco.

Plinius o tymże ſzérzéy lib. 24. cap. 10.

Cap. CXII.

CNICVS CARTAMOS

Crocus hortenſis.

Krokos.

Każdy zna w Polſcze Krokos: Meſue piſze/że ćieply w piérwszym ſtopniu / ſuchy w wtórym: ma moc otwieráiącą oćieráiącą / pobudza roſtérki w żołądku/dla tego czyni brzydkośći/ wrácánia y ſtolce. *Atractilis Plinii Agreſtis.* Przyrodzenie.

Purgácia. Dioſcorides, gdy kto chce purgowáć żywot / nátluc krokoſowég naśienia/y wyſącżić z niego ſoku : á ten ſok dáć pić z wodą ſlodką álbo z polewką káplunią/ á lepiéy z kurową.

Konfekt purguiący. Tákież ná ſtolce czynić konfekt / wziąwszy ſoku Krokoſowégo naśienia/ Migdałów ſtluczonych/ Hányżu / Saletry troche : á to zmieſzawszy z miodem odſzymowánym/á też bráć przed wieczerzą/rozdzieliwszy ná czteri cześći/ vczyniwszy iáko Orzechy Włoſkié bráć dwá keſy. Dioſ.

Lákwarz. Albo lepiéy ták czynić ten Lákwarz : weźmi naśienia bieluchnégo Krokoſowégo dziewieć łótów / Migdałów ochedożonych trzydzieśći y ſześć dragm / Hányżu ośmnaśćie łótów/Sáletry dragme / Fig trzydzieśći / miodu ile potrzebá/á z tego ſtlukwszy czynić lákwarz. Dioſc.

Mléko czyni kiſiałé ſok z naśienia Krokoſowégo. Paulus lib. 7. powieda / że tylko Krokos godny ná purgácie.

O Krokośie piſze Theophraſtus de plant. Hiſtor. li. 1. cap. 4.

Może téż czynić z iądrek Krokoſowégo naśienia pilulki / á to wziąwszy iadrek dzieśieć dragm/ Kárdánu z Apteki iedne drágme: ſtlukwszy ſpolem/ toczyć pilulki/ bárzo flegmę wywodzą.

Cap. CXIII.

COCCVS BAPHICA, Coccon, Grana tinctorum.

Ziarnká Fárbiérskiè, którèmi fárbuią Purpury álbo Szárłaty: niektórzy Aptèkárze mniemáią, áby náß Czérwiec był Grana tinctorũ, *co nie ieſt: tego ſie náucżyli od ſwégo Pándektarzá, który wnet z przodku piße w kápitulum* Coccus vel Kermes : *áno inßè* Kermes *ieſt, to ieſt Czerwiec, á inßè* Coccus.

COccon tedy piße Dioſcorides lib. 4. cap. 96. ieſt máluchny chróśćik / ná którym roſtą iágodki / które zową Ziarnká fárbiérſkié: ſą niewielkié ile Szocewicá / té zbiéráiąc chowáią : rośćie w Gáláciiey / w Ormieńſkiéy ziemi / rośćie też we Włoßéch ná niektórych mieyſcach / á náß Czérwiec rośćie w ziemi / pod korzonkámi v ziół.

Náturá. Náraſcza Ránam. Galenus. Smák iego ieſt ćiérpniący z gorzkośćią / wyſußa / oćiéra / mieſá náraſcza : dla tego ránam á zwłaſczá żyłóm ſuchym bárzo pożyteczny : á to tedy nátłuc tych ziarnek z octem á ná ràny przykłàdàć. Dioſc.

Plinius lib. 24. c. 4. Bárzo dobré té ziarnká przećiw drżeniu ſercá y kordyákóm.

Cap. CXIIII.

COLOCINTIDA SYLueſtris, Cucurbita, Cucurbita Syluana.

Ośli ogórek. Po polſku tèż zową Aptèkárze Coloquentida.

JEſt to Ziele iáko Ogórek: liśćié / powrozy iednákié : kwitnie biało: iabłká ná niém iákoby Bánie málé / tákież ſie wiią po płoćie / iáko Bánie: té Kolokwentidy w Padwi v Páná Bembuſá w iego ogródkach cześtóm rwał / á tákież purgowáły iáko Zamorſkié : nieprzeſpieczna ieſt rzecz pożywáć Jábłká tego / bo y ich ſámym woniánim purguią / doświadczáią tego Aptékárze / gdy tłuką Coloquentidę ná proch : może też v nas róść gdy ziarnek z iabłká náſadzą.

Colocintida ieſt gorąca y ſucha w trzećim ſtopniu / purguie zbytniém purgowániém / y owßem ieſt iad / bo pſuie żołądek / Meſue. Przyrodzenie.

ſerce

serce obraża / wątrobe wywrá-
ca. Mesuę.

Krysterom Bólom wnetrznym. Nerkom. Biodram. Paráliżom

Kładąc proch do klistery álbo wárząc / tedy bárzo pomaga boleściam wszystkim trzew / y wnetrznośći / nerkóm / biodróm / páráliżem záráżonym: ziarnká w żółtéy niemocy dobrze dáwáć.

Trzewá otwiérá / dziurki w żyłach / y krew wywodzi / ostruguie skore: dla tego vczy Mesuę, przyłączáć do niéy lékarstw / ktoreby ią nápráwiały / iáko Mastix y insze rzeczy.

Purguie.

Dioscorides libr. 4. capit. 171. Purguie Colinquitida, czyniąc z iéy prochu pilułki / przydawszy Miry á Miodu: też Krystére z niéy dobrze czynić. Przeciw boleściam w biódrach / ábo przeciw kolice / zábiia pániam w żywocie płód. Gal. 7.

Biodram. Kolice.

Przeciw boleniu w zebiéch / wárząc w otcćie / płókáć zeby: á lepiéy gdy z Piolunem á z solą zmiéssáć.

Przeciw boleniu w biodrách / tedy nátłukwszy iábłek / mázáć sokiem biodrá. Gal..

Ktoby iéy chćiał pożywáć wiecéy / czci sobie Mesuę.

Cap. CXV.

CONSOLIDA REGALIS,
Capuciaris, Sanctæ Caterinæ herba, Cuminum syluestre.

Ostrożki, Ziele S. Kátárzyny, Modrzeniec.

Ziele to pospolićie w ogrodziéch rośćie / różczkę ma wysoką ná łokćiu: listki iáko v Kopru Włoskiégo: kwiécie modré około różczki okwité / nasienié czarné / w straczu / prze co zową Modrzeniec / który z káżdégo kwiátu wypuscza rózgi iákoby mnisse kápice.

Nasienié tego ziela piiąc / przeciw wężowému vkąszeniu bárzo pomocno. Kámień w nerkach / y pechérzowy łamie. Zástánowienié vryny pobudza: krew zsiádłą w pechérzu z vryną wywodzi.

Cap. CXVI.

CONSOLIDA MAIOR.
Dioscorid. Symphytum maius. Auicenæ Succutum.

Zywokost. Zywignat.

Dioscorides lib. 4. cap. 10. & 11. we dwu kápitulum wypisuie dwoiáki Zywokost: ieden który ná skáłach rośćie: drugi który po

polſku prawie Zywokoſtem zowa. Pierwſzy Zywokoſt/rośćie na ſkałach/ podobny Lebiótce/ á ná wierzchu iákby galeczki/ iako v Thymū, ziela tego nigdziem nie widział.

Dioſcorides wypiſuie drugié Symphytum,ktoré zowie Petreū: dla tegō iż po ſkałach rośćie. Ten Zywokoſt/ wſzyſcy dziśieyſzy Lekárze zowa Prunellam, Głowienki/ktoré ſa bárzo pożyteczne przećiw ranam w gardle: rány goi.

Sok tego ziela z octem zmieſzány á z Oleykiem Różánym/ boleść w głowie vśmiérza: kroſty po dziaſłách y po vſtach: rány w gárdle plócząc goi.

Przyrodzenié. Zywokoſt náſz/ ktory ieſt Maior conſolida, znáia ij poſpolićie wſzyſcy: O ktorym Galenus 8. Simpli. piſze: Zywokoſt wietſzy ieſt z przećiwnych śił złożony/ ma moc oćieráiaca/ dla tego w pierśiách plugáwośći wyciéra: záśie ma nieiaka moc zbieráiaca/ dla tego pomaga ku wyćiagániu krwie: nadto ma nieiaka wilgotność ćiepła/ á to iáwno z iego ſłodkośći/ gdy ij zucháia.

Pierśiám. Krew wyćiaga.

Dioſcorid. Krwia pluiacym bárzo dobrze pić korzenié Zywokoſtowé náwierciawſzy z Miodem.

Krwia pluiacym.

Czynić plaſtr z tego korzenia/ vrwánym/przepukłym/ przykłádáć. Dioſc.

Zerwánym Przepukłÿ.

Ná rány świéżo czyniac plaſtr przykłádáć/zlepia ie. Dioſc.

Ránóm

A ieſt to iáwna rzecz/ bo y w gárncu do mieśá gdy włożyſz korzenia zrośćie ſie / tom ia widział. Dioſ.

Mieſo zraſta.

Przećiw wrzodóm álbo kroſtam zápalonym/ á zwłaſczá w ſtolcu ſadzelóm: tedy nátłuc korzenia z Przymietowym zielem/ przykłádać.

Kroſtóm Sadzelom w ſtolcu.

Przećiw ſtłuczeniu/zbićiu z vpádnienia/ nátłuc korzenia y okłádáć mieyſce zbité: á wárząc dawáć teź pić.

Słuczeniu. Zbiciu.

Vpławy niewieśćie/ wárzywſzy w winie á pić/ vſtáwia.

Pławóm.

Biegunki á zwłaſczá Czérwoné/ z miodem pić/ vſtánawia.

Biegunce.

Boleśći w pierśiách y w bokách vśmiérza : tákież zucháiąc to korzenie/ oddala prágnienié.

Boleſćiam w pierſiách.

Bárwiérze powiedáia tám o inſzych Zywokoſtach/ ále to omylné rzeczy.

Cap. CXVII.

CONIZA, PAVLI CVNILla, Pulicaria,

Pleßnik. Zólty Pleßnik.

SWoiáka iest Coniza, iedná maluchna / druga wietßa / że też może bydź rzeczoná Chróscik: obiedwie máią listki iáko Wolowy iezyk tylko tlustße á kosmatße: ma rózczke na dwá lokcia / ná stope mnieyßy: kwiatek przyżóltßym / má luchny / gorzki / rozlata sie potym iáko mech ná wiátr.

Wężóm/ Pchłom. Komorzy.

Té ziólká ścielac w lożu / álbo kadząc w domu / węże wypedzą / pchły / kadzeniem w domu tráci: dla tegó iezowa Pleßnik: komorzy tákież kadzeniém z domu wypądzą.

Przećiw vkąßeniu wężowému / tedy czynić plastr / przykládáć.

Vryny niepowolne^v kápániu. Zóltéy niemocy. Mieśiącóm. Glowie.

Przećiw vryny niepowolnému kápániu: gryźieniu w żywoćie: żóltéy niemocy: ku wywiedźieniu mieśiacow: vmárlégo plodu / tedy dobrze té ziólá pić.

Mnieyßa Coniza, tá oddala boleść glowy / nátlukßy / á plastr z niéy ná glowe przykládáć.

Capit. CXVIII.

CORIANDRVM, Corion, Corianon.

Koryánder, ábo polski Pieprz.

WIádomy Koryánder káżdému / ták / że y też dźieći w pieluchach znáią / bo cukrowány rády pożywáią: Ale z ich wielká krzywdá y vlomkiem zdrowia / mátki ich chcąc poblażyć dźiéciatku / álbo ie vtulić / dáie dźieciom iad w cukrze: bo Koryánder iáko piße Dioscorides lib. 3. cap. 73. gdy go kto pożywa zbytnie / tedy czyni zámießánie w glowie / od rozumu odwodźi: iesli to w czlowiecze mocnym czyni / cóż o dźiéćiatku kto rozumié / któré subtélniuchné / ledá wiátr ie obráżi: dla tego dźiatki czesto przychodzą w káduki / w dźiwné niemocy / iż im dáią mátki co niesluża: dáią im winá / á wino dźiećiecin iad: dáią im cukry / á rzeczy slodkié czynią w nich robaki: mátki sámé zás ledá co iedzą / vpiiáią

sie zwłaszczá winem y mocnym piciem / wiec ono dzieciątko z niey wyśsie / potym rozniemoże sie / vmrze: mátká ktora ie swym obżárstwem zábiłá / niepokutuie. Tom dla tego nápisał / aby dzieciam niedawano tákich rzeczy / á zwłaszczá Koriándru / bo głowę dzieciecia záraża y czyni padáiącą niemoc. Niech mi tu Aptekárze nie mówią / że my dawamy Koriánder przypráwiony: á co zá przypráwiánie / iż ij cukrem przykriją: á wżdy Koriánder Koriándrem: Też Wilczełyko cukrem przykrija / á wżdy ma moc swą: dla tego Dioscorides y stárzy Lekárze mało radzą brać Koriándru przez vstá / iedno tylko co zwierzchu kłáść náuczáią.

Przyrodzenie. Galenus 7. Sim. tákież Paulus piszą / że Koriánder z przeciwnych sił iest złożony / y ma nieco subtelności z gorzkością ziemną / też ma nieco wodności / przedsie z nieiáką cierpnością.

Zápaleniu w bolączkach. Dla tego przeciw zápaleniu zwłasczá w bolaczkach nácieklych / w wrzedziech napuchłych dobrze ij przykłádáć. Paulus

Zápaleniu káżdego mieyscá. Koriánder ma moc ochładzáiącą / dla tego zápaleniu káżdego mieyscá / nátłukszy go z osrzodká ábo z mąką pszeniczną czyściuchną / przykładáć. Diosc.

Piekielnému ogniu. Ránam. Przeciw piekielnému ogniu á ránam wrzedliwym / ktore sie rozszerzáią á ciągną po ciele / tákież tłukac przykłádáć. Dios.

Krostam. Też nátłukszy z miodem á z rożynkámi / przykłádáć ná krostki / ktore bywáią po ciele / iáko bobowe ziárná / dla ktorych każą sie cześto smárowáć. Diosco.

Gdy komu mosznà opuchnie / tákież plastr czynic obłożyć. Mosznom opuchłym.

Przeciw krostam albo wrzedzienicam ognistym / zową Carbunculos, tákież plastrem okłádáć. Carbunculis.

Z mąką bobową tákież vczyniwszy plastr przykładáć ná gruczoły y na bolączki / ktore bywáią zá vchem / pod gárdłem / w dymioniach. Diosco. Gruczoły.

Przeciw robakom w żywocie / dáwáć pić po kesu tártego Koryandru ziarn / z winem przymiedzionym. Diosc. Robakom

Mnoży pokolenie Meżczyńskie / Semen vocant. Diosc. Semen mnoży.

Sok z Koryandru z Bleywásem á z Litargium / przydawszy octu Winnégo / á Oleyku Różanégo / naznamienitsze lekárstwo przeciw boleściam wyszey nápisanym: á zwłasczá gdzie iest w bolączkach álbo we wrzodach zápalenie.

Vstánawia biegunki wszelákie: á to piiąc nasienie z wodą / lepiey iesli bedzie stalona. Serapio libr. Ag. Biegunkam.

Dziwną rzecz Xenocrates pisze: gdy biała głowá zie iedno ziárno / ieden dzien stáną miesiące: iesli dwie / dwá dni / á ták dáley: á v nas pánie garzcią iedzą: te potym skárżą sie niewiem co mi sie dzieie / etc. Miesiące zastánawia.

Aczkolwiekci ma w sobie niedostátki / biorąc przez vstá / wszákże ziarnká po kesu / niedopuszczáią dymóm z żołądká ciągnąć w głowę: iáko pisze Alexánder: ále ma bydź máło bráno: posiła Alexánder. Zołądkowi. Watrobie. Trzewam.

żołądek

żoładek/ wątrobę y trzewá.

Cap. CXIX.

CORONOPOS, SERpentina sanguinaria, Cornicis pes. *Wronia nogá.*

ZIele zową Wronia nogá/ iż bárzo iey podobne: Theoph. piſze/ iż to źiele miedzy ćiernistemi źiółámi policzáią: ma listki przydłużßym/ rosochate iákoby nogá Wronia / liśćie ſie kłádźie po źiemi. Loicenus piſze / że poſpolićie Capriollam zową / albo Sanguinariam, iż ią ſtártą przylożywßy do noſá / krew wywodźi z noſá.

Korzeń tego źiela iedząc/ vſtánawia biegunkę żółtą/ y inßé biegunki.

Cap. CXX.

COTYLIDON, AIZOON, Acetabulon, Sedum minus, Veneris vmbilicus, Cimbalaria, Semperuiuum, Barba Iouis.

Rozchodnik.

Náturá. GAlenus 5. S. Cotylidon, to ieſt Rozchodnik zmießany / ieſt z mocy wilgotnéj/ źimnéy/ á drugi nieiáko twárdéj nieznácznéy gorzkośći á ćierpnośći: dla tego oźiębia/ chłodźi / odbiia / oćiéra / dźiurki otwieráiąc ſubtelne czyni. Braſeuolus piſze/ Vmbilicus Veneris, álbo Cimbalaria, álbo naß Rozchodnik / niemoże bydź Cotylidon Dioſcoridis, ále przyczyny ſłußnéy nie kłádźie: dla tego nie trzebá go w tym náśládowáć.

Theophraſtus libr. 2. cap. 13. piſze / że temu źielu dałá náturá / że ie zową Semperuiuum, iż záwżdy świeże.

Dioſcorides. Przećiw piekielnému ogniu/ ſadzelom zá vchem/ pod gárdłem / zápaleniu żołądká/ y v ſercá/ wątrobie/ poſpolićie ná wßelákie zápalenie / czyniç plaſtr / y przykłádáć. Wrzodóm. Zápaleniu. Piekielnéo ogniu. Bolączkom. Wßelákié zápaleniu.

Listki z korzonki iedząc / tedy drobiąc/ kámień w nérkach y w pęchérzu łamie. Dioſc. Kámieniu.

Dobrze téż dáwáć pić w winie przymiedźionym liſtki tego źiela / przećiw opuchlinóm. Dioſcorides. Opuchlinóm.

Rozchodnik ſtłuczony / á ná rány przyłożony / tedy ie goi: táktéż czérwone krosty iákoby trąd ná licu / mázać tą máśćią / léczy. Plinius. Ránóm. Krostóm.

Cap. CXXI.

COTVLA FOETIDA, Taletrum.

Pśi Rumien.

BRunfelſius mniéma áby Butalmos Dioſcoridis było Cotula fœtida, ale nie / bo niwczym ſie nie zgadza: á téż moc ma Pśi rumien przepaláiący / iż ieſt gorący y ſuchy w czwartym ſtopieniu.

niu. A Butalmos, pisze Paulus, troche mocnieysze nizli Rumienek: á táko Cotula fœtida nie iest.

Bolączkóm. Liście stłuczone á z woskiem przyprawione / rozbiia bolączki y sadzele náciekłe.

Przepálác. Gdy ná którym mieyscu trzebá czynić pecherze / przyłożyć / opá w stáwiech trzy. Dla tego w stáwowey bolesci / y gdzie kto chce wrzody wnetrzne wywieść z wnątrza ná skórę / iáko bywa w pleurach álbo w osierdziu / tedy czynić plastrzyk: wszákoż nic nie czynić z vpornością / áż z porádą mądrego człowieká.

Morowe powietrzu. Agricola pisze / że iest Psi Rumien osobliwe lekárstwo czásu morowego powietrza iedząc y piiąc.

Bolączki wszelákie z miodem stłuczone / goi.

Cap. CXXII.

CROCVS, CROCON.

Po polsku, Száfran.

GAlenus 8. Simp. Száfran ma substántią z ziemie zimną / ále przewyższa iego przyrodzenie gorącością: dla tego zágrzewa w wtórym stopniu / wysusza w pierwszym. Przeto bolączki zbiera / á złe w nich máterie trawi / rozbiia też swą cierpnością / goi rány y spaia ie.

Theophrastus li. 1. cap. 6. policza kwiat Száfranowy miedzy Leliámi.

Dioscorides li. 1. cap. 25. Száfran nailepszy pisze z Coriciey / który świeży / á swoią roskoszną wonnością czerwienieie / máiąc máluchno ná koncu gdzie rwą białości / zupełny okwicie fárbuiąc: dla tego nászy Aptekárze Corytcki chwalą: ále przedsię nász Moráwski przechodzi wszystki / bo chwały ma wszystki w sobie / iákich lekárze po Szafranie chcą.

Dioscorides pisze / iż kto záráżem Szafranu trzy drágmy weźmie / tedy się zabiia: á ták niech Panie obaczą które piią Száfran z Winem / z Małmázyią / ná co sie przywodzą.

Száfran / wrzody / bolączki trawi / odmiekcza / leguchno ściąga / vryne wywodzi / wdzieczną płeć v człowieká czyni. Diosc. Zbytnie száfranu brá nie. Vrynie. Płeć.

Száfran oddala obżárstwá / y piiánstwo / piiąc z winem. Dioscorides. Piiánstwu

Przeciw boleściam w oczu / Oczóm.

dobrze

dobrze przykłádáć ßáfran zmießáwßy z mlekiem człowieczym. Dioscorides.

Boleściam wnetrznym. Wnetrznym niedostátkóm á zwłaszczá w sercu/ dobrze pić.

Pániam gdy czynią lekárstwá ná ich niedostátki/ tedy dobrze przydáwáć Száfránu. Diosc.

Siedzeniu. Ná niedostátki á bolesci w śiedzeniu/ tedy dobrze przykłádáć.

Małżeński vczynek. Zápaleniu. Małżeński vczynek pobudza Száfran. Piekielnego ogniá zápalenie gáśi/ vczyniwßy máść z czym słußnym/ chocia z Oleykiem Rożanym. Diosc.

Vßóm. Boleściam w vßach bárzo pomocny w lekárstwá przykłádáiąc. Diosc.

Ku porodzeniu. Rasis piße/ niektóra páni prácowálá sie dziatkámi przez kilko dni/ á niemogłá porodźić: á iam iey dał dwie drágmie Száfránu wypić/ á wnet porodźiłá/ y częstom tego doświadczał/ á záwżdy było dobrze: ále czásu náßego dosyć drágme.

Wesołość. Gdy kto Száfran piie z winem/ bárzo vwesela człowieká: ále gdy zbytnie/ tedy wesołość przywodźi ná żáłość. Rasis.

Pośila żołądek. Wątrobie. Sercu. Pośila żołądek swą ćierpnośćią/ wątrobe/ serce: dla tego lekárze każą kłáść ná serce z wódkámi serdecznémi Száfran. Ras.

Chćiwość psuie. Jednoć niegodźi sie do końcá z ßáfranem dawáć niemocnym którzy powstáią z niemocy/ á żądzey iedzenia niemáią/ bo chuć iedzenia oddala.

Podágrze. Przećiw podágrze vczy lekárstwo Paulus cap. de Ped. Weźmi Száfranu/ żółtków z iáiá/ Oleiu Rożánego/ wódki Rożaney: to wßystko zmießáć/ á piórem pomázowáć mieysce bolące źimno/ bárzo vlżywa boleść.

Cap. CXXIII.

CRUCIATA.

Krzyżownik.

NIektórzy mniemáią/ áby Isatidis Dioscoridis którą też Saponariam zową było Cruciata, ále nie: zową to źiele Cruciata, to iest Krzyżownik/ iż w korzeniu ma trzy dźiurki ná krzyż/ ma głąbik okrągły ná dwie piedźi/ álbo więcey/ przyczerwieńßym: gáłązek wiele/ ná których káżdey są dwá listki miąższe wąskie obdłuż/ kwiatki wkoło przyczerwieńßym/ które z źielonych strączków wychodzą: korzeń ma biały dłu gi ná krzyż z obu stron dźiurkowáty/ zkąd zową Krzyżownik/ kwitnie Lipcá.

To źiele bárzo przećiw morowému powietrzu pożyteczne: iády morowégo powietrza oddala. Morowe powietrzu.

Z pierśi flegmy grube/ kliowáte/ kászle y dychawice czyniące wyczyśćia. Flegmy w pierśiach wyczyśćia.

Pániam záſtánowione mieśiące pobudza y wywodźi. Mieśiącom.

Pádáiącey niemocy bárzo pomaga. S. Wálántego Paráliżu.

Wrzedliwé sadzele y rány mocno goi. Rány y sadzele goi.

Cap.

Cap. CXXIIII.

CVCVMIS, SICYOS,

Cucumer Satiuus.

Ogórek.

GAlenus 8. Simpli. piße/ że Ogórki ſą záźiąbiáiące y wilgotné w wtórym ſtopieniu/ wßákże náśienié vſchłé w pierwßym ſtopniu kłádźie.

Ogórki śiané ſą dwoiákié/ iedny ty poſpolité/ drugie żołté które Aptekárze zową Citrillos, á z tych náśienia więcéy potrzebuiemy.

Dioſcorides libr. 2. capit. 124. Dobry żywot czyni Ogorek żołądkowi bárzo zdrowy/ tylko iż nierychło bywa ſtráwion: dla tego v nas w Polſcze nie źle czynią/ że ie ſoląc kwáßą/ bo chćiwość iedzenia pobudzáią/ á ſwą kwáśnośćią żołądek pośiláią/ ſłonośćią nie záźiąbiáią. — Chćiwość iedzenia.

Ogórek woniánim ſámym tylko/ omdlewánié oddala: dla tego w kordyákach dobrze woniáć Ogórká. Dioſcorides. — Omdleniu.

Przeciw vkąßeniu pſá zápomniałégo/ tedy liśćia nátłukwßy z winem kłáść na ránę. Dioſc. — Vkąßeniu zapomniałégo pſá.

Theophraſtus lib. 2. cap. 2. vczy/ gdy kto chce aby Ogórki mu tym rychléy wſchodźiły/ á ktemu ſłodkié y piękné/ tedy ma pierwéy náśienié w mléku ſłodkim moczyć/ potym śiáć.

Serapio. Wodá Ogórkowa/ bárzo pomaga przeciw zápaleniu/ w febrach/ oddala prágnienié/ pobudza żywot. — Prágnieniu.

Náśienié tárté/ á czyniąc z nie go mléko/ tedy dobrze pić przećiw boleśćiam w pechérzu/ w nérkách/ vrynę wywodźi. Paul. — Febrom.

Cap. CXXV.

CVCVMIS PEPO, SIcyos pepon, Melopepon.

Málon.

MAlon v Greków to imię Sicyos, známionuie wßyſtki rodzaie

dziáie tych owocow ktore ſą podobne Ogorkom: dla tego mowią Sicym pepon, Sicym Citrul, bo Ogorki práwie zową Citrulli, iákoby Citrowe iablká bárwy/ bo táką bárwe gdy doſtoią máią: áczkolwiek Galenus 8. Simp. piſze/ iż Cucumis ieſt zimnieyſzy niżli Citrullus, á ták mowią/ że nie ieſt Cucumis Citrullus: ále Galenus gdźie mowi o Ogorku/ tedy rozumie o niedoſtáłym/ á gdźie de Citrullo, rozumie o ogorku doſtáłym/ ktory ieſt iáko Citrowe iábłko żołty.

O Málonie piſze Paulus lib. 1. cap. 80. Málon zły ſok abo krew w ciele czyni/ zimny y mokry/ pobudzáiący wracánie/ gdy niebedźie ſtráwion/ tedy czyni niemocy kolerycżne/ to ieſt febry gorące y bolaczki ogniſte. Wſzákże naśienie iego ku pobudzeniu vryny y łamániu kámienia bárzo dobre. Vrynie. Kámieniu.

Dioſcorides libr. cap. 124. piſze: Málon iedząc/ dobry dla pobudzenia vryny: przeciw boleściam w oczu/ nátłukwſzy Málonow y plaſtr przykłádáć ná oczy/ ogień y bol odpądza. Oczom.

Przeciw boleściam ktore bywáią dźieciom ná głowie ná ciemieniu/ zową Siriaſini, tedy ſkorki zwierzchney nátłuc á vczynić plaſtr przyłożyć ná głowe. Dioſ.

Też ſkorke málonową dobrze kłáść ná ſkroni/ bo vśmierza boleść w oczu/ á niedopuſcza ztepowáć z głowy bolowi do oczu. Dioſcorides. Boleśći w oczu.

Sok málonowy poſpołu z naśieniem nágnieciony z mąką/ á ná słońcu vſuſzony/ tedy bárzo potrzebny pániam ná wyćieránie oſzpecenia álbo gruboſci ciáłá/ á zwłaſczá ná wybielánie oblicza y wygłádzenie. Dioſco. Oſzpeceniu płci Obliczu.

Korzeń málonowy pobudza wrácánie/ vſuſzywſzy piiąc drágme w wodźie ciepłey. Dioſc. Wrácániu.

Korzeń tenże bárzo leczy rány párchowáte w głowie/ á to nátłukſzy korzenia z miodem y plaſtrem okłádáć. Dioſco. Párchom.

Plinius lib. 19. cap. 5. náucza/ iż gdy kto chce mieć Málon/ álbo Ogorki bárzo ſłodkie/ tedy gdy ie ma śiać/ w mleko ktore dopiero wydoiono nákłáść naśienia/ á ták ie moczyć przez dwá dni/ á potym śiać. Aby były ſłodkie.

Cap. CXXVI.

CVCVMIS AGRESTIS, Cucumis Syluestris, Erraticus Anguinus, Sicyosagrion, Elaterion, Cucumis asininus.

Ośli ogorek,

TE Ogorki ſą máluchne/ roſtą ná piaſkach/ w polach/ y około murow we Włoſzech: ieſt máluchny/ koſmáty/ liśćie y powrozy iáko v Ogorkow. Doświadczyłem co Plinius libr. 20. ca. 1. piſze/ iż do pięćidźieśiąt lat gáſzą kágániec: nárwałem ich w Padwi v murow/ przyſzedſzy po łożyłem ná ſtole v kśiąg/ potym zápalono kágániec/ ilekroć poczne czytáć/ tyle mi zgáſnełá lámpá/ żem onego wieczorá nic nie Gáſzą kágániec.

vczył sie: pótym wspomniałem ná pismo Pliniußowé/ y wyrzuciłem precz.

O tym ßeroko Ogórku pißę Plinius libr. 20. A Theophrastus lib. 4. cap. 10.

Dioscorides libr. 4. capit. 149. Ogórek Ośli tylko ma rożnosć od śianego w tym/ iż maluchny owoc/ á nie będźie iáko v ogrodnych: ieſt gorący á wysußáiący w trzećim ſtopieniu.

Przyrodzenié.

Vßóm. Przećiw boleśćiam w vßu/ nátłuc ſoku z liśćia/ á puſzczáć w vcho. Diosc.

Zápuchnieniu. Przećiw ſtárému á dawnému zápuchnieniu/ którégokolwiek mieyscá/nátłuc korzenia tego Ogorku z máką/ á pláſtrem obłożyć/ tedy wyćienczy. Diosc.

Sadzele. Guzom. Gruczołom. Przećiw wßelákim ſadzelóm álbo guzóm/ iákié bywáią zá vchem pod gárdłem/ tedy z Terpentiną natłuc korzenia/ y przyłożyć/zgubią. Dioscorides.

Podágrze. Przećiw podágram/ tego korzenia náwárzyc w otćie/ á po tym przyłożyć pláſtr/ odpądza bolesć. Diosc.

Biodrom. Dnie. Przećiw boleśćiam które bywáią w biodrach/ dobrze czynić kliſtery wárzywßy ten korzeń. Dioscorides.

Zębóm Ná bolenié zębów/ wárzyć w otćie/ á płokáć tym octem. Dioscorides.

Trądom. Szpećinam ná licu. Korzeń tego Ogórká vſußony/ á ná proch ſtárty z miodem/ álbo z czym inßym/ tedy wyczyśćia wßeláki trąd y plugáwośći z licá. Tákież czarné blizny z iákiégo rázu/ y wßelákié zmázy ná licu. Diosc.

Purguie Kolere. Flegmę. Puchlinie. Sok tego Ogórká dány pić ſkrupuł ieden/ tedy purguie y wywodźi flegmę y kolerę/ á purguie bez obrażenia żołądka bárzo mocno: dla tego ten ſok bárzo dobry bráć w puchlinach/ bo wywodźi wody z záſtorza. Diosc.

Korzeń tego Ogórká tákież czyni/ biorąc ij z winem. Diosc.

Sok iáko ma bydź czynion z tego Ogórká/ náucza Dioscorides libr. 4. cap. 149. á kiedy ma nailepßą moc ſwą/ pißę Plinius támże/ iż vczyniony ten ſok ode dwóch lat/ trwa áż do pięćidźieſiąt lat.

Ciężkośći wpierśiach. Dobry też ten ſok bráć ile pieniądz záważy/ tym którzy máią ciężkośći w pierśiach. Diosc.

Piłułki. Może czynić z nieg piłułki tym obyczáiem: weźmi ſoku tego Ogórká część/ ſoli dwie częśći/ Stibij troche z Apteki/ ieſli trzebá ro ſpuśćić Stibium w wodźie/ á z tego czynić piłułki ile Grochowé ziárná/ doſyć bráć iedne álbo dwie/ á potym ćiepłéy wody wypić.

Mieśiącé. Też ſok tego Oślégo Ogórká/ wywodźi mieśiące y płód z żywotá. Diosc.

Głowe purguie. Przećiw dawnym boleśćiam w głowie/ tedy roſpuśćiwßy z mlekiem ſarkáć w nos. Diosc.

Żółtéy niemocy. Tákież czynić przećiw żółtéy niemocy/ á przećiw ślinogorzowi/ roſpuśćić ſok ten z miodem/á Oliwy przydawßy/zmießáć/ y pomázowáć. Diosc.

Aby ſie bolączká przepukłá. Aby ſie przepukneła bolączká: zmießay ſoku tego z Terpentiną á przyłoż/ tedy ſie roſpuknie.

Cap.

Cap. CXXVII.

CVCVRBITA CO-locynthis,

Kurbaß, Bániá.

ZNákomité ſą Bánie / á troiákié: ſą wielkié/máłé y długié: długié nailepßé ku iedzeniu/okrągłé ná naczynié/ ná bánki: żołądkowi bárzo pożyteczné.

Galenus 6. Simpl. piße/że Bánie ſą z przyrodzeniá rżążi zbiaiącé y wilgotné aż ku trzeciému ſtopieniowi: dla tego powieda/ ſok z łuſczyn / zmießány z Oleykiem Różánym/tedy dobry puſczáć w vcho/ vśmierza ból.

Vßom bolącym.

Wrzedzienicóm. zápalonÿ.

Przeciw bolączkam ábo wrzedzienicam zápalonym ogniſtym/ tákież nátłukßy łupin z Różánym oleykiem/ przykłádáć. Gal.

Opuchniev

A Dioſcorides piße / przeciw káżdému wzdeciu álbo opuchnieniu ná ktorymkolwiek członku / nátłuc Bánie á obłożyć/ ſpedzi.

Dziećiom ná ćiemieniu zápalenie.

Powrozy y tez gáłązki z báni/ dobré czynić z nich plaſtr przećiw ſadzelóm y zápaleniu ktoré bywáią ná ćiemieniu dźiećiam / zową Siriaſis. Dioſco.

Oczóm.

Przećiw zápaleniu w oczách / tákież boleśći ćiężkiéy / tedy gáłązki tłukąc/ przykłádáć plaſtr/ á lepiéy przydawßy ośrzódki. Dio.

Podágrze.

Tákież czynić ná ćiężką podágrę/tákież gdźie bywa zápalenié/ iáko w gorączkách ćiężkich dobrze z ſokiem bániowym / á zwłaſczá z powrozów/ dla vlżenia febry/ mazáć ná wiérzchu: á ia powiádam że doſyć tylko ná pulſy/ á ná ſerce. Dioſco.

Zápaleniu. Febram.

Odwilżenie żywotá

Téż kto chce mierno żywot porußyć ku ſtolcóm/tedy przewárzyć troche bánie / á potym wyżąć/ á do onego ſoku włożyć miodu á troche ſalétry/ y wypić/wypurguie. Dioſco.

Tákież wziąć bánie/ á vczynić zwierzchu dźiure/nalać winá/ áby tak ná dworze ſtałá przez noc/ á to wino názáiutrz wypić / tedy żywot otworzy ná ſtolce. Dioſcorides.

Cap. CXXVIII.

CVSCVTA, CASSVTAM vocat Fuchſius, Amplexicaulos. Theophraſti Linodera.

Fuchſius in ſua Prac.

Kánia przędza, álbo lepiéy Wyłup.

TEgo źiela nie wypiſuie Dioſc. niektórzy mniémáią być Androſace Dioſcoridis : ále nie : iáko to káżdy obaczy czytáiąc capitulum Dioſcorid. o Androſace: téż áni Plinius o niéy nie piſał : nowych lekárzów ieſt náleźienié.

Leonard. Fuchſius w ſwéy prá ktice czeſto ią zowie Caſuta, ále

tego słowá niema / áni Dios. áni Paulus, áni Plinius. Serapio zowie Kanszuch: pisze że iest ciepla w pierwszym / á sucha w wtórym stopniu.

Otwiéra. Ociera. Zámulenia Wątrobie. Nérkóm. Pechérzowi.

Ten Serapio lib. Ag. pisze / że Wylup ociéra / otwiéra zátkánie álbo zámulenie wątroby / tákież néręk y dziurek / którémi do pechérzyká wchodzi: żółć wyczyścia żyłki y zámulenia od wilgotności zágniłych / grubych / twárdych.

Posila żołądek. Wątrobie.

Posila Wylup żołądek y wątrobe: bárzo pomaga przeciw żółtéy niemocy / która przychodzi z zátkánia wątroby albo z febry / pomaga dzieciam w febrách / dáiąc pić / purguie kolere.

Menardus libr. 10. Epistol. pisze: że niema Wylup rozności ab Epitimo, iedno tylko iż Epitimon roście ná Tymon ziółku / Wylup ná Lnie y ná inszych zielach.

Cap. CXXIX.

CYANOS FLOS, BAptisecula, *Bláwat.*

TO ziele zową od kosy / iż kosy tepi / á kosarzom y siekarzom bárzo szkodzi psuiąc kosy / tepiąc: zna káždy we zbożach Bláwat / modrégo kwiátu / który dlugdy zámnoży sie / że iárzyny stráci: zową ij Cyanos, od niebieskiéy á modréy bárwy kwiatków / któré woniéy żadnéy nie máią: ziółko to bárzo pomocné przeciw zápaleniu w oczu y w inszych mieyscách ciálá człowieczego: z kwiatków Aptékarze przyprawuią cukry modré / zową Troie / ábo modré cukry. Oczóm.

Cap. CXXX.

CYCLAMINVS, RAPVS terræ, Vmbiculus terræ, Panis terræ, Panis porcinus, Artamita.

Swiniak, Wieprzowy chléb.

TO ziele ma listki okrągłé iáko Kopytnik / ále przybrunatniey-szym /

ßym/á odeſpotku nieiákiey biało ści: korzeń v niego czarny/ okrągły iáko Rzepá/ á świnie bárzo rády gryzą ten korzeń/ dla tego ij też zową Chlebem wieprzowym: rośćie przy leśiech po górách/ pod drzewy w ćieniu iáko y Kopytnik: rożczká máluchná wychodźi z źiemie/ kwiatek bywa niewielki przybielßym/ podobny Fiiolkóm.

Przyrodzenié. Meſuę piße: Ciclamen ieſt zápaláiącé źiele y wyſußáiącé/ w trzecim ſtopieniu/ dla tego ieſt śiekáiącé/ drobiącé/ zágrzéwáiącé/ odmiekczáiącé/ oćiéráiącé/ wyczyśćiáiącé/ zátkánié otwarzá/ á ktemu pot wywodźi.

Plinius lib. 25. cap. 9. piße/ że to źiele dobrze śiać przy domach/ abowiem gdźie ie śieią powiádá nie záßkadzáią czáry żadné: Opuſczam tu gadánia Leonicenußowé przećiw Piliniußowi/ który wywodźi aby ſie Plinius omylił o Kokornaku okrągłym/ mniemáiąc aby był Ciclamen, áno nie ieſt.

Piße Dioſcorides li. 2. cap. 153. Iż tém źielem abo korzeniém rybitwi ryby záráżáią y zábiiáią: á to trąc z rozmáitémi rzeczámi/ miecą w wode/ á oné potym iedząc/ mdleią/ káżda ſie przewróći.

Purguie Flegmę. Kliowáté. Korzeń tego źiela w ſłodkiey wodźie pity/ purguie flegmę przez ſtolec/ tákież gdy zniego vczynią czopek.

Mieśiączom. Pániam wywodźi mieśiącé piiąc/ álbo przykłádáiąc in peſſario. Dioſc.

Piße Dioſcorides, gdyby brzemienna niewiáſtá przeſtąpiłá korzeń tego źiela/ tedy niedonośi płodu w żywoćie. Dioſc.

Przy porodzeniu. A wßákoż gdy panié bywáią przy porodzeniu/ przywiązawßy pániey ku nodze ten korzeń/ tedy wnet porodźi. Dioſc.

Jádom. Vkąßeniu Wężowe°. Dobrze pić to źiele przećiw iádóm z winem á wężowému vkąßeniu: natłuc tego źiela/ y przyłożyć ná rane/ zgoi. Dioſc.

Piiáńſtwu. Gdy tego źiela nákładźie w wino/ á da pić/ tedy popoi okrutnie wßyſtki gośćie/ bo czyni piiánégo człowieká. Dioſc.

Żołtéy niemocy. Przećiw żołtéy niemocy/ tedy dáwáć tego korzenia trzy drágmy w wodźie oſłodzonéy/ ále po pićiu ma niemocny w ćieple leżéć/ pierzynámi álbo kołdrámi ſie przykryć/ żeby ſie poćił/ aby oné zbytki potem wyßły: pót ſie náydźie żołty. Dioſc.

Głowe czyśći. Sok z tego źiela zmießány z octem/ dobrze puſczáć abo ſarkáć w nos/ wyczjśćia głowe/ wywodźi rozmáité plugáwośći. Dioſ.

Purgácia. Tákież kto chce wywieść z ćiáłá złé plugáwé wilgośći/ któré czynią niemocy/ tedy w tym ſoku námáczáć wełne/ á okłádáć około pępká y biodry/ póydą ſtolce. Dioſcorides.

Oczóm. Ná niedoſtáteczné oczy/ tedy z miodem tego ſoku námießawßy/ pomázowáć oczy. Dioſc:

Jelitu. Stolcu. Tenże ſok podnośi Jelito któré wychodźi z ſtolcá/ á to námießawßy z octem y przywárzyć/ że bedźie geſty iáko Miód/ mázáć. Dioſcorides.

Chedoży Płec. Płeć ná ſkórze wyćiéra/ á chedoży wßyſtki ßpátnośći/ oćiéráiąc

iąc z niéy/á chędogą czyniąc. Dioscorides.

Krostom na licu. Przeciw krostam ná licu/ ábo ná inszym mieyscu/ które bywáią białé: tedy ten sok z miodem ociéra y spadza/ mażąc. Diosc.

Ránam. Ná wszelakié rány sok tego ziela potrzebny sam/ albo z miodem. Diosc.

Sledzionie. Sledzione to ziele stwárdziáłą álbo opuchłą/ czyniąc plastr/ á okłádáiąc náprawia. Diosc.

Ogorzeniu ná słońcu. Ogorzeniu ná słońcu/tedy dobrze tym sokiem płeć ociéráć. Dioscorides.

Párchy. Tákież wyczyśćia głowę párchowátą/ á włosmi narasta. Dioscorides.

Zbiciu. Przeciw zbitym członkóm/ tedy wárząc to ziele/ náparzáć.

Podágrze. Tákież ná podágrę: ná krosty które bywáią na głowie.

Korzeń w Oliwie vsmáżony/ á ná sadzele przykłádány/ zgaia ie zupełno.

Cap. CXXXI.

CIMINVM, CVMINVM.

Kmin.

TO ziele pospolićie znáią ludźie/ bo Ciminum Romanum y w Polscze śiany ná dobrym mieyscu/ tedy rośćie. Theophrastus lib. 2. cap. 3. pisze/ że gdy kto chce śiáć Kmin/ ma łáiáć/przeklináć/ chceli áby mu dobrzy rósł.

Galenus 7. Simpl. o niém ták pisze: Kminu bárzo pożywamy iáko Anyżu/ Carui álbo Piotruszki: á ma moc zápaláiącą y wysuszáiącą/ zwłasczá wiátrow/ w trzećim stopniu: Paulus libr. 7. Iż blisko trzećiégo stopnia. A Dioscorides pisze/ że ma moc wysuszáiącą y gorącą: dla tego przeciw gryzieniu á nádymániu żywotá/ náwárzywszy/ á Oliwy przydawszy/ czynić klistere. Dioscorides lib. 3. cap. 61.

Tákież przećiw temuż/ nátłuc Kminu z mąką Ieczmienną z oleykiem w wodźie wypłokánym zmiészáć/ ná żywot przyłożyć/ odéydźie.

Dycháwicy. Przećiw dycháwicy/ tedy dobrze dawáć pić Kmin z octem z wodą zmieszánym. Dios.

Iádowitému vkąszeniu. Przećiw iádowitému vkąszeniu/ tedy dawáć pić zwierciawszy z winem. Diosco.

Zápaleniu. Opuchnieniu moszen. Zápaleniu álbo iákiéy bolączce/ álbo opuchnieniu moszen/ tedy nátłuc Kminu z rózynki z mąką Bobową á z woskiem/ vczynié

nić plastr y okłádáć. Diosc.

Pławam. Krwi. Zbytnie mieśiące pániam vstáwia/ á to z octem piiąc: tákież krew z nosá vstáwia/ tárty z octem w nos pusczáiąc y woniáiąc.

Bládość czyni. Kto piie Kmin álbo nim ćiáło pomázuie/ tedy bládość czyni.

Wypisuie Dioscorides dwá polne Kminy/ ále v nas nie znáiomite/ áni też rostą v nas / dla tego opuszczam.

Zołądkowi Wiátrom. Plinius libr. 20. cap. 14. Kminu śianego wielki pożytek/ zwlaszczá w niemocach żołądkowych/ wyrzuca z niego flegmy / wiátry/ tárty z chlebem iedząc/ z wodą piiąc/ álbo z winem/ tedy gryzienie w żołądku y w trzewách odpądza / bládość ná ciele czyni.

Cieczenie krwie. Przećiw cieczeniu krwie z nosá/ vczynić iáko galeczkę álbo czopek/ á z octem kłáść w nos. Pli.

Zołtośći Przećiw żółtey niemocy / w białym winie dobrze dawáć w łáźni/ álbo po łáźni.

Cap. CXXXII.

CYPERVS, ANGVLOSVS iuncus, Erysisceptrum, *Ostryß.*

Ziołá v nas w źimnych stronách nie mogą bydź ták mocne iáko w gorących. Ostryß ziele / to rośćie w Polszcze / ále niema tákiey mocy iáko w Zamorskich stronách: á z tądże iáwno iż v nas ziołá w źimnych stronách / ile gorące / nie mogą ták bydź mocne iáko z onych strón: zbierałem Ciperum często nád wodą w Padwi / nie miáły woniey iáko zamorskie/ ácz kolwiek korzeń miał gorzkość á ostrość w sobie: á v nas Ciperus áni woniey áni gorzkośći nie ma: á ták też niema tey mocy iáko zamorski/ iáko z Cypriiey/ Alexándriiey/ Ciliciiey/ Syriiey.

Máłowánie. Ostryß iáko piße Diosco. lib. 1. ca. 4. Jest ziele podobne sitowiu/ iedno iż gránowite/ pospolićie ná trzy gráni / drugdy ná czterzy: ná wyßßą rózgą na łokieć / drugdy wietßą: listki iákoby ná Lugu / ná wierzchu máluchne/ á miedzy nimi iest naśienie: korzenie czarne/ ieno cienkie/ splecione iáko v trzciny / których tylko w lékárstwách pożywamy.

Przyrodzenie. Galenus vij. Simpl. piße: że korzenie Ciperowe bárzo zápaláią y wysußáią / bez gryzienia: Paul. w wtórym stopniu kładźie.

Kámieniu. Dioscorides piße/ przećiw kámieniowi w pęcherzu / dobrze pić Ciperum.

Opuchlinóm. Vkąßeniu Niedźwiadkowemu. Tákież ná opuchliny / y przećiw niedźwiadkowému vkąßeniu.

Máćicy záztánowione. Záźiebioney máćicy y zámknioney/ mieśiącom zástánowionym bárzo dobry Ostryß. Dios.

Krostóm ná vstách. Korzeń vsußony á ná proch stárty / krosty ná vściech goi posypuiąc. Diosco.

Vrynie. Paulus lib. 7. piße: rány wrzedliwe y káżde sadzele / które dla wielkiey wilgotnośći nie mogą bydź zleczone/ léczy Ostryß/ zwlaszczá rány ná vstách: ma moc rozćieráiącą: dla tego trze kámień: vrynę y mieśiącé wywodźi.

Cap. CXXXIII.

CYTISSON Diosco. CYtissus agrestis, Grandis lotus, Trifolium maius.

Nostrzek.

KTórzy wykłádáią Cytissus, ná polskié Wrzos / bárzo sie ná tym mylą: Dla tego nie dobrze pisáli niektórzy Citisū, zowąc Wrzos. Słuchay iáko piße Dioscorides li. 4. c. 108. Cytissus iest iáko Chróst/ bo wysoko iáko Drzewo rośćie: ma rózgi ná łokćiu/ dźiugdy wysße gáłeźiste / przy których gáłązkach są listki trzy / dla tego ie też zową Trifolium, iákoby ná Fænugræcum, álbo ná Końiku / ále mnieyße w pośrzodku/ przy boku: które gdy iescze nie dostałé są / iesli zetrzeß/ tedy woniáią iáko biała Gorczycá: tego wßytkiego niemáß we Wrześie/ á ták Cytissus nie iest Wrzos / ále Nostrzek. To źiele Aptékárze niektórzy zową Mellilotum, ále prawdźiwé Mellilotum iest inßé/ máłé źiółko iáko wypißem niżey Cap. Mellibotō. Acżkolwiek y to źiele Diosco. zowie Grandem lotū. Tego źiela náuczył mie znáć Phrisomeligá ón známienity Doktor w Padwi. Columella wypisuie dwoie Cytissum: iedno Agreste któreśmy wypisáli / á drugié śiané. Pieknie to źiele / gdy vstálé vschnie/ wonia/ że też Zámorskié źiołá wonnośćią przechodźi: Kozy ie rády gryzą: iáko też Vergilius piße in Bucolicis. Plinius libr. 21. cap. 12. piße / że Pczoły bárzo sie tym źielem rozkoßuią/ dla tego przy vlach dobrze śiać.

Nostrzek nie iest Mellilotum.

Dioscorides piße. Nostrzykowé liśćié ochładzáiącą moc máią: dla tego rozbiiáią poczynáiącé sie bolączki / y wßelákié wzdymánia/ y mieyscá nápuchłé / á to nátłukwßy z ośrzodką chlebową/ y przykłádáć plastr. *Náturá. Ochładza. Bolączkóm. Puchnieniu.*

Ku pobudzeniu vryny/ dobrze wárzywßy Nostrzek pić. Diosc. *Vrynie.*

Vczy Dios. że dobrze śiać Nostrzek przy vlach/ bo ieǧ smákiem á wonią bárzo pczoły bywáią zátrzymáné. *Pczołom.*

Cap. CXXXIIII.

DAPHNOIDES, EVPEtalon Diosc. Laureola.

Z*Oną to źiele álbo lepiéy Chróśćik*, Laureola *od* Laurus, *to iest od Bobku, bo ma liśćié podobnè liśćiu Bobkowèmu drzewu. Aptékárze pospołu z Pándektarzem, mniémáią bydź iedno z* Mesereō, *dla tego iż podobnè iest iemu, ále sie ná tym mylą: bo w tym máią różność, iż* Mesereon *ma w sobie mléko, iáko piße* Serapio : *á* Laureola

reola *niéma, co káždy widźi ná o-ko. Rośćie* Laureola *po górach, w leśiéch, kwiatki ma białe przyrumienſzym, źiarnká czarne, korzeni niepotrzebuie.*

Purguie Flegmá. To źiele gdy z niego proch czynią vſuſzywſzy/ tedy purguie z człowieká flegmiſté zbytki. Dioſcorides lib. 4. cap. 143.

Wrácánie. Mieśiącóm. Wrácánie pobudza: tákież pániam mieśiące wywodźi záſtánowioné.

Maſticatorium. Gdy to źiele kto w vśćiech żucha/ tedy flegmy z głowy wywodźi przez vſtá/ y inſzé nieczyſtośći. Dioſcorides.

Źiarnká purguią. Źiarnká z náśienia tego źiela które ſą czarné/ gdy kto weźmie ſzesnaśćie/ tedy purguią roſkoſznie. Dioſco.

Cap. CXXXV.

DAVCVS DAVCION Baucia.

Po Polſku iedni wykłádáią Ptáſze gniazdo, drudzy Swiniak: á ſnadź lepiéy: bo świnie ná łąkách ryią, á korzenié bárzo rády gryzą.

STárzec ón dobréy pámięći Doctor Miechouita, miáſto Daucum kázywał bráć náſze Kucmérke/ y koniecznie miałbych ſam záto: iedno iż Kucmérká która ieſt Zyzarum/ nie ma liſtków iáko v Kopru Włoſkiégo/ áni nie miéwa naśiénia ná wiérzchu iáko Koriánder. Marchew polna nieiáko ſie zgadza z wypiſowániém Dioſkoridesowym: á iednák téż z niéy Aptékárze naśięnié zbiéráią/ iedno iż polna márchew niéma liſtków práwie iáko Włoſki Kopr/ á wſzákże nie bárzo ieſt różność: abowiém Márchew polna nikuczemu inſzému lepiéy w liſtkach niemoże bydź porównána/ iáko Włoſkiému Koprowi/ ma ná wiérzchu z naśieniem koſmátym ogánke: á to wſzyſtko ieſt w Daucum/ o którym ták piſze Dioſcorides libr. 3. cap. 76. Daucus ieſt źiele/ liſtki máiącé iáko y Włoſki kopr mniey ſze/ rózge ná półtory ſtopy/ ná wiérzchu oganke iáko ná Koryándrze/ kwiatki białé/ po których bywa naśienié oſtrégo ſmaku/ przybielſzym/ koſmaté.

Drugi rodzay wypiſuie Dauci mówiąc: ieſt drugi podobny Opichowi polnému/ oſtry/ rogáty/ wioniáiący/ ſmáku oſtrogorzącégo.

Trzeći rodzay Dauci ieſt piſze Dioſco. który ma liſtki podobné Koryándrowi/ kwiát biały/ ogánká y naśienié iáko v Kopru domowégo/ áczkolwiek y naśienié przydłuzſzym iáko Kmin.

Fuchſius krótko rozdźiela á do brze: piérwſzy rodzay Dauci ieſt podobny Koprowi Włoſkiému/ á ten ieſt Swiniak: drugi ieſt práwa Kuczmérká: trzeći podobny Biedrzeńcu.

Plin. lib. 25. ca. 9. piſze/ że nailepſzy Daucus rośćie w Krećie: á nietylko Daucus, ale wſzyſtki inné źiołá w Krećie roſtą nailepſze: które ma liſtki podobné Kopru ſwoyſkie/ to tylko w Krećie rośćie: ále inſzé wſzędzie roſtą/

gorzącé

gorącé y suché ná końcu wtórégo stopienia.

Miesiącom. Vrinie. Płod. Dioscorid. pisze / że zágrzéwa káżdégo Daukuså nåsienié / gdy ie kto piie: Dla tego pániam miesiącé vryne y płód wywodźi.

Gryzieniu w żywoćie. Gryzienie w żywoćie á boleśći vśmierza gdy ie piią.

Kászlóm. Kászle dawné / piiąc/ vśmiérza. Przećiw iádóm dobrze pić.

Sadzelóm. Przećiw sadzelóm ábo iakimkolwiek zebrániam / tedy nátłukwszy przykłádáć/rozrzući.

Wątrobie. Sledźionie. Zátkánié y zámulenié wątroby y śledźiony/ otwiérą piiąc.

Opuchlinóm. Tákież przećiw opuchlinie z tego zátkánia/tedy bárzo pomagą.

Cap. CXXXVI.

DICTAMON,

Dictamus.

Po polsku Dyptan.

Dyptan prawdźiwy iáko pisze Dioscorides lib. 3. cap. 32. tákież Theophrastus lib. 5. cap. 16. tylko rośćie w Krecie: smaku ostrogorącégo / z lekkośćią nieiáką: podobny Poleiowi listki: iáko y v Poleiu / iedno troche wietszé á kosmáté / iáko bárwá ná suknie: tákiem ia widźiał w dónicy w Wenecyiéy v Aptékárzá ad Corallum ná oknie: suchych listków/ które wożą do Weneciiéy z Krety / tychem widźiał pudłámi w Aptéce ná plácu apud Leonem Biancum: bo Aptékárze Włoscy máło potrzebuią korzenia / ácżkolwiek potrzebuią.

Dyptany Ruskié nie są Dyptany. Skąd káżdy obácz/ ieśli té Dyptany/które máią w Polscze/ y v Rusi są Dyptany. Dyptan prawy niema kwiátu/ niéma nasienia: źiele / które w Podolu máią zá Dyptan/ miéwa kwiát y nasienié. Dáléy ten Dyptan rośćie w polách / w leśiéch / á Dyptan prawdźiwy rośćie ná skáłach/ nie iest też ten nász iáko Poléy / áni żadnéy własnośći ma Dyptanowéy.

Theophrastus libr. 4. Plinius. Co dáléy ták piszą wszyscy medrcy / że Dyptan przyłożony ná záStrzały. Kulki wyciąga. strzał/ zábićié/strzały vtknienié/ tedy skoro przyłożysz / wnet kulká/źielesce / wyskoczy: przeto to źiele bárzo potrzebné rycérstwu dla postrzelenia człowieká y koniá: á nász ten Dyptan / byś też wszytek przyłożył / tedy kulká nie wynidźie. Jest to źiele iedno miedzy témi/ których w lékárstwach nas bestiie náuczyły: ábowiém w Krecie są kozy dźikie/ które ná

górách

górach / po skałach mieszkáią: té kozy łówcy postrzelaniém łowią: gdy zielesce ábo kulká w téy kozie zostánie / skoro bieży do tego ziółká / y vkusi go / wnet strzałá albo kulká wypádnie / á będzie zdrowá: tákież ielenie czynią. To łówcy obaczywszy / tym zielem postrzeláné léczyli / á byli vzdrowieni: potym wzięli ku inszym sprawam y pomocam lékárze.

Przyrodzenié. Dyptan prawdziwy iest ciepły y suchy w trzecim stopniu: á Galenus pisze / że ma wszystki mocy iáko Poléy.

Pániamná porodzenié. Pániam bárzo to ziele iest pożyteczné / á zwłascza ktoré maią w żywocie dziatki vmárlé / álbo nieożywioné swégo czásu godnégo: ták / że też ono niechce wynidź: tedy nátłukszy tego ziółká przyłożyć / wnet wyskoczy: tákież czyni to ziółko piiąc ie: tákież kądząc nim pomaga. Diosc.

Zábiciu. Zakłociu tarniém / trzaskam. Gdzie sie kto zákole álbo zábiie / tarń álbo cokolwiek tákiégo / tedy skoro nátłukszy listków przyłożyć / wyskoczy. Dios.

Sledziónie. Przeciw boleniu ciężkiému sledziony / álbo opuchnieniu téy / tedy piiąc y plastrem okłádáiąc / bárzo pomaga. Diosc.

Korzonek Dyptanow / bárzo zágrzéwa w iedzeniu / dla tego gryząc pániam pomaga bárzo / ku látwiému porodzeniu. Diosc.

...ąszeniu. ...owite. Przeciw iadowitému vkąszeniu / bárzo sok Dyptanu pomaga / á to mieszáiąc z winem y pić. Dioscorides.

...dóm. ...dóm. Ziele to táką ma moc / przeciw gádóm y iádóm / iż tylko sámą wonią gády wypędzá / á gdy przytkną / tedy gad vmorzy. Diosc.

Ránóm od żelázá. Ránam / ktore strzałą albo iákim żelázem iadowitym zadádzą / tedy przyłożywszy / iad wyciągnie / ráne zgoi: Tákież ná rány bestiy iadowitych / iako psów / wężow / kotek / etc. tákież sok sprawuie pity. Diosc.

A Plinius lib. 25. cap. 8. též o tym ziółku pisze / że ie vkazáli Jelenie gdy ie postrzelano / tedy skoro tego ziółká dopádli / wnet strzały wypádły.

Cap. CXXXVII.

PSEVDO DICTAMON,

Falsum Dictamon.

Trzemdálá. Nieprawdziwy Dyptan.

Dioscorides libr. 3. capit. 33. pisze / że iest inszy nieprawy Dyptan / ktory roście nie ná skałach / ale w polach / ten w rozmaitych mieyscach roście pierwszému podobny / ále więtszą ma ostrogorzkość. A Plinius lib. 25 cap. 8. tákież Theoprastus lib. 9. c. 16. szérzéy opisuią miásto prawdziwégo Dyptanu / iest fałszywy Dyptan / ktory w rozmaitych ziemiách roście: listki ma podobné pierwszému / to iest iáko v Poleiu / ále gáłązkámi mnieyszémi / spraw mnieyszych niżli pierwszy / y owszem niema tych mocy. Abowiém prawy Dyptan / pisze Plinius lib. 25. cap. 8. & cap. 14. gdy ij zbiéráią / by go namniey trzymał / tedy rospala człowieká: dla tego gdy ij zbiéráią / kłá-

dą álbo

da álbo w trćine / álbo w co tá-kiégo/y záwiezuią/ábo zátykáią/ aby moc nie wynikálá wiátrem. Aczkolwiek Diosc. cap. 33. piße: że ten nieprawy Dyptan ma moc iáko y pierwßi/ále niedostátecznie: dla tego Aptekárze tego wtórégo biorą tyle dwoie/ile mieli bráć pierwßégo dla pomnożenia śily.

Tákiégo przedśie nieprawdziwégo Dyptanu niemaß w Polſcze áni w Ruśi/ bo niema tych ſpoſobów.

Trzeći Dyptan. Wypiſuie trzeći Dyptan Dioſcorides lib. 3. cap. 34. mówiąc/ przynoßą trzeći Dyptan z Kréty ktory ma liſtki iákoby polna mietká / gáłązki dłużße / ná których kwiatki ſą podobné Lebiótce polnéy przybrunatnieyßym / wonią ma miedzy Mietką/á Szalwią/ á bárzo wdźięczny. A Plinius ták piße: ieſt trzeci rodzay / ále áni ſpoſobem / áni mocą / ieſt podobny pierwßému / ma liśćie iáko v Mietki polnéy/gáłązki wietßé.

Ten Dyptan trzeći / pomaga też ku pierwßym rzeczam / álbo niemocam iáko pierwßy/ále bárzo máło: wßákże przykłádáią w plaſtry lekárſtwá / które czynią przećiw iádóm/iákié ieſt Tiriaca. Dioſcorides.

Dyptan téż ten który máią w Polſcze / nie ieſt téż Pſeudictanú, áni pierwßé/ áni trzećie/ iáko to obaczyß w wypiſowániu ich.

Cap. CXXXVIII.

DIPSACOS, CARDVVS fullonũ, Labrum Veneris, Lauacrum Veneris.

Sczotki álbo Szćć.

POlſki Herbarz Sczotki zowie Poligonaton, ále źle/ bo inßé ieſt Poligonaton niżéy: Galen. 6. Simpli. o tym źielu piße. Rózgá páſtérſka/álbo Sczotki/ſą bárzo źimné/á w ſmáku máią ćierpnienié/ dla tego ieſt źiele które záźiebia y wyſußa w trzećim ſtopieniu/ korzeń mniéy wyſußa. Przyrodzenié.

Dioſcorides lib. 3. cap. 11. korzeń tego źiela gdy bedźie przetłuczon/ przykłádáiąc go pod pázuchy/ oddala ſmrodliwośći tym/ ktorzy

którzy ie miéwáią: á nietylko pod pázuchy / ále oddala smrody wszystkiego ciáłá / które śmierdzi párchem.

Smrody ciáłá/párki oddala.

Plinius tóż pisze lib. 27. cap. 9.

Tákież czyni ten korzeń gdy ij kto wárzy w winie á piie. Diosc.

To ziele álbo korzeń sam wárząc w winie / tedy wywodzi z człowieká vryne smrodliwą piiąc / y one smrody które ná skórze przychodząc czynią niewdzięczność. Diosco.

Pękowie młodé.

Dla tego też niedostátku może wárząc młodé Sczotki / iáko Máiá ij ieść miásto sáłaty. Dios.

Zápaleniu żołądká.

Serapio pisze / iż bárzo dobré sczotki przeciw zápaleniu żołądká / á zwłasczá fórtki: á to nátłukwszy vczynić plastr.

Pławóm.

Przeciw bolączkóm ognistym / wrzodóm / wrzedzienicam / piekielnemu ogniu / tedy tákież czynić plastr / okłádáć. Serap.

Bolączkóm w mácicy.

Też pániam zbytné vpłáwy á zwłasczá białe / tákież bolączki w mácicy vzdrawia. Serap.

Tákież gdy to ziele wárzą z winem / á potym zwiercą / tedy przykłádáiąc ná rány y krosty które bywáią w zadku w stolcu / wygoi / zową ie Scisuras, Ragadias, Hemoroidas. Serap. Plin.

Vstáwia też krwie cieczenie / zkądkolwiek ciecze. Serap.

Robak w Sczeci.

Jest w Sczeci sámey kosmátey robaczek biały / których czterzy wziąć / á záwiązáć w skórke kozią / á dáć nosić temu / który miéwa kwártáne / iest rzecz doświádczona / że kwártaná zginie. Plinius.

Quartanie

Auicenna pisze / że sok z Sczotek zábiia robaki w vszu / rány w nich goi / pomaga pluiącym krwią.

Robakom w vszu. Plwániu krwią.

Niektórzy chcą áby Labrum Veneris było insze ziele niż Sczotki / powiádáiąc / że Sczotki są Hypophai, álbo Ypophestos, ále to próżné rzeczy / Sczotki są Labrum Veneris.

Cap. CXXXIX.

DIGITALIS.

Napárstnicá, álbo Dzwonki podługowáté.

Zową to ziele z Láćińskiégo Digitalis, Napárztek / álbo Napárztnicá / iż ma kwiát podobny napárztkóm / które máią niewiásty ná pálcach gdy szyią. Dwoiákie to iest ziele / iedno które ma kwiát brunatny álbo modry / á drugié które ma kwiát żółty przybielszym: roście po chróściech / po górach / po skálach / w cieniach roście / Czérwcá á Lipcá kwitnie / liście ma podobné Pokrzywie: iest to ziele bárzo gorzkie iáko Goryczká / á ztąd znák / że iest gorące á wysuszáiące: dla tego ma moc wyćienczáiąca / oćieráiąca / wyczyściáiąca / zámulenie żył otwieráiąca dla swéy gorzkości: o któréy pisze Galenus 4. Simpl. cap. 16. iż rzeczy które máią w smáku gorzkość / wyćieráią plugáwości y wyczyściáią: Przeto żyły / płuca / piersi / to ziele ma moc wyczyściáć od flegmy y ropy plugáwéy.

Cap. CXL.

DRACVNCVLVS MAior, Draconciom, Latinè Serpentaria, Colubrina maior.

Po polſku Wężownik wielki, álbo Dyablik.

TEn Wężownik wielki iáko wypiſuie Dioſcorides lib. 2. cap. 155. rośćie w ćieniách / przy płoćiech/ná mokrych mieyſcách/głąb ma proſty miąſſzy iáko kiy / długi ná dwu łokćiu/biáły po biáłośći / ma krople iáko bywáią po Wężách / á zwłaſczá pod brzuchem / ták że ſie z biáłá pſtrzy iáko wąż / liśćie ma iáko v Kobelego ſczawiu/ ále iedno z drugim ſie ſpaia: piękné to źiele / korzeń ma wielki podług wielkośći źiela / okrągły / biáły / ćieniuchną ſkórką / naśienié ná źielu iágody przyżółtſzym / wiſzą iáko grono.

Dioſcorides. Ma moc zágrzéwaiącą korzeń Wężowniká wielkiégo/á to gdy ij kto piie z winem. *Náturá.*

Dla tego ten korzeń dychawicznym / vpieczony álbo vwárzony á z Miodem przypráwiony / bárzo pożyteczny: tákież y ná kászel. Dioſcor. *Dichawicy Káſzlu.*

Tákież przepukłym / ſkurczonym / rymam á flegmam / które ćieką z głowy do pierśi/ tedy dobrze ten korzeń ták z miodem pożywáć. *Przepukłý. Skurczonym. Rymam.*

Též ten korzeń z winem piiąc pobudza małżenſki vczynek. Dioſcorides. *Małżenſki vczynek.*

Ten korzeń nátłuczony z miodem/ tedy pomázuiąc/ léczy rány wrzedliwé/ ſmrodliwé/ gryżącé. *Ránóm ſmrodliwý*

Dobrze też czynić máść z miodem z tego korzenia / którą máść puſczáć w fiſtuły / w rány okrągłé/ bolączki/ rozmaczáiąc knot/ wyczyśćia y zágaia. Dioſc. *Fiſtułam. Ránam okrągłym.*

Pániam które niemogą porodźić rychło / tedy tą máśćią mázáć: álbo lepiéy in Peſſario przykłádáć: tymże obyczáiem vmárłému płodu. Dioſc. *Porodzenie Vmárłé płodu.*

Przećiw oſzpáceniu oblicza / trędowáćinóm / po którym krośćki bywáią / tedy tą máśćią pomázywáć/ wyczyśćia. Dioſc. *Licu kroſtáwému.*

Bolączki które bywáią w nośie/Polipos zową / tedy tá máść wyczyśćia y vzdrawia. Dioſc. *Polipos w nośie.*

Tákież przećiw czarnym ſadzelóm Carcinomata zową/ſpráwuie. *Sadzelom*

Sok z Wężowniká wielkiégo

Ciemności w oczu. bárzo wyczyśćia ciemności w oczu/ mgły y inße niedostatki/ á zwłaszcza z miodem zmießány. Dioscorides.

Pániam nie woniáć. A wßákoż pániam korzenia świeżego niedobrze woniáć/ które są brzemienné/ bo czyni porzucenié.

Vßam. Przećiw boleśćiam w vßu/ sok z Oliwą przyprawiony/ dobrze puśczáć. Diosc.

Ránam. Listki tego źiela bárzo dobrze przykłádáć ná rány. Diosc.

Wężóm. Gdy kto témi listkámi sobie rece natrze świeżemi/ tedy takiego wąż nie vkąsi: tákież korzeń dobrze nośić/ bo wężowie vćiekáią przed nim. Diosc.

Pleurze. Periplewmeniey. Kaßlowi. Dichawicy. Plinius piße/ że dobrze tego korzenia pożywáć/ którzy máią pleure/ peripleumenią/ y na kaßle/ ná dycháwice/ tym którzy ropy plugáwé wypluwáią.

O tym źielu ßeroko Plinius li. 24. capit. 16. Tákież Galenus 7. Simplic. Medica. y Mesuę, licèt Mesuę confundat vtramque Serpentariam.

Cap. CXLI.

Dracunculus minor, Colubrina, Viperina, Crocodilia, Serpentaria minor.

Wężownik mnieyßy.

Dioscorides libr. 2. cap. 156. ták wypisuie. Wężownik mnieyßy/ listki iáko v Bluszczu/ ale wielkié/ á po listkach nieiákié białośći: głąb prosty ná dwu łokćiu/ ma też po sobie kropie iáko ná wężu/ á prągi przyczérwieńßym po niém/ miąßy iáko kiy/ nasienié ná wierzchu/ iáko grono/ z przod ku niżli dóydźie zielone/ a potym przyżółtßym: korzeń iest okragły Rzodkwi podobny/ ćieniuchna skórká/ przykryty rośćie w dolech/ w ćieniach/ około płotów.

Vßóm. Dioscorides. Ná podobne śiły to źiele iáko y piérwße/ á zwłascza nasienié y sok z niego: dla tego boleśći w vßu vśmierza/ á to námießawßy soku z Oliwą/ puśczáć w vcho.

Polipum w nośie. Táß máść ták z tym sokiem vczyniona/ Polipum w nośie/ iest wrzod bárzo ßpetny/ że od niego vgniie nos/ vlecza/ á to rozmaczáiac welne w nos wtykáć. Dioscorides.

Sadzele kánkrowáte. Też sadzele kánkrowáté mázáć tą máścią/ vlécza. Diosc.

Dicháwicy Kaßlóm. Korzeń tego źiela pieczony álbo wárzony/ á z Miodem lakwarz przyprawiony/ tedy dychawicznym/ kaßlacym/ tym którzy ropami pluią/ bárzo pomaga pożywáiac. Diosc.

Przepuklinam. Sturczonym. Tákież przepuklym/ skurczonym/ którym máteryie plugáwé z głowy w pierśi y około spadáią/ tym obyczáiem pożywáiąc/ bárzo pomaga. Diosc.

Też z vschłego tego korzenia/ á ná proch stártego/ tymże obyczáiem może czynic lakwarz ná té potrzeby. Diosc.

Vrynie. Ten korzeń ma moc wypądzáć y wywodźić vryne. Diosc.

Vczynek małżeński. Małżenski vczynek pobudza piiac z winem.

Wrzedliwym ránam. Wrzedliwé rány/ sadzele plu-

 gawé

gáwé nátlukwszy tego korzenia/ z korzeniém Przestepowym á z miodem/ wyczyściá y goi. Dios.

Tredowáćinam. Nátlukwszy z octem tego korzenia/ mázáć tredowáćiny ná licu. Diosc.

Zyłam suchym. Listki tego źiela/ w obrázeniu żył suchych/Strony zową/przykłádáiąc goi. Diosc.

Bolączkóm. ognistym. Tákież ná bolączki ogniste/ przykłádáiąc goi/ ále trzebá piérwéy liśćie w Winie wárzyć y słuc. A to ztąd znák: iż gdy w liśćie tego źiela sér vwiną/ tedy możesz ij chowáć dokąd chcesz/ á nie zgniie. Diosc.

Oczóm. Bielmom. Mgłam. Sok tego źiela bárzo dobry ná oczy/ pusczáiąc z miodem / oćiéra biélmá/ mgły/obłoki. Dios.

W innych stronach tego źiela bárzo rádo pożywáią/ á kołacze z niém dźiáłáią: korzeń kto chce dobry miéć/ tedy ma kopáć czásu żniwá / á vpłókawszy w talérzyki skráiáć/ á ták ná nići suszyć w ćieniu. Dioscor.

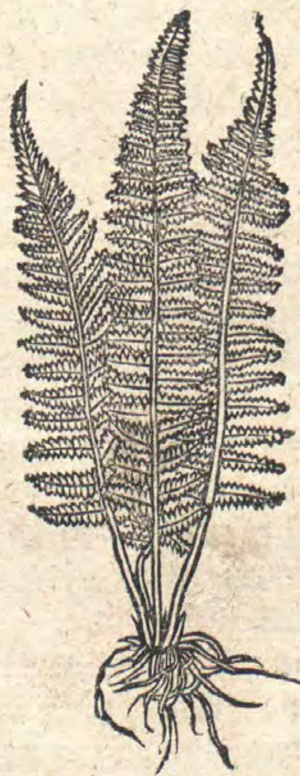
Szérzéy o tych Wężownikach czytay sobie apud Plinium lib.24. capit. 16.

Cap. CXLII.

DRYOPTERIS, FILICVLA.

Máluchna Páprotká.

TA Páproć mála ma listek iáko Páprotká mnieysza: korzeń Páproći wielkiéj podobnj/ále mnieysza / ták iż Polipodium ma listki / á korzonki iáko Filicis: rośćie w leśiech ná stárych kłodźinách powálonych obrosłych mchem/ ták iż miedzy mchem rośćie: korzenie ma splecioné á kosmáté/

obrastáią iákoby włosmi/ smák korzonków słodki przygorzkszym/ álbo kwáśnym. Dios. li. 4. c. 181.

Ma moc iáko pisze Paulus 7. ogryzáć á goliznę czynić/ dla tego czynią plastr z tego źiela / y kłádą ná mieyscé gdźie chcą włosy spędźić / iáko ná czéle v pánien ktorym czoło záráśta: ále niżli plastr ten przykłádáć kto będźie / tedy piérwéy wyćiéráć tym źielem skórę / potym przyłożyć kilká rázów. Dioscorid. Przyrodzenie. Opala. Ogryza.

Plinius lib. 27. cap. 9. mázáć áż pot wynidźie á oćiéráć á pomázywáć raz álbo trzy.

Cap.

Cap. CXLIII.
ELATINE.

Dioscorides li. 4. cap. 38. Jest ziółko iáko Parietaria : Pomurné ziele/listki ma kosmáté / okrągłé / mnieysze niż Parietaria, gáłązki cieniuchnéná piedzi/ pieć ábo sześć z iednégo korzenia. Plini. li. 27. ca. 9. tákież wypisuie : rośćie miedzi zbożem / smák ma gorzki ćierpnący.

Przyrodzenie. Galenus 6. Simplic. Elatine mierniuchno iest oziębiáiące á ćierpniące.

Liśtki tego ziela czyniąc z niego plastr z mąką wyśianą/przykłádáć

Oczóm/ Rymam. ná boleść : á zápalenie oczu odpadza / boleść ochładza : niedopuscza też złym wilkościam stępowáć do oczu/ kłádąc ná czoło. Diosco.

Gryźieniu w trzewách. Przećiw gryźieniu w trzewách / ziółko to wszystko vwárzywszy dáć pić / przestánie ból : Czérwonce. tákież przećiw czérwonce. Dios. Plinius. To ziółko z naśieniem Lniánem vwárzoné/á polewkę z

Czerwonkam. tego dáiąc pić / vstáwia czérwonkę.

Cap. CXLIIII.
HELENIVM, ELENIon, Inula, Enula campana, *Oman.*

WEzwano to ziele od onéy pániey Heleny córki Jowiszowéy / z któréy płáczu á złez które pádáły ná ziemie / vrodził sie ten Oman/ dla tego zową go Helenion : zową też to ziele Nepentes Homeri, iákoby czyniące wesele : iż gdy Helená byłá w smutku/ kładłá Oman w wino / á piiac zápomniéwáłá smutku á płáczu. Pli. lib. 21. cap. 10. & 21.

Oman iáko pisze Paul. l. 7. iest rospaláiący á wysuszáiący z nieiáką wilgotnośćią. A Gal: 6. S. tego ziela korzeń bárzo pożyteczny / napierwéy zágrzéwa / ále suchość ma z wilgotnośćią / á dla tego przymieszawáią to ziele w lekwarzéch / które czynią ná wywodzenie kliowátych/ grubych wilkośći leżących w pierśiách y w płucách. *Nátura.* Flegmá w płucách w pierśiách.

Dios. l. 1. c. 27. Ma być korzeń Ománowy kopan lećie/ á kráiąc w tálérzyki y suszyć w cieniu : Ten korzeń wárząc á piiąc pobudza vryne/y wywodzi tákież mie- Lećie kopáć. Vrynie. Miesiącom.

śiącé pániam. Dioscorides.

Káßlom. Dycháwicy Przepukłym. Skurczonym. Gádóm.

Korzeń Omanowy/ czyniąc z niego lekwarz z miodem/ bárzo ná káßel pomaga: tákież pomaga dycháwicznym/ tákież przepukłym/ skurczonym/ odymániu álbo puchnieniu/ iádowitych gádów vkąszeniu/ á to mocą swą ciepłą osobliwą. Diosco.

Liśćie Omanowé w winie wárząc dobrze przykłádáć/ ná boleśći które bywáią w biodrách/ álbo w krzyżach. Diosco.

Biodram. Krzyżom.

Też Oman pomaga ná plwánie krwáwé y ropami.

Krwią plującym.

Pli. Korzeń ománowy ná czczo zucháiąc/ zęby vtwierdza. Sok z korzenia/ mole wypędza/ iádowitych gádów vkąszenié goi.

Molóm.

Oman oddala gniew/ y smutek/ posila fórtkę żołądkową/ wyczyśćia pierśi/ wywodźi zbytki które są w żyłách przez vryny y mieśiące/ á zwłasczá wino które z niego czynią Omankowé/ bárzo wesołość czyni/ przeto drudzy zową Nepentes. Korzeń stárty y położony zábiia Myßy.

Oddala smutek. Zołądkowi

Wino Ománkowé.

Cap. CXLV.

ELEBORON ALBVM,

Veratrum album.

Ciemierzycá biała.

Są niektórzy pißąc że Ciemierzycá biała nie ma różnośći od czarney iedno w korzeniu. Ale sie ná tym bárzo mylą z ciężkim ludzkim obćiążeniem: bo Ciemierzycá biała niwczym nie iest podobna czarney/ iest goráca á sucha w trzećim stopniu/ iáko piße Paulus li. 7. Tákież Galenus 65. v dáwnych lekárzów przed kilkiem tyśiecy lat wielkiey sławnośći byłá Ciemierzycá/ w leczeniu

Przyrodzenié.

zdrowia ludzkiego/ temi czásy záś sie iey imuią lekárze/ ále náprawioney/ to iest/ moczą w oćcie winnym przez śiedm dni/ potym suszą/ á ták tłuką: á gdy chcą dáwáć/ przydáią lekárstwá które by odeymowáły iey vpornośći.

Náprawienie Ciemierzyce białey.

Dioscorides libro 4. cap. 145. chwali bárzo zamorską Cyrenaicam, w Galáciiey/ w Kápádociiey/ ále nie trzebá zá morze po Ciemierzyce białą ieźdźić: w Polsce á zwłasczá w Lubelskiey ziemi ná łąkách około Vrzedowá/ ták iey wiele/ że też muszą trácić z łąk/ bo sámá zárasta trácąc trá-

we/

we / á dla iéy grubośći niegodźi śie ná śiáno / bo iéy bydło áni konie niechcą ieść : o mocnośći w lékárstwách nie trzebá wątpić / bo przechodźi y Anticirinam ktora naywiecéy sławią / to wszyscy wiedzą.

Plinius lib. 25. cap. 5. porownywa Ciemierzyce zacnému Hetmánowi / ábowiém powieda wszystki rzeczy złé pobudźiwszy w ćiele człowieczym / nápierwéy sámá wychodźi / potym zánią wszystkié plugáwośći.

Purguie Wrácániu. S. Wálentégo. Zawrácániu. Szalonośći. Opuchlinom. Trędom. Drżeniu członkom. Qwártánie. Plinius. Purguie á wywódźi z człowieká wrácániém rozmáité plugáwośći / ktoré czynią pádáiącą niemoc / zawrácánié przed oczymá / ktoré czynią boiáźni / odstępowánié od rozumu / szalonosć : ktoré czynią opuchliny / trędowáćiny wszystkié / członkow drżenié / podágry / żołądká bolenié / skurczánié żył : tákież wywodźi máterié złé / ktoré czynią qwártane / kászel / dycháwice stárą / gryzienié żywotá / sciátyke.

Ktorym śie godźi. A wszákże niegodźi śie go dáwáć dźiećiom / stárym ludźiom / mdłym / niewiástam / álbo ludźiom ktorzy máią zránioné płucá / álbo ktorzy ćiężcy są ku wrácániu / dla ćiásnośći pierśi.

HieronymusCastolloneus Mediolanensis in libello de malo recencior. medic. in medendo vsu: szpetnie pisze przećiw dźiśieyszym lékárzom / ktorzy niechcą tego lékárstwá dáwáć niemocnym / ktorym może bydź dawano / á zwłaszczá nam Polakom / ktorzy mamy to lékárstwo.

Wyczyśćia Diosc. Wywodźi Ciemierzycá biała / wrácániém rzeczy dźiwné á rozmáité / proch z niéy do lékárstw przydawáią / ktorémi oczy léczą / wyczyśćia wzrok. Wzrok.

Pobudza mieśiącé / ále płod w żywoćie zábiia / kichánié mocno pobudza / á plugáwé máterie z głowy wyćiąga. Diosc. Mieśiącom. Kichániu.

Myszy zábiia / á to czynić chleb z mąki á z Ciemierzyce / przydawszy troche miodu / y kłáść áby gryzły myszy / ktora dotknie zdechnie. Diosc. Myszy zábiia.

Plinius li. 25. cap. 5. o myszach też pisze / á o muchach przydáie / że przywárzywszy mléká z Ciemierzycą biała / postáwić / ktora vkuśi zdechnie. Muchy z mlékiem.

Gdyby kto chćiał pożywáć ku wrácániu / wźiąć przyprawiánégo kilko rożdżek od korzonkow / á nátykáć w Rzodkiew / y wárząc w wodźie / potym odlać oné wodę / á wlać Oliwy / á troche soli / á to po iedzeniu wypić / potym piorkiem pobudźić wrácánié. Ku wrácániu przyprawiác.

Cap. CXLVI.

Eleboron melan,

Veratron, Melanpodion, Elleborum nigrum, Christiana radix.

Czarna Ciemierzycá.

To źiele pisze Plinius lib. 25. ca. 5. Hist. wezwano Melanpodion, od Pásterzá / ktory ie wynálazł / ábowiém pásąc Kozy ktoré gdy nie były zdrowe / tedy pátrzał á oné iedno źiele gryzły / po ktorym śie pur-

sie purgowáły / á były zdrowiu-
chné: á ták on Pásterz nákopał
tego źiela / y dawał dźiewkóm
Prętytowym które były pozálá-
ly / y vzdrowił ie.

Ciemierzycá czarna / od biáłey
śilną ma rozność / iák w korze-
niu / ták y w liśćiu / tákież y w
spráwach: abowiem iáko biała
przez vstá / ták czarna ná dół złé
máterié wywodźi.

Theophr. li. 4. cap. 9. pisze / iá-
ko Ciemierzice máią bydź kopáné
y chowáné. Pli. tákież li. 25. ca. 5.

Dioscorides libr. 4. capit. 146.
pisze: ma Ciemierzycá czarna li-
śćie iáko Jawor álbo Klon / chro
páwé / źielone / głąbik chropáwy /
kwiatki z biała przyrumienisze /
gronisko wiszáią / nasienié po-
tym bywa iáko v Krokosu: téy
Ciemierzyce dosyć wszędy / w Pa
dwi w ogródkach / bá y ná gó-
rách Padewskich obfitość iest.

Ale Aptékarze Krákowscy sie
myla na tym źielu / bo biorą źiele
które ma listki iáko Rumienek /
álbo Kopr Włoski: zową Gorzy
kwiát niewiasty w Ruśi: które
źiele ták iest Ciemierzycá / iáko
Rzepá iest: Kápustá: dla tego
też nie czyni żadnéy spráwy w
w człowiecze / iákby miało czy-
nić / á lékarze sie omyláią. Dru-
dzy też powieda / że Czarné źiele
iest Ciemierzycá czarna / ále sie
też ná tym myla / bo sie niezga-
dza / aczkolwiek iest rodzay Cie-
mierzyce. Przeto dobrzeby dźiá-
łano / aby Doktorowie sámi do-
glądáli w Aptékach Simplicia, iá
ko czynią we Włoszéch / aby Apté
karze każdą compositią wystá-
wiáli ná okná.

Gal. 6. S. Ciemierzycá czarna iest gorąca á wysuszaiąca w trze-
ćim stopniu / gorętsza iest niźli bia
ła: á dla tego pisze Pli. Swinie / ko
nie / woły zabiia / gdyby iéy pożyw-
wáli. Pisze też Pli. li. 25. c. 5. że te
ciemierzyce trzebá z nabożnośćią
rwáć / modląc sie / mieczem pier-
wéy okrążyć / á potym ten który
chce wykopáć / na wschod słońcá
ma patrząc prosząc Paná Bogá /
áby mu źiele godno vrwáć / á by-
ło pomocno ku niemocam roz-
máitym / támże insze etc. gustá. — *Przyrodzenie.*

Dioscorid. Ciemierzyca czar-
na / purguie żołądek á zwłasczá
co iest około fortki żołądkowéy /
flegme y kolere. — *Purguie. Kolere. Flegme.*

Bárzo pożyteczna Ciemierzy
cá czarna / bo wywodźi złé má-
terié które czynią pádáiące nie-
mocy / melánkolie / to iest / boiá-
źni / szalonośći / y káżdé odstępo-
wánie od rozumu / opetánia / to
iest / té / którzy mniémáią sie bydź
opetánémi / áno nie / zową Mani-
am & incubos: wywodźi też złé — *Pádáiacé niemocy. Boiáźni. Błędom.*

Stáwóm. Páráližóm Mieśiącóm. máterię/ które czynią w stáwiech boléści / które páráližem zabiiáią: pániam mieśiące wyćiąga przykłádáiąc: iedno pániam brzemiennym niegodźi śie bráć/ zábiia płód.

Ránóm wrzedliwym. Rány wrzedliwé á zwłasczá fistuły wyczyśćia / á to przyłożywszy / tákže niecháć do trzećiégo dniá. Diosco.

Vszóm. Ná niedosłyszenié á w vszu záwádam/ tákież puscząc w vcho á trzymáć do trzećiégo dniá. Dios.

Swierzbóm. Wyczyśćia świerzby/ á to czyniąc máść z Ciemierzycą z kádźidłem z Woskiem z Smołą á z Terpentiną/ á tym mázáć. Dio.

Trądóm. Krostóm na licu. Nátłukwszy z octem vczynić máść/ którą mázáć tredowáćiny/ zmáży wszelákie / krostki ná licu. Dioscorides.

Zebóm. Przećiw boleśćiam w zebiech wárząc korzenié á płókáć zeby/ná

Dźiwému mięsu. dźiwie mięso y insze zbierania / plástrzykiem przykłádáć: przećiw

Puchnieniu. puchnieniu nátłuc korzenia z ieczmienną mąką / y obłożyć plástrem żywot opuchły. Diosc.

Oczom. Plinius. W bolenių oczu náparząiąc boléść odbiia / obłok zdéymuie.

Brodáwkóm. Przećiw brodawkam / nátłuc korzenia z lupiną miedźiáną / á z Sándáráką/ nátłukszy pomázywáć. Plinius.

Párchy bydlecé. Párchy y krosty káżdé bydlece wygaia / á to czyniąc máść z korzenia tego/z Kadźidłem/z Woskiem/ á z Smołą/ mázáć. Plini.

Muchóm. Wodá w któréy mocza to korzenié / wystáwiona ná muchy / gdy iéy vkuszą/ bedą zdycháć.

Cap. CXLVII.

Endivia, intibus hortensis, seris.

Mléc Wysoki.

W *Kápitulum o Podrożniku wypisano, że* Cicoreum Intibus à Seris *máią rózność: A ták tu záś vkáżem rózność tego słowá* Endiuia *Mlécu wysokiégo, bo rozmáité są Mlécze wysokié.*

Endiuia, Seris, Intibus, Sõchus, idem. *Mlécz, á ten dwoiáki.*	*Ieden Mlécz wysoki domowy,* Endiuia, *á ten záś dwoiáki.*	*Mlécz wysoki z modrym kwiátem,* Endiuia Bianca.
		Mlécz wysoki ogrodny z żółtym kwiátem, Intibus.
	Drugi polny Sonchus, *ten tèż dwoiáki.*	*Mlécz ostry, máiący ná sobie iákoby igły, zową* Seris, Sonchus, Taraxacon.
		Gládki, zową Scariolla.

Nátura. TE wszystkié Mlécze są iednákiégo rodzáiu / iednáko wszystki ochłádzáią y osuszáią / odwilżáią náfzé ćiáło w pierwszym stopieniu.

Dioscorides. Moc á nátura

Zápaleniu Zołądká. Mléczów ieſt ochładzáć śćiągáć nieiáko/dla tego ná plaſtrze przyłożony żołądkowi / zápalenié w nim oddala : tákież y wſzyſtki boleśći / ktoré bywáią z ogniá álbo oſtrégo pićia.

Morzeniu w żołądku. Mleku. Przećiw gryzieniu w żołądku / nátluc ſoku y dáć w polewce pić : mamkam obfitość mléká iedzoné czynią.

Boleśćiam w ſtolcu. Przećiw boleśćiam á zápaleniu w ſtolcu / ten ſok rozmoczywſzy w nim wełnę przykłádáć.

Zápaleniu w máćicy. Przećiw boleśćiam y zápaleniu niewieśćich mieyſc / á zwłaſzczá w máćicy/ tákież przykłádáć.

wężowému vkąſzeniu. Przećiw vkąſzeniu wężowému / á nawiecéy niedźwiadkowému/korzeń y liśćie nátłukwſzy dobrze kłáść.

Wſzyſtki Mlécze bárzo zdrowé żołądkowi / zástánawiáią biegunki/ á nawiecey z octem iedząc. Biegunce.

Auicenna piſze / że wſzyſtki Mlécze posilaią ſerce. Sercu.

Sok z Mléczu wárzony/ z cukrem pity / wypądza wilgotnośći.

Zágniłą wątrobę wyczyśćia/ febry odpądza.

Cap. CXLVIII.
EPITIMON
Inuolucrum,
Wyłup Thymowy.

EPITimon nie ma żadnéy różnośći od Wyłupu/ iedno iż Wyłup rośćie ná Lnie/ á ták zową: á Epitimum ná ziółku Timō, ále iedná rzecz/ tylko nábywáią śily ſwéy z ziela ná ktorym ſie śćielą/ dla tego Epitimon ma oſobliwą moc/ ktorą nábywa z Timō. Dioſcorides lib. 4. ca. 172. piſze/ że

ße/ że Epitimon iest kwiát Timowy/ dla tego Doktorowie niektorzy dowodzą/ że to Epitimon ktore máią Aptékárze nie praw-

dziwé Epitimō, bo nie iest kwiát/ ále rodzay Wylupowy: przeto opuszczáiąc oné gadki (Dioscorides piße ex modo suo loquendi) iáko też mówiemy/ Jemiołá iest kwiát Debowy/ iże sie ściele ná Debie/ y mocy z Debu nábywa/ dla tego Mesuę dobrze piße Epitimum, roście przy Timon/ iáko Wylup przy Lnie.

Przyrodzenie. Wylup Timowy iest zágrzéwáiący á wysußáiący w wtórym stopniu: Ale Paulus y Galenus piszą/ że w trzecim stopniu.

Otwiéra. subtilizuie. Ma moc piße Mesuę ciérpniącą/ subtilizuiącą/ rozrzucáiącą/ otwiéráiącą/ zátkánia/ zámulenia á posilánia.

Purguie. Piiąc z winem álbo z miodem Epitimon, purguie z człowieká flegmy plugáwé y kolery czarné/ to iest Melánkolią. Diosco.

Melánkolia. A osobliwie máterié czarné/ ßpetné/ á ktoré nádymáią człowieká wywodzą/ á to biorąc cztery drágmy z miodem. Diosco.

Morzeniu. w żywocie. Plinius 26. cap. 8. oddala od człowieká piiąc morzenié w żywocie y bolączki wnetrzné rozbiia.

Kaßlu. Dychawicy Puchlinie. Też dobrze z niego czynić lákwarz z miodem/ pożywáć ná kaßel/ dychawice/ á tym lepiéy/ gdy przydaß Kosácceu. Plinius.

Też dáiąc z winem/ opuchliny wyciąga. Plin.

S. Wálentego. Boiázni. Záwrácániu. Śledzionie Świérzbom. Tredom. Mesuę. Ma z przyrodzenia/ że wywodzi melánkolią/ to iest/ czarné wilgości/ á zwłaszczá z głowy: dla tego dobrze ii bráć ktorzy máią padáiącą niemoc/ boiázni y záwrácánié y boleść głowy/ zámuleniu śledziony/ nérek/ á nawiecéy ná wßystki tredowáciny y świérzby czarné/ omdléwániu/ w bokach álbo w słabiznach boleniu/ febrze czwartégo dniá odpądza/ bolączki odpądza czarné kánkrowáté/ y Elephancią odpądza.

Cap. CXLIX.

ERVCA, EVSOMON, Rucula.

Biała Gorczycá.

Biała Gorczycá iest gorąca á czyniąca wiatry/ iáko piße Galenus 7. Simpli. Platearius piße/ że ciepła y wilgotna w wtórym stopieniu.

Małżeński vczynek. Dioscorides libr. 2. capit. 129. biała Gorczycá pobudza małżeński vczynek/ iedząc ią surowo álbo w sáłatach.

Vrynie. Trawi. Nasienié tákież czyni/ á nád to vrynę pobudza: pomaga ku trawieniu

wieniu biała Gorczycá / dobry żywot ná stolce czyni.

Kłádą do korzenia naśienié białéy Gorczyce / á zwłaszczá gdy pokarm chce dlugo bez skáżenia chowáć. Diosc.

Niedźwiat kowi. Gadóm. Plinius lib. 20. cap. 13. Naśienié białéy Gorczyce / niedźwiadkowému vkąszeniu y iádowitym gadóm sprzećiwia sie.

Piegom. Opaleniu. Przećiw niedostátkóm płći ná licu / piegóm y opaleniu ná słońcu / nátłukwszy z miodem / pomázywáć / ná piegi z octem. Pli.

Blizny. Przećiw bliznam czarnym / ná tlukwszy naśienia zmiészáć z żółcią wołową / y mázáć / wychedoży. Plinius.

Biczowániu. Pisze Plinius: kiedy kogo miano káráć ćieżko / á ónby niemógł wyćierpiéć / nátárwszy naśienia z winem dawano wypić.

Czyni nieiáką zákámiáłość / że człowiek nie ták ćieżko bićia czuie. Galenus.

Kászlu. Galenus 7. Simp. Dobrze czynić z niéy loch z miodem / á bráć dla kászlu / bo wywodźi grubośći plugáwé z pierśi.

Bolączkom zá vchem / ná pierśiach / Mosżenkach. Rozbiia też bolączki álbo guzy zá vchem: tákież ná pierśiach v pánien / tákież ná mosżenkach.

Cap. CL.

ERYNGION, ERYNGVS, corruptè Iringus.

Mikołáiek.

Dioscorides libr. 3. capit. 21. Z rodzáiu kolacych źiół iest Mikołáiek: ma moc zágrzewáiącą.

Miesiącom. Mikołáiek gdy ij piią / pániam mieśiącé wywodźi y vryne. Dio.

Gryźienié

W żywocie gryzieniu. Gryzienie w żywocie y odymánie/ álbo puszenie odpadza. Diosc.

Wątrobie. Którzy máią zápsowánie wątroby: przeciw wypitému iádowi: przeciw vkąszeniu iádowitému gádów / dáć pić.

A tym lepiey bedzie spráwował / gdy dasz z naśieniem plastr Máku polnego. Diosc.

Bolączkom zá vchem / pod gárdłem. Przeciw bolączkóm zá vchem álbo gruczołóm / álbo pod gárdłem: piiąc á przykłádáiąc vzdrawia. Diosc.

S Wálentego. Przeciw pádáiącey niemocy / korzeń wárząc / y dawáć pić / abo z miodem lekwarz przypráwuiąc/ dawać tym obyczáiem / komu ná plecach bole y źimná bywáią. Dioscorides.

Cap. CLI.

ERYTRODANON, RVbia Satiua, Rubea Tinctorum. *Márzánná*.

AVerois 5. Collig. Márzánná iest zagrzewáiąca y wysuszáiąca w trzecim stopniu.

Dwoiáka Márzáná. Dioscorid. Dwoiáka iest Márzánná / iedná śiana / druga polna: polna nikczemna / śiana prócz lékárstw / ná wiele rzeczy ku farbam potrzebna. Jáko pisze Plinius li. 24. cap. 11. Márzánná iest która farbuie welny y skóry. W lékárstwach ma wielkie pomocy / spráwy / bo vrynę pobudza.

Vrynie.

Żółtośći. Żółtą niemoc vzdrawia / piiąc z winem miodowym / ále lepiey z wodą.

Liszáiom. Páráliżom. Liszáie / nátárwszy w otcćie / spádziąpáráliżẽ záráżone vzdrawia.

Miesiącom. Korzeń piiąc / wywodzi miesiące / Biegunki vstánawia.

Dioscorides libr. 3. capit. 151. Korzeń v Márzánny ćienuchny długi / przyczerwieńszym / vrynę wywodzi: dla tego w żółtey niemocy z wodą miodową pić Márzánnę / bo przez vrynę wyczyśćia żółtośći.

Żółtey niemocy.

Biodrám. Dnie. Páráliżom. Boleściam biódrowym / y dnie / páráliżem záráżonym. Tákież którzy piią Márzánnę / máią się myć w łáźni záwżdy piiąc. Dioscorides.

Wężowe vkąszeniu. Też Márzánná pomaga vkąszeniu wężowemu / á to sokiem z octem ráne pomázuiąc / á liśćie z winem piiąc. Diosc.

Sledzionie. Naśienie piiąc z octem / wyczyśćia śledzione y wysusza. Dioscorides.

Miesiącom. Łożyská. Korzeń przykłádáiąc pániam in pessario, wywodzi płód / wyćiąga łożyská / mieśiące. Diosc.

Trądu. Przeciw białému trądowi / ábo krostkàm białym po licu / nawárzyć Márzánny z octem / á tym omywáć. Diosc.

Sledzionie Wątrobie. Nerkóm. Paulus lib. 7. Korzeń tego ziela / śledzione / wątrobe / nérki / ták mocno wyczyśćia / że vrynę krwáwą wywodzi.

Eritrodanum Theophrastus wypisuie lib. 4. cap. 14.

Cap. CLII.

EVFRAGIA, EVFROSINE, Adhil. *Swiecżki*.

TO ziółko y piekne y cudne imie

imie ma / á oczy bárzo oświéca/ znáią ie pospolicie/ przy lasach/ przy górách roście/po borach: tego ziela stárzy lékárze nie ználi/ bo áni Dioscorides, áni Galenus, áni Plinius nie wypisuią. Pandectarius przywodzi świádectwo ex Paulo, ále áni sie śniło o tym Paulusowi.

Jest cieplé y suché: ón stárzec zacny á známienitéy pámięci Polski Jpocrates/ Doktor Miechowitá/ w swych kśiążkách/ de cōseruatione sanitatis, de Eufrasię aqua, dźiwno á bárzo to ziółko chwali w náprawowániu wzroku y posilániu / á zwłaszczá w leciéch zimnych / w ludźiech / którzy są flegmátyczni: dla tegoż przydáie / iesli kto spólem z Swiéczkami Koszysczko/ Rute / Celidonią będźie wypalał przez piecek wódke / bárzo tá wodká oświéca wzrok/ wyczyścia oczy.

Dobrze téż to ziele wárząc pić dla wzroku / náprawia. Tákież czynić z niego proch/ á z tym prochem iadác / potráwy posypowáć/ y w picié sypáć. Wzroku.

Drudzy vczą czynić Trágras/ wziąwszy prochu z Swiéczków część/ Cukru dwie/ á ták po ziarnku posypuiąc ná chléb/ iedzą/ ábo z winem piią.

A to pámiętay/ y to ziółko dobré in ætate flegmatica, & complexione senili. Nad to iż oczóm pomocno / pámięć bárzo wspomaga y náprawia / pożywaiąc go wszelákim obyczáiem z winem piiąc.

Cap. CLIII.

EVPATORIVM, HEpatitium.

Wątrobné źiele.

SJlné rostérki miedzy Doktormi około tego źiela : bo ták Aptékárze iáko Doktorowie mówili/ że Szadźiéc źielsko szpetné/ iest Eupatorium. Potym Leonicenus vkazał z náuki Dioszkoridesowéy / tákież Pliniuszowey/ że to nie może bydź: zá czym też vkazał / że ziele które zową Rzepikiem/ iest prawdźiwé Eupatorium. Potym tákież drudzy Doktorowie/ iáko Menardus, Braseuolus, y wszyscy tego czásu trzymaią/ták Doktorowie iáko Aptékárze. We Włoszéch záśie też vkazáli/ iż to ziółko Rzepik nie dobrze po Láćinie álbo po Grécku mieniono Argemone, álbo Agrimonium , bo Agrimonium ma Rzepik.

kwiat

kwiát czérwony/á potym główki iáko mákówki / cosmy wyssey wypiſáli : á Rzepik niéma zadnych mákówek.

Rzepik *Eupatorium.* Ze nász Rzepik ieſt Eupatorium, ſluchay co piſze Dioſcorides lib. 4. cap. 39. ieſt Eupatorium iákoby Chróścik / pręt ieden z korzonká wychodźi ćienki / twárdy iákoby drzewno / álbo drzewniſty/ przyczérnieyszym / kosmáty/ proſty/ná łokieć długi/ liſtki ma iáko v konopi / ieden ná pięć liſtków/ rozdźielony : z onych pięći / káżdy podobny Pięćperzycy: naśienié rośćie przy rószcze ku żiemi ſkłániáiące ſie/ oſtré á kosmáté / iż gdy vſchnie/tedy imuie ſie ludzkiego odźienia/ á oſádźi ſie/ że też z pracą może bydź odięto : To káżdy obaczy/że Rzepik ma w ſobie té włáſności.

A Plinius lib. 25. cap. 6. ták piſze:Eupatoriū ma pręt odrzewniáły / przyczérnieyszym / kosmáty / długi ná łokieć/ liſtki ma rozdźieloné iáko v Pięćperzice/w iednym liſtku pięć liſtków rozdźielonych/ ták że wszyſtki wypiſowánia zgadzáią ſie ná Rzepik : Szadźiec ziele tego nie ma/bo ma liśćie iáko v Pokrzywy/wielkié/ szpetné/ że niwczym niezgadzáią ſie z Eupatorium.

Wątrobné ziele á zwłaſzczá liśćie iego léczy rány wrzedliwé / które niemogą bydź zléczoné/á to nátłukszy z ſádlem wieprzowym y przykłádáć. Dioſc. — Ránam wrzedliwym.

Naśienié tego źiela y ſámo źiele bárzo léczy wątrobę zákáżoną: tákież gryzienié w żywoćie / á to wárzywszy pić. Dioſco. — Wątrobie. Gryzieniu w żywoćie.

Plinius lib. 25. cap. 5. naśienié tego źiela z winem wárzoné dáiąc pić / czérwoną niemoc vſtáwia. — Czérwonéy niemocy.

Pomaga wątrobné ziele przećiw káżdému zámuleniu/ ták wątroby iáko nérek y ślédźiony y żył. — Zámuleniu

Rzepik który ieſt Wątrobné ziele / gdy kto w winie czerwonym zczmiącym wárzy / á tym plugáwé rány wymywa/ tedy ie czyśćiąc goi/ tákież y ſadzele. — Ránom plugáwym. Sadzelóm.

Tenże Rzepik / gdy ná rány źle zágoioné/ ſtłukwszy / przykłáda / tedy ie otwiéra.

Cap. CLIIII.

EPATICVS FLOS,

Eupatorium Mesuę.

Dźiewięćiernik.

Swiádomy kwiatek z źielem Dźiewiećiernik/ iest źiółko niewielkié ilé Gęśi poléy/ zową Numulariam, kwiatek ma biały pieknéy/ trzy álbo czteréy gáłąśki wychodzą z korzenia/ około którychlistki malé źieleniuchné/ nasienié bywa żółté.

Jest smáku przygorzczeyszym/ Ruskié Niewiasty zową Przywrot.

Tego źiela proch kto piie/ którzy ćieżko dźwigáiąc drzewá/ kámienie/ y insze rzeczy ćieżkié/ tedy bedźie zdrow zápoćiwszy sie.

Niewiasty kładą dźieciam do kąpieli/ á tym od káżdéy złéy przygody wybawiáią dźieći.

O tym źielu powiedáią/ iż gdy ieden mąż wźiął złą wolą przećiw żenie/ áby ią zábił/ y wywiódł żonę do lásá/ áby tám vczynił swéy woléy dosyć/ oná idąc vrwálá tego źiółká/ y trzymálá/ á mąż strácił swą myśl złą/ tákże y drugi y trzeći raz. A przeto mniémáią bydź to źiółko Anacampserum Plinii, o którym pisze Plinius lib. 24. cap. 17. Które źiele czyni miedzy małżonki miłość wielką. Przeto Ruski zową Przywrot/ iáko przywrácáiącé ku miłośći.

Cap. CLV.

ESVLA, SCEBRAM minor,

Niektórzy Pityusa *y* Cyparissia *zową* species Tintymali, Diosco. *Sosnká.*

Aczkolwiek niektórzy mówią/ że Pituisa v Dioszkoridesá iest nászá Sosnká: Ale opuszcáiąc wszystki gadánia/ może bydź rzeczoná nászá Sosnká/ Esula Diosco-

Dioſco. badź Paralios tertia ſpecies Tintymali, to ieſt / rodzay trzeći Romanowégo źiela / badź Cypariſios gdyż iednakiéy ſą mocy.

Sośnká ieſt purgácia chłopſka / zápala náße ćiało y wyſußa w trzećim ſtopieniu / mléko z niéy ieſzcze gorzdßé: gdy iéy kto chce pożywáć / nalepiéy moczyć w winnym otćie śiedm dni / potym wyſußyć / ſtłuc ná proch / mówie ſkórki z korzonków / ktore ſą nalepße / á przydawáć rzeczy / ktore ſerce / żołądek y wątrobę pośiláią.

Purguie Flegme. Wodá z opuchliny. Meſuę purguiąc wywodźi flegmę y ſmrodliwé plugáwośći z ćiáłá: tákież wodę z záſkorza żołtą ktora dźiała puchliny / dla tego dobrze ią dáwáć w opuchlinach.

Melánkoliiey. Francy. Też wywodźi materié melánkoliczné / to ieſt / złé / czarné / ktore czynią france / hániebné bolączki / rány czarné wrzedliwé.

Stáwóm. Też dobrze ią dáwáć tym / ktorzy máią boleśći w ſtáwiech.

Pikulki z Sośnki. To lékárſtwo nawiecéy zależy ku opuchlinam / dla tego Meſuę vczy czynić z niéy pikulki tym obyczáiem.

Weźmi korzenia wymoczonégo Sośnki trzy cześći / Mirabolanów z Aptéki żółtych cześći czterzy / Aloes cześći pieć / ſtłukßy przyprawić z ſokiem Kopru Włoſkiégo / álbo z ſokiem Piołynkowym.

Wino ſośnczáné. Drudzy vczą á lepiéy / wźiąć korzenia y moczyć w winie przez noc / á potym odlawßy wino / zágrzawßy dáć pić / á to roſkoßnym á ktoré ledá co rußy.

Cap. CLVI.

FABA.

Bob.

BOb iáko Paulus piße / záźiąbiáiący á oſußáiący / niedáleko od miernośći ná ßéğ ćiálá odchodźi / to ieſt / ieſt bliſko natury náßéy / ktora miedzy wßyſtkiémi żywioły ieſt wielkiéy miernośći.

O Bobie ßéroko Theophraſtus lib. 3. cap. 3. Niektorzy pißą / że Bob naß ktory mamy / nie ieſt ten ktory wypiſuie Dioſcorides, Galenus, y Plinius: á to iż powiedáią / że Boby ktoré oni pißą / ſą źiárná máłé / ták iż ośmnaśćie ich w iedne drágmę / ále v nas táki ieſt / iż iedno álbo dwie źiárnie záważą drágmę / á ták ſie nie zda: lecz to dowodzenié nie czyni doſyć / gdy widźimy y w inßych źiárnách / iáko pßenicach / iż w iednéy ſtronie wietßé niż w drugiéy: iam w Weneciiéy widźiał Sycyliyſkiéy pßenice źiárno / wietßé niż náßé troiáko / tákież o Bobie rozumiéy.

Bób nádyma żywot / trudno w żywoćie ſtrawion bywa: czyni nieſpánié / dla tego Polacy dobrze czynią / ktorzy o Bób iadáć nie ſtoią. Dioſ. lib. 2. cap. 96. Przyrodzenié.

Kászlom. A wszákóż dobrzy ieść przeciw kászlowi/ á ciáło tuczy. Dioſ.

Morzeniu w żywocie. biegunce. Tákież wárząc Bob / á w ocie z wodą iedząc/gryzienie w żywocie oddala : tákież biegunki żólté vstáwia. Dioſ.

Wrácániu. Cudziéż przeciw wrácániu / dobrze ieść Bób: á gdy ij kto wárzy/ tedy odlać piérwszą wode/á w drugiéy dowárzáć/ nie ták bárzo puszy / zielony wiecéy záſzkadza. Dioſ.

Ránam Zápaleniu. Mąkę Bobową rospuściwszy z iáiem álbo z czym inszym / rány goi bárzo mocno/ á zápalenie odpądza. Dioſcorides.

Sadzelom ná pierśiach. Mleku. Pániam ktorym ſie czynią ſadzele ná pierśiach / álbo mléko zśiáda w gruzły / tą mąką z oleykiem rożánym okłádáć. Dioſ.

Bolączkóm. zá vchem pod gárdłem. Guzy y bolączki zá vchem / pod gárdłem / w dymionách odbiia/á to zmiészawszy z mąką Fœnugręci á z miodem. Dioſ.

Zápuchnieniu około oczu Przeciw zápuchnieniu w oczu álbo około / wziąć téy mąki / Rożánégo prochu / Kádźidłá á białku z iáią / vczynić plaſtrzyk/ przykłádáć w winie námaczawszy : Przeciw zábiciu w oko / przykłádáć tákież. Dioſ.

Zábiciu w oko.

Łzom z oczu. Przeciw płynieniu z oczu łez / ziarnek przez łuſki w vśćiech ná żucháć á przykłádáć ná czoło. Dioſcorides.

Mosznóm. Przeciw zápaleniu y opuchnieniu w mosznách / álbo tám iákiému wrzodu/náwárzyć Bobu w winie á obłożyć. Dioſ.

Sinośći pod oczymá. Czarnośći álbo śinośći pod oczymá z miodem wyćiéra. Dioſ.

Ránam w ſtolcu. Rány / álbo guzy w ſtolcu / przyprawuiąc plaſtr goi. Dioſ.

Gdyby komu po vkąszeniu piiawki niechćiáłá krew ſtánąć/rozłupiwszy ziarnko przyłożyć ſtrone rozłupioną. Dioſ.

Cap. CLVII.

FABA ÆGYPTIA, PONtica, Colocaſia.

Po Polſku może być wezwano Bòb Egyptſki.

BOb Ægyptſki rośćie w Ægyptcie / ma liſt wielki iáko Kápáliny / głąbik ná łokćiu miąższy ná pálcu/kwiát rożány ná wzrok máku / ále więtszy dwoiáko niżli v máku: á gdy okwitnie/ ma ſtrącze iákoby v Sczmielów plaſtry miodowé/ w ktorych ieſt Bób ná

śienie

śienié: to ſtrącze zową téż Cibotium, korzenié ma iáko v trzciny członkowáté/ rośćie ná mokrych mieyſcách/ iedzą w onych ſtronách to korzenié wárzoné y ſurowé. Dioſco. lib. 2. cap. 97.

Przyrodzenie. Bób Ægyptſki ma moc śćiągáiącą y ćierpnącą: dla tego Zołądkowi żołądkowi bárzo zdrowy/ gryzienié Gryzieniu w żywoćie. w żywoćie oddala: tákież biegunki żółte/ y morzenié około pepká. Biegunkam. A to czyniąc z niego krupki á w wodźie z miodem wá rzyć/ iadáć. Tákież wárząc źiarná w wodźie/ pomagáią/ á piiąc.

Opuchlinóm. Téż ták dáiąc/ pomaga puchlinam/ bo wyćiąga wodę złą z zaſkórnią.

Cap. CLVIII.

FERVLA, NARTEX.

FErula to źiele/ ieſt podobné Swiniéy wſzy/ która rośćie ná błoćiech/ ieſt rozmáitych Ferul dośyć: ále piſzą o poſpolitéy/ która ma gáłęźi wielkie/ liśćie iáko v Kopru/ rózgá iáko Weſzká.

Plwániu krwią. Dioſcor. lib. 3. ca. 82. Dobrze pić wnetrzny ſok z Feruli przećiw plwániu krwią/ y żółtym biegunkam/ y gryźieniu około żołądká: tákież przećiw vkąſzeniu wężowému.

Krwi z noſá. Przećiw krwie zbytniému z noſá ćieczeniu/ kłáść w nos. Dioſcorides.

Biegunkóm. Naśienié tego źiela/ dobrze téż pić przećiw biegunkam: áby pot był pobudzon: nátluc naśienia z oliwą/ á pomázywáć y wywodźi pot. Dioſcorides.

Plinius ſzerzéy wypiſuie li. 20. cap. 23.

Cap. CLIX.

FILIX PTERIS, FILIX Fenaria, Filix fœmina, Oſmunda Regalis.

Polna Páproć.

DIoſcorides lib. 4. cap. 178. Páproć polna niéma głąbu áni kwiátu/ áni naśienia/ tylko ieden liſt wychodźi/ który ſie rozſzérza ná zwyſz ná łokćiu/ około drobno iáko v ptaká wielkiégo pióro/ zna każdy Páproć wielką/ y chłop pro ſty/ bo y roléy nie miłuie ná któréy ſie rodźi Páproć/ te Páproć zową Zenczyzną. Rolą pſuie.

Náturá. Galenus 8. Simp. Páproć polna w korzeniu ma śiłę/ ieſt gorąca á ſucha w wtórym ſtopieniu: dla tego zábiia w żywoćie chrobaki okrągłé y ſzérokie/ álbo pła ſkie/ á to piiąc cztéry drágmy w miedźie korzenia Páproćiánégo. Chrobakom.

Dioſcorides tákież piſze/ á potym przydáie/ że lepiéy y mocniéy

Robakom płáſkim. wyrzući robaki płáſkie/ gdy przydádzą Skámoniey ábo ćiemierzi ce czarney káſek/ ziárno ábo trzy/ á pierwey kes Czoſnku zgryść.

Sledzionie. Ktorzy zákáżoną máią śledzione/ tákież bárzo pożytecżno pić ten korzeń/ á plaſtr czyniąc zniego/ nátłukwszy z ſádlem/ ná śledzione przykłádáć.

Swinie tu czy. Plinius lib. 17. cap. 9. piſze/ że korzeniem tego ziela świnie bárzo tyią/ dla tego dobrze świnie wypądzáć gdzie Páproć rośćie.

Purguie Opuchlinom. Purguie korzeń Páproćiány człowieczy żywot gdy ij piie: dla tego dobrze dáwáć w opuchlinach/ bo wywodzi wody żołte z zaſkorza.

Niepłodność czyni. Niema bydź dawána pániam bo brzemienney kázi płod w żywoćie/ á inſzé czyni niepłodne wiecznie. Plinius.

Jáko ią trácić z roley. Iż Páproć pſuie rolą: dla tego vczy Plinius lib. 18. cap. 6. trácić Páproć/ tem obyczáiem/ gdy Páproć wſchodzi/ tedy kiiem otłuc wierzchy/ ábynieroſłá gáłąź/ á to czynić przez dwie lecie/ tedy wyginie. Tákież gdy bywa naywietſzy dzień/ w Suché dni po Swiątkach/ gdy ią będzieſz w ten czás wyrywał/ nie będzie rośłá więcey.

Cap. CLX.

FILIX MAS, THELIpteris, Oſmunda, Mimpheopteris.

Błotna Páproć, zową też Struſowé pióro.

TA rośćie przy leśiéch/ przy błoćiéch/ przy rzékach/ ma liśćie iáko Struſowé pióro/ niema kwiátu áni naśienia/ korzenie chropáwé/ długie miąſſe/ niemal tákieyże mocy iáko y pierwſza/ zową ią mężczyzná.

Robakom płáſkim. Dioſcorides libr. 4. capit. 179. piſze: korzenie też tey Páprotki piiąc z miodem/ ſzerokie chrobaki álbo gliſty wypądza zabiwſzy z żywotá.

Gliſtóm. Przećiw okrągłym gliſtóm/ tedy z winem dáwáć pić trzy drágmy: iedno też y tey niedáwáć białym głowam/ bo w żywoćie płod zábiia/ á inſzym wieczné nie płodnośći czyni. Niepłodność czyni.

Ránam wrzedliwym. Przećiw ſtárym/ ſzpetnym á plugáwym ránam wrzedliwym/ náſuſzywſzy korzenia nátłuc ná proch á poſypowáć/ káżdé wygoią.

Bydlętóm ná otártą ſzyie. Bydlećiom/ ktorym ſzyie otrą álbo owrzedzieią/ tedy tym prochem poſypowáć rány.

Młode liſtki gdy nowo wſchodzą z ziemie/ tedy dobrze ieść tym ktorzy chcą żywot odwilżyć.

Liśćie

Liście tego ziela pluskwy zábiiáią.

Cap. CLXI.

FIMVS ANIMALIVM, Stercus Apopatos, Gnóy.

Stercus Gnóy. Gnóy

SErapio piše: káždy Gnóy iest ciepły / rozmiekczáiący / przyciągáiący / ále ieden wiecey niž drugi.

Dioscorides lib. 2. cap. 72. piše: Gnóy vśmierza y vlžywa zápalenié w ránach świeżych.

Wołowy. Zápaleniu w ránách. Wrzodóm. Gnóy Wołowy / który chodzi ná páſtwiſkach / wziąwſzy ij ná liśćie iáki šeroki / zwlaſzcza Łopianowy / y vwinąć / zágrześć w popioł ciepły aby ſie zágrzał / á ták ciepły przykłádáć dla przerzeczonych niemocy. Biodrom Tymże

Biodrom. Tymže obyczáiem przykłádáiąc dla vlženia boleści w biodrach / y w krzyżach / tákież w podágrach pomaga. Dioscorides.

Gruczołom zá vchem / pod gárdłem. Tenže Gnóy táki / z octem zmieſzány ciepło / á przykłádáiąc ná gruczoły / wrzody twárdé zá vchem pod gárdłem / pod pázuchy / y indzie / tedy ie rozpadzą. Dioscorides.

Mieśiącóm. Paniam którym ſie mácicá vtrząśnie álbo vpádnie / kádząc ſie zniém / záś przyidzie ná mieyſce ſwoie. Diosc.

Komorom Tenže Gnóy ták zápaláiąc á kádząc / komory z domu wypądzą. Diosc.

Koźi. Žołtośći Kozie bobki. Kóz które po leśiech po ſkálach chodzą / pité z winem / žółtą niemoc ſpądzáią z człowieká.

Mieśiącom. Też bobki pijąc w czym wonnym / mieśiącé wypadzáią: tákież płód z žywotá / dla tego rodzącym dobrze pić. Diosc.

Pławam. Przeciw zbytniému cieczeniu przyrodzonych rzeczy pániam / dobrze ſuché przykłádáć zmieſzawſzy z kádzidłem ná wełnie. Tákież vſtánawiáią wſzelákié zbytnié krwie cieczenié z octem. Dioscorides.

Párchom. Łyśinie. Przeciw głowie łyséy z párchów / nátłuc tych Bobków z octem á przykłádáć ná párchy. Dio.

Podágrze. Nátłukwſzy z ſádłem / dobrze mázáć przeciw podágrze. Diosc.

Sadzelom zá vchem Ogniu piekielnému. Przeciw ſadzelóm zá vchem / tákież ogniſtym wrzedzienicam / piekielnému ogniu / nátłukwſzy w otcćie winnym álbo w winie przykłádáć. Dioscorides.

Biodrom. Przepala. Przeciw boleściam w biodrach / zową dná: tym Bobkiem dobrze przepaláć w dołku ná rece pod pálcem wielkim / gdzie ſie ręká z łokciem ſchodzi: napierwéy wełny rozmoczywſzy w oliwie przyłóż / potym gałki kozie zápaliwſzy ná ono mieyſce kłáśdź y trzymáć ogniſté áž przepalą: á ták trzymáć ránę gnoiąc / wyciągnie z biódr złą máteryą. Dios.

Owczy. Krostam ná licu. Brodawkam. Záśie Gnóy owczy / nátárwſzi go z octem pomázywáć ná té kroſty / które bywáią ná licu płynącé / tákież ná brodawki y inſzé wrzedliwé ſadzele / goi. Diosc.

Opaleniu. Opárzeniu. Przeciw opaleniu álbo opárzeniu którégokolwiek członká / nátrzéć owczych Bobków z Różánym oleykiem á z woſkiem / á tym okłádáć zgoi.

Tenże

Tenże Gnóy vſtáwia plwánie krwią: y ktemu dawne boleśći w pierśiach vśmierza.

Końſki. Krwi. zbytniéy. Záś Końſki álbo Ośli gnóy / ták ſuchy álbo ſpalony / przydawſzy octu / zbytnié płynienié krwie vſtánawia.

Vkąſzeniu Niedźwiadkowemu. Gnóy od źrzébiąt/ktore ſſą ieſzcze w ſtádźiech ná páſtwiſkach/ vſuſzony á pity z winem / vzdrawia od vkąſzenia Niedźwiadkowégo. Dioſcorides.

Gołębi. Guzom. Gnóy Golebi ieſt bárzo gorący / á przepala gdzie ii przyłożą: dla tego nátłukwſzy go z octem / przykłádáć ná guzy/ rozpędza.

Ogniſtym Wrzedźienicóm. Ogniſté wrzedźiennice z miodem nátłukſzy z naśieniem Lniánym á z oliwą/ przegryza. Diſco.

Kokoſzy. Grzybom iádowitym. Gnóy Kokoſzy tákież czyni iáko Golebi/ ále nie ták mocno: A oſobliwie pomaga przećiw iedzeniu iádowitych grzybów / álbo iákichkolwiek bedł iádowitych / á to piiąc z winem.

Boćiani. S. Walentego. Gnóy Boćiani kto piie / temu tráci pádáiącą niemoc.

Myſzy. Liśinam z párchów. Myſzy Gnóy nátárwſzy go z octem winnym/mázáć ná łyśine która bywa z párchów / zgoi y wypełni.

Kámieniu. Myſzy Gnóy z Kádźidłem á z miodem dáiąc pić/ łamie kámień y wypędza. Dźiećióm czyniąc z niego czopek y przykłádáć / czyni ſtolce.

Pśi Gnóy czáſu Kánikuły/ to ieſt / po świetéy Márgorzáćie zbiéràny/ vſuſzywſzy dáwáć z winem pić, którzy máią biegunkę/ vſtánawia. *Pśi gnóy.* Biegunkam.

Biały gnóy pśi własność ma przećiw ſquinánciiéy. Auicen. 5. Col. Skwinánciiéy.

Gnóy człowieczy świeży/á ná zápalenié rány przyłożony/ogień odpędźi / á ból oddali / ráne ſtuliwſzy zágaia. *Człowieczy.* Zápaleniu. Ran.

Suché łáyno człowiecze przećiw bolączkam w gárdle / ztárwſzy z miodem / mázáć gárdło / roſpądza. Bolączkom w gárdle.

Wilczy przećiw kolice / Auicen. 5. Colli. *Wilczy.* Kolice.

Szérzéy o tych gnoiách Plini. lib. 17. cap. 9.

Cap. CLXII.

FÆNICVLVS,

Maratrum,

Kopr Włoſki.

KOpr Włoſki znáią ludźie wſzyſcy/ we Włoſzech śilnéy wagi / ábowiém kołacze chleby z nim czynią/mieſá wieprzowé naśieniém gdy ie ſolą poſypuią/ to mieſo bárzo ſmáczné woniáiące y zdrowé.

Galenus 7. Simpli. zágrzéwa Kopr Włoſki mocno / że dochodźi trzećiego ſtopienia / wyſuſza tákież: A Paulus 7. piſze / że w piérwſzym ſuſzy.

Dioſcori. lib. 3. cap. 77. Włoſki Kopr / gdy go mámká pożywa/ Mámkóm.

Mleko wa / mléko iéy mocno mnoży: Takież czyni naśienié piiąc ie/ná wárzywszy z Tyzánną.

Vrynie. Wárząc Kopr Włoski dawáć pić / áby vryne pobudzał.

Nérkóm Vrynie. Przeciw boleściam w nérkách: takież dla wywiedzienia vryny z nérek w boleściách pecherzowych / wárząc dobrze pić Kopr Włoski. Dios.

Vkąszeniu Wężowe. Przeciw vkąszeniu wężowému / wárząc z winem y pić. Dios.

Miesiąćom. Zolądkowi. Pániam piiąc mieśiące wywodzi/brzydliwośći/w febrach/ y zápalánie żoládká oddala/ piiąc zimną wode.

Psá zápámietalego. Przeciw vkąszeniu zápomniáłégo psá/ nátłucz korzenia z miodem / á vczynić plastr / obłożyć ráne. Dios.

Oczóm. Mgłam. Sok z ziela náczyniony/ á potym ná słońcu wysuszony/ pożyteczny ná wszystki niedostátki oczu/ wyczyśćia z oká wszystki zácmienia/á oko oświéca/a tym lepiéy/ gdy bedzie z miodem rospuszczony / bo stáré mgły z oká ociéra. Z korzenia też ten sok czynią/á tym lepiéy bywa / ná niedostatki wszelákich oczu. Diosco.

Nerkam. Opuchlinam. Korzeń Kopru Włoskiégo z Tyzánną wárząc/dobrze dawáć pić w boleściach nérkowych od puchliny/ z winem piiąc oddala. Dioscorides.

Płucom. Wątrobie. Też korzeń Kopru Włoskiégo piiąc z winem álbo z wodą / wszystki niedostátki w plucach/ táktież w wątrobie wyczyśćia.

Wężóm. Plinius libr. 19. cap. 9. pisze / że Kopr Włoski/ wężóm bárzo ziele wdzięczné: ábowiém gdy wzroku sobie nápsuie zimie leżąc w ziemi/tedy idzie do Kopru Włoskiégo/ y wyciéra znim oczy/áby dobrze widział.

Cap. CLXIII.

FOENVM GRAECVM.

à Varone Silicula, à Columella Siliqua, à Theophrasto Buceras appellatur.

Po Polsku też zową Foenumgrecum. Drudzy Krzyżyki. Drudzy Boża trawká.

Galenus

GAlenus 8. Simpli. Fœnum græcum ieſt ćiepłé wwtórym ſtopniu/á wyſuſzáiące w pirwſzym. Auerois 5. Col. piſze/Fœnumgræcum ćiepłé w wtórym/á ſuché w piérwſzym: dla tego odwilża twárdośći mácice.

Przyrodzenie.

Dioſcorides libr. 2. cap. 93. Mąká z Fœnugræcum, ma śiłe odmiekczáiącą/ rozrzucáiącą: dla tego bárzo pomaga ná wſzelákié ſadzelów zbiéránié/ á to wárząc w wodźie y przykłádáć.

Sadzele zbiéra.

Przećiw zátwárdźiáłéy ślezdźionie álbo opuchłéy/ z téy mąki czynić plaſtr z octem/ przydawſzy Sálétry/ y przykłádáć. Dioſcorides.

Mieśiącom. Mácicy. Łonu.

Pániam ná ich niedoſtátki/ iáko ná záſtánowienié mieśięcy/ ná bolączki około mácice y táiemnégo mieyſcá/ ná zátchnienié mácice/ z Fœnugræcum bárzo pożyteczno ſie im myć. Dioſc.

Czopek.

Tákież czyniąc z mąki Fœnugræcum Peſſarium, z ſádłem geśim/ przykłádáć pániam/ otwiéra mátkę y mieśiącé wywodźi. Dioſcorides.

Párchóm. Kroſtóm.

Przećiw párchóm y kroſtam/ á oblyśieniu głowy od nich/ wárząc w wodźie Fœnumgræcum, á tym ługiem álbo wodą wymywáć. Dioſc.

Pániam ná táiemné mieyſca.

Fœnumgræcum źielone ſtłukwſzy z octem/ dobrze przykłádáć ná boleśći táiemnych mieyſc pániam: á tym nalepiéy/ przećiw ránam kroſtáwym álbo tém podobnym rzeczam tákież. Dioſc.

Tenaſmon.

Przećiw boleśći w śiedzeniu/ á chćiwośći częſtéy ná ſtolce/ zową Tenaſmom, wárząc Fœnűgræcum, á pić ie/ kryſtere z niego czynić/ téż párzyć y śiedźieć ná niém. Dioſcorides.

Gryźieniu w żywoćie.

Gryźienié w żywoćié y w trzewách/ piiąc y kryſtere czyniąc/ vśmiérza Fœnumgræcum. Dioſ.

Boleſćiam w Mácicy.

Plinius lib. 25. cap. 19. Sok vwárzonégo Fœnumgræcum, niewieśćim boleśćiam około máćice/ iáko twárdośćiam/ które śie drą/ iáko nádećiu opuchnieniu/ ſkurczeniu/ bárzo pomocny.

Przećiw prochu ábo łupinam/ otrebóm ná obliczu/ mąká y woda w którey Fœnumgræcum wárzą/ wyciéra y wychędaża. Plin.

Ná boleśći wątroby/ wárząc Fœnumgræcum, á plaſtr czyniąc okłádáć.

Tredowáćinam. Oſzpeceniu licá.

Przećiw tredowáćinóm/ ſzpetnym kroſtam/ wſzelákiému oſzpáceniu licá/ mąki nátłuc z źiar-

nek/ á tym pokłádáć lice/ wytárwszy piérwéy czym ociéraiącym. Plinius.

Cuchnie pod pázuchy. Smrodliwośći pod pázuchámi y ná inszych mieyscách / wáŕząc naśienie Fœnugræci, wymywáć gdźie trzebá.

Podágrze. Stáwom. Biodram. Zbiciu. Ná podágry / bolenié w stáwiéch / w biodrách / odbitému mięsu od kośći/dobrze plastr czynić z Fœnumgræcum, z miodem/ przydawszy trochę octu : tákież członkóm wybitym z stáwów.

Dycháwicy. Flegmy plugáwé z pierśi/ któré czynią dycháwicę / piiąc wyczyśćią.

Koniom dáiąc to Fœnumgręcum, dycháwicę im tráći. Plini.

Cap. CLXIIII.
FILIPENDVLA, OEÑANTE Dioscoridis.

Złomikámień álbo Teszlik, álbo Pánny Máryiéy kropidło.

Stephanek w swoim Herbarzu wykłáda iákies Orzeszki/ ále źle : iż Oenãte Dioscor. iest nászá Filipendula, to iáwna rzecz pátrząc ná wypisowánié.

Słuchay Dioszkorydesá. Teszlik iest źiele / które przy drogách w polu / tákież ná łąkách rośćie / ma liśćié iáko Pásternak / álbo Piotruszká/ále máłé podługowáté/ rożczká ná łokćiu/drugdy wietsza/drugdy mnieysza/kwiatki ná wierzchu bieluchné iákoby kropidłko/dla tego też zową P. Máryiéy kropidłko/korzeń ma ieden/ v którego wiszą czérwoné korzonki iákoby gałeczki/pieć álbo sześć/ álbo wiecéy wedle lat źiela.

Korzenia tylko tego źiela potrzebuiem w lékárstwach/á máią być zbiéráné ná Iesień iáko y insze wszelákie korzenie.

Aczkolwiek Dioscorides libr. 3. cap. 126. pisze / że też naśienie y listki dobrze pić pániam / którym łożysko po porodzeniu nie wychodźi.

Korzeń dobrze pić przećiw kápániu vryny z pęchérzá niepowolnému. Dios. Vrynie.

Przećiw kámieniowi wszelákiému / przećiw rzązáwicy / gryźieniu w żywoćie / około pępká / dobrze pić ten korzeń. Diosco. Kámieniu. Rzezáwicy Gryźieniu w żywoćie.

Żołądku. Tákież przećiw boleniu żołądká/ z záziebienia ábo z wiátrów/ nátárwszy prochu z Teszliku á kopru swoyskiégo troche przydáć/ y dáwáć pić z winem. Przećiw pádáiacéy niemocy/ dobrze proch dáwáć/ z pokármy pożywáć. Pádáiacéy niemocy.

Cap. CLXV.
FOLIVM PHILON,
Folium agreste.

Dioscor. li. 3. ca. 131. To ziele sámo zową listem dla iego wielkié° listu. O którym Theoph. l. 9. c. 19. Insze to ziele iest od Malabatron, które też drudzy zową Folium Indicũ. Rośćie mech ná skáłach/ ná kámieniach: iest iedno mężczyzná/ á drugié żeńczyzná. Żeńczyzne zową to/ które gdy białé głowy piią/ tedy czyni im/ iż dźiewki rodzą/ zową ie Feligonon. Drugié iest mężczyzná/ które gdy piią białégłowy/ tedy syny rodzą/ zową Argenogonos.

Dioscorides. Gdy páni piie to ziele/ ieśli żeńczyzne/ rodzi dźiewki/ ieśli mężczyzná/ tedy rodzi syny. Aby syny ábo dźiéwki rodzono.

Ma to ziele list szádáwy iáko ná Oliwie/ głąbik máluchny/ biały kwiát/ naśienié iáko v Maku białégo/ ále wietszé/ á mężczyzná ma naśienié które wiszą iákoby gronká. Diosco.

Cap. CLXVI.
FONTINALIS,
Potamogetone,
Storzyszek.

Ziele to ma liśćie iáko Cwikłá: dla tego ie też listem Cwikłánym zową/ kosmáty list/ ná błoćiech álbo ná wodźie rośćie/ z wody troche sie vkázuie. Dioscorides li. 4. cap. 96.

Ochłádza to ziele á ćierpnie/ y ściska: dla tego przećiw świerzbowi y krostam po ćiele/ iáko sko rupiny sie rozszérzáią: tákież zastrzalam/ krostam bárzo dobré. Przyrodzenié. Swierzbowi. Krostom

To ziele zową od stoku/ bo przy stokách y wodách rośćie.

Cap. CLXVII.
FRAXINELLA, SIGILLVM
S. Mariæ, Sigillum Salomonis.
Diosco. Poligonaton,
Krowká.

TO ziele w iego náturze Galenus y Paulus piszą/ że dźiwno złożoné/ bo iest ćierpniącé/ ostré/ gorzkié/ záś niesmáczné á niewdźieczné/ dla tego iż ták smáków ma wiele/ trudno náleść iego náture/ niektórzy mniémáli áby to było Sekakul/ to iest/ Mikoláiek/ ále sie ná tym omylili.

Diosco. lib. 4. ca. 6. rośćie to ziele po górách/ v nas w borzéch/ liśćie ma iáko Bobek/ ále szérsze á miększé/ ma smák iáko iabłko Pigwowé ćierpnącé/ pod káżdym listem kwiátki wychodzą białé/ á potym iágody czérwoné/ korzeń biały węzłowáty álbo członkowáty/ kosmáty/ śmierdzący/ ná pálcu miąższy.

Ten korzeń bárzo pożyteczny ná rány/ á to tłukąc y czyniąc plastr przykłádáć ná rány. Diosc. Ránóm

Zmázy á szpácenié ná obliczu/ tłukąc Mákułam ná licu.

tłukąc korzeń wycieráć / ná pomnożenié małżeńskiégo vczynku/ to korzenié przyprawiáią z miodem/ á ták go pożywáią. Diosc.

Rumienidło. Pánié sobie wycieráią oblicze y rumienią tym zielem.

Cap. CLXVIII.

FVMARIA, CAPNOS, Diosco. *Polna Rutá.*

Ziele to iest ciepłé y suché w wtórym stopieniu / rośćie miedzy iárzynámi y w ogrodźiech miedzi ogrodnémi rzeczámi. Gal. Znáią pospolicie Polną Rute.

Dioscorides lib. 4. ca. 105. pomaga bárzo oświécenin oczu / á to pożywáiąc wszelákim obyczáiem.

Włosom wyrwánym. Niedopuscza sie odmłodźić włosóm/ gdy ie ná którym mieyscu wyrwą / á to pomázuiąc ná tłukwszy soku á z Gumi zmieszawszy. Diosc.

Purguie. Polna Rutá/ gdy ią kto piie / wywodzi z człowieká vryną rozmáitych plugáwości kolerycznych bárzo wiele. Diosc.

Mesuę pisze/ że purguie kolere/ to iest/ krew gorącą złą czarną / y insze wilgotności spalone.

Ale koniecznie tego mało czyni / ledwé libre wypiwszy iéy / vczyni stolec ieden.

Wyczyśćia żyły. Zámulenia. Wyczyśćia żyły / otwiera zámulenia / iest lekárstwo známienité przeciw niemocam/ które bywáią z spalonéy krwie/ iáko przećiw świerzbom / tredowáciznam/ pádániu skóry/ y káżdéy plugáwośći ciálá. Swierzbom. Tredom. Skóry pádániu.

Pośila żołądek / wątrobę y wßyſtki wnętrznośći / otwieráiąc w nich zátkánia y zámulenia. Mesuæ.

Febrze. Quartanie. Dobra też Polna Rutá przećiw febram / á zwłaſzczá Kwártánie y inßym febram kolerycznym. Mesuę.

Máśćná Swierzb. Sok Polnéy Ruty zmießány z ſokiem Kobylégo Szczawiu / á z trochą Miodu przypráwiánégo / tym pomázuiąc / wychędzą káżdé świérzby / párchy / trędowáćiny / krosty / y káżdé ſkory oßpecenia / iáko trądy / lißáie y inßé. Vigo.

Lißáie.

Cap. CLXIX.

FRAGA, FRAGARIA,

Pożimki.

Dziwna / że tego źiela nie wypiſáli Doktorowie: v Dioſkoridesá niemogłem go náleść / iedni piſzą / że Fraga ieſt Comarũ, ále niezdá ſie: bo Comarum ieſt rodzay Jeżyn: á we Włoßech Pozimki máią w ogrodkách / też ie zową Fraga.

Jákożkolwiek / Pozimki ſą źimnéy á ſuchéy śiły / ták Vigo 7. A Platearius że źimné á wilgotné w pierwßym ſtopniu.

Dla tego Pozimki w gorącé czáſy iedzioné / ochłádzáią człowieká. Ochładza.

Sok z Pozimków z ſokiem Bábczánym / poſtánawia vpławy. Vpławóm.

Sok też Pozimkowy z winem Gránatowym á z trochą wodki różánéy / ná bolączki gorącé / dla vlżenia bólu / dobrze przykłádáć. Bolączkam. Pomagáią bárzo przećiw kámieniu párząc ſie. Kámieniu.

Odpądza też iedząc prágnienié. Prágnieniu.

Gdy kto źiele pożimkowé z korzeniém wárząc w winie / dáie pić / pewnie ſpądza żółtą niemoc. Agricola. Żółtéy niemocy.

Tákież wino w którym moczą Pożimki bárzo pomocné przećiw Wężowému vkąßeniu.

Cap. CLXX.

FVNGI, MYCETAS Dioſcoridis.

Grzyby.

Grzyby y inßé Bdły / niemogą bydź policzoné iedno miedzy ziółámi / miedzy którémi roſtą / wſchodzą y giną / iáko y ziółá.

Rozmáité

Rozmáite ſą Grzyby, Fungi. álbo Bdly. Iedné
- Grzyby dicti verè Fungi.
- Muſcarii, Mochorowki.
- Igniarii, Zagiew.
- Ouati, Prochowki.
- Suilli, Kozaki.

Paul. 7. Grzyby y inſzé Bdly/ ſą źimné bárzo y mokre: dla tego miedzy niémi ſą niektóré/ które zábiiáią ludźi gdy ich pożywáią/ á zwlaſzcżá które z przyrodzenia ſą zágniłych rzeczy. A Galenus 2. Ali. Grzyby ſą złé z ſwéy nátury/ bo czynią złą krew w człowiecze/á nic inſzégo nie ſą iedno rzecz która ſie rodźi z zágniłośći flegmiſtéy w źiemi/álbo ná drzewach: dla tego niemoże czynić iedno złośći w człowiecze: á ná inſzym mieyſcu piſze 7. Sim. iżem widźiał gdy ieden iadł Grzyby/ tedy go w pierśiach duśiły gryząc/ áż vmorzyły.

Dioſcorides li. 4. ca.81. Grzyby ſą iedné które może ieść/á drugie których nie godźi ſie ieść: których niegodźi ſie ieść/ ſą té/ które albo przy iákim żeleźie rodzáwym/ álbo przy rudach/abo przy ſzmátach zgniłych/ álbo przy iámach wężowych/ álbo których kolwiek gádów/ álbo przy zgniłych drzewach/ álbo przy iadowitych. Záśie które nie rodzą ſie ná tych mieyſcach/ tedy ie może ieść/ ále iednák ieſli ich kto wiele ié/ tedy zááſzkodzą człowiekowi/ trudno ie ſtrawi żołądek/ á człowieká duſzą y dawią/koleryczną niemoc czynią/ to ieſt biegunke żółtą. Jam widźiał iednégo gdy ich ſobie świeżych nápiékł/ y násmáżył y iádł/ále bogu ſlubił wiecey ich nieiádáć/gdy go zoſtáwiły żywo.

Duſzą Dawią. Bolaczkaw.

Przećiw ſkáżeniu Grzybámi/ dobrze ocet przyſolony pić/ źiárno też álbo dwie Sáletry wypić z octem/ áby wnet wybieżały: tákież vwárzyć Lebiotki y Cambru z winem/ á pić kilko rázów: tákież kokoſzy gnóy z octem zágrzawſzy dobrze pić. Dio.l.4.& 6.

Dioſ. l. 4. Grzyby poſpolićie iáko ie wárzą y iedzą/táko też z człowieká cáło wychodzą ſtolcámi.

Dla tego dobrze mówił ón dobry ſtárzec Doktor Miechowitá/ Grzyby nalepiéy/ gdy nawyborniéy bedą przyprawioné/ zá płot wyrzućić/ żadnég lékárſtwá dla ſwéy złośći przyrodzonéy niemáią.

Plinius libr. 22. capit. 23. tylko piſze/ że piegi y inſzé ſzpátnośći płći ná licu pániam wyćiéráią: tákież wrzedliwé á plugáwé rány á zwlaſzcżá ná głowie/ tákież ná vkąſzenié pśie przykłádáć.

Cap. CLXXI.

GALLIOPSIS, MILLEmorbia Ferraria, Scrophularia, Caſtrangula, Tredowáćiec.

GAliopſim martwą Pokrzywą niektórzy zową/ y od Skrophuláriéy Swiniégo źiela różną czynią. Fuchſius oboie té źiółá zá iedno bydź mieni. Tredowáćiec/ iáko Dioſ. piſze: rośćie okolo płotów

tów w ogrodźiéch / rózgá wyso= ka ná łokćiu / kwiatek brunatny podobny Bábce: dla tego zową Galliopsis à Gallia, liśćie iáko v Po krzywy / naśienie okrągłe około

gáłązki: gdy liśćie rozetrzeß / tedy czyni wonią smrodliwą.

Gruczoły. Bolączkom zá vchem / pod gárdłem.

Dioscor. Ma moc w liśćiu y w źielu rozbiiáiącą: dla tego bolączki / sadzele / gruczoły zá vchem / pod gárdłem rozbiia: tákież wrzody złé / Carcinomata zową / przykłádáiąc odbiia y goi.

Gdźiby miano przykłádáć to źiele ná sadzele / tedy ie tłuc z octem / dwá rázy przez dźień przykłádáć / bolączki zginą. Dioscorides.

Krostóm wrzedliwÿ.

Tákież wárząc to źiele / tákié bolączki y sadzele okłádáć. Dios.

Dioscorides. Przećiw wrzedliwym krostam ktoré sie sádzą po ćiele / czyniąc wiele sadzelów / nátłuc tego źiela z solą / á okłádáć wrzody.

Wrzodóm.

Plinius libr. 27. cap. 9. o tym źielu piße / że wßystki sadzele ná ćiele / wrzody / bolączki rozbiia / przykłádaiąc z octem / wrzedliwé bolączki wßelákié goi.

✠ ✠

Cap. CLXXII.

GALLION.

Mléczné źiele.

Zjele to zową mléczné / iż gdy go wpuśćiß do mleká / tedy sie mléko zśiedźie. Dioscorides lib. 4. cap. 91. mówi: To ma źiółko długié rózczki / á listki iáko v Ostrzyce / ábo v máléy Márzány / kwiatek zółty / drugi biały / wonny / gáłązki maluchné iáko mech / rośćie przy błoćiech y ná murzéch / przy drógách / ná miedzach.

Ten kwiatek / gdy go kto nátłucze / á ná plastrze przyłoży ná mieyscu opalonym / zgoi ie.

Téż krew zbytnią z nosá vstánawia: korzenié pobudza vczynek małżeński.

Cap. CLXXIII.

GARIOFILATA, OCVlus Leporis. Herba Benedicta. *Benedykta.*

TO źiele zową od Gwozdźików Gariofilata, iż korzeń iego cudnie wonia: w náßych stronach / máło (Otho, Brunf: piße) wonia / tylko Márca: iam tego doświadczał / ále nie wonia gwozdźików. Jest to źiele ciepłé y suché / ma moc trawiącą / rozrzucáiącą y pośiláiącą. Otho, Pandectarius, Brunfelius, Vigo, tákież y inny Niemieccy Herbárze piszą / że Benedicta iest Dioscorid. Lagopus, to iest záiecza nogá / ále Braseuolus dowodźi iż nié: á iednák ták iest / bo y Genuensis Simon,

Przyrodzenie.

mon, przed nim dawny / vkázo- wał / że Lagopus nie iest Gariofilata.

Niektórzy mniémáią że Benedicta iest v Pliniuszá lib. 26. c. 7. Geum, bo sie zgadza gdy pisze Geon, ma korzonki czarné/wdzię czną woniącé.

Bolesciam w piersiach w bokách. Benedicta bárdzo dobra przećiw boleśćiam w pierśiach / to iest pleurze: tákież przećiw boleśćiam w bokach/surowizny które czuie kto w sobie / tedy strawia piiąc ią.

Fistułam. Przećiw fistułam / sok w ráne dobrze pusczáć: tákież proch z korzenia mieśiące pobudza párząc sie nád nią.

Mieśiącóm. Przećiw kolice y boleśćiam w żywoćie / wárząc winó z nią / á ono wino odláwszy dáwáć pić.

Vigo ná fistuły náucza / wziąć soku z Benedikti / á przydáć do niego troche Gryszpanu / á ták pusczáć knotek.

Stephanek wykłada Kuglik iákis / ále sam niewiedział co pisał/bo ij Gwoździkámi málował iákoby Gariofilata byłá Gwoździki / á vczy z niego á z Galetricon czynić párzenie pániam. To Galetricon przed tym wypisuie iákimsi Szárlatem/á máluie Lopianem: áno Galetricon,Polytrichon, są wszystko Włoski którésmy wypisáli w Capitulum Capilli Veneris. Są wiele inszych ziół które w Herbarzu polskim dwá rázy wypisował/ á to mnie máiąc iż insze słowá/ áby też były insze ziołá.

Agricola pisze / iż gdy kto máiąc rány wnętrzné piłby Benedictę, wygoi ie. Też pomocna ná boleśći w pierśiach y w bokach / iáko w pleurze. Diosc. Ránam wnetrznym

Rány zwierzchnie wodká wárzoná Benedicta, wymywáiąc/ goi.

Cap. CLXXIIII.

GARIOPHILI FLOS, Herba Tunici, Vetonica Coronaria.

Gwoźdźik. Kwiát pełny y prosty, piękny, á bárzo roskoszny.

Jest kwiát wielkiey wóniey: którymby imieniem v stárych lékárzów to ziele było wezwano/ nie

nie náyduiemy prawdźiwie: á zwłaszczá pilny badacz około źiół Musa Ferarien. pisze / że nigdźiéy go v stárych Herbárzów nienáy-

duie / co przedśie bárzo dźiwna rzecz / gdy ten kwiát był godny / żeby od zacnégo pisárzá był wypisan: Hermolaus lib. 3. cap. 42. powiáda: że niektórzy piszą Baccarem bydź Gwoźdźikowé źiele: Ale Baccar iest źiele leśné / á Gwoźdźiki zacné á z pracą ludzką pochodzą / rozmáité / práwie szárłatné / drugdy czérwoné / drugdy bieluchné / drugdy rumiáné / że żadnému kwiátu w cudnośći / wielkośći / wonnośći nie vstępuią: że też Różą drugdy przewyszáią wielkośćią iákiem ia widźiał w Padwi w iednym ogrodku / w doniczce álabástrowéy / gdźie kwiát był wietszy niż kwiát naywietszy Różány / że też złożywszy obie rece / pálce do pálców / tedy wszystke reke zákrywał: w Polszczem tákich nie widźiał.

Niektórzy chcą áby źiele Gwoźdźikowé było Caltha: ále iż Vergilius pisze / że Caltha ma kwiát żółty / á ták niemoże bydź: Niektórzy Cyamon mniémáią bydź / ále też nie dobrze / bo nie iest: A ták cokolwiek Brunifelgius pisze / niepewna rzecz / nie náyduiemy te° źiela wypisánégo. Pisze Fuchsius, iż to źiele iest Vetonica, á dźiś wezwano Tunica, álbo Tunicum, rodzay Bukwice: tákież Braseuolus in lib. de herba Vetonica. Wielkiéy mocy iest źiele Tunicum Leśné Gwoźdźiki / mocno łamią kámień / ták nérkowy iáko pęchérzowy: á to sok z niego czyniąc á piiąc.

Tákież iedząc to źiele y pożywáiąc / padáiącą niemoc léczy: kwiát gwoźdźików domowych / czyniąc z niego z cukrem lákwarz bárzo pomocny przeciw morowému powietrzu.

Cap. CLXXV.

Glavcivm.

TO źiele w Syriiéy w Pártiiéy sie rodźi: naśienié ma żółtéy bárwy: te źiárná w gárncu gliną zálepiwszy / w piec stáwiáią: á gdy sie przysmáżą / wyiąwszy wyćiskáią z nich sok / á z tego soku z drugimi rzeczámi czynią máść álbo wódke ná oczy / którą zową lékárze Dia glaucon, á dźiś pospolicie zową Succum Menimite: vide Leonicenum & Fuchsium

Fuchsium in paradoxis lib. 1. c. 36. A tu bácz co pospolicie mówią / áby z wietszéy Celidoniiéy sok / álbo z Maku / który zową Cornutum, rożkowáty Mak / było Glaucium: co nie iest: o tym Glaucium pisze Dioscorides lib. 3. c. 91.

Cap. CLXXVI.
Horminium Geminalis,
Szałwia Agrestis, *Száłwia Polna.*

TO ziele pisze Dioscori. lib. 3. cap. 136. iest podobne Száncie w listkach / rózge ma gránowitą ná cztérzy gráni / długą ná puł łokciá wysoka: około téy wychodzą w koło strączyki álbo szászułeczki / w których naśienié / w ogrodnéy / podługowáté czarné / á w polnéy álbo leśnéy okrągłé: ma bárwe śrzoduiącą miedzy czarnym á białym / to iest / szádáwé / iest podobné Száłwiiéy.

To naśienié kto piie z winem / pobudza małżeński vczynek. Dio. Małżeński vczynek.

Ziele sámo z miodem przypráwioné / wyczyścia mgły y káżdé zácmienia oczu: tákież krosty które około oká bywáią. Diosc. Oczóm. Mgłam.

Z wodą nátłukwszy tego ziela / przykłádáiąc ná plastrze / bolączki / otoki / nápuchłé wrzodámi mieyscá léczy. Dios. Bolączki. Otoki. Zapuchliny.

Tarnie albo trząski zábité zá skórę / przyłożywszy wyciąga. Dioscorides.

Ziele to które rośćie w leśiéch / mocniéy spráwuie.

Paulus lib. 7. tóż też wypisuie. Plinius lib. 22. cap. 25. tákież: iedno przydáie / iż bolączki álbo gruczoły zá vchem y pod gárdlem / z octem y z miodem naśienié álbo ziele przykłádáiąc / rozpądza. Gruczołom zá vchem.

Cap. CLXXVII.
Genista flos tinctorum, Sparcion,
Zanowiec.

MA bydź czytano po łácinie Genista á nie Genestra, bo żadny náuczony iéy ták nie zowie / iedno Genista.

Plinius lib. 24. cap. 9. wątpi / ieśli Zanowiec iest v Greków Sparciō: bo powieda niewidziałem

lem przedziwá czynić z niéy iáko v Grekow piszą.

Pospolity Zanowiec / Chróściik przy drodze rośćie / máło liśćia/ ále kwiát żołty/ wszedzie około rózgi rośćie korzeń/ fárbuią kwiátem żołto welne y insze rzeczy we Włoszech/ rózgámi máćice winné do tyk przywiezuią.

Jest to ziele gorace y wysusząiacé w wtórym stopniu / ták iż wychodzi ku trzećiému.

Miéwa naśienie w strączykach: to naśienie gdy kto piie w wodźie miodowéy pułtóry drágmy/ purguie człowieká. Diosc.

Nie dobrze to ziele mieć przy domiech / abowiém gdy kokoszy iedzą naśienie / zdycháią: pisze Ioan. Agricola.

Kwiecia tákiez nátárwszy z miodem pitym pułtóry drágmy/ gdyby kto chćiał wrácáć bez obrażenia/ pić to naśienie/wywodźi plugáwośći przez obrażenia.

Przećiw bolączkam w gardle Squinantia zową / rózgi moczyć w wodźie / á potym tłuc / á ták sok wyżymáć: á ten sok dawáć pić ná czczo ćiepło.

Tákież czynić przećiw boleśćiam ktoré bywáią w biodrách/ zową dná y Sciatica.

Drudzy w wodźie słonéy moczą / á táko odlawszy czynią klistere przećiw Sciátykam/á dennem niemocam/ mocno wywodzą / że też ze krwią plugáwośći wywodźi: osobliwość máią rózczki ná denną niemoc.

Plinius lib. 24. cap. 9. náśienie Zanowcowé purguie mocno / iáko Ciemierzycá: ná Sciátyki tákież vczy czynić sok z gáłązek / mocząc kilko dni y dáwáć pić: tymże sokiem vczy mázáć ná biodrách dla vlżenia boleśći / á to zmieszawszy sok z oliwą.

Przećiw boleśćiam w koleniech / nátłuc z sádłem Zanowcu/przyłożyć.

Vigo Cirurgik pisze/ że sok Zanowcowy zmieszány z Aloes á z oliwą/zábiia y gubi wszy mázáć.

Mesuæ pisze / iest ćiepła y wysuszáiąca w wtórym / wywodźi przez żywot flegmy plugáwé / ktoré bywáią w stáwiech/ wyczyśćia nérki / pobudza vryne / łamie kámień w nérkach y w pęchérzu.

Kwiećie Zanowcowé gdy kto bedźie pić z miodem różánym / rozbiia y oddala szkrofuły/to iest bolączki pod gárdłem/zową świnie

nie guzy / bo świnie tym wrzodem często niemogą.

Dioscorides libro 4. cap. 152.

Cap. CLXXVIII.

GENTIANA,

Goryczká.

TO ziele po łácinie y po Grέku zową Gentiana, imieniem iednégo Królá Gentiuszá Słowieńskiégo / który to ziele będąc ná woynie wynálazł/ y śiły tego ziela wypisawszy náuczył.

Ma to ziele liśćie iáko Bábká álbo Włoski orzéch przyczérwienszym od śrzodku/ rózgi wzgórę mnieyszé / á nieiáko ząbkámi kędzierzáwé / ma rózgę wysoką: wnątrz iáko piszczałká próżna / miąszsza ná pálec/ członków wiele gdźie liśćie wypuszcza / kwiát cudny / á naśienié szérokié á dlugié/ korzeń dlugi wielki/ gorzki.

Plinius lib. 25. cap. 7. pisze / że drugdy ná trzy łokćie.

Dla którégo też to ziele Goryczką zową / rośćie ná wysokich górách v nas / ná tych górách około Sącza ná Tátrách/ ná Bábie bárzo obficie.

Galenus 6. Simp. korzeń Goryczczány / którégo potrzebuiem w lékárstwách iest gorzki w ostátecznym mieyscu gorzkośći / ma moc ten korzeń wielką/ gdźie potrzebuiem oćiérác/ wyczyśćiáć/ zámulenia otwiérác y każdé zátkánia. *Oćiéra. Wyczyśćia otwiéra.*

Korzeń goryczczány iáko pisze Dioscorides lib. 3. ca. 3. dáiąc go trzy drágmy z Pieprzem á z Rutą w winie pić przećiw vkąszeniu káżdéy bestiiéy iadowitéy/ iáko Wężów/ Psów zápomniáłych/ Niedźwiadków. *Vkąszeniu iadowitych bestiy.*

Sok z korzenia dáć pić drágme iedne przećiw boleniu w boku / przećiw słuczeniu álbo gdy kto spádnie z wysoká: tákże przepukłym/ y skurczonym. Dioscor. *Słuczeniu. Pleurze. Przepukłinam.*

Przećiw zápsowániu wątroby / álbo którzy niemogą zátrzymáć w żołądku pokármu / tákże sok dáć pić. Diosco. *Wątrobie. Żołądkowi Wrácániu.*

Pániam które niemogą porodźić / czyniąc z korzenia Pessarium, przyłożyć/ wnet porodźi. Dioscorides. *Porodzenie*

Ná rány kłádąc goi.

Ná sadzele fistułowé które sie stuláią á we wnątrz są szérokié / czynić czopek z Goryczki / á śćisnąć miedzy pálcy / á ták wpuszcząć / á on sie zás rozszérzy y ránę otworzy / bo iest iáko gębká/ korzeń włochaty : w táką ránę dobrze też pusczáć sok / bo ią goi iáko y korzeń. Dioscorides. *Sadzelom Fistulam*

Sok z korzenia dobrze przykłádáć ná oczy/ oddala boleść y zápalenié / á potym vzdrawia. Dioscorides. *Oczóm zápalonÿ.*

Serapio pisze / iam práwi nie widźiał lepszego lékárstwá przećiw vkąszeniu psiému/ iedno gdy dáią goryczczánego prochu drágme iedne z drágmą miry/ á dwie drágmie prochu/ który czynią z ráków rzécznych vpalonych: á tego ná przodku dáwáć ná káżdy dźień póki sie wody nieleka. *Vkąszeniu zápomniatégo psá.*

Iest to ziele wszelákim obyczá-

iem

iem przećiwné iádóm.

Amonius Agricola piſze z náuki iednégo ſtarégo lékárzá / iż gdy by kto poránu náczczo máluczki káſek Goryczki ziadł / powiedźie záwżdy zdrowie ſwé we zdrowiu / áż do ſtárych lat / nigdy nie ſtekáiąc.

Cap. CLXXIX.

GERANIVM, GRVINA herba, Echinaſtrum, Muſcata, Herba Roberti, Roſtrum Ciconiæ,

Zorawié álbo Boćianié nosy.

TO ziółko ma liſtki iáko Máczek polny / koſmáté rozdźieláné: korzonek okrągły á bárzo ſłodki / kwiatki z czérwoná brunatné: á gdy okwitną / ſtrączek bywa długi iáko Zorawi nos / dla tego ie zową Zorawi nos.

Ziele to gdy piią pánie z winem drágme / boleśći zápalenie / á bolączki w mácicy w táiemnych mieyſcách oddala. Boleśćiam w táiemnych mieyſcách.

Jeſt też drugié ziele / ktoré zową Zorawim noſem / ále w lékárſtwá nie vżyteczné / tákież y trzećié.

Cap. CLXXX.

GITH MELANTIVM Nigella. *Czárnuchá.*

Czárnuche

Czárnuche ludźie pospolićie znáią/bo chléb z nią iadáią. Jeſt troiáka / śiana w ogrodźiéch/ ieſt tá ktoréy pospolićie vżywamy czarna: druga polna / miedzy iárzynámi rośćie ſámá: trzećia ktora ma żołte naśienie / zową Pſeudo melantium, Aptekárze Włoſcy pospolićie táką máią á nie dobrze.

Jeſt zápaláiąca y wyſuſzáiąca / iáko piſze Galenus y Paulus 7. w trzećim ſtopniu ſubtelnéy ieſt ſubſtánciiéy Czárnuchá / dla tego piſze Paulus: rymam á flemam ktore ćieką z głowy ná dół w pierśi / y w inſze mieyſcá / vśmierza iedząc ią: wiátry rozbiia.

Rymam.

Wiátrom.

Dioſcorides lib. 3. cap. 84. pieką z Czárnuchą chléb / á bywa bárzo ſmáczny y zdrowy.

Głowie. Przećiw bóleniu głowy / ná tłukwſzy / plaſtr ná ſkroni kłáść. Dioſcorides.

Żółtéy niemocy. Przećiw żółtéy niemocy / ná trzéć Czárnuchy z oleykiem ábo z máśćią Koſzáycową / ſarkáć w nos. Dioſc.

Tredom. Piegam. Nápuchlinam. Czárnuchá nátłukwſzy iéy z octem okłádáć ná piegi / tredowáciny / ná puchliny: ná ćieczenie y twárdośći tákież czynić.

Zábićiu. Záſtrzały. Gwoździe ábo trzáſki/tarnie zábité / nátłukwſzy z vryną ſtárą przykłádáć/ wyćiągnie. Dioſ.

Zebóm. Przećiw bólowi w zebiéch / náwárzyć Czárnuchy z trzáſkámi ſczép ſoſnowych w otććie / á tym zeby płokáć. Dioſco.

Chrobakom. Chrobaki w żywoćie płáſkié wypedza y zábiia Czárnuchá: á to nátłukwſzy á rospuśćiwſzy z wodą/ przyłożyć ná pepek/ lepiéy z ſokiem Piołunkowym rospuśćić y przyłożyć. Dioſco.

Robákom. Mózg pośila. Rymie. Tákież wóniáiąc záwiązawſzy w chuſtę Czárnuche / przećiw robakom pomaga/ y też mózg w głowie pośila/ryme vſtánawia. Dioſcorides.

Mieśiącóm. Pániam gdyby mieśiące ſtánely/ piiąc przez kilká dni/ Czárnuchá pobudźi: tákież ktemu dobrze ieść w chlebie. Dioſco.

Vrynie. Mleku. Tákież iéy pożywáiąc pobudza vryne/mnoży mamkam mléko. Dioſco.

Dichawicy. Przećiw dycháwicy / tedy ią też pożyteczno pić w winie. Dio.

Jádowitému vkąſzeniu. Przećiw iádowitému vkąſzeniu zdrowo ią pić / iad wypądza. Dioſco.

Weżóm/ Sámym kádzeniem weże z domu wypedza: á wſzákże nie trzebá iéy zbytnie pożywáć / bo piiąc ią zbytnie/ człowieka obrąża. Dioſco.

Niedźwiádkom. Plinius lib. 20. cap. 17. ták piſze/ Czárnuchá vlécza wężowé y niedźwiadkowé vkąſzenie / á to nátłukwſzy z octem á z miodem czyniąc plaſtr przykłádáć: ryme w woreczku wóniáiąc/ oddala: ból w głowie nátłukwſzy z octem á przyłożywſzy ná ſkróni y wóniáiąc / oddala bolenie zebów / rány w vſtách / tredowáćiny/ piegi odpądza/ etc.

Głowie. Zebóm. Tredowáćinam.

Komoram Muchóm. Komory y muchy tylko ſámym kádzeniem wypedza z domu. Pli.

Phalimirus nápiſał ták wiele bledów około Czárnuchy / ktorą miał znáć dobrze/ bo był Ruśin/ kedy znáią Czárnuche ták dobrze iáko chleb: napiérwéy w kápitulum

O

lum 95. wyłożył Gith Kąkol/ále źle / bo Gith iest Czárnuchá: to iáwno iest z pismá Pliniuszowégo l. 20. c. 17. gdźie zowie Gith Melanthion, y wypisuie iáka iest. A drugi błąd/ iż Kąkol poláćinie Zizania, álbo Lolium zowie. Trzeći błąd iest gorszy / że w kápitulum 145. wykłada Nigella, Kąkolicá / iákoby to iedná rzecz byłá Kąkolicá á Czárnuchá/ á ono dwoiákie iest źiele. Záśie pisze insze kápitulum o Gith insze o Nigelli, áno to iedná rzecz: á ták dwoie kápitulum prózne pisze.

Niektórzy też Aptekárze błądzą / którzy coś zá naśienie żółté máią zá Czárnuche / która nie iest Czárnuchą: á powiedáią że Czárnuchá iest dwoiáka/ iest Nigella Melantion, iest Nigella Citrina.

Cap. CLXXXI.

GLADIOLVS, XIPHION Dioscoridis, Phasganon, Macheronion.

Mieczyk.

Insze iest źiele Mieczyk / á insze Mieczykowie: á to ztąd rozumiéy káżdy / iż słowo Gladiolus ná polszczyzne wykłáda sie Mieczyk: á Dioscori. lib. 4. cap.
Idem Pli. 22. ták wypisuie: Mieczyk we-
li. 21. ca. 17 zwano to źiele od iego figuri / ábowiém ma liśćie iáko máły mieczyk / álbo iáko nóż w ostrość sie kończąc/ rózgę ma ná łokćiu długą/ drugdy krótszą ále iádowitą/ kwiatki brunatné iáko v Koszáycá/ ieden od drugiégo oddalony/ po których naśienie bywa czarné okrągłé: korzonki dwá/ ieden nád drugim / podobné cebulkam máłym okrągłym/ niższy ćieńszy y czarny / wyższy więtszy biały: rośćie pospolićie w łąkách y ná mokrych polách/ v Krákowá ná łąkách pod świętym Salwátorem pełno.

Stefanek wypisuie Mieczyk á źle / ták iż gdyby go pytał / co to zá źiele któréś wypisał/ tedyby go nieumiał vkázáć: bo wypisuie z przodku Mieczyk/ w pośrzodku Koszadźiec/ á ná ostátku korzeń Mieczykowy: á záśie pisze lékárstwá swégo Mieczyku/ któré są non Gladioli, ále Xiridis álbo polnégo Koszáycu: Ano Dioscorides w inszym Kápitulum wypisuie Xifion, cap. 22. á w inszym Xirin. cap. 24.

Pandectarius też wszystko pomiészał / zowie Spatellā, Acorus, piper, &c.

O Mieczyku pisze Paulus li. 7. że ma moc przyćiągáiącą/ rozrzucáiącą/ wysuszáiącą.

Dioscorides korzonek wyższy Mieczykowy stłukwszy z Kádźidłem á przydawszy winá/ wyćiąga z rány wszystki tykłá/ drzazgi/ ćiérnia / y cokolwiek zábiia / táktéż zastrzáły/ kulki. Tykłá. Zastrzáły.

Tenże korzonek wyższy / nátłukwszy go z mąką Kąkolową/ á przydawszy wody ieśli trzebá / rozbiia á tráći bolączki y guzy / które bywáią zá vchem/pod gárdłem / y káżdé wrzody: dla tego Bárwiérze w swoie plastry któré czynią ná bolączki/ tego korzenia przydáią. Diosco. Bolączkóm. Wrzodom.

Pániam

Miesiącom.

Páńiam mieśiące wywodzą obá korzonki przyłożoné.

Vczynek małżeńſki.

Dźiwna rzecz / piſzą Mędrcy o korzonkach tego źiela / iż wyſſzy korzonek gdy ij kto w winie piie / małżeńſki vczynek pobudza y pomnaża: á gdy kto niżſſy piie / tenże vczynek kaźi / y owſſem czyni niepłodność.

Niepłodność.

Rospuklinam.

Wyſſzy korzonek tego źiela / roſpukliny bárzo léczy / á to dáiąc pić w wodźie / dobrze też y ná plaſtrze przykłádáć. Dioſ.

Cap. CLXXXII.

GLYCYRRIZA RADIX dulcis. *Lákrycia.*

Aptékárze / tákież Stefánek zowie Liquiricia po łácinie á nie dobrze / bo wſzyſcy Grékowie y Łácinnicy mówią Glycyrriza, Theophr. zowie Radicem Sciticam lib. 9. de Plantarum hiſtori.

Łákricya / którą Dioſcorid. li. 3. cap. 5. powiáda róść w Kápádociiéy w Poncie / tá rośćie v nas w Polſcze / á zwłaſczá w Ruśi w gaiach y w laſkach ná górach: á ieſt ták dobra / iáko z Kápádociiéy.

W mym ogrodźie ták ſie rozkocháłá / ſłodźiuchna by też byłá z Kápádociiéy: ieſt rodzay chróſtowy / rózgi ná łokćiu / drugdy ná dwu / iedná / dwie / trzy / drugdy y więcéy rózg / z korzenia wychodzą: liſtki geſté iáko v źiela / które zową záiecy gróch / álbo iáko v grochu lipkié: kwiatek máluchny / z białá przymodrzeyſſym / ſtrączyki potym máluchné iáko v Szocewice / á naśienié w nich niewielkié / korzeń długi / że niegdy będźie ná ſześć łokći / ná wiérzchu czarny / á wnątrz żółty / ſmák ma ſprzykrá á zgorzká ſłodźiuchny.

Sok Lákriciiéy. Ochrápieniu. Pierśiám.

Z tego korzenia czynią ſok / który bárzo pożyteczny ochrápieniu w gárdle y wſzelákiéy ćiężkości w pierśiách / á to trzymáiąc tylko w vśćiéch po kąſku áż ſie rozéydźie. Dioſc.

Żołądkowi. Płucam. Wątrobie. Pęchérzowi. Nerkam. Vrinie.

Pożyteczny ten ſok zápalonéu żołądkowi / niedoſtátkóm w płucach y w pierśiach / wątrobie / pęchérzowi / obrażeniu y ogryźieniu nérek / y niedoſtátkóm vryny: tákież boleśćiam z ſtrony vryny / dobrze pić wárzywſzy z rózynki / ábowiém v nas niemáſz Paſſum, to ieſt miodu z rózynków. Dioſc.

Prágnieniu.

Sok / y ſam korzeń / oddala prágnienié trzymáiąc w vśćiéch. Dioſcorides.

Ránam.

Sok też ná rány kłádąc / bárdzo ie wyczyśćia y goi mocno. Dioſcorides.

Żołądku.

Żołądek bárzo pośila / ták ſok / iáko y korzeń iego. Tákież ná té wſzyſtki niedoſtátki pomaga wárzenié korzenia. Dioſc.

Kroſtóm pod oczymá.

Korzeń ſuchy ná proch ſtłuczony / kroſtki pod oczymá léczy / poſypuiąc prochem wyśianym / ſuptélnym.

Gale. vij. Sim. Pomoc ku człowieczemu zdrowiu ieſt z Łákryciiéy korzeń: á záś wierſza w ſoku iego / ſubſtancia Łákryciiéy bárzo bliſka ſubſtánciiéy ćiáłá náſzégo / ieſt troche źimnieyſza niżli ćiáłá naſzégo przyrodzenié / ćiepłość bárzo ſłabą ma / mierno wilgo-

tna: dla tego chropáwośći z przyrodzenia wyćiéra / nietylko w krtaniu y plucach / ále y okrośtáwiálé nérki y pechérz. Pożyteczna ieśt dla wszystkich niemocy w pierśiach / iáko przećiw pleurze / peripleumeniiéy / to ieśt bolączce ná plucách: á to wárząc w wodźie z Rózynki / ábo z soku á z miodu czynić lákwarz. Pleurze.

Szérzéy o Lákriciiéy komu trzebá / czytay sobie Plinium libr. 21. & 22.

Cap. CLXXXIII.

GRAMEN, AMAXITIM.

Trawá.

TRawá ieśt tá która pospolićie depcem. Dioscorides libro 4. ca. 31. Ma różczki członkowáté / po ziemi śie kládźie / ná rózdźkach liśćie podlugowáté / z rózdźek które po ziemi śie kládą / korzonki wychodzą / á ziemie śie chwytáią: sámá trawá w członkach słodka: dla tego woly y inszé bydło bárzo tuczy / nie ieśt Poliogion, iáko Otho pisze.

Galenus 6. Simp. Substáncia ma subtélną / słodką / śilá iéy zimna y sucha mierno. Plinius lib. 25. cap. vlti. tákież o niéy pisze.

Dioscorid. Goi Trawá y spaia ràny / á zwlaszczá korzeń przykládáiąc ná rány w plaśtrze. Ránam.

Gdy kogo gryźie vryná / álbo iéy niemoże pusczáć / wárzywszy Trawe / dáwáć pić: tymże obyczáiem przećiw kámieniowi w pechérzu. Vrinie. Kámieniu.

Galenus 6. Simp. Korzeń Trawiány / wrzedliwé rány á krwáwé léczy / ochladza zápalenie / kámienié łamie piiąc ia. Ránam wrzedliwym. krwawym.

Plinius libr. 25. Przećiw boleśćiam w zębiéch / wárząc Trawe w winie / przydawszy Miodu / Miry y Pieprzu / á tym płokáć. Zebóm.

Korzeń Trawiány w winie wárzony / dobrze dáwáć pić morzeniu w żywoćie: rzezániu vryny / ránam pechérzowym / y kámienié łamie. Morzeniu w żywoćie. Vrinie. Pechérzowi.

Przećiw gliśtam dźiećiam / wárzywszy Trawe dáwáć pić. Gliśtom.

Vigo 7. Trawá ieśt zimna y sucha w pierwszym stopieniu / dobrze ia dáwáć dźiećiam pić przećiw robakóm / á to wárzywszy z naśieniém Kurzéynogi / zową Portulaca, z naśieniém Sczawikowym w winie Pomágranátowym / zábiia bez wątpienia chrobaki w żywoćie. Robakom.

Cap.

Cap. CLXXXIIII.

CRASSVLA, FABA INuerſa, Sedum maius, Aizoon maius, Semper viuum, Ceracuſia, Iouis oculus.

Wronié Máſlo.

AIzoon maius, ieſt źiele/ iáko wypiſuie Dioſcorides lib. 4. cap. 85. ktore záwżdy źielone/ choć też ták ſámo świeże/ wetknieſz w ściáne tedy rośćie/ ma rozgę ná łokćiu długą/ miąſzą iáko pálec tłuſtą/ nadobnie źielona/ liſtki ma tłuſte podobne pálcu wielkie mu człowieczemu/ y ták drugdy wielkie/ ná wierzchu iáko ięzyk człowieczy/ niżey węſzſze/ ná wierzchu liſtki ták ſie ſtuláią w kupę/ że czynią iákoby oko/ dla tego ie też zową Zoowtalmon, ták że ſie wſzyſtki własnośći zgadzáią z Wrónim máſłem.

Troiáki ieſt rodzay Semperuiui álbo Aizoonis, iáko piſze Dioſcorides, ieden wielki ktory tu wypiſuiemy/ drugi ieſt mnieyſzy/ ktory zowiem Vermicularis, á po polſku Roiownik: trzeći rodzay ktory zową Vmbilicum Veneris, teneſmy wypiſáli pierwey w Capitulum Cotilidon.

Paulus 7. piſze/ że to źiele ieſt záźiębiáiące w trzećim ſtopieniu. A Dioſcorides, ochłodzaiącą y śćiągáiącą ma śiłę: dla tego gáśi bárzo piekielny ogień: wrzedliwe rány ſmrodliwe/ gorące/ zápalone vśmierza/ á to tłukąc z mąką/ á czyniąc plaſtr/ y przykładáiąc. — *Piekielne ogniu.*

Tákież przećiw boleśćiam y zápaleniu w oczach/ opárzeniu/ opaleniu: przećiw podagram/ tákież plaſtrem okłádáć. Dioſc. — *Oczom.*

Soku z liśćia nátłukwſzy/ á z Oleykiem Rożánym zmieſzawſzy kłáść ná ſkronie bolącey głowy/ odpadza ból. Dioſc. — *Głowie.*

Przećiw biegunkam białym/ dobrze ten ſok dáć pić/ vſtáwia. Tákież gryźienie w żywoćie/ piiąc. Dioſc. — *Mořzeniu w żywoćie. Czerwonce*

Z winem piiąc/ wypadza z żywotá zábiwſzy chrobaki. Dioſc. — *Chrobakom.*

Zbytnie rzeczy przyrodzonych płynienie pániam/ przykłádáiąc/ vſtánawia. Dioſc. — *Pláwam.*

Smázy ktore bywáią w oczu ze krwie/ ſok tego źiela pomázuiąc znim/ oćiera. Dioſc. — *Oczom/*

Plinius ſzerzey o tym źielu wypiſuie. libr. 25. cap. vlt.

Cap. CLXXXV.

HARVNDO, CALAMVS,

Trzćiná.

DIoſcorides piſze/ że rozmáite ſą Trzciny ná świecie: ſą iedne które niemáią we wnątrz prozności/ to ieſt piſczeley/ ále wſzyſtká pełna/ á z tey czynią ſobie w onych ſtronach ſtrzały: druga ieſt ćieniuchna iáko pioro/ á dla tego też piſzą nią/ przyprawuiąc pioro z niey: druga ieſt poſpolita przy błoćiech nie wielka/ iáko v nas: we Włoszech rosta Trzciny ná polach gdźie ie ſadzą/ álbo ná gorach/ ták wyſokie iáko v nas laſki Soſnowe álbo Ośikowe/ vżywáią ich iáko y inych laſk wieſzáć chuſty y inne potrzeby.

Rozmáitość trzćin.

W Indiiey iáko piſze Plinius lib. 16. cap. 37. y wiele inſzych Hiſtorykow/ ſą ták wielkie trzciny/ że roſczepiwſzy iedne w członku do członká/ tedy czynią łodźie/ ná ktorych ſie wożą po wodźie: czynią też dáchowki iákoby gonty z nich/ czynią domy iáko z inſzych drzew/ bo bywáią iáko ſoſnie wielkie: táka ieſt rozmáitość rzeczy po świećie/ v nas káżda rzecz mnieyſza y nędznieyſza/ niż w inych ſtronach: tákże też y ziárno nammieyſze/ niżli w ktorey ziemi.

Zábićie zá ſkorą. Zaſtrzáły.

Korzeń poſpolitey Trzćiny ſtłuczony z Cebulą á przyłożony ná záſtrzelenie/ zábićie/ ćierniem trzaſką zákłoćie/ wyćiągnie káżde zábićie.

Pieklelne ogniu.

Liśćie Trzćiáne źielone przećiw piekielnemu ogniu/ zápaleniu iákiego ſadzelu/ nátłukwſzy/ dobrze przykłádáć/ wypędza ogień. Dioſco.

Przećiw opadáiącym włoſom/ popiół z Trzciny z octem zmieſzány/ pomázuiąc vſtáwia. Dioſcorides.

Włoſom opadáiącym.

O rozmáitośći Trzcin/ á zwłaſczá wielkośći nieſłycháney piſze Plinius lib. 16. cap. 37. ſzeroko doſyć.

Cap. CLXXXVI.

HÆDERA TERRESTRIS,

Syluatica Chamæciſſon.

Kunrad.

MA to ziólko listki podobné Bluszczowi / modro kwitnie / po ziemi sie ścicle / w cieniach przy plociech po ogrodziech rośćie.

To ziele barzo pomocné przećiw boleśćiam w biedrzech/á to stárwszy ile trzy pieniądze záwáży/piiąc w wodzie przez czterdzieści dni/ álbo piećdziesiąt nie przestáiąc.

Zólta niemoc tákież spadza piiąc to ziele przez pieć albo sześć dni.

Mieśiące pániam zástánowioné pobudza.

Vryne zástánowioną wywodzi piiąc.

Przećiw morowému powietrzu tákież pomaga.

Rycérstwo y wszyscy ktorzy okolo koni sie obierráią / gdy iáka zarázá ná konie przyidzie że zdycháią / zwlasczá w stádziech / to ziele dáią ieść / á tym obraniáią záráženia powietrza.

Cap. CLXXXVII.

HELIOTROPIVM MAIVS, Scorpiuron, Solaris herba, Verrucaria. *Brodawnik.*

Ziele to pisze Dioscori. lib. 4. cap. 185. wezwano slonecznym / iż sie vstáwicznie zá slońcem obráca / á to nietylko kwiatem / ále y liśćiem. A Plinius lib. 22. cap. 21. przydáie / że / gdy też y ciemny dzień/przedsie ná te strone gdzie slońce stoi obráca sie/dla wielkiéy milośći sloneczney: w nocy gdy slońce zaydzie/skurczy sie: ma listki iáko Dioscorides pisze/ podobné wietszéy Bázyliyce/iedno kosmátszé / bielszé á dobrze wietszé: rożdżek od korzenia czterý pospolićie álbo pieć wypuscza / á ná onych rożczkách wiele gáłązek / ná tych gáłązkách kwiatki biáłé przy czerwieńszym / iáko ogon Niedźwiadkowy zákrzywiony: Niedźwiadká mówie chrobaká práwégo/iákiégo w Polscze niemász/ bo co tu w ogrodziech máią zá Niedźwiadká/nie iest Niedźwiadek/którégo zową poláćinie Scorpius: korzonki ma ćieniuchné / á niepożyteczné. (Czemu slonecznik.)

Ztąd może káždy vznáć / że to ziele które pisze Stefanek nie iest Heliotropion, bo y málowánié y wypisánié niezgadza sie.

Ziele to/ iáko pisze Paulus li. 7. iest gorącéy á suchéy y ociéráiącéy mocy / wárząc garztkę tego ziela w wodzie/ á piiąc / purguie z człowieká ná dól kolere y flegme. Diosc. (Przyrodzenie.) (Purguie)

Przećiw Niedźwiadkowému vkąszeniu / pić to ziele / á ná ránę przykládáć/odpedzi iad/ dla tego ie zową Scorpirion, iákoby Niedźwiadkowé ziele. Diosc. (Vkąszeniu Niedźwiadkowému.)

Gdyby to ziele kto z sobą nośił przywiązawszy v śiebie / czyni tákiégo nieplodnégo. Diosc. (Niepłodności.)

Przećiw febram iáko Qwártánie y terciánie bráć naśienié / trzy ziarnká przećiw tercyanie / cztérzy przećiw qwártánie/ á ták ko stárwszy oné ziarnká z winem/ wypić przed febrą / przestánie. Diosco. (Febróm.)

Przećiw brodawkam á zwlasczá drobnym/ tákież przećiw brodawkam które bywáią v pań okolo (Brodawkam.)

koło táiemnégo mieyscá iákoby gruczoły/ tákież około stolcá y ná inszych mieyscách / á to czyniąc plastr okłádáć. Diosc.

A Plinius każe soli przydáć do soku/ dla tego tż zową Verrucaria, Brodawnik.

Podágrze. Przećiw podágrze nátłukwszy liśćia okłádáć mieysce bolącé/ oddala ból: tákież ná zbité mieyscá okłádáć z łoiem kozłowym. Dios.

Bolenie głowy. Gorzéniu á bólowi głowy v dźiatek który bywa ná ćiemieniu / okłádáiąc oddala/ zową Siriasim. Diosco.

Pániam mieśiącce y przedkie po rodzenie pobudza przykłádáiąc. Dioscorides.

Głowie. Plinius przećiw boleśćiam w głowie / nátłuc źiela z oleykiem Różánym przyłóżyć ná skroni / oddali ból.

S. Wálentego. Przećiw pádáiącéy niemocy y kurczowi/ wárząc okłádáć. Plin.

Nerkam. Kámień. Przećiw piaskom które bywáią w nerkach / tákież przećiw kámieniowi z Kminem dobrze pić.

Cap. CLXXXVIII.

HELIOTROPIVM MINVS, Scorpiuron, Solaris herba minor.

Brodawnik mnieyszy.

TO źiele pisze Dioscorides li. 4. cap. 186. rośćie ná błoćiech około iezior: ma liśćie podobné iáko y pierwszé/ iedno okrągleyszé/ naśienié v niego wiśi iákoby brodaweczki. Paulus li. 7. pisze/ ma śiły prawie tész iáko y pierwszé źiele: Przećiw glistam y inszym robakóm w żywoćie piiąc z Izopem / z Rzeżuchą / á troche Sálétry przydawszy / zabiia y wypedza ie.

Brodawkam. Tákież brodawki / nátłukwszy z solą liśćia álbo naśienia / spedza okłádáiąc.

Plinius lib. 22. cap. 21. pisze: że gdy kto okrąży tym źielem około niedźwiadká / nikaki niedźwiadek nie wynidźie z onego mieyscá/ á gdy źiele nań włożysz/ álbo go im pokropisz/ tedy zdechnie.

Glistam.

Cap. CLXXXIX.

HIBERIS Diosc: CARDAmanticen, Nasturcium Syluestre.

Polna Rzeżuchá, álbo pśia Rzeżuchá.

Polna

POlna Rzeżuchá ma listki iáko wypuśćie Dioscorides lib. 1. cap. vlt. podobne Rzeżusże/ czásu Wiosny cudnieysze niżli v Rzeżuchy/ ná łokćiu długa/ drugdy mnieysza/ w nászéy kráinie dalekopospolićie mnieysza rośćie/ we Włoszech widałem więtszą/ rośćie około płotów pospolićie/ korzonki dwá/ które są bárzo gorące y przepaláiące.

Przepaláiące. Sciátice Dnie.

Korzonki te bárzo pomagáią nátłukwszy ich z sádłem wieprzowym ná denną niemoc/ álbo w biodrách/ przykłádáiąc/ trzymáć plastr przez cztéry godźiny/ po cztérech godźinach zmyć sie w wánnie/ á mieyscze gdźie plastr był/ obłożyć Oliwą ná wełnie.

Boleśćiam w stáwiech

Plinius lib. 25. cap. 8. pisze/ że też pomaga przećiw wszelákiému w stáwiech boleniu: á to nátłukwszy z sádłem ták źiela iáko korzenia/ á to lekárstwo czyniwszy/ záś we dwudźiestu dniu odmieniáć.

Ránom Katárżom.

Nád to wszytki flury które bywáią z rymy/ tymże obyczáiem/ powieda Plinius/ goi.

Ale pámiętay/ ábyś tego źiela nie przykłádał/ iedno áżby zápalenia nie było w członku.

Cap. CXC.

HEPATICA, LYCHEN, Iecoraria.

Wątrobne źiele.

PRawdźiwie pisząc/ tedy niemász inszégo źiela wątrobnégo iedno Eupatorium, które wynálazł Król ieden Eupátor/ iáko pisze Plinius lib. 25. cap. 6. O tymesmy wypisáli w słowie Eupatorium. Ale iż Stephanek wypisał w swym Herbarzu Epatica iákieś Máiownikowé źiele: ták/ że też y báby ná trećie vkázuią w Krákowie biało kwitnące źiele/ á źle/ bo nie to iest/ które Aptekárze zową Epatica, które też wypisuie Serápio: my też tu nie zániechamy.

Iest źiele które rośćie przy studniach na mchu/ ná kámieniach/ przy stokach/ iest podobne Rząśie/ álbo stórkam iákim. Diosc. zowie Lychen, iákoby liszay/ przy drzewiech ábo kámieniach rozszerza sie iáko Bdły: to źiele iest źielone/ podobne Kutrzebkóm/ im sżérsze tym lepsze/ iest źimne á wysuszáiące w pierwszym stopniu.

Przyrodzenie.

Serapio wypisuie/ że to źiele spędza żółtą niemoc/ dáiąc ie pić.

Żółtości.

A Dioszkorides tylko vczy trzéć z miodem á pomázywáć/ á nic wiecéy: żadny náuczony nie pisze/ áby to Wątrobné źiele pomagáło ku wątrobie: dla tego Stephanek źle pisze/ áby to źiele pomagáło przećiw boleśćiam wątrobnym zápaleniu: tákież przećiw febrzam ogniſtym/ y inszym: Ten błąd nie tylko Stephanek/ ále wiecéy Pandectarius áptekárski vczynił/ á to z słów Serápioná/ iż Serapio nápisał że pomaga żółtey niemocy: więc on nápisał iż pomaga wszystkim niemocam wątrobnym/ ponieważ żółta niemoc pospolićie z przyczyny wątrobnéy pochodźi/ áczkolwiek y z inszych.

To źiele pomaga też przećiw

Zbytniéy z nośá krwi. zbytniému krwie ćieczeniu / á to ták z nośá iáko z ran / przykłádáiąc. Diosco. lib. 4. cap. 51.

Lißáiom. Przećiw lißáióm bárzo to dobré źiele y inßému oßpáceniu ktory / á to może nátłukwßy z miodem / wyćieráć.

Zápaleniu Bolączki. Przećiw zápaleniu bolączek y boleściam / przykłádáć dobrze.

Cap. CXCI.

HERBA PARALISIS, Clauis cælorũ, Herba S. Petri, Petrella, Artetica, Clauium.

Páráliżowe źiele. Biała Bukwicá.

TO źiółko iest práwie / ktoré zową biała Bukwica: iest źiele to ćiepłé y wysußáiące / kwiat ma żołty / liśćie iáko Bukwicá.

Przyrodzenie. Stáwom. Biodrám. Fluxum. Przećiw boleściam w Stáwiech itéż w biodrách: tákież wßelákim fluxóm ktoré z głowy po ćiele spływáią / dobré to źiele wßelákim obyczáiem pożywáiąc.

Páráliżowi. Apoplexiéy. Przećiw páráliżowi álbo powietrzem záráżeniu: tákież ápoplexiéy / iest nágłé vpádnienie bez mowy / pádáiącey niemocy / y inßym podobnym tákież dobré.

S. Wálentégo.

Głowie. Rymam. Przećiw boleściam w głowie z źimnéy przyczyny / flegmam / rymam / tákież dobrze pić wárząc / ná głowę przykłádáć / proch piiąc. etc.

A to téż wiedz káżdy / iż Doktorowie dwoie źiele zową Herbã paralisis: iedno to / ktoré Biała bukwica / mienimy: á drugié ktoré zowiem Bellius, y własnie: Stokroć cudné / téż Herba paralisis.

Cap. CXCII.

HERMODACTILVS MERcurij digitus, Bulbus agrestis, Flos autumnalis.

Páluchy.

Opuszczáiąc gadánia długié / ktoremi disputuią Doktorowie dźisieyßy / ieśli Colchicum álbo Ephemeron Dioscoridis iest Hermodactilus, álbo té Páluchy / ktorych náßych czásów pożywáią Aptékárze / ktorych w Polscze ná wielu mieysc dosyć / z właszczá ku Węgierskim stronam / iáko niepotrzebné: tylko wypißem Páluchy / ktoré wypisuie Mesuę, y ktorych Aptékárze w Weneciiéy y w Pádwi y v nas pożywáią. Iest rozgá v nich niemáła / list iáko v Leliiéy białéy / korzonek podobny Cebuli máléy / kwiatek przybielßym / nalepßy iest biały z wierzchu y we wnątrz / miąßy / twárdośći miernéy: nalepiéy ij zbieráć ná Wiosnę.

Nátura. Páluchy ſą ciepłé y ſuche w wtórym ſtopieniu: powiáda Meſue, nierychło á bárzo mdło purguią: á ztąd znák iż nie ieſt Colchicum áni Ephemeron, ktoré ták bárzo purguią / iż też ze krwią wywodzą/ iáko piſze Galenus.

Purguie.

Stáwom. Meſue purguiąc wywodzi flegme grubą z ſtáwów / dla tego bárzo pomaga boleściam w ſtáwiech podágrze/á to biorąc przez vſtá/ bo ieſt lekárſtwo/ iáko Auicenna mówi / Fortis debilis, iż nie rychło purguie y ſłabo álbo máło / á mocno z dáleká ciągnąc z ſtáwów.

Podágrze.

Podágrze. Tákież to ziele tłukąc korzenie z mąką Jeczmienną á z żółtki iáiecznémi / bárzo pomaga ná podágry: tákież może czynić z ośrzódką chlebową.

Téż té Páluchy dobrze ná rány plaſtrem okłádáć / álbo proch ſypáć/ wyczyśćia ſadzele/ dźiwie mieſo ogryza y goi.

Cap. CXCIII.

HORDEVM CHRYTEN,

Jęczmień.

Przyrodzenie, Jeczmień Galenus 7. Simpli. piſze/ ieſt w pierwſzym ſtopieniu ochładzáiący y wyſuſzáiący náſzé ciáło.

Paulus 7. Jeſt Jeczmień zágrzéwáiący y wyſuſzáiący w pierwſzym ſtopieniu / ma moc oczieráiącą.

Theophraſtus. Jeczmień y iego rodzaie kázdé inſzé ſpoſoby do ſtátecznié wypiſuie lib. 3. cap. 2.

Dioſcorides lib. 2. cap. 78. Jeczmień który ma bydź bran ná lekárſtwá / ma bydź biały piekny / wybrány / mniéy człowieká tuczy niż Pſzenicá: á wſzákże Tyzánná która bywa z mąki Jeczmiennéy / lepiéy człowieká kármiąc tuczy/ niżli chléb Jeczmienny.

Tyzánná.

Gdźie ma wiedźieć człowiek nienáuczony w lekárſtwách / że to ſłowo Tyzánná/ nie známionuie wody Jeczmiennéy/iáko pospolićie zową / ále známionuie káſze / którą czynią wárzywſzy Jeczmień/potym przebiiáią przez chuſtę ſam ſok / á ták bywa iáko by grucá / á te lekárze kážą dáwáć niemocnym ieść w niemocy: też drudzy czynią z mąki czyśćiuchnéy Jeczmiennéy.

A v nas nie źle też czynią / iż dáią miáſto Tyzánny krupki Jeczmienné Krupki Jeczmienne.

czmienné rzedźiuchné / iáko Tyzánna / y mogą bydź wezwáné Tyzánná.

Jeczmień záśie/ który wárzą w wodźie á dáią pić / zową Aquã Hordei, wodą Jeczmienną. Wodá Jeczmienna.

Tyzánna Jeczmienna bárzo pomaga przećiw ostrośćiam á w gárdle ochrapieniu / y też ránam które są w vśćiech y w krtaniu. Dioscorides. Ochrápieniu. Ránam w vśćiech.

Tá też Tyzánná pobudza vryne/ dla tego ią w febrách dáią/ áby oné plugáwośći które czynią febre wywodźiłá z vryną. Dios. Vrynie.

Mámkam mléko mnoży Tyzánná wárząc ią z Kopru Włoskiégo naśienia / á dawáiąc pożywáć mámkam. Dios. Mleku

Bolączki y káżdé guzy álbo ná puchlé mieyscá / tedy ie zbiéra / á drugdy rozrzuca / á to czyniąc plastr z figámi y z rózynki y przykłádáć. Disco. Wrzodóm. Bolączkom.

Twárdé nápuchnienia guzowáté zmiekcza / zmiéßawßy z żywicą z smołą/gnoiem golebim czynic plastr. Diosc. Guzom. twárdym Wrzodom.

Przećiw boleniu w boku/ ábo pleurze/z mákowémi główkámi/ z Melilotum ſtłukwßy ſpółem Jeczmien mąki przyłożyć / kłáść ná bok/ boleść oddala. Dioscorides. Pleurze.

Przećiw wzdećiu trzew w żywoćie y puchnieniu / nátłuc mąki z śiemienia Lniánégo / naśienia Fœnugræcum, Ruty á mąki Jeczmiennéy/ z tego ſpółem vczynić plastr / á ná żywot kłáśdź. Dioscorides. Wzdećiu. Puchnieniu żywotá

Słód Jeczmienny/ który czynią z Jeczmienia/ iáko piße Accius, przysußony álbo przypalony/ ſtłukwßy ná mąke/á rospuśćiwßy czymkolwiek / czyniąc plastr przykłádáć ná twárdośći zápuchlé/guzy/ álbo twárdé wrzody.

Przećiw gruczołóm które bywáią zá vchem álbo pod gárdłem / álbo bolączkóm / tudźież krostam które w zádku twárdé bywáią/ czynić plastr tym obyczáiem: wziąć mąki Jeczmiennéy/ smoły miekkiéy/wosku/vryny dźiećiecéy / á Oliwy/á to ſpółem zmiéßawßy / przykłádáć ná bolączke. Diosc. Gruczołóm zá vchem / pod gárdłem. Sadzelom w siedzeniu

Też Tyzánná wárząc ią z iágodámi Mirtowémi / álbo z suchémi płonkámi / álbo z Jéżynámi / álbo z Gránatowémi skórkámi / á pożywáiąc vstánawia biegunki. Diosc. Biegunkam.

Przećiw podágram / náwárzywßy iábłek Pigwowych z octem/przydáć mąki Jeczmiennéy/ czynić plastr á przykłádáć. Dios. Podágrze.

Mąká ták z otrebámi y z ośćiámi/ wárzona w ostrym oczćie winnym/á w Oliwie w wodźie płokánéy/ przykłádáć ćiepło ná tredowáćiny plastrem / wyczyśćia ie. Diosc. Tredowáćinam.

Podpłómyk czyniąc z Jeczmiennéy mąki z octem / á iedząc biegunki zástánawia. Biegunkam

Cap. CXCIIII.

HYACINTON, HYACINTUS, Flos Martii.

Márcowy kwiát.

SŁowo to Hyacintus ieſt pospolité

ſpolité Kwiátu Koſzáycowé-mu / Leliiey białéy / y Kwiátu Márcowému.

Báśni o tym kwiatku wiele v Poétów/dla iego cudnośći: Ie-dná/iáko piſze Ouidi:że ten kwia tek vrodził ſie że krwie Aiáxowéj. Druga że młodzieńczyká/którego miſką Apollo nieopátrznie zábił/ z wielkiégo żalu á miłośći obró-ćił w ten kwiatek.

Gdźie pámietay/że Hyacintus źiele Dioſcoridis, nie ieſt to które zowie Wirgilius ábo Ouidius: bo Wirgilius wypiſuie Vaccinium nigrum, które nie ieſt Dioſco. Hyacintus ten Márcowy fiołek/ podobny Leliiey w korzeniu/roz-ge ma ná piądź długą/cieńſzą niż pálec máły człowieczy / gárbáty ná wierzchu kwiatek: ieſt drugi żółty / drugi przybielſzym/ zową Hyacintus ceruleus, Hyacintus albicans.

To źiele piiąc/ záſtánawia bie gunki / á vryne pobudza. Dioſc.

Przećiw iádowitych gádów vkąſzeniu pomaga piiąc.

Biegunkom Gryźieniu w żywoćie. Naśienie tego źiela wiecéy ś-ćiąga niż źiele / á dla tego mo-cniéy biegunki vſtáwia / á zwła-ſczá gryźienie około pępká/ y żoł-tą biegunkę piiąc z winem.

Żółtéy niemocy. Vkąſzeniu Wężowe. Plinius lib. 21. cap. 26. Gryźie-nié w żywoćie vśmierza / vryne pobudza / przećiw żółtéy niemo-cy mocné lékárſtwo piiąc / tákież wężowému vkąſzeniu.

Cap. CXCV.

HYOSCIAMVS, APOlinaris herba, Altercum Symphoniaca.

Bielon.

ZNáią wſzyſcy ludźie Bielon / bo y ná wśi ſie go ludźie ſtrzégą/ á dobrze: á wſzákże nie káżdégo Bielonu trzebá ſie ſtrzédz / y o-wſzem ieſt ieden / którégo bárzo potrzebno ludźiem. Dla tego pi-ſze Dioſcorides lib. 4. cap. 67. że troiáki ieſt Bielon: ieden ieſt któ ry ma kwiećié czarné álbo przy-modrzeyſzym / liśćié iáko v Blu-ſczu/ naśienié czarné / twárdych á oſtrych ſtrączów ćierniſtych/ á ten ieſt iádowity/ á ma ſie go ká-żdy ſtrzédz / bo kto go pożywa / czyni ſzáloność. Drugi ieſt/który ma Troiáki rodzay Bielonu.

ma kwiát żołty y listki cienkie/ na śienie przyżołtßym / y ten też nie zdrowy / áczkolwiek nie ták mocno iáko pierwßy ßalonosć czyni. Trzeci iest / ktory ma kwiát biały y naśienie białe / list cudny miekki/ młody przykosmátßym/ á ten iest bárzo potrzebny ludziom ná lekárstwá/ nie czyni ten ßalonośći: gdy tego niemáß / może bráć ktory ma kwiát przyżołtßym/ áczkolwiek z wagą: ále czarnego sie wystrzegáć wßelákim obyczáiem.

Przyrodzenié. Sok Zbielonu.

Plinius libr. 25. cap. 4. teß słowá piße/ áczkolwiek przydáie rodzay czwarty / ále ieden miedzy dwiemá. Galenus 8. Simplic. teß słowá co y Dioßkorides: iest záziębiáiący w trzecim stopniu / á wysußáiący w wtorym.

Dioßkorides vczy czynić sok bárzo pożyteczny/ á to wziąwßy młodego Bielonu/ liśćia y naśienia/ y strączá / á to stłukwßy/ wyżąć sok/ á ten sok wystáwić w czym ná słonce lecie / y trzymáć áż vschnie: á drudzy biorą naśienie iuż dostáłe suche / á to tłuką przykrapiáiąc wodą/ á potym sok wyżymáią/ á ten sok ná lekárstwá mnie sie widźi lepßy: drudzy tłukąc liśćie wyżymáią / á pßeniczną mąke ktorey by były trzy látá/ á gáłeczki álbo trocißki czynią/ á to chowáią: á ten iesćze lepßy obyczay. Pierwße przyprawiánie soku y wtore / pożyteczne ná niemocy w ktorych człowiek niemoże spáć.

W oczu boleściam y zápaleniu/ w vßu.

Przećiw zápaleniu y bolesći ćiężkiey w oczu/ pierwßy y wtory sok dobry: bolesćiam w vßu/ y niewieśćich mieysc niedostátki á bolesći ten sok wyczyśćia. Dioscorides.

Záśie sok ktory przyprawnią z mąką pßeniczną / bárzo dobry przećiw bolesćiam w podágrach / w stáwiech: á rospusczáiąc czymkolwiek one gáłeczki / przykłádáć álbo mázáć. Diosc. — Podágram

Przećiw wrzodom álbo bolączkom / á zwłaszczá zápalonym / tákże z tego soku czynić máść y pomázowáć. Diosc. — Bolączkom.

Naśienie ták sámo / też tákże przećiw wßystkim rzeczam pomaga. Diosco.

Przećiw kaßlowi ćiężkiemu y rymam/ flegmam/ ktore z głowy spadáią do pierśi álbo w inße strony / dobrze pić to naśienie. Dioscorides. — Kaßlu. Rymom Flegmom.

Tákież przećiw ćiężkim bolesćiam w oczu / gdy ryma / álbo bol zstepuie z głowy w oczy / to naśienie białe dobrze pić. Diosc. — Oczom.

Pániam zbytnie przyrodzonych rzeczy płynienie/ tákże wßelákie zbytnie krwie ćieczenie z ktoregokolwiek członká / pić ile pieniądz záważy/ przydawßy naśienia Mákowego tyleż. Diosc. — Pláwom. Krwi zbytniey.

Też to naśienie bárzo pomaga przećiw bolesćiam w podágrach/ moßen opuchnieniu/ pierśi pániam opuchnieniu po porodzeniu / á to nátłukwßy go z winem przykłádáć. Diosc. — Podágrze. Moßnom. Piersiam Puchnieniu.

Dobrze też to naśienie przydáwáć do plastrow / ktoremi chcemy sen czynić á bolesć vpokoić. Dioscorides. — Sen czyny.

Tákież liśćie do tákich plastrow dobrze przykłádáć. Albo

tákże

tákie plastry przyprawiać z mąką/ y przykładáć ná bolesne mieyscá/ y gdy spánie chcemy czynić/może y z sámeg liścia świeżego/bo ná wszytki lékárstwá namocniey y lepiey boleści vśmierzáią.

Boleści vśmierza. Korzeń wárząc w occie/płokáć bárzo dobrze zęby bolące: tákież trzymáiąc ten korzeń ná zębiech. Dioscorides. Zębom.

Liście to może pić przeciw febram/ które niemáią czásu swego drzeczenia: zową Empialas, á to z winem pić: powieda Plinius że pomaga przeciw wszeláktey febrze. Empialis. Febrom.

Cap. CXCVI.

HYPERICON VVLGAtum, Androsemon Perforata, Herba sancti Ioannis, Scopa Regia, eandem vocat Diosc. Ascyron.

Niektórzy zową Fuga Demonū, *Dzwoniec, álbo Swiętego Ianá źiele.*

TO źiele pospolićie ná polach/ w sádach/ ná łąkach/ przy drodze rośie/ma listki iáko Rutá/dla tego też drudzy zową Polna Rutá: rozdźiste/przyczerwieńszym/ kwiát ná wierzchu gesty/ żółty/ iáko ogánká. Aczkolwiek w wyłożeniu swoim Marcellus pisze biały: ále Menardus vkázuie że źle wyłożono/ bo ma stać żółty/ ma potym iákoby strączyki máluchne nieznákomite/ w których iest naśienie czarne/ á gdy wiátr rucha ná polu/ tedy dzwoni/ dla tego zową Dzwońcem. Przyrodzenie.

Galenus 8. Simpli. Dzwoniec iest zagrzewáiący y wysuszáiący/ á ma cząstki w sobie bárzo subtelne/ stuláiące/ vryne pobudzáiące/ tákież mieśiące: á to tłukąc źiele/y przykłádáiąc. Goi też rány y sádzele wrzedliwe/ tákże przykłádáiąc. Przyrodzenie. Vrynie. Mieśiącom. Ránom.

Dioscorides libro 3. capit. 162. Ma moc Dzwoniec vryne wywodźić/mieśiące wywodzi/przykłádáiąc.

Przećiw febram trzećiego álbo czwartego dniá/ dobrze dáwáć pić w winie/ my dáiem naśienia drágme przed rozgrożeniem/ áczkolwiek y źiela dáć może. Dioscorides. Febrom.

Przećiw denney niemocy álbo w biodrách/ tedy dáwáć pić naśienia drágme z winem czterdźieśći dni nie przestáiąc. Diosc. Denney niemocy.

Przećiw opaleniu y opárzeniu/ listkow tego źiela z naśieniem nátłukwszy/ plastrem okłádáć/ wygoi. Diosc. Opaleniu. Opárzeniu.

Plinius li. 25. ca. 8. circa finem pisze/ piiąc/ żywot zástánawia: dla

dla tego dobrze w biegunkách pożywáć / vryne też pobudza / kámienie piiąc w pechérzu łamie.

Oleiek. Czynią z tego Dzwoncu Oleiek bárzo potrzebny ná zaſtrzały/ ná rány/ zlamánia/ opalenia/ opárzenia / tym obyczáiem: weźmi wiérzchołków z kwiećiém tego źiela trzy łóty / wmoczże w winie mocnym przez trzy dni y trzy nocy/ á ták zápátinowawſzy wárzyć/ potym wyżąć źiele/ y wyrzucić/ á záś tákże trzy łoty kwiećia włożyć w ono wino świeżego / y moczyć záś przez trzy dni y trzy nocy / potym przydáć Terpentyny trzy łóty / Oliwy ſtárey ſześć łótów/ Szafránu ſzkrupul/ á ták wárzyć áż wino wywré/ oléy zoſtánie/ á to chowáy.

Cap. CXCVII.

HYPOCISTIS, Barbari vocant Ipoquiſtidos.

Wyſzéy gdźieſmy piſáli o Róźéy pśiéy / tedy o Hypociſtis náp iſano / że przy korzeniu tego źiela/ rośćie iáko Bédłká / podobna Smarżowi / ále żółta / nie ieſt drzewo áni źiele/ ieno iáko Bdłá/ ktora z korzenia wychodźi / á to zbiéráią / bo ná wiele lekárſtw ku záchowániu zdrowia człowie czégo waży.

Dioſcorides lib. 1. cap. 112. piſze/ że troiáki rodzay tego Hypociſtis, tylko bárwą máią rożność: ieſt iedno żółté / drugié zieloné / trzećie biáłé / ſok z tego Hypociſtos wybiiáią / á potym ná ſłońcu wyſuſzáią: á drudzy czynią iáko z tarnek Acacia, to ieſt / ſok tarnkowy: drudzy to Hypociſtos ſuché gdy go potrzebuią wárzą w wodźie / á potym wyżymáią / y téy wody pożywáią. Przyrodzenie.

Paulus piſze/ że ieſt zimné á wyſuſza mocno y śćiąga / dla tego Dioſcorides mówi/ bárzo pomaga boleśćiam około pepká/ tákież gryźieniu w żywoćie. Około pepká boleśćiam.

Przećiw biegunkam wſzelákim y fluxom káżdym/ bárzo dobré. Dioſco. Biegunce.

Káżdému zbytniému płynieniu krwie bárzo dobré / bo ią záſtáwia / dla tego czérwonkam/ zbytniému przyrodzonych rzeczy płyniéniu/ tákież krwią plwániu / y tákim inſzym niemocam podobnym tym/ bárzo pożytecżno/ á to piiąc/ iedząc/ w kriſtery kłádąc. Dioſ. Krwi zbytniéy, pławóm.

Cap. CXCVIII.

HYSSOPON, HYSSOPVS, *Izop.*

Izop iest ziele znákomité/ rzadko ktoby go niemiał w swym ogródku: Dioscorides pisze/ że Izop iest dwoiáki/ ogrodny ieden/ á drugi który po górách rośćie y po skálach/ v nas w Polscze niémász Izopu ná górách/ bo y gór tákich niémász.

Przytym wiedz káżdy/ że té ziołá które my tu mamy osobliwé w ogródkách/ á niémász ich w polách/ iáko Szálwia/ Rutá/ Máieran/ Kopr Włoski/ Izop/ Máruná/ y insze/ wszystkié té ziołá w onych stronách ciepłych ták sámé rosta po skálach y górách/ á cokolwiek ztámtąd do nas zániesiono/ to mamy w ogródkách: Izop iest dwoiáki/ ieden ogrodny á drugi górny/ który po górách rośćie/ mocnieyszy iest y lepszy/ wszakże wszystko Izop.

Mesue pisze dwoie kápitulum o Izopie/ ále sie omylił w pierwszym/ ábowiém miásto Izopu ogrodnégo wypisuie Timum.

To pisze Menardus lib. 10. Epi. 1. To. 2. in Castig. Mesue.

Przeto Dioscorides w iednym capitulum wypisuie Izop ogrodny y górny/ dáiąc znáć/ że są iedno ziele/ tylko rożność máią według mieyscá á siły.

Auerrois 7. Col. przydawa/ że iest mocné lekárstwo ná otwarzánié zátkánia żył y wątroby.

Paulus, tákież y Galenus 7. pisza/ że Izop iest gorący y suchy w trzećim stopniu/ dla tego ma cześći bárzo subtelné.

Dioscorides lib. 3. cap. 27. Izop wycienczáiąca/ zágrzéwáiąca siłe ma/ dla tego wárząc Izop z Rutą z Figámi á miodu przydawszy/ bárzo pomaga dychawicznym/ dawnému kászlowi/ zápsowánym plucam/ rymie y flegmam/ które z stepuią do pierśi. Dychawicznym. Kászlowi. Pierśiám.

Przećiw robakom álbo glistam w żywocie/ pić Izop álbo przyprawić z prochem Izopowym á z miodem lekwarz/ á dawáć ieść często/ zábiia y wypedza. Diosc. Chrobakom.

Purguie Izop gdy kto piie flegmy grubé/ kliowáté/ z żywotá. Dioscorides. Purguie z żywot.

Tákież gdy kto z Figámi ié Izop/ purguie pierśi. Diosc. Pierśi.

Płeć piekna ná ciele czyni/ gdy kto pożywa. Diosc. Płći.

Przećiw nápuchnieniu śledziony/ tákież przećiw puchlinam y wodam zá skórą/ przyprawuiąc Izop z figámi/ á czynić plastr przydawszy troche Sáletry/ ták mieysce opuchlé okłádáć. Diosc. Sledzionie. Puchlinie.

Sinośći pod oczymá śćiera/ náwárzywszy z wodą/ oćieráć. Dioscorides. Sinośći.

Przećiw bolaczkam w gárdle/ zową Anginas, wárząc Izop z figámi tym płokáć gárdło wypluwáiąc. Diosc. Slinogorzowi.

Przećiw boleśćiam w zebiéch/ wárząc Izop z octem/ á tym Izopem płokáć zeby/ pewnie sie ból vlży. Dios. Zebóm.

Przećiw wiátrom w vszu/ które czynią szumienié/ kłádąc ná wegle puszczáć páre przez rure w vcho. Diosco. Vszóm.

Plinius lib. 25. cap. 11. przećiw krostam dźiećinnym/ które bywáia ná ćiemieniu: tákież káżdému

 mu

mu świerzbowi / náwierćiéć Izopu z oliwą/ á tym pomázywáć wyczyśćia.

Przećiw wężowému vkąszeniu / nátrzéć Izopu / Kminu / Miodu y soli/á tym okłądáć. Pli.

Bárzo pomocno to źiele Izop przećiw ćiężkim niemocam / iáko ápoplexiiéy/w epilepsiiéy/to iest/ w padáiących niemocách y w káżdéy tym rówńéy.

To téż potrzebá wiedźiéć / że v lékárzów dwie rzeczy zową tym słowem Izop / iedná rzecz/ zową máść która czynią z płokánia wełny owczéy / á to płócząc wełne / ná wodźie zwiérzchu iáko tłustość zbiéráią / zową to lékárze Isopus humida: druga rzecz która známionuie Isopus, iest źiele Izop: á dla tego piszą Herbæ Isopi: álbo prośćie Isopi, á w piérwszéy ℞. Isopi humide ábo Esipi.

Cap. CXCIX.

INVOLVCRVM MAius, Clymenon,

Powóy wielki.

ROzmáite są Powoie które niżéy wypiszemy/ ále tu wielki wypiszémy / który zową Climenon. Ten Powóy wielki ma rózgi álbo powrozy gránowité / iáko v Bobu rózgá/liśćié iáko v Bábki/ ná wiérzchu rózgi iákoby dwá/ mieszki/ieden ku drugiému skłonny / podobné iáko v Kosáccu / ná górách á ná skáłach naylepszé. A Pli. l. 25. c. 7 ták wypisuie Climenos, królewskié imie ma liśćie/ iáko v Bluszczu/ gáłęźisté rózgi/próżné á piszczelisté / członkámi przedźiéláné/ woniéy niewdźięcznéy. Przy rodzeniu. Ma śiłe oziębiáiącą / y zátwárdźiáiącą.

Dioscorides. Tłukąc wszystko źiele z korzeniém / á sok wyćiskáiąc/którégo dobrze pożywáć przećiw zbytniému krwie ćieczeniu: przećiw biegunkam y w żywoćie gryźieniu.

Liśćié stłukwszy / á ná rány przykłádáiąc/goi czyśćie do końcá.

Plinius lib. 25. cap. 7. Nie dobrze mężczyznam pożywáć przez vstá/bo ie czyni niepłodné.

Wszytkim boleśćiam około ośierdźia/tákież około pepká: naśienie tego źiela pożyteczno pić vstáwicznie trzydźieśći dni w winie biáłym / ile pieniądz zá waży. Ośierdźiu Pepku.

Cap. CC.

IRIS, ILLIRIADA, Vranian, Gladiolus Illyricus.

Fiołkowy korzeń.

Wielkich

WJelkich błedów około tego ziela / nietylko w Stephankowym Herbarzu / któremu niedziw / bo nieznał ziela / ále Aptékárze niemal wßyscy czynią rózność miedzy temi dwiemá słowy / Iris á Ireos, powiedáiąc / że Iris Illyrica, ieſt náß Koßáciec / á Ireos ieſt Fiołkowy korzeń: áno to iedná rzecz Iris Illyrica, á Ireos, według ſkłániánia Gréckiéy mo-

wy / ieſt genitiuus caſus od Iris. Náß Koſáciec nie ieſtći Iris Illyrica, ále Iris Syluestris, álbo Iris Germanica vel Rutenica, á to ztąd iáwno / iż Dioſcorides pierwßé kśiegi piße o rzeczach woniáiacych / o oleykach y máśćiach wonnych / á poczyna od Iris Illyrica, iáko od rzeczy mile woniáiacéy: náß Koßáciec nie wonia by namniéy / przeto nie ieſt Iris Illyrica.

Dioſcorides lib. 1. cap. 1. Irim Illyricam, ktoré ieſt Fiołkowy korzeń / ták wypiſuie / od niebieſkiéy tecze / którą zową po Grécku Iris.

Zową to ziele Fiołkowé Iris, bo iáko teczá ma ná ſobie rozmáité bárwy / tákże ten kwiát ma ná ſobie rozmáité pregi / ná dole białé / modré / zielone / brunatné: drudzy mówią / że nie z iednégo kwiátu ále z rozmáitych / zową to kwiećie tecza / ábowiém rozmáitéy bárwy Korzeniá Fiołkowégo kwiát bywa / biały / żołty / modry / czérwony: tóm ia w Padwi widźiał v Stárosty w ogródku / w tyle Montispietatis: dáléy piße Dioſco. liśćié ma iáko Mieczyk leśny / wietßé y ßérßé / korzenié członkowáté / mocné / zupełné / pieknie woniáiacé: á ztąd iáwna rzecz / że náß Koßáciec nie ieſt Iris Illyrica, bo tylko brunatny kwiát miéwa / á nie wonia iáko Iris Illyrica.

O wonnośći Iris Illyricę, ták piße Plinius lib. 21. ca. 7. niektóré ſą powiedá ziólá woniáiacé / któré niegodné ſą ná wience / iáko Saliunca á Iris, ktoré ſą oboie naßláchetnieyßey woniéy / y przydáie: Iris, tylko wonia korzeniém / y iedno z korzenia czynią máśći woniáiacé: ztąd káżdy obácz / co ieſt Iris Illyrica.

Dioſcorides. Náturá Fiołkowégo korzeniá / zágrzéwáiąca / wyćienczáiąca: dla tego kásßlowi bárzo pożyteczny: ábowiém wilgotnośći á flegmy grubé w pierśiach odwilża y wyczyśćia. Flegmie w pierśiách

Purguie z człowieká grubé / miąßé

miąższe złe wilgotnośći / á to pi-
iąc śiedm drágm z wodą miodo-
wą álbo z miodem pitym. Diosc.
Sen czyni. Też Fiołkowy korzeń sen czło-
wiekowi pobudza / gryźienie w
żywocie piiąc vśmierza. Diosc.
Gádóm. Vkąszeniu. Przećiw iádowitym gádóm
vkąszeniu/z octem dobrze pić.
Tákież tym którzy máią boleść
Sledźionie w śledźionie z octem dobrze pić /
Kurczeniu przećiw kurczeniu członków te-
dy dobrze pić Fiołkowy korzeń:
Febróm. przećiw febrám y źimnóm / które
przychodzą z wielkim rozgroże-
niem / tedy dobrze pić przed przy-
śćiem rozgrożenia: przećiw no-
Zmázóm nocnym. cnym zmázóm / które przychodzą
we śnie / tedy dobrze pić proch z
tego korzenia. Diosc.
Mieśiącom. Pániam mieśiące piiąc z wi-
Mátce. nem pobudza / tákież przykłádá-
iąc korzenie odwilża mátkę y bo-
leśći oddala. Diosc.
Kristery też dobrze czynić z
prochem tego korzenia / przećiw
Biodram. Sciatyce. boleśćiam / które bywáią w bio-
drách / sciátiká y denną zową.
Dioscorides.
Fistułam. Przećiw sadzelóm dźiurkowá
tym/zową fistuły: wpuszczáć pro
chu w rány / wyczyśćia y wy-
gaia ie/nápełniáiąc / tákież y in-
sze rány. Diosc.
Porodzenie Pániam przy porodzeniu/gdy
niemogą rychło porodźić / czynić
Pesarium z miodem á przyłożyć /
wnet będźie porodzenie. Diosc.
Gruczołom zá vchem. Gruczoły / bolączki twárde /
sadzele zá vchem stáre / tedy wá-
rząc to korzenie / pomázywáć y
przykłádáć ná wrzód. Diosc.
Przećiw wrzodliwym ránam
czyniąc mąkę z korzenia / po-
sypowáć rány / wygaia / á z mio-
dem zmieszawszy / wyczyśćia w-
szystkie smrodliwośći: gdźie wy-
gniło do kośći mięso / posypo-
wáć tą mąką / wypełnia ránę.
Diosc.
Przećiw boleśćiam w głowie Boleśćiam w głowie.
zmieszáć tego prochu z oleykiem ró-
żánym/octu troche przydawszy /
kłáść ná skróni. Pegi ná obliczu/ Licu.
tákież wszelákie zmazy / ogorze-
nie ná słońcu / z licá oćiera: á to
czyniąc máść z mąki tego korze-
nia prochu / tyle dwoie Ciemie-
rzyce białey przydawszy z Mio-
dem vczynić máść/ á tym pomá-
záć lice. Diosc.
Plinius lib. 21. cap. 7. Jáko ie- Dźiećiam.
go zwyczay rozmaite czary wy-
pisuie / które máią bydź czynione
przy kopániu tego źiela. Ale to
prozne rzeczy. Pisze ca. 20. że bár-
zo dobrze záwieszywáć dźiećióm
ten korzeń ná szyi / á to gdy máią
ząbki wypuszczáć/albo kászlą.
Plin. cap. 20. Wrzedliwe rá- Ránam wrzedliwym.
ny wyczyśćia w głowie/zágniło
śći/plugáwośći/ żywot otwiera
piiąc dwie drágmie z winem/ ál- Vkąszeniu psá zápámiętáłego.
bo z wodą. Przećiw zápomniá-
łego psá vkąszeniu / tedy z oliwą
czynić máść/ mázáć.
Plin. ca. 20. Przećiw przestro- Przetárćiu
bániu álbo przetárćiu/ná którym
kolwiek mieyscu/posypowáć pro-
chem Fiołkowego korzenia. Ná
boleśći denne / tedy nátłukwszy
pieczonych Pigw / á z tym pro-
chem przykłádáiąc do nosá / wo-
niáć / kichánie pobudza: kośći w
ránieniu álbo w złámániu iákie-
go członká / zdrobione wyćiąga.
Cuchnienie z vst oddala/ gry-

ząc

żąc / tákież z pázuch / y z inszych mieysc. W śiedzeniu rozpádliny goi / y guzy ktore bywáią iáko śliwy / ná ostátek wszystkie w ćiele niedostátki goi.

Cap. CCI.

IRIS SYLVESTRIS, IRIS Germanica, Spatula fœtida, Xiris, Gladiolus sylueſtris.

Kosáćiec.

KOsáćiec pisze Dioſ. li. 4. ca. 24. ma liśćie podobne fiolkowému korzeniowi / ále szersze / á ná wierzchu zákończone / ostra rozgá / ktora idźie prawie z pośrzodku drugdy / dluga ná lokćiu dosyć miąższa / ná ktorych rozgách bywáią strącze ná trzy gránie gránowite / á z onégo strączá wychodźi kwiećie brunatné / podobne Liliiey: naśienie potym iáko bobowé / okrągle / żolte / czerwoné / gorzsko ostré. A to wszystko ma w sobie nász Kosáćiec / przeto iest Gladiolus.

Iest Kosáćiec zágrzewáiący y wysuszáiący wystepuiąc z pierwszey stopnia: dla tego pisze Paulus 7. Ma śiłe rozrzucánia / wyćiągánia / y wysuszánia. Dla tego też pisze Plinius lib. 21. c. 20. Bolaczki zá vchem / pod gárdlem / w dymionách rozbiia. A ma / pisze Plinius / ten korzeń kopan bydź lewą reką / á kopáiąc / ma wymienić ná ktorą potrzebę kopa go / ále to czáry sczéré. — *Nátura.* — *Bolaczkam zá vchem / w dymionách.*

Dioſcorides, rány w glowie goi / á kośći połamáne wyćiąga / y stulaiąc goi. — *Ránam w glowie / kośćiam.*

Zástrzały / tykłá / trzaski / ćiernia y insze zábićie wyciąga: á to wziąwszy Kosáćcowégo korzenia / Centuriiey trzecią część / Gryszpanu / á ták przypráwić máść z miodem á przykładáć / wyćiąga bez boleśći. Dioſco. — *Zastrzałam / zábićiu.*

Dobrze też pić Kosáćcowé korzenie przećiw kurczeniu / przepuklinam / boleśćiam w biodrách / ábo denuym: niepowolnému vriny z pęchérzá kápániu / á to stárwszy z miodem pićim. Dio. — *Skurczeniu. Przepuklsz. Biodram.*

Ma też wielką moc ná pobudzenie vryny naśienie Kosáćcowé / piiąc drágme iedne z winem stárté. Dioſco. — *Vrynie.*

Tákież też naśienie mocno śledźione zápuchłą wyczyśćia w iéy twárdośći. Dioſco. — *Sledźionie*

Cap. CCII.

ISATIS SATIVA, GLAſtum, Menardus, Guadum, Pandectarius Blaum vocat alii Luteam,

Sinidło, álbo Fárbowné źiele.

ZIele to ieſt ktorym fárbierze fárbuią płótná y ſukná modro / ma liśćie podobné Bábczánému tłuſté á kłowáté / przyczérnieyſzym : rozgá ná dwu łokćiu długi : A Plinius libro 20. cap. 7. czwarty rodzay Łáktuki ieſt ktorą zową Iſatidim, fárbierze wełny nią fárbuią / ktorą też Glaſtű zową / podobné ieſt to źiele ſczawiowi polnému w liśćiu / iedno iż geſtſze á czérnieyſzé ma liśćie.

Krew vſtawia.

Krew / piſze Plinius, vſtáwia / wrzedliwé ſzpetné á ktoré ogryzáią ciáło / rány goi / tákież bolączki póki ſie nie przepukną rozbiia / piekielny ogień oddala / á to nátłukwſzy ná to wſzyſtko przykłádáć.

Wrzedliwé rany goi. Piekielne ogniu.

Dioſcorides lib. 2. cap. 177. tákież piſze / że Iſatidis śiana bolączki / mieyſcá nápuchłé / guzy / álbo wrzody rozbiia / á to nátłukſzy przykłádáć.

Bolączkam. Zápuchlinam.

Krwáwé rány zágaia / krwie zbytné ćieczenié vſtáwia / rány wrzedliwé záſczérzáiącé ćiáło y ogryzáiącé goi. Dioſco.

Sadzelóm

Ieſt drugié Iſatidis podobné temuſz / iedno ma kwiatki czérwoné ná wiérzchu / iákoby kropidłko / powiérzchu kwiatki geſté podobné czérwonym Gwoźdźikom / ále maluchné drobné / miewáią dźiś poſpolićie to źiele w ogródkoch w Krákowie : ma też to źiele poſpolićie moc iáko y piérwſzé.

To Sinidło ieſt ktoré mielą drewniánémi kołmi / á potym kwáſzą / á czynią kóty y ſuſzą / w beczki zábiiáią / á tym ſukná / płótná / nići y inſze rzeczy fárbuią modro.

Cap. CCIII.

IVNCVS, SCHÆNVM, Scirpus Typha,

Sitowie.

ROzmáité w rozmáitych ſtronách ſą śitowia / á wſzákże ile v nas dwoiákié ieſt śitowie / iedno leguchné iáko widźimy przy iezierzech / á drugié ieſt oſtré / ktoré zową Oxiſchenum , iákoby rzékł

rzékł ostré Sitowié / á to rośćie przy morzu y w onych stronach ciepłych: ten záś dwoiáki / ieden który ma ná wiérzchu naśienié w szypułce / á drugi niéma.

Bieguńkam. Dioscorides lib. 4. ca. 50. Naśienié káżdégo Sitowia / które iest czarné / przysmáżywszy go álbo przypiékwszy / stárwszy / dobrze dáwáć z winem przylawszy wody: przećiw biegunkam pewnie vstánawia.

Pławóm. Fluxóm. Pániam tákiéż dáiąc pić to naśienié / vpławy vstánawia: vstánawia też wszytki fluxi które idą z głowy w członki / czyniąc boleśći.

Kto chce szérzéy rozmáité Sitowia wiedźiéć / czytay Plinium lib. 21. cap. 18. à principio.

Iest też rodzay śitowia / które pałki rodźi / zową Typha Oxischenum, Mech z pałek z sádłem wieprzowym stłukwszy / léczy y goi opalone y opárzone mieysca.

Cap. CCIIII.

LACTVCA SATIVA, Tridax, Tridaca Hemeron.

Láktuká śiana.

TEophrastus lib. 2. cap. 4. Láktuke śianą wezwano dla Láktuki polnéy / która iest insza. Galenus 6. Simp. pisze: Láktuká záźiąbia y odwilża / ále nie zbytnie / iedno iáko wodá studzienna: á dla tego czyni wielką pomoc przećiw zápaleniu. Tákże Paulus 7. pisze. A w kśięgach o pokármiéch pisze Gal. 2. Alim. Láktuká czyni dobrą krew w człowieczé: dla tegó bárzo dobry pokarm iest człowiekowi: znáią wszyscy Láktuke.

Dioscorides lib. 2. cap. 125. Láktuká bárzo zdrowa á pomocna żołądkowi / ochładza / sen człowiekowi przywodźi / żywot odwilża / pániam okwitość mléká czyni / wárzona zdrowsza niżli surowa.

Zápaleniu żołądká. Przećiw wrácániu / tákże tym którzy niemogą pokármu w żołądku zátrzymáć: wźiąć Láktuki świéżéy / á niepłocząc áni soląc / ták surowéy dáwáć ieść.

Sen. Naśienié Láktuczáné / sen pijąc czyni. We śnie pomázenia / y tákiéż insze błazeństwá nocné / pijąc to naśienié traci.

Sennému pomázániu.

Wádźi oczóm. A wszákże niedobrze Láktuki pożywáć wiele / tym którzy oczy máią słabé / bo bárzo wádźi wzrokowi.

Paulus. Láktuká prágnienié iedząc człowiekowi odpędza.

Iest druga Láktuká polna / álbo nie śiana / zową Tridax agria, álbo Lactuca sylvestris, po polsku Łocygá. podobna iest śianéy / iedno ma rózge miąższą / listki białé á gorzkié / ma moc podobną máku / mléko też w listkach ma iáko Mák: táka pospolićie v nas w Polscze w ogrodźiéch / nie śieią iéy / samá śie mnoży. Dios. eod. c.

Łocygá.

Opuchlinóm. Mléko téy Láktuki biórąc pul drágmj z octem/ purguie z zaſkórza wody w opuchlinach.

Oczóm. Obloki/ mgly ná oczu/ puſzczáiąc to mléko/ wyciéra czyśćiąc/ tákież bielmá.

Opárzeniu. Ná opárzenié álbo opalenié ktoregokolwiek członká/ zmieſzáwſzy z mlékiem niewieścim pomázywáć.

Sen czyni. Tá Láktuká mocniéy czyni ſen niż pierwſza/ boleści w niemocách vlżywa/ á to ſpánié czyniąc.

Niedźwiadkóm. Dobra téż tá Láktuká pić przeciw niedźwiadkowému vkąſzeniu/ tákież przeciw inſzym gádóm.

Cielesność oddala. Nieczyſtość cielesną oddala iéy pożywánié/ á zwlaſzczá które przychodzą przez ſen pomázánia. Plinius lib. 19. cap. 8. Rozmáite Láktuki wypiſuie/ ále wſzyſtki do tych dwu zgadzáią ſie: y przydáie/ że oſobliwéy mocj Láktuki ſą/ ſen czynić/ cielesność oddáláć/ zápalánié w żołądku odpądząć/ krew mnożyć/ puſzenia rozbiiáć/ odrzygánié leguchno czynić/ trawieniu pomagáiąc/ chuć iedzenia pobudzáiąc/ żywot pobudza ná ſtolce/ tákież ku vrynie. etć. Plin. lib. 28. cap. 7.

Cap. CCV.

LVNARIA MINOR, Paronochia, *Zapártnicá, Mieśiącznik.*

TO ziele ma gląbik okrągly/ z którego wychodźi liſt długi/ który z obu ſtron ma ná ſobie śiedm liſtków/ z których podobny kążdy ſercu człowieczému/ ná wiérzchu gląbiku bywa naśienié podobné iáko ná Cwikle/ rośćie po górách w leśiéch/ Máiá á Czérwcá ie widáć/ á potym nigdy go nie widáć/ ma śiłe ćiérpnącą á wyſuſzáiącą/ á dla tego mierno ochladzáiące y wyſuſzáiące ma przyrodzenié.

Ránam. Rány wrzedliwé mocno goi y wyczyśćia wymywáiąc.

Vpławóm. Pániam zbytnié vpláwy mieśiąców poſtánawia piiąc.

Mieśiącóm. Białe mieśiące á fluxy pániam poſtánawia wárząc w czérwonym winie álbo w wodźie ſtáloney á piiąc.

Cap. CCVI.

LANARIA HERBA, Radicula, Strutium, Magiſtrantia, Condiſi vocat Fuchſius, *Miſtrzownik.*

TO ziele od welny Lanaria zową/ ábowiém Sukiennicy wyczyśćiáią welny tym zielem. Dioſcorides lib. 2. cap. 155. korzeń tego

tego źiela ma z wielką gorzkośćią oſtrość/ vryne pobudza piiąc ie/ zápſowániu wątroby bárzo pomaga / tákież przećiw káſzlowi / tákież przećiw dycháwicy / á to nátlukwſzy tego źiela korzenia / zmieſzáć z miodem / ádáć łyżką ieść.

Vrinie. Wątrobie. Dycháwicy Káſzlowi.

Przećiw kámieniu w pechérzu tákież dawáć ieść / śledźione zátwárdźiáłą álbo ſpuchłą odwilżą tákież biorąc. Przykłádáiąc to źiele z miodem pániam mieśiące pobudza.

Kámieniu. Sledźionie. Mieśiącom.

Przećiw tredowáćinóm/ nátluc tego źiela z mąką á z octem / czynić plaſtr y okłádáć mieyſce tredowáté/zgania trądy. Dioſc.

Tredowáćinam.

Wodkę też z niego dobrze czynić/á ná oczy puſzczáć/wychedaża y oświéca oczy.

Oczóm.

Kichánié też to źiele pobudza woniáiąc.

Plinius lib. 24. cap. 18. To źiele dáiąc owcam ná czco/czyni wielką okwitość w nich mléká.

Owcam.

Cap. CCVII.

LAPATON, OXILApaton, Rumex, Lapatium Acutum.

Sczaw, álbo Kobyli ſczaw.

Wyżſzéy wypiſáliſmy w Kápitulum Acedula, że Sczawik máły ieſt inſze źiele od Sczawiu wielkiégo. Tu záś wypiſzemy Sczaw wielki / który ieſt troiáki: ieden który przy błoćiech / przy rzékach y ieźiorách rośćie / á ten zową Sczaw wodny: Theoph. li. 2. c. 6. Ten ia mniémam bydź prawdźiwą wielką Centurzyą / bo wſzyſtki właſności które piſze Dioſcorides, bárzo ſie zgadzáią: wſzákże to opuſczam náuczenſzym ku rozeznániu / bo ia nikáki niemoge inſzéy Centurzyiéy wiel kiéy náléść: iedno to ſie niezgadza/że niéma główki iáko v Máku/ á ták niepewna rzecz. Drugi ieſt Sczaw wielki / który zową Kobyli Sczaw / ten káżdy zna. Trzeći wypiſuie Dioſzkorides / ieſt niewielkié liśćié máiąc iáko v Bábki / po źiemi ſie śćielącé/ máluchné.

Galen. 6. Sim. Sczaw Kobyli ieſt ſubtylizuiący á drobiący / zmieſzánéy mocy.

Przyrodzenie.

A Paulus 7. Nád to iż trawi / odbiia y rozrzuca: Różné naśienié ieſt ſczawiowé/ od liśćia piſze Paulus, bo liśćié odwilża żywot / á naśienié zátwiérdza: dla tego do brze pić naśienié w biegunkách.

Vigo y Platearius piſzą/ że Sczaw Kobyli ieſt gorący y wyſuſzáiący w trzećim ſtopniu: dla tego też z niego czynią łáźnie wyſuſzáiącé.

Dioſc. lib. 2. cap. 107. Wſzyſtkich Sczawiów wárzoné liśćié odwilżáią y otwiéráią żywot iedząc ie.

Guzom. Przećiw guzóm iákié bywáią we fráncách / dobrze plaſtr czynić nátlukwſzy korzenia Sczawiowégo / á przydáć Oleyku różánégo / ſzáfránu / á tym okłádáć. Dioſc.

Naśienié Kobélégo ſczawiu / dobrze pić z winem álbo z wodą przećiw gryzieniu w żywoćie / w biegunkach : tákież przećiw ſtyſkowániu w żołądku. Przećiw vkąſzeniu niedźwiadkowé / dobrze pić naśienié tego ſczawiu / á ktoby ie pił przed vkąſzeniém / nic nie poczuie. Dioſ. — Biegunce.

Tredowáćinam. Swierzbom. Páznogćiom. Przećiw tredowáćinam / świérzbom / y wſzelákíey zmáźie ſkóry człowieczéy : tákież chropáwym páznokćióm / wárząc korzeń Kobéleg ſczawiu w octćie / ábo ſurowo nátluc z octem / przykłádáć / ále piérwéy mieyſce wyćieráć prochem Sáletrzánym á octem / á potym przykłádáć. Dioſ.

Wánná. Tákież w wánnie dobrze ſie párzyć náwárzywſzy Kobélégo ſczawiu / ná wſzelákíe świérzby y ſkóry oſzpácenié własnéy / tákież nátlukwſzy go dobrze mázáć ná tóż. Dioſc.

Zebom. Przećiw boleśćiam w zebiéch tákież w vſzach / wárząc w winie Sczaw / á tym płókáć zeby / álbo w vcho puſcząc. Dioſc.

Gruczołom zá vchem pod gárdłem. Sadzele y gruczoły máłé / któré bywáią zá vchem ábo pod gárdłem : tákież w ſtolcu / wárząc w winie / przykłádáć / zgubi.

Sledźionie. Boléść á twárdość śledźiony tákież z octem przykłádáiąc / vzdrawia. Dioſc.

Niektórzy przećiw tym ſadzelóm któré bywáią zá vchem / pod gárdłem / iáko guziki / tylko ná ſzyi záwieśiwſzy korzenié / á ták noſząc / vzdrawiáią. Dioſc.

Mieśiącom. Pániam korzenié Sczawiowé / nátlukwſzy á przyłożywſzy / vſtáwiáią zbytnié mieśiące. Dio.

Zołtośći. Kámieniu. Z winem wárząc korzenié / ſpądzáią żółtą niemoc : kámień w pechérzu łamią : wſzelákíe fluxy niewieśćié záſtáwiáią pijąc. Dioſcorides.

Plinius li. 20. cap. 21. Tóż práwie co y Dioſzkorides / á przydáie / że naśienié Kobélégo Sczawiu / w czérwonéy niemocy bárzo dobrze pić dwie drágmie. — Czerwonce.

Cap. CCVIII.

LAPPA MINOR, XANtion, Phaſganion, Lappa inuerſa. *Rzep średni.*

Rzep piſze / Dioſcorides libr. 4. ca. 133. ieſt źiele które rośćie ná ſuchych á tłuſtych mieyſcách : mą rózgę ná łokćiu długą / tłuſtą / lipką / w ko-

pka/ w koło wiele gáłęzi/ ná których liście iákoby ná wielkiéy Lobodzie/ iedno iż kędzierzáwość á ząbki máią/ woniáią iáko Rzeżuchá/ kwiát bárzo máły/ że go też nieznáć po którym naśienie okrągłe kosmáte álbo ośćiste/ ostre/ które mocno imuią sie szat ludzkich. A Plinius libr. 21. capit. 17. W Rzepiu iest kwiát nieznákomity/ wnątrz táiemne naśienie w sobie rodzi iáko zwierządká/ które w sobie rodzą wnątrz.

O Rzepiu Theoph. li. 2. ca. 4.

Przyrodzenie. Naśienie to ma moc iáko pisze Paulus lib. 7. rozrzucáiącą: dla tego pisze Dioscorides. Nátłukszy ziarnek/ przykłádáć ná bolączki álbo iákiekolwiek zebrániá/ tráci ie. Bolączkom. Wrzodom.

Włosóm. To też naśienie czyni włosy ruse álbo żołte/ á to názbieráwszy go nátłuc/ á w gárncu chowáć/ á potym czyniąc plastr/ przykłádáć ná głowę/ ále pierwéy ogolić á skórę octem álbo Sáletrą wytrzeć. Diosc.

Cap. CCIX.

LATHYRIS TITYmalis, Catapucia minor, Characias.

Skocżek mnieyszy, álbo sosnká więtsza.

JEst ziele ná łokćiu ná zwysz/ rozgá prozna iáko Trzćiná miąszą ná pálcu/ ná wierzchu rozchodzą sie gáłąski iáko ná drzewku/ listki obdłuż podobne Migdałowym/ máluchne ná wierzchu v gáłązek bywáią iáko gałeczki/ w których naśienie okrągłe/ troche wietsze niżli Szocewicá/ trzy ziarnká/ wszystko ziele pełno mléká iáko Sosnká.

Purguie. Diosc. Ziarnká tego ziela bioráć ich śiedm w liczbie: purguie flegme/ plugáwośći/ wode z opuchliny/ tákże y kolere. Niewiásty we Włoszech zá pewną máią/ że ieśli chcą aby naśienie purgowáć miáło ná dół przez stolce/ tedy tárgáć ná dół/ á ieśli przez vstá wrácániem/ tedy wzgórę rwáć. Opuchlinam.

Może dáwáć te ziarnká w Figách/ w Rózynkach/ álbo w Dáktylach/ á potym po nich wypić wody zimnéy. Diosc.

Mléko też z tego ziela ná tákąż purgácią może bráć/ á tu przyprawuiąc z Figámi w Rózynkach/ tákież z inszémi rzeczámi.

A kto chce/ może to ziele z kurmi wárzyc/ álbo z inszémi rzeczámi/ á ták pożywáć dla purgowánia. Diosc.

O Latirim Plinius li. 27. ca. 11.

Cap. CCX.
LAVENDVLA.
Láwándá.

MAtthæus Siluaticus piße / że Láwándá náßá ieſt Primula Veris, prawdziwa/ iedno iż w ſyropie Ioannis Anglii, który piße de Paraliſi, ieſt Primula Veris, y też Láwendá/ á ták ſą różné rzeczy.

Menardus lib. 7. Epiſt. 3. To. 2. piße: że Láwándá/ ieſt rodzay Szpiki / ále ia to mniémam o Szpice / która podobna ieſt Láwendzie/ o którey wypiſáliſmy niżey w Kápitulum o Sáliunce.

Przyrodzenie. Láwándá ieſt ziele śiły ciepłéy y wyſußáiącéy/ zna kàżdy poſpolicie Láwánde / bo ią w ogródkách chowáią pánie ku ſwém roſkoßam. Moc ma rozmiękczáiącą albo lepiéy odbiiáiącą: dla tego dobrze przećiw mdleniu y kordiáce z zimnéy przyczyny/ wárząc ią w winie korzennym/ ábo z wodą Różáną / dáwáć pić. Mdleniu. Kordyáce.

Wodká Láwendowa / dobra pić przećiw kordiákam y omdléwániu / tudźież czynić maczánié ná ſerce z Różáną wodką / á lepßy ſok niżli wódká.

Láwende wárząc / dobrze pić tym którzy máią pádáiącą niemoc/ ábo párálіżem záráżonym/ álbo którzy bez przeſtanku ſpiąc mżą/ y bolésciam w żyłách/ które ſtrony zową: dobrze też tym iéy pożywáć którzy ſą ſkłonni ná Apoplexią/ to ieſt przećiwko bolączce / która człowieká záráża w głowie/ że pádnie / mowy odbędźie y śiły wßyſtkiéy / á potym vmrze. S. Wálentégo. Páráliżom. Zbytniemu ſpániu. Apoplexyiéy.

Cap. CCXI.
LENS, LENTICVLA,
Phakos.
Soczewicá.

Galenus

GAlenus 8. Simpl. Soczéwicá ieſt ćierpniąca y zátwiérdzáiąca mierniuchno/ śrzodek miedzy gorącem á zimnem máiąc/ wyſuſza w trzećim ſtopniu. Paulus 7. tákież piſze.

Theophraſtus lib. 3. cap. 3. piſze/ że nád wſzyſtkié inſzé iárzyny ieſt iárzyná namnożliwſza.

Wzroku. Jedzenié Soczewice bárdzo wzrok záczćimia/ kto iéy wiele pożywa nie dobrze/ álbo z trudnośćią bywa w żołądku ſtrawioná/ odyma y nápuſza żołądek y trzewá/ wiátry czyniąc w nich. Dioſcorides.

Odyma. Puſzy.

Zywot iedząc ią z łuſkámi záſtánawia: dla tego dobrze ią w biegunkách wſzelákich pożywáć/ ále ma bydź pierwſza wodá w ktoréy wárzą odlana/ á dopiéro nalawſzy wody drugiéy/ wárzyć áż wywre/ á dopiéro ieść. Dioſ.

Biegunkam.

A dla tego niektórzy Doktorowie czynią gádkę/ czemu Hermolaus piſze o Soczewicy: iż ſuchá z niéy pobudza ná ſtolec żywot. A tu Dioſcorides powieda/ iż zátwárdza ſámá Soczewicá: przyczyná tá ieſt/ iż Soczewicá ſámá ieſt ſucha: dla tego wyſuſza y záſtánawia biegunki/ á polewká z niéy pierwſza/ tá żieliſtéy nátury zimney á ćiepłéy/ w równéy śile/ czyni pobudzenié: dla tego Dioſzkorides każe odlać pierwſzą polewkę/ gdy ią kto ma ieść dla biegunki: tákież Galenus.

Czemu Soczewicá zátwárdzia á ſuchá z niéy odwilża żywot.

Mocniéy ieſcze biegunki záſtánawia/ gdy ią kto wárzy z octem/ z ziárny Mirtowémi/ álbo Kurzą nogą/ zową Portulacam, álbo z czarną Cwikłą/ álbo z Neſpułámi/ álbo z Pigwámi/ álbo z ſuchémi Gruſzkámi/ álbo z Podrożnikiem/ álbo z Bábką/ álbo z Różą ſuchą/ á té rzeczy inſzé gdy ieść/ zárzućić/ á Soczewice ſáme ieść. Dioſc.

Podágrze. Przećiw podágram/ wárzyc Soczewice á z mąką plaſtr czynić y okłádáć mieyſcá bolącé. Dioſcorides.

Ránam wrzedliwym. Rány wrzedliwé y glebokié/ przykłádáiąc tym obyczáiem/ wyczyśćią. Dioſcorides.

Sadzelom zá vchem. Soczewice wárząc w otććie/ przykłádáć ná té ſadzeliſté gruczoły/ które bywáią zá vchem y pod gárdłem. Dioſcorid.

Oczóm. Przećiw zápaleniu y boleśćiam w oczu też w śiedzeniu/ nátluc Soczewice z Noſtrzykiem máłym/ z Jábłkiem Pigwowym/ á Oleyku Różánégo przydáć/ czynić máść. Dioſcor.

Bolączkam. Przećiw wielkim wrzodóm glebokim/ álbo bolączkóm ſadzeliſtym/ wárząc Soczewice z ſkórkámi Jábłká Gránatowégo: ná toż/ przydawſzy Różéy ſuchéy czérwonéy/ á z miodem przykłádáć: tákież przećiw kánkryzowáném wrzedliwośćiam. Tymże obyczáiem dobrze czynić przećiw kroſtam wrzedliwym ogniſtym/ Herpetas ſacros ignes zową.

Kánkrom. Kroſtóm wrzedliwym.

Mléku w pierśiách. Przećiw zśiádániu á ztwárdzániu mléká w pierśiách/ ták iż czyni gruczoły á bolączki/ wárząc Soczewice z wodą/ drudzy przyſaláią/ á ták przykłádáią.

Soczewicá ná iákiéy ziemi ma bydź śiana/ álbo którégo czáſu/ wypiſuie Plin. li. 18. ca. 24.25.

ále o sprawach w lékárskiéy rzeczy pisze lib. 22. cap. 25. práwie w pośrzodku Kápitulum.

Soczewicá powieda iest nalepsza / ktora łátwie á rychło vwré / á ktora gdy ią wodą poleiesz / wode wnet wypiie / oczóm wádzi / żołądek odyma / żywot zátwárdza / á to wárząc w wodzie dżdżowéy. Plin.

Wárząc ią / sok wyżymáiąc / krosty tym sokiem płókáć. Plin.

Tákież krosty y rány ná członku męzczyńskim iteż niewieścim / wyczyścia ie y wygaia. Tákież ránóm y rospádlinam w stolcu. Drugié lekárstwá práwie tesz wypisuie ktoré Dioscorides.

Cap. CCXII.

LENTICVLA AQVÆ, Lens paluſtris, Phacos paluſtris.

Mech wodny, álbo Dźierzęgá.

Zá to wszyscy máią áby Lens paluſtris byłá Rzęsá / ále nié.

Dioscorides libr. 4. capit. 84. ták wypisuie Lentem paluſtrem, náyduią w iezioróch álbo w stáwiéch Mech podobny Soczewicy / á ma náture y śiłe záźiąbiáiącą: á ták Lens paluſtris iest wodny Mech álbo Dźierzegá. Paulus lib. 7. Lenticula paluſtris, to iest Mech wodny / iest záźiąbiáiący w wtórym stopieniu. Plinius li. 22. cap. vlt. nic tesz więcéy nie pisze / iedno że w wodźie rośćie á iest źimnéy nátury.

Diosco. Mech wodny bárzo potrzebny przykłádáiąc przećiw wszelkiému zápaleniu / á zwłásczá ogniu piekielnému.

Przećiw ćieżkiému bolowi w nogách z ogniem / okłádáć tym Mchem / álbo nátluc z mąką / á plaster okłádáć. Zápaleniu Podágrze.

Ten Mech / dźiećióm rospukliny vzdrawia okłádáiąc. Rospuklinom.

Cap. CCXIII.

LEPORINVS PES, Lagopus.

Záięcza nożká, álbo Owieczki.

Zową to źiółko drudzy Owieczki iż miedzy trzemá listkámi / czwarté iest kosmáté iáko owcá z podługowátégo okrągłé. Rośćie to źiele ná łąkach / y ná mieyscách ogrodnych / ma listki niewielkié ná trzy cząstki rozdźieloné po wszystkich gáłązkach z obu stron roskłádáią śie po źiemi / Plinius lib. 26. cap. 8. pisze / że rośćie miedzy zbożem.

Źiele to iáko pisze Galenus y Paulus 7. Ma moc wysusżáiącą: dla tego biegunki y wilgotnośći złé ktoré pobudzáią tákié biegunki / wysusżáią mocno piiąc z winem / iáko Dioscor. lib. 4. ca. 19. przydawa / ále gdyby byłá biegunká / tedy dáwáć z wodą. Przyrodzenie. Biegunkam.

Przećiw dymionóm / tedy tylko przywiązáć to źiele ku nodze / zginą. Dymionom.

Plinius vbi sup. Práwie tesz słowá pisze co y Dioscorides.

Cap.

Cap. CCXIIII.

LEVISTICVM.

Leonardus Fuchſius putat Dioſcoridis Smyrmion.

Lubſczyk.

Polſki Herbarz iáko y inſzy Aptekárze mniemáią áby to iedno ziele było/ Leuiſticum á Liguſticum : dla tego pokłádáią Lubſczyk w Kápitulum Dioſ. Liguſticum, áno Liguſticum ták dáleko od Lubſczyku/ iáko Piotruſzká od Páſternaku/ ábowiém Liguſticum ma rózgę iáko Kopr ſwoyſki/ á liſtki iáko máły Noſtrzek/ ále Lubſczyk ma liſt wielki podobny wielkiému Opichowi : dla tego wiecey trzymałbym cum Leonardo Fuchſio, który piſze że Smyrmion ieſt Lubſczyk/ by ſie naśienié zgadzáło.

Ták wypiſuie Dioſcorides lib. 3. cap. 72. Ma Smyrmion rozgę podobną Opichowi / przy którym wiele rózg wychodzi / liśćie dáleko ſzérſzé niż v Opichu/ku ziemi ſkłonioné / lipkié álbo tłuſté/ mocné/ z oſtrogorącośćią á z mocną wonią woniącé: ma ogánke ná wiérzchu iáko v Kopru ſwoyſkiégo / naśienié okrągłé / czarné / przykré / á podobne w ſmáku Mirze : korzeń téż ſmák ma z gorącá oſtry/ przygorzkſzy / ná wiérzchu przyczérnieyſzym / á wnątrz z biáłá blády álbo przyżółtſzym.

Jeſt powieda Dioſzkorides/ gorący korzeń / liśćié y naśienié. A Paulus piſze / że ieſt rozpaláiącé Smyrmion y wyſuſzáiącé w trzećim ſtopieniu : to téż wſzyſcy piſzą Láćińſcy Doktorowie o Lubſzciku iáko Platearius y Conſtantinus lib. Grad.

Conſtant. piſze / pokarm trawi/ zátkánié wątroby otwiéra/ boleśći z zimnych przyczyn oddala. *Zátkánie wątroby.*

W żołądku wiátry trawi / y odymánié/ tákież kruczenié odpądza pożywáiąc naśienia ábo korzenia.

Pániam mieśiącé pobudza : tákież vryne wywodzi. *Mieśiące.*

Wino w którym wárzą Lubſczyk/ bárzo pomaga przećiw zátkániu śledziony / tákże wątroby: przećiw boleśćiam w trzewách y w żołądku. *Wino Lubſczykowé.*

Tákież proch czyniąc z niego z Cynámonem / dáwáć pić przećiw tymże niemocam.

Cap. CCXV.

LIGVSTICVM, Panax Herculea, Ligysticon.

Mozesmy w pierwszym Kápitulum wypisáli/ że Ligusticum nie iest Lubsczyk/ zową to ziele Ligusticum od Ziemie Liguriiey/ gdzie rośćie okwićie/ á bárzo dobrze: w Ligurgiiey naśienia y ziela pożywáią miásto Pieprzu/ zową to ziele Panax Herculea, bo mu iest bárzo podobné. Rodzi sie piſze Dioscorides lib. 3. cap. 53. ná wysokich górách/ po skálach/ w ćieniach/ zkąd wody wyćiekáią/ różczkę z śiebie wypuscza ćieniuchną Kopru swoystkiému podobną/ członkowátą/ około ktorey są listki iáko v málégo Nostrzyku ábo iáko v Ruty/ ále ćienſzé á bárzo wonné/ tym wiecey mnieyſzé im ku wierzchowi bliżſzé/ máią ná sobie rozmáité przedźiélánia/ ná wierzchu ma ogankę/ w ktorey potym bywa naśienié czarné/ twárdé/ podługowáté/ podobné naśieniu Kopru Włoskiégo/ smáku ostrégo/ á bárzo wonnégo/ korzeń ma bieluchny iáko Panax Herculea.

Paulus libr. 7. piſze/ Ligustici korzeń y naśienié mocno zágrzéwáią/ pobudzáią mieśiącé/ á wiátry rospądzáią: tákież Dioscorides piſze. Przyrodzenie. Mieśiącom. Wiátrom.

Trawienié bárzo spráwuie/ wnetrznym boleśćiam bárzo pomocno/ nápuchlinam/ wzdymániu káżdégo mieysca wnątrz/ á zwlascza żołądkowému pomaga bárzo: tákież vkąſzeniu iádowitych bestiy. Diosc. Trawi. Puchnieniu. Żołądkowi

Piiąc też to ziele/ pániam mieśiącé/ tákież vryne wywodźi: tákież czyni gdy ie przykłádáią. Dio. Vrynie.

Szálsóm y inſzym przysmákóm ábo saporkóm/ dobrze Ligusticum przydáwáć/ á to dla trawienia. Diosco. Saporkom

Żołądkowi bárzo pożyteczné Ligusticum: dla tego miásto Pieprzu go pożywáią. Dioscorides.

Plinius lib. 20. cap. 15. téż słowá piſze y przydáie: żołądkowi barzo pożyteczny/ tákież skurczeniu/ nádymániu: niektorzy mienili bydź Ligusticum Cunillam, ále źle.

Cap. CCXVI.

LILIVM, CRINON, Iunonis Rosa.

Leliá.

Sa rozmáitych barw Leliie/ co téż Plinius lib. 21. cap. 5. wypisuie: iest iedná bárzo towárzyſzna

Rożey/

Róžéy / ták iž gdy Róža dokwita/ Leliia poczyna kwitnąć/ á tá iest biała: ktoréy powieda Teophrastus lib. 1. cap. 5. iest podobny kwiát zielu po płociech y ciérniach sie pniącégo: zowiem Powoiem. Jest druga Leliia czér-

wona / którą též Grékowie Crinon zową: Włoszy zową Martego, Łácinnicy Lilium Croceū. Plinius libr. 21. cap. 5. zowie ten kwiat Cinorodon, iest Lelia brunatna z czérwoną / która zową Narciscum. Tu tylko o białéy Leliiéy wypiszemy.

Galenus 7. Simp. Kwiát Leliiéy białéy w swym złoženiu iest zmiészány z subtélnych cząstek niektórych ziemnych / z kąd ma gorzkość nieiáką: tákież z drugich cząstek wodnych mierniuchnych: dla tego Oleiek z tego kwiátu ma moc odwilżáiącą y rozrzucáiącą y miękczącą.

Korzeń y liście wysusza/ wyciéra/ rozbiia mierniuchno.

Diosc. libr. 3. cap. 107. Kwiát Leliiéy białéy bárzo piękny/ z którégo czynią máść którą zową Lirinum, my zowiemy Oleiek Leliiowy: ten Oleiek bárzo vżyteczny skurczeniu suchych żył/ bo ie odwilża mážąc nim: tákież pożyteczny przeciw mieysc niewieścich zátwárdzeniu. Oleiek. Żyłam suchym.

Przeciw wężowému vkąszeniu/ ten kwiát tłuc / á czyniąc plastr/ przykłádáć ná ráne/ tákież ná opalenie. Dioscorides. Wężowe^v vkąszeniu. Opálenių.

Przeciw ránąm/ przyprawiáć to kwiecie z solą / á troche octu przylać/ á ná ráne przyłożyć. Dioscorides. Ránam.

Sok z liścia wyżawszy / á w miedziánéy panewce przywárzywszy z solą á z miodem/ bárzo dobré lékárstwo przeciw ránam prostym y wrzedliwym sadzelóm. Dioscorides.

Korzeń spalony á z Oleiem różánym zmiészány / mážąc zniém opalone mieyscá/ mocno goi. Dioscorides. Opalenių.

Pániam ich mieyscá odwilżáiąc / miesiącé wywodzi / ràny zgaia. Diosc.

Téż ten korzeń wárząc ij z miodem/ zbite mieyscá y wytrąconé/ suché żyły przecieté goi: tákież trędowáciny/ krosty/ szpácenie skóry/ mážąc wyczyścia y goi. Diosc. Zbitym. Wytrąconym żyłóm.

Párchy y krosty z których cieką złé wilgości/ przykłádáiąc goi. Diosc. Párchom.

Oblicze czyni nadobné / zmázki tráci/ á skórę gładzi. Disco. Ná lico.

Bolączki y zápalenia ná moszenkach Moszenkom.

ßenkach goią to korzenie/ á to ná tlukwßy z octem / przydawßy Bielonowych listków á Maki pßeniczney / czynić máść y obłożyć. Diosc.

Wężóm. Przeciw wężowému vkąßeniu/nasienie Leliowe dobrze pić. Diosc.

Ogniu piekielnému. Piekielny ogien gási w sadzelach liście y nasienie/nátlukwßy z octem. Diosc.

Ránóm. Korzeń y liście vpiekwßy w popiele á zmießány z Oleiem Rożánym / wysußa rány / á zástrupienia z opalenia spądza y wygaia.

Plinius libr. 21. cap. 19. Korzenie Leliowe bárzo swóy kwiát vßláchćiły.

Bdłam. Grzybóm. Przeciw wężowému vkąßeniu/ tákież iádowitych bedł / á zwlasczá Grzybów iedzeniu/ dobrze ie pić z winem.

Zábićiu. Ná zábićie gwoźdźiem álbo inßey rzeczy w noge/ vwárzywßy w winie przyłożyć/ á trzy dni trzymáć nie odéymuiąc. Plin.

Włosóm. Włosy opalone/ vwárzywßy z sádłem álbo z Oliwą/ nárastáią mażąc.

Rospuklinom. Rospuklym/ skurczonym / z miodową wodą á z Rożynki wárzyc. Plinius.

Przeciw lißáióm / otrebóm / álbo lupiącéy sie skórze/ tákież tre dowáćinam/ z miodem vżytecznie mázác / wyczyśćia.

Cap. CCXVII.
Lilium convalium. *Lanká.*

TEn roskoßny kwiatek nie- którzy iáko Brunfelsius, chcą bydź Hemerocalim v Dioßkoridesá / ále nie iest / iákosmy wypisáli w przeßłym Kápitulum : nie iest też Conuoluulus, o którym piße Plinius ca. 1. Conuoluulus wielki kwiát iáko Lelia / mnieyßa bárzo sie podoba/co piße Menardus,

że iest rodzay Fráxinelle Zenczyzná / bo bárzo są podobne sobie: zna kożdy ten kwiát / bárzo ślićzny.

Kwiatki tego źiela bárzo pośiláią serce: dla tego dobrze czynić z nich wodke/ pić / y ná serce kłáść. Serce pośila.

Tákież ná drżenie sercá : przećiw kordyákóm czynić. Tákież też wźiąć kwiatków Lanczánych pułfuntá y wmoczyć w wino korzenné / á dáć tez stać przez mieśiąc / potym wypalić wino ono/ á tego winá bráć dwie drágmie/ wódki Láwándowey trzy drágmy/Pieprzu á Różéy pół drágmy / to zmießawßy / kto weźmie ná czco pół grágmy ráz w tydźien / nietrzebá mu sie bać ápoplexiiey / to iest nagléy śmierći z głowy. Drżeniu sercá. Apoplexiiey.

Też

Też kto ma fluxy z rymy á zwłaſzczá w pierśi / wódką tą pomázáć ſkróni / vſtáwia ryme y boleść w głowie.

Przećiw boleśćiam w żywoćie á zwłaſzczá kolice / te wódke pić / gubi kolike.

Cap. CCXVIII.

LILIVM SYLVESTRE, Hemerocalis., Bulbus Agreſtis.

Lelia polna.

TA Lelia polna / liśćiéy rozgę ma podobną Leliiéy ogrodnéy / iedno iáko v Lugu liśćié zielone/ kwiatki poſpolićie ná káżdéy rózdze / trzy álbo cztéry / ále bárzo bládé/ ſzadáwé/ nie białé áni czérwoné / korzenié ma iáko Cebulá.

To korzenié ſtłuczoné z miodem á ná wełnie in Peſulo przyłożoné / wody z zaſkórza y złą krew wyczyśćia/ tákież piiąc. Dioſcorides. Czopek. Puchlinie.

Liśćié téy Leliiéy ná plaſtrze przyłożoné/ zápalenié pierśi y bolaczki ná nich / przy porodzeniu ſpadza. Tákież bolenié y zápalenié oczu odpądza przykłádáiąc. Dioſcorides. Pierśiam. Oczom.

Przećiw opaleniu/ nátłukwſzy liśćia ábo korzenia/ okłádáć Dioſ. Opaleniu.

Niektórzy piſzą mniémáiąc áby Hemerocallis, było náſzé Lilium cõualium, to ieſt Lanká / ále nie/ bo obaczy to káżdy z wypiſánia. O tym Brunfelſius ſzéroko.

Cap. CCXIX.

LIMONIVM, Plinius Beta ſylueſtris.

Gruſzyczá, Cwiklá leśna.

MA to ziele liśćié iáko Cwiklá iedno ćieniuchné y mnieyſzé / w liczbie dziesiec/ á drugdy wiecéy/ rózgá też ćieniuchna/ proſta/ iáko v Leliiéy wyſoka / ſmáku ćierpniącégo / czérwonégo naśienia / rośćié ná łąkách y ná mieyſcách wodnych. Dioſ. lib. 4. cap. 18.

Galen. viij. Sim. Ziarnká ma bárzo przykré/ z winem dobrze ie dáwáć pić / máiącym gryzienié około pępká: tákież máiącym biegunkę czérwoną y káżdą inſzą/ Dioſc. tákież y Paulus. Gryzieniu. Biegunkam.

Dioſcorides. Pániam przećiw fluxóm zbytniém czérwonym / dobrze z winem czérwonym naśienié tárté pić. Tákież piiąc/ krwią Pławam. Krwią pluiącym.

krwią plwącym/ bárzo pomaga.

Plinius lib. 22. cap. 5. Cwikłá leśna/ ktorą Limonium zową/ ma dáli ko mnieysze listki y cienśże á gęśćże: liśćie téy Cwikły/ o- (Opaleniu.) palony: złonek okłádáiąc/ wyga- ia: plástr czyniąc/ czérwonke v- (Zmázóm ná ßatach.) stáwia. Wode w ktoréy wárzą liśćie tego źiela/ zmázy ná ßátach roskoßnie wyczyśćia.

Cap. CCXX.

LINVM, LINOCALMON.

Len.

LEn náß káżdy zna/ bo śie niewiá śćj o niém prácuią. Jest ćiepły w piér wßym stopieniu/ iáko piße Paulus: á wilgotnéy y suchéy natury. Dios. lib. 2. ca. 94. piße/ Wßytki bolączki/ wrzody zápalone rozbiia/ gdy okłádáią niém. Tákież wßystki bolączki tóż naśienie odmiękcza/ zbiéra/ ktoré niemogą bydź rostárgnioné/ á to wárząc w wodźie/ troche miodu przydáć/ czynic plastr.

(Obliczu.) Naśienie surowé/ oblicze opaloné od słońcá wyćiéra.

(Bolączkom.) Przećiw bolączkóm zá vchem twárdym/ zową Parotidas, y inße guzy/ czynic máść z máki Lniá nego naśienia z Sáletrą/ á z ługiem ktory czynią z gáłązek Figowégo drzewá/ y przykłádáć.

(Krostóm.) Naśienie to wárząc z winem/ krosty wrzedliwé wyczyśćia.

Tákież párchy w głowie z ktorych ćiecze ropá.

(Páznokćióm.) Z Rzeżuchą to naśienie stłukwßy á z miodem przykłádáć ná paznokćie chropáwé ogładza y spądza ie.

(Dichawicy) Z miodem mąką Jęczmienną/ Lniánégo przyprawuiąc/ zową loch/ dobrze pożywáć tym ktorzy máią pelné pierśi flegmy/ iáko dycháwicznym/ kaßlącym. Dios.

(Vczynek małżeński.) Małżeński vczynek pobudza naśienie Lniáné/ przyprawiwßy lákwarz z niego z miodem/ z Pieprzem/ á tegó bráć zgolemo. Dios.

(Krysterá.) Przećiw gryźieniu w żywoćie/ tákież w mieyscách táiemnych pániam/ y ku wywiedźieniu grubey flegmy dobrze czynic krysterę wárząc naśienie Lniáné. Dioscorides.

(Boleściam w máćicy.) Pániam dla vśmiérzenia bolączek y boleśći w żywoćie y w máćicy/ dobrze czynić wánnę/ ná wárzywßy w wodźie Lnu/ pewnie boleść vśmiérza. Diosco.

Plinius lib. 20. cap. 22. Naśienié Lniáné z inßémi lekárstwy/ dobrze kłáść ná pleć/ bo pániam pleć ná licu wyczyśćia.

(Oczóm/) Swiátłość oczóm czyni/ krosty pod oczymá wyczyśćia/ á to przyprawiáć z Kádźidłem/ z Mirą czynic plastrzyk/ przykłádáć.

(Zołądkowi) Z winem gruczoły y sadzele zá vchem spądza: z miodem álbo z sádłem á woskiem/ mdłość żołądkową odpądza. Plin.

(Pod gárdłem bolączkóm.) Bolączki pod gárdłem/ vwarzoné naśienie w wodźie z Oliwą á Hányżem/ pomázáć álbo plastrem

plastrem gárdło obłożyć. Pli.

Vsmażywszy álbo przypiekwszy/dobrze to nasienie dawáć pić przeciw biegunkam wszelákim/ czerwonym y żółtym. Pli.

Biegunkam.

Z Rozynkámi dobrze ieść to nasienie ná boleści wątrobne: tákież przeciw suchotam które są z ránienia płuc. Wszystkim zátwárdziáłościam álbo skurczeniu żył suchych/ Muszkułów y wszelákich stáwów/ członkow/ wszystko to/ nasienia Lniánego máki przydawszy/ troche Sáletry/ álbo soli/ álbo popiołu/ náwárzywszy/ odmiekcza/ á gdy z Figámi będzie stłuczone á przyłożone/ zbiera y trawi.

Wątrobie. Suchotám. Twárdości.

Też Plinius wypisuie Len/ który zowie Abestinum, z którego gdy przędze á płótno czynią/ gdy ono płótno w ogień wrzuci/ nie zgórze: wodą też płótná nie wypierze/ iedno w ogień kłádąc/ nigdy nie zgorze/ á im wiecey ogień przeymuie/ tym bielsze z ogniá. Drudzy chcą/ że ten Len bywa z kámieniá/ który Dioscorides lib. 5. cap. 100. zowie Amianton, rodzi sie w Cyprze/podobny Háłunowi/ który zową Scisille Alumen,

Linom Abestinum

Cap. CCXXI.

LINGVA AVIS, SEmen Fraxini,

Iesionowe nasienie.

LIngua auis, Jesionowe nasienie/ które roście ná drzewie Jesionowym/ á nie ná Jlminowym/ iáko niektórzy powiedáią: o którym nasieniu żadney zmiánki niemász v stárych Doktorów/ iáko v Dioszkorydesá/Gálená/álbo Piliniuszá: Jest wynálezienie Arábskich młodych Doktorów: Niektórzy zową Linguam passerinam, ále nie dobrze/ bo Lingua Passeris iest Sporysz.

Serapio pisze/ że to nasienie iest z przyrodzenia ciepłe y odmiekczáiące w pierwszym stopieniu/iest pomocne á potrzebne ku zástánowieniu vryny piiąc ie.

Małżeński vczynek mocno pobudza piiąc/ náture álbo pokolenie mnoży.

Boleść w piersiách piiąc vśmierza.

A Rasis pisze/że dobrze pić przeciw kordyáce gdy kogo nádidzie/ przestáie.

Bárzo też pomocno to nasienie przeciw zásychániu w piersiách y w płucách.

Cap. CCXXII.

LINARIA, DIOSCO. Osyris. Vrinalis herba, Linum agreste,

Mátki Bożey Len, Nocne ziele.

TO ziele podobne listkámi Lnowi álbo wiecey Sosnce/ iedno niema mleká iáko Sosnká/ áni tákiey gorącości. Diosco. ták Osyrim wypisuie/iedná sámá roszczká przez gáłązek gibka/ około rószczki listki iáko ná Lnie/ ták iż zgadza sie z tym Lnem.

Sok z tego ziela pomaga przeciw

ciw wrzedzienicy / ogniſtéy żółtéy / która zową Eriſipelas, á to pomázuiąc / álbo z Biedrzeńcowym ſokiem zmiéſzawſzy tákież czynić / ſpedzi bolączke.

Tymże obyczáiem czyniąc / dobrze przykłádáć przećiw bolączkam y wrzedliwym kroſtkam / zową Cancros.

Przećiw żółtéy niemocy / czyniąc ſok z tegż źiela / á tym ſokiem mázáć lice y gdźie potrzebá / ták trzymáć do trzećiégo dniá. Dioſcorides.

Cap. CCXXIII.

LOLIVM, ZIZANIA, Aeran, *Kąkól.*

Zaráża pſzenice y inſzé zbożá Kąkól ták piſze Plinius lib. 22. cap. vltimo, też ma ſwé potrzeby w lékárſtwách: Aczkolwiek Vergilius zowie nieſcześliwym źielem / bo pſuie zbożą: zna káżdy Kąkól / á zwlaſzczá oracz / ábowiém iego pracéy vmnieyſza nádźieie: o tym Theoph. li. 3. ca. 7.

Mąke czynią z Kąkolu / która bárzo dobra przećiw ſadzelom złośliwym ćiáło ogryzáiącym / Cancros zową / á to nátlukwſzy Rzodkwie á ſoli y mąki Kąkolowéy y czynić plaſtr przykłádáć. Dioſcorides. Bolaczkam Kankrowátym.

Tákież ſzpetné kroſty párchowáté / tredowáte / wyczyśćia / á to przyprawiáć z mąki z winem / z octem áż źiárką plaſtr: Plinius przydáie / im częśćiéy będźieſz przykłádał / tym rychléy ſpedźiſz. Dio. Párchom. Trądom.

Tá też mąká z gnoiem Gołębim w winie vwárzona / wrzód świni / Strumas vocant, który bywa pod gárdłem / ſpądza / tákież zá vchem.

Tákież bolączki y ſadzele które niechcą ſie przepuknąć / czynić ten że plaſtr á przykłádáć / otworzy. Dioſcorides. Bolączkam.

Przećiw boleśćiam w nogách / wárzyć te mąke w wodźie miodowéy / á okłádáć gdźie boli. Plinius rádźi w otcćie miodowánym. Dioſ. Podágrze.

Pániam dobrze ſie tym naśieniem kádźić / które nie rodzą áby poczęły / á to kłádąc ná ogień z Mirą ábo Kádźidłem. Dioſcor. Ná poczęćie.

Też

Też tá mąká kośći z ran wyćiąga czyniąc plastr z niéy. Plin. Agricola dowodźi/ iż Kąkol nász nie iest Lolium, ále to iest przećiw wszystkim lékárzóm.

Cap. CCXXIIII.

LOTOS SATIVA, Trifolium, *Máły Nostrzek.*

PLinius lib. 22. cap. 21. z pismá Homerusowégo pisze: że Lotos iest źiele / ktoré bogom ná roskosz rośćie: A Diosco. lib. 4. ca. 106. Rośćie w ogrodźiéch/ ma li-

stki málé v káżdéy gáłązki trzy/ iáko Konik kwitnie żołto / ná wiérzchu kwiatek iáko oganeczká álbo głowká. Theophrastus lib. 2. cap. 14. pisze: Rodzáie Lotos źiela/ są bárzo rózné/ ták/ iż też Lotos mniémáią niektórzy bydź Æquiuocum, á to/ iż źiele to ma rodzáie rózné: iest rózné w liśćiu / w kwiatku / w wzrostu.

Z liśćia tego źiela sok czyniąc z miodem / dobrze pusczáć ná oko ná ktorym są biélmá / obłoki/ zásłony/ bo oćiéra y zdéymuie. Dio. Oczom.

Dioscorides pisze / że iest drugié Lotos, ktoré ná Łąkách rośćie/ zową ie też Trifolium, rózgę ma ná dwu łokćiu/ wkoło wiele rózg / też listki iáko v Koniká źiela / naśienié iáko v Fœnugræcum. Obliczu.

Opaloné oblicze od słońcá oćiéra sok z niego: dobrze ie też pić przećiw boleśćiam w pęchérzu.

Cap. CCXXV.

LVPINVS THERMON, *Słonecznik.*

PLinius lib. 18. cap. 14. Jest pospolity Słonecznik bydłu y ludźiom/ bo w onych stronách Włoskich iedzą słonecznik ludźie: záwżdy się z słońcem obráca / ták/ że też godźiny oráczóm vkázuie czásu chmurnégo: rodźi się ná piasłach rad / y ná źiemiách niepłodnych: dla iego gorzkośći bydło ptacy nie rucháią go. Jest Słonecznik ćiepły w piérwszym stopieniu/ suchy w wtórym. Teophra. lib. 3. cap. 10. Przyrodzenie.

Paulus libro 7. Ma gorzkość z przyrodzenia/ dla tego oćiéra / rospádza/ wysusza niegryząc.

Galenus 7. Simp. Wysusza/ oćiéra / wyczyśćia bez kąsánia.

Diosco. lib. 2. cap. 101. Glisty káżdé w żywoćie zábiia y wypędza mąká Słonecznikowégo na- Glistóm.

śienia/vczyniwszy z miodem lá-kwarz dawáć ná nożu.

Ná tóż/ wárząc w wodźie z Rutą/ z Pieprzem/ á dawáć pić wode.

Sledźionie. Tymże obyczáiem pożyteczno dáwáć pić tym/ których śledźioná boli. Dioscorides.

Párchóm. Tredowácinóm. Swierzbóm. Tąż wodą ták wárzoną dobrze wymywáć párchy/ tredowáciny/ rany wrzedliwé záśczerzoné/ Gãgrenas zową/ tám kedy iuż ciáło od boleśći śtretwieie/ álbo zgorzé: ná świerzbie białośći tredowáté/ krosty białé ná licu/ krosty párchowáté ná głowie ciekącé/ pospolićie ná káżdé skóry oszpecenié/ tą wodą wymywáć. Dio.

Mieśiącóm. Przyrodzenié. Pániam mieśiące y łátwé porodzenié czyni wárzony w wodźie Słonecznik/ przydawszy miry á miodu przykłádáć in pessario. Dioscorides.

Mąká sámá Słonecznikowa wyczyśćia plec pániam/ y káżdé Wrzedźienicam. oszpácenié skóry: zápalenié wrzedźiennice/ z źemlą á z wodą vżywa. Diosco.

Boleśćiam w biodrách. Boleśći w biodrách/ z octem czyniąc plastr vśmierza/ tákież świni wrzód pod gárdlem/ ná wárzywszy z octem naśienia rospądza. Dios.

Bydłetóm. Párchy á świerzby bydłu wyczyśćia y goi/ á to nátłukwszy Ostu czarnégo korzenia z Słonecznikiem/ pierwéy vwárzywszy y náćiéráć. Dios.

Wodá w któréy wárzą Słonecznikowy korzeń/ pobudza vryne piiąc ią. Dios.

Styskowániu. Przećiw styskowániu á brzydkośćiam w żołądku/ moczyć w otććie/ ábo stárwszy w otććie/ piiąc/ bárzo pomaga. Tákież chuć iedzenia pobudza.

Dioscorides eod. cap. in fine.

Jest drugi Słonecznik polny/ który ták swą wolą rośćie ná polách/ zwłaszczá przy piaskách/ ten też ma prawie téż mocy iáko y ogrodny.

Cap. CCXXVI.

LVPVLVS, LVPVS Salictarius, Volubilis, Brion. *Chmiél.*

KTórymby imieniem Dioscorides mienił Chmiél/ niemamy/ podobna rzecz iż go nie znał: á rzeczy bárzo potrzebnéy w lékárstwách. Ci nie dobrze vkázuią/ którzy mówią áby Coruda był Chmiél/ ále sie mylą/ bo Coruda ma

ma liſtki iáko Włoſki Kopr / dla tego Plinius lib. 19. cap. 8. zowie Aſparagus ſilueſtris, á Chmiel ma liſt wielki. Też ktorzy piſzą áby Vitis nigra v Dioſco. był Chmiel / mylą ſie ná tym / bo Chmiel nie ma iágodek czarnych / iáko Przeſtep czarny / ktory ieſt Vitis nigra. Meſuę piſze / że Chmiel ieſt czwarty rodzay Powoiu / á ták ieſt : o Chmielu piſze Meſuę, iże ieſt śiły równey w ćiepłośći y w źimnośći z náſzym ćiáłem / áczkolwiek ſie ſkłánia ku chłodzeniu wiecey w pierwſzym ſtopniu / lecz náſze piwo vkázuie / iż Chmielowe kwiećie ieſt bárzo mocne / á gorące y ſuche w trzećim ſtopniu / ktore ták chłopy zárażá / że vpiwſzy ſie piwem / leży iáko kámienny / rozum ſtráći / czuynośći niema / bywſzy człowiekiem będźie beſtia nieme / czego niemoże vczynić rzecz w człowiecze / ktora ieſt równa w przyrodzeniu ćiáłu człowieczé: á niech mi tu nie powieda nikt / że to w piwie tylko czyni / bo iáwno to ieſt / gdy kwiećie Chmielowe obrywáią ludźie ku chowániu / że bywa wielkie zárażenie głowy / chodzą iáko piiáni / drudzy pádáią á omdlewáią / co znáć że tám wielka moc: á ták nie ſą Chmielowe kwiećie porownáne z złożeniem náſzego ćiáłá : lecz ia mniemam / że Meſuę rozumiał o rozczkach máłych Chmielu płonego / ktore ná Wioſne wychodzą z źiemie / ktorych pożywamy z octem á z oliwą : á ták kwiećie ieſt inſzego przyrodzenia / ktorego nábywa z vpalenia słońcá / iáko iáwnie iego vczynki vkázuią.

Chmiel młody vśmierza boleśći zápalone / odwilża żywot : á to wárząc ij w ſerwatce / á piiąc.

Boleśći vśmierza. Żywot odwilża.

Też wyczyśćia krew / dla tego dobrze ij pić w świerzbach / y w káżdym zápſowániu cudnośći płći.

Czyśći krew. Swierzbie

Korzenie w tákich rzeczach bárzo pomocne płonnego Chmielu nawiecey.

Otwiera żyły / dla tego ij dobrze pić w zámuleniu / w zátkániu żył y wątroby: Tákież w zátkániu śledźiony.

Wątrobie. Sledźionie

Dla tego też dobrze z niego pić ſyropek w żółtey niemocy / bo wyczyśćia krew złą á zámulenie otwiera / iż żółć przychodźi do ſwego mieſzká.

Zołtośći.

Purguie kolere / to ieſt / złe ſpalone wilgośći gorące / ktore świerzb czynią : á to wárząc z Mleczem y z Opichem w ſerwatce / y pić.

Wyczyśćia też pierśi y płucá / dycháwicznym bárzo pomaga: tákież febram dawnym długim / dla tego dobrze ij pożywáć y pić w kwártanie / á to z ſerwatką / z polną Rutą z Epitimon.

Pierśiam. Płucam.

Sok Chmielowy w vſzy puſzczáiąc / zágniełośći / gnoie / y ſmrody wyczyśćia.

Cap. CCXXVII.

LISYMACHIA, SALICARIA, Liſymachia Lutea, *Wilczy ogon.*

Ziele to nálazł Liſymachus y iego

ie° vżywánia/ które też Erasistratus bárzo wysławia: rośćie przy błoćiech/ przy wodách/ ma rózczkę nieiáko przyośćistszym/ ná łokćiu długą/ listki podobné wierzbowym: iest to źiele dwoiákié/ iedno ma kwiatki brunatné álbo czérwoné/ wkoło rózczki obdłuż: drugié iest żółtego kwiátu/ zową Lisymachia Lutea.

O tym źiółku Plinius lib. 25. cap. 7. Lisymachia źiele ták ma wielką moc/ iż gdy bydło sie kąsa álbo biie/ álbo w iarzmie niechce sie zgadzáć/ tedy tego źiela przywiązawszy do iárzmá wnet vstrómieie.

Pánie też tego źiela vżywáią/ które czći á chwały pilnuią.

Plin. li. 26. ca. 12. Lisymachią piiąc álbo przykłádáiąc do nosá/ krew z nosá vstánawia.

Dioscorides. Sok tego źiela postánawia plwánie krwią y ćiecżenie z inszych członków: tákież pomocny przećiw czérwoney niemocy/ dáiąc to źiele pić.

Vrine pobudza: kádząc tym źielem gády z domu odpądza.

Galenus 7. Simpl. Lisymachia ma scżmiącą á śćiągáiącą moc/ dla tego zbité mieyscá vlécza/ krew z nosá postánawia.

Sok/ biegunki czérwoné postánawia piiąc.

Lisymachia purpurea, ma práwie też moc/ którą y żółta.

Cap. CCXXVIII.

MAIERANA, SAMPSVchum, Amaracus,

Máieran.

GAlenus 8. Simp. pisze: Máieran iest z subtélnych czastek złożony/ zágrzéwáiący á wysuszáiący w trzećim stopniu: Paulus 7. teſz słowá pisze. Theophra. lib. 1. cap. 6. pisze/ że dwoiáko sie rodzi

śieiąc

śieiąc y ſczépiąc.

Opuchlinié. Vryniė. Dioſcorides lib. 3.ca. 42. Dobrze pić wárząc Máieran przećiw opuchlinie: tákież záſtánowieniu vriny: tákież gryzieniu w żywoćie.

Liſtki vſuſzoné á z miodem ſtárté/śćieráią śinośći pod oczymá. Dioſc.

Mieśiącóm. Pániam mieśiące przykłádáiąc pobudza/ tákież y piiąc. Dioſ.

Niedzwiadkowi. Przećiw vkąſzeniu niedzwiadkowému/ nátłukwſzy z octem y z ſolą ná ráne przykłádáć iad wyćiąga niedzwiadkowy/ y ránę goi. Dioſcorides.

Zbitym/ Stłuczonỹ/ Zápuchnieniu. Oczom. Z woſkiem nátłukwſzy liſtków/dobrze okłádáć mieyſcá zbité/ſtłuczoné. Tákież ná wzdećié y opuchnienié ná mieſcu ktorymkolwiek. Dioſco.

Przećiw boleśćiam w oczu/ nátłuc liſtków świeżych z máką/ y przyłożyć plaſtr: tákież czynić ná káżdé opuchnienié przy oczu.

Plinius lib. 21. cap. 22. Máieran w Cyprze ieſt nalepſzy/ niedzwiadkóm bárzo przećiwny: Mieśiące pániam bárzo wywodźi: ſok/ gryzienié w żywoćie piiąc ij vśmierza: opuchłym bárzo dobrze pić/ pobudza kichánié. Kichániu.

Zbitym. Liſtki z woſkiem/ zbitym bárzo pomagáią. Plin.

Oleiek Máieranowy bárzo dobry á pomocny przećiw zátwárdzeniu żył/ y zágrzéwániu záziebienia: pániam y ich mieyſcom táiemnym bárzo pomocny.

Raſis Máieran dla ſwéy wonnośći y ciepłośći bárzo pomaga przećiw wſzyſtkim niemocam źimnym/ pośila głowę y mózg w Głowie. niéy/ dla tegó dobrze w ług kłáść.

Pośila téż wſzytki inſzé członki źimné.

Nosu. Dobrze téż czynić z niego wódkę á ſarkáć w nos/ bo wywodźi plugáwośći z głowy/ á ból w głowie vśmierza.

Pomaga przećiw páráliżowi/ padáiącéy niemocy.

Cap. CCXXIX.

MALVA HORTVLANA,

Malache, *Slaz*.

Dioſcorides niewypiſuie inſzégo Slazu/ iedno Alteam, ktory ieſt wyſoki Slaz: áno wprawdźie inſzy ieſt Slaz ten poſpolity/ á inſzy wielki Slaz: áczkolwiek może bydź moc y śilá ich nie dáleko od śiebie. Inſzy ieſcze ieſt Slaz kędźierzáwy/ ktory zową Kędźierzáwiec: według tedy piſánia Dioſco. nietrzebáby piſáć o

inszym Slazu od wielkiego Slazu. Ale iż wszyscy Łacinnicy czynią różność miedzy ślazem prostym á miedzi Slazem wysokim/ dla tego ia też drugie kapit. wypisze de Malua, o Slazu/ od kapitulum Altea wysokiego Slazu.

Przyrodzenie. Slaz rzeczon Malua álbo Malache, od odmiekczánia: iáko pisze Plinius lib. 20. cap. 21. iż odmiekcza á odwilża żywot/ iest to ziele ciepłe w pierwszym stopniu/ á wilżące w wtorym / dla tego pisze Paulus 7. rozwilża/ odmiekcza / rospądza zátwárdziáłe sadzele. Odwilża.

czyni stolec. Slaz lepszy záwżdy/ który rośćie ná ogrodziech / ná ziemiách plodnych/ niżli płónnych/ odwilża żywot y czyni stolce / á to iedząc/ piiąc/ plastr czyniąc / á żywot okłádáiąc / może przyłożyć másłá álbo oliwy.

Vrynie. Podágrze. Tákież bárzo pomaga pecherzowi/ vrinie zástáwieniu/ y inszym boleśćiam około pecherzá / okłádáiąc y piiąc / kristere czyniąc.

Kámieniu. Kámień pobudza y wyrzuca/ tákież piiąc y okłádáiąc. Plin.

Pecherzowi. Strupom. Przećiw párchom/ strupom / plugáwośćiam w głowie / náwárzyć Slazu/ á potym z oliwą zwierćieć y plastr czynić / głowe obłożyć/ wyczyśćia/ wychedaża/ potym goi. Plin.

Máćicy/ w Siedzeniu/ w Stolcu. Twárdośćiam w żywoćie/ w máćicy / w śiedzeniu / w stolcu / tákież czynić plastr y okłádáć.

Bolączce. Przećiw opaleniu y piekielnému ogniu / tákież z liśćia czynić plastr. Plin.

Spániu. Rzązáwicam. Káżdą bolączke trawi y zbiéra / czyniąc tymże obyczáiem plastr. Plin.

Spániu. Ná pobudzenie spánia/ dobrze czynić z nim vmywánie nóg.

Swinie wrzody pod gárdlem/ gruczoły/ guzy zá vchem / bolączki ná pierśiach / wárząc z winem á przykłádáiąc/ traci. Pli.

Sok Slazowy z winem piiąc / rzezáwice traci y kámień w pecherzu. Plin.

Plinius lib. 20. cap. 21. Káżdą ziemię gdziekolwiek Slaz rośćie/ tłustą y rodzáyną czyni/ ták iż náprawia ogrody y role.

Niedźwiadkowému. Wielką moc ma Slaz przećiw vkąszeniu nidźwiadkowému/ śierszeniowému/ pszczół y tákich inszych bestiy: á gdy pierwey bedźie ciało nim pomázáne / nie dotkną sie go robacy. Plin.

Jesliby kto soku Slazowégo wypił trunek ná káżdy dźień/ żadnégo nie vzna bolu áni wrzodu w ćiele. Plin.

Ránam w vstách. Sok ten z miodem przyprawiwszy / rány w vstách goi płócząc.

Swinie wrzody/ które bywáią pod gárdlem / z człowieczą śliną pomázuiąc traci / tákież zá vchem wrzody y gruczoły. Plin.

Przećiw czerwoney niemocy/ tákież boleśćiam w ielićie w śiedzeniu / zową Tenasmon, czynić krystere wárzywszy Slaz.

Cap. CCXXX.

MANDRAGORA, CIRcea, Canina mala,

Pokrzyk.

Dziwne

Pokrzyk nie iest iáko człowiek

Dziwne błazeństwá v prostych głupich niewiast około Pokrzyku / powiedáiąc áby ten korzen miał sposób persony y wzrostu człowieczego: áno to błazeństwo mátaczów / którzy czynią forme człowieczą z Mieczykowego korzeniá / á potym ná mieyscách wilgotnych zákopáią / z których puśći sie trawá / á korzonki iáko włosy / á głupie niewiásty drogo to ná swé czáry kupuią: Powiedáią / iáko gdy ten korzen kopáią / tedy krzyknie / á dla tego wiążą okopawszy psu v ogoná / áby gdy krzyknie / wyrywáiąc pies zdechł / á nie człowiek: ale to błazeństwo / áni temu żaden wierz. Jest Pokrzyk prosto iáko

Szczotki / kiedy iescze nie czynią rózgi / ták / że nieznáć rożnośći w liśćiu które źiele / áż szczotki vczynią rózgę y ćiernié / dopiero znáć: á Pokrzyk nieczyni rózgi. Acżkolwiek Columella zowie Mandragoram homunculum, to iest / człowieká máłego: ále tylko to / iż korzen tego źiela rozdźielon od pośrzodku ná dwá korzeniá / iáko we dwie nodze człowiek. Jest dwoiáki rodzay / żenczyzná y mężczyzná: żenczyzná ma liśćie práwie iáko szczotki / álbo iáko Diosc. wypisuie / iáko kędźierzáwa Łáktuká / szérokié / długié / po źiemi sie kłádącé: áczkolwiek Dioscor. pisze / że mnieysze liśćy niżli v Łáktuki: Alem ia záwżdy wielkié widał / rózgi ábo głąbiku niema / tylko iábłká ile włoskié orzechy / dla tego też zową Malum terræ, źiemné iábłko: w iabłkách są iąderká iáko w gruszkách: korzen ma rozdźielony ná dwá / drugdy ná trzy korzenié / wielkié / długié / ná wierzchu czarné / á we wnątrz białé / skórá ná nich bárzo miąższa.

Záśię mężczyzná ma wielkié liśćy á miękkié / przybielszym: podobné Ćwikle / iábłká dwoiáko wietszé niżli v pierwszégo / przyżółtszym / y ná sposób száfránu przykro wóniáiące: korzeń też podobny y owszem iednáki iáko y v pierwszégo / niemiéwa też żadnéy rózgi.

Niedźiw że Pli. li. 25. c. 13. pisze y vczy / to korzenie kreśliwszy á z czárámi kopáć / bo wiele tákich czárów Plinius pisze / które nie są godné wiáry.

Przyrodzenié. Jest to źiele z korzeniem iáko pisze Paulus 7. záźiebiáiące w trzećim stopniu / áczkolwiek iábłká powieda máią nieco ćiepłośći y wilgotnośći / á dla tego czynią spánie. Galenus 7. Simpl. zás pisze / źimny iest Pokrzyk w trzećim stopieniu / á iest w nim nieiákié ćiepło / ále to więcey w iábłku / które nieiáko iest wilgié: korzeń bárzo iest záźiębiáiący y wysuszáiący.

Diosc.

Sók. Dioscorides lib. 4. ca. 73. Czynią sok z Pokrzyku tłukąc korzeń póki zielony / á ták wyżymáią w práſách / á potym ſuſzą ná ſłońcu. Czynią też z iáblek tákież ſok y chowáią: korzonki wylupuiąc z ſkóry / bo po drzeniu nic / ná nići przetykáią / á ták w ćieniu ſuſzą / tákież iábłká.

boleśćiam ćieżkim. Pożywáią tych korzonków y ſoku przećiw ćieżkim boleśćiam / y które czynią nieſpánie / piiąc z winem. Diosc.

Wrácániu. Purguią też przez wrácánie flegmiſte y czarne grubośći z człowieká piiąc / ále trzebá máło bráć / bo wiele biorąc zábiia.

Galenus tám coś piſze / że ieden Młodźieniec tym Pokrzykiem dawſzy go pić / vſpił był iedne oſobe: ále to vſpánie iego nie wyſzło mu było ná dobre. Otóż lepiey tákich rzeczy nie bráć przez vſtá.

Oczom. Nie źle przydáwáć ſok ten ábo korzeń do lékarſtw / które czynią ná oczy / bo boleść vłżywáią y ogień odpadzáią.

Mieśiącóm. Porodzeniu. Pániam przykłádáiąc tego ſoku troche / ile pułtorá pieniądzá záważy / wyćiąga płód á mieśiące pobudza. Dioſ.

Sen czyni. Czyniąc z ſoku álbo z korzenia czopek / pobudza ſen.

Kośćimiekczy. Piſze Diosco. gdyby kto chćiał áby Słoniowa kość zmiekczáłá / iáko czynią rzemieſlnicy / wárzyć kość z korzeniem Pokrzykowym przez ſześć godźin / rozmieknie / ták / iż może czynić formowánie iákie kto chce.

Przećiw zápaleniu w oczu / tákież w inſzych wrzodách álbo niemocách / czyniąc pláſtr z mąką pſzeniczną álbo ieczmienną / przykłádáć. Dioſcor. Zápaleniu.

Tákież czyniąc pláſtr / roſpądza wſzytki bolączki / mieyscá napuchłe / gruczoły y wrzody zá vchem / tákież świnie wrzody pod gárdłem / á to przez pięć ábo ſześć dni okłádáiąc. bolączkam

Blizny z iákichkolwiek ran / ten pláſtr gubi przykłádáiąc. Dioscorides. Bliznam.

Liśćie też Pokrzykowe chowáią ná te potrzeby / poſaláiąc ſolą. Też przykłádáią z oliwą ſtłukſzy przećiw weżowému vkąſzeniu. Vkąſzeniu weżowe[v].

Liśćie też ták ſámo álbo z wodą ſtłuczone / świnie wrzody / guzy / bolączki / kroſty w śiedzeniu ſpadzáią. Diosco. Guzóm. bolączkam

Z mąką ieczmienną álbo pſzeniczną liśćie przyprawione / w ſtáwiech boleść vśmierza. Dioſ. Stáwóm.

Czynią też z korzenia wino / kłádąc do winá młodego korzenia trzy funty w bárełe / á w mnieyſzą mniey / to wino dáią tym / których chcą vſpić ná rzezánie / áby nieczuli weſpániu boleśći / które bywa w rzezániu y paleniu członków. Wino Pokrzykowe.

Iábłká też iedząc Pokrzykowe / vſypiáią: o tym piſze Plinius lib. 25. cap. 11. iż páſterze niektórzy páſąc owce / náyduiąc w polu te iábłká / iedli / á potym záſneli / że owce poginęły. Iábłká.

Naśienie z tych iáblek purguie pánie / zwłaſczá táiemne mieyscá / y mieśiące wywodźi / á to piiąc Pániam.

iąc ie ábo z śiárką przykłádáiąc/ fluxy álbo vpłáwy czérwoné pániam vstánawia piiąc. Dios.

Pławóm.

Téż iabłká wóniáiąc tylko/czynią spánié/ tákież iedząc.

Plinius práwie też to pisze co y Dioskorides/ lib. 25. cap. 13.

Teophrastus lib. 4. cap. 10. pisze/ że liście Pokrzykowé bárzo pomocné z mąką stłukwszy/ ná wrzedliwé rány/ korzen ná piekielné ognie y ogniste sadzele.

Ránam.

Cap. CCXXXI.

Marrubium, Prassium, Marrubium album, Prasium album.

Szántá.

Prasiũ albũ przyrodzenié.

Pospolita iest Szántá: iest sucha/ y gorąca w trzecim stopniu. Galen. 8. Simp. pisze/ że w wtórym stopniu. Plinius wiele rodzáiów nápisał Marrubij ábo Prassij, wczym go Leonicenus trapi. Ale ia to opuszczam/ gdy to ták dálece do przedsięwzięcia náßégo nie należy. Szánty są dwie/ iedná biała/ iáko pisze Diosc. lib. 3. ca. 110. która ma liście białe: á druga która czarné. Tu o piérwszéy Szántcie wypiszem/ która iest biała y kosmáta/ około domów rośćie.

Dychawicznym/ kászlącym/ rány w piersiách máiącym/ álbo suchotámi záráżonym/ tedy Szánte przypráwiáiąc z miodem dáwáć ieść/ tákież liście y naśienie pić wárząc. Diosc. *Dycháwicóm. Kászlącym. Ránam w piersiach.*

Z fiołkowym korzeniem społem proch Szántezány á z miodem przypráwiony/ tedy iescze lepiéy wypráwuie. Diosc.

Pániam które máią zástánowienié mieśiącow tákież dáwáć: tákież gdy niemogą rychło porodzić/ tákież ná wyciągnienié łożyska/ gdy po porodzeniu nie wynidzie. Diosc. *Mieśiącóm. porodzeniu Łożyskam.*

Tákież przeciw vkaßeniu wężowému/ álbo ktoby co iádowytégo wypił dáwáć ieść. Diosc. *Wężom.*

A wszákże ktoby miał pecherz álbo nérki náráżoné/ tedy nie wiele dáwáć/ bo obráża nérki y pecherz. Diosc. *Obráża pecherz/nérki.*

Liście zwiérciawszy/ á z miodem przyprawiwszy máść dobrze kłáść ná rány/ wrzody/ bolączki/ bo ie wyczyścia y goi. Diosc. *Ránam. Wrzodóm.*

Ná pálcách zanokcice spádzą. Tákież wrzody/ które sie czynią przy páznokciách/zową Pterigia, máścią tą mázác. Boleści w bo- *Zanokcióm.*

kách

kach tákież pożywáiąc vśmierza. Dioſcorides.

Sok. Ná tęż wſzytkié rzeczy pomaga ſok / który czynią nátłukwſzy ziela / potym wyżąwſzy / ná ſłońcu wyſuſzyć y ſchowáć. Dioſc.

Oczóm. Czyniąc z ſoku wodkę z winem á z miodem / bárzo oczy oświéca. Dioſc.

Zołtośći. Przeciw żołtéy niemocy / tedy ſarkáiąc ſok ten w nos / ſpędzi.

Nieſłyſzeniu. Boleśći / nieſłyſzeniu / y inſzym niedoſtátkom w vſzu / tedy przyprawiwſzy ſok z oleykiem różánym bárzo pomaga puſczáiąc. Plin. li. 20. ca. 22. práwie tęż ſłowá piſze co y Dioſ. á przydáie / ná

Mężczyńſkiému członku. męzczyńſkiégo członku niedoſtátki / z miodem nátłukwſzy z plaſtrem bárzo pomaga.

Liſzáióm. Liſzaie / z octem przyprawiáiąc / ſpądzą:

Przepuklym. przepuklym / ſkurczonym / bárzo pomaga.

Z ſolą piiąc wárzywſzy w wodzie / tedy ſtolce czyni. Szántá iádóm wypitym mocné lékárſtwo. Plin.

Cap. CCXXXII.

MARRVBIASTRVM, Marrubium nigrum, Praſſium fœtidum, Ballote, Canterinum Marrubium.

Czarna Szántá.

MA Czarna Szántá rózgi ná czworo gránowité / czarné / koſmáté / z iednégo korzenia bárzo wiele rózg pochodzi / liśćie ma iáko y Szántá biała / ále wietſzé y koſmátſzé / po rózdze rzadko rozſádzoné / okrągłé podobné Opichowy / mocno woniącé: ma tęż przy liſtkach kwiat biały / v rózgi wkoło obroſły. Dzudzy zową Martwą Pokrzywą. Paulus: Czarna Szántá ma oſtrogorzącą á wyćiéráiącą moc / czyniąc z niéy plaſtr z ſolą. A ták gorącą iáko y piérwſza ma moc. Liśćie Szánty czarnéy nátłukwſzy á trochą ſoli przydawſzy / przeciw pſá zápomniáłégo vkąſzéniu / Plinius rádzi z ſádłem. Pſá zápomniáłégo. bolączkam w ſtolcu.

Tákież tego liśćia w zarzéwiu záwinąwſzy w co przypiec / á przetłuc / kłáść ná rány y wrzody / które bywáią w ſtolcu: tymże obyczáiem káżdé wrzedliwé rány wyczyśćia z miodem. Dioſcor. lib. 3. cap. 108.

Plin. lib. 20. cap. 22. Bolączki miękkié / które ſie niechcą przepuknąć / tedy z iáiem á z miodem przykłádáć rozſądzi.

Cap. CCXXXIII.

MATERSILVIA, PERYclimenon, Inuolucrum maius.

Kożi powòy.

NJektórzy chcą áby Climenon wtóré było Materſiluia v Dioſco: ále ſie ná tym mylą bárzo. Bo wtóré Climenon, które wypiſuie Dioſc. li. 4. iedzą ludzie iáko inſzé Járzyny / á Matremſiluiã nie iedzą. A przeto dobrze Materſiluia może bydź wezwána Peryclimenos, które ma liſtki / iáko piſze Dioſ. li. 4. cap. 15. nie wielkié / iáko

iáko v kokornaku/nadobné. Przy gáłązkách naśienié rośćie czérwoné álbo żółté / kwiátek też nie wielki máły biały/ iáki y bobu. A to wszytko iest v Matersilwiiéy.

Ten Powóy bárzo piekny we Włoszech / w ogrodkách fórtki z nie° czynią/ postáwiwszy tyczki/ á ziołko sie pnie po tykách/ czyniąc iáko słupy: rośćié około płotów miedzy ciérniém. Ci też nie dobrze pisáli/ktorzy policzáli Matremsiluam bydź Asplenon, bowiémesmy wyższéy wypisáli/ że Asplenon niema rózgi/áni kwiátku/áni owocu/á Matersilua ma. Matersilua gorącégo á suchégo przyrodzenia: przeto Galenus pisze/ że z tego ziela dobrze czynić płastry ná rány w goleniéch/czynią też z tego ziela Cerecth/bárzo pomocny ná głowę.

Liszáióm. Diosc. lib. 4. cap. 15. Naśienié ktoré iest gorąco żółté/gdj iuż dostoi/ á bedźie wysuszono w ćieniu/dobrze ie pić przez czterdźieśći dni drágme iedne z winem/ tym ktorzy máią zátwárdźiałą álbo opuchłą śledźione.

Dobrze też pić to naśienié/tym ktorzy máią dycháwice / tákież przeciw sczkániu dobrze pić: piiąc do szostégo dniá rádá wywodźi vryne krwáwą. Pániam czyni predkie porodzenié. Sczkániu. Vrynie.

Liśćié tego ziela máią tákąż moc/ iáko y iágodki. A wszákóż/ gdyby té listki mężczyzná pił/tedy przez trzydźieśći sześć dni czyni go niepłodnégo. Diosc.

Przeciw febram/ktoré pewnégo dniá przychodzą/ nátárwszy z oliwą / tedy dobrze człowieká tym mázáć/ vmnieyszá febry. Febróm.

Cap. CCXXXIII.

MATRICARIA Marella, Partenion, Febrifuga.

Máruná.

Piszą niéktorzy/że Máruná iest rodzay Bylice / á wezwano ią Máruną od mátki álbo máćice / bo máćicóm bárzo pomaga: zową ią też Márella po Włosku/ bo ták Włoszki zową máćicą: w Polscze mylą sie ná tym ktorzy zową Márchéw Marella, bo żadny Łáćinnik nie zowie Márchwie Marella. Od mátki Máruná.

Że Máruná iest Partenion v Dioszkoridesá/to pisze Menardus, piszą y wszyscy. Braseuolus niedowierza / ále bez pewnéy przyczyny swym z Capreolusem: bo áczkolwiek Diosco. przypisuie Partenio wonią smrodliwą: wszákże to może bydź ku iednému człowiekowi: iam widał wiele ludźi / ktorzy Máruny niemogli wóniáć/ mówiąc/ że śmierdźi/á oná piekniе/ y roskosznie wónia:

á iest Máruná piérwszy rodzay Partenij ktory zowie Dioscorides Febrifuga.

Máruná w winie álbo w otćcie miodowym z Epitimum ná proch ztárwszy / dáiąc pić / purguie flegmę y kolerę. Diosc.

Purguie Flegmę.

Też bárzo pomaga dycháwicznym / tákież melánkolicznym. Dioscorides.

Dicháwicznym.

Dobrze też dáwáć pić sámé rozgi bez liścia przećiw kámieniu. Diosc.

Kámieniu

Pániam ná ich niedostátki w mátce / dobrze sie w Márunie pá rzyć / á zwłasczá zátwárdzeniu w żywoćie: przećiw wrzedźieniecam y bolączkam / y zápaleniu wszelákiey / dobrze czyniąc plastr przykłádáć odbiia y chłodźi / bo ma práwie moc wszystkie te iáko y Bábká. Diosc.

Máćicy.

Wrzedźiecam / Bolączkóm.

Dla tego przećiw piekielnému ogniu / zápalonym sadzelóm / dobrze nátłuc Máruny y z kwiećiém á przykłádáć. Diosc.

Ogniu piekielnému.

Cap. CCXXXIIII.

MELLISSA Dioscoridis. Mellisophylon, Meliphylon, Citrago, Apiastrum.

Máteczník álbo Pczelnik.

TO źiele zową Apiastrum powieda Diosżkorydes / libro 3. capit. 109. od Apis, to iest / Pczoły / bo bárzo sie zniém Pczoły roskoszuią / wyczyściáią / y mnożné bywáią: á ták dobrze to źiele przy pczołách miewáć. Zową też to źiele Citraria, od Jábłká Citrowégo / bo to źiele wonia iáko Citrowé Jábłko.

Fuchsius wywodźi / że Máteczník nie iest práwé Mellisophyllon, álbo Melissa, bo niema wonięy Jábłká Citrowégo / od ktorégo też zową Citraria: Rádźidło leśné zowie práwie Mellissā, bo to wszystko ma / dla tego rozdźiéla / iż Mellisophylum práwé iest Rádźidło: Pseudo Mellisophilum, iest Máteczník / Adulterinū Mellisophilum.

Przyrodzenie. Jest to ziele ciepłe y suche w wtórym stopieniu/ ma moc ocieráiącą/ trawiącą/ y spaiáiącą/ y goiącą: dla tego dobrze to ziele

Vkąszeniu psá iadowitego. przeciw iadowitému vkąszeniu pić y ieść/ zwłasczá węzowému y zápomniáłéz psá: tákież plastr czyniąc przykłádáć.

Miesiącom. Pámiam bárzo dobrze sie myć w tym zielu/ ná wywiedzienie miesiecy.

Zebóm. Przeciw boleściam w zebiéch/ wárzywszy w otcćie dobrze płókáć.

Morzeniu w żywocie. Ná gryzienie w żywocie/ dobrze czynić kristere/ vśmierzy ból.

Grzybóm. Przeciw dawieniu ábo duszeniu/ które przychodzi po iedzeniu bedł á grzybów iádowitych/ wárząc liście/ á przydawszy Sáletry ziárno álbo dwie/ pić.

Dicháwicy. Przeciw dycháwicy/ czyniąc lákwarz z miodem/ dáwáć pożywáć.

Strumas. Guzy y świnie wrzody pod gárdłem/ nátłukwszy liścia z solą/ okłádáć kilko rázów/ zginie.

Ránam wrzedliwym. Wrzedliwé sadzele y rány wyczyścia/ boleści w stáwiéch/ tákież z solą czyniąc plastr z liścia/ okłedáiąc oddala.

Vwesela serce/ żołądek. Serapio pisze własność tego ziela/ iest vweseláć człowieká/ y serce iego: iedząc ie náczczo/ posila żołądek/ y zágrzéwa záziebiony/ trawienie czyni: otwiera zámulenie mozgu.

Kordyáce. Melánkoliiey. Oddala kordyáke/ teskność/ trosknánie/ boiaźń/ melánkolią/ pożywáiąc.

Wino Máteczniłowe. Wigo vczy czynić wino z niego przeciw kordyáce/ tym obyczáiem: wziąć Mátecznikú garść/ skórek Citrowych/ Cynámonu/ Konserwy Rożáney/ Miodunków/ Winá Gránatowégo/ to troche przywárzyć/ y dáć stać/ á potym przecédzić y pić.

Cap. CCXXXV.

MEDICA.

Wilczy groch.

POspolicie wszyscy wykłádáią Medica, Konik/ trawą: ále nie iest Medica Konik. Bo ták Diosc. lib. 2. cap. 136. pisze/ Medica iest ziele podobne Trifolio pratensi, to iest Konikowi/ á to póki świeże/ ále gdy vschnie skurczy sie/ że sie zda inákszé. Roczki też podobné rodzi iáko Konik/ á w tych bywa nasienie podobné Szoczewicy/ iedno iż troche zákrzywione. To nasienie bárzo

wdźięczny przyśmák z solą czyni. Plin. li. 18. ca. 16. tóſz co y Dioſ. piſze / iedno przydáie / że to źiele zową Medyką / iż ie Medowie nalezli / gdy walczyli z Królem Dáriuſzem Perſkim. To źiele / gdy ie śieie raz / trzydźieśći lat trwa.

Zápaleniu. Przećiw káżdému zápaleniu / czynić plaſtr á przykłádáć.

Bydłu. Tym źielem nawięcéy bydło karmią / bo nim bydło bárzo tyie. Dioſc.

Naśienié tego źiela pieką z chlebem / bo bárzo czyni wdźięczny chléb. Niektórzy / iáko Iſidorus piſze / źiela tego miáſto innéy Járzyny pożywáią. O Medyce Theophraſtus lib. 3. cap. 8.

Cap. CCXXXVI.

MENTA SATIVA, Hedioſmon, Menta criſpa.

Miętká.

ROzmáité ſą Mietki / ieſt iedná ogrodna / którą zową kędźierzáwą: ieſt druga czérwona / álbo kobyla / która przy wodách rośćie: ieſt trzećia / którą zową polną / Mentaſtrum zową: ieſt ieſzcze Mietká ſzérokiéy liśćia / iako Száłwia / zowiemy ią Włoſką Mietką / á Łáćinnicy Saracenica, Menta Romana. Tu tylko w tym Capitulum Mietkę ogrodną ábo kędźierzáwą wypiſuiem

Przyrodzenie. Paulus 7. Mietká ieſt z przyrodzenia ćiepła / ma iſtność ſubtelną / ćiepłą áż w trzećim ſtopieniu / á wilgotną nieiáko: dla tego małżeńſki vczynek pobudza. Dźiwna rzecz / że Ariſtoteles w iednéy gadce / zową Problemata / piſze / iż pſuie vczynek małżeń-

Małżeńſki vczynek nápráwia.

ſki / gdywſzyſcy ináczéy piſzą. W czym ieſt rzecz podobna / że text Ariſtotelesów ieſt ſkażony.

Dioſc. lib. 3. cap. 36. Mietká ogrodna ma śiłę zágrzéwáiącą y ćiérpnącą á wyſuſzáiącą. Dla tego ſok mietczány piiąc z octem krew vſtawia. Gliſty okrągłé tákież ſok z octem zábiia y wypądza: małżenſki vczynek pobudza / ſczkánié / wrácánié / y żółtą biegunkę vſtáwia: á to z ſokiem gránatowégo iábłká piiąc Mietkę.

Krew vſtawia. Gliſtam. Sczkániu. Wrácániu. Biegunce.

Bolączki y káżdé wrzedźienice rozbiia / kłádąc plaſtr z mąką. Przećiw boleśći w głowie / nátłuc Mietki / przyłożyć ná plaſtrze. Dioſc.

Bolączkóm. Wrzodom.

Piersiam. Mléku. Pániam pierśi/ktore po porodzeniu puchną / álbo bolączke máią/ tákież gdy mleko się w gruzly zśiada/ álbo go zbytek/ plastr czyniąc z Mietki okłádáć / oddala. Diosc.

Vkąszeniu psá zápomniáłego. Przećiw vkąszeniu psá zápomniáłego/czyniąc plastr ná ráne kłásc. Diosc.

Vszóm. Jezyku. Boleściam w vszu sok Mietczány bárzo pomaga/pusczáiąc w vcho z wodą miodową/ iezyk chropáwy trąc wyczyśćia. Dios.

Mléku. Gdy kto kilo listków wmleko włozy Mietczánych / nikaki się mléko nie zśiedzie. Diosco,

Zolądkowi miátká. Ná ostátek wszystkim niemocam żolądkowym naprzednieysze lekárstwo: dla tego słusznie powieść łáćinska o niey: Non est stomacho, lenta succurre Menta, to iest / nie leniwa iest Mietká żoladek náprawiáć. Przetoż sáłate/ sałse/ y insze przypráwy dobrze z nią czynić.

Plinius lib. 19. cap. 14. Mietká długo trwa raz ią śieiąc / ále iéy nietrzebá nożem áni żadnym żelázem ruchać/ iáko y Ruty.

Chući iedzenia. Tákież pisze że sámo wonianie Mietki / człowieká ochładza / czyni dobry vmysł / smák iéy czyni chuć iedzenia. Diosc.

Pániam vpławy záſtáwia/tákież z krochmalem biegunki żołte vstáwia. Plin.

Krostom. Tákież czyniąc plastr á nawiecéy z Babką / krosty iákoby brodawki/ miekie nie przepukłe/ przy niewieśćich mieyscách śiedzące goi. Plin.

Rány wrzedliwé / y krosty dzieciom / bárzo rychło goi przykłádáiąc. Plin.

Glos bárzo ostrzy y głośny czyni / á to piiąc Gárgárizuiąc z Rutą y z Koriándrem á z mlékiem. Plin. Glosu.

Ná spádnienie iezyczká sok z hálunem dobrze płókáć/iezyk chropáwy álbo krostáwy z miodem płokáć/ wyczyśćia. Plin. Jezyczkowi.

Plinius. Sok świeżéy Mietki wyczyśćia nieczystośći w nozdrzách: drugie wszytki rzeczy pisze iáko y Dioscorides. Czyśćienié nosá.

Cap. CCXXXVII.

MENTASTRVM, SYLuestris Menta.

Kobyla Miętká, Polna Miętká.

PLiniusz pisze / Polna Mietká rożność ma od ogrodnéy w liśćiu / ábowiem ma liśćié iáko Bázylia wielka/ábárwá iáko Poléy: dla tego też niektorzy ią polnym Poleiem zową.

Dioscorides lib. 3. cap. 36. Ma listki kosmátsze nizli ogrodna / á wietsze nizli kámienna Mietká / woniéy wdzieczniéy iáko ogrodna.

Tredowá- cinóm. Plinius libr. 20. cap. 14. Tą Miętkę nażuchawszy iey w vściech/ okłádáć ná licu tredowáciny słoniowe/ ták zową od podobieństwá słoniá/ wyczyścia.

Iádowitemu vkąszeniu. Też te Miętke dobrze pić/ tákież przykłádáiąc ná plástrze/ przeciw iádowitému vkąszeniu wężów/ niedzwiadków. Plinius.

Iádom. Przeciw wszelákim iadóm/ dobrze chowáć proch z tey Miętki/ pić y przykłádáć. Plin.

Niedzwiadki wypądzą. Scielac ią w łoże/ tákież w komnácie/ niedzwiadki wypądza. Plinius.

Pániam. Pánie które niedobrze sie czyścią przy porodzeniu/ te Miętke piiąc/ wyczyścia sie/ ále brzemiennym chodząc/ nie pić. Plin.

Podágrze. Morzeniu w żywocie. Dichawicy Żółtey niemocy. Przeciw podágróm/ gryzieniu w żywocie/ tákież dycháwicy/ boleniu w biódrách/ przeciw żółtey niemocy/ dobrze pić. Plin.

Nosit. Molóm. Krostóm w głowie. Robaki w nosie y zagniłości/ sok sarkáiąc wyczyścia: tákież wrzody pod gárdłem/ zá vchem/ y insze przykłádáiąc gubi. Mole tráci/ á to wárzywszy w otccie pokrapiáć: tákież przeciw krostam w głowie/ z octem ná słońcu myć głowe. Plin.

Cap. CCXXXVIII.

MELLILOTVM, SERtula campana.

Komonicza.

Mżesmy wyższey w Kápitulum o Citissum wypisáli/ iże Mellilotum nie iest to ziele które my tu w Polscze zowiemy Nostrzek/ insze ziele iest Mellilotum, od Nostrzku: Nostrzek który Doktorowie y Aptekárze zową/ iest Lotus Vrbana; Dla tego Dioszkorides pisze/ iż Mellilotum ma bárwe Szafránowa/ á bárzo wonna/ ále ten Nostrzek iest biały y żołty/ á niema bárwy Száfránowey/ niema też woniey tákiey iáka wypisuie Dioscorides; á krótko pisząc w inszym kápitulum Diosc. pisze de Melliloto, á w inszym de Citisso, który iest práwy Nostrzek iákosmy wyższey wypisáli: Jest niewielkie ziołko/ ná łąkach y w ogrodziech roście.

Paul. Zmieszána ma siłe Mellilotum, z zimnością gorącość: dla tego trawi y zbiéra bolączki/ rozbiia y ociéra: tákież Galenus. Natura.

Diosc. lib. 3. cap. 43. Zmiekcza wszystki bolączki zápalone/ á ból zápalenia vśmiérza/ zwłascza w oczu/ w stolcu/ w niewieścich mieyscách: tákież w moszenkach/ wárząc w winie które zową Passum, ále v nas dosyć z Rózynkámi/ wybrawszy ziarnká/ czynić plastr/ á przydáć żółtek z iáiá álbo dwá/ máki z Fœnugræcum, álbo z Siemieniá Lniánégo/ álbo Pszeniczney/ ábo główek Mákowych zielonych/ álbo Mléczu wysokiégo. Bolączkam. Oczóm. Stolcóm. Mosznom.

Tákież goi guzy miekkie/ w których iest ropá iáko miód/ zową Meliceridas, wárząc w wodzie á przykłádáiąc. Diosc. Guzóm.

Tákież parchy ábo rány wrzedliwe/ z których ciekę ropy/ á to nátłukwszy z kretą z Chium/ ále ták dobra nászá Ruska. Diosc. Párchom.

Przeciw

Gryźieniu w żołądku. Przećiw gryźieniu w żołądku y boleśćiam/czynić plastr. Dios.

Sok Melliloti,wyżęty z źiela/ przećiw boleśćiam w vszu / pusczáć z miodem.

Głowie. Przećiw boleśćiam wgłowie/ sok ten zmieszáć z octem á z oleykiem Rożánym/ á ná skrónie przykłádáć. Dios.

Wino mellloti. Wino w ktorym wárzą Mellilotum, pośila żołądek y wątrobe/ wiátry wypądza y nádymánie rozpądza.

Bárzo dobre iest to źiele przećiw wszystkim bolączkom/ guzom twárdym/ stáwom záschłym y skurczonym/ iedno w nászych stronách nie iest ták dostáteczne ku tym rzeczam/ bo y we Włoszech iest wszędźie/á wżdy sie niegodźi iedno z Kámpániiey od Noly.

Cap. CCXXXIX.

Meon, Mev,

Athamanticum,

Oleśnik.

BRaseuolus niedowierza/ áby korzenie ktore Aptekárze máią w Weneciiey y indźie było Meō, ábowiem sie niezgadza wypisowánie Dioszkoridesowe. Nász Oleśnik bez wątpienia ma wszyftki znáki Meu, iedno iż korzenie nie woniáią ták roskosznie/ iáko wypisuie Dioscorides: snać dźieie sie temi stronámi zimnemi/ w ktorych iáko y insze źołá niemáią tey mocy áni woniey iáko w inszych stronách.

Dioscorides libr. 1. ca. 3. ták ij wypisuie: Meu listkámi y rozgą bárzo podobny Anyżowi. Plinius lepiey przydáie/ Kopru swoyskiemu/ ále troche miezsze ma listki/ miewa drugdy rozge ná wysz ná dwá łokćia/ korzonki ktore sie ná kilko częśći rozdźieláią cienkie/ále dlugie á roskoszne woniey. Plinius lib. 1. cap. penul. przydáie/korzonki czarne. Auicenna zowie Koprem leśnym.

Paulus 7. Korzenie Oleśnikowe są zágrzewáiące w trzećim stopieniu/ á wysuszáiące w wtorym: dla tego mieśiącé y vryne pobudzáią. Galenus tákież pisze. Náturá. Mieśiącom. Vrynie.

Dioscorides. Korzenie w wodźie wárzone/ álbo ták niewárząc/ stárwszy bárzo dobrze pić dla niedostátku nerek y pechérzá/ tákież rzeżáwicy/puszeniu/wzdymániu żołądká/ gryźieniu w żywoćie/ máćice zátchnieniu álbo też vpádnieniu/ w stáwiech boleniu/tákież rymie y flegmam ktore z głowy ná doł pádáią/ zową Catarum:nátłuc korzenia á z miodem przyprawić lákwarz/ y pożywáć. Nerkom. Żołądku. Puszeniu. Gryźieniu. Mátce. Rymie.

Pániam dobrze sie myć/ álbo párzyć ktorym mieśiące zástánowią sie. Dios.

Dźieciątkam ktore vryny niemogą pusczáć/ czynić z Oleśniká plastr/ktorym okłádáć żywot/ á nawięcey ku moszenkom. Dios. Plinius przydáie Apium. Dźieciom.

A wszákoż mierno tego źiela pożywáć/ bo zbytnie pożywáiac czyni bol w głowie. Diosc. Plinius toż pisze co y Diosc.

Platearius przydáie iż wino w ktorym wárzą Oleśnik/ rospądza y Wątrobie.

dza y otwiéra zátkánié y zámulenié wątroby y śledźiony/ á ták y z inszych żył/ piiąc ie/tákież rzážawice rospądza.

Cap. CCXL.

MERCVRIALIS, LYnozostis, Parthenion.

Merkuryał, po polsku, Sczyr.

Dwoiáki rodzay iest Mercurialis, iest meżczyzná y żenczyzná/ meżczyzná ma czérnieysze listki/ á naśienié rzadko: żenczyzná bielsze/ á naśienié gestsze/ rośćie w onych stronách w sádźie/ y w chróśćiéch/ v nas rzadko/ áż ie w ogrodźiéch śieią/ zową ie Mercurialis, iż ie Mercurius wynálazł. Diosc. lib. 4. cap. 183. Ma liśćié podobné Bázyliyce/ále wietsze/ rózgá z człónkámi/ gáłązek w koło obfito. Zenczyzná ma naśienié iáko w gronách á obfićie/ á iednák lepsze: też to ziele żenczyzná Plinius pisze/ korzenié niepotrzebné ná lékárstwá.

Auerois 5. Col. Mercurialis iest ziele zágrzéwáiące y wysuszáiące w pierwszym stopieniu: Dla tego pisze Diosco. lib. 4. cap. 183. iedząc Merkuryał miásto inszéy iárzyny/ purguie żywot/ á gdy to ziele w wodźie wárzą/ piiąc wode/purguie kolerę y máteryie wodné y flegmiste/ á tym lepiéy gdy te wode z cukrem przyprawi: iescze lepiéy to ziele w polewce kurowéy álbo kápłuniéy przewárzyć/á potym ocukrowawszy wypić/ á vbogi osoliwszy. Purguie

Tákież dobrze czynić z tego źiela klistery wárzywszy/ á potym przydáć Oliwy/ soli/ á wlać/á to w niemocách stáwowych/ w kolikach/ etć. Klistery.

Plinius li. 25. cap. 5. tákież Dioscorides pisze: iż gdy chce páni/ áby syny rodźiłá/ po wyczyśćieniu mieśiąców/ liśćié meżczyzny kłáść do máćice/ czyniąc Pessariũ, á przed mieśiącmi nátárwszy/ pić kilko dni. Aby synowie álbo dźiéwki sie rodźiły.

A iesliby chćiáłá rodźić dźiewki/ pić Mercurialim żenczyzne/ á liśćié tákież żenczyzny przykłádáć: Ale Pliniusz rádźi/ sok pić tego źiela z miodem/á źiele ieść z octem/ z oliwą/ z solą/ iáko insza sáłáte: á potym do łáżniéy iśdź. etć.

To też źiele pierśi czyśći/ á to z miodem pożywáiąc lákwarzu.

Cap. CCXLI.

MEZEREON, OLEAstellus vel Oleago. Chamelea Dioscoridis.

Wilczełyko.

DIoscor. ták wypisuie Chameleam, ieſt chróścik ná pultory piedźi/ gáłęźiſté liſtki/ podobné Oliwie/ ále cieniuchné/ gorzkié/ w iezyk kąsáiące/ á gárdło przegryzáiące. Mesuæ wykłáda Mezereon, żywot odéymuiące/ czyniące wdowy: ácżkolwiek Mesuę wypisuie Timeleam y Chameleam sub nomine Mezereon : ále prawdźiwé Mezereon Serapionis, ieſt Chamelea Dioscor.

Wilczełyko ieſt Chameleum, gorące y ſuché w czwartym ſtopiniu: dla tego ieſt iad: z tego źiela zbiéráią źiarnká/ które zową Gnidion, álbo Cocognidion.

Liśćié tego źiela purguią y ná dół flegmiſté plugáwośći: tákież kolerycżné ćiągnie: dla tego czynią pilulki/ wźiąwszy liſtków iedne cześć piołynku dwie/ á to ſtłukwszy/ czynią ilé grochowé źiárná pilulki z wodą miodową/ dáwáć iedne/ dwie / iáko czyiá náturá Purguie.

nieśie/ to nawiecéy dáią w opuchlinach á w niemocach inszych. Diosc. lib. 4. ca. 166.

Liśćié téż ſtłuczone z Miódem / wyczyśćią wrzedliwé ſadzele. Paulus, tego źiela cztéry drágmy w wodźie Miódowéy wárząc áż do połowice/ purguie piiąc iáko Ciemierzycá. Którzy piszą áby Laureola Dioscor. było Mezereon , tedy ſie mylą / bo Mezereon, ma mléko / á Laureola niéma. Sadzelóm

Cap. CCXLII.

MILLIVM SOLIS, LItoſpermon , Lapidosum ſemen, Herba Herculea.

Wróble proso.

PLinius lib. 27. cap. 11. Dźiwuie ſie temu źiółku / powiedáiąc / miedzy insźémi wszyſtkiémi źiółmi ieſt nadźiwnieysze / ábowiém miáſto naśienia rodźi kámyki śliczné/ iáko perły / á powieda / żadnéiem rzeczy miedzy źiółmi dźiwnieyszéy á piekniéyszéy nie widźiał / iżby téż miał złotnik osádźić perlámi: ták náturá rózczki osadza to źiółko/ które ſámo w ſobie chropáwé.

Ma to źiele iáko pisze Dioscorides lib. 3. cap. 149. liśćié podobné Oliwnému drzewu/ dłuższé/ á drugdy szérszé / á to przy źiemi / bo wiszéy cienszé/ rózczki proſté/ ćienkié/ twárdé iáko drzewno/ wzgórze miedzy liśćiém iákoby w ſtrączykach około rózgi ſtoią źiarnká/ iákoby perły twárdośći kámienney: rośćie ná mieyſcach

puſtych

pustych niepłodnych: tákiem ia w Sedomierzu zbierał ná wále.

Kámieniu. Dioscorides. Naśienie to pijąc/ łamie kámień nerkowy y w pecherzu.

Vrynie. Plinius przydáie/ że ma bydź drágmá tego prochu/ y pić go z winem białem.

Tákież rzázáwice/piiąc/odpądza/ vryne wywodzi.

Miesiącom. Tákież pániam mieśiącé piiąc pobudza.

Cap. CCXLIII.

MILIVM, CENCHRON.

Proso, Jágły.

Natura. ZNa káżdy Proso/ iest ochładzáiącé w pierwszym stopniu/ á wysusząiącé w wtórym/ ma nieco subtelnośći/ namniey nád wszystki ziárná tuczy człowieká/ á zwlasczá chleb/ iako czynią we Włoszech: ieśli ziárná będą przykłádáné ku ciáłu przygrzawszy/ wysusząią w trzecim stopniu.

Biegunkom. Vrynie. Dioscorides lib. 2. cap. 88. Jágły wárząc twárdo/zástánawiáią żywot: dla tego dobrze ie ieść w biegunkách/ á vryne pobudzáią.

Boleśći w żywoćie. Kolice. Też pomaga Proso przysmáżoné ná panwi/ álbo w czym inszym/ á w woreczku przykłádáiąc/ ná boleść w żywoćie/ábo ná gryzienie: tákież przećiw kolikam y wzdymániu/ vśmierza mocno boleść/ á tym lepiey ieśli z solą bedzie zmieszano.

O Prośie/ y o śianiu Prośá/ Plinius libr. 18.

O Prośie Theophr. lib. 3. c. 3.

Cap. CCXLIIII.

MILLEFOLIVM, Mirophyllon, Chiliophillum, Straciotes terrestris, Supercilium Veneris. Herba Cancri.

Krwáwnik.

NAsze iest ziele v Dioszkoridesá prawdziwé Millefolium, to iest Tyśiąc Listków: ktoré wypisuie Dioscorides lib. 4. cap. 110. Ktoré ziele nie iest Krwáwnik: á wszákże iż Staciotem terrestrem zową też Mirophillō, może ie zwáć Millefolium, to iest Tyśiąc Listków/ ktoré iest Krwáwnik: A ták nász Krwáwnik iest Millefolium, bo ná niém ták wiele liśćią że ich nie może zliczyć.

Straciotem ták wypisuie Dioscorides: Jest v tego ziela wiele rózg z iednégo korzeniá/ ná piądzi/drugdy ná pułtory/około rózczek są niezliczné listki/ podobné iáko ná Koryándrze. Plinius iáko ná Koprze Włóskim. Przygorzczeyszym

gorzczeyszym/ gibkié/nieiáko tłuste/ ná wierzchu ma oganeczke/ ná ktoréy są kwiatki/miedzy czérwonym á żółtym białé/ á to sie wszystko zgadza z Krwáwnikiém. Tego ziela liścia nátłukwszy/ przykłádáć ná rány/ goi: zápalenié y ogień z ran przyłożywszy wypądza. Dios. li: 4. ca.34.

Pławóm. Krwie wszelákié pániam vchodzenié/zwlasczá pławów/ vstánawia/ á to przykłádáiąc.

Wárząc też to ziele/ dobrze sie pániam nád nim kádzić/ dla tegóż.

W żywocie morzeniu. Dobrze też pić ten Krwáwnik przećiw gryzieniu w trzewách.

Plinius lib. 24. cap.16. Dobrze pić to ziele wárząc ie z octem przećiw rzázáwicy/ iteż kto niemoże pusczáć vryny.

Słuczeniu żebóm. Tákież tym ktorzy z wysoká vpadwszy stłuką sie: przećiw boleściam w żebiech/ wárząc w oćcie/ płokáć.

Cap. CCXLV.

MIRACH SOLIS, Ricinus vel Ricinum, Cici, Croton.

TO iest ziele ktoré w Polscze zową Włoska konop/ á niczemnie/ lepiéyby ie zwano Słonecznik/ iż záwżdy zá słońcem sie obraca: iest wielkié iáko Figowé drzewo málé/ liśćié ma podobné Jáworowému drzewu/ ále wietszé/ á przyczérnieyszym/ álbo nie ták zielone/ rózgę álbo głąb ma iáko Trzćiná/ wnątrz też próżna/ ná wierzchu gáłęzi/ náśienié iáko groná w strączu/ kosmáte iáko v Bukwie/ ziarnká są práwie iáko by robacy/ ktoré zową słupié/ konie y insze bydło bárzo trapiące/ té chrobaki zową Ricinos: á dla te° Grékowie zową to naśienie Ricinus. Mylą sie ná tym ktorzy piszą áby Catapucia byłá Mirach solis, iáko siny wyższéy nápisáli. vt Pandectar. Tego ziela korzenié y ziele kedy położysz/ krétowie z téy dziedziny vćiekáią/ á potym tám nie postoią. Z naśienia tego ziela álbo chróstu czynią oléy. Dios. li. 4. cap.158. O ktorym też pisze Plinius lib. 15. cap. 7. Nikczemu iedno w kágáńce potrzebny/ zowie Piniusz to ziárno Gnidion.

Trzydźieśći ziarn tego Ziela stárté y wypité/ kolerę plugáwą y flegmę purguią/ á zwlasczá wody z zaskórza w opuchlinie ná dół. Diosc.

Wrácániu. Wrácánie też te ziárná pobudzáią/ á wszákoż ćiężka to purgácia/ bo żołądek przewraca/ przeto dobrze dosyć pić sześć ziarn/ á iesliby nieruszély/ potym wiecéy/ iáko náturá znosi. Diosc.

Brodawkam. Płci. Brodawki ktoré bywáią iáko guziki/ tákież skóre ná obliczu od słońcá opaloną/ y wszelaką szpátność/ śćiera/ przykłádáiąc ná plastrze gdźie potrzebá. Dioscor.

Opuchnieniu oczu. Liśćia tego ziela nátłukwszy z mąką/ á czyniąc plastr/ opuchnienié około oczu/ tákież wrzody w oczu odpądzáią. Diosc.

Pierśiam. Pániam po porodzeniu/ ktorym puchną pierśi/ dla zbytku mleká/ nátłuc tego liśćia sámego álbo z octem. Diosc.

piekielne° ogniu. Tákież przećiw piekielnému ogniu nátłuc z octem przykłádáć. Dioscorides.

Cap. CCXLVI.

MORSVS GALLINÆ, Anagalis Alsinæ.

Kuroślep.

TO ziele iest dwoiákie/ iedno ma kwiátki przymodrzeyszym / á to mężczyzná: drugie czérwone kwiatki/ zową żeńczyzná: máluchné ziołko po ziemi sie śćieląće/ listki przygránowitszym/ roszczki máluchné / á okrągłe nasienie.

Odwilża. Zapaleniu. Ma to ziele moc odwilżáiąca / zápalenie odpądza. Dioscorides lib. 2. c. 170.

Zábiciu zá skórę. Tarnie/ trzaski / álbo insze zábićia z zaskórza wyćiąga plastrem. Dioscorides.

Wrzedliwym ránom. Też rány wrzedliwe/ które po ćiele gryząc chodzą / vśmiérza.

Głowe wyczyśćia. Sok tego ziela/ płócząc vstá/ tákże w nos sárkáiąc/flegmy szpetne/plugáwe wyćiąga. Dioscor.

Zebów. Przećiw boleśćiam zebów / sárkáć w przećiwną nozdrze soku/ pomocno. Diosc.

Oczóm. Biélmá ná oczu / sok tego ziela wyciéra puszczáiąc z miodem. Dioscorides.

Wężowi. Przećiw wężowému vkąszeniu/ten sok pić z winem. Diosc.

Oczóm. Oczy niedostáteczné / tákież z miodem wyczyśćia.

Nérkam. Tákież boleśćiam/które bywáią w nérkach / gryzieniu y rzázáwicy/vrynie / piiąc pomaga.

Vrynie. Jelita wyśćiu. To ziele które ma modry kwiatek/gdy ielito w stolcu wynidźie/ przykłádáiąc/wpądza ná mieysce swé. Diosc.

Wtóry rodzay Alsine. Jest wtóry ródzay Alsine, A-

Trzeći rodzay Alsine, *Bobownik.*

nagalis

nagallis minor, Auricula muris, Pauerina, Myßotrzew. Ziółko to ma moc ochładzáiącą / zázi ąbiáiącą y śćiągáiącą : dla tego bárzo oczóm pomaga / nátłukwßy z mąką y przykłádáć ná ból w oczach.

Ná boleśći w vßach/ sok w vcho pusczáiąc / vśmiérza.

Ptáßnicy/y ći ktorzy máłe ptaßki w klatkách chowáią / kłádą Myßotrzéw w klatki ptaßkóm/ á oné sie tym cyśćią wyczyśćiáiąc.

Jest trzeći rodzay Alsine, álbo lepiéy Anagallidis paluſtris, ktory zowiém Bobownik wodny/ rośćie po wodách/ po błoćiéch/ teyże mocy iáko y piérwßé.

Cap. CCXLVII.

NARCISSVS, BVLBVS omitorius.

Leliowy Złotogłów.

MA to ziele liśćié iáko v wielkiégo Lugu / iedno ćienßé y węzßé / ma też rózgę wnątrz dźiuráwą álbo píſczeláſtą/ niémáiąc ná sobie liśćia / bo tylko ná ziemi liśćié leży v korzenia/dlugi ná pułtory piedźi / ná wiérzchu kwiát iáko Leliowy. Ktory Plinius tákież Dioſcorides zowie y policza miedzy Lelią. Pliniuß piße / że dwoiáki iest kwiát Złotogłowowéy Leliiéy / ieden biały / iedno iż kielyßek ma brunatny ábo żołty : w tém tylko ma różność ten kwiát od Leliiéy/iż Lelíia ma ná rózgach liśćié / ále Złotogłowowa Lilia gołą ma rózgę.

Druga Lelią Złotogłowową piße Pliniuß/ ktora ma kwiát też biały/ále kielyßek zielony : potym w tychże kśięgách wypiſuie dwo iáki Złotogłów / ieden brunatnégo kwiátu / á drugi zielonégo/ ále to tylko w kielyßku rozumiéy.

Naśienié potym w tym zielu bywa w pechérzykach / czarné podługowáté. Dioſcorides. Galenus 5. Simp. tákież y Paulus.

Paulus. Korzeń Złotogłowowy mocno wysußa / ták/ iż y rány wielkié ſtula y zgaia : ma też śiłę oćiéráiącą y wywabiáiącą.

Korzeń tego ziela wárzony á iedzony/ pobudza wrácánié / tákież piiąc. Tenże korzeń / nátłukwßy z miodem / bárzo pomaga opaleniu. Żyły ſuché/ ktoré zową Strony/przećięté/z korzeniá czyniąc plaſtr / przykłádáiąc / zraſtáią.

Tákież ná zbité mieyſcá z wysoká ſpadwßy/ przykłádáiąc z tego korzenia plaſtr: boleśći w ſtáwiéch korzenié z miodem przykłádáiąc vśmiérza.

Kroſty párchowáté álbo tredowáté ná licu / tákież płeć ná licu opaloną od ſłońcá/ z Pokrzywiánym naśieniém á z octem to korzenié ſtłukwßy / lice pokłádáiąc ſpądza. Dioſc.

Z mąką Wyki Włoſkiéy/ ktorą Eruum zową/álbo z miodem/ wyczyśćia plugáwośći w wrzedliwych ránách / tákież bolączki ktoré ſie niechcą przepuknąć otwiéra. Dioſc.

Z mąką Kąkolową á z miodem/z te° korzenia czyniąc plaſtr/ dobrze przykłádáć ná zábićie tar-

nia trzasky / albo czego inszégo / wnet wyskoczy. Diosc.

Poetowie piszą/zeby ten kwiát rzeczon od młodziencżyká Nárcisżká / który obrócon w ten kwiat: ále Plin. li. 2. ca. 19. pisze/ iest rzeczon od Narce / który to ziele nálazł.

Lekárstwá práwie tesz pisze Pliniusz/ które y Dioszkorides/ zgadzáią sie.

Cap. CCXLVIII.

NAPELLVS Fuchsii, Toxicum, Aconitum.

Omiąg.

Dwoiáki rodzay / Dioscorides wypisuie Aconiti, iedno Pardalianches od Párdów/ ábo Lewártów/ iż te źwierzetá skoro vkuszą tego ziela / zdychaią: tesz ie zową Scorpium, to iest niedźwiadkiem/ á to álbo iż korzeń ma niedźwiadkowi podobny / álbo/ że gdy tym korzeniem niedźwiadká dotkniesz / tedy obumrze / że sie nie ruszy/ á skoro dotkniesz záś Ciemierzycą białą/ tedy ożywie. Ma to ziele listki trzy / drugdy cztéry / szérokie / chropáwé á kosmáté / iákoby ná Ciclaminum, álbo iáko v Kopydniku / rozczká ná dwu piedzi / korzeń biały iáko Alábáster / podobny niedźwiadkowi/ zową ij tesz Vuam Vulpinam ábo Vuam versam, to iest iágodá wilcza.

Drugie Aconitum zowie Dioscorides Lycoctonom álbo Cynoctonom, to iest / iad wilczy álbo psi / iż káżde źwierze które sie ślepo rodzi zábiia: iest troiáki rodzay / ieden ma liśćie podobné Jáworowi/ iedno ząbkowátsze/ rózgę podobną Páproći/ á to ma w sobie Omiąg: á ták Omiąg iest wtóry rodzay Aconiti Diosc. N. áczkolwiek niektórzy chcą áby Napellus nie był Omiąg / ále vsus obtinuit, ták ij mienić / á ták tesz niech stoi.

Omiąg tedy iest rodzay drugi/ który po Polsku zową Lulek/ seu Toxicum.

Trzeci rodzay Aconiti iest Cicuta, Swinia wesz.

Jest ziele cudné ále złośćiwé / bo iad naywyszszy iest / iest rodzay iádu / który wypisuie Dioscorides lib. 4. cap. 76. którego vżywáią Lowcy / strzały sobie z nim przyprawuiac gdy źwierzetá strzeláią. To tesz ziele Dioszkorides wypisuie w szóstych kśięgach/ gdzie pisze: iest tesz iad okrutny/ ktorym Pogáni strzały/ miecze/ hárty v włocznie iádowićie hártuią / áby tym okrutniey zámordowáli.

Jest ziele ná lokćiu długié/ listki iáko v Anyżu bárzo zielone/ piekny kwiát modry: dosyć tego ziela ná gorách około Sącza / y pospolicie w Polscze / ná Tátrzéch.

Galen. pisze / że wszedzie gdzie to rośćie ziele/ tesz bliziuchno przy nim rośćie drugie máluchné/ które iest przećiwné mocy Omiągowéy / ták iż gdyby kto Omiąg iadł / skoro tego ziółká vkuśi/ tedy zginie moc Omiągowá/ á nie zászkodzi człowiekowi: ták iest nátura opátrzna / która iest pan Bóg / w káżdey rzeczy: á áczkolwiek Ziółko przy Omiągu.

wiek Omiag iest iad/ wszákże też ma moc w lékárstwách.

Ale snadź rzeczesz / czemu też mily Bóg raczyl stworzyć tákié iády / gdyż Pan Bóg wszystko dla pożytku czlowieczego stworzyl: á to ziele iest szkáza ludzka: Opowiemci / iż áczkolwiek ten iad iednym obyczáiem czlowiekowi szkodzi / ále też inszym pomaga: iáko pisze Plin. li. 17. ca. 2. iż iad tego ziela czlowieká zábiia / á gdyby czlowiek iáki inszy iad wypil / á po nim záś Omiag / tedy oné dwá iády beda z soba walczyć / że ieden drugi zgubi / álbo obá zgina / á czlowiek zostánie. Tákież gdyby czlowieká niedźwiadek vkąsil / á onby ná rane Omiagu przylożyl / tedy nie zászkodzi. A ták go nie dáremno Pan Bóg stworzyl / ále iáko lékárstwo przeciw ostátecznym iádóm.

To ziele zábiia bestye / które sie ślepo rodza / dla tego ná wilki przyprawiáia w miesiech / y ná insze bestye. Diosc.

Cap. CCXLIX.

NARDVS, NARDVStachis Spicanardi.

Po polsku też Nárdus, álbo Pismária.

TO ziele pospolicie zowa Szpika / á nie dobrze / bo Spica iest klos / á klos nietylko bywa náydowan ná Nárdusu / wiecéy we zbożéch. Sa rozmáité Nárdusy / á piérwsze sa Zamorskié / to iest Indiyskié y Siriyskié. Jest w Aziéy górá wielka Taurus zowa: której iedná stroná ku zachodu slonca leży / przy któréy Syria zie miá: druga stroná téy góry ku wschodu slonca / przy któréy India. Ná téy tedy górze rośćie Nardus, wiec który rośćie ná téy stronie ku Siriiéy / zowa ij Nardus Siriaca: który z one strone ku Indiiéy zowa Nardus Indiyski. Menardus pisze / że prawdziwégo Nárdusu Indiyskiégo niemamy á iżby nie przychodzil do nas. Wszákże z Alexándryiéy przywożon bywa do Weneciiéy. Tenci iest Nardus / którégo máść byla / która Swieta Mágdálená wylalá ná glowe Páná Christusá. — *Góra Taurus.* *Nardus Syriyski.* *Indiyski.*

Plinius li. 12. ca. 12. tákież wypisuie Nardum Indiyskié y Siriyskié.

Paulus. Korzeń Nardowy zágrzéwa mocniéy niż w piérwszym stopieniu / wysusza w wtórym. Ma nieiaka moc ćiérpnaca y zćiagáiaca z nieiaka ostrośćia / gorzka / leguchna. Dla tego watrobie á żoladkowi bárzo potrzebny. Vryne pobudza: á biegunki / które z przyczyny trzéw pochodza / postánawia. — *Przyrodzenié.* *Zoladkowi*

Dios. libr. 1. cap. 6. Nardusy wszystki máia moc zágrzéwáiaca / y wysuszáiaca. A vryne piiac mocno pobudzáia. — *Vrynie.*

Piiac to ziele biegunki vstáwia: á przykladáiac / fluxi zbytnie pániam vstawia. Diosc. — *Biegunkam.* *Plawóm.*

Gryzieniu w żoladku bárzo Nardus pomaga / styskowániu tákież w żoladku / piiac z woda zimna. Tákież opuszániu. Diosc. — *Styskowániu.*

Watrobie zákażonéy / przeciw żoltéy — *Watrobie.*

Żołtéy niemocy. Nérkam. żołtéy niemocy/boleśćiam w nérkach/vryny/niedostatkóm/tákież dobrze Nardu pożywáć. Dio.

Żywotá wzdęćiu. Mácicy. Pániam którym sie żywot wzdyma że w nim puka/tedy wárząc szpike dobrze sie w niéy párzyć/tákież ná każdą bolączke w żywoćie około mátki. Diosco.

Dioscor. Włosóm. Tákież pániam y pánnam którym opadáią włosy z brwi/czynić máść z czymkolwiek iáko z mástyxowym oleykiem przykłádáć.

Kordyácé. Mozgu. Też pomaga omdléwániu/kordyáce/zápaleniu wątroby: gdy ią kto wonia/bárzo pośila w głowie mózg záziębiony: dla tegó dobrze ią woniáć tym/ którzy złą głowę z zimnośći máią. Serapio.

Oczóm. Ná boleśći w oczu dobrze czynić wódke táką/wziąć Nárdu/Gwoździków/Aloe które zową Epaticum, Tuciiey/á to wárząc w wódce Kopru Włoskiego/á Swiéczkowéy/też różánéy przydáć/żeby záraz wezwrzało/przecedźić/pusczáć ná oko. Vigo.

Cap. CCL.

NARDVS GALLICA, álbo Celtica, Nardus Romana.

Pismaria álbo Nardus *Fráncuski*.

NA górách Alpes w Liguriiéy gdźie iest Genua, rodźi sie Nardus rózny od Siriyskiégo y Indiyskiégo/ten sie też rodźi w Istriiéy/to iest ná tych górách/którémi my wiéżdzamy do Włoch około Aquileiiéy: iest źiółko nie wielkié/podobné kłosowi pszenicznému/dla tego ie też zową Spica, to tám zbiéráią á wiązánecżki wiążą.

Przytym źielu rośćie drugié źiele podobné Pismáriiéy/któré dla mocnéy wonie á przykréy zową Hirculū, iákoby Koźielkiem/ále nie iest ten nász Koźielek/tym to Koźielkiem fałszuią szpike te/á to kłádąc szpike z Koźielkiem/potym nábijwa zniéy wóniéy/y przedáią go zá Szpike: poznáć ten Koźiełek/bo niema rózgi/liśćié ma dłuższé niżli Szpiká/á białé/áni ták wdźięcznie wonia iáko Nardus.

Dioscorides lib. 1. cap. 7. Nalepszy Nardus Fráncuski/ który świeży wdźięcznie wóniáiący/wielokorzenny á krusżliwy: ma práwie té mocy Nardus Fráncuski w lékárstwách pisze/Dios. iákié Indiyski.

A Paulus/Nardus Gálliski zgadza sie z Nárdusem Indiyskim/w śiłach/iedno ná wszytkim słábiéy spráwuie y mdléy/bo ácżkolwiek iest gorętszy niż Indiyski/ále ćiérpnienia y śćiągánia niema tákiégo iákié ma Indiyski.

Galenus 8. Simpl. tákież práwie pisze.

Vrynie. Więtsza ma moc pobudzáć vryne/niżli Indiyski. Dios.

Żołądkowi. Żołądkowi iescze mocniéy pomaga ten Nardus niż Indiyski. Dioscorides.

Żółtéy niemocy. Śledźionie. Pomaga bárzo wątrobie/żółtą niemoc spadzą piiąc/wzdymániu y opuszeniu żołądká bárzo pożyteczny: A to wárząc z Piołynkiem y piiąc/tákież piiąc pomaga śledźionie. Dios.

Boleśćiam

Nérkóm. Boleściam y niedostátkóm w nérkach/ w pecherzu/ z winem pić.

Pecherzowi.

Vkąszeniu iádowitéᵛ. Tákież przećiw iádowitému vkąszeniu bestiy.

Dobrze ten Nardus przydawáć do lékarstw y plastrów/ którémi mamy zágrzéwáć.

Cap. CCLI.

NARDVS MONTANA, Nardus Orea, Tylacitis, Niris.

ROśćie iescze Nardus w Ciliciiéy/ które zową Nardus skálny: tenże też rośćie w Syriiéy/ ma listki podobné Mikoláykowi: tákież gáłązki máluchné ostré ćiérniste/ iáko y v Mikoláyká: korzonki ma ieden álbo dwá/ iáko v Złotogłowu leliowégo bárzo woniáiące/ niemiéwa rózgi/ niemiéwa kwiátu/ áni naśienia. Pisze Dioscorides lib. 1. cap. 8. że ná té wszytkié niemocy pomaga/ ku którym Nardus Fráncuski. Paulus záśie pisze/ że bárzo słábo.

Też Valerianam, nász Kozłek zowie Diosco. Nardus, o którym niżéy.

Tákież Assaron, to iest Kopytnik/ zowie Dioscorides Nardus Rustica, to iest/ Nardus chłopski.

Nardus Polski. Iest też źiele wielkié w Polsce/ rośćie w ogrodźiech/ modro kwitnie/ listki podobné bázyliyce/ iedno iż nie ták źielone/ ná wirzchu ma gałeczki iákoby v Mikoláyká/ iedno białé/ gdy przeschnie/ mocno wónia/ po Polsku też zową Nardus, ále nie iest żadny z tych Nárdusów wypisánych: ták to źiele sobie ludźie przezwáli/ iż wónia cudnie iáko Nardus.

Cap. CCLII.

NASTVRCIVM, CARdamon, Hyberis Satiua, *Rzeżuchá.*

ZNáią wszyscy pospolićie Rzeżuchę/ która po łáćinie zową Nasturcium, iákoby nos morząca: bo gdy ią kto ié/ w nos gryząc idźie/ iedno naśienié w lékárstwá przychodźi/ liśćié tylko ku iedzeniu.

Galenus vij. Simpl. Naśienié Rzeżuszáné téyże práwie mocy/ iáko y Gorczycá/ bo zápala y wysusza w trzećim stopniu: nalepsza/ pisze Diosco. w Bábiloniiéy/ ále y w Polsce iest mocna/ że nie trzebá ieźdźić zá morze.

Dla tego Dioscorides libro 2. ca. 144. pisze/ iż naśienié Rzeżuszáne

száné z kądkolwiek y gdziekolwiek roście/ ma moc zágrzewáiącą/ iest bárzo ostré/ żołądkowi szkodzi/ w żywocie czyni zámieszánié.

Żołądkowi szkodzi.

Glisty z żywotá wypędza/ tákież śledzione náprawia z octem piiąc. Dios.

Glistóm. Sledzionie.

Miesiące pániam pobudza/ ále płód w żywocie zábiia/ dla tego niebespieczno pániam Rzeżuchy pożywáć. Diosc.

Miesiącóm.

Małżeński vczynek pobudza Rzeżuchá iedząc ią. Diosc.

Krostki po licu/ tákież insze trędowáciny ná licu z miodem ściera: śledzione twárdą/ pomázuiąc z miodem odmiękcza/ y vmnieysza. Diosc.

Tákież smrodliwe rány/ z których płyną plugáwości z miodem nátłukwszy/ wyczyścia. Dioscorides.

Ránam.

Też dychawice y flegmy/ które w piersiach trapią/ vwárzywszy to naśienie/ dáiąc ieść y pić wyczyścia y wysusza. Diosc.

Dychawicy

Przeciw wężowému vkąszeniu/ też dobrze pić: kádząc naśieniém/ wypądza ie z domu.

Wężóm.

Bolączki ogniste/ Carbunculos zową/ przykłádáiąc/ otwiera ropę czyniąc. Diosc.

Carbunculis.

Przeciw boleściam w biodrách/ nátłuc tego naśienia/ y vczynić plastr z mąką á z octem/ przyłożyć. Diosc.

Biodram.

Wszelákie nádecie/ káżdą opuchlinę/ z którégokolwiek członká: tákież czyniąc plastr y przykłádáiąc/ rozbiia.

Opuchlinóm.

Tákież ieczmyki/ gdy iuż dostoią/ czyniąc z wodą słoną/ álbo z łákiem rybnym plastrzyk y przykłádáć.

Jęczmykóm.

Guzy/ bolączki/ świnie wrzody/ tákież przypráwniąc spądza.

Guzóm.

Galenus 7. Simp. Gdziekolwiek trzebá záczerwienienia ná skórze/ dobrze czynić tym naśieniém.

Bolączkóm.

Tóż ziele może to wszystko w lekárstwach/ ále nie ták mocno.

Plin. lib. 20. cap. 13. Rzeżuchá małżeński vczynek pobudza/ myśl ostrzy. Naśienie piiąc ile dziesięć pieniedzy/ purguie kolerę: świnie wrzody z mąką Bobową czyniąc plastr/ gubi y goi.

Myśli ostrzy. Wrzodóm

Potym tóż co y Dios. pisze/ tylko przydáie/ że páznokcie chropáwé/ z miodę czyniąc máść spądza.

Páznokcióm.

Cap. CCLIII.

NENVFÆ, NIMPHEA, Cacabus Veneris, Papauer Palustre.

Grzybienié.

GRzybienié iest dwoiákié/ iedno kwitnie biało/ tego korzeń pospolićie czarny z wierzchu: drugié kwitnie żółto/ á korzen bieluchny.

Jest z przyrodzenia zimnéy á wilgotnéy nátury/ w wtórym stopieniu.

Plin. li. 25. cap. 7. baśni pisze/ że národzoné z Boginiéy iedney Nimphy: á to/ gdy tá Bogini miłowáłá Herkulesá/ á gdy iéy miłość sie niezgadzáłá/ od miłości vmárłá/ y w ten kwiát obrocona.

Dioscorides li. 3. cap. 139. Ten korzeń w Jeśieni z wody wyimowáć y suszyć/ potym ná proch

stłukwszy

wonym / przeciw zbytniém vpła- Pławóm.
wóm niewieścim. Diosc.

Przeciw Kordyakóm/ drżeniu sercá / y inszému v sercá zápaleniu / bárzo to kwiécié pomaga. Diosc. Auic.

Cap. CCLIIII.

NERIVM, RODODAphne, Laurina Rosa, Rododendrum.

Bobkowa Roża.

Chróścik máły iest Bobkowa Róża / liścié ma Bobkowému ábo Migdałowému podobné/ iedno iż dłuższéiáko v Wiérzby álbo Brośkwinie: kwiát ma podobny Różánému/ owoc iednáki iáko v Migdałów / wełny pełny/ rośćie przy rzékach y wielkich wodách. Diosc. lib. 4. cap. 80.

Korzen ma ostry / długi / drzéwniány/ á w vkuszeniu słony/ rośćie przy rzékach. Jest ten Chróścik iádów rodzay / iáko y Omiag. Rodzay iádu.

Kwiát y liścié tego Chrostu zábiia bydło gdy go vkusza: á záśie człowiekowi / gdyby táki iad wziął álbo wypił / tedy to liścié y kwiát bárzo pomocné / abowiem — Vkąszéniu iádowite[v].

stłukwszy dáwáć pić z winem / á to przeciw boleściam y opuchnieniu / á twárdości w śledzionie. Sledzionie

Boleściam w żołądku y gryźieniu w trzewách: tákież boleściam w pechérzu/czyniąc plastr przykłádáć. Diosc.

Białé krosty iáko tredowáciny / wyciéra prochem y máścią. Dioscorides.

Padánié włosów z párchów/ wypełnia/ nátłukwszy z żywicą. Włosóm.

Przeciw nocnému pomázániu we śnie/dobrze pić. Diosc. Pámázániu.

Plinius pisze / iesliby kto pił to korzenié dwánaście dni / strada vczynku małżeńskiégo.

Záśie żółtégo Grzybiénia korzeń / dobrze pić z winem czér-

wiém iad z iádem walcząc ieden drugi zwalczy / á człowieká wybawia od śmierci wolnégo. Dioscor. lib. 4. cap. 80.

Vkąszeniu. Tákież z Rutą nátłukwszy tego kwiećia álbo liśćia / léczy bestiy iádowitych vkąszenia. Diosc.

Té máłé bestiié álbo kotki/iáko owce / álbo kozy by tylko wody dotknely piiąc / w ktoréyby moczono to źiele/pozdychaią. Diosc.

Cap. CCLV.

OLVSATRVM, HYPposelinum, *Wielki Opich.*

DIoscorides lib. 3. cap. 7. To źiele ma wielką rózgę wysoką / w wnątrz próżna á dziurkowáta / miekka / y tu y owdźie iáko prągámi przepasána: liśćié szérokié/ná rózgách ogankà máluchna iáko ná Rozmárinie / naśienié czarné / długié / twárdé / ostré á woniáiącé / rośćie w ćieniach á przy błoćiéch / iedzą iáko inszą iárzyne álbo kápuste.

Paulus. Téyże práwie mocy iáko y ogrodny Opich/ dla tego pisze Diosc. pobudza pániam mieśiące / w winie z miodem przypráwiony. Mieśiącóm.

Dobrze też pić to źiele przećiw ćiężkiému źimnu w febrách. Febram.

Kápániu z pechérzá niepowolnému vryny/bárzo pomocno piiąc. Jest dobrze też przećiw temu wszystkiému iadáć. Vryné.

Plinius lib. 20. cap. 12. Przećiw niedźwiadkowému vkąszeniu naśienié dobré piiąc / tákież gryźienié w żywoćie vśmiérza/ rzezáwice: tákież korzeń z winem piiąc/ kámień łamie. Niedźwiadkowi. Rzązáwicy. Kámieniu

Przećiw zápomniáłégo psá vkąszeniu / czynić plastr / itéż naśienié pić. Vkąszeniu zápomniáłégo psá.

Cap. CCLVI.

OPHIOGLOSSVM, Lingua serpentina, *Wężowy ięzyk.*

TO źiołko zową z łáćińskiégo Jezyk Wężowy / iż ma szypulkę nád listkiem / ná ktoréy podobną pałeczkę źieloną Jezykowi wężowému / listek ma iáko v Bábki / ieden/ ná pálcu wzdłuż/ kśieżycá Máiá okázuie sie/ potym go nie widáć/ rośćie przy błoćiéch.

Zágrzéwáiąc to źiołko mocno wysusza/dla tego ná rány/wrzedliwé sadzele mocno pomaga / przykłádáiąc y prochem z niego posypuiąc.

Zapuchliny y káżdé mieyscá wzdeté przykłádáiąc ná plastr/ rozbiia.

Ma to ziele prawie niemal wszystki mocy które ma y Symphitum.

Cap. CCLVII.

ORCHIS CYNOSORCHIS Testiculus Canis, *Pśie koślaski.*

MA to ziele iáko pisze Diosc. libr. 3. cap. 132. około rózgi y po ziemi około korzenia listki podobne Oliwnym/ále miękkie/ sczupleysze y dłuższe/rózczká ná piądź/ ná wierzchu kwiatek brunatny/ korzonek cebulowáty/ podługowáty/ dwoisty/ ieden przy drugim spoiony/ iáko oliwki/ ieden dłuższy á drugi wyższy mnieyszy/ y iákoby martwy/ á pierwszy świeższy y tłusty.

Plinius li. 26. cap. 10. pisze/ dziwuiąc sie temu zielu/ dziwna to rzecz/ w iednym zielu przećiwne mocy/ iż korzonek ieden który iest wietszy á dłuższy/ piiąc ij z wodą pobudza małżeński vczynek/á záśię máły korzonek piiąc z koźim mlekiem/ gubi małżeński vczynek/ tákież Diosco. pisze. Wenery.

Jedzą te korzonki iáko insze iarzyny/ piekąc y wárząc/ powiedą/ wietszy korzonek iedząc/czyni rodzenie synów/á mnieyszy dźiewek: á ieden korzonek sie záwżdy przećiwi drugiemu/ ták iż ieden z drugim piiąc/ obá swą moc gubią. Diosco. Synów ábo dźiéwek rodzenie.

Przyczyná téy przećiwnośći iest/ iż korzonek wietszy iest ćiepły/ iáko pisze Paulus y Galenus, á wilgotny/ dla tego małżeński vczynek pobudza: á mnieyszy korzonek iest gorący y wysuszáiący/ dla tego Venerem kaźi.

Cap. CCLVIII.

ORCHIS ALTERVM, Testiculus Serapiades, *Liśie iayká.*

MAią te iayká Lugowi wielkiému listki podobne/szérsze á tłuste/ v boków rózgi wychodzące/ y náklonione/korzonki ma podobne máłym Moszenkóm.

Dioscorides lib. 3. ca. 133. Korzonki te stłukszy/ná plastrze przyłożywszy/ rozbiia wrzody/ opuchłe mieyscá/ wrzedliwe rány wyczyśćia z miodem. Bolączkóm.

Przećiw sadzelóm piscżelistym/ zową Fistulas, czyniąc iáko czopek/ obráca ie ná szérszy sadzel/ látwy ku goieniu. Dios. Wrzodóm.

Zápalenie sadzelów z wielką boleśćią Zápaleniu.

Ránam. boleścią / vżywa / ogień odpądzą. Rány w vściech ʃzpetné plugáwé goi płócząc.

Biegunkam. Biegunki/ piiąc/ záſtánawia: téż ieſt to ziele téyże mocy iáko y pierwſze.

Cap. CCLIX.

ORIGANON, ORIGAnus, Heracleotica, Origanũ vulgare, Cunila, *Lebiótká.*

ROzmáite ſą v ſtárych Gręków domniemánia około Origanon, á wſzákże tá Lebiótká poſpolita ieſt práwé Origanum Heracleoticum: áczkolwiek Dioſcorides piſze / że Origanum Heracleoticum ma liſtki Hyzopowé / rozumiéy że y Hyzop nie iednákié wſzędzie ma liſtki: ma Lebiótká ogankę rozdzieloną w koło ſiedzącą / naśienié potym bywa nie geſté / ále bárzo twárdé.

Teophraſtus lib. 1. cap. 2. Lebiótkę dwoiáką wypiſuie / biáłą y czarną.

Przyrodzenie. Paulus piſze / że wſzyſtki rodzáie Origani, to ieſt / Lebiótki / máią moc zapaláiącą y wyſuſzáiącą áż w trzecim ſtopniu / to vkázuie gorzkość / wonność y oſtrość w Lebiótce.

Zapala. Zápala káżda Lebiótká: dla tego wárząc ią w winie á piiąc / odpądza iády / ktoré bywáią z iádowitych gádów: á z miodem przećiw iádu świniéy wſzy. Dio.

Jádóm.

Opuchlnié. Rozpuchlinié. Przećiw kurczowi / roſpukliznam / opuchlinam / przypráwić lákwarz z figámi / Lebiótką / y iádáć. Dioſc.

Melánkoliéy. Dobrze téż pić Lebiótczány proch z wodą miodową / tym ktorzy melánkoliiéy pełni / purguie ią ná dół. Dioſc.

Mieśiącóm. Pániam mieśiące pobudza ten proch / tákież piiąc z winem / álbo z wodą miodową. Dioſco.

Káſzlóm. Káſzle ćiężkié / á ktorym w piersiach chrapi / czyniąc lákwarz z prochu Lebiótczánég z miodem / y bráć / wyczyśćia. Dioſco.

Swiérzbóm. Swiérzby / y káżdé záſzpécenié ſkóry / tákież żółtą niemoc / ſpądzą Lebiótká / á to wárząc ią w wodzie y myiąc ſie w niéy. Dioſcorides.

Jezyczkowi. Sok Lebiótki świeżéy / vpádnienié y zránienié iezyczká / itéż inſzych mieyſc około niego / płócząc nim / goi y wyczyśćia. Tákież káżdé kroſty y rány w vſtách goi z oleykiem Fiiołkowym: tym że obyczáiem ten ſok / nozdrze y niedoſtátki w nośie / ſarkáiąc / wyczyśćia y goi. Dioſ.

Tákież ten ſok roſpuśćiwſzy z

mlékiem

Vßóm. mlékiem / puſzczáć w vcho przeciw boleśćiam w vchu / vśmierza. Dioſcorides.

Węzóm. Węże z domu káżdégo Lebiótká wypądza/kedy ią śćielą / dla tego dobrze ią w łoże kláść : y gdźie podezrzenié od gádów.

Dioſcorid. eod. cap. Ieſt druga Lebiótká polna ábo leśna/zową Siluestris Origanus, téż ma liſtki iáko y Lebiótká/ różczkę ćieniuchną / ná ktoréy téż ieſt ogánká podobna iáko v Kopru ſwoyſkiégo/ kwiatki ma biale.

Gádóm. Tá Lebiótká właſną moc ma przećiw iádowitych gádów vkąſzeniu / liśćié y kwiatki piiąc w winie. Dioſco.

Plinius lib. 20. cap. 17. rozmáité rodzáie wypiſuie Lebiótki: iedná ieſt podobna Izopowi / zową ią Onitim álbo Praſion, druga Lebiótkę zowie Tragoriganũ, która podobna Máćierzéy duſzce: trzećią zowie Heraclium, á tá téż troiáka/ iedná która ma przyczérnieyſzym liſtki á ſzérokié/ nieiáko kliowáté/ druga z málémi liſtkámi á miękuchnémi / podobna máieranowi/ á trzećią miedzy témi śrzednią/liſtki y rózgę y kwiát mierné / w máłośći y wielkośći máiąc.

Wſzyſtkié té trzy rodzáie w Polſcze ná gorách naydźie/iákóm ią zbiérał w Zaborzu y we Złotéy v Sędomiérzá: á iż ták ieſt rozmáita / dla tego Pandectarius pomiéſzał Lebiótki z Diptanem / tákież inſzé źiolá. Leonicenus diſputuie przećiw Pliniuſowi / ále niewiém czemu / bo té wſzyſtkié Lebiótki iáko Plin. wypiſuie ią w Polſcze náyduie: prawdá iż we Włoſzech Lebiótki niewiém czemu nie ták wóniáią iák v nas.

Dla tego chwali Dioſcorides Heracleoticum od miáſtá Heracleon w Poncie / które ma niebo z tymże ſpoſobem iáko y v nas : á ták náſzá Lebiótká ma bydź bárzo dobra.

Lékárſtwá téż práwie Plinius wypiſuie iáko y Dioſco.

Cap. CCLX.

Ophri bifolium,

Parłyſt álbo Dwóyliſt.

Ziele to ieſt podobné Láńce w liśćie y w wzroſtu / tylko że ma dwá liſty/ieden przećiw drugiému w puł rózgi / które liśćie przenika głąbik/który potym wyrózwſzy ná piedźi álbo ná dwu / miéwa kwiatki drobné białé / iáko by Iezyczki przedźielone / rośćie w leśiech/ po gorách / Máiá á Czérwcá kwitnie/potym ginie.

Przyrodzenié. Ma przyrodzenié zágrzéwáiące á wyſuſzáiące miernie / to okázuie

kázuie iego ſłodkość / á dla tego ma moc ſtuláiącą / śćiągáiącą / á záżywiáiącą / dla tego rány ſtárgáné goi / przepukliny goi / y inſzé niedoſtátki około ran.

Cap. CCLXI.

ORIGANVS HIRCINA, Tragoriganon, *Kozia Lebiótká.*

MAluchné á krótkié źiółko Lebiótká Kozia / iáko wypiſuie Dioſco. lib. 3. cap. 30. Máćierzéy duſzce bárzo podóbné: według dobroći mieyſcá / ma więtſzé ábo mnieyſzé liſtki / tákież vrode.

Vrynié. Ma też tá Lebiótká / Dioſ. piſze / moc zágrzéwáiącą: dla tego vryne pobudza / żywot czyni dobrze trawiący / á to piiąc ią wárzoną / Purguie. purguie też z człowieká kolery y ſzpátnośći plugáwé.

Sledźionié. Dobrze też pić te Lebiótke / tym którzy máią zápſowánié śledźiony / á to wárzywſzy wotććie / mieśiące pániam pobudza.

Káſzlom. Peripleumeniiéy. Przećiw káſzlowi y grubym flegmam / tákież bolączkam ná płucách / czynić lákwarz z miodem y pożywáć.

Styſkówániu. Którzy máią w żołądku ſtyſkowánié y brzydkość / álbo ſmrodliwie á kwáśno odrzygáią / też wárząc te Lebiótke / dobrze im pić.

Opuchlinam. Opuchliny álbo zátwárdźiáłé wrzody / czyniąc plaſtr z mąką Jeczmienną álbo pſzeniczną ſpądza y odmiękcza. Plinius lib. 20. cap. 17. tákież piſze.

Cap. CCLXII.

OROBVS ERVVM, *Ciećiórká.*

AVicenna nieznał Eruum, który piſze / iże z Indiiéy Orobum przywożą: á dla tego też niektórzy Aptekárze y Weneccy biorą zá Orobum owé źiarnká żółté / które niedawno w Polſcze poczeto śiać / ieſt iáko wielka trzćiná / ná wiérzchu bywa iáko ſtrąk / około którégo bárzo wiele źiarnek żółtych / podobné grochowi / przezwáli Indiyſką Pſzenicą. Ale Menardus y Braſeuolus, y wſzyſcy inſzy wywodzą / że Orobus ieſt to źiárno / które we Włoſzech zową Ruuione: v Królowéy Jéy M. śiano ie czeſto w ogrodźie ná źwierzyncu: ieſt biáłé iáko groch / ná Mázowſzu zową Ciećiórká: poczeto ie też śiać w Sedomiérzu / y ták ſie rozmnożyło / że miewáią go po kilku brogów. Aptekárze Niemieccy y náſzy niektórzy zową Wyką / y czynią z Wyki mąke / którą biorą miáſto Orobū á niedobrze. Dioſ. li. 2. c. 100. ták wypiſuie Orobum, nie wielkié źiółko ćieniuchné á málé / liſtki máiące nie wielkié / naśienié w

nie w ſtrączu / z którégo czynią mąkę / która zową Eruum.

Galenus, tákież Paulus. Eruum ieſt zágrzéwáiącé w piérwßym / á wyſußáiącé w wtórym ſtopieniu / ieſt nieiáko gorzkié / dla tego drobi / ociéra / zátkánié otwiéra.

Głowie ßkodzi. Dioſcorides li. 2. cap. 100. Obrażą głowę Ciećiorká iedząc ią / w żywocie czyni zámießánié / vrynę mocno wywodzi / że też y krew wywodzi.

Woły bárzo tuczy dáiąc wołóm.

Płci. Mąká Ciećiórczána czyni płeć cudną / á to vmywáiąc lice wodą z niéy. Dioſco.

Ránam. Piegam. Ogorzeniu od ſłońcá. Mąká tá z miodem przypráwiona / wyczyśćia wrzedliwé y plugáwé rány / piegi ociéra pomázuiąc / lice álbo mieyſcá od ſłońcá ogorzáłé wybiela / y wßyſtki inßé zmázy: tákież wrzedliwé rány które ſie po ciele rozßérzáią / vſtáwia: ſadzele ráczyſté /

Cancros. zową Cancros, vśmiérza. Dioſ.

Pániam. Twárdośći y bolączki / które bywáią v pań ná pierśiách miękczy. Dioſc.

Wrzody ogniſté / zową Carbunculos, iáko wąglé: tákież rány párchowáté w głowie / z których ropy ćieką / wßyſtko wyczyśćia. Dioſco.

Vkąßeniu. Mąkę też te w winie mocząc / dobrze przykłádáć ná vkąßenie człowiecze / pśie / wężowé / prędko goi. Dioſc.

Vrynie. Z octem roſpuśćiwßy / vrynę záſtánowioną / ná łono przykłádáiąc / wypuſzcza. Dioſco.

Przećiw gryzieniu w żywoćie / tákież zbytnéy chćiwośći ná ſtolce / zową Tenaſmon, tákież przykłádáć. *Tenaſmon.*

Plinius lib. 22. cap. 25. Mąká Ciećiórczána ſtłuczona z Rzotkwią / z ſolą / á z octem / wyćiéra lißáie: tákież trędowáćiny / z śiárką.

Przećiw boleśćiam w głowie nátłuc téy mąki z ſádłem gęśim / á ná ſkróni przykłádáć. Plin. Głowie.

Gruczoły / bolączki zá vchem / tákież pod gárdłem świnié wrzody / z gołębim gnoiem / Lniánym śiemieniem / wárząc w winie / przykłádáiąc / rozrzuca álbo zbiéra. Plinius. Swinim wrzodóm.

Cap. CCLXIII.

ORISA, RISVM.

Ryż.

Ryż ieſt iedno miedzy zbożém / z którégo w innych ſtronách y chleby czynią / my tylko miáſto krup pożywamy: á dźiwno mi czemu by go też w náßych ſtronách nie

śiano/ gdyż naydźie wiele tákich wodnych mieysc/ ná którychby ij mógł śiać.

Rośćie/ piſze Dioſzkorides/ ná błotnych mieyſcach á glibkich/ ták iż trzebá/ gdy iuż ma rózgę/ á kłos puśći/ záwſze w wodźie trzymáć: á dla tego dźiwowałem ſie przedtym/ gdyſmy ij śiali ieden raz/ niewiedząc obyczáiu/ vrodźił ſie miáſto Ryżu Orkiſz/ á to/ iż ná ſuchym mieyſcu śiano.

Gale. Ali. Ryż niedobrą krew czyni/ to ieſt kliowátą/ grubą/ trudny ku ſtrawieniu/ ma nieiákie ćierpnienie: dla tego zátwierdza żywot mierno/ przeto tém którzy trudni ku miewániu ſtolców/ niedobrze go pożywáć.

Dioſcorides lib. 2. cap 86. Dobrze Ryż iadáć w biegunkách/ bo łacwiey ie vſtánawia/ á my dáiem z Migdałową poléwką. Biegunkam.

Conſtantinus. Jeſt Ryż ćiepły w pierwſzym ſtopniu/ ſuchy w wtórym: dla tego żywot zátwierdza/ á tym więcey ieſli z iágły twárdo będźie wárzon: z máſłem czyni ſtolce.

Ryż ku trawieniu ćięzki/ máłe tuczenie czyni/ żywot zátwierdza/ nalepſzy gdy z krupkámi Jęczmienémi wárząc. Paulus.

Cap. CCLXIIII.

POEONIA, GLYCISSIDE, Caſta Herba.

Piwowonia.

Znáią ludźie Piwowonią poſpolićie/ ieſt iey dwoiáki rodzay/ mężczyzná y żeńczyzná. Mężczyzná ma podobne liśćie Włóſkiému Orzechowi/ korzeń v niey miąſzy iáko pálec/ drugdy długi ná piądź/ biały/ ſmáku ćierpnącégo. Záśię żenczyzná ma liśćie nieiáko rozdźieláne iákoby v Lubezyku/ korzonki wiſzą drugdy iáko páćierze/ śiedm/ drugdy ośm/ ábo mniey. Jeſt zágrzéwáiąca y wyſuſzáiąca w wtórym ſtopniu.

Galenus 6. Simpl. Piwowonia korzeń ma ćierpnący z nieiáką ſłodkośćią/ ma też oſtróść z nieiáką gorzkośćią: dla tego vryny poruſza/ mieśiącé wywodźi/ wątrobie/ y nérkam pomaga. Vrynie. Mieśiącom.

Plinius libr. 25. cap. 4. piſze/ że to źiele Pœonią zową od iednégo Lékárzá ſtárégo/ którégo mieniono Pœon. Rodźi ná wierzchu podobne ſtrączykóm Migdałowym/ w których roſtą iá-

drká czarné / drugdy czérwoné.

Diosc. lib. 3. cap. 148. Pániam które po porodzeniu nie dobrze bywáią wyczyścioné / tedy dáwáć korzeń pić / poruszy mocno / wyczyściáiąc. Miesiącé tákież pániam wywodźi / piiąc ten korzeń z Winem ilé Migdałowy orzech: tákież przećiw żółtey niemocy pomaga: tymże obyczáiem bárzo pomaga boleściam / y inszym niedostátkóm w nérkách / tákież y pechérzowi y vryny niedostátkóm.

Pániam.

Żółtości.

Nerkam.

Zástánawia biegunki / wárząc ią w winie czérwonym / á piiąc. Dioscorides.

Biegunkam.

Násienié czérwoné dobrze pić / stárwszy dźieśięć álbo dwánaśćie / pániam z winem / przećiw czérwonym pławóm. Diosc.

Pławom.

Też dobrze ieść té źiarnká tym / którzy niemogą záchowáć pokarmu w żołądku / tákież gdy kto ma gryźienié w żołądku. Diosc.

Wrácániu.

Morzeniu.

Kámień / który śie niedawno poczyna w dźieciach / tedy dáwáć im w piciu y w iedzeniu / rostrusza ij. Diosc.

Kámieniu.

Pániam / które nagle z zátchnienia mácice omdléwáią / y zęby ścináiąc zámilkną / tedy im dobrze pić pietnaśćie źiarnek. Di.

Mácicy.

Paulus 7. Záwieśiwszy ná szyi nośić źiarnká / pádáiącą niemoc odpądzáią / á lepiey gdy będźie korzeń y násienié: też przećiw pádáiącey niemocy dobrze wárząc korzenié Piwowoniowé z Szálwią / Rozmárinem / Máieránem / w wodźie miodowey pić.

S. Wálentego.

Cap. CCLXV.

PALIVRVS.

Oset wysoki.

Jest ten chróśćik ćiérnisty iáko Oset / á twárdy / násienié tłusté / sádze z śiebie puszcza / owoc ma. Plinius lib. 13. cap. 17. pisze / czérwony.

Diosc. lib. 1. cap. 106. Piiąc to násienié / kászlącym bárzo pomaga: kámień w pechérzu łamie.

Kászlowi.

Kámieniu.

Przećiw wężowému vkąszeniu pomaga.

Liśćié y źiele piiąc / biegunki zástáwia. Korzeń wrzody y bołączki / nátłukszy y przyłożywszy / rozbiia.

Biegunkam.

Jest chróśćik / bárzo ćiérnisty / ták że go nie może przed ćiérniém w gołą rękę człowiek bespiecznie wźiąć.

Cap. CCLXVI.

PANAX HERCVLEVM, vel Heracleum.

Niektórzy z Doktorów dowodzą, że nász Dźięgiel iest Panax Heracleum, *z którego czynią ſok Opopanacem,*

PAnax to ieſt źiele/ z którégo Opopanacem czynią / to ieſt ſok z Pánáxu: Rośćie to źiele w Boećiiéy / y w inſzych mieyſcách w Grećiiéy / gdźie to źiele śieią dla wielkiego pożytku / bo wyżymáią ſok / á potym w náſzé ſtrony ſzlą zá wielkié pieniądze przedáiąc. Liśćié ma to źiele grubé/po źiemi ſie kłádącé / źielone iáko Figowé/ wielkié/ poſpolićie w pięć częśći rozdźielone / rózgę álbo głąb ma wyſoki/ podobną Feruli źielu / to ieſt / iákoby v Węſzki/ kosmáćiny po niéy białé iáko wełná/ y liſtki mnieyſzé niżéy v źiemie / ná wierzchu ogankę podobną Kopru ſwoyſkiégo : kwiát żółty woniáiący/ ſmáku gorąco-oſtrégo / korzenia z iednégo bárzo wiele wyroſłych/białych/przy kréy woniéy/ ſkórą miąſzą / á w ſmáku przygorzczſzym. Di.l.3.c.50.

Pli. li. 25. c. 4. rozmáićie piſze / że też Bielon zowie Panacem herculeum. Dla tego Leonicenus trapi go.

Przyrodzenié. Obyczay zbiéránia Pánaxowégo ſoku wypiſuie Dioſcorides lib. 3. cap. 50. doſyć ſzeroko: Ma moc/piſze Dioſcorid. Panax Herculea,zágrzéwáiącą: dla tego odmiękcza/wyćienczá : przeto przećiw ćiężkiému trapieniu w febrach/ bárzo pomaga z winem piiąc.

Febram. Skurczeniu. Pierśiam. Vrynie. Skurczenia/ przepukliny/boleśći w pierśiach/gryźienié w żywoćie/ niepowolné vryny kápánié / okroſtáwiáłému pęchérzowi / z miodem álbo z winem piiąc / léczy mocno ſok z Pánáxu. Dioſcorides.

Pęchérzowi. Mieśiącom. Bolączkom táiemnym. Mieśiącé pániam wywodźi / z winem piiąc/ bolączki/y wrzody które ſie przydawáią w niewieśćich mieyſcach / z miodem rozpuśćiwſzy przykłádáiąc / gubi : naśienié piiąc z Piołunem mieśiącé wywodźi. Dioſc.

Biodram. Dobrze też biodrá z tym ſokiem á z miodem mázáć / boléść vśmierza. Dioſc.

Podágrze. Carbunculis. Przećiw podágrze/ nátłuc z rózynkámi/przykłádáć plaſtr/ná nogi: wrzedźienicé ogniſté/ carbunculos zową / tákież przykłádáiąc / ſpądza. Dioſc.

Zębom. Oczom. Kłádąc ten ſok w dźiure w zębiéch/ które bolą / tedy ból vśmiérza : puſczáiąc ten ſok w oczy bárzo wzrók oświéca. Dioſc.

Psá iádowitégo vkąſzeniu. Zmieſzawſzy z ſmołą/ przećiw iádowitégo pſá vkąſzeniu/ná ráne kłádź go.

Porodzeniu. Korzen Pánáxowy / pániam ku porodzeniu bárzo pomaga / kłádąc ij / tákież zátchnieniu máćicy czynić.

Rozmáité ſą Pánáxy / które Theophra. wypiſuie / li. 4. ca. 11.

Cap. CCLXVII.

PANAX ASCLEPIVM.

PLinius lib. 25. ca. 4. To źiele zowie Panax Aſclepion, iż ie Aſclepiades wynalazł : od tego źiela córke ſwoię iedne wezwał Panica. To źiele rózgę ma ná łokćiu długą/ ćienką / liſtki ma podobné Kopru Włóſkiému / ále

więtſzé

wietßé y kosmátßé á woniáiące / ná wiérzchu ogánká / ná ktoréy kwiatki żolté iáko złoto / woniáiące z ostrością / korzonek máły biały.

Ránam. Diosc. lib. 3. cap. 51. Przećiw wrzedliwym ránam / bolączkam króstam rozßérzáiącym / nátłukwßy kwiatków álbo naśienia z miodem przykłádáiąc goi.

Wężom. Przećiw wężowému vkąßeniu / tedy té kwiatki z winem pić: á z miódem nátłukwßy / ná ráne kłáść.

Cap. CCLXVIII.

PANAX, teste Gesnero, Chironion, virga aurea, Solidago Saracenica.

Trank.

OD Lékárzá Chironá onégo stárégo á známienitégo / zową Panacem Chironiam, iż to źiele wynalazł. Plin. li. 25. ca. 4. Rośćie to źiele ná górze Pelion, iáko piße Diosc. lib. 3. cap. 52. v nas wßedźie po łąkach / po chróśćiéch. Ma listki iáko Máieran / kwiatki żółté iáko złoto / korzonek máluchny / smáku ostrogorącégo.

Bárzo dobrze to źiele pić przećiw vkąßeniu wężowému: tákież kwiatki / gáłązki z listkámi tłukąc przykłádáć ná rány. Diosc.

Tákież pić ná rány / ná zbićié / ná vtrząśnienié.

Cap. CCLXIX.

PANCRATION, SCILLA parua,

Cebulá Myßa mnieyßa.

DIoscorides lib. 2. cap. 163. Ma korzenié tá Cebulá myßa wielkié / iák Cebulá ogrodna / żółtéy bárwy / przyczérwienßym / ostro gorącégo smáku á gorzkiégo / liśćié ma iáko Lelija / ále wietßé y mießé.

Plinius lib. 27. cap. 12. tákież wypisuie / Sok z téy Cebule myßéy purguie człowieká z mąką Erui, to iest / Ciećiórzczáną. Sadzele wrzedliwé plugáwé wyczyśćia ten sok. Purguie. Sadzelom

Opuchłym tákież ktorzy máią śledźione zápsowáną / dáwáć sok z miodem purguie. Opuchłéy śledźionie.

Czynią z tego korzenia trociczki galeczki / tłukąc Cebule téy korzeń / wyżymáią sok / á z tegż soku z mąką Erui czynią gałki: A té potym rozćieráiąc dáią pić ná káßle / ná ćieżką flegme w pierśiach / ná bolączki ná płucách / tákież w pierśiach. Káßlom. Płucam.

Cap. CCLXX.

PANICVM, MELINOS,

Ber.

DIoscorides lib. 2. cap. 89. Podobny iest Panicum Prosu / y iednáką máią moc Proso y Panicum: Plinius zowie miodem zbożnym / tymże obyczáiem ná gryzienié w żywoćie / iáko y Proso / w woreczku przykłádáiąc / pomaga: á gdy społem z Prosem będźie zmießano / mocniey będźie pomagało. Plinius lib. 22. cap. 25. Morzeniu w żywoćie.

Przećiw czérwonéy niemocy piiąc w winie czérwonym to ná śienié / mocno vstánawia / tákież Czérwonce

ki[illegible]ążą inßą biegunkę wárząc w kozim mléku/ á dwá rázy przez dźień iedząc.

O tym Teophrast. ßérzey wypisuie/ lib. 3. cap. 3.

Cap. CCLXXI.

PAPAVER SATIVVM,

Meconium Satiuum,

Mák śiany,

DWoiáki iest Mák śiany/ ieden biały drugi czarny/ biały zową Tilacide, ma nie prawie okrągłé mákowki/ ále nieiáko podłuż: czarny Mák/ ma okrągłé mákowki/ á ten záś dwoiáki: ieden/ ktory ma wielkié mákowki iáko pieść/ á ten tylko w ogrodźiéch rośćie/ á iest bárzo mocny/ z tákiego czynią Opium. Jest drugi Mák czarny/ ktory ma mákowki mnieyßé/ á ten iescze dwoiáki/ ieden głuchy ktory sam wypada z mákowek/ dla dźiurek ktoré ma pod wierzchem: drugi prawy Mák czarny/ ktory nie wypada/ á ten iest z ktorégo czynią oléy wybiiáiąc. Teophrastus lib. 4. cap. 13.

Przyrodzenie.

Dioscor. lib. 4. cap. 63. Wßystkich Mákow iest przyrodzenié záźiębiáiące: dla tego liśćié y mákowki wárząc w wodźie dobrze mácząć głowę y ná czele/ tákież nogi tąż wodą vmywáć/ pobudza sen.

Sen czynią.

Toż wárzenié dobrze pić dla spánia/ tákież plastry ná głowę czynić/ y poléwki z máku: ále pámiętay/ że ná poléwki naylepßy biały/ tákież ná plastry/ bo nie ták obraża głowy iáko czarny.

Biały lepßy.

Przećiw zápaleniu á zwłasczá piekielnemu ogniu/ czynić z źielonych główek plastr z mąką ieczmienną álbo z spolentą/ przykłádáć.

Zápaleniu.

Dla tego dobrze tych główek źielonych nátłuc póki młodé/ á z mąką ieczmienną przypráwiáć w kóćiki/ y chowáć/ potym rospusczáć gdy trzebá.

Troćißki.

Też té główki wárząc w wodźie do połowice/ á potym przetłukwßy wárzyć w miedźie y vczynić lákwarz/ ktorégo dobrze pożywáć dla spánia.

Ná spánie.

Ten też lákwarz ták vczyniony dobrze pożywáć przećiw káßlowi/ przećiw rymam/ gryźieniu około pępká. A tym lepiey będźie spráwowáło/ gdy przydaß soku z Akácüey álbo z Hipocistidos.

Káßlowi. Rymam.

Przećiw rymam/ flegmam ćiekącim dożywotá/ ktoré czynią biegunki/ dobrze dáwáć pić czarny Mák z winem.

Flegmam.

Tákież przećiw zbytnim niewieśćim

plawóm. wieściim pláwóm / tákież przeciw zbytniému niespániu: á gdźie trzebá mocno vspić / ná plastrze ná głowe przykłádáć / ále pámietay troche octu winnego przydáć.

Sok z máku iest mocnieyszey spráwy / y té wszystkie rzeczy lepiey spráwuie / zową ij Opium: mocniey záźiąbia sok mákowy / tákież y wysusza bárzo / máluchny kąsek ilé grochowe źiárno / bárzo vsypia człowieká: czyniąc sen / boleść też ćiężką vlżywa / kászel mocno vstáwia.

Opium.

Bráć mierno. Zbytnie tego soku bránié / czyni spánie nie obronne / że też w tym spániu ludźie dusze przesypiáią.

Bolesciam w głowie. Przećiw boleśći w głowie / rospuśćić troche tego soku z oleykiem Różánym / vśmierza pewno ból.

Vszom. Przećiw ćiężkiému bólowi w vszach / tákież rospuśćić z oleykiem migdałowym przydawszy miry á szafránu / y pusczáć.

Oczom. W zápaleniu oczu / y ćiężkiey ich boleśći / nátłuc z żółtkiem pieczonym iáiowym á z száfránem / przykłádáć.

Opium á Meconium, są soki Mákowé / iedno te rozność máią / iż Meconium sok iest / gdy z liśćia á z główek wyćiskáią prásą / potym wysusząią: A Opium tylko gdy rozrzynáią mákowki stoiącé / á sok ktory zbiéráią / ná rány chowáią / zową Opium.

Zápaleniu w ránách. Bárzo ten sok pomaga zápaleniu w ránách / przećiw piekielnému ogniu z octem rospusczáiąc / przećiw podágrze á boleśći

Podágrze. w nogách / rospuszczáć w [illegible]ku niewieśćim á z száfránem / przykłádáć. Diosc.

Czyniąc czopek z tego soku / przykłádáiąc / czyni sen.

Opium iáko czynić. Ten sok ktory zową Opium, ták vczy Diosco. czynić / názbiéráć główek mákowych źielonych / á ták nátłuc y wyżymáć sok prásą / á ten potym ná słońcu wysuszyć / álbo z mąką czynić gałeczki y chowáć: ále ten sok iest słáby: dla tego vczy inszy czynić / ktory pospolićie Aptekárze czynią / á to ták / gdy iuż mákówki będą stálé póki źielone / tedy ná wierzchu rozerznąć ćieniuchno nie głęboko ná krzyż mákówkę / á z tego będźie wychodźiło mléko / ktoré zbiéráć á kłáść do gárnuszká / á ták chodźić od głowki do głowki / zbiéráiąc / bo gdy v iedney zbierzesz / v drugiey nápłynie / á ták to potym suszyć ná słońcu y chowáć ku potrzebie.

Plinius lib. 26. cap. 18. też wypisuie obyczay czynienia tego soku.

Cap. CCLXXII.

PAPAVER ERATICVM, Papaueralides, Readapapauer, Mecona Reada, *Polny Máczek*.

Dioscorides libr. 4. cap. 62. Rośćie ten Máczek miedzy iárzynámi ná polách / listki ma podobné biáłey Gorczycy álbo Podrożnikowi / przedźieláné ále dłuższé / rozgá kosmáta / ostra / niegdy ná łokćiu długa / kwiát czerwony /

ny/niegdy biały/podobny Sczérowi/ á ztąd iáwno / że Anemone nie iest Mák polny / náśienié miéwa żółté w mákówce podługowátéy/korzeń długi biały/iáko pálec człowieczy máły / miąższy.

Plinius lib. 20. cap. 19. pisze/ niektórzy zową ten Glaucion , alii Paralion.

Téż ten Mák ma moc zážiąbiáiącą y wysuszáiącą.

Spániu. Tego máku piec/ sześć główek w winie wárząc do połowice/ dobrze dáwáć tym/ które chcemy vśpić. Diosc.

Odwilża żywot. Náśienié tego Máku gdy ie kto piie z wodą miodową/ leguchno odwilża żywot: tákież czynią lákwarze z miodem z tego Máku ktemuż. Diosc.

Ná bolączki / ná zápalenié sadzelów y inszych mieysc / mákówki tłukąc á czyniąc z nich plastry/ przykłádáć. Diosco.

Wárząc téż té mákowki / á tą wodą maczáiąc skroni / y około nosdrzy / vszu/ y indźie / czyni sen. Diosco.

Plinius pisze/że purguie náśienié żywot/tego Máku liśćia nátárwszy z oliwą / biélmá bydlętóm śćiéráią/pusczáiąc. Biélmá bydletom.

Cap. CCLXXIII.

PAPAVER CORNVTVM, Corniculare, Mecona Ceratides, Paralium, Papauer Fabiollum, Marinum.

Mák rogáty.

NA listki ten Mák / iákiém ia widźiał w ogródku pánáBembusá w Padwi / długié / białé / kosmáté/ wkoło ząbkowáté/ podobné máku polnému / ále wąskié/rózgá ćieniuchna/kwiát żółto blády / mákówká ćienka długa/zákrzywiona iáko róg/dla tego zową Rogátym Mákiem:na śienié dwiemá rzedomá idźie w strączyku/ iáko v Fœnugræcum , y tákież téż strączyk/ dłuższy niż mákówká / náśienié czarné iáko Mák / korzonek máluchny ná wiérzchu źiemie.

Dioscorides lib. 4. cap. 67. korzonek tego Máku rogátégo wárząc w wodźie do połowice/ piiąc / vzdrawia bolesć w biodrách/dną zową. Sciátyce.

Tákież piiąc wyczyśćia y wywodźi vryne grubą záſtánowioną/y piasek z nią/ które czynią kámień w nérkách y w pechérzu. Vrynie. Kámieniu.

Náśienié piiąc z wodą/ leguchno żywot purguie. Purguie.

Liśćié

Ná opalenie. Liście y kwiećie / nátlukwszy ich z oliwą á przykłádáiąc ná skóre opaloną/ gdźie iest szkurłat ná skórze / zdeymuie y leczy.

Bestiam á bydletam pusczáiąc sok ná bielmá y blonki / z oká zdeymuiąc y wzrok wyczyśćia.

Niektórzy/ pisze Diosc. omylili sie podobnośćią liśćia/y mniemáli żeby to ziele było / z którego czynią sok/ który zową Glauciũ, ále nie: á w tymże sie też omylił Plinius lib. 20. cap. 19. który zowie to ziele Glaucium, á źle.

Cap. CCLXXIIII.

PAPAVER SPVMEVM, Mecona afrodes, Mecona Heraclium.

MA ten Mák rózge ná piedźi/ listki máluchne krótkie / podobne źielu które zowiemy Pánny Máriiey Len (Linaria dicta,) około tych listków źiarnká białe.

Plinius, listki ma/ ná które gdy z dáleká pátrzysz / tedy sie widzą iákoby główki wróble: korzonek máły biały/ ná wierzchu z źiemie stoiący: naśienie zbieráią lećie/ gdy dostoi y vschnie.

Dioscorides lib. 4. cap. 65. naśienie to purguie wrácániem piiąc ie w wodźie miodowey: Plinius w winie dáie.

Tá purgácia nawiecey pomaga tym/ którzy miewáią padáiącą niemoc/ bo im wyczyśćia głowe.

Len bielić. Plinius pisze / że tym Mákiem len bywa wybielón lećie bárzo wybornie.

To też ziele ná lékárstwo/ które zową Diacodion, bárzo potrzebné/ które czynią Aptékárze.

Cap. CCLXXV.

PASTINACA SATIVA, Pastinaca Erratica, Staphilinon agrion,

Pásternak domowy y polny.

ZNáią pospolićie Pásternaki w Polszcze / nie trzebá ich wypisowáć / miedzy zbożem w iárzynách rośćie.

Plinius lib. 19. cap. 5. wypisuie rozmáité rodzáie Pásternaków / miedzy którémi są / Pásternak / Márchew / Rucmérká / y tákie drugie.

Galenus 6. Simpl. dwoiáki iest Pásternak/ polny y domowy/domowy tylko ku iedzeniu godny / polny ku lékárstwam: á w kśięgách o pokármiech pisze/ 1. Alim. Pokarm który czyni Pásternak/ iest mnieyszy niżli z Rzepy. Pásternaki Przyrodzenie.

ſternaki ſą ćiepłe w wtórym ſtopniu / á wilgotné w pierwßym.

miesiącóm — Pásternaku polnégo naśienié pobudza paniam mieśiące piiąc ie y przykłádáiąc: záſtánowienié y gryzienié vryny / otwiéra: tákież opuchłym/piiąc to naśienie/ bárzo pomaga. Diosc. — Opuchłym

Pleurze. — Przećiw boleśćiam w bokách álbo w pierśiách/ zową Pleurą/ pomaga piiąc. Diosc.

Jádóm. — Przećiw iádowitému vkąßeniu/tákież pomaga naśienié/gdy ie kto piie przedtym/ żadna beſtiia człowieká iádowita nie vkąśi. Diosc.

Poczećiu. — Pániam piiąc to naśienié / bárzo pomaga ku poczećiu. Dio.

Vrynie. — Korzeń też Pásternaku polnégo/ vrynę pobudza/ małżeńſki tákież vczynek. Diosc.

Porodzeniu. — Pániam czyni łátwie porodzenié/ przykłádáiąc. Diosc.

Ránóm. — Wyczyśćia też wrzedliwé rány y bolączki / nátłukwßy z miodem/ przykłádáiąc.

Ogrodny Pásternak tylko ku iedzeniu pożyteczny: ma moc ále nie ták iáko polny.

Cap. CCLXXVI.

PARIETARIA, HELXINE, Herba vrcelearis, Muralium, Vitrago.

Pośćienné, álbo Pomurné źiele.

ZJele to ták zową / iż ná murzéch/ná śćiánach rośćie/poſpolićie we Włoßéch / tákież ná ſtárych mieyſcách gdźie bywáły murowáné domy: w Krákowie śieią ie w ogródkách / iáko v świętégo Fránćißká / ále iednák nie bedźie dobrze roſło / iedno przy murze. Wielki błąd przedtym był około tego źiela/iż Aptékárze

ſtárzy Krákowſcy bráli źiele/ któré zową Noc y Dźień / któré ma kwiatki brunatné y żółté zárázem: rośćie w laſkoch y w dąbrowách/ále to źiele noc y dźień/ ták ieſt Parietaria, iáko Rzepá Kápuſtá. A ták gdy lekárze pißą Parietaria, nie trzebá go w Krákowie ßukáć ná trećie/bo tego źiela niemáią Báby / iedno Aptékárze z inąd.

Dioscorides li. 4. cap. 37. Rośćie to źiele ná murzéch / ná śćiánach murowych / ná płoćiéch / rózczki ma nieiáko czérwoné/ nie

wielkié

wielkié / w Polsce tedy wielkié widał/ że też ná łokćiu / listki ma własnie iáko v zielá Noc y dźień/ á dla tego sie omylili w nim/ oko ło rozgi. sa kosmáté szypułki iáko v Szánty/á w tych naśienie iest czarné máluchné / té szypułki / gdźie sie dotkna odźienia przylgna iáko Rzep.

Galenus 8. Simplic. Zowie też Perdiciŭ pisząc: że ma moc wyczyśćiáiąca / zimna á wilgotna/ sczmiąca. Tákież Paulus.

Przyrodzenie. Liśćié tego źiela/ pisze Diosco. máia śile ożiabiáiąca y ćierpniąca: dla tego dobrze / plastr czyniąc / przykłádáć ná piekielny ogień/ tákież ná opalenié / ná opárzenié/ ná wrzedźienice ogniste/ ná zápuchliny y wszelákié zapalenié: tákież guzóm/ ránam / które bywáia w śiedzeniu/ zowa Condilomata: tákież czyniąc plastr z liśćia / przykłádáć. Diosc.

Piekielnému ogniu. Opaleniu. Opárzeniu

Condilomata

Ná piekielny ogień / náczynić soku á z Bleywásem zmieszáć / á tym rány pomázywáć: tákież inszé ogniste sadzele. Diosc.

Ognistym sádzelom.

Z łoiem kozłowym rospuśćiwszy sok / dobrze przykłádáć ná podágre / oddala boleśći. Diosc.

Podágrze.

Przećiw stárym dawnym kászlóm / dobrze pić ten sok. Diosc.

Kászlu.

Przećiw ránam w gárdle/ álbo około iezyczká/tym sokiem płokáć: pod gárdłem też tákież mázáć.

Ránam.

Przećiw boleśći w vszu / ten sok zmieszawszy z oleiem Rożánym/ pusczáć w vcho.

W vszu.

Liśćié tego Pomurnégo źiela/z liśćiem Piotrusczánym przysmáżoné ná panewce/kłádąc nád łonem / dobywa vryny tym którzy iéy nie moga pusczáć: tym obyczáiem też przyprawiáiąc y kłádąc ná żywot / vstánawia ból á gryźienié w żywoćie. Vigo.

Vryny.

Tákież to liśćié wárząc z Slazem / z Rożą / z Piołynkiem / z Máruna / z Bobem á z otrebámi: potym stłukwszy á z śmiotáná máść przyprawiwszy twárdo / á ták plastrem okłádáć/ ná przerwáné/ stłuczoné/zbité mieysca/ y stárté/ vlecza. Vigo.

Słuconym Zbitym. Przerwánym.

De Helxine pisze Plinius lib. 22. cap. 17. tóż co y Dioscorides, który ie też zowie Partenion.

Cap. CCLXXVII.

PENTAPHILON,

Quinque folium, Pentapetes, Pentadactilon,

Pięćpálców, Pięćpercyc.

De Pentaphilo Theophrastus lib. 4. cap. 14.

WIelkié sa quæstię témi czásy v Doktorów o tym źielu: niektórzy chca że Kurze źiele iest práwé Pentaphilon pisze Menardus, to też Braseuolus: áczkolwiek wszyscy ináczéy trzymáia Doktorowie y Aptékárze/ że ziołko máiącé ná sobie szypułki z źiemie / á ná káżdéy szypulce pieć listkow / któré listki máia zabki iáko piłká/iest Piecpercyc / ták wszyscy trzymáia / y ták sie też zgádza w listkách tylko z wypisowániem Dioszkorydesowym. Tego źiela v nas w Polsce dosyć przy płoćiéch / y ná ogrodźiech / y ná pustych mieyscách. Piecpercyc/ któré pospolićié biora w Polsce Aptekárze

kárze / niektórzy niechcą áby było Pentaphilon, ále koniecznie ták iest/że nászé Piećpercyc iest práwé Pentaphilon.

Dioſcor. libr. 4. cap. 40. ták wypiſuie: Pentaphilon ma rózczki/iákoby ździebłká cieniuchné/ drugdy ná piedźi / liſtki podobné Mietce / á ná káżdym ździebłku pieć liſtków / wkoło ząbkowáté iák piłká / kwiatek z bládá biały / przyżółtſzym / rośćie ná mokrych mieyſcách / y wedla dróg wodnych/kedy wody chodzą/korzeń czérwony długi / podobny czárnéy Ciemierzycy : ieſli dobrze obaczém / tedy nászé Piećpercyc ma niémal wſzyſtko to wypiſánié/ bo ma rózczkę iáko ździebłko cienką/korzeń czérwony ábo przy czérwienſzym / kwiatek z bládá biały / á drugdy przyżółtſzym/ma téż ná káżdéy ſzypułce pieć liſtków ſzádáwych á koſmátych iáko mietká / ząbków máło z przodku : To nie tym wiecéy przywodźi / iż Ruſkié niewiáſty / które źiolá dobrze znáią (ábowiém ſą Grékom bliſkié / od których ſie náuczyły) to téż vkázuią co y w Polſce / bom tego doświadczył / że oné niepochybiáią w źiolách/á zá ſie té źiolá / które zową we Włoſzéch Pentaphilō, máło máią znáków/iák Fragaria, które Plinius li. 25. ca. 9. zowie Pentaphilon, nie ma pięći/ ále tylko trzy liſtki : záſie Kurze źiele ma śiedm liſtków nie pieć/dla tego ie zową Heptaphilon,á ták nie ieſt Pentaphilon,

Pentaphilon téż to źiółko/któré poſpolićie we Włoſzéch zową Pentaphilon, y v nas téż ieſt/nie może być Pentaphilō: bo áczkolwiek ma liſtków pieć / ná káżdéy ſzypułce y ktemu ząbkowáté wkoło iáko piłká/ ále nie ieſt koſmáté áni ſzáré iáko mietká/ dáléy nie miéwa kwiatku z bládá białégo/ álbo przyżółtſzégo / á co wiecéy / korzenia o które nawiecéy ſtoim/ niéma czérwonégo : á táko trzymam z Aptékárzmi Krákowſkiémi / że nászé zwykłé Piećpercyc / ieſt práwé Pentaphilon.

Korzenié tego źiela / iáko piſze Dioſco. lib. 4. cap. 40. wárząc w wodźie áż do trzećiéy częśći / płócząc tym zęby / vśmiérza boléść w zebiéch. Zebóm.

Przećiw ránam y kroſtam w gárdle y w vſtách / tákież dobrze płókáć / wárzeniém tego korzenia. Dioſco. Ránam. Kroſtóm.

Gryźieniu

Korzeniu. Gryźieniu á boleśćiam w żywoćie/ tákież to wárzenie pomaga. Diosco.

Stáwóm. Biodróm. Tákież boleśćiam w stáwiech w biedrze piiąc to wárzenie pomaga.

Bolączkóm. Tenże też vwárzywszy w wódce / á stłukwszy/ ná plastrze przyłożony/ bolączki/ wrzody/ krosty/ vlécza. Diosco.

Gruczołóm/ świnim wrzodóm. Tákież gruczoły / á zwłasczá świnie wrzody pod gárdłem / plastrem tákim rozbiia.

Zápuchlinie/ Zánokćicóm/ Figóm. Tymże obyczáiem wszelákie zápuchliny/ sadzele/ piekielné ognie/ ná pálcach v páznokći bolączki / w śiedzeniu krosty iáko szyszki álbo figi / párchy / świerzby/ y inszé plugáwośći goi. Dioscorides.

Wątrobie. Jádóm. Sok z tego korzenia bárzo pomaga zákáżeniu wątroby : tákież plucam : przećiw iádóm wypitym tákież : á to piiąc ten sok. Dioscorides.

Febróm. Quartanie/ Tercianie/ Quotidianie. Listki też tego źiela dobrze pić z winem rospusczonym z wodą/ przydawszy troche Pieprzu/ przećiw ćiezkiému trapieniu w febrach źimnych / á to nizli źimno przyidźie/ pić : Przećiw kwártanie cztéry listki / przećiw tercianie álbo dniá trzećiégo / trzy listki / przećiw quotidianie / to iest / która bywa ná káżdy dźień / ieden listek. Diosc.

S. Wálántego. Przećiw pádáiącey niemocy / trzydźieśći dni pić po trzydźieśći listków. Dioscor.

Zółtéy niemocy. Tákież sok z listków piiąc przez kilko dni / spądza żółtą niemoc. Dioscorides.

Ránam. Rány też goią listki / nátłukwszy ich/ á czyniąc plastr przykłádáć.

Fistulam. Sadzele dźiurkowáte / które zowią fistulámi / listków nátłukwszy z solą / á z miodem przykłádáiąc/ goią. Diosc.

Rospuklinam. Goi też y pomaga rospuklinam / które bywáią z wychodzenia trzew. Diosc.

Krwi. Zbytnie krwie vchodzenie z nosá / tákież z ran y z inszych mieysc/ á to piiąc y ná plastrzyku przykłádáiąc/ zástánawia. Diosco.

Cap. CCLXXVIII.

PERFOLIATA.

Herba vmblicorum,

Pępownik, Pępowé źiele.

Liśćie v tego źiela podobné Szálwiiéy álbo Bábce/ przez które liśćie gáłązká álbo rózgá przechodźi / dla czego ie zowią przestrzelonym / Perfoliata , iákoby transiens per folia, iż ma rózgę idącą przez list.

To źiele bárzo pożyteczné á

X pomocné

pomocne ná guzy álbo gruczoły/ które bywáią zá vchem/ ná szyi/ plastr czyniąc á przykłádáiąc stlu kwszy.

Téż przećiw wypukńieniu álbo wyszćiu z mieyscá pepká/ czyniąc z nieg plastr á przykłádáiąc/ bárzo pomocno dźiećióm/ gdy im od wołánia tákié rzeczy przychodzą.

Zbytnie krwie z nosá vchodzenié/ tákież z ran y z inszych mieysc/ á to piiąc/ y ná plastrzyku przykłádáiąc zástánawia. Diosc.

Cap. CCLXXIX.

PERSICARIA,

Persicaria maculata,

Rdest.

ROśćie przy wodách/ błoćiéch/ rózgi członkowáté iáko trzćiná/ około rózgi która iest pełna/ są wiele gáłęzi/ liśćie iáko v mietki/ ále dłuższé/ ćieńszé/ y miększé/ á z biáłá czérwieńszé/ smák ma ostrogorący iáko pieprz bez wóniéy/ naśienié w gronách miéwa też bárzo ostrogorącé/ iáko y liśćie.

Jest to źiele mocno wysuszáiącé y gorącé/ dźiśieyszy Doktorowie rozdźiéláią dwóy rodzay/ ále wszystko iednákié.

Liśćie z naśieniem nátłukwszy/ á przykłádáiąc ná opuchłé mieyscá/ wrzody twárdé/ álbo bolączki rospądza ie/ y tráci wysuszáiąc śinośći á czarnośći pod oczymá tráci tákież przykłádáiąc. Fistuły goi przykłádáiąc/ czérwonki zástánawia.

Opuchlinóm. Wrzodóm. Bolączkóm. Pod oczymá śinośćiam.

Cap. CCLXXX.

PEPLOS, SYCIM, PApauer Spumeum, Esula Rotunda, Peplion,

Sosnká wielka.

NJewielkié to źiółko iest/ mléká pełné gdy go ruszysz/ listek ma máły iáko rutá/ iedno trochę szérszé/ różczkę ná piedźi/ ogáneczká ná wiérzchu do źiemie skłonioné/ rośćie w ogrodźiéch: á ná winnicách bárzo wiele/ zbiéráią ie czásu żniwá/ á zwłaszczá naśienie pod liśćiém/ które iest mnieyszé/ á biáłé/ niżli v máku. Diosco. lib. 4. cap. 162.

Naśienié to piiąc ile ośm pieniedzy záważy w wodźie miodowéy/ purguie człowieká/ wyćiągáiąc koléré/ flegmę plugáwą. Dioscorides.

Purguie.

To źiele też może ieść miásto sáłaty/ purguie. Diosco.

Cap. CCLXXXI.

PERSONATA, ARCION, Prosopium, Lappa maior, Bardana maior, *Łopian.*

DIosc. li. 4. ca. 102. Personata ma liście wielkie iáko Bánie / Plinius li. 25. ca. 9. pisze / że wietsze niż v Bánie / twárde / kosmáte / rózge przybielszym / korzeń wielki / wnątrz biały / á zwierzchu czarny: ma moc wysuszáiąca / wyćieńczáiąca / ćierpnąca / á śćiągáiąca / dla tego liśćie stárym ránam pomaga.

Ránam.

Krwią plującym. Tym ktorzy krwią pluią y ropą plugáwą / dobrze pić liśćia drágme / z ziarnkámi Sosny wielkiey / ktora zową Pinea, á ziarnká Pinee. Diosco.

Złamániu kośći. Boleśći ktore bywáią z łamánia kośći / vśmierza / plastr czyniąc z liśćia. Diosc.

Ránom. Dobrze też kłáść liśćie ná dawne wrzedliwe rány dla tegoż.

Cap. CCLXXXII.

PELECINVM, SECVRIDACA, Hedyssarum, *Wilczy groch.*

DIoscorides libr. 3. cap. 137. Ziele to miedzy iárzynámi rośćie / ma liśćie iáko Cicery Włoskie / strącze zákrzywione iákoby mieśiąc / gdy ná pierwszey kwádrze: w tym strączu naśienie gorzkie: á Plinius, tą gorzkośćią żołądkowi pożyteczne.

Niepłodnośći. To naśienie czyni niewiásty

niepłodne / áczkolwiek im mieśiące pobudza piiąc / żołądkowi pomaga.

Galenus 6. Simp. Naśienie tego ziela iest gorzkie przyostrzszym: dla tego otwiera zámulenie w wnetrznośćiách: tákież czynią liśćie y rozgi.

Cap. CCLXXXIII.

PEVCEDANVM, PInastellus, Stataria Herba, Fęniculum porcinum, *Wieprzyniec.*

DIoscorides libr. 3. capit. 83. To ziele rośćie w leśiech / ná górách / rózczki z śiebie wypuszcza ćieniuchne / podobne listkóm Kopru Włoskiego / około korzenia gęsto á pełno liśćia włochátego / kwiat żołty / korzeń czarny / miąższy / przykro woniący / pełny soku. Ten sok náćináiąc korzonki wychodźi ná wierzch / á ten zbieráią á potym chowáia: też zbieráią drugim obyczáiem sok z tegoż ziela / to

la/ á to tłukąc ziele/ wyżimáią sok/ á ten suższy/ ále nie iest ták dobry iáko pierwszy. Náyduią też przy rózgách y przy korzeniach sok kliowáty/ iáko v wiśni ziarnká/ á ten iescze lepszy.

Gale. 8. Simp. Zágrzéwa mocno to ziele/ rozmiekczáiąc rozrzuca/ subtylizuie/ drobi: dla tego dobrze iáko pisze Dioszkorides/ którzy stekáią niemocą vstáwicznego spánia/ zową Veternū. Tákież Freneticam, to iest/ którzy dla boleści w głowie/ odstępuią od rozumu/ którym sie záwráca głowá/ álbo przed oczymá.

Spániu/ Frenesi. Záwrácániu.

Którzy máią pádáiącą niemoc/ dawnym bolóm głowy/ páráliżem zárázonym/ boleściam w biodrách/ skurczonym: á ná ostátek wszystkim boleściam które bywáią z strony żył suchych/ ábo Stron/ zową Neruos: tedy rospuściwszy z octem á Rożánym Oleykiem pomázywáć ná głowę y gdźie potrzebá. Dioscorides.

S. Wálántego. Głowie. Páráliżowi. Stronam.

Pániam którym sie zátchnie máćicá/ tákież którym vpádnie/ álbo niemogącym spáć/ z octem á z oliwą przykłádáć. Diosc.

Máćicy zátchnieniu/ vpádnieniu. Spániu.

Kádząc/ węże z domu ten sok wypądza.

Wężom.

Przećiw boleściam w vchu/ pusczáć rospuściwszy z oleykiem Rożánym. Diosc.

Vszóm.

Boleniu ćieżkiému zebów/ tego soku dobrze kłáść do dziurki zebá bolącégo/ ábo miedzy zeby/ vstánie ból. Diosc.

Zebóm.

Przećiw ćieżkiému kászlowi/ ten sok ieść z iáiem/ vśmierza. Dioscorides.

Kászlu.

Przećiw dychäwicy y ćieżkośći káżdey w pierśiach/ gryźieniu w żywoćie/ opuszeniu/ wzdymániu/ dobrze bráć ten sok. Dios.

Dichäwicy. Morzeniu/ Opuszeniu.

Żywot odwilża zátwierdzony/ śledźione vmnieysza twárdą. Dioscorides.

Odwilża. Śledźionie.

Pánie/ które ćieżkie máią porodzenie/ piiąc ten sok/ wnet rodzą. Diosco.

Rodzeniu.

Przećiw boleśćiam w nérkach y w pechérzu/ tákież dobrze pić. Diosco.

Ná te wszystkie niedostátki/ też bárzo pożyteczny korzeń/ iedno nie ták dobrze spráwuie/ iáko sok/ á to piiąc korzeń wárzony y ná proch tłuczony. Dioscor.

Tákież korzen ten stłukwszy ná proch dobrze posypowáć ná smrodliwé rány wrzedliwé/ wyczyśćia ie/ z kośći łuski czarné spądzą.

Cap. CCLxxxiiij.

PES ANSERINVS.

Gęśia nogá.

Ziele to zową po łáćinie Pes anserinus, iż ma list podobny Gęśiéy nodze/ mówie w stopie: ieśliby ie Dioszkorides álbo który inszy z stárych wypisał/ nienáyduiemy: ma rózgę długą ná łokćiu/ drugdy większą/ liśćie podobné Miechówkóm/ które zową Alkekingi, w koło rozszérzoné/ á nieiákie zęby podobné Lobodźie/ kwiatki máluchné czérwoné/ naśienié w gronach gesté iáko y v Lobody/ przy káżdey gáłązce wiszącé/ korzeń krzywy/ przy którym wiele

korzon-

korzonków cieniuchnych/pospolicie w ogrodźiech/ przy płociech/ po grzedach rośćie/ á nawiecéy gdźie gnóy kłádą.

Przyrodzenie. To źiele kwitnie Lipcá/ á iest oziębiáiącé y chłodzącé w wtórym stopieniu iáko y Psinki.

To źiele bárzo świniam iest wielka záráză á iad/ to iáwna iest rzecz z doświadczenia.

To źiele tákież wszystkie ma moc iáko y Psinki: á ták gdźieby niebyło Psinków/ może tego źiela pożywáć ná ich mieysce.

Cap. CCLXXXV.

PETASITES, GALIRVS,

Lepiasnik. Carz źiele, Ruski zową.

TO źiele zową z Niemieckiego Morowy korzeń/ iż korzeń tego źiela przećiw febrom morowym/ naszláchetnieysze lékárstwo: zową też Carz źiele/ iákoby Césarz nád źiołmi/dla iego wielkiéy nád inszémi źiołmi szláchetnośći: z Gréckiégo zową Petasites, iáko Dioszkorides pisze od Petassum, to iest czapki/ álbo łápki/ iż ma to źiele bárzo wielki list/ okrągły/ podobny Bábce/ álbo szérokiéy czapce/ który też list bywa ták wielki/ że stół okrągły dobrze niemal zákrywa: kwiát tego źiela skoro Márcá wychodźi z źiemie z biáłá czérwony/ podobny gronu winnému/ które potym bez owocu zwiednąwszy ginie: potym list wychodźi zwiérzchu źielony/ z dołu przybielszym/ korzeń ma wielki/ długi miąsszy/ wnątrz biały/ woniáiący mocno/rośćie w ogrodźiech/ ná łąkach/ przy wodach/ stokach.

Fuchsius. Jest to źiele wysuszáiącé w trzećim stopieniu/ zágrzéwáiącé w wtórym.

Wielkim doświadczeniém doświadczono/ że to źiele przećiw ograskóm ognistym morowym bárzo pomocno/ iż pot mocno pobudza/ czego ná ten czás bárzo potrzebno/ á to nátłukwszy korzenia ná proch y pić ćiepło z winem.

Tákież mocno pomaga kádząc z korzeniem tego źiela/ przećiw morowému powietrzu.

Pániam máiącym morzenié w żywoćie álbo w mácicy/ tákież zá tchnieniu mácicé piiąc/proch z

winem pomaga.

Téż korzenié tego źiela/ wielmi pomaga przećiw gliſtam/ piiąc proch z niego.

Tákież pomaga mocno tym/ ktorzi máią duszność w pierśiách álbo dycháwice/ vryne wywodźi y mieśiące: tákież rány/ wrzody/ ſádzele goi/ y inßé niedoſtátki.

Ca. CCLXXXVI.

PHALARIS,

Mánná, którą iedzą w Polſcze zá Iágły.

TAk Dioſcorides lib. 3. ca. 150. wypiſuie Phalarim, wypuſcza rózdzek kilká z korzonków/ które ſą w lekárſtwách niepotrzebné/ ná dwu dłoni/ drugdy dluzßé członkowáté/ máiącey ná wierzchu kłóſki ćieniuchné obdluż/ ſłodkié naśienié/ iáko v Proſá wielgośći/ białé/ podlugowáté/ á to wßyſtko ieſt w źielu które Mánná rodźi/ á ták Mánná ieſt Phalaris Dioſcoridis.

Pechérzowi. Ziela tego ſok wyżęty á z winem zmießawßy wypity/ vśmierza boleśći w pechérzu: naśienié tákież zwierćiawßy ná proch/ dobrze pić z winem/ ku temuż niedoſtátku. Dioſco.

Plinius lib. 27. cap. 12. ieſcze doſtátecżniéy wypiſuie/ Phalaris ma rózgę dlugą/ iákoby trzcinká ćienką/ ná wierzchu nákłonioną ná dół.

Kámieniu. Tego źiela naśienié kámienie łamie piiąc z winem/ álbo z octem/ álbo z miodem y z mlékiem: téż naśienié to podobné kámykam álbo piaſku.

Ca. CCLXXXVII.

PHASELLVS, SMILAX hortenſis, Dolichium,

Groch Włoſki, Faſeolli *tákież ie zowiemy.*

IEſt naśienié/ które iedzą we Włoßech/ iáko v nas Groch/ ſą ziárná białe: w królewſkim ſádźie Phaſeolli śieią/ tegóż ſmáku y mocy iáko y Groch. Plinius lib. 18. Phaſeolli Wrześniá vczy śiać: ále ſie to rozumié w onych ſtronách ćiepłych.

Dioſco-

Odymáią. Dioſcorides lib. 2. ca. 99. Jedząc Phaſeolli, odymáią żywot/ iáko y Groch/ trudno bywáią w żywocie ſtrawioné.

Zielone gdy iedzą / żywot odwilżáią / wrácánie łátwie czynią.

Przyrodzenie. Auerroes 5. Colle. Phaſeolli, ſkłaniáią ſie ku ćiepłośći y wilgotnośći w pierwſzym ſtopniu:tuczą ćiáło / pobudzáią vryne y Vrynie. mieſiącóm mieśiące pániam/ żywot odwilżáią / ćieżkié ſpánie czynią y záwrácánie w głowie.

Capitulum CCLXXXVIII.

PHOENIX, HORDEVM Murinum,

Ięczmień Myſſy.

MA to ziele liſtki podobné Jeczmieniu/ ále krotſze y ćieńſze/ kłos iáko v Kąkolu / z korzenia kilká rózdzek ná ſześći pálców/ máiącé ſześć álbo ośm kłóſkow / rośćie ná polách y ná dáchówkách. Dioſcorides lib. 4. cap. 40.

Biegunkam. Pławom. Przećiw biegunkam biáłym / dobrze pić z winem przykrym: tákież przećiw pławóm czerwonym pániam dobrze pić. Dioſc.

Krwi. Krew vſtáwia z ran/ piiąc to ziele álbo záwiązawſzy w wełnie nośić.

Paulus, Phœnix ziele które niektorzy zową Rhum/ ziele niebárzo rózné od Kąkolu / ma moc ćierpnącą y śćiągáiącą/ dla tego dobrze ie pić z winem ćierpnącym/ wſzyſtki fluxi vſtáwia. Fluxom.

Cap. CCLXXXIX.

PIPERITIS, ZINZIBERINA, Plinii Lepidion.

Włoſka Rzeżuchá.

ZJele to znáią w Polſcze / ieſt liſtá ſzerokiego podługowátégo / podobna Włoſkiéy Miętce. Arnoldus Nououillanus piſze / áby ią tylko ná iednym mieyſcu in fori Iulii campo we Włoſzech naydowano. Ale wiele mieyſc w Polſcze/ gdźie iéy doſyć. Zową ią też Piperine, dla iéy oſtrośći.

Arnoldus vczy bráć to ziele

miáſtko Tapſiey w iedney máśći przećiw páráliżowi. V nas czynią z niey ſáłſze / y przyſmáki z octem. Niektorzy mienią bydź Hyberim.

Ná páráliże / drżenie członkow / pádáiącey niemocy / y zázienie mozgu pożyteczne / tákież ſuchych żył / neruos zową. Dioſc.

Cap. CCLXXXX.

PIMPINELLA, PAMPInula, Bipenula, *Biedrzeniec.*

JEſli chcemy práwie wykłádáć Pimpinellę, tedy inſze ieſt źiele / ktore zową we Włoſzech Pimpinella, ktorego pożywáią w ſáłáćiech z octem á z oleiem. Ale iż mowią y ſámi Włoſcy Doktorowie on wierſzyk / Pimpinella pilos, ſed Saxifragia nō habet vllos, to ieſt / Pinpinellá ma koſmáćinki ná ſobie / á źiele Złomikámień nie ma żadnych: tedy to źiołko Włoſkie nie może bydź Pimpinella, bo niema ná ſobie żadnych koſmáćin. A náſzego Biedrzencu rozgi y liśćie ſą z nieiáka koſmátośćią / gdy iuż doſtoią. Dáley / Włoſka Pimpinella niema ząbkow ná liſtkoch / á Pimpinella iáko piſze Hermolaus w iednym Corollarium ma. Złomikámien też ma ząbki / z ktorym porownywáią Pinpinellę: á ták / áczkolwiek ináczey we Włoſzech trzymáią / dobrze wykłádáią Polſczy Pimpinella Biedrzeniec / ieſt tego więtſzy znák. Pimpinellę niektorzy chcą bydź Teucrion. Dioſ. A Teucrion ma ząbki ná liśćiu iáko Chamedris, álbo Ozanká. Ja też zá to mam / że náſz Biedrzeniec ieſt Teucrion Dioſcori. lib. 3. cap. 102. Włoſka tedy Pimpinella ieſt náſz Czarnogłow / dicta Sanguiſorba, á náſzá Pimpinella Biedrzeniec.

Ma moc oćieráiącą / poſiłáiącą / wyczyśćiáiącą wątrobę / y nérki gdy bywáią zámulone: dla tego ná początku opuchlin / dobrze korzonki w łákwarzu ieść / y wárząc pić. *Przyrodzenie. Nerkam Opuchłym*

Pániam / ktore po porodzeniu niebywáią dobrze wyczyśćione / tedy korzonkow nátárwſzy y migdałow / pić. *Pániam po porodzeniu.*

Piiąc z winem / tedy pomaga boleśćiam w żywoćie / żołtość ſpądza / boleść w nérkách / y w pęchérzu oddala. *Żołtośći. Boleśćiam w żywoćie. w Nerkách*

Naśienie Biedrzencowe piiąc z winem / vſtáwia biegunki.

Korzeń Biedrzencowi záchowywa człowieká od zárázy morowego powietrza / żucháiąc w vśćiech / y noſząc ná ſzyi.

Cap.

Cap. CCXCI.
POLIVM, POLION.

TO ziołko Polium, ieſt inſze od Poleiu / podobne Cypreſowi / ktore miewáią w ogrodkoch pánny / ále ſzárſze / iákoby koczenki białe. To ziołko dwoiákie wypiſuie Dioſc. lib. 3. cap. 5. Jedno ktore po gorách y ſkálách rośćie / to też zową Teutrion, á tego vżywáią w lekárſtwách / to też kłádą w Mitridatum y w Dryiákiew / gdy ią czynią / iáko przy mnie czyniono w Padwi apud pomum v Thumu. Jeſt ziołko ná piądźi długie / ná wierzchu też ma oganeczki ſzárą / iáko y źiele podobne koczenkom / białe iáko śiwe włoſy / wdźiecznie wonia: drugie polne á geſtſzych rozdżek / y wietſze / ále nie ták dobrych śił / y nie wonią iák pierwſze / gorne ieſt lepſze / y to biorą w lekárſtwá.

Przećiw iádowitych gádow y źwierząt vkąſzeniu / dobrze pić wárząc / tákież piiąc ſpadza żołtą niemoc / y puchliny wywodźi z żywotá. Dioſc. Gádom. Zołtośći.

Przećiw zákáżoney śledźionie z octem wárząc / tákież pić: Jedno iż w głowie bol czyni / á żołądkowi wádźi. Dioſc. Sledźionie

Pániam mieśiące wywodźi / żywot też odwilża / beſtiie y káżde gády / gdźie ie śćielą y z nim kádzą / wypądza. Dioſc. mieśiącom Odwilża. Gádom.

Rány / czyniąc z niego plaſtry á przykłádáiąc / goi. Dioſc. Ránom.

Plinius lib. 21. cap. 20. Zpiſmá Heſiodi y Muſæi piſze / iż / ktorzy chciwi ſą czćiá chwały y wielbienia / máią to ziołko nośić y mázáć ſie ſtrzedz: drugie rzeczy piſze co y Dioſ.

Cap. CCXCII.
POLEMONIVM,
Ruta Capraria.

Kośia Rutá.

MA to źiele rozczki ćienkie / liſtki troche wietſze niżli Ruciáne á dłu-

á dłużſze iákoby biała Lebiotká / którą zową Nepeta, ná wiérzchu ma gáłązki iáko ogánká / podobné iágodkóm / w których ieſt czarné naśienié / korzenié białé długié.

Dioſco. lib. 4. cap. 9. Korzeń tego źiela / dobrze pić przećiw iádowitému vkąßeniu/y gryźieniu á boleśćiam w żywocie / tákież gryźieniu á rzezániu vryny/y boleśćiam w biodrách / á to w wodźie.

Sámo przywiązáné korzenié przećiw vkąßeniu Niedźwiatkowému / tedy léczy mocno. Dioſcorides.

Zebom. Boleśći w zebiéch vśmiérza / żucháiąc ten korzeń.

Cap. CCXCIII.

POLYGONON ARrhena, Sanguinalis maſcula, Coriolla, Lingua Paſſerina, Centumnodia.

Sporyß.

Zowią poſpolićie ludźie Sporyß/ bo wßędźie rośćie/ po ßcießkách y przy drógách. (Przyrodzenie.) Ma moc/ piße Dioſc. lib.4. cap. 4. oźiębiáiącą/y ćierpnącą/ á śćiągáiącą.

Dla tego ſok tego źiela krwią pluiącym / y biegunkam czérwonym/tákież żółtéy niemocy pomocny/vryn wywodźi/tákież iádowitému vkąßeniu pomaga/á to piiąc ſok tego źiela z winem. Dioſc. (Krwią pluiącym. Biegunkam. Żółtośći.)

Przećiw febram / które przychodzą przez dni/ tedy też pić ten ſok godźinę przed roſtropieniem. Dioſco. (Febram.)

Pániam káżdé zbytnie fluxi / álbo vpławy/przykłádáiąc záſtánawia. Dioſc. (Pławam.)

Boleśći w vßu / tákież ſmrodliwé ropy/ puſzczáiąc w vcho vſtawia y wyczyśćia. Dioſc. (Vßom.)

Mężczyńſkim y Niewieśćim mieyſcóm zránionym wygoia rány / á to wárząc ten ſok z winem á z miodem pomázuiąc. Dioſco. (Ránam ná táiemnych mieyſcách.)

Liśćie y źiele tłukąc ná plaſtr/ tedy dobrze przykłádáć przećiw zápaleniu żołądká / plwániu krwią/piekielnému ogniu. Dioſc. (Zápaleniu żołądkowému.)

Bolączkam ogniſtym / nápuchnieniu któręgo członká/ ránam / y inßym podobnym ſadzelóm / ſpądzáiąc pomaga. (Bolączkam.)

Cap. CCXCIIII.

POLYGONON fœmina, Sanguinalis fœmina.

Wodna Soſnká.

Ziele to rośćie przy wodách y w ſtáwiech źielone / rószczkę ma niewielką / podobną trzćinie / członeczki po niéy/ták iż ieden członek w drugi ſie kończy/liſtki w koło/iáko v Soſniéy/dla tego ie zo

wą

Przyrodzeniu. wą Sosnką wodną/ma śiłe ćiér=
pnącą/dla czego śćiąga y oźią=
bia: też przećiw tym wszystkim
niemocam tákież pomaga/iáko
pisze Diosc. ku ktorym y Sporysz
ktoréśmy wypisáli w przeszłym ká
pit. iedno nie ták mocno.

Purguie. Plinius lib. 27. cap. 12. Nád to
wszystko co pisze Diosc. przydáie/
że naśienié piiąc tych źioł stár=
wszy purguie mocnie człowieká.

Wypisuie Plin. drugié dwá ro=
dzáie/ ále ledwie sie ieden wyple=
ćie z iego pismá/dla tego w tym
też táruie go Leonicenus.

☞ Stephanek w tym źielu sie
bárzo omylił/bo wykłáda Poli-
gonon Sczotki: áno Sczotki iest
insze źiele/ktoréśmy wypisáli w
kápit. Dypsacus. A to źiele Poli-
gonō iest potrzebné/á on ináczéy
wykłáda: obacz tu káżdy iáko by=
ło potrzebá náprawienia. Nie=
ktorzy Poligonon fœminam chcą
bydź Hypurim, álbo Przestke/ále
nie dobrze/iákośmy wypisáli.

Cap. CCXCV.

POLIPODIVM, FILICVLA,

Páprótká.

TO źiołko zową Páprótką/ iż
ma gáłązki podobné Páproći/ ie=
dno nie ták wielkié/áni ták wie=
le/rośćie w leśiech ná drzewiech/
ná skłádźiech miedzy kámiennmi.
Doktorowie piszą/ weźmi Pá=
protki debowéy/ nie iżby tylko
rosłá ná debowym drzewie/ie=
dno iż tá/ktora rośćie ná debo=
wym drzewie iest naylepszéy sprá
wy w lekárstwách: á nierozu=

miéy áby rosłá ná drzewách wy=
soko/ále przy korzeniach/tákież
ná drzewách powálonych/ktoré
mchē obrastáią/á miedzy owym
mchem rośćie tákież ná skáłach:
znáią ludźie pospolićie Páprotke.

Galenus 8. Simpl. Ma korzo= Purguie.
nek Páprotczány nieiáką slot=
kość z ćiérpnośćią/śiłe ma ktorą
wysusza wysuszániem mocnym/ Wysusza.
á purguie.

Paulus Epis. 1. lib. 10. ca. 2. tá= Purguie.
kież pisze: Mesuę pisze/że iest go=
rące w trzećim stopieniu.

W tym wszyscy Mesuégo gá=
nią/ zwłasczá Menardus, że nie
iest ták gorące: á ták iednák/bo
iest słodkié: tym nie może bydź w
trzećim stopniu gorącé/á to wie=
céy świádczy iego ćiérpność nie=
iáka.

Dla tego lepiéy pisze Auerrois
5. Colli. ktory w ćiepłośći mier=
ność przywłascza.

Pandectarius pomieszał Drio-
pterim y Polipodium, w iedno
capitulum, áno są rozné źiołá.

Diosćorid. lib. 4. cap. 180. Pá= Purguie.
prótká ma moc purguiącą/ á dla
tego dobrze ią dáwáć z polewką
kurową/álbo z rybią/álbo z ćwi=
kłą/ álbo z ślazem wárzonym.

Stłu=

Stłukwszy ná proch / tedy proch dáwáć z wodą miodową pić / purguie flegmę plugáwą y kolerę. Diosc.

Stłuczeniu Zbiciu. Téż bárzo pomaga stłuczonym zbitym mieyscam / á to nátłukwszy źiela z korzeniem / á vczyniwszy plastr y okłádáć. Dios.

Zánokćicam. Przećiw rospádlinam y krostam które bywáią przy páznokćiach / tákież czynić plastrzyk nátłukwszy y przykłádáć. Diosc.

Plinius lib. 26. cap. 8. szérzéy wykłáda / iż moczyć korzonki w wodźie / á potym tłukąc wyżymáć sok / á ten sok z ćwikłą albo Slazem wárzonym ieść / purguie ták.

Polipóm. Suchy proch Páprotczány puszczáiąc w nos / spądza wrzód w nośie / który zową Polipum: znák tego wrzodu / czérwoność ná wierzchu nosá w pośrzodku. Pli.

Melánkoliey. Mesuę: własność Páprotki iest purgowáć melánkolią: ále tego nie pisze Diosc. áni Galenus, áni Paulus, z których náuki częstokroć on świádczy swé kśięgi spisáné.

Cap. CCXCVI.

PORRVM CAPITATVM, Prason Cephaloton, *Lug.*

Rozmáité są Lugi v nas w Polscze / który zową Lug / iest szalony / dla tego ij w Ruśi nie zową Lugiem / ále Plodziszczkiem / bo nie iest práwé Porrum, Paulus lib. 1. cap. 86. Przyrodzenié. Lugi / iż ostrość máią gorzką / dla tego ćiáło násze zápaláią / wyćieńczáią / grubé flegmisté rzeczy rozrzucáią.

Diosco. lib. 2. cap. 34. Lug złą czyni krew w człowiecze / nádyma / ćięzkié á strászliwé czyni sny / vrynę pobudza / wyćieńcza ćiáło / iásnośći oczu bárzo zászkádza: á wszákóż pániam mieśiące pobudza. mieśiącom

Pechérzowi. Nérkam. Obrążonému pechérzowi / tákież y nérkam bárzo zászkadza iedząc. Diosc.

Flegmie w piersiách. Lug gdy z mąką Jeczmienną álbo z krupkámi wárzą / iedząc / flegmy y plugáwośći w pierśiach wyczyśćia y wyrzucániu pomaga. Diosc.

Pániam. Pániam gdy mieśiące nieidą / dobrze wárzyć liśćie á w tym sie párzić / bo káżdą twárdość y zástáwienié porusza.

Krwi. Naśienié lugowé ma ostrość gorzką niemáłą y z ćierpnośćią / dla tego śćiąga: przeto krew vstánawia / á to nátłukwszy z Kádźidłem á z octem. Diosc.

Małżeństwu. Małżeński vczynek pobudza Lug / iedząc ij.

Przyprawuiąc z Lugowégo korzenia z miodem lákwarz / dobrze go pożywáć ná wszeláki nie dostátki w pierśiach / zwłaszcza dycháwicy. Diosc.

Gárdłu. Wyczyśćia gárdło y wszystki niedo-

Głosu. niedostátki w gardźielu / ktore głos psuią.

Jádowitému vkąszeniu. Sok pomaga bárzo piiąc z miodem przećiw iádowitému vkąszeniu : tákież liśćie / czyniąc plastr z miodem á przykłádáiąc ná ráns. Diosc.

Vszóm. Przećiw bolesćiam / szumieniu / dzwónieniu w vszu / przypráwić sok Lugowy z octem / kádźidłem / álbo z oleykiem rożánym pusczáć. Diosc.

Modzelóm. Modzéle álbo brodawki ktore bywáią ná nogách/ rękách z roboty/álbo z chodzenia/ liśćie tłukąc spądzáią przyłożone. Diosc.

Carbunculis. Wrzedźienice ogniste / zową carbunculos, czyniąc plastr z sola z źiela/ á przykłádáiąc / otwieráią. Dioscorides.

Krostam ná licu. Krosty po licu biáłe / sok czyniąc z sola/tráci wyćieráiąc. Dio.

Krwią plwániu. Naśienia piiąc dwie drágmie z źiarnkámi Mirtowémi tyleż / stáre krwie plwánie vstánawia. Dioscorides.

Plinius lib. 19. cap. 6. pisze / że ieden rycérz v Césárzá Tyberiuszá / gdy go oskárżono o złe włodárstwo/ Césarz go przyzwał : á on rospáczywszy / tylko wypił soku lugowégo ile trzy grosze srébrné záważyły / y nátychmiast skonał : Tom dla tego nápisał/ iż Polacy dobrze czynią / ktorzy sie Lugiem nie roskoszuią/bo iednák zły/ żołądkowi wádźi / oczy psuie/ żyły gryźie v nérek.

Cap. CCXCVII.

POTENTILLA, TANAcetum agreste, Argentina, Anserina,

Srébrnik, Gęśie śiele.

TO źiele zową od gęśi/ iż gęśi bárzo rády ie iedzą / á w tym sie kocháią.

Ma to źiele listki Wrotyczowi podobné / z wierzchu źielone/ odespodź przybielszym : rozdzek z iednégo korzenia wiele wychodźi/ ktore sie śćielą po źiemi / żołty kwiát piękny / korzeń z wierzchu przyżołtszym / w wnątrz biáły.

To źiele ná oczy bárzo pomocné/á to przećiw bolesćiam w oczu / rzezániu / tákież łupániu w oczu / tákież záplynieniu flegmą y krwią/y káżdému záplugáwieniu w oczu y powiek : á to omywáiąc sokiem álbo wodką / álbo vwárzeniem tego źiela/ álbo pusczáiąc ná oczy sok/ etc.

Rány świeże / przykłádáiąc / mocno goi.

Sok z tego źiela z prochem Páluchowégo korzenia (zową Hermodactilos) zmieszawszy / sadzele / krosty / guzy / ktore w zádku álbo w śiedzeniu bywáią / wygaia.

Podágrze. Przećiw podágrze z mąką ieczmienną czynić plastr/ vśmierza ból. Plinius.

Pisze támże Plin. że człowiek niektóry miał iezyczká spádnienié á zránienié czesto/ iedno nosząc korzonek ná szyi/ prócz láźniey/ był wybáwión od wszytkich niedostátkow tych.

Plinius ibid. przydáie/ kto sokiem tego źiela głowę pomáże/ cáły rok nie poczuie rymy/ áni żadnégo fluxu z głowy.

Cap. CCC.

PSYLLIVM, PVLICARIS herba,

Pleszné źiele: Psylium *też po Polsku drudzy zową Aptékárze.*

TO źiele iest podobné Sosnce/ iedno iż szádáwé/ á iest kosmátszé/ w listkách ábo w ośćiách Sosniey podobné. Zową to źiele Láćinnicy herba Pulicaris, to iest/ źiele Pleszné: A to álbo iż psyllon po Grecku zową pchłą/ á naśienié teg źiela podobné pchle/ álbo dla tego/ iż gdźie ie śćielą/ tedy pchły wypadzą.

Diosc. li. 4. ca. 68. Odwilża/ śćiąga/ ochładza/ y záźiębia.

Vigo 7. Chirurg. To źiele iest záźiębiáiącé y wilgotné w wtórym stopieniu ku trzećiemu: ma moc rozbiiáć y spądzáć bolączki ogniste: dla teg czyniąc Szloz z naśienia tego źiela plastrzyk przykłádáią. Abowiem to naśienié/ gdy ie stłucze/ á do wody włoży/ wystąpi podobna kliiowi glypkość/ álbo Szloz.

Bolączkam. Przećiw bolączce ogniste̜y zową Erysipelas, vczynić plastrzyk z tego Szlozu naśienia ná moczonégo z różánym oleykiem/ z sokiem Láktuczánym/ á to zmieszawszy/ y przykłádáć.

Pisze Vigo w swéy Chyrurgiiéy/ że zwierzchna cześć tego naśienia/ z ktoréy bywa ten Szloz/ iest chłodné y wilgotné/ dla tego czynią z niego lákwarz ktory purguie/ zową Diapsillium: ále wnetrzna cześć w tym naśieniu iest gorąca/ y sucha w trzećim stopieniu/ dla tegóż bolączki y gruczoły zá vchem/ tákież pod gárdłem y indźie/ z oleiem różánym spądza. Diosc.

Bolączkam.

Rozpuklinym. Rozpukliny v dźiatek/ tákież wydećié pepká vzdrawia Szloz mázac.

Diosc. lib. 6. cap. 10. pisze/ że naśienié Psyllij iest iádowité: á dla tego/ gdy ie kto piie/ czyni drżenié członkow/ ćiáło gnuśnieie/ teskność y smutek czyni: przeto Aptekárze nie czynią lékarstw iedno Szlozu tego źiela.

Gdyby sie komu przydáło to naśienié pić/ Dioscorides libr. 6. vczy/ wypić winá mocnégo z piołynkiem dobry trunek.

Cap. CCCI.

PVLMONARIA Vulgaris.

Biała Miodunká, Studźiennik, Płucné źiele.

To źiele pospolićie zową Miodunki/ ktoré ná Wiosnę kwitną/ máią liśćié szérokié/ kosmáté/ kwiá-

kwiatki brunatné y czérwoné/po dobné Miodunkóm / które Buglosson zową.

To ziele bárzo pożyteczné plucóm/ á to zránionym/álbo ogryzionym od flegmy/siłe á moc plucam dawa / goi / flegmę wyrzuca : tego może kożdy doświádczyć / wárząc plucá zwiérzecé z tym zielem / áno będą záwżdy świeże.

Cap. CCCII.

PVLEGIVM, GLECHOnia, Blechonia.

Poléy.

Poléy iest ziele pospolité znáiąie y dziéwki ná wsi / czyniąc z niego wieńce/o którym Plinius pi ße / że záwiesiwßy zimie w Piwnicy tedy kwitnie.

Jest to ziele zágrzewáiącé mo cno / iáko pißę Galenus. tákież Paulus,dla tego wyciéńcza y subtylizuie/ ná plastrze przyłożywßy záczérwieniwa skórę / vkázuiąc mocną gorącość. Przyrodzenie.

Diosc. lib. 3. cap. 30. Wyczyścia / wysußa/ trawienié bárzo spráwuie. Trawi.

Poléy/ pániam piiąc mieśiące wywodzi / tákież łożyská / które po porodzeniu niewychodzą/wyciąga. Diosc. Mieśiącóm. Łożyskóm.

Z Poleiu z Aloesem á z miodem przypráwiony lákwarz/ dobrze bráć tym/którzy flegmy grubé w piérsiach máią. Diosc. Flegmam w piérsiach.

Stystkowánié y gryzienié w żołądku odpądza / á to piiąc w otććie winnym rozpuſczonym z wodą/ zową Puſca. Diosc. Żołądkowi

Czarną Kolerę/ to iest/ spaloną krew złą / piiąc purguie ná dół. Jadowitému vkąßeniu dáwáć pić z winem / bárzo pomaga. Diosco. Purguie Kolerę.

Omdléwánié oddala / tylko sámym woniániém v vst/ tym lepiéy z octem. Diosc. Omdleniu.

Proch z Poleiu ſuchégo / dziąsłá gniiącé wyczyścia/ y goi/ tákież rány w nich. Diosc. Dziąsłóm.

Wrzody zápaloné z mąką Jęczmienną/ która zową polenta, vczyniwßy plastr odwilża y zbiéra. Diosco. Wrzodóm.

Przeciw boleśći w nogách / czyniąc z sámeż Poleiu plastrzyk przykłádáć ná ból. Diosc. Podágrze.

Sledzionie Sledzionie zápsowáney/iáko twárdey/ opuchłey/ tedy czynić plastr z solą y przykłádáć/ áż sie skórá záczerwienieie. Diosc.

Swierzbóm. Tákież przeciw káżdemu świerzbowi/ wárząc Poley/ á wodą wymywáć świerzb. Diosc.

Máćicy. Pániam/ktore máią zápsowánie y boleśći około máćice/iáko twárdośći/gruzły/wárząc á párząc sie w Poleiu/ giną. Diosc.

Plinius libr. 20. cap. 14. Więtszey wagi powieda iest wieniec Poleiowy ná głowie/ niż Rożány: bo Poleiowy záwrácánie vlecza/ tákież y boleśći w głowie vśmierza womiáiąc.

Głowie. Przećiw źimnu głowę broni/ áby iey źimno niezárażáło/ tákież czyniąc plastr z mąką ieczmienną/ á z octem ná skróni przykłádáć.

Przećiw pádáiącey niemocy w occie dáwáć pić. Zyl skurczenie/ z solą/ z octem/ á z miodem czyniąc máść á mázáć/rozkurcza y nápráwia: tákież ná zránienie vst czynić. Plinius.

Kwiátem zápalonym kádząc w komorze/ pchły zábiia. Nalepszy iest Poley/ ktory ná górách rośćie. Plin.

Cap. CCCIII.

PYRETRON, SALIVAris herba.

Po Polsku też zową Aptekárze Pyretrum, *drudzy Zębowe źiele, Ruski Torney.*

ZIele to pospolićie znáią ludźie y w ogrodkoch máią: osobliwie idźie z korzenia kilko rózg/liśćie gęste/iáko v Kopru Włoskiego/długie/szerszé/iáko v lnu/álbo Izopu/ iedno dłuższe. Korzeń ieden/ z ktorego wiele korzonkow białych pochodźi/smáku iáko y liśćie ostrogorzącego/sczmiącego/y kąsáiącego.

Korzeń z Pyretrum ma moc mocno zápaláiącą/ ktora zebow zążiebioną boleść vśmierza: á w źimnicách/ktore przychodzą z trapieniem/ náwierćiawszy z oleiem pomázywáć ćiáło. Paul. Zebóm. Febram.

Diosc. l.3.c.71. Sliny pobudza/ y flegmę wywodźi z vst/ żucháiąc to źiele.

A ták flegmę wyćiągáiąc vśmierza ból w zebiech: dla tego Łáćinnicy zową to źiele Slinne źiele/Saliuaris. A płocząc z octem/ w ktorym Pyretrũ wárzono/ iescze mocniey ból w zebiech vśmierza. Diosc.

Dobrze też czynić oleiek z Pyretron, á tym oleykiem pomázywáć ćiáło/ gdy chcemy wywodźić z ćiáłá pot. Diosc. Ná pot.

Pyretrum paląc kąsa iezyk/przyćiąga flegmę/ mocno oddala boleść zebow: nád wszytko pomaga bárzo tym członkom/ ktore tretwieią/ábo czuyność trácą/iáko w párálizu/ á to z oliwą stłukszy czyniąc máść. Gal.8. Simpl. tretwieniu. Párálizowi.

Cap.

Cap. CCCIIII.

RADICVLA RAPHAnon, Rafanus ſatiuus, Rafanus minor,

Rzodkiew.

TRoiákie źiele zową tym ſłowem Rafanus, napierwey Rzodkiew / á te własnie zową Rafanus mnieyſzy: zową też Chrzan/ á ten Rafanus więtſzy. Jeſt też źiele ktore Włoſzy zową Raphanellus ſilueſtris, polna Rzodkiewká: w tym kápitulum wypiſuiem Rafanum mnieyſzé/ ktore ieſt Rzodkiew.

Przyrodzenie.

Paulus lib. 1. ca. 76. ma Rzodkiew śile wyćieńczáiącą / ma bydź iedzona z octem á z ſolą / á to dla pobudzenia żywotá ná ſtolce/ ieſt gorąca w trzećim ſtopniu/ á w wtorym wyſuſzá.

Dioſcor. lib. 2. ca. 104. Rzodkiew zágrzéwa iedząc ią / wdźięczna vſtam/ iedno żołądkowi nie bárzo dobra / bo kruczenie y rzygánia czyni/ dla tego lepiey ią / powiáda Dioſcor. ieść po obiedźie / iż pomaga ku trawieniu / bo gdy ią iedzą przed pokármy / podnośi w żołądku pokarm / á ták plywa pokarm.

Obiectio.

Ale rzecze kto / tu powiáda Dioſc. że ią ná końcu ieść/ á wyżſzey zás z Paulusowey náuki / że ná przodku / á to ſą rózne rzeczy / ná przodku / ná końcu: ták rozumiey / ieſli ią dla trawienia ieſz tylko/ tedy lepiey ná końcu ſtołu/ bo trawienie czyni / iáko piſze Dioſcorid. áczkolwiek Galenus tego niechce : ále ieſli ią ieſz dla poruſzenia ſtolcow y wrácánia / á zwłaſczá gdy grube złe máterię flegmiſte leżą ná dole w żołądku / tedy lepiey przed obiádem / bo łátwie wrácánie przydźie / gdy podnieśione będą máterię / przez Rzodkiew wzgórę z dołu / bo to czyni Rzodkiew z przyrodzenia/ iáko piſze Dioſco.

Káſzlowi.

Rzodkiew wárząc / dobrze ią ieść y pić przećiw ſtáremu dawnemu káſzlowi / bo wyczyśćia máterię grube flegmiſte/ ktore w pierśiach czynią chrapienie y káſzel. Dioſco.

Wrácániu.

Skórę z Rzodkwie z octem miodowánym przypráwiona pijąc/ wrácánie czyni łátwie. Dio.

Opuchlinie. Śledźionie.

Przećiw opuchlinam w żywoćie / tákież śledźionie twárdey/ czynić plaſtr z Rzodkwie/ á tym okłádáć żywot. Dioſco.

Sinośćiam pod okiem.

Przećiw śinośćiam ktore bywáią pod okiem / nátłuc Rzodkwie z miodem / á tym okłádáć / zginie. Dioſco.

Vkąſzeniu wężowému.

Wężowému vkąſzeniu bárzo pomaga / iedząc y przykłádáiąc.

Lysinie. Lysiność która bywa z párchów/ nápelnia włosámi. Dioſ.

Piegam. Piegi ná licu y ná inßych mieyſcach/ Rzodkwie nátłukwßy á z máką Kąkolową zmießawßy/ vczynić máść / á tym pokłádáć kilká rázów ſpądzą.

Grzybóm iadowitem. Przeciw dußeniu y dawieniu które przychodzą z iedzenia grzybów iadowitych/ ieść Rzodkiew z octem.

Miesiącóm. Pániam mieśiące pobudzą / iedząc ią.

Vrynie. Wrácániu. Naśienie rzodkwiáne / piiąc ie/ vrynę pobudza/ wrácánie czyni łatwie.

Piiąc to naśienie z octem/ śledzionę twardą y opuchłą wyćieńcza.

Bolaczkam Ránkrowátym. Bolaczki wrzedliwe ßpetne / które ogryzáią ciáło/ zową Cancros, czyniąc plaſtr y przykłádáiąc/ ogryźie/ wyczyśći/ niedopuſzcza śie ßérzyć.

Anginas. Przeciw bolaczkam w gárdle / zową anginas, wárzyć w otććie miodowym/ którą z miodem czynią/ tym płókáć gárdło / chárkáiąc.

Plinius lib. 19. cap. 5. wypiſuie trzy rodzáie Rzodkwie/ ále wßyſtko Rzodkiew: Nie rádá miłuie źiemie gnoyney przy mokrádłách lepßa rośćie / źimná śie nie boi/ dla tego w źimnych ſtronách rádá rośćie: á ztądże ieſt / że we Włoßech nie ieſt ták gorzka iáko v nas / bo máło ma tám różnośći od rzepy wielkiey.

Pißę też / że w Niemieckich ſtronách naydźie korzeń ták wielki / iáko dźiećię / iam táką wielką widał w Ruśi / w náßych ſtronách. Plinius.

Ośierdziu. Przeciw boleściam około ośierdźia / bárzo dobrze pić ſok/ tákież przeciw ſuchotam.

Zimie bárzo zdrowo ią ieść / bo zágrzéwa żywot/ flegmy trawi. Plinius.

To źiele álbo korzenie/ ták miłuią Grękowie / że też ze złotá czyniąc Rzodkiew/ bogu Apolinowi ofiárowáli / Cwikle śrébrną/ á Rzepe ołowiáną / ále to błazeńſtwá. Plinius.

Nieráda náyźrzy mácice winney. Rzodkiew iáko y Brzoſkiew / ma z mácicą winną śilną nienawiść / ták iż iedno przed drugim ſchnie y ginie. Plinius.

Przeſadzáiąc Rzodkiew lepßa rośćie więtßa y mocnieyßa: á nie tylko rzodkiew/ ále y wßytki ogrodne rzeczy. Dla tego vczy Plinius lib. 19. cap. 12. że wßyſtki iárzyny przeſadzáne lepiey roſtą/ y w lékárſtwách bywáią mocnieyße / y więtße / y nie ták śie rychło kążą / iáko rzepá / rzodkiew/ ogórki/ cebule/ czoſnki/ługi/ kápuſty.

Vigo 7. Chiru. Sok z Rzodkwie z oleiem Kopru ſwoyſkiég/ z Kminem á z woſkiem zmießány/ ßpácenie á śiność / z vderzenia/ przykłádáiąc wyczyśćia.

Cap. CCCV.

RADIX, RAFANVS maior. *Chrzan.*

Chrzan źiele znákomite w Polſcze/ á zową ie Rafanus więtße / iákoby wielka Rzodkiew/ bo ma też moc co y Rzodkiew / y owßem więtßą / á ták iedno może

bydź

bydź brano zá drugié/ieſt práwie Pieprz Polſki/ bo zágrzéwa żołą dek iáko Pieprz/ bo ieſt gorący y wyſuſzáiący/ piſze Platearius, w wtórym ſtopniu/ inſzi przydáią áż bliſko trzeciégo: Izáák w trzecim: iáwnie to vkázuie iego oſtrość gorąca/ gdy ij iedzą álbo

Natura.

wiérca/ iáko czyni w nośie y w głowie zágryzienié/ nie ináczéy iáko Gorczycá.

Dla tego chwale Ruś/ którzy nie bárzo ſie báwiąc Pieprzem/ Imbiéry/Muſzkaty/przypráwiá ią domowémi zioły pokármy/ iáko Gorczycą/ Chrzanem: dla tego téż ludźie tám długo żywi/ iż ſie nie obiéráią korzeniámi Zamorſkiémi/ áni napoymi cudzoziemſkiémi/ doſyć im miód/zdrowia ludzkiégo dobry przyiaciél/ czyni/ tákże y piwo.

Miód dobry/przyiaciél ludzki.

To źiele niektórzy chcą bydź w Dioſzkorydeſá Lepidion. álbo wtóré Hiberida, ále ia to zoſtáwiam ku rozeznániu náuczenſzym. Chrzan/ ieſliby kto chciał miéc z bárzo gorzkiégo ſłodki/tedy naśienié iego moczyć przez dźień y noc w miedźie/ á ták śiać.

Iſaac piſze/ Pokarm Chrzanowy ieſt trudny ku ſtráwieniu w żołądku/ máło tuczy/ oczóm wádźi ſwą oſtrośćią/ á zebóm twár dośćią/ tákież inſzym mieyſcóm dla gryźienia. Ale my go nie iemy iáko Rzepe dla pokarmu/ ieno w przyſmákoch/ á miáſto korzenia/ dla tego z octem á z miodem przyſmák oſobliwy.

Potwiérdza trawienié w żołądku/ iáko y Rzodkiew/ zágrzéwa żołądek/ trawi/ y wypądza flegmy grubé z żołądká: których my z przyrodzenia náſzéy kráiny pełni ieſteſmy. — Żołądkowi.

Przeciw iádóm ieſt śilno mocné lékárſtwo/bo wrácániém wnet wyrzuci/ ieſli ie naydźie w żołądku. — Iádóm.

Przeto piſze Raſis, Iż z ſokiem Chrzanowym niedźwiadká pokropiwſzy/ tedy zemdleie y ſkurczy ſie/ á potym ſie rozpuknie: dla tego bárzo dobry w qwartániéch/ przypráw[iá]iąc Syropek z niego z miodem á z octem winnym. — Niedźwiadkowi. Quartanie.

Cap. CCCVI.

RAPA, GONGILIS, Gongolida, Rapum, Rzepá.

PLinius [li]b. 18. cap. 13. piſząc o

Rzepie

Rzepie/nazacnieyſza iárzyne mie dzy iárzynámi pokłáda: ábowiem ták ludźie iáko y bydło karmi/ ludźie korzeniém/ bydło liśćiem czáſu zimnégo: á gdy nawietſzé mgły/ nalepſza á ſłodſza bywa.

Troiáki rodzay iéy wypiſuie Plinius, v nas wiecéy rodzáiów/ bo inákſza w Krákowſkiéj ziemi/ inákſza w Sedomierſkiéy/ inákſza w Lubelſkiéy/inákſza w Mázowſzu. Plinius piſze/w Nurſiéy wielką/ álem nigdy ták wielkiéy nie widał we Włoſzéch/ iáką w Ruśi: niepodobna rzecz ku wierzeniu/ żem widźiał iedne iáko dónice wielką/ iedno nie ieſt tá wielka ták ſmáczna/ iáko mála Krakowſka: im iéy wiecéy liśćié piſze Plinius obrzywa/ tym wietſza rośćie: dla tego przypowieść polſka/ záiął iáko ná Rzepie/iż nietrzebá záymowáć z Rzepy bydłá/ieſli chceſz by róſłá wielka/ wiymuiąc świnie: dźiwna rzecz że we Włoſzéch tylko pieczoną iedzą/ á bárzo ſie kochaią w niéy.

Jeſt Rzepá ćiepła w wtórym ſtopieniu/á odwilżáiąca w pierwſzym. Dioſcor. lib. 2. cap. 104. wypiſuie dwoiáki rodzay: ieden polny/ drugi ogrodny: v nas zá iedno ogrodny y polny.

Korzeń Rzepny tuczy dobrze náſzé ćiáło/á to nalepiey wárząc. Czyni wiátry y odymánié: małżeńſki vczynek pobudza. Dioſc. Tuczy.

Przećiw boleśćiam w podágrach/ wodą w którey wárzono rzepe dobrze vmywáć/ boleść vśmierza/ á ieſcze lepiéy Rzepą okłádáć wárzoną. Podá

Przećiw ſadzelóm które bywáią przi pálcach/y też zanokćicam/ Rzepe piekąc w żarzewiu/ á to wydrążywſzy Rzepe/ wlać tám Rożánégo Oleyku á woſku/ potym vpiéć/ á to ſtłukwſzy przykłádáć. Dioſcorides. Zanok cam. Sadz przy p cach.

Látoroſtki młodé/któré nowo wychodzą z ziemie/ dobrze ieść z ſálatámi dla poruſzenia vryny. Vryni

Naśienié dobrze przydáwáć do lékarſtw/któré czynią przećiw iádóm: tákież gdy chcemy ſen vczynić/ aby ſie ból w niemocach vśmiérzył. Przećiw iádóm śmiertelnym bárzo dobré/ iáko czáſu moru. Dioſc. Jádór Snu.

Małżeńſki vczynek to naśienié pożywáiąc pobudza/y piiąc. Małże ſtwu.

Gal. 2. Alim. Rozmáićie ludźie przypráwuią Rzepe/piekąc/wárząc/ z przyſmáki rozmáitémi/ á ten ieden/ że ią kwáſzą ſoląc/ á ták chowáią: náśmiewáią ſie z tego w Polſcze/ we Włoſzéch ieſt to pokarm roſkoſzny.

Pli. vbi ſup. piſze/że Rzepá pożywána/ wzrok oświéca/ obłoki ná oczu ſpądza/ zmieſzawſzy z mlekiém niewieśćim/ á przykłádáiąc/ále ma bydź owá którą we żniwá kopáią/ á to dla iéy gorzkości. Oczóm.

Gualterus

Gualterus Riuius vczy/áby dlugo byłá Rzepá záchowána w dołech/pokłáść pod nią liścia Orzechu włoskiego/ y przekłádáć / y z wierzchu nákryć.

Cap. CCCVII.

RADIX TRIVMPHALIS, Radix victoriæ, Radix tropheorum.

Szygwurcz.

GEorgius Tausterus piſze/że nigdźiey ſtarzy Lekárze tego źiela áni korzenia nie wypiſáli / korzen ná piądź długi / iákoby źwierzę wſzytek kosmáty / rośćie po Tátrach.

To źiele Gornicy ktorzy w górách gdźie kruscze śrebné ábo złoté/ miedźiáné/ y inſzé kopáią / sobie w kábaty y w ſukníe záſzywáią/powiedáiąc/że są przeſpieczni przećiw iádóm y zárázeniu ktoré przychodzą z kruſców / z błot/y inſzych niedoſtátków. Vide Agricolam lib. 2.

Cap. CCCVIII.

RHA, RHEON, RHAponticum, Rhecoma,

Litewſkié álbo Moſkiewſkié korzenié.

RHaponticum rodźi śię przy ieźiorach białych w Moſkwi/ ktoré zową Boſphorus Cimerius,ták że też przy inſzych rzékach áż ku Litwie/á to nálezli náſzy Polacy napierwéy v Orſzéy/ potym bliżéy w Litwie/ około Grodná/około Kiiowá : á ma w ſobie wſzyſtko wypiſánié ktoré Dioſc lib. 3. cap. 2. wypiſuie / gdźie mówi : Rheon ieſt korzeń czarny / podobny wielkiéy Centurzyiéy/ rozuméy z wierzchu / bo wnątrz żołty / przyczérwienſzym / bez wonnéy/ żagwiſty/ (Fungoſa,) glipki/nie ćiężki / á to ieſt wſzyſtko w tym rodzáiu Rha Litewſkiégo.

A ták ieſt prawdźiwé : y przydáie Dioſcorid. ma w vkuſzeniu śmák ſczmiący leguchno/á glipki/ żucháiąc żołćieie / y czyni fárbe żołtą/to ieſt fárbuie iáko Száfran/ tákié Reu Litewſkié ia w mych ogrodkach mam / á gdźiem kolwiek dawał/ bárzo ſpráwowáło dobrze / kczemu przyſłuſzáło: tákiem też ia w Weneciiéy widał / y w Padwi w ogrodkach Wielmożnégo Páná Bembuſá/ á dźiś Kárdynałá / iedno wżdam niebyły támté tákiégo wzroſtu áni cudnośći iákié v nas ma / á ták pewné ieſt náſzé Rhapónticū.

Paulus 7. wypiſuie Rhápontiyſkié álbo Litewſkié / złożoné z źiemnéy źimnéy á ſubtélnych cząſtek ſubſtánciiéy/ tákież y z wietrznéy á ćiepłéy leguchno oſtréy : á ták ma śiłe z źimną ſubtélną y powietrzną: dla tego ſkurczonym/ przepukłym/ Skurczonym.

Przepukl. Złamániu kośći. Zbitym. Stártym. Dychawicy. Pluiącym krwią. Wątrobie. przepukłym/złamániu kośći/zbitym/ ſtártym/ dycháwicy/ bárzo pomaga. Pluiącym krwią/ boleśćiam około pepká/ gryźieniu w żywoćie/ oſobliwé ieſt lékárſtwo: wątrobie zepſowánéy na wyſzé lékárſtwo.

Żołądku. Dioſcorides lib. 3. cap. 3. Rhaponticum álbo Rhá Litewſkié/ przećiw zápaleniu w żołądku y boleśćiam inſzym około niego/ roſpuklinam/ ſkurczeniu/ śledźionie zákáżonéy: tákież wątrobie/

Nérkam. Vryny. nérkam/z boleśćiámi vryny/ gryźieniu w żywoćie/ tákież w

Pechérzowi. Pierśiam. Máćicy. pechérzu/ boleśćiam w ośierdźiu y v ſercá párćiu/ boleśćiam w pierśiach/ przećiw wſzyſtkim boleśćiam y niedoſtátkóm w máćicy y około tego mieyſcá/ pomaga bárzo piiąc to korzenié/ z winem/ z miodem/ z piwem/z czym kto może.

Biodram. Kaſzlu. Krwi. Przećiw boleśćiam w biodrách y w inſzych ſtáwiech/ káſzlącym á pluiącym krwáwą ropą y ſámą krwią: dycháwicy/ ſczkániu zbytniému/ morzeniu w ży-

Morzeniu/ Febram. Gádom. woćie/ febram ktoré przezedni przychodzą. Jádowitych beſtiy y gádów vkąſzeniu/tákież dáwáć pić. Dioſc.

A ieſli kto chce pewniéy á mocnieyſzéy ná wſzyſtkie té niemocy ſpráwy/ przykłádáć Modrzewiowéy gębki pod iedną miárą y dáwáć pić/tákież iáko y pierwéy.

Ták to dwoie lékárſtwo máią Polacy w Polſcze naznámienitſzé/że ich wiele Króleſtw nie ma/á iákóm pierwéy o Agaricum piſał/ tákież tu/ by Polacy pożywáli ſwych lékarſtw/nigdiby nie potrzebowáli zamorſkich/ná któré ták wiele nákłádáią/ á máło álbo nic niepomagáią.

Wrácániu. Jeſcze pożyteczno ieſt to Rha Litewſkié tym ktorzy niemogą zátrzymáć pokármu w żołądku/ gryząc ták ſámo y piiąc. Dioſco.

Śinośći. Swierzbu. Téż Rhaponticum wyczyśćia śinośći/ świérzby y inſzé drapánia/nátłukwſzy z octem y náćieráiąc.

Tákież wrzody dawné/ zápaloné/nátłukwſzy z wodą/mążąc/ rozrzuca.

Ma/piſze Dioſkorides/śilną moc śćiągánia z nieiáką ćiepłośćią.

Tego Rhapontici może vżywáć miáſto Reubarbarum,dwoiáko/ to ieſt miáſto drágmy Reubarbarum,dwie wźiąć Rhapont.

Cap. CCCIX.

REVBARBARVM,

Po polſku téż zową Reubarbarum.

TEgo źiela ſtárzi lékárze Gréccy/ iáko Ipocrates, Dioſcorides, Galenus, Paulus, nieználi/ iedno oni ználi Rhaponticum. To źiele Arábſcy Doktorowie y iego ſpráwy wynáleźli: á dla tego ſie mylą/ ktorzy mniémáią/ áby Dioſc. Rha, było Reubarbarum, y mówią że Reubarbarum nie purguie/bo tego nie piſał Dioſcorides áni Galenus o niém/ y ták ieſt: przeto inſzé ieſt Reubarbarum,inſzé Rhaponticum náſzé. To Reubarbarũ przywożą z Bárbáriiéy źiemie Afryckiéy/ od ktoréy zową

wą Reubarbarum, iákoby po nászému rzékł korzeń Bárbáriyski/ albo Pogáński/iáko y Rha Lituanicum, korzeń Litewski/ iż tám rośćie: bo słowo Rha, známionuie korzeń: rośćie też nie tylko w Bárbáriiéy/ ále y w Indiiéy/ też rośćie w Tureckiéy ziemi.

To lékárstwo iest/ iáko pisze Mesuæ, lékárstwo błogosłáwióné/ iż wszyscy ktorzy ie bioręą/ błogosłáwią y chwalą bárzo/ á to iż purguie leguchno bez obráżenia/ wywodźi kolere/to iest złé gorące wilkośći/ miernie wywodźi też flegme grubą/ złą/ plugáwą/ rozmáité niemocy czyniące.

Znák dobrégo Reubarbarum, iest ten/ ma bydź przyczérnieyszym/ z żołtá skłániáiąc sie ná czerwonośc/ ktoré/ pátrząc ná iego zgęstwienié/ ma nieiáką wage przyćięzszym/ á w ktorym/ rozłomiwszy/ są bárwy mieniące/ sádawa á żołta/ ktora fárbuie iáko Száfran.

Przyrodzenie. Jest zágrzéwáiącé y wysuszáiącé w wtorym stopieniu/ ma w sobie przyrodzenié ziemné y wodné y z powietrza złożoné/ niéma żadnéy winy do śiebie/ ktoraby człowieká miáło obráżić.

Purguie. Watrobie. Purguiąc pośila wątrobę y wyczyśćia ią od zámulenia/ y zápsowánia/ zwłasczá żyły ktoré od żołądká y trzéw idą do wątroby/ zową Messaraicas, tákież pośila żołądek y wyczyśćia. Mesuę.

Zołądkowi. Pomaga bárzo boleśćiam gryzącym y kolącym/ w wątrobie y w żołądku/ tákież w trzewách/ krew wyczyśćiáiąc. Mesuæ.

Zátkániu. Zámuleniu. Zátkánié y zámulenié otwiéra/ y niemocy ktoré z nich pochodzą oddala/ iáko opuchliny/ żołté niemocy/ twárdość śledźiony/ febry/ ktoré przez dźień przychodzą/ y tém podobné. Mesuæ. Zołtéy niemocy. Sledźionie. Febram.

Krwią plwániu. Z nosá. Pomaga przećiw krwią plwániu/ tákież zbytniému ćieczeniu krwie z ktorégokolwiek członká/ ták z ran iáko z nosá. Mesuæ.

Zbitym. Stłuczonym. Przepuklinam. Pomaga bárzo zbitym/ stłuczonym/ pádáiącym z wysoká: przepuklinam/ wnetrznéy y zwiérzchniéy: á to piiąc sámo/ álbo z Mumią/ y z Márzáną/ biorąc Reubarbari drágme/ Mumiiéj dwie ziárnie/ Márzány puł torá ziárná/ dáwáć pić z winem ćierpniącym. Mesuæ.

Oleiek z reubarbarum. Oleiek czyniąc z Reubarbarum/ bárzo pomaga mážąc/ zbitym/ stłuczonym/ stártym/ zgniećionym/ skurczeniu żył y inszych członków.

Czérwonce. Jest to lékárstwo dobré przećiw czérwonéy niemocy/ ále ie trzebá przypiekáć á z wódką Bábczáną dáwáć/ á lepiéy z sokiem Bábczánym: tákież przećiw zbytniému sczkániu. Sczkániu.

Febram. Przećiw febram wszystkim/ ktoré przezedni przychodzą/ dawnym/ bárzo pożyteczné.

Kto chce go pożywáć/ stárwszy/ ma ie moczyć/ drágme álbo więcéy/ ilé czyia náturá nieśie/ w wódce Mléczowéy/ álbo Bábczánéy/ álbo Opichowéy/ álbo w serwatce/ á przydáć winá woniącégo troche/ iáko Málmázyiéy/ álbo Muszkátelle/ Szpiki á Squinantu po dwu ziarn/ názá intrz przecédźiwszy y wyżawszy/ ćiepło wypić/ dáią ie wszelákim ludźiem/

ludźiem / że y pániam brzemiennym / y dźieciam / dla iego przespieczności.

Cap. CCCX.

RODIA RADIX, Rodiada, Rodiariſa,

Róžány Korzeń. Zową to źiele oſoblirvie tym imięniem Róžány korzeń, nie iżby był od Róžéy korzeń, ále ieſt źiele, álbo lepiéy Chróśćik, którego korzeń wonia, iáko przenawybornieyßa Róža.

IEſt to źiele podobne Koſtowi / piße Dioſcorides li. 4. ca. 43. Rośćie w Mácedoniiéy / v nas ná górách / Tátrzéch / około Sączá / dosyć dobrzé y wonné.

Galenus 8. Sim. tákież Paulus 7. pißą o tym korzeniu: ieſt zágrzéwáiące w wtórym ſtopieniu / ma ſubtelne cześći / z których ieſt złożone: dla tegó ćiężkié boleśći głowy vśmiérza / nátłukwßy z oleykiem Róžánym / á przykłádáiąc ná ſkróni y ná czoło.

Cap. CCCXI.

RHODA, ROSA, Rhodon. *Róža.*

TRoiáki ieſt Róžéy rodzay: ieden który zową Ráyſką / práwa Róža czérwona: Druga polna / ßéroka / pieć liſtków máiąca / która Plinius lib. 21. cap. 4. zowie Lychnis. Trzecia biała / zową Damaſcenam.

Róža biała / rzadka ieſt ku pożytku lékárſkiému / niczemu ſie nie godźi iedno ná wieńce / á ma ſie Biała Róža iáko człowiek vmárły / który ma oſobę człowieczą / á nie ieſt człowiek: ále Róža Czérwona iáko człowiek żywy.

Teophraſtus lib. 1. cap. 5. ßéroko wypiſuie rodzáie Róžéy.

Polnéy Róžéy Figurá.

W Róžéy ßeść náyduiemy rzeczy / które máią Aptekárze chowáć ná lékárſtwá / które Plinius y Teophraſtus wyliczáią. *Napiérwéy*, ſkórki owé álbo liſtki zielone / których ieſt pieć około kwiátu / które niżli kwiát rozkwitnie / przykrywáią kwiát / té liſtki ábo ſkórki ſą

ki ſą dobre ná wyſuſzánie y wycienczánie.

Druga część w Rożey. Ieſt pączek álbo pąkowie/ póki ieſzcze nie roſkwitnie kwiát/ ták iż gdy wyrwieſz/ będzie kłobuczek/ ten też máią chowáć oſobnie/ bo bárzo potrzebny ku wyſuſzániu.

Trzecia część ieſt. Kwiát ſam gdy ſie rozkwitnie/ który od słońcá nábywa inſzey mocy/ od kłobuká álbo pękowia/ ácżkolwiek ináczey inſzy piſzą.

Czwarta. Są one iákoby włóſki żółte/ w których potym bywa naśienie/ około których kwiatki ſie roztaczáią.

Piąta ieſt część. Główka/ w którey iáko ná ſzypulce wſzyſtek kwiát zależy/ w którym wnątrz ieſt koſmátość/ iáko wełna.

Szósta rzecz ieſt. Naśienie/ które ieſt w tey ſzypulce czarne/ z którego mógłby ieden śiać Rożą/ ále ſie iey nierychło doczeka.

P ni. Aptekarze niektórzy bárzo ſie mylą/ którzy mniemáią y powiedáią iż owe żółte kwiatki álbo źiarnka w pośrzodku ſą Antera, áno Antera ieſt iedno lekárſtwo/ które Celſus ſtáry Lekarz wypiſuie/ które ſkłádáią ná boleśći w P dziąſłach/ y ná rány w pśćiech/ w które lekárſtwo wchodźi róża.

Roża/ iáko piſze Paulus 7. ieſt złożona z nátury wodney/ ciepley/ ćierpniącey y gorzkiey: áczkolwiek według rozmáitośći róż y źiemie/ rozmáićie ſą ćierpniące róże/ iedne więcey/ drugie mniey. Gal. 8. Sim. tákież piſze.

Chłodźi. Sciąga. Dioſcorides lib. 1. cap. 115. Ochładzáią y śćiągáią Róże świeże/ ſuche ieſzcze mocniey wyſuſzáią.

Sok ma bydź Rożány z świeżych Róż wyćiſkány/ nożyczkámi vſtrzygáiąc páznokty/ to ieſt/ owe zielone liſtki ná których kwiát ſtoi/ á potym kwiát tłuc/ y wyżymáć ſok/ który w ćieniu trzymáć áż ſie zgęſtnie/ á ten chowáć ná pomázywánie oczu w ćiężkich niemocach. Dioſc. Sok Rożány.

Liśćie tákież w ćieniu wyſuſzáć/ á trzebá czeſto przewrácáć/ áby nie zágniły w kupie. Dioſc. Liśćie.

Wino w którym wárzą Rożą ſuchą/ y potym wyżimáią/ bárzo ieſt pomocne boleśćiam w głowie ciężkim: tákież boleśćiam w vſzu/ w dziąſłach/ w ſtolcu/ w trzewách/ w táiemnych mieyſcách niewieśćich/ á to tym winē pomázuiąc/ álbo piórem: gdźie ináczey nie może bydź/ wymywáiąc/ ábo kliſtere wléwáiąc/ gdźie niedoyźrzeć. Dioſc. Wino Rożáne.

Sáme Róża ták vwárzona/ nie wyżymáiąc/ przetłukwſzy/ dobrze przykłádáć/ á nawięcey przećiw zápaleniu w ośierdźiu y wilgotnému żołądkowi/ y przećiw piekielnému ogniu. Ośierdźiu

Czyniąc proch z ſuchey rożey/ dobrze poſypowáć ták ſucho/ przećiw oſádnieniu álbo ſtárciu od śiedzenia w ſtolcu/ tákież ná káżdym inſzym mieyſcu ſtárciu ſkóry/ poſypowáć. Oſádnieniu. Stárciu. Ránam.

Dobrze proch rożány do káżdey máśći którą czynią ná rány/ przykłádáć.

Pánie które chcą powieki y brwi przyprawiáć/ pálą/ czynić z kwiátu ſuchego rożánego proch/ á tym przyprawiáć. Ná powieki.

Owé kwiatki żółté ktoré dziedzy zową nasieniém / ále nie iest nasienié/wysuszywszy á ná proch stłukwszy / dobrze niémi dziąsłá gniiące posypowáć/mocno goią.

Dziąsłam.

Główki albo kiélyski / albo iákosiny wypisáli kłobuki / mocno vstánawiáią biegunki wszytki piiąc/iedząc/plastry przykłádáiąc.

Biegunkám.

Wodká Różána pisze Mesuæ, iest wielkiégo pośilánia: dla tego pośila serce/ ochładza wszeláké zápalenié wątrobné / w żołądku/ tákież w febrach.

Sercu. Zápaleniu. Wątrobie. Zołądku.

Ocet Różány ktory bywa tylko laniém octu ná kwiécié Różáné/y wystáwiwszy ná słońce/iest lékárstwo ná wszeláké niemocy/ zápalenia/ iest drobiący / pośiláiący y purguiący.

Ocet Różány.

Kwiécié Różáné nie ćiérpią wárzenia by namniéy / bo wnet moc z párą wyleci: dla tego tylko moczą ie w wodźie gorącéy zákrywáiąc.

Sok z śćiérzpi wárzenié / ále mierniuchno/y owszem nábywa przez wárzenié subtélnośći.

Oleiek ktory czynią z Różéy/ iest bárzo wielkiéy pomocy w niemocách gorących / á zwłaszczá w sadzelach / w zbićiu / w wrzedźiech. etć.

Oleiek.

Téż czynią miodek Różány / ktory iest lékárstwo nazacnieysze/ wyczyśćiániu wszystkich wnetrznośći / tákież ran bolących/ sadzelów.

Miodek.

Máść téż z sádłem wieprzowym czynią / ná wszystki sadzele zápalone y niemocy ogniste.

Cap. CCCXII.

Rostrum Porcinum, Dens Leonis, Caput Monachi.

Mnich, Rádiki, Pápáwá.

Jest źiele máiące szérokié á dlugié liśćié / po źiemi sie kłádące / korzonek iáko v Piotrußki/ z przodku wychodźi rószczká ná pół piedźi/drugdy wietsza/subtelna/ wnątrz prozna / ná ktoréy bywa kwiát żołty / á potym kosmáta główká/ktoré kosmáćiny gdy obwieie wiátr / tedy goło iáko v Mnichá głowá / dla tego ie téż zową Mnichem.

Práwie to źiele iest téyże śiły iáko y Mlécz wysoki / bo iest rodzay Mléczów / bo y mleko puszcza gdy rożczkę vrwie: dla tego

przećiw

przeciw febram gorącym/ dobrze pić / iáko tercianam / vſtáwicznym febram zápalonym: wątrobę zápaloną ochladza / tákież żołądek. Niedobrze w Polſkim Herbarzu przeciw kwártanie rádzi to źiółko bráć. Febram. Wątrobie. Zołądku.

To źiele wárząc z Koprem Włoſkim á pić / otwiéra zámuloną wątrobę / y żółtą niemoc ſpądza. Zámuleniu

Cap. CCCXIII.

ROSMARINVM, Libanotis Coronarium.

Rozmáryn.

TRoiáki rodzay wypiſuie Paulus 7. Rozmárynu / dwá owoc rodzącé / á ieden ktory nieczyni owocu: v nas niemáß tego ktory czyni owoc/ ánim w Weneciiey gdźie tego bárzo wiele w ogrodźiech v świętego Jerzégo/ nie widał / iednom táki widał / iáki poſpolicie też w Krákowie miéwáią w ogrodkach / modro kwitnący: iedno tu v nas prawie źiółá/ á tám drzéwká ſą/długdy ná dwá łokćiá.

Wßyſtkié Rozmáryny Paulus piße/ máią moc wyćiéráiącą/rozrzucáiącą/drobiącą/ odmiekczáiącą. Drudzy proſto pißą / że Rozmáryny / gorącé y ſuché w trzećim ſtopniu.

O Rozmárynach też piße Teophraſtus lib. 4. cap. 12.

Dioſcorides lib. 3. Rozmárynów wßytkich ieſt to przyrodzenié/ iż nátłukwßy tego źiela á vczyniwßy plaſtrzyk / przykłádáiąc ná Hemoroidy/ vſtáwia ie. Przyrodzenie. Hemoroidom.

Wrzody y bolączki / y wßeláklé zápalenié / á zwłaſczá Condilomata, y figi / y inßé ſadzele ktoré niechcą ſie zbiéráć / zbiera y otwiéra/przykłádáiąc ná plaſtrze. Dioſcorides. Wrzodom. Bolączkom. Condilomata Figom.

Rány wrzedliwé / plugáwé / korzeń tego źiela z miodem przypráwiwßy / wyczyśćia ie y goi. Dioſcorides. Ranam Wrzedliwym.

Gryźieniu w żywoćie/y iádowitégo węża vkąßeniu/z winem wárząc/ bárzo pomocno. Dioſc. Morzeniu. Wężom.

Pániam mieśiące záſtánowioné/ tákież vryne / piiąc z winem / pobudza. Dioſc. Mieśiącom.

Stáré nápuchłé bolączki/ pomázuiąc Rozmárynem / ſpądza. Dioſco. Zápuchłym. Bolączkom.

Sok z korzenia álbo z źiela vczyniony á z miodem przyprawiony/puſczáiąc ná oko/wyczyśćia wßelákié obłoki y záćmienié oczu: tákież może z naśienia / z miodem zwiérćiawßy / puſczáć ná oko. Dioſco. Oczóm. Obłokom.

Przeciw niemocy pádáiącéy / y záſtá- S. walántego.

y záſtárzáłych niedoſtátków w pierśiách / bárzo vżyteczny Rozmáryn piiąc. Dioſc.

Przećiw żółtey niemocy / dobrze dáwáć pić w winie/przydawſzy ziárno álbo dwie Pieprzu.

Oleiek rozmárinowy Potu. Oleiek czyniąc z Rozmárynu/ á pomázuiąc ćiáło / pot wywodźi z ćiáłá. Dioſc.

Przepukłym. Skurczonym. Podágrze. Bárzo pomocny Rozmáryn/ przepukłym / ſkurczonym / boleśćiam w nogách / á to nátłukſzy Rozmárynu z mąką Rákolową á z octem winnym/y vczynić plaſtrzyk/ á przykłádáć.

Kroſtam ná licu. Przećiw kroſtam białym po licu / które ſą podobné trądowi / nátłuc rozmárynu co nazoſtrzeyſzym octem/ á pomázywáć.

Jeſt czwarty Rozmáryn inſzy/piſze Dioſ. li. 3. ca. 80. od tych trzech / z którégo czynią wieńce / ma rózczki ćienkie/ około których ſą liſtki ćienkié geſté/podługowáté / po iedney ſtronie przybielſzym/á ná drugiey zielone/mocno woniące/ á ten ieſt práwy Rozmáryn/który w Polſcze máią.

Żołtośći. Piſze Dioſc. Gorącey śiły ieſt ten Rozmáryn. Ten Rozmáryn wárząc w wodźie / dobrze dáwáć pić którzy máią żółtą niemoc / po piciu máią prácowáć/ potym w wánnie ſie myć / y záś w winie przywárzywſzy Rozmáryn/ dáć pić.

Oleiek. Czynią też z tego oleyki y máśći / potrzebné ku tymże niemocam / ku którym też z piérwſzych Rozmárynów / też y ku inſzym wſzytkim niemocam pomaga / iáko y piérwſzé/pożywáiąc. Dioſcorides.

Cap. CCCXIIII.

RVTA, PEGANON, Geganos.

Rutá.

TEophr. li.2. c. 2. piſze/że lepſza bywa Rutá ſczépiona niż śiana/ ále żelázem niema bydź tykána.

Gal. 8. Sim. Jeſt Rutá zágrzéwáiąca y wyſuſzáiąca w trzećim ſtopniu / á to iż nietylko ieſt oſtra w ſmáku / ále y gorzka : dla tego drobi złé wilgośći / grubé / przez ſkórę wywodźi y przez vrynę/ wiátry roſpadza.

Diofcorides lib.3. ca. 43. Zápaláiącey mocy / ieſt Rutá / że też y paląc gryźie : dla tego vrynę y mieśiące pobudza / żywot zátwiérdza iedząc y piiąc Rutę. Vrynie. Mieśiącom. Żywot zátwiérdza.

Jádowité powietrze oddala Rutá/ zwłaſczá morowé : dla tego czynią z niey lékárſtwo czáſu morowégo powietrza/ z Figámi á z Orzechy Włoſkiémi / ſtłukwſzy ſpołem / á tego ná káżdy dźień pożywáć ilé Włoſki orzech. Moge rzec Morowému powietrzu. Dioſcor.

ge rzec / że będąc w ciężkim morze / nie nalazłem rzeczy prześpiecznieyszey nad Rutę.

Nasienie. Nasienie Ruciane tákież piiąc z winem/iest osobliwe lekarstwo przeciw powietrzu morowemu. Diosc.

Wężom. Przeciw wężowemu vkąszeniu osobliwe lekarstwo / piiąc / iedząc / y przykładáiąc.

Płód tráci. Pokolenie/iedząc y piiąc/tráci: dla tego niedobrze Ruty pożywáć tym / którzy chcą mieć potomki álbo płód. Diosco.

Morzeniu. Wiátróm w żywocie. Gryzienie w żywocie/á zwłaszczá z wiátrów / z suchym Koprem swoyskim wárzyć / y pić/ oddala. Diosc.

Płucam. Piersiam. Pleurze. Dychawicy. Bárzo pomaga przeciw boleściam/ w płucach/ w piersiach/ w bokach : przeciw pleurze / dychawicy/ ciężkiemu kászlowi/boleściam w biodrach / álbo dnie: Febrzam. przeciw ciężkiemu trapieniu w febrach zimnych / tákież pić wárząc z Koprem suchym. Diosc.

Tenasmon. Przeciw boleściam w ielicie/ które v stolcá iest / zową Tenasmon, tákież przeciw kolice: tákież boleściam w táiemnym niewieścim mieyscu/ wárząc Rutę w Oliwie/ á potym przecedziwszy/onym Oleiem czynić klistere. Kolice. Niewieściemu łonu. ten Oley zową Aptekárze Oleiek Ruciány. Dioscorides.

Vpádnieniu mácicy. Pániam przeciw vtrząsnieniu álbo vpádnieniu mácice/Rutę z miodem vsmażywszy / álbo prosto stłukwszy / obłożyć wszystki mieyscá táiemne tym plastrem/ postąpią ná swe mieysce. Dioscorides.

Glistóm. Glisty wszelákie wypądzá z żywotá/ á to smáżąc Rutę w oliwie/ potym przecedzić/ y wypić one oliwę. Diosc.

Stáwóm. Przeciw w Stáwiech boleściam / nátłuc Ruty z miodem / á vczyniwszy plastr/okłádáć mieyscá bolące. Diosc.

Opuchnieniu. Przeciw opuchnieniu żywotá / nátłuc Ruty z Figámi / á vczyniwszy plastr / okłádáć Diosc. Jam lepiey doświadczył / stłuc Rutę z Piotruszką.

Wino Ruciáne ná opuchlinę. Przeciw temuż opuchnieniu / wárząc rutę w winie mocnym / á ono wino pić / y onym żywot często omywáć.

Oczóm. Bárzo oczy oświeca / pożywáiąc świeżą y wárzoną / tákież ciężkie boleści w oczu / przykłádáiąc ná plastrzyku/ vlżywa/ á tym lepiey spráwnie / stłukwszy Rutę z mąką Jęczmienną. Dios.

Głowie. Ciężkie boleści w głowie/ nátłukwszy Ruty z różánym oleykiem/á przydawszy octu/y ná plastrzyku przyłożywszy / oddala. Dioscorides.

Krwi z nosá. Krwie zbytnie z nosá ciecze- nie / nátłukwszy / á w nos włożywszy/ vstánawia. Diosc.

Moszenkóm. Bolączki y wrzody gorące ná moszenkach odpądzá / nátłukwszy z listki Bobkowemi/ y obłożywszy. Diosc.

Krostom białym ná licu. Krosty białe ná licu / nátłukwszy Ruciánych listkow z Oleykiem Mirtowym á woskiem / y pomázywáć/ spádzá z licá. Dios.

Tákież krosty które są iáko tredowáciny / nátłukwszy ruty z winem/á przydawszy trochę pieprzu/przykłádáć/ále wytrzeć pierwey

wéy ſtóre Sálétrą. Dioſc.

Liſzáióm. Przećiw liſzáióm proſtym/ nátłukwſzy z Rutą miodu á háłunu/ náćiéráć.

Kroſtam przy mieyſcach táiemnych. Pániam / ktorym ſie czynią kroſtki iákoby brodawki/ około táiemnych mieyſc/ tákież kroſtam ktore bywáią drobné/ nie świerzbiącé/ ále bolącé / nátłuc Ruty y ná plaſtrze przykłádáć. Dioſc.

Vſzóm. Przećiw boleśćiam y ſzumieniu w vſzu / natłuc ſoku z Ruty/ á tego przywárzáć w lupince iábłká pomagránatowégo / y puſzczáć w vcho.

Oczóm. Tymże ſokiem / przydawſzy ſoku Kopru włoſkiégo/ á miodu/ puſzczáć ná oczy ſłábé / wyczyśćia oczy. Dioſc.

Piekielnému ogniu. Párchóm. Przećiw piekielnému ogniu: tákież bolączkóm ogniſtym / zową Herpes: tákież w głowie rány ćiekącé / iákié bywáią w párchach/ czynić máść z ruty/ z bleywáſem/ oleykiem rożánym/ przydawſzy octu winnégo/ á to ſtłuc ſpółem/ y tym mázáć. Dioſc.

Rute iedząc ábo żucháiąc/ od dala ſmrody/ z czoſnku/ z cebule.

2. Ruty rodzay. Ieſt druga Rutá/ ktora zową leśna/ ktora rośćie po gorách w onych ſtronach włoſkich/ tákież práwie iáko y tá: ále powieda Dioſco. nieprzeſpieczno iéy pożywáć/ bo iádowita/ dla tego ią opuſzczam.

Cap. CCCXV.

SALVIA, ELELISPHACON.

Po polſku tèż zową Száłwia.

ZNa káżdy Szálwią / ktorą ſádzą.

Galenus 7. Simp. piſze przyrodzenié Száłwiiéy: ieſt gorącé z nieiáką ćierpnośćią/ Tákież Paulus. Platearius mowi/ że gorąca y ſucha w wtorym ſtopieniu.

Vrynie. Mieśiącom. Porodzeniu. Dobrze pić Szálwią dla pobudzenia vryny wárząc: tákież pániam ná pobudzenié mieśiącow y łacwiému porodzeniu. Dioſcorides.

Włoſom. Włoſy fárbuie czarno Szálwia/ kłádąc ią w ług.

Kroſtam. Ránam. Ránam Szálwia bárzo pożyteczna/ á krew z nich vſtánawia: rány wrzedliwé wyczyśćia ſzáłwiowy proch / poſypuiąc / y goi. Dioſcorides.

Swierzbom niewieśćich mieyſc. Kroſty/ świerzby/ ránki/ y wſzelákié ſadzele ná mieyſcách táiemnych/ ták mężczyńſkich iáko niewieśćich/ goi/ wárząc Szálwią/ rozczki y liśćie á płocząc.

Bárzo

Bárzo pomaga przeciw czérwoney biegunce sok Száłwiowy: mażąc nárasczą włosy/ gdźie z párchow obłażą. Pli. li.22. c. vl. Czerwonce

Przykłádáiąc / pániam płod vmárły niedonoßony wyciąga z żywotá. Tákież przeciw ćieżkim kaßlom y boleściam / dobrze ią pić wárząc. Płod vmár ły wyciąga

Robaki z vßu wypądza y zábiia/ tákież w wrzedliwych ránach.

Teophrastus li. 1. ca. 2. Száłwia á Sphacellus w tym máią różność / iż Száluia domá w ogrodkach rośćie/ á Sphacellus w leśiech/ á táko iest iedná rzecz/ wßákże Sphacellus ma mnieyße listki/ cienße á ostrzßé.

Cap. CCCXVI.

SALIVNCA, SPICA Lauendule, Spica Romana.

Láwendowa ßpiká.

O Szpice Láwendowéy/ która wónia iáko Nárdus/ ták piße Plinius lib.21. ca. 7. Naßláchetnieyßéy woniéy źiele Saliunca, która w wieńce nie przechodźi iáko y Fiołkowy korzeń.

Iest to źiele iednákié z Láwándą/ tylko ßerßé listki ma niźli náßá Láwándá / á woniáiące iáko Pismaria, álbo Nardus.

Menar. li. 7. Ep.3. Tō.2. zowie Spicam Lauendule, Spica, nie od kłosá/ ále iż ma wonią iáko Nardus, który zową Spica.

Korzeń Szpiki láwendowéj/ wárząc w winie y piiąc/ vstánawia wrácánié zbytnié. Plinius. Wrácániu

Tákież piiąc/ żołądek mdły posiła. Plinius lib. 22. cap.29. Zołądkowi

Tegó źiela we Włoßech/ w Weneciiey dosyćiech widał w ogrodkach/ y w Padwi/ też iuż náſtáło w Krákowie / toż ia mam w mych ogrodkach: bárzo dobré to źiele miedzy ßáty kłáść dla woniéy rostoßnéy. Szátom.

Cap. CCCXVII.

SARACENICA SOLIdago, Virga aurea, Filago, Herba fortis.

Zywiec, álbo Tránk.

Rzeczono to źiele od Sáráceno w / że Sárácenowie ie y iego vżywánié wynaleźli. Ma to źiele rózgę długą ná dwu łokćiu / drugdy ná trzy/ wnątrz prozną / po którey liśćié rośćie obdłuż / podobn[illegible] nieiáko Wierzbowym/ ná końc[illegible] gąbkowáté iáko pilká / kwiatk[illegible] á żółté/ któré potym iáko méc[illegible] rozlecą/ korzeń ná wiele ko-

le korzonków rozdźielonj/zwierzchu czérwony: rośćie po górách wysokich / Kśiężycá Sierpniá kwitnie: smáku ćierpnącégo przy gorzczeyszym wysuszáiącé.

Ziele to bárzo pomocné ránnym / ábowiem stłukwszy / przykłádáiąc ná rány / mięso w nich wyrascza / potym zágaia prętko.

Téż Saracenica vsuszona/á ná proch stárta / posypuiąc fistuly / tákież sprośné sadzele plugáwé wyczyśćiwszy / zágaia nátychmiast.

Zbitym / stłuczonym / vrázonym / vtrząśnionym/ piiąc/ pomocno.

Cap. CCCXVIII.

SANGVISORBA, Pimpinella Pratensis.

Czarnogłów.

TO ziółko iest podobné Biedrzeńcowi Włoskiemu/ ktoré zową Włoszy Pimpinellam, á zową ie Krewnik z Láćińskiégo Sanguisorba, iż mocno krew zástánawia wszeláką: iest to ziółko korzenia miąższégo / długiégo / z korzeniá listki wychodzą/ potym rózgi / dwugdy ná łokćiu / y ná dwu/ ćienkié/przyczérwieńszym ná tych ná wiérzchu główki piękné czérwoné á potym czarné ták kwitnącé: dla tego zową po Polsku niektórzy/Pánny Máryiéy Róża: rośćie po łąkách.

Dwoiáki iest rodzay tego ziela: Jedno szérokiégo liśćia/á dłu giégo/á główki niewielkié/to zową Sanguisorba. Więtszé drugié/ listu mnieyszégo/ále główki álbo kwiatki więtszé.

Ziółko to/wszelákié krwie zbytnié ćieczenié / mocno postánawia/ ták/ że tylko w ręku nosząc/ vstánawia krew.

Dla tego vpławam biáłych głów zbytniém / iest naszláchetnieyszé lekárstwo/á to piiąc z winem álbo piwem.

Krew z rány zbytnią vstánawia/ piiąc y przykłádáiąc.

Biegunki czérwoné vstánawia piiąc/ tákież y insze biegunki.

Z nosá / z vst plwániu krwią/ bárzo pomaga z winem / á náwiecéy czérwonéy biegunce.

Cap. CCCXIX.

SATVREGIA, THYMBRA. Cunilla ortulana,

Cąmbr.

CAmbr iest pospolité ziele/ że ie téż w sérzéch iedzą w Polszcze.

Paulus

Paulus lib. 7. Cambr náśláduie w swych śiłach Tymum źiela: á iż Tymum iest gorace y wysusząiące w trzecim stopniu / tákież y Cambr.

Dioscor. li. 3. cap. 40. Cambr

wszystko może w lekárstwach co y Tymus: dla tego iedząc y piiąc z solą/wywodźi plugáwe flegmy z żywotá: dycháwicznym z miodem dobry / chrobaki wypądza z żywotá.

Pániam mieśiące pobudza y rychłe porodzenie czyni: vrynę wywodźi / flegmy grube z miodem wyrzuca: bolączki ćiężkie / grube/ nátłukwszy z octem rozrzuca. Krótko piszące ná to wszystko dobry cosmy wypisáli o Tymum: á iż my niemamy w Polscze Tymum, miásto iego Cambr bráć możem.

Cap. CCCXX.

SANICVLA, SOLIDAGO, Diapensia.

Zánkiel.

ZAnkiel/ ktoreby było źiele/ v Dioszkoridesá niemoglē náleść/ tyl-

ko/ że iest Zywokostowy rodzay. Niektórzy chcą áby było Pentaphilon, to iest Pięćpercyc: ále sie w tym bárzo mylą: bo Zánkiel nie ma korzenia czerwonego / áni biało kwitnie / á tako nie iest Pentaphilon.

Iest Zánkiel dwoiáki / ieden wysoki á liśćie szerokie/ zową żeń czyzná: drugi niższy/ma listki nie szerokie/ zową meżczyzná.

Zánkiel ma práwie táką moc iáko y Zywokost: dla tego dobrze złamánym/zbitym/stártym/ czyniąc plastr/ okłádáć.

A nietylko ludźiem / ále y bydletóm ná wytiki / spleczy / stárćie kłebów / y ku inszym rzeczóm dobrze przykłádáć.

Sok Zánklowy dáiac pić ránnym / bárzo pożyteczny / predko goi rány. Opuchlinóm á wzdętym mieyscóm / ná plastrze przykład...c

kłádáiąc/ránam y kroſtam w gárdle/ wárząc á piiąc/ bárzo pomocno.

Cap. CCCXXI.

SATYRION, TRIPHYLON, Trifolium, *Koźlaſki.*

W Polſkim Herbarzu wykłáda Liśié iayká/ále ſie omylił/ bo Liśié iayká ieſt Orchis, o ktorymeśmy wyżſzey Capitulo Orchis wypiſáli: wiele ſie ich też mylą ná tym/ iáko Pandectarius y Ortulus ſanitatis, y ich zwolennik Stephanek/ ktorzy piſzą áby Orchis było Satyrion, bo rożné Capitulum Dioſcorides lib.. 3. cap. 133. czyni o Satyrion, á inſzé de Orchis, ták Paulus, tákież Galenus.

Paul. 7. Koźláſki máią z ſwey ſubſtáncyiey złożenié wilgotné á ciepłé/ y czyniącé wiátry: dla tego pobudzą vczynek małżenſki pożywáiąc go.

Z winem piiąc/ piſze Paulus, bárzo pomaga dychawicznym/ á ktorzy niemogą oddycháć. Małżenſtwu. Dichawicy

A potym przywodźi Galenum w kśięgach o Tiriaca. Koźláſki/ ktoré tám zowie Triphyllon, ieſt kwiatkowi Iácynktowi podobny/ wiátru pełné á nádymáiącé/ naśienié podobné polnému Krokoſowi.

To źiele wárząc á piiąc/ bárzo pomaga przeciw iádowitych beſtiy vkąſzeniu/ tákież przykłádáiąc. Iádowitemu vkąſzeniu.

Dioſcorides ták wypiſuie Satyriō, zową Triphyllon, iż poſpolićie miewa trzy liſtki podobné Leliiey/ ále mnieyſzé/ głábik goły/ drugdy wyrośćie ná łokieć/ kwiatek podobny Leliiey/ korzeń cebulowáty iáblku podobny/ z wierzchu żołty/ á wnątrz biały/ wdźięcznégo ſmáku y ku iedzeniu przyiemny.

Ten korzeń dobrze pić tym ktorzy máią boleść á zimno zá plecámi/ z czerwonym winem. Dio.

Komu potrzebá pomnożenia małżeńſkiégo vczynku/ dobrze pić. Małżenſtwu.

Cap. CCCXXII.

SATYRION ALTERVM, Erytron, Erytronium, Satyri teſticulus, Priapiſcus, Morlorticulus Veneris.

Dioſc. li. 3. cap. 135. Ma to źiele podobné naśienié Siemieniu Lnánému/ ále wietſzé y twárdſzé/

ßé/ lſnące ſie: to ziele ták mocno pobudza małżenſki vczynek / że nietylko piiąc álbo iedząc/pobudza ij/ ále ſámym woniániém / w ręku noßąc. Z winem piiąc korzenié/oblupiwßy z wierzchnią ſkórke / tym mocniéy pomaga ku małżeńſkiému vczynku: korzeń tego ziela ieſt bárzo wdzięczny w pokármiéch/ ſłodki y ſmáczny.

Małżeńſtwu.

Cap. CCCXIII.

SAPONARIA. ſecundùm Fuchſium Strutium, Condiſi, Lanaria herba, Herba Fullonum.

Mydlnicá.

TO ziele z mydlá Mydlnicą zową / iż gdy ludzie ie z wodą trą w ręku/tedy pieni ſie iáko mydło/ ieſt wyczyśćiáiącé / rośćie y przy rzékách y błoćiéch: to ziele drudzy zową Botrim v Pliniußá/ ſukno y ßáty zmázáné wyczyśćia.

Száłom zmázánym

Plin. li. 27. c. 7. Z tegż ziela czyniąc plaſtr dobrze przykłádáć ná wielkié rány / mocno ie ſtula y goi/ krew z nich ćiekącą vſtánawia/ puchnienié odbiia/ nátłukwßy z miodem wyczyśćia rány.

Ránam.

Przećiw piekielnému ogniu ſtłukwßy z białkiem przykłádáć/ odbiia.

Piekielnému ogniu.

Cap. CCCXXIIII.

SAXIFRAGA ALBA, Empetron Græcè.

Złomikámięń.

ROzmáité ziela zową Złomikámień: ále to práwe ieſt Złomikámień ziółko/ to ieſt rozdzißté/podobné Trzebuli:iedno wißßé y zieleńßé/ Pimpinelli Włoſkiéy podobné/że iedno koſmátośćią máią od śiebie różność: y Złomikámień nieiáko ma liſtki koſmáté.

Paulus 7. pißé / że to ziele mocno łamie kámień w nérkách y w pęchérzu.

Dioſcor li. 4. cap. 190. Złomikámien dobrze pić z winem przećiw kápániu vryny niepowolnému / tákież przećiw zbytniému ſczkániu / z winem.

Kápániu vryny

Sczkániu.

Vryne pobudza / kámienié łamie. Tóż Plinius lib. 20. cap. 9.

Vrynie.

Cap. CCCXXV.

SCANDIX, ACICVLA, Herba Scanaria.

WYkłáda Herbarius Polſki / Wrzet ziele / którym modro ſukná y płotná fárbuią: ále nie ieſt

to / bo Wrzetu nie iedzą iáko inszych iárzyn / á Scandion iedzą/ o ktorym pisze ták Dioscorides lib. 2. cap. 127. Scandix polna Járzyná iest / ma w sobie nieiáką ostrosć z gorzkością: iedzą to ziele ták surowo w sáłatách y wárząc: żywot dobrze spráwuie w iedzeniu/ á wszakże nie bárzo żołądkowi zdrowe: Vrynie. vryne iedząc y piiąc pobudza.

Niektorzy piszą bydź rzecz iedne Sandix á Scandix, ále sie w tym bárzo mylą / ábowiem Sandix iest fárbá/ ktorą czynią z bleywásu / ktory gdy vpalą / bywa Sandaraca, á z tey Sándaráki z Rubryką czynią Sandicem, iáko pisze Plinius li. 21. cap. 16. A o tey fárbie mowił Vergilius 4. Eglo. Sponte sua Sandix pascentes vestiet agros.

Ale Scandix iest ziele ktore iedzą/ iáko sáłate Włoszy / iáko v nich wszystko ledá zielsko / ledá chrosty gryzą iáko kozy.

Przeciw niedostátkom w wątrobie / w nerkach/ w pecherzu / wárząc w winie/dobrze pić/ wyczyścia y pomaga. Diosc.

Plinius li. 22. cap. 22. Scandix iest ziele ktore ludzie iedzą w sáłatach/ wárząc á iedząc/ żywot Zástánawia. zástánawia / sczkánie / roztárwszy nasienie/ z winem piiąc vstánawia: Opaleniu opalone członki przykłádáiąc goi. Wárząc to ziele / á sok Zołądku. wyżąwszy/ bárzo pomaga żołądkowi/ Watrobie wątrobie/ Nerkom. nerkom/ Pecherzu. pecherzowi.

Plinius pisze: to ziele przywraca bárzo śiłe małżeństwu.

Cap. CCCXXVI.

Scabiosa.

Polna Dryiakiew.

TEgo ziela stárzy Greccy Doktorowie nie wypisáli / áni Dioscorides, áni Galenus, niektorzy chcą/ áby Stebe Diosc. było Polna Dryiakiew: ále nie / bo Plinius lib. 21. cap. 15. ták pisze/ Stebe iest / ktore niektorzy zową Phleon, iáko Teophrastus in 1. de Plantarum Historia: ále Phleon nie iest też Scabiosa: bo Phleon iest chrościk / tłusty á miąższy listek máiący / tákiego niema Polna Dryiakiew / áni też iest chrościk: y nád to Plutarchus 2. Probl. policza Phleon miedzy ziołmi błotnémi/

tnémi / á Polna Dryiákiew ná górách rośćie / tež Phleon ſtano dla miękkośći tego ziela w łoże / á Polna Dryiákiew gáłęziſta / ośćiſta / twárda. Herodotus tež piſze / że oni ſtárzy czynili ſobie chuſty z Phleonu / czego niemoże czynić z Polnéy Dryiákwie : opuſzczáiąc inſzé rzeczy / Stebe moc ma śćiągáiąca y ćierpniąca : á Polna Dryiákiew otwiéra / wyćiągáiąc plugáwośći / świérzby: dla tego zową Scabioſa.

Przyrodzenié.

Ziele to ieſt mocy ćiepléy y wyſuſzáiącéy w wtórym ſtopniu: Pomaga przećiw niemocam któré bywáią ná ſkórze / iáko świérzbóm / ſadzelóm / pádániu ſkóry / á to czyniąc máść / tym obyczáiem: wźiąć ſoku Szczawiu kobylégo / Polnéy Ruty / á Polnéy Dryiákwie / Oleiu Bobkowégo / Máſtyxowégo / Terpentyny troche / á to troche przywárzyć y zmiéſzáć / y máść vczynić / mázáć. Vig.

Swierzbom. pádániu.

Pomocna bárzo Dryiákiew Polna / pierśiam / flegmam w pierśiách. O ktoréy ták piſał Vrbanus Papież. :

Pierśiám. Flegmam.

Vrbanus pro ſe neſcit precium Scabioſæ :
Nā purgat pectus quod cōprimit ęgra ſenectꝰ.
Purgat pulmonem, laterisq; ſimul regionem;
Rumpit apoſtemata, lenit virtute probata.
Emplaſtrata foris rūpit Antracē tribus horis,
Intus potatur, & ſic onus euacuatur.

To ieſt / że Polna Dryiákiew barzo pomocna pierśiám / od ſtárośći śćiśnionym / wyczyśćia płucá / y w żywoćie wſzyſtkie ſtrony / bolączki otwiéra y ból w nich vlżywa / Antracem / to ieſt zá plecámi bolączki / rozrywa / przykłádáiąc y piiąc.

Cap. CCCxxvij.

SCILLA, Varo vocat Squilla, Cepe muris.

Myſza Cebulá.

CEbule te we Włoſzéch Aptékárze ná wielkié potrzeby śieią / ma liśćié iáko v Leliiéy / ále dáleko wietſzé / wzroſt iáko v Cebule.

Galenus Sim. Moc téy Cebule ieſt wyſuſzáiąca z mocnym zágrzéwániém. A Paulus 7. Drobi twárdé rzeczy / zágrzéwa / wyſuſza w wtórym ſtopieniu: nalepiéy ią bráć pieczoną ábo wárzoną. Vigo w trzećim ſtopniu kłádźie / á dobrze.

Przyrodzenie.

Dioſcorid. lib. 2. ca. 142. Scilla bárzo ieſt wielkiéy potrzeby w lékárſtwach / iedno ią trzebá piérwéy wſádźić w piec / á to záwinąwſzy w ćiáſto albo w glinę / á ták włożyć do piecá álbo w węglé / á piéc áż ſie ćiáſto vpiecze: á ieſliby ieſcze otworzywſzy nie byłá vpieczona / znowu oblepić záś Cebule / á záś piéc / áż będźie miękka: tež ſą inſzé rozmáité obyczáie pieczenia téy cebule / ále ten naylepſzy.

Suſzą tež te Cebule / ſczépáiąc w tálérzyki / á ták ná nići wieſzáią żeby iedno drugiégo niedotknęło / á to chowáią.

Z tákiéy Scille ták przyprawionéy / czynią ocet / wino / tákież Oleyki / bárzo potrzebné w lékárſtwach. Dioſcorides.

Ocet ſcillowy. Oleiek ſcillowy.

Cebulá tá ták vpieczona / bárzo pomaga przećiw rozpádlinam / ktoré w podeſzwach bywáią /

Roſpádlinam wpodeſzwách.

ią / á to wźiąwszy drzeń téy Cebule / ktory iest ćieniuchny świéży / á vsmáżyć w oliwie / y przykłádáć / álbo stłukwszy á z żywicą ro spuśćiwszy / przykłádáć. Diosc.

Wężowi. Przećiw vkąszeniu wężá / ktorégo zową Viperam, vwárzyć téy Cebule w octćie / á przetłukwszy przykłádáć. Diosc.

Ná pobudzenié stolców / dáwáć téy Cebule pieczonéy iedne cześć / á soli pieczonéy / ále lepiéy ná széy oczkowátéy cześci ośm / á to stłuc / á dáwáć zieść ná czczo łyszke iedne / poruszy żywot ná stolce. Dioscorides.

Dobrze przydáwáć téy Cebule do lékarstw ktorémi chcemy co kolwiek rozmiekczyć / iáko twárdośći / guzy / mieysca zátwárdźiáłé / opuchłé / zákámiáłé. Diosco. Odmiekcza guzy.

Též dobrze ią pić tym / ktorzy niemogą vryny pusczáć / ábo gdy chcemy przez vryne zbytnie wilgośći wywodźić. Diosco. Vrynie.

Bárzo też pomaga przećiw opuchlinie / piiąc y biorąc / á zwłaszczá wino ábo ocet / bo wywodźi zzaskorza plugáwośći. Diosc. Opuchlinom.

Gdy kto niemoże zátrzymáć pokármu w żołądku / dáć pożywáć: tákież gdy pokármy pływáią w żołądku / dáwáć. Diosc. Wrácániu

Przećiw żołtéy niemocy / bárzo pomaga: tákież gryźieniu w żywoćie. Dioscorides. Żołtośći.

Ciezkiému dawnému kászlowi / wźiąć téy Cebule ile trzy pieniądze záważą / á z miodem przypráwuiąc dáć zieść. Diosco. Kászlowi.

Též smáżąc ią w miedźie / á dáwáć: tákież przećiwko kászlowi tymże obyczáiem / pomaga żołądkowi ku trawieniu. Diosc. Dicháwicy Żołądkowi

Tákież wárząc ią / á dáwáć ieść / ku tym rzeczam dobrze dáwáć / á wszákże trzebá sie iey wystrzégáć / áby téy Cebule nie dawano tym ktorzy máią iákiekolwiek zránienie wnątrz / bo wiecéy zráni. Diosc.

Též pieczoną dobrze przykłádáć ná zanokćice y též rospádliny / ktoré bywáią przy pálcach / ták v rąk iáko v nog: tákież ná brodáwki. Diosco. Zanokćicam.

Naśienie téy Cebule stárté á z miodem álbo z Figámi vwárzoné / iedząc żywot odwilża. Dios. Náśienie scille.

Jest śilné lékárstwo przećiw czárom / ná drzwiach záwieśiwszy / álbo wrotách / w tákim domu czáry nie vczynią száskodzenia. Diosco. Plinius. Pitagor. Czáram.

Ocet z téy Cebule / bárzo vtwierdza dźiąsłá rozmiekczoné / álbo śmierdzącé: zebów boléść vśmierza / ktoré sie chwieią vmacnia / á cuchnienié vst oddala. Dźiąsłom. Zebom. Cuchnieniu vst.

Bárzo to dobra Cebulá zátchnieniu mácice / bolączkóm ná śledźionie / tákież wątroby / ná pádáiącą niemoc / przećiw boiáznym niemocam / Apopleriam / to iest niemocam w ktorych nagle człowiek vpádnie y zámilknie: kámieniu w pechérzu / przećiw denney niemocy: serce bárzo pośila / bárwe cudną czyni / wzrok oświeca: á ná ostátek naszláchetnieysze iest lékárstwo przećiw niemocą ktoré przychodzą z flegmy grubéy / kliiowátéy / tylko żeby tám nie były rány wnątrz / á to dáiąc scille te wárzoną / pieczoną / ocet iéy / wino / miód / áwo Mácicy. Sledźionie Wątrobie S. Wáłántego. Apopleriey. Kámieniu. Dnie Sercu. Oczom.

wszelákim

wszelákim obyczáiem / á wszákoż pamietay / że naprzód kąsek iáko pół pieniądzá / potym ile pieniądz/ á ták dáley.

Plinius. lib. 20. cap. 9. práwie tóż pisze.

Cap. CCCxxviij.

SCORDIOM, SCORBIO, Pleuritida, Triſago Paluſtris.

Czosnkowe ziele. Gęsi Poley.

Bárzo wiele bledów v Aptekárzów dawnych / (nie mówie náuczonych/) o tym zielu / ábowiém biórą psi Czosnek zá Scordion.

A Dioscor. lib. 3. cap. 116. ták wypisuie Scordion: Rośćie ná wielkich górách / przy potokách / álbo mieyscách mokrych: ziółko ná piedźi długié / listki ma prosto iáko Ozánká ząbkowáté / wonią ma iáko Czosnek/ tákież smák z nie iáką gorzkością y ćierpnością / róźczki gránowité / ná których kwiatki przymodrzeyszym: tu obácz kożdy / żeć to ziółko niéma nic podobnégo z Czosnkiem wilczym/ á ztąd też bácz kożdy/ iákać Drzyakiew álbo Mitridatum, v Aptekárzów bywa / którzy kłádą Wilczy czosnek miásto Scordion w Drzyakiew: á Scordion ták iest w Dryiákwi potrzebny iáko Folium Indi.

Nie iest Scordion wilczy czosnek.

Przyczyne tego błedu vczynił Auicena Aptekárzóm / iż w wypisowániu dwoim Dryiakwie / w iednéy kłádźie Scordion, á w drugiéy Allium Syluestre, to iest/ Czosnek polny álbo Wilczy: á to dla tego vczynił/ iż mniemał áby to po Grecku iedno słowo było / Scorodon y Scordion, áno Scorodon Czosnek iest/ á Scordion ziółko podobné Ozánce / którą po Łáćinie Trisago zową / álbo po Grecku: tákież potomkowie iego / iáko Pandectarius y luminaria, y wszyscy trzymáli / á nie dobrze.

Dla tego Plinius lib. 25. ca. 6. wypisuie to ziółko mówiąc/Scordion, álbo Scordotini, ziółko które drugdy iest ná zwysz ná piedźi/ róźczká ná czworo gránowita / róźdźiska/ listki iáko v ziela / które zową Ozánká / nieiáko kosmáté/ náyduią ie w Poncie ná łąkách / gdźie są źiemie tłusté á mokré: tom ia zbiérał ná łące w Polscze v swég Vrzedową pod borem / á iest go ná tym mieyscu obfitość / táka wonia/ y té smáki iákiem we Włoszéch widał.

Roznosć miedzy scordion á scorodon.

Jest Wieś Rudá Pánow Lizgezów ku Przecłáwiu/ w téy/ kośámi przy błociéch może śiéc to ziółko v młyná.

Paulus 7. Scordion ziółko rozmáité ma śiły/ bo wespólek iest gorzkié przykwáśnieyszym/ á ostré: dla tego záráżem wyczyśćia y zágrzéwa wnętrzności/ vryne y niewieśćié rzeczy wywodźi. Przyrodzenie.

Zágrzéwa to ziółko nászé ćiáło: dla tego dobrze ie pić w winie przećiw wężowému vkąszeniu. Diosc. Wężowemu vkąszeniu.

Przećiw gryźieniu w żołądku/ tákież w trzewách morzeniu/ rzezániu y zástánowieniu vryny/ pić dwie drágmie tego ziółká z wodą słodką/ to iest miodową álbo cukrowáną. Diosc. Żołądkowi. Vrinie.

Piiąc tákież/ wyczyśćia flegmy y wilgośći w pierśiách/ ktoré czynią dychawice/ kászel/ mowy/ álbo głosu odmienienié. Dioscorides. Flegmam. Kászlu. Dychawicy. Głosu.

Przećiw rospuklinam/ skurczeniu/ przyprawiwszy z miodem z Rzeżuchą/ á z żywicą/ y przykłádáć/ zgoi. Rospuklinam.

Z woskiem vczyniwszy/ bolączki około ośierdźia vlżywa y odmiekcza. Diosco. Bolączkam.

Przećiw boleśćiá w nogách/ zową Podágrá/ nátłuc tego źiela/ z mocnym octem rospuśćiwszy/ przykłádáć ná plastrze. Diosc. Podágrze.

Pániam przykłádáiąc/ mieśiące zástánowioné pobudza.

Rány spaia y goi/ stáré wrzedliwośći plugáwé wyczyśćia/ á z miodem przypráwiáiąc goi. Dioscorides. Ránam. Wrzodom.

Dźiwé mięso/ proch vczyniwszy z niego/ posypuiąc spądza/ y niedopuszcza sie rodźić: dla tego Bárwierze náuczeni przykłádáią tego źiela prochu do swych máśći ránnych. Diosco. Dźiwému mięsu.

Tákież ná té wszystkié niedostátki wypisáné/ sok przyprawuiąc/ dobrze dáwáć pić. Diosc. Sok.

Naylepszé iest/ pisze Dioszkorides/ ktoré rośćie w Ponćie á w Krécie: á iż my iesteśmy blisko Pontu/ tedy tákież y v nas.

Plinius. li. 26. cap. 8. Przećiw boleśćiam około ośierdźia/ Scordion z woskiem bárzo pomaga.

Tákże przećiw opuchnieniu moszen/ czyniąc z tego ziółká/ okłádáiąc/ spędzi puchline. Mosznom.

Cap. CCCXXIX.

SENECION, ERIGERON, Herbulus, Scutum cæli.

Przymiotowé źiele.

Dioscorides ták wypisuie Przymiotowé źiele: ziółko iest nieiáko przyczérwieńszym/ niewielkié listki

listki á geste iáko v Białey Gorczyce / nieiáko ná koncach przedzieláne y kedzierzáwe / ále dáleko mnieysze niżli v Białey Gorczyce / kwiatki iáko v Szocewice / ná ktorych potym bywa głowká kosmáta iáko welná / ktora potym ná wiátr sie rozlatywa: dla tego ie też po Grecku zową Erigeron, iż kwiatki bárzo predko iáko włosy ná tym zielu śiwieią / korzonek ma niepotrzebny niewielki / rośćie około płotow / domow / murow / kośćiołow.

Paulus libr. 7. Przymiotowé ziele zmieszáney śiły iest / złożoné z zimney á miernie rozrzucáiącey.

Wrzodom. Bolączkom ognistym ná moszenkach. Ochladzáią Kwiećie y liśćie Przymiotowé: dla tego przećiw zápaleniu y wrzodom ognistym ná moszenkach y w śiedzeniu służywszy / przykłádáiąc plastrzyk / odbiia. Diosc.

A tym lepiey boleść oddala / gdy z winem słodkim vczyniony plaster / okłádáć bedźiesz. Diosc.

Ránam wrzedliwym. Z prochem ktory bywa pod ká dźidłem / nietylko wszelákim wrzedliwym ránam / ále też niemocam ktore bywáią z strony żył suchych / zową té Strony Neruos, bárzo pomocno. Diosco.

Tákże głowki tego źiela / nátłukwszy y przykłádáć ná tóż / á tym lepiey z octem. Dios.

Zołądkowi. Przećiw boleśćiam á gryźieniu w żołądku z kolery / abo z gorących máteriy / wárząc to ziele w wodźie / ieść / oddala boleśći. Dioscorides.

Zebom. Plinius Dźiwną rzecz o tym źielu pisze: iż gdyby żelázem okrążywszy około tego źiela poki w źiemi iest / á potym wyiął / y dotknął zebu bolącég / á zá káżdym rázem plunął / potym zás ták ono źiele ná swé mieysce wsádźił / iesli sie przyimie / nigdy potym nie bedźie ząb ten bolał.

Rośćie powiáda Plinius przy domach / pod mury / ná dáchach / po dáchowkach / iáko widźimy ná stárych Kośćieléch / gdźie nie dochodźi słonce / pospolićie máiące listki iáko Biała Gorczycá ále drobné: á z tąd iáwny błąd Pandectarii, ktory to źiele zowie Cardus benedictus: bo Cardus benedictus nie rośćie po murzéch áni dáchowkach / áni około płotow / iáko to źiele: kosmáta głowká go w tym omyliłá / iż co mowi Dioszkorides / że ma głowki kosmáté. Eror Pand.

Cap. CCCXXX.

SERPILLVM, HERpillon.

Máćierza Duszká.

Przyrodzenié. TAk iest pospolité źiele Máćierza Duszká / że y bydło ią zna miedzy trawą / á niechce iey vkuśić dla mocney wonnośći. Teophrastus lib. 1. cap. 6.

Pániam. Paulus 7. Mocno zápala / że też pániam mieśiące pobudza / tákież y vryne.

Diosc. lib. 3. cap. 12. Dwoiáki rodzay wypisuie Máćierzey duszki: ieden ogrodny / drugi polny: v nas w Polszcze tylko mamy polną / nie trzebá iey śiać / bo iey wszedźie wielka obfitość: áczkol-

wiek ieſli weyzrzym pilno w piſmo Dioſzkoridesowé/ tedy inſza ieſt śiana Máćierza Duſzká od náſzéy: ábowiem piſze Dioſzkorides/ iż ma liſtki iáko v Lebiodki. Polna tedy ſie zgadza z náſzą.

Dioſco. lib. 3. cap. 41. Máćierzą duſzkę piiąc/ pániam mieśiące wywodźi / vryne pobudza / morzenié w żywoćie vśmiérza / przepukliny/ ſkurczenia / bolaczki ná wątrobie piiąc vśmiérza. *Mieśiącom. Vrynie. Przepuklym.*

Przećiw weżowemu vkąſzeniu/dobrze pić z winem/á nátłukwſzy/ czyniąc pláſtr / przykłádáć ná ráne. Dioſcorides. *Weżóm.*

Przećiw boleśćiam w głowie/ wárzywſzy Máćierzą Duſzkę / przydáć Rożánégo oleyku/y przetłuc przyláwſzy octu winnégo / á ták zmieſzawſzy przyłożyć ná ſtroni. Dioſc. *W głowie boleśćiam.*

Táki pláſtrzyk nawięcéy pomaga/gdy człowiek vſtáwicznie mży: tákież gdy ma bolączkę ná ſkórce mozgowéy/ zową Phrenetidim, álbo odſtąpienié od rozumu zową. Dioſc. *Spániu. Mżeniu.*

Wrácánié krwią/ vſtánawia ſók z Máćierzéy duſzki/ zmieſzawſzy z octem dwie drágmie/á ták piiąc. Dioſc. *Wrácániu*

Galenus 7. Simp. Smák Máćierzéy duſzki / ieſt mocno gorący y oſtry/ moc ma gorącą/ ſubtiliznięcą / rozmiękczáiącą gruboſći.

Dla tego przećiw rymie która z źimna przychodźi : przećiw káſzlowi / záziebieniu żołądkowému / tákież wiátróm / pić wárząc w winie. Plinius. *Rymie. Káſzlowi. Zołądkowi*

Plinius lib. 20. ca. 22. tákże piſze/że z Rożánym oleykiem ná boleśći w głowie bárzo dobra przykłádáć.

Przećiw boleśćiam w śledźionie / dáwáć liśćia cztery drágmy z octem kilko rázow. Plinius. *Sledźionie*

Przećiw plwániu krwią / nátrzéć liſtków w octćie z miodem/ á ták dáwáć pożywáć.Plinius. *Plwániu krwią.*

W wodźie wárząc/dobrze pić przećiw zákáżeniu wątroby. *Wątrobie.*

Cap. CCCXXXI.

SILER MONTANVM.

Siſeli Maſsilienſe.

Troiákie Siſeli Dioſcorides wypiſuie: iedno które w Máſsiliiey rośćie : drugié w Murzyńſkiéy źiemi : trzećié Peloponeſiacum. Naśienié które poſpolićie máią Aptékárze/ Sileris Montani, ieſt Dioſc. lib. 3. ca. 55. Siſeli Maſsilienſe. To źiele ma liſtki podobné

Kopru Włoskiému/rózge dobrze miássa/ogaukáná wierzchu iáko Kopr swoyski/na któréy naśienié gránowité/ podługowáté/ostrégo smáku / korzeń woniący.

Przyrodzenie. Korzenié y naśienié Sileris, zágrzéwa mocno ciáło náße : dla tego dobrze pić przećiw niepo-

wolnému vryny kápániu. Diosc.

Vrynie. Dychawicy. Tákież dycháwicznym dobrze pić/ wárząc korzenié álbo naśienié. Diosc.

Vpádnieniu macice. Pániam ktorym máćicá vpáda z mieyscá/tákież potrzebno pić: mieśiące pobudza/ łatwie rodzenié czyni/tákież pożywáiąc. Diosc. Rodzeniu.

S. Wálántego. Przećiw pádáiącey niemocy/ wárząc pić / tákże pospolićie wßystkim wnetrznym niedostátkom / stárym dawnym káßlom/ przyprawuiąc z miodem/abo wárząc/pić. Diosc. Káßlom.

Trawieniu Trawieniu bárzo pomaga w żołądku/ piiąc z winem. Diosc.

Morzenie w żywoćie tráći. Morzeniu.

Zimnu. Podróżnym ludziem/ przećiw zimnu/dobrze im pić z winem. Dioscorides.

Wypisuie drugié Siseli Dioskorides Murzyńskié/ále nie iest pospolite / opuscząm : á też / też mocy przywłaszcza ktoré y Massiliensi.

To ziółko / piße Plinius li. 25. c. 8. wynálázły Lánie/ ábowiém gdy rodzą/ tedy ie gryzą / áby sie wyczyśćiáły co nalepiey. Lánie wynálázły.

Cap. CCCXXXII.

SIDERITIS, HERACLEA, Vertemnum, Solastrum, *Boćianié noski.*

To ziele

TO ziele ma listki iáko Szántá/ iedno iż troche dłuższé/ podobné Száłwiiéy listkóm/ álbo Debowym/ ále záś mnieyszé niż debowé/ á ostré: rózge ma gránowita ná cztéry gránié/ ná piedzi dłu gdy wyssza/ smák wdzięczny przy cierpniącym/ około rózgi bywáią szypułki álbo oganki máłe iáko v Szánty/ w których iest naśienié czarné: rośćie ná kámiennych mieyscách/ ma ná końcu noski iáko Bociánie. Dioscorides li. 4. cap. 33.

Plinius lib. 22. cap. 17. wypisuie to ziele.

Ránam. Dioscor. Liśćié tego ziela/ nátłukwszy/ á ná rány przykłádáiąc/ bárzo prędko zgaia/ Zápaleniu. zápalenié też z ran y ogień odpądza. Wypisuie y drugié dwoie Sidorotis Dioscorides w tychże kśięgách/ których tám czćić może káżdy.

Cap. CCCXXXIII.

SILIGO, OLIRA, Typha. *Zyto.*

ZNa káżdy w Polsce żyto/ nie iest ták pospolité w innych stronach Zyto iáko v nas/ w Niemieckich stronách máło/ we Włoszech go nie znáią/ álbo rzadko/ y to iáré: á to tym/ że tám w onych stronách Pszenice sie wszystko rodzą/ á ták nie dbáią o żyto.

O Zyćie Plinius lib. 28. cap. 8. & 9. 10. W kapitulum dźieśiątym wypisuie rozmáité rodzáie. A Teophrastus lib. 3. cap. 4.

Z Zytá pisze Plinius lib. 18. ca. 9. szláchetny chléb bywa spráwą dobrą piekárska: á iest Pszenice rodzay; bo Pszenicá często kroć wyradza sie w Zyto/ to wiedzą dobrze oracze.

Chléb Zytny máło co vchodźi od Pszenicznégo/ który náde wszystki ziárná ma/ iáko niżey nápiszemy: podobné żywiołów złożenié/ iáko y nászé ciáło/ á zwłasczá który obyczáiem nászym kwásząc pieką.

Dioszkorides tylko pisze/ że też z żytá mąke miela ná chléb.

Galenus Ali. pisze/ że żyto któré zowie Olira, nie wzgárdzoné też iest ziárno/ któré bárzo sie porownywa z Pszenicą: dla tego niemal wszyscy którzy mieszkáią w Europie ná pólnocy pożywáią chlebá z niego/ wiecéy niżli z pszenice/ w lekárstwach ma moc iáko Pszenicá.

Cap. CCCxxxiiij.

SINAPE, SINAPIS, NAPI.

Gorczycá.

Znáią pospolicie Gorczyce/ iest goráca y wysuszáiąca/ iáko pisze Paulus áż w czwartym stopniu.

A Dioscorides lib. 2. cap. 143. Gorczyczne przyrodzenie iest zágrzéwáć/ wycieńczáć y wyciągáć: dla tego żucháiąc w vściech/ flegmy plugáwe/ grube/ przez vstá ściągáiąc wywodźi. — *Przyrodzenie.* *Jęzeczkowi.*

Rány w gárdle około iezyczká/ z sokiem Gorczycánym płocząc goi. Dioscorides. — *Ránam w gárle.*

Nasienie Gorczycáne tárté/ w nos pusczáiąc/ kichánie czyni.

Kichániem bárzo pomaga pádáiącey niemocy/ tákże zátchnieniu mácic w pániach/ które czyni w nich dźiwne niemocy. Dios. — *Kichániu. S. Wálant: Mácicy.*

Przeciw niemocy/ w którey vstáwicznie śpią/ Letargum zową/ ogoliwszy głowę/ vczynić plastrzyk z tego nasienia/ á obłożyć głowę áż się záczérwienieie. Dioscorides. — *Spikowi.*

Przeciw boleściam w Biodrzéch álbo Sciátyce/ nátłukwszy tego nasienia z Figámi/ vczynić plastr/ y przyłożyć/ áż się záczérwienieie/ vlży ból. Diosc. — *Biodram. Sciátice.*

Tákże bárzo pomaga zátwárdźiáłey śledźionie álbo otwrzedźiáłey. Dioscorides.

Tymże obyczáiem przyprawowáć przeciw wszelákiey ciężkiey boleśći stárey wnątrz/ która wywabić chcemy ná wiérzch. Diosc. — *Sledźionie.*

Ten tákże plastr czyniąc/ goi párchy ná głowie/ przykłádáiąc. — *Párchom.*

Oczyśćia oblicze/ spądza śinośći które bywáią pod okiem/ z miodem przyprawiwszy. Diosc. — *Obliczu. Sinośćiam.*

Z octem nátłukwszy á máść vczyniwszy/ dobrze mázáć ná káżdé tredowáćinj y zeszpácenie płci. Dioscorides. — *Tredowáćinom.*

Nie źle też przeciw febram które przez dźień przychodzą/ proch Gorczycány pić z poléwkámi/ á to dla ciężkiego trápienia źimną. Dios. — *Febram.*

Też nie źle przydáwáć Gorczyce do plastrzyków/ które czynią ná wyciągnienie trząsczek álbo iákiegokolwiek zábićia zá skórę. Dioscorides. — *Zábićiu zá skóre.*

Tákże do plastrów które czynią ná świérzby y wszelákie skóry ozspácenie. Diosc. — *Swierzbom.*

Przeciw zápsowániu w vszu/ á zwłaszczá szumieniu y pisczeniu w vszu/ tłukąc z Figámi w vcho pusczáć. Diosc. Jabych przydał Oleyku Migdałów gorzkich. — *Vszam.*

Pomaga też Gorczycá mdłym oczóm y powiekam chropáwośći/ — *Oczom. Powiekam*

ści/ á to z miodem nátłukwszy náśienia/ y pusczáć ná oko. Dioſ.

Plinius troiáki rodzay Gorczyce wypiſuie/ wiádomy káżdy.

Wężowému vkąszeniu. Przećiw vkąszeniu wężowému y niedźwiádkowému/nátłuc náśienia z octem winnym/ á przykłádáć.

Grzybom. Zebom. Przećiw iádowitému Grzybów iedzeniu/ z octem pić: przećiw boleśćiam w zebiech/dobrze zuchác Gorczyce. Plin.

Opuchlinie. Przećiw opuchlinam/ nátłuc z Figámi y vczynić plaſtr/ żywot okłádáć/ á tym lepiey ieśli Kminu tártégo przydádzą. Plin.

Kámień tákże łamie/ ná oſtátek tóż wszystko piſze co y Dioſzkorides.

Cap. CCCXXXV.

SISYMBRION, CORONA Veneris, Auſteralides, Menta Florentina, Balſamita, Menta aquatica.

Miętká czerwona, álbo kobéla.

Dioſ. l.2.c.117. ták wypiſuie miętke te: rodzi ſie w ogrodźiech ná mieyſcách opuſczáłych/ Mietce ogrodney podobna/ szérszégo á więcey woniącégo liſtku.

Plinius lib. 20. cap. 22. Siſymbrium niektórzy Timbream zową/ które rośćie przy wodách/ á to ieſt Czérwona Miętká.

Paulus, Siſymbrion, którą niektórzy Rzeżuchą zową/iż ma podobną moc Rzeżusze póki świéża ieſt/zágrzéwa w wtórym ſtopieniu/ tákież wysusza/ á gdy ſucha/ tedy w piérwszym ſtopieniu zágrzéwa y wysusza. Natura.

Dioſcorides libro 2. capit. 117. Náśienie téy miętki bárzo pomaga przećiw niepowolnému vryny kápániu: tákże przećiw kámieniowi/ piiąc w winie: tymże obyczáiem ſczkánie y gryzienie w żywoćie oddala. Vrynie. Kámieniu. Sczkániu.

Liśćie tłukąc á czyniąc z niego plaſtrzyk/ przykłádáć ná ſkronie y ná czoło/ oddala boleść w głowie: Tákież przećiw vkąszeniu Pczoły/ tákże Sierszeniów y ós/ przykłádáć. Bolu w głowie. Sierszeniów.

Wrácánie piiąc te Miętke/ vſtánawia/ przykłádáiąc ná żołądek. Dioſcor.

Plin. libr. 20. c. 22. Bárzo pomaga przećiw beſtyiam/ które żądłámi zácináią: iáko przećiw pczołom/śierszeniom/óſſam: które ná ſuchych mieyſcách rośćie/ mocniey wonia.

Oddala boleść głowy/ tákże w oczu. Plin. Głowie.

Kroſty około powiek/ ſtłukszy z oérzódką przykłádáć. Vzdrawia też kroſty które ná licu bywáią: y wszelákie licá oszpácenié pániam/ okłádáiąc/ tákże vmywáiąc Kroſtam ná licu.

mywáiąc z wodą álbo z winem/ á to czynić do czwartego dniá/ ná noc przykłádáć/ ná dźień zeymuiąc. Plinius.

Wrácániu żołądkowi. Wrácánié/ sczkánié/gryźienié w trzewách/ rozćiągnienié żołądká/Dissolutionem vocant, piiąc/ przykłádáiąc/ iedząc/ pomaga. Plinius.

Brzemiennym. Pániam/ ktore chodzą brzemienné/ niebeśpieczno tego źiela pożywáć.

Cap. CCCxxxvj.

SION, AQVATICA

Anagallis, Lauer.

Wodna Rzeżuchá.

Dioscorides. Rodźi się w wodźie to źiołko/ krótkié/ tłusté/ szerokich listków/ podobnych Gironwi ábo miętce/ ále trochę mnieyszych á woniących. Plinius libr. 20. ca. 22. przydáie/ násienia ma obfitość/ smáku iáko Rzeżuchá.

Náturá. Paulus. Ma moc zapaláiącą/ smáku przygorzczeyszym. Uryné pobudza/ kámień w nérkach łamie/ mieśiące wywodźi. Kámieniu.

Dioscorides lib. 2. cap. 116. Ziele to iedząc wárzoné y surowé/ kámień łamie w pęchérzu/ á piąski które czynią kámień/ wypądza/ uryne tákże pobudza: Pániam rychłé porodzenié czyni/ y mieśiące zástánowioné wywodźi: gryźienié w żywoćie álbo trzewách/ to źiele uśmierza. Rodzeniu. Mieśiącom.

Plinius lib. 20. cap. 22. Bárzo to źiele pomaga nérkam/ śledźionie/ kámienié łamie/ czérwonce bárzo pomaga/czyniąc klistere. Nérkam.

Piegi ná licu/ y insze zmázy/ spądza námázuiąc. Piegom.

Párchowácinam końskim/ y krostam pomaga spądzáiąc/ mázać.

Cap. CCCxxxvij.

SMILAX ASPERA,

Hedera aculeata, Smilaca trachea, Mergina.

Włoski Bob.

TO źiele pisze Diosco. podobné Matrisilwiey/listki też ma kosmáté/ rożdżek wiele y powrózków/ którémi się wiąże ná drzewá ćieniuchno/ á ośćisté iáko Oset: iágodki rodźi w groniech/ iákoby máćicá: gdy dostoią tedy będą czérwoné/ smáku ćierpnącégo/ korzenié ma twárdé/miąższé/rośćie przy mieyscách błotnych/ y mokrych.

Liśćie tego źiela/ y iágody/ są bárzo pożyteczné przećiw iádóm/ á zwłasczá morowé° powietrza/ piiąc y iedząc. Diosc. Jádom. Powietrzu

Dziwną rzecz pisze Dios. Gdyby tego ziela dzieciątku niedawno narodzonému dano nieco wypić/ tedy potym czásu wszytkiégo żywotá/ iad mu nie záwádzi żaden.

Cap. CCCxxxviij.

SMILAX LENIS, Smilaca lean.

Lilia álbo dzwonki, któré sie po płoćiéch pną, álbo Powóy płotowy.

Ziele to podobné iest Bluszczowi/ ieno cieńsze á miekszé/ ma też powrozki/ któremi sie wiąże rozchodząc sie po drzewiéch. Jágódki rodzi bárzo podobné Słonecznikowym ziárnam/ iedno iż czarné nie wielkié: kwiátki bywáią po zielu obfité białé/ podobné Liliiey.

Plinius o tym zielu pisze. Własność iest tego ziela/ iż kládąc pod głowę leguchny sen czyni. Sen.

Cap. CCCxxxix.

SISER, SISARVM.

Kucmerká.

Znákomita iest Kucmerká/ znáią ią wszyscy dobrze. Pli. pisze bydź rodzay Pásternaku/ która Tyberius Césarz kazał sobie wozić do Rzymá z Niemiec/ z Gudelbu miásteczká/ które leży nád Renem.

Diosc. pisze/ że korzeń Kucmerczány vwárzony/ vstam y żołądkowi bárzo pomocny/ vryne wywodzi/ chuć iedzenia pobudza/ brzydkość á styskowánie odpądzą. Vstam. Zołądkowi

Cap. CCCxxxx.

SOLANVM NIGRVM, Strychnon vrbanum, Solanũ hortense, Solatrum.

Psinki.

Znákáżdy Psinki/ nie trzebá ich wypisowáć. Jest to ziele/ iáko pisze Galenus, záziębiáiacé á ściągá- Przyrodzenie.

ściągáiące w wtórym stopniu. Paul.

Zaźiąbia. Diosc. lib. 4. ca. 69. Záźiąbiáiące iest źiele Psinki / dla tego liśćie przykłádáiąc z niego plastrzyk rospądza piekielny ogien / y tákież wrzody ogniste żółte / herpetas zową / á tym lepiey z mąką ięczmienną.

Piekielnému ogniu.

Herpetas.

Fistulam. v oká. Fistuly álbo sádzele dźiurkowáte / ktore bywáią w kaćikach v oká / zową Egilopas, tedy tákież czyniąc plastrzyk goią. Dios.

Tymże obyczáiem czyniąc plastrzyk z mąką ięczmienną oddala boleść w głowie / przykłádáiąc ná skronie. Diosc.

Boleściam w głowie.

Tákież czyniąc / przykłádáć ná zápalenie żołądká / bolączkam zá vchem też pomaga / nátłukwszy liśćia z solą przykłádáć. Diosc.

Żołądkowi. Vszom.

Sok też z tego źiela bárzo pomaga przećiw piekielnē ogniu / á to roztárwszy z Bleywásem / á z prochem / ktory bywa z zużelice śrzebrney / zową Litargiriō: tymże obyczáiem ná káżde sádzele zápalone: á tym lepiey spráwi / gdy przydasz oleyku różánego. Diosc.

Ogniu piekielnému.

Ten też sok / nátłukwszy go z ośrodká chlebową przykłádáć ná krostki dźiurkowáte pod okiem. Dioscorides.

Ægilopis.

Z tegoż soku czyniąc máść z oleykiem różánym / dobrze przykłádáć ná strupienie / ktore bywa zápalenie ćiężkim v dźieći ná ćiemieniu / zową Siriasim. Diosc.

Siriasim.

Przećiw ćiężkiemu bolu w oczu / ktory stepuie z głowy / tedy tego soku z wódką ábo z białkiem iáiowym zmieszawszy / przykłádáć. Diosco.

Oczom.

W boleśćiách w vszu / dobrze ten sok w vcho pusczáć. Dioscor. Vszom.

Zbytnie vpławy niewieście vśmierza / przykłádáiąc ná wełnie. Przećiw sádzelom / ktore bywáią w kaćiku w oku / wźiąć gnoiu czerwonego kokoszego / á z tym sokiem mieszáć / á ná chustce przyłożyć.

Pławom.

Fistulam pod oczymá.

Plinius to źiele wypisuie li. 25. cap. 13.

Cap. CCCxxxxj.

Solanvm somnificum, Strychnon Hipnoticū, Apollinaris minor, Herba Vaticana.

Wielkie Psinki.

To źiele pisze Diosc. li. 4. ca. 71. iest iáko chrośćik / máiące gałązki bárzo geste / gibkie / trudne ku złamániu / listki tłuste / podobne liśćiu drzewá Pigwowego / przy czerwienszym kwiatek / naśienie w straczu żołtogorące / korzeń czerwoną skorkę máią cy / rośćie

 po skálach

po skałach/ przy Morzu.

Z korzenia tego ziela skórkę piiąc z winem drachme / mocno sen przy wodzi: dla tego to ziele sen czyniące/ zową Somnificum. Spánim.

Naśienie tego ziela/ mocno vryne wywodzi piiąc ie z winem. Vrynie.

Jagodek tego ziela dobrze dáwáć dwánaście wypić przećiw opuchlinam / wywodzą wodę z zaskórza / iedno wiecey nie bráć / bo czynią odstępowánie od rozumu. Opuchlinie.

Przećiw boleśćiam w zebiech/ wárząc to ziele w winie/ płokáć. Zebom.

Przećiw słábému wzrokowi/ nátłuc korzenia / y wyżąc sok / á z miodem zmieszawszy pusczáć ná oko.

Jest iescze trzećie Solanum / ále go niemász w Polscze: zową Solanum furiosum, á też niepożyteczne namniey / iedno oszalenie czyni: dla tego ie opuscżam: to wypisuie Diosc. lib. 4. cap. 77.

Cap. CCCxxxxij.

SPELTA, TRAGOS, ZEA.

Orkisz.

Podobny iest Orkisz we wszytkim Jęczmieniowi / ziárno tákże iáko v Jęczmieniá/ we Włoszech konie karmią niém/ też w inszych stronach czynią z mąki tego ziárná chleb. O tym Teophrastus l. 3. c. 9. Gale. 6. Sim. Orkisz ma siłę mierną miedzy Jęczmieniém y Pszenicą: v nas niemász tego ziárná / bo iesli ná chléb / tedy lepszy Pszeniczny y żytny: á ieśli dla koni/ tedy ie lepiey owies kármi: máło też potrzebné w lekárstwach/ bo ná wszystkie te rzeczy lepszy Jęczmień: z tego ziela czyniono Condrum pokarm/ álbo krupki.

Cap. CCCxxxxiij.

SPICA SARMATICA.

Wroniec.

W Polscze tego ziela dosyć przy borzech/ przy ługach: iest kosmáte iáko Pismaria / á po ziemi sie kłádzie długo rózgę rozwodząc / gáłązki też ma rzadkie / tákże kosmáte podobné ośćiámi choinie/ przyżołtszym / niéma kwiátu áni owocu/ iedno ośći gipkie/ zimie y lećie zielone. Rozmáićie ie zową/ iedni/ Widlak: drudzy Wroniec: Aptékárze w Wenecyiey Spicam Sarmaticam.

To ziele bárzo dobre przećiw trucíznam / wárząc w piwie / á piiąc wymiece wszeláką trucizne/ rzecz doświadczona. Trućiznom.

A kto go nie zrzuci / á miałby trucizne/ tedy śmiertelny człowiek.

Cap. CCCxxxxiiij.

SPONDILION, VERticillum, Herba verticularis, Herba rutinalis.

Liśćie tego ziela podobne Klonowému drzewu / rózgi ná dłu-

zą ná

za ná łokćiu / dźugdy dobrze dłużéy/podobné rózgam koprowym. Ná wiérzchu naśienié / podobné naśieniu Sileris Montani,ále ßérßé/bielßé/glipkié/mocno woniące / kwiatki z biała przyżółtßym / korzeń iáko v Chrzanu/ ná błotnych mieyscách á wodnych rośćie/ ktore źiele teraz śie nie náyduie.

Paulus. Ma to źiele y korzeń ostrogorzącą á oźiabiaiącą moc: dla tego pádáiącéy niemocy/żółtéy niemocy / dychawicy / bárzo pomaga ij piiąc.

Żołtośći. Wątrobie. Ziele to piiąc / bárzo pomaga wątrobie zákażonéy / żółtey niemocy/dychawicy/padaiącéy niemocy/zátchnionéy mácicy. Dios. Mácicy.

Purguie. Naśienié tego źiela piiąc/purguie z człowieká kolerę. Tóż naśienié czyniąc zniém kádzenié/cieżkié spánié y mżenié / iákié bywa w niemocy śpiącéy: tákże nátłukwßy go z oliwą / pomázáć głowe przećiw temuż. Diosc. Epikowi.

Tóż naśienié / nátłukwßy go z Rutą / przykłádáć ná wrzedliwé sádzele ktore po ćiele śie ßérzą. Diosc. Sadzelom.

Korzeń tegóż źiela tákże pomaga zakażeniu wątroby: tákże przećiw żółtéy niemocy. Dios.

Przećiw krostam albo sadzelom dźiurkowatym/zową Fistułam / różczki z korzonków przykładáiąc rozßérzáią. Diosc. Fistulam.

Swieżégo tego źiela sok przećiw smrodliwym á gnoistym vßóm / dobrze pusczáć/wyczyśćia y goi. Vßom.

Cap. CCCXXXXV.

STAPHIS AGRIA, STAphis Syluestris, Vua tamina, Brionia nigra, Pedicularis, Pedicularis herba.

Aptékárze tèż zową Staphis Agria.

TO źiele podobné mácicy winnéy płonnéy/około listków ząbki/ rozczki proste / miękkie / czárné/ kwiatek iáko Glastum : Naśienié ná trzy gránié/chropáwé/podobné

dobné nászéy Tátárce iedno podlugowátszé/ czarné ná wiérzchu/ wnatrz białé/ smaku bárzo ostrégo á kasáiacégo.

Ziarná tego ziela/ dziesieć álbo pietnaście ziarn/piiac w wodzie miodowey/ rzeczy plugawé flegmisté/ wywodzi wrácaniém/ ále wypiwszy trzebá pochodzić dobrze. Diosc.

Wrácánie

Nátárwszy tego naśienia z oleiem/ dobrze pomázowáć przeciw zbytności wszy/ tákże przeciw świérzbóm y wszelakiey szpá tności skóry. Dios.

Wszam. Swierzbom. Masucatoriū.

Zuchaiac té ziarnká/ wielką flegmę z vst wywodzą.

Przećiw boleściam w zebiéch náwárzywszy z octem/ płokáć. Dioscorides.

Zebom.

Puchnienié dziasł/ tákże wárzac w octcie/ płócząc oddala.

Dziąsłom.

Ná krosty y rány w vstach/ y ná wárgach/ z miodem nátłukwszy/ przykłádáć.

Vrestam. á wárgach.

Cap. CCCxxxxvj.

STECHAS ARABICA, Sciolobina.

Kocánki Arábskié.

APtékárze y niektórzy Doktorowie zową Stechados, áno ma bydź mówiono Stechas: bo Stechados iest genitiuus casus od Stechas: są to kwiatki podobné bárzo kwiátu Konikowému/ który rośćie ná łąkách: zową ten kwiat Arabskim/ iż ij tám napiérwéy náleziono/ y téż Arabskié té kwiatki nalepsze: á wszákże prócz Arábiiéy/ tedy dosyć we Włoszéch po górách/ liśćié ma iáko trowá álbo Máciérza duszka: iest ten bárzo kwiat przyiemnie wonący z ostrościa nieiaką. Dla tego Galen. 8. S. pisze/ iż smak Stichazu iest nieiako gorzki z cierpnością miérną złożony.

Mesuę kładźie ciepłé w piérwszym stopieniu/ á wysuszáiącé w wtórym.

Diosc. lib. 3 cap. 28. Stechas bárzo pomaga przećiw wszystkim niedostatkóm w pierśiach/ iako y Izop/ á to piiąc wárzoné. Pierśiam.

Purguie téż żywot/ wyćienczą/ ociéra wnątrz y zwiérzchu/ wszytko ciało posila. Purguie.

Purguiąc wywodźi kolerę czarną y flegmę/ wyczyśćia głowę/ á zwłaszczá mózg/ y żyły suché/ strony zową/ y wszystki nárzedźia smysłów/ tak wnętrznych iako y zewnętrznych. Mes. Kolerze. Głowie. Stronam.

Przećiw wszelakim niemocam źimnym/ káżdym obyczáiem dáiąc/ bárzo wielką pomoc czyni. Mesuę. Niemocam źimnym.

Oleiek Stechazowi/ posila mózg w głowie/ y wszystki strony zágrzéwáiąc y ożywiáiąc. Me. Oleiek Stechadis.

Przećiw padáiącey niemocy/ y záwrácániu przed oczymá/ tedy z octem/ który czynią z scille/ to iest/ z cebule Włoskiey/ lékárstwo bárzo szláchetné. Mesuę. Záwrácániu.

Przećiw zatkániu wątroby/ śledźiony/ y wszystkich wnętrznośći/ tákież zakáżeniu w nośie/ dobrze dawáć. Mesuę. Śledźionie

Oddala boleśći/ któré bywáią w stronách/ w stáwiech/ y w káżdym członku/ párząc/ kadząc/ przykładaiąc. Stáwom.

Cap. CCCxxxxvij.

STECHAS CITRINVM, Aurelia, Amarantus Galeni, Heliochryſos Dioſc.

Kocánki żołté.

FVchſius dwoie Amarantum wypiſuie/ ktorć od miłości/ á od kwiátu zową ziele miłości/ á po

Láćinie/ flos amoris, kwiát miłości. Jedno Amarantus żołtégo kwiátu/ korzonki żołté/ o ktorym Theophraſtus piſze: Iż gdy kto w wiencu żołtych Kocánkow chodźi/ tedy mu láſkę/ miłość/ przyiaźń/ y wdźięczność czyni v ludźi. Drugi ieſt Amarantus, to ieſt/ flos amoris, czérwony álbo brunatny/ ten po polſku zową Szárłatek. A ieſt owo ziele piękné/ z ktoręgo kwiátu czynią wience zimie/ á trwáią záwżdy w ſwéy brunatności: o tym tákież piſzą/ że kto chodźi w wiencu Szárłatowym/ czyni mu wdźięczność v ludźi/ á ten ieſt kwiát práwy miłości/ flos amoris.

Kocánki żołté ſą mocy mierney/ zágrzéwáią mniéy niż Piołyn: dla tego gliſty w żywocie morzą/ pláſtr z niego czyniąc á przykłádáiąc: tákież piiąc czyni: w głowie złé wilgości trawią.

Leonardus Fuchſius w ſwéy práktyce zowie Stechas citri, Heliochryſon. A podobno iż ták/ bo Dioſc. lib. 4. ca. 55. wypiſuie Heliochryſon témi ſłowy: Liſtki ma cienkié/ rzadkié/ ogankę w koło roztoczoną/ ktora ma kwiatki złotéy bárwy/ á rozczki w ogance iákoby groná iágodek ná ſwych ſzypułkach: á to wſzyſtko ieſt w Kocánkach żołtych. Leonardus tákże in ſuis Thom.

Są też Kocánki białé álbo z białą przyczérwienſzym: tych nie wypiſuie żaden/ álbo iż ich niémaſz w onych ſtronách. Wſzákże ia mnimam/ że máią táką moc/ iáko y żołté: á zá to mam/ iż to práwy flos amoris, kwiat miłości/ dla iego wdźięczności.

Cap. CCCxxxxviij.

STRACIOTES AQVAticus, Dioſco.

DIoſcorides lib. 4. cap. 96. zowie to ziele Straciotes wodné/ iż po wodách pływa/ á rośćie niewypuſczáiąc żadnégo korzenia w źiemie/ ma liſtki podobné iáko

Rozchodnik máły / ktory po murzech álbo ná skálách roście / máluchno większe.

Ochładza. Ma moc / pisze Diosco. záziębiáiącą / dla tego piiąc to źiele vstanawia cieczenie krwie przez vryne z nérek.

Sadzelom Ranam. Zapuchlinam. Zápalenie w sádzelach / w ránách / piekielne ognie / zapuchliny z wrzodu / z octem winnym przetłukwszy przykłádáć / mocno rospądza. Dios.

Cap. CCCxxxxix.

SVCCISSA, PRÆMORSA, Morius Diaboli.

S. Piotrá źiele, Komoniczá, álbo S. Piotrá łyśiná.

TO źiele z łáciińskiego zową Czártowe gryźienie / iż gdy odroście / pospolićie bywa zewsząd ogryźione: A dla tego pospolity lud ma zá to / áby Czárt zayźrząc pomocy tego źiela ludzkim niedostátkom ogryzał ie / żeby go nieznano / y nie pożywano.

Ma to źiele liśćie podobne Bábce / rożczke okrągłą przyczérwieńszym ná lokćiu / długdy wietszą / kwiatek z czérwoną brunátny / korzen czarny ogryźiony / rośćie ná mieyscách płonnych / ná przyłogách / łąkách / górach / w chróśćiech.

Natura. Jest to źiele bárzo gorzkie / á to iż iest ćiepłe / a wysuszáiące: ztądże ma moc / bolączki ogniste / (zową carbunculos) trawić y zbiérać / tákże goić / a źiele to źielone stłukwszy y przykłádáć: álbo zwierciawszy / przykłádáiąc: ná tóż to źiele bárzo pożyteczne / á to wárząc w winie á piiąc.

Máćicy. Korzeń wárzony w winie / ábo ták sam gryźiony / boleśćiam pániam / ktore miewáią w máćicy / śilno mocno pomaga.

Cap. CCCL.

TANACETVM, APIVM rusticum, Partemii 2. Sponsa. Matricaria media, Herba S. Mariæ, non est tamen Ambrosia, Artemesiæ species.

Wrotycz.

TO źiele iest rodzay Bélice / ktorą Dios. zowie Chrysantemō, álbo Serpillum maius, ktora powieda rośćie przy morzu: znáią pospolićie ludźie Wrotycz.

Pechérzu. To źiele bárzo pomaga boleśćiam / ktore bywáią w pechérzu / dáiąc soku z winem pić dragmie dwie.

Biodram. Przećiw boleśćiam w biodrách / nátłuc z octem á z sádlem y przykłádáć / y dáć stać do trzećiego dniá.

Kadźić dźiećiątko dobrze z tym

tym zielem / dla wszelákich złych przygód/ też dziecie czyni wesolé.

Niemcy to ziele zową Wurmkraut/ iákoby chrobácze ziele/ bo dáiąc nasienie/ które są kwiatki/ tedy chrobaki w żywocie dziećię zabiia y wypadza. Nie iest Wrotycz Ambrosia/ iáko pospolicie mówią Aptekárze: bo Ambrosiiey niémász w nászych stronách / á Wrotyczu dosyć: w Kápadociiey rośćie pospolićie Ambrosia.

Cap. CCCLI.

TAPSIA, FERVLAGO syluestris.

Ferulá.

TApsia ziele iest podobné zielu/ które rośćie przy wodách y przy błoćiech/ á zową ie Swinią wszą: ia mam sobie zá to / iż tá Swinia wesz iest Tapsia, abowiém wszystki wypisánia ma / które wypisuie Diosc. li. 4. c. 150. o Tápsiiey / ták pisze Dios. Tapsia podobna iest Feruli / á Ferulá práwie táka/ iáka Swinia wesz / żem ia vyźrzawszy we Włoszech Ferule/ tedym mnimał być świnią wesz/ áż mie náuczono że iest Ferulá. Rózge ma y listki iáko v Kopru Włoskiego / ná wierzchu ma ogáneczki / ná káżdey rózdze kwiatek przyżółtszym/ nasienie płáskie / korzeń wielki biały : á to zostáwiam rozeznániu náuczonym. A wszakże to sie nie zgadza / iż niéma ták wielkiego korzenia/ z ktorégoby miał sok iáko kliy wychodzić: á też Swinia wesz nie purguie : y owszem ktoby ią brał / puchline zabiia/ iáko to często w bydle widamy.

Zbiéráią sok z Tápsiiey rozmáitémi obyczaymi / iáko pisze Dioscorides.

Ale iż to ziele nie tylko pożywáiąc/

wáiąc/iáko piſze Dioſc. li. 6. c. 33. ále też zbieráiąc obrażá. A ták nie rádze go nikomu pożywáć/ y owßem nic o nim nie wypiſze/ tylkom ie piſał dla znánia.

Cap. CCCLII.

TAPSVS BARBATVS, Verbaſcum, Candelaria, Candela regis, Phlomos, Lichnitis, Thryallida, ſylueſtre Verbaſcum.

Dźiewánná.

DIoſco. lib. 4. cap. 99. in fine capituli ták wypiſuie: ma liśćie Dziewánná koſmáté iáko Szálwia / kwiát żołty / iáſniący iáko złoto / rózgę wyſoką: tákież y drugie wypiſuie czworákie/ álbo pięciorákie. Ale to ták wyrozumieć ſnádniey: Verbaſcũ ieſt/ iedno niſkie / ćienkie/ niemáiące dáley łokćia rozczki/ á to dwoie/ iedno białe / á drugie żołte / oboie zową máłą Dziewánną: trzećia ieſt/ żołty kwiat máiąca/ liśćie iáko v Broſkwie koſmáté. Záśię Verbaſcum álbo Lichnitis ieſt/ które ma rózgę długdy ná trzy łokćie/ álbo ná cztéry / á tá dwoiáka: z białym kwiátem zową mężczyzná / druga z żołtym / zową żenczyzná/ tém ia wßyſtki w Polſcze ná rożnych mieyſcách widał. Jeſt też Verbaſculũ białégo y czérwonégo kwiátu/ które zowiemy Phylorozká.

Korzeń máłych Dziewánnek / ieſt ćierpniący á śćiągáiący: dla tego przećiw biegunkam białym zową diareas, dobrze pić w czym kolwiek ile drágmá záważy. Dio. — *Biegunkom.*

Tóß korzenie bárzo pomaga wárząc ie á piiąc przepukłym / ſkurczonym/ zbitym/ ſtłuczonym/ ſtárym á dawnym kaßlom. Dioſ. — *Przepukłym. Skurczonym / Zbitym/ Kaßlom.*

Przećiw ćiężkim boleśćiam w zebiech / wárzywßy te korzenie płokáć. Dioſco. — *Zebóm.*

Włoſy czérni wárząc á myiąc Dziewánną/ która żołto kwitnie: wárząc liśćie á czyniąc z tego pláſtr / dobrze przykłádáć ná napuchłé mieyſcá/ á zwłaſczá zápuchnieniu oczu / y zápaleniu. Dioſcorides. — *Włoſy czérni. Puchlinie Zápaleniu.*

Z miodem nátłukwßy liśćia / dobrze przykłádáć ná Cancri, y záſczérzoné bolączki / które vmartwiáią członki. Dioſco. — *Cancrõ.*

Przećiw Niedźwiatkowému vkąßeniu/ tákież przykłádáć. Dźiewánny wielkiey poſpolitéy / liśćie bárzo pomaga nátłukwßy / álbo proſto przykłádáiąc/ przećiw opárzelinam / tákież ſpaleniu / y inßym tym podobnym niedoſtátkóm. Dioſco. — *Niedźwiadkom. Opárzeniu*

Párzenie

Hemoroidom. Párzenie w winie/ w którym liście Dźiewánny wárzono/ bárzo boleściam w Hemoroidách pomaga. Plinius.

Tákież sámém liśćiém okłádáć po stolcach: wárząc też w wodźie/ dobrze przykłádáć przećiw boleściam w śiedzeniu/ które czynią chćiwość ná stolce/ Tenasmon zowią. Boleśći w stolcách.

Cap. CCCLIII.

THYMVS, THYMON.

Dźięćielnicá, po polsku téż Aptekárze zowią Thymus.

Jest Thymon źiołko iáko chróśćik ogánisté/ dwoiákié: iedno Thymon czarné/ drugié biáłé/ podobné iest máieranowi/ iedno iż mnieysze listki ma/ piekné źiołko ogánisté/ z którégo pczoły zbieráią miód naszláchetnieyszy miedzy wszystkimi miody. Theophrastus lib. 1. cap. 2.

To źiele mych czásów/ ienom ná iednym mieyscu w Polscze potráfił/ v Jego Mośći Páná Woiewody/ á Márszałká Koronnégo/ Páná Jana z Dąbrowice ná Zamku w ogrodku ná Kocku.

Plinius lib. 21. cap. 10. Thymi dwoiáki rodzay/ biały y czarny/ kwitnie czásu nawietszégo dniá Czérwcá. A gdy dobrze kwitnie/ znák obfitośći tego roku miodu/ deszcz káżdy y niepogody obrażáią ij: naśienie iego ták málé/ że téż nie może bydź náleźiono.

Tego źiołká owce pożywáiąc obfité mléko dáią/ wełnę ćienichną/ szláchetną. A ztądże iest/ czemu w onych stronách ták roskoszné wełny/ iż trawy są roskoszné bydłu/ którémi śie czyścią y wychedażáią.

Paulus pisze: Thymus iest przyrodzenia gorącégo/ y wysuszáiącégo w trzećim stopieniu: dla tego kliowáte/ grubé/ wilgośći wyćiencza y drobi. Nátura.

Dioſco. lib. 3 ca. 29. Thymus przyprawiwszy z octem á z solą/ á piiąc ták/ wywodźi przez stolce zbytnié plugáwośći flegmisté. Flegmam.

Tákież wárząc Thymű z miodem/ bárzo pomaga dycháwicam/ kaszlóm ćieżkim/ flegmy grubé z pierśi wyrzucáiąc. Dioſco. Dychawicy Kaszlu. Flegmie.

Tákże ij przyprawiáiąc z miodem/ wypądza chrobaki z żywotá: pániam mieśiące pobudza: łożyská/ które niechcą sámé przy porodzeniu wyniśdź/ wyćiąga/ łátwie porodzenié czyni/ ták iedząc. Dioſco. Chrobakom. Mieśiącom. Rodzeniu.

Plugáwośći flegmisté/ które chrá- Plugáwośći flegmistéy.

chrápią w pierśiách/ z miodem pożywáiąc wyrzuca. Diosco.

Puchlinie. Opuchliny niedawne/ y káżdé wzdymánie/ nátluc z octem winnym/ y plastrem puchline okłádáć. Diosco:

Vrynie. Vryne pobudza/ sztuki krwie spiekłéy/ w którymkolwiek mieyscu bedą/ z miodem tákże biorąc/ wyrzuca. Diosco.

Sadzelom y krostam/ zowa Thymos. Sádzele y krosty/ które zową imieniem tego źiela Thymos, które bywáią przy mieyscách táiemnych niewieśćich/ zową ie též brodawkámi/ przykłádáć z octē/ goi. Diosco.

Biodram. Przećiw boleśćiam w biodrách/ álbo dnie/ nátluc tego źiela z mąką ieczmienną/ ná plastrze przykłádáć. Diosco.

Oczom. Słabym oczóm/ iedząc w pokarmiech bárzo pomaga Thym⁹, náde wszystko bárzo zdrowé to źiele czyniąc iuchy/ przydáwáć do korzenia/ ieść z chlebem/ y wszelákim obyczáiem pożywáć: kto nie może mieć Thymum, tedy ná mieysce tego Cambr bráć może. Dioscorides.

Oczy oświéca. Plinius lib. 21. cap. 21. obóy rodzay Thymi bárzo ku oświecániu á iásnośći oczu pomaga/ ták w pokármiech/ iáko w lekárstwách pożywáiąc: ná stáre dáwné kászle/ przyprawiáiąc z solą á z octem/ wywiedźie/ á ták pożywáć.

Kászlu.

Ránam. Rymam. Przećiw ránam w gárdle/ zástárzáłym rymā y kátárrusóm/ które czynią w pierśiách rány/ ná tluc Thymum z gorczycznym naśieniém/ y przykłádáć ná skórzę przećiw zránionym mieyscam.

W pierśiách boleśćiam. Tákże boleśći w pierśiách/ iáko w Pleurze/ boleśći zá plecámi/ álbo około ośierdźia/ bráć z octem á z miodem przyprawiwszy/ tymże obyczáiem dáwáć tym/ którzy odstepuią od rozumu/ tákże przećiw padáiącey niemocy. Plinius.

Zápomniátym.

Cap. CCCLIIII.

TITHYMALIS, Tithymalus, Lactaria herba, Capraria herba.

Romanowé źiele.

TO źiele/ piſze Diosco. lib. 4. c. 159. iest rodzáiu śiedmiorákie⁹.

1. Rodzay. Pierwszy rodzay iest/ który zowa Characias, ten rodzay wypisáliśmy w kápitulum Catapucia, po Polsku Skoczek/ á zowa meżczyzną.

Drugi

2. Rodzay. Drugi rodzay iest żeńczyzná/ który też zową Mirtides, iż ma liśćki podobné Mirtowi/ á Mirtus iest iáko Krużyná.

3. Rodzay. Trzeći rodzay zową Tyntymalida/ iákby rzékł/ źieliczko Romániśczá/ iż iest małé źiele/ mléko wypuśczá iáko Romanów wielkie.

4. Rodzay. Czwarty rodzay Helioscopos, iákoby po polsku rzékł/ obracáiący śie zá słońcem. A ten rodzay wypisáliśmy w kápitulum Mirach solis.

5. Rodzay. Piąty rodzaj od podobieństwá Cypressowégo drzewá/ iż ma liśćki podobné Ciparias. Ten wypisáliśmy in Esula.

6. Rodzay. Szósty rodzay od wielkośći gáłązek/ które twárdźieią ná drzewno/ zową Dendrodes, iákoby rzékł gáłęźisty/ drzewniány.

7. Rodzay Siodmy Platophyllos, iákoby rzékł szérokiégo listá/ iż ma bárzo list széroki.

Piérwszy rodzay wypisáliśmy iuż: Wtóry rodzay zową Mirtites, ten ma list źielony/ iáko Mirtus, ále przydłuższym/ iáko Laureola, to iest chróśćik/ podobny Bobkowému drzewu w liśćiu.

A to źiele iest Tintimalus, Romanowé źiele.

Natura. To źiele iest gorącé y wysuszáiącé w trzećim stopniu/ wszystko to może iáko Skoczek mnieyszy: dla tegż wrácánie pobudza y stolce/ ále z ćiężkośćią: liśćie/ korzenie/ y naśienie ilé v grochu.

Trzeći rodzay/ który iest podobny Mákowi/ bo ma ziarnká/ rośćie przy brzégach morskich: z tego też chowáią sok/ list/ korzeń: tákże ma moc iák y piérwszé.

Czwarty rodzay wypisáliśmy z iego mocámi/ w kápitulum Mirach solis.

Piąty y szósty rodzay/ wszystki iż máią iednákie mléká/ też máią iednákie mocy/ purgowáć/ wrácánie czynić/ á zwłasczá w puchlinách. A wszákóż z témi źioły nie trzebá iákóżkolwiek prosto szermowáć/ iedno piérwéy przyprawiáć mocząc w octćie/ w mléku/ przez śiedm dni/ á przydáwáć rzeczy/ któreby pośiláły serce/ żołądek/ wątrobe/ śledźione/ y insze członki piérwszé.

Cap. CCCLV.

TORMENTILLA, Heptaphylon.

Kurze źiele.

ZAdnym obyczáiem niechcą temu wierzyć/ áby kurze źiele násze było Pentaphilon, to iest Piećpercyc. Bo niczego nie ma podobnégo ku wypisániu Piećpercyc. Niektórzy też piszą/ Tormentillam bydź Bistortam: ále Bistorta iest insze źiele/ od Kurzégo źiela/ iákośmy nápisáli w kápitulum Bistorta, w tym omyleniu iest Pandectarius y Auctor Ortuli sanitatis, Stephanek też nie opuśćił swych mistrzów. Znáią pospolićie wszyscy Kurze źiele/ niepotrzebá go wypisowáć.

Doświádczoné lékárstwá są té Kurzégo źiela: ma moc goiącą/ á śćiągáiącą/ stuláiącą/ pośiláiącą/ á to z swégo złożenia/ które ma ćierpnącé á suché áż w trzećim Natura.

ćim stopniu/ma też nieco zimności wodnéy / á ćiepłośći powietrznéy/ á ztądże posila serce / iáby odpądza: dla tego dobrze ieden nápisal / że iest ßláchetné lékárstwo przećiw powietrzu morowému / á to piiąc proch z Kurzégo ziela/sam ábo z inßemi rzeczámi / ktoré też pomagáią przećiw powietrzu.

Biegunce. Przećiw czérwonéy biegunce dáwáć prochu Kurzégo ziela / z Bábczáną wodką/álbo lepiéy z sokiem zágrzawßy.

Pławóm. Przećiw pławam zbytniém pániam / dáwáć pić w wódce Bábczánéy/á záśie wárząc proch w wodźie dżdżowéy/álbo stalowéy/ przydawßy ßpiki/ á w tym maczáiąc gębkę/przykłádáć ná tá iemné mieysce/ tákże może okłádáć żywot.

Niepłodności. Pániam ktoré nie są płodné/ tedy wßelákim obyczáiem dobrze im tego ziela pożywáć prochu/ piiąc/wárząc z korzenia/czy niąc tránk z cukrem á z octem/ábo w winie piiąc/ plastr/ nátłukwßy okłádáć żywot.

Y to náostátek przypisuie / że náße Kurze ziele polskié / może bydź porownáné ze wßystkiémi ziólmi nadrożßémi zamorzkiémi: ztąd znáć iego wielką moc / iż gdy włożyß do mięsá wrzącégo/ tedy sie zewrze w kupę/ ieno przytym trzebá iednéy ßtuki/ ktorégo ia nie wypisuie / aby sobie ludźie nie czynili złośći.

Fuchsius ex Sentētia Apulegij. Nogom. Kurze ziele stárté z oliwą / pomázáć bolące nogi / do trzećiégo dniá przestánie ból.

Cap. CCCLVI.

TRIBVLVS MARINVS, Tribulus aquaticus, Bucephalon.

Wodny Orzech.

Wodny Orzech ktory w wodźie rośćie/ tylko z wody ogánéczkę vkázuie / á liśćie ćierniste w wodźie ma/rózgę mießa v wierzchu niż v ziemie: ma też nieiákie listki osobné/podobné kłosowi zbożnému: ma moc ćierpnącą y śćiągáiącą/ á záźiębiáiącą: dla Natura. tego przećiw káżdému zápaleniu á zwłaszczá w wrzedźienicach/ná tłukwßy / ná plastrze przykłádáć z miodem: tákże pomázywáć w vśćiech rány/á zwłaszczá około ieżyczká w gárdle: tymże obyczáiem rány y krosty w dźiąsłách/ pomázuiąc goi/y wyczyśćia wßytki nie

Zápaleniu wrzedźienic. Ránam y krostam w gárdle y w dźiąsłách.

ki niedostatki. Dioscorides.

Oczom. Sok też dobrze czynić á z miodem przyprawiáć / y pusczáć ná oko bolące / czérwone / zápalone. Dioscorides.

Kámieniu. Tenże sok wyżęty piiąc / łamie kámienie / ták w pęchérzu iáko y w nérkach. Dioscor.

Powietrzu morowe[o]. Przećiw iádowitému powietrzu morowému / dobrze pić z wi nem.

Pchłam. Pchły gubi z domu / wárząc to ziele / kropić po domu. Pli.

Plinius lib. 6. Tákże Tribulus rośćie tylko w wodách: sok tego Oczóm. ziela bárzo dobre lékárstwo ku ośwyécieniu oczu: á przydáie / że y korzeń tegż ziela od człowieká chodogo bráiny / á tłuczony dobrze Wrzodóm. przykłádáć ná Swinie wrzody pod gárdłem.

Guzóm. Naśienie przywiezuiąc ná guzy twárde / podobne brodawkam: ná skurczenie żył / wygaia.

Cap. CCCLVII.

Trinitatis herba,

Viola inodorata, Iacea,

Wdówki, Brát y Siostrá, Fiołki ná poły modrè y żółtè.

TO ziółko ábo kwiatki ie[o] zową z Láćińskieg potroyny / to iest Trinitatis, iż ma kwiatek podobny Fiołkowi ná którym są listki troiákie / modre / żółte y białe: pospolićie to ziele káżdy zna / bo czynią z niego wieńce / śliczny kwiatek ále nie wonny / rośćie ná rolách / przylogach / ále iuż dziś w ogrodziéch pospolićie máią.

Natura. Ma to ziele tóż przyrodzenie

iáko y Żywokost / śiłe ma drobiącą / wysuszáiącą: dla tego dycháwicznym / máiącym ná płucách bolączki álbo w pierśiach / bárzo pomocne. Dicháwicy Ná pierśiach bolączkom y płucach.

Też dźiatkóm które máią podágrę / bárzo to ziele pomocne / á to wodkę z niego czyniąc / pić. Podágrze dźieciom.

Przećiw świerzbóm y wszeláki m párchóm ná skórze / skrobióm / y káżdému skóry oszpáceniu / pomázowáć sokiem. Swierzbom / Párchóm.

Rány goi mocno y sádzele wrzedliwe iáko Żywokost. Ránam / sadzelóm.

Cap. CCCLVIII.

Trifolium, Triphilon, Oxytriphilon, Flaura, Trifolium odoratum, Medion.

Konikow rodzay.

Jest chróścik ná łokćiu długi / rózczki ma ćieniuchné / czarné / mocné / zewſząd tarniſté ſzypułki / ná których końcu ſą liſtki trzy / podobné drzewu które zową Lotus, v którego liśćié iáko v Konikowégo źiela / które rośćie ná łąkách: liſtki té z przodku gdy ſie roſpuſczáią / Rutą woniáią / á potym gdy iuż doſtoią / tedy przykro woniáią iáko kliy: kwiatek ná rózczkách rośćie brunatny / náśienié koſmáté / przy iedney ſtronie dłużſzé / iákoby záoſtrzoné / korzonek ma ćienki / długi á mocny.

Paulus 7. Mediiey źiółká korzonek / od naśienia różną ma moc / bo korzen ma moc ćierpniącą á záſtánawiáiącą: dla tego fluxy y káżdé biegunki vſtánawia: tákże pániam zbytnié vpławy. Záśie naśienié pobudza pániá mieśiące / bo ma náture bárzo ſubtélną á drobiącą y śiekáiącą. (Náturá. Biegunkom. Pławóm. Mieśiacóm.)

Dioſcorides. Liſtki y naśienié tego źiela / dobrze pić przećiwko pleurze álbo boleściam w pierśiách / á to / naśienia trzy / á liśćia cztéry drágmy piiąc. Tákże przećiw vryny rzezániu álbo niepuſczániu: tákże pádáiącéy niemocy: tákże zatchnieniu niewieśćich mieyſc / y przećiw opuchlinam á wodam zá ſkórą / tákże ku wywiedzieniu mieśiąców. (Boleśćiam w pierſiach. Vrynie. Niemocy pádáiącéy. Opuchlinom. Mieśiącóm.)

Przećiw wężowému vkąſzeniu / y wſzelákiému iádu / dobrze liſtki ſtárté w octćie miodowym który z miodē przyprawuią / pić. (Wężowé vkąſzeniu.)

Przećiw tercyanie / dobrze dáwáć pić trzy liſtki z winem / tákże trzy źiarnká naśienia / á kwártanie czteéry. (Febrzóm.)

Dźiwną rzecz piſze Dioſkorides / czemu ſie y Galenus dźiwuie: iż gdyby kto od węża vkąſzony / to źiele ná ráne kładł / náparzáiąc / boleść wnet z rány zginie / y ráná ſie zágoi. A ieſliby kto potym náparzał tym źielem choć we zdrowiu ćiáło / álbo ku którému inſzému pożytku / tedy záś poczuie boleść ćiężką táką / iáką ten miał którégo wąż vkąśił.

O tym źielu piſze Plinius li: 18. cap. 35. iż gdy ma bydź niepogodny czás / tedy ią vkázuie liśćié oſtrożywſzy y obroćiwſzy ſwą cudnoſć w gruboſć.

Plinius libr. 26. cap. 8. Téż piiąc to źiele z winem / łamie kámień: á korzenié piiąc dwie drágmie / opuchnienié moſzen ſpądza. (Kámieniu. Opuchnienié moſzen.)

Cap.

Cap. CCCLIX.

TRIPOLIVM, PSICHEN, Calumniaris.

Tego źiela skórki mniémáią niektórzy być Turbith, który témi czásy máią w Aptékach, ále sie ná tym mylą: bo Turbith są skórki drzewá podobnégo Mirtowi, á to Tripolium iest źiele nie drzewo.

ROśćie to źiele / pisze Dioscori. lib. 26. cap. 8. nád brzégámi morskiémi / gdźie flagi niegdy dochodzą y odchodzą / áni ná suchym áni ná mokrym mieyscu: listki ma podobné Láktuce polnéy / którą Plinius zowie Glastum, to iest / liśćie ma iáko Kobeli sczaw / gesté / miąsszé / różczká ná piedźi / która sie ná wiérzchu rozdźiela: tego źiela kwiát / rzecz dźiwna / iáko pisze Dioszkorides / troiáki przez dźień bywa / z záránia bywa biały / w południe modry / á wieczór przyczérwień szym: korzeń ma biały woniáiący / smáku ostrogorzącégo.

Natura. Paul. 7. Korzeń ma zápaláiący w trzecim stopniu / tákże ostry.

Korzenia tegż źiela piiąc dwie drágmie / mocno wyćiąga wody z zaskórza / iákié w opuchlinách bywáią / przez stolce: tákże czyni y przez vryne. Dioscorides. Opuchlinie.

Téż bárzo to źiele przećiw iádóm pomaga: dla tego w lékárstwá które czynią przećiw iádóm / przykładáią. Iádóm.

Cap. CCCLX.

TRITICVM, FRVMENTUM, Pyros, *Pszenicá.*

PSzenice / y iéy rozmáitośći źiarn / tákże kiedy / y gdźie ma być śiana / á iáko wiele aá iednym stá iániu / iáko trwa do pięćidźieśiat lat. Wszystko to wypisuie obficie Plin. lib. 18. cap. 7. 8. 10 17. Tám té rzeczy może czćić komu trzebá: ia tu tylko wypisuie to / co sie dotycze z strony lékárstwá.

De differentia frumentorum pisze Teophrastus lib. 3. cap. 1.

Paulus 7. Pszenicá iest źiárno

zboża / nasze ciało zagrzewaiąca w pierwszym stopniu / suchości albo wilgotności niemaiąca iawney: dla tego prawie zgadza sie z kompleriią człowiecza: á przeto powieda tenże Paul. lib. 1. ca. 78. Żywność czyni bárzo mocną w ludziach / á to czyniąc chléb z niey według spráwy piekárskiey rządney / vkiśániém á przysaláiąc: bo táki chléb nie miewa żadnego zászkadzánia ku trawieniu / y łátwiému w krew przemienieniu: tákże też y násze piwo czyni / które słusznym obyczáiem á rządnym z Pszenice czynią piiąc. etc.

Dioscorides li. 2. cap. 77. Pszenicá surowa iedzona w ziárniéch / trudno bywa strawiona: á co gorzey / okrągłe glisty w żywocie rodzi. (Mnoży glisty.) Dla tego mátki źle czynią / które dáią prażmá z Pszenice dziecióm / á nie tylko prażmá / ále y nowé krupy Pszeniczne tákże rády czynią dziecióm / y stárzy trudno ie trawią: á krotko pisząc / iedząc w ziárnie Pszenice / nie iest słuszny pokarm / iedno chlebem naszlachetnieyszy.

Ziárná Pszeniczne żuchane w vściech / czyniąc z nich plastrzyk / przykłádáć ná zápomniálego psá vkąszenie ráne. Diosc. (Psá zápomniálego vkąszenie.)

Mąká z Pszenice / któraby miáłá trzy látá / zmieszawszy z sokiem Bielonowym / dobrze przykłádáć ná wzdymánie trzéw / tákże puchnieniu żył suchych álbo stron: tákże przeciw fluxom / álbo rymam dobrze przykłádáć. (Puchnieniu / Fluxóm / Rymóm.)

Piegi táką mąką przyprawioną z octem / który czynią z sokiem winnym / zową acetum mulsum, wyczyścia wyciéráiąc. Diosc. (Piegóm.)

Otreby Pszeniczne wárząc w mocnym octcie / á cieplé przykłádáiąc / trędowáciny / y insze zmázy podobné / spadzą. Diosc. (Trądóm.)

Bolączki álbo wrzedzienice / które sie nowo poczynáią / tákże témi otrębámi okłádáiąc odwilżáią sie. Diosł. (Bolączkóm.)

Otreby ták też wárząc w wodzie / w którey pierwey rutę wárzono / dobrze z niémi okłádáć opuchłé pániam piersi po porodzeniu. Diosc. (Piersiam.)

Tákże dobrze przykłádáć przeciw vkąszeniu wężowému: tymże obyczáiem przeciw morzeniu w żywocie y w trzewách. Diosc. (Wężowému vkąszeniu.)

Kwás który czynią z mąki Pszeniczney / wyciągáiąca y zágrzewáiąca moc ma / tákże rozrzucáiąca: dla tego modzele ná pietách / ná pálcách / dłoniách / spądzą: tenże kwás z solą przyprawiáiąc / guziki zá vchem / álbo pod gárdlem odmiękczą. Diosc. (Modzelom.) (Guzóm zá vchem.)

Mąká Pszeniczna trzyletna / z octem álbo z winem przyprawiáiąc / dobrze przykłádáć dla káżdégo niedostátku / który przychodzi z vkąszenia wężowégo. Diosł. (Wężom.)

Mąke wárząc Pszeniczną / á czyniąc iáko kláistr / dobrze iéy pożywáć przeciw plwániu krwią / dáiąc łyszkę / ábo w polewce ieść. Dioscorides. (Krwią plwániu.)

Przeciw kászlániu y ochrapieniu gárdłá / álbo okrostáwieniu / wárząc mąkę Pszeniczną z Miedem á z másłem / á ták pożywáć. Dioscorides. (Kászlu.)

Przeciw bolączkam y wrzedzienicam zápalonym / tedy z wodą (Zápalonym bolączkom wrzedzienicom.)

woda miodową mąke przewárzywszy / ále lepiéy z rózynkámi / wybrawszy ziarnká z rózynków. Diosc.

Wrzodóm. Chléb tákże biały wárzony z wodą z rózynkámi / á przetłukwszy / chociá też nie wárząc / wrzody odmiekczą y ochładzą. Dio.

Biegunce. Chléb stáry á zeschły pszeniczny iedząc / biegunki zástánawia / á tym lepiéy gdy ij rzeczámi zástáwiáiącémi posypuią. Diosco.

Oblicza ospácieniu. Liszáiom. Stáré mákuły y szpácenié oblicza / iáko liszáie / y tákim podobné / tedy vczynić máść z białégo chlébá / á z lakiem rybnym / á tym plastrem okłádáć.

O Pszenicy szérzéy piszą / Galenus 8. Simpl. tákież li. alimentorum. Auerrois tákież w swoiéy Collig.

Cap. CCCLXI.

Valeriana, Phu, rustica Nardus, agrestis Nardus.

Kozielek.

Znáią pospolicie Kozielek ludzie w Polscze. To ziele Dioscorides lib. 1. ca. 10. wypisuie w kápitulum Phu: áczkolwiek Braseuolus niedowierza / iż nie iest ták wielkié we Włoszech / iáko wypisuie Diosco. ná łokciu / drugdy więtszé: v nas w Polscze / iáko w Krákowie ná Ogrodnikach widałem przy iednéy sadzáwce Kozielek / który był wysoki ná trzy łokcie y dáléy: dla tego Diosco. przydáie / iż w Poncie iest nalepsze. A iż Ponth zárówno z Polską / y iednákiégo niebá: dla tego nász Kozielek práwé Phu Diosco. bo wszystko wypisowánié sie zgadza. A iednák ták wszyscy Aptekárze trzymáią. Plinius lib. 12. cap. 12. tákże wypisuie.

Korzeń tego ziela iest téyże mocy / iáko y Nardus, á táko zágrzéwáiący y wysuszáiący w wtórym stopieniu. Paulus. Natura.

Kozielek ma moc zágrzéwáiącą / dla tego dobrze korzonek iego pić stárwszy z winem ná wywiedzienie vryny / tymże obyczáiem pomaga ná tóż wárząc / á to wárzénié piiąc. Dioscorides.

Mięsiącom. Pániam mięsiące tymże obyczáiem piiąc wywodzi. Diosco.

Piersiam. Pleurze. Pomága też piiąc przeciw boleściá w piérsiach / álbo pleurze.

Rzązáwicy. Przeciw rzązáwicy z winem tákież

táktéż pić/táktéż okłádáiąc.

Żołądku. Przećiw boleśćiam / y záżiebieniu żołądká / tedy pić korzenie z winem: tákże ku trawieniu.

Wątrobie. Przećiw zámuleniu wątroby/ śledziony z źimnéy przyczyny/ tákież dáwáć wino pić / w którymby wárzono to korzenie. Auicen.

Piersiam. Tákże przećiw wszystkim niedostátkóm w pierśiách z winem pić. Auicenna.

Máćicy. Przećiw zbytniém nieczystośćiam w máćicy/ czynić párzenie y czopek/ przykłádáć iáko przy nieśięcach. Auic.

Swierzbóm. Swiérzbóm y káżdému ktory Guzóm. szpácéniu bárzo pomocno / guzy Puchlinie. y nápuchliny ná káżdym członku/ zwłaszcza ná szyi/ spądza przykłádáiac.

Piszą Lékárze / iż gdy Krol Francuski ćiężką boleśćią nóg był źiety/ Elephanciam zową: Łowiec ieden tym źielem Veronika go vzdrowił. A miał ztąd ij/ gdy widźiał Ielenia od wilká obrażonégo wielką rána/ ón Ielen szedł do źiela Weroniki / á ná tym sie vstáwicznie tárl / kładł/ oćiéral/ áż ozdrowiał.

Cap. CCCLXII.

VERONICA.

Przetárznik.

ZIele to zową Veronica, dla známienitéy mocy iego/ ktorą ma w goieniu ran y sádzelów wrzedliwych. Iest to źiele dwoiákie/ mężczyzná y żenczyzná: Veronica mężczyzná iest źiele po źiemi sie śćielące/ ma rózczke ná dwu piedźi/ przyczérwienszym/ kosmátą/ listki podługowáté/ czárné/ zabkowáté/ kwiatki z czérwoná przy brunatnieysze / naśienie w strączykách / korzonek ćieniuchny. Záś Veronica żenczyzná tákże po źiemi sie śćiele / z rózczką kosmátą/ listki okrągłé/ kwiat brunatny ná żołto / náśienie wstrączykach okrągłé.

Náturá. Iest to źiele gorące y suché / znáć z iego wielkiey gorzkośći / śilno á mocnie pomaga ná krwáwé rány / tákże ná sádzeliste rány/ y wrzedliwé.

Cap. CCCLXIII.

VERBENACA RECTA, Peristerion rectum, Crista Gallinacea.

Werbena, Koszyszko Mąż, niektórzy zową Zeleźnik.

SZláchetné źiołko iest Koszyszko/ pisze Plinius li. 25. ca. 9. á w wielkiéy cźći v Rzymiánów było / ktorym dóm y czeladź oczyśćiano / ktorym Feciales, to iest posły/ ktorzy pokóy spráwiáli koronowano/ ołtarze bogá Iowiszá vmietano: przez to źiele wieszczkowie wróżyli/ y wiele inszych rzeczy tym źielem spráwowano. Zową ie tež gołebim źielem/ iż gołebiczki rády w nim śiadáią / niewiasty wiesné czynią sobie z tego źiela wieńce / á ták bolu w głowie vchodzą.

Dwoiáka Verbena. To źiele iest dwoiákie / pisze Diosco. lib. 4. cap. 58. osobliwé mocy máiące/ iedno iest Koszyszko proste / á drugié skłonioné /

álbo

álbo przewrócone: á Plinius rozdziela przez mężczyzne á żenczyzne. Koſzyſczko proſté v Dioſcoridesá / ieſt mężczyzná / y v Pliniuſzá: á Koſzyſczko wywrócone v Dioſc: ieſt żenczyzná y v Pliniuſzá. Rośćie / piſze Dioſco. proſté Koſzyſczko przy wodźie ábo mokrádlách / ná piądź álbo wyſzą rózczke ma gránowitą / liſtki przybielſzym ząbkámi przedźielone / po brzégách z głąbiká wychodzącé / poſpolićie iedná rózczká z korzonká wychodźi / rząd ko by wiecéy: korzonek biały.

Natura. Galenus 8. Simpl. Koſzyſczko ma śiłe wyſuſzáiącą y ćiepłą w wtórym ſtopieniu.

Niewieśćim boleśćiam. Tęż koſzyſczká proſtęż liśćie / z ſtárym ſádłem wieprzowym nátłuczone / á ná boleśći niewieśćich mieyſc przykłádáne / boléść wszeláką odpądzáią. Dioſco.

Ziele wſzyſtko / vczyniwſzy z niego plaſtr / á przykłádáiąc / piekielny ogień odpądza z ſadzelów / tákże wrzedliwé rány ćiało gryzącé / wyczyśćia y vśmierza. Di. — Ogniu piekielnému. Wrzodóm. Sadzelom

Rány ſkula y zlépia / y blizny powodźi przykłádáiąc z miodem. — Ránam. Bliznam. Dioſco.

Tego źiela z ſokiem (piſze Plinius li. 25. ca. 9.) dobrze ſie człowiekowi pomázáć / gdy czego chce vprośić / pewnie vprośi. Miłość y przyiáźn czyni. Plin.

Cap. CCCLXIIII.

VERBENACA SVPINA,

Periſtereona ſupina, Sacra herba, Hierobotanes, Cinimalis herba.

Koſzyſczko żenczyzná, w Ruśi zową to źiele Zeleznik.

MA to Koſzyſczko rózgi długie ná łokćiu / drugdy y wietſzé gránowité / około rózczki liśćié ſą podobné dębowym / ále węzſzé y mnieyſzé / w koło ząbkowáté / ná dół zwieſzone / bárwy przymodrzeyſzéy / ábo czérnieyſzéy / korzeń długi / ćienki / kwiatki przybrunatnieyſzym / máluchné / źiele też ieſt wyſuſzáiącé y ćiepłé w wtórym ſtopniu. — Natura.

Dioſco. lib. 4. cap. 59. Koſzyczko to / bárzo ieſt vżyteczné przećiw wężowému vkąſzeniu / á to piiąc ie / y plaſtr z niego ná ráne przykłádáiąc. — Wężóm.

Przećiw żółtéy niemocy / nátárwſzy drágme liſtków / kádźidłá ile trzy pieniądze záważy / á ták w winie przez czterdźieśći — Zołtéy niemocy.

dni

dni pić ma káżdy / poo tą miarą. Dioscorides.

Tákże przećiw stárym opuchlinam/ábo bolączkam twárdym: tákże przećiw wrzodóm ćieżkim/ czyniąc plastr okłádáć/ plugáwé rány/ wrzedliwé/ tákże przykłádáiąc wyczyśćia. Diosco.

Opuchlinie/ Bolączkom/ Wrzodom.

Przećiw ránam w gárdle / gryzącym ćiáło / tákże po wszystkich vstách/ z winem wárzywszy á płócząc goi.

Ránam.

Plinius lib. 25. cap. 9. tákże Dioscorides piszą : Gdy kto chce mieć gośćie goduiące/wesołé/tedy polać gdźie máią śiedźieć wodą/ w ktoréyby to Koszyszko mokneło / pokropić / bedą weseli gośćie.

Gośćie wesela

Przećiw tercianie febrze / pić tego źiela/ rózczke vrznąwszy do trzećiégo członká od źiemie licząc / wiérzch po trzećim członku / zárzućić : tákże czynić w kwártanié / vrznąwszy do czwartégo członku/ stárwszy dáć pić. Diosc.

Febrze. Kwártanie.

Plinius lib. 20. cap. 5. Koszyszko z bábką słuczoné / goi wszystki niedostátki około palców / á zwłaszczá zánokćice.

Zanokćicam.

Cap. CCCLXV.

VERMICVLARIS, AIZOon minimum, Sedum minus.

Roiownik.

Rośćie po polach / po murzech/po piaskách/ná skáłách/drobniuchno / gesto/ kupámi/ Czérwcá á Máiá kwitnie źiołko.

Wysusza mierniuchno / ále ochładza y oźiąbia mocno.

Natura.

A dla tego ná ogniste bolączki/kolericzné / Eryzipelata zową/ tákież melankoliczné / herpetas, bárzo pożyteczné.

Bolączkóm.

Listków dźieśiec stárwszy / z winem dobrze pić niewiástóm przećiw zbytniému ćieczeniu mieśiącóm.

Mieśiącóm.

Tákież morzeniu w żywoćie / w ielitách pić z winem.

Morzeniu.

Czynią Trociszki z tego źiela/y chowáią ná tákie potrzeby.

Trociszki.

Cap. CCCLXVI.

VIOLA PVRPVREA, Viola nigra, Ion Melau, Viola ſylueſtris.

Fiołki brunatnè, álbo ſádowè, od których Fiołkowa wonia y bárwá ieſt rzeczona. Brunatny Fiołek zową Ion po Grècku, iáko Pòètowie piſzą, od Ion pániéy, którą przemieniłá Iuno w Iáłowicę, téy Ion, Iouiſz roſkazał ná pokarm źiemi rodźić fiołecżki: ále to báśni ſą.

Natura. ZNa káżdy Fiołki / nie trzebá ich wypiſowáć: máią moc chłodzącą y odwilżáiącą / á zwłaſzczá świéże / w piérwſzym ſtopniu.

Theophraſtus lib. 1. ca. 5. Kłádźie różność Fiołków czarnych od białych / á rozumié przez czarné / modré álbo brunatné.

Dioſco. lib. 4. cap. 118. Ochłodzáiącą śiłe máią Fiołki: dla tego Fiołkowé liśćié nátłuczoné / ſámé ábo z ięczmienną máką / bárzo ſą pożyteczné / przykłádáiąc z nich plaſtr ná zápalony żołądek.

Oczom. Tákże ten plaſtr czyniony / bárzo pomaga bólowi ogniſtému w oczách / ná oczy przykłádáiąc. Dioſcorides.

Tenaſmon. Tymże obyczáiem tákże przykłádáiąc w wychodzeniu ielitá z ſtolcá. Dioſcorides.

Kwiatek ſam brunatny przez ſzypułek piiąc / bárzo pomaga przeciw bolączkam w gárdle: dla tego lepiéy dźiś wymyślili Iulep Fiołkowy czynić / á ten dáią. W gárdle bolączkóm. Dioſc.

Serap. Siłá Fiołków ieſt / która odwilżáią y odmiekczáią / y rozrzucáią: dla tegó bolączki y wrzedźienice rozbiiáią / plaſtrzyk czyniąc z Fiołków ſámych ábo z mąką ięczmienną. Wrzedźienicam.

Tákże kwiatek Fiołkowy / czyniąc z niego plaſtr / ná żołądek przykłádáiąc / oddala zápalenié: tákże w oczach / y kolere / która czyni gryzienié w żołądku / rozpądza. Serapio. Żołądkowi. Zápaleniu. Oczu. Kolice.

Meſuæ. Purguiąc / wywodzą kolere / to ieſt złé wilgości gorącé: iedno w prawdźie mówiąc / nie vczynią purgáciiéy ſámé. Purguie.

Jeſt zacné lékárſtwo wſzelákiému zápaleniu: dla tego czyniąc z nich plaſtrzyk / á ná czoło przykłádáiąc / oddala boléść w głowie z gorącá / á tym lepiéy ieſli przydaſz Oleyku Różanégo. Meſuæ. Zápaleniu. Głowie.

Tákże przykłádáiąc plaſtrem ná ſkroni / czynią ſen w niemocách. Meſuæ. Snu.

Pierśi y gárdło odwilżáią / á zwłaſzczá Slinogorzowi: tákże pleurze / y inſzym bolączkóm w pierśiach. Meſuæ. Pierśiam. Gárdłu. Pleurze.

Prágnienié vśmiérzáią / á to z wodą ich piiąc / ábo Iulep z nich: pomagáią bárzo zátkániu y zámuleniu wątroby / która przycho dźi z gorącéy rzeczy: tákże żółtéy niemocy: tákże ćieżkiému zápaleniu Prágnieniu. Wątrobie. Żółtéy niemocy. Zápaleniu.

lleniu

Febram. leniu w febrach ogniſtych y prágnieniu w nich / dáiąc ie w cukrze / álbo Julep z nich. Mesuæ. Julep.

Plinius o Fiołkach ná rozmáitych mieyſcách piſze w kśięgách dwudźieſtych y pierwſzych/w ſzóſtym kápitulum / tákże w śiódmym y w inſzych.

Platearius. Fiołki ſą źimné y wilgotné w pierwſzym ſtopniu/ máią moc odwilżáiącą / ochłádzáiącą : dla tego dobrze ie kłáść do kliſter / kwiećié y liſtki.

Cap. CCCLxvij.
VITIA.
Wiká.

Wyke znáią wſzyſcy w Polſcze/ Aptékárze ią poſpolićie biorą zá Orobon / á bárzo nie dobrze : ábowiém rozné ſą rzeczy / Vitia á Orobon, ma rożność od Aphace, iż Aphace, rośćie w polách/w leśiech ſámo/ Wyke śieią iáko inſzé iárzyny / rośćie ná mieyſcách ſuchych / mierność ma miedzy ſuchośćią á ćiepłośćią w wtórym ſtopieniu. Natura.

Naśienié Wyczáné / nie tylko iż iedzeniu niewdźięczné / ále y ćiężkié ku ſtráwieniu / koniom á wołom tym przyrodzoné.

Wſzákże przećiw biegunkam wſzelákim bárzo pomocné / á to wárzonéy oddláć y záś znowu wárzyć / á to ieść / mocno poſtánawia. Biegunkam.

Cap. CCCLxviij.
VITIA SYLVESTRIS,
Os mundi, Aphace,
Polna Wyká.

Niewiel=

NIewielkie ziolko iest to ziele / wyssze niz Soczewicá / roście ná polach y miedzy iárzynámi / przy chróściech / listek cienki / piękne kwiatki czerwone / straczyki ná niem wietsze nizli ná Soczewicy / á naśienie czarne mnieysze niz v Soczewice. Diosc.

Náturá. Naśienie tego ziela / ma moc zátwierdzáiącą / cierpniącą á ściągáiącą: dla tego ná biegunki y ná zołądkowe niedostátki pozyteczne / á to przysmáżywszy álbo przypiekwszy ná ognisku / á potym przetlukwszy wárzyć / y dáwáć ieść.

Cap. CCCLXIX.

VINTOXICVM. Victrix toxici, Asclepias, Hirundinaria.

Toieść.

NA ziele Asclepias, ktore Fuchsius zowie Vintoxicum:) rószczki dlugie po ktorych listki podobne bluszczowi / korzonkow wiele cienkich woniáiących / kwiát śmierdzący álbo przykro woniący.

Morzeniu. To ziele bárzo pomocne gryzieniu á morzeniu w żywocie / z winem piiąc.

Gádóm. Tákże dobrze pić to ziolko przeciw gádowemu vkąszeniu / álbo bestyiey iádowitey / z winem piiąc.

Pierśiam. Listki ná wszelákie zle przygody bolesne pániam ná pierśiach / przykłádáiąc / bárzo pomocne.

Zápomniálemu psu. Vkąszeniu. Przeciw zápomniálego psá y inszym Jádom / bárzo pomocne.

Cap. CCCLXX.

VRTICA, ACALIPHEN.

Pokrzywá.

DWoy rodzay iest pokrzywy: ieden liścia grubego / ostrego á kosmátego / ktemu szerokiego: naśienie podobne śiemieniu Lniánemu / iedno ziárno mnieysze. Drugi rodzay iest / ktory po Grecku zową Cinphen, ktora ma liście miekße / nie ták kosmáte áni ościste / naśienie máluchne przyczerníeyszym. Dioscorides. lib. 4.

Jest Pokrzywá gorąca y wysusząiąca w trzecim stopniu. Serapio. Natura.

A Galenus Alim. Nie pożywa nigdy Pokrzyw w pokármiech / tylko w lekárstwach.

Diosc. Liście obudwoiey Po-

krzywy nátłuczoné z solą / bárzo zacné lékárstwo / przećiw iádowitégo psá vkąszeniu/ á zwlasczá gdy iuż rána sie kánkrizuie álbo záśczérza.

Ránam. Przećiw szpétnym ránam/plugáwym/smrodliwym/tákże przykłádáć. Tymże obyczáiem/członkóm/stáwóm wybitym/tákże bolączkam y guzóm / wrzodóm zá vchem / czyniąc plastr / przykłádáć: tákże pospolićie ná káżdy sadzel twárdy. Dioscorides. *Stáwóm. Guzóm. Wrzodóm. Sadzelom.*

Sledźionie. Przećiw zátwárdziáléy Sledźionie ábo opuchléy/ nátłuc Pokrzywy / z woskiem plastr przypráwiwszy. Dioscorides.

Krwi. Przećiw zbytniému krwie z nosá cieczeniu / nátłucz Pokrzywy/á ták sokiem do nosá włożyć/ vstánie. Diosco.

Mieśiącóm. Pániam / ktorym mieśiącé są zástánowioné / z Mirą nátłukwszy liścia / á ták przykłádáć in pessario. Diosc.

Máciey. Tákże vpádnioną mácice pániam/przykłádáiąc liśćié/podnośi. Diosco.

Małżeństwu. Naśienié Pokrzywiáné/małżeński vczynek pobudza piiąc ie: tóż naśienié pité / pániam mieyscá záwárté otwiérá. Diosc.

Dycháwicy. Tym ktorzy dycháwicą prácuią / tákże káżdému zádycháníu / z miodu á z naśienia Pokrzywiánég przypráwiáć lakwarz y ieść: tegóż lákwarzu dobrze pożywáć w Pleurze álbo w Peripleumeniey. Diosc. *Pleurze.*

Flegmy. Flegmy ćiężkié á grubé z pierśi ten lákwarz wywodźi.

Odwilża. Liśćié wárząc Pokrzywiáné/ iedząc ie / odwilżáią żywot.

Dycháwicy. Tyzánną wárząc liśćié pokrzywiáné/dobrze dáwáć dycháwicznym. Diosc.

Mieśiącom. Tóż liśćié wárząc w wodźie álbo w winie / á potym przydawszy trochę Miry/ dobrze dáwáć pić pániam/ktorym sie zástánowią mieśiące. Dioscorides.

Bolączkom. Jezyczkowi. Bolączkóm álbo wszeláklému niedostátku iezyczkowemu/ nátłuc soku z Pokrzywy/á tym płókáć vstá chárkáiąc/ y wypluwáć. Dioscorides.

Małżeństwu. Ku pobudzeniu małżeństwá / ieść naśienié z żółtkámi iáiecznémi / álbo z Cebulą / bárzo pomocno. Rasis.

Plinius lib. 22. ca. 13. Nád Pokrzywę co może bydź miérźieńszégo: á wszákóż nád to co czynią z niéy oléy w Egiptćie / ma śilné lékárstwá ku pożytku człowieczemu. Dla tego pisze/ iż naśienié pokrzywiáné dobrze pić przećiw trućiznie / świniéy wszy / tákże przećiw iedzeniu iádowitych Grzybów / tákże przećiw żywému śrzebru/ tákże przećiw bielonowi / przećiw iádóm/ wężów / y niedźwiatków: tákże swym pałeniem vpádły iezyczek podnośi / y vpádłé ábo vtrząsnioné mácice. *Przećiw Trućiznie/ Swiniéy wszy/ Grzybóm/ Żywému śrébru/ Bielonowi iádóm węzów/ niedźwiadków/ Jezyczkowi/ máciçy/*

Spániu. Spánié ćiężkié w niemocách ocuca/ Pokrzywą trzepiąc kolána y czoło.

Członkóm. Boleśćiam w członkách y w stáwiech dawnym/ naśienié z oliwą stárą stłuczoné dobrze mázáć / álbo liśćié z niedźwiedźim sádłem stłukwszy/plastrem okłádáć/ korzeń téż z octem stłuczony ná tóż bárzo pomaga / tákże y śledźionie Plin.

Sok Pokrzywiány ná czoło

Krwi z nosá. pomázány/vstawia krew z nosá. Drugie rzeczy prawie też co y Diosco. wypisuie. Plinius.

Piszą o naśieniu Pokrzywiánym/iż gdy kokoszy z nim zimie karmią/cáłą zimę nieprzestánną iáiec nieść/á przeto kokoszy rády w Pokrzywách mieszkáią. Aby kokoszy niosły.

A záśie/Plinius lib. 10. cap. 59. pisze/iż gąśietá/kiedy Pokrzywy iedzą/zdycháią. Gąśietam

Cap. CCCLXXI.

VRTICA MORTVA, Vrtica iners, Lamium, Vrtica alba Archangelica.

Pokrzywá martwa.

TRoiáki iest rodzay Martwey Pokrzywy: Jeden który kwiatki ma białe/właśnie zową Lamiū: Drugi który ma kwiatki przyżółtszym: Trzeci/który ma brunatne kwiatki/á niemáią różnośći inszey/rosta wszędźie/przy płoćiech y przy drógách: czásu Máiowego obficie kwitną.

Plinius lib. 22. cap. 13. pisze o Lamium, to iest o Martwey Pokrzywie: wypisawszy Pokrzywę prawdźiwą/mówi: Jest też Lamium rodzay Pokrzywy/która y pali: tę stłukwszy z trochą soli/dobrze przykłádáć ná zbite/stłuczone/opalone mieyscá: tákże ná gruczoły przy szyi/y zá vchem/tákże czyni z sádłem tłukąc. Pli. Stłuczonÿ. Opaleniu. Gruczołóm.

Ná zápuchliny y mieyscá wzdete/ná podágry/ná rány/tákże stłukwszy Martwą Pokrzywę dobrze przykłádáć. Puchlinie. Podágrze. Ránam.

Kwiatki biáley Pokrzywy sáme/bárzo pomocne przeciw pielnemu ogniu. Pli. Ogniu pielnému.

Korzeń teyże Pokrzywy martwey stłuczony z solą á przyłożony/ná zábite tykłá/kulki/zastrzały/wyćiąga. Pli. Zábićiu. Zástrzałóm.

To źiele z winem piiąc/spądza trędowáćiny z licá/y insze oszpácenia. Trądóm.

Przećiw płynieniu krwie z nosá zbytniému/tylko vwiązawszy v szyie/postánawia. Krwi.

Wrzedliwym ránam/krwáwym/plugáwym/zágnoionym/fistułam/mocno bárzo pomaga. Ránam.

Cap. CCCLxxij.

VVVLARIA, HYPOglosső, Daphne Alexandrina, Epiphilocarpos Teophrasti, Bislingua,

Ięzycżkowe źiele.

NIektórzy zá iedno poczytáią/ Laurum Alexandrinam v Dioſzkorydeſá/ y Hypogloſſon: ále Dioſzkorydes różne kápitulum o Hypogloſſon, lib. 4. cap. 127. czyni/ mieniąc iż Hypogloſsō liśćie ma Ruſco podobne/ ośći pełne: wieniec ná głowę z niego vczyniony/ ból odpądza z głowy.

Jnſze záś o Daphne Alexandrina, w tychże Kśięgach/ kapitule 142. ieſliż iedno/ álbo różne ſą / to náuczenſzym ku rozſądzeniu zoſtáwiam/ gdyż ia proſtego Czytelniká quæſtiami zábáwiáć niechcę.

Dwoiáki rodzay ieſt Jezyczkowégo źiela: ieden ktory ná liśćie wietſzym ma drugi liſtek iáko iezyczek/ zową mężczyzna: drugi rodzay / ktory ma proſty liſt / zową żenczyzná: rośćie po górach/ ſkalach/ ná Tátrzéch.

To źiele piſze Dioſzkorides/ po maga bárzo pániam przy ćieżkim porodzeniu / á to piiąc tego źiela korzenia drágme z winem. Dioſ. Rodzeniu.

Mieśiące tákże pániam pobudzą/ piiąc tákże/ niepowolnému vryny kápániu z pęchérzá bárzo pomocné. Mieśiącom. Vrynie.

Tákże czyni przećiw ſpádnieniu iezyczká/ płócząc. Jezyczkowi.

A Marcellus piſze / że tylko wieſzáiąc dźiećiam ná ſzyi to źiele / vzdrawia boleśći y niedoſtátki iezyczkowé.

Dokonczenie Kśiąg pierwſzych.

O WLA-

O WLASNOSCIACH PRZYRODZONYCH DRZEW, Y NIEKTORYCH ZIOŁ Zamorskich.

Przytym o Kliiach z Drzew rozmáitych wychodzacych: tákże o Kruszczach/ y inszych rzeczach/ ku Lekárstwam należacych/

KSIĘGI WTORE, DOKTORA MARCINA VRZĘDOWA.

ACzkolwiek, Czytelniku miły, ten vmysł nász był, cosmy y ná pocżątku wspomnieli, nie pisáć iedno o źiołách, które w nászych stronách rosta: Wszákże iż my Polacy obyczay mamy, źiół y korzenia zamorskiégo vżywáć, á to dla nászéy źimnéy kráiny; ktemu że téż Stephanek wiele błędów o nich pisał. Zdáło się nam zá potrzebną rzecż, nieiáko tych rzeczy dotknąć, á to, co o nich stárzy Lékárze pisáli z náuki y pismá ich, do wiádomośći ludźióm dla pomocy y lékarstw podáć.

Capitulum I.

DE LIGNO ALOES, Diosc. Agalochon.

Po polsku téż zową Aptekárze Aloes, *álbo drzewo Aloessowé.*

NIEktorzy mnimáli áby Aloes iedno było z Aloë, á drudzy ieszcze gorzéy/ żeby Aloë był sok z drzewá Aloessowégo: lecż się ná tym bárzo mylą: bo Aloë iest sok z iednégo źiela Aloë wezwánégo/ á Aloes drzewo/ które z Indiiéy przywożą. Pandectarius y iego mistrz piszą/ żeby Aloessowégo drzewá nie było ná źiemi/ iedno w Ráiu źiemskim/ á mienią iż rószczki tego drzewá z wodą z Ráiu wypływáią po rzekách Nilum y Euphratem, á tám ie zbiéráią. Lecz to są mylné rzeczy: Bo Hiszpanowie z Portugaliiéy ieżdżac do Indiiéy wynáleźli wielkié lásy tego drzewá/ zkąd ie przywożą sztukámi. Galenus nie pisze o tym drzewie/ ále Diosc. lib. 1. y Ægineta w kápitulum o Agalochon wspomina mó-

wiąc: Agalochon drzewo iest / ktore z Indiiey przywożą / y z Arabiiey.

To drzewo ma po sobie prągi y linię / wonaiące z nieiáką gorzkością y cierpnością: skora ná tym drzewie podobna zwierzecey / ktora iest z pstrocinámi.

To iest drzewo / ktorego Jozeph z Nikodymem przynieśli ná pogrzeb Pánu Krystusowi sto funtow z mirrą / z tego w onych stronách czynią drogie máści / z tego też drzewá v nas czynią w Aptekách Trociscos sigillatos, to iest gałeczki / ktoremi zápaliwszy kádzą w páńskich domách: z tego też czynią paciérze z ciérnia pstre / zową ie Aloessowe.

Polski Herbarz nie rozumiał co pisał / ábowiem położył kápit. de Aloë, á wyłożył ná polskie czar na Helená / iákoby Aloes ználi Polacy / álbo żeby w Polscze Aloes rosło / iżby mu mogł polskie imie dáć: á dáley Helena słowo iesli co známionuie w łáciństkim ięzyku / tedyby lepiey známionowáło Helenium, o ktorym pisze Plin. lib. 21. cap. 10. álbo Elenium, co iest Oman, gdy ij iednáko zową po Grécku y połácinie / á tákby sie zgadzáłá polsczyzná z Łáciństkim. A iescze wietszy błąd / iż nápisawszy Aloes, przypisuie mu własności Aloë, iákoby to iedná rzecz byłá Aloes y Aloë.

A ták obácz ztąd káżdy / iáko potrzebno było náprawić te omylności polskiego Herbarzá / oczymésmy w pierwszych kśięgách pisáli.

Diosco. lib. 1. cap. 20. Tego drzewá káwałki dobrze żucháć tym / ktorzy máią cuchnienie z vst / każe / ktemu czyni dobrą myśl / ná tosz dobrze wárząc to drzewo á tym płokáć vstá. — *Myśl dobrą czyni.*

Proch też czyniąc z tego drzewá / dobrze potrząsáć káżde mieysce ná ciele / zkądby pochodziło cuchnienie. Diosc. — *Cuchnieniu.*

Tego drzewá korzenia piiąc drágme / wysusza złe wilgości w żołądku / zwłascza wodne / pomaga też żołądkowi mdłemu. Dios. — *Żołądkowi.*

Bolesć w bokách oddala piiąc to drzewo / tákże wątroby gryzienie / y morzenie w trzewách. Diosc. — *Bokom. Wątrobie. Morzeniu.*

Serce posila / wątrobe wyczyśćia / czérwonke vstáwia / mozg w głowie posila / nieczystości plugáwe z głowy wyczyśćia. Diosco. — *Sercu / wątrobie / mozgu / czérwonce.*

Cap. II.

Aloe,

W przeszłym kápitulum wypisálismy że Aloë *nie iest* Aloes, *áni* Aloë *iest* Helenium.

ALoë iest ziele / z ktorego soku czynią Aloë. Ma to ziele liście iáko Squilla, podobne Leliiey / iedno dobrze wietsze niż v Leliiey / miąższe / tłuste / z okrągłá nieiáko płáskie / ma z obu stron ośćiki krzywe / rzadkie / rozge ma podobną Złotogłowowi / kwiát biały / naśienie tákież iák v Złotogłowu / przykrey woniey to ziele / w vkuszeniu bárzo gorzkie / ná iednym korzonku iákby ná tyce stoi. Dioscor. lib. 3. cap. 23. pisze / że sie rodzi w

dzi w Indiiéy/ w Arábiiéy/dziś máią w Grecyiéy y w Apuliiéy.

Z tego ziela czynią sok / który potym twárdo spiéka iáko smołá.

Dioscorides dwoiáki wypisuie sok z Aloë, ieden czarny á piaszczysty który iest fus prawdziwégo Aloë/ ten niektórzy zową Caballinum.

Drugié Aloë iest podobné w bárwie wątrobie którégóżkolwiek zwiérzęciá gdy ie rozkroią/ á ten iest sok który zbiéráią ná wiérzchu fusu/ zową Aloë Epaticum, iákoby rzékł / Aloë Wątrobné.

Aloë iest nachwálebnieysze/ które sie látwie kruszy / lsnącéy bárwy wątrobnéy / látwie rozplywáiącé sie á bárzo gorzkié.

A iż pospolicie té Aloë, które do Polski przynoszą są twárdé/ z trudnością ich vciąć/ y máią w sobie piaski / y nie wyborné są: które od Fránkfortu álbo z Gdańská przywożą/ wiecéy chwale/ bo té przywożą z Portugáliiéy / do kąd z Indiiéy noszą.

Galenus záśie rozdziéla sok z Aloë płókáné y nie płókáné: płókáné záwżdy iest mdleysze / nie ma téy mocy iáko przyrodzoné.

Przyrodzenie. Aloë iáko pisze Paulus 7. iest zágrzéwáiącé w pierwszym stopieniu/ á wysuszáiącé w trzecim/ żołądkowi rzecz nawdzięcznieysza á bárzo pożyteczna/ wyczyściá/ rozrzuca/ stolcę czyni.

Dioscorides cap. 22. Aloë ma przyrodzenié zágrzéwáiącé/ ściąga z cierpnością/ sen pobudza/ ciáło wysusza / żywot purguie / żołądek wyczyściá.

Plwániu krwie. Proch z Aloë piiąc z wodą prostą álbo sérwatką/ álbo z iáką polewką / plwánie krwią postánawia. Diosc.

Żółtéy niemocy. Żółtą niémoc tráci z człowieká piiąc drágme w wodzie iákiéy. Diosco.

Otwiéra żywot. Z miodem álbo z terpentiną Aloë przypráwioné / żywot otwiéra / pod wagą drágmy iednéy álbo dwu. Diosc.

Żołądkowi Aloë przykłádáiąc do lékarstw które żołądkowi wádzą/odéymu ie im zászkadzánié. Dioscorides.

Ránam. Proch z Aloë posypuiąc ná rány/ goi mocno rány wrzedliwé. Diosco.

Wrzedliwy ránam. Rospuklinie. Osobliwie rány wrzedliwé / ná mieyscách táiemnych goi / tákież dzieciom rospukliny tráci y goi. Diosc.

Sadzelom Figi/zową guzy w śiedzeniu/ tákież insze sadzele w stolcu / zową Ragadię, z rózynki ábo z miodem przypráwiwszy mocno goi. Diosco.

Krwi. Krew która płynie z tákich rospádlin / á naywiecéy z żyłek ná támtych mieyscoch / zową Hemoroidas, z białkiem rospuściwszy ná śierśći záieczéy przykłádáć zástánawia y goi. Diosc.

Rasspádlinom/ Zanokcicam. Rospádliny przy pálcach/ zanokcice zową / tákież przykłádáiąc goi. Diosco.

Sinośći. Sinośći y czarnośći pod okiem / z miodem przypráwiwszy mázáć/spądzą. Diosco.

Krostom. Párchom. Krosty/ párchy/ świérzby ná oku / zwłaszczá w kąciku oká / z miodem wyczyściá. Diosco.

Głowie. Boléść głowy Aloë z octem win-

winnym á z oleykiem różánym zmieszáné/ ná czoło pomázuiąc oddala. Diosco.

Włosom. Przeciw opadániu włosów z głowy/ przyprawić Aloë z winem y myć głowę/ tákież ná rány w gárdle/ tákież vpádnieniu ięzyczká y dziąsł/ tákież wszystkich niedostátków vst. Diosco.

Ránam. Język(z)kowi/ Dziąsłom.

Mesuę/ Aloë iest lékárstwo ná lepsze z naywyższych lékárstw/ osobliwą moc máiąc w purgowániu/ wywodzi kolerę/ flegmę: wyczyścia głowę y żołądek y wszytki ich niemocy: á kto vczęścia biorąc Aloë, nie vzna w swym ciele/ áni w smyśle szkody/ áni obráženia/ bo niedopuscza zágnicia: tákże y ciáła vmárłé z Aloë pomázuią/ które długo przeto trwáią/ á zwłasczá gdy Miry przymiészáią do Aloë.

Kolerze/ flegmie/ głowie/ żołądkowi.

Jest silné á długié gadánié v Doktorów około Aloë, ábowiém iedni mówią/ iákosmy też wypisáli wyższéy/ że Aloë zámyka żyłki/ áby z nich krew nie wychodziłá: á záśie drudzy iáko Mesuę pisze/ iż otwiéra żyłki y krew wywodzi/ czegó w hemoroidách często doświadczáią Doktorowie/ gdy dáią Aloë tym/ którzy miéwáią hemoroidy/ to iest/ ciecze nié krwie stolcámi.

Ale opuszczáiąc długié gadánia á bárzo ciężkié/ ták rozumiéy/ że Aloë gdy będzie ná wiérzchu ciáłá ná rány álbo wrzody álbo stárgánie żył przykłádáné/ zástánawia krew: to iáwno sie okázuie/ gdy z białkiem z iáiá ná sierści záieczéy/ álbo ná czym inszym przykłádáią: ále ieśli przez vstá wnątrz bywa bráno/ otwiéra konce v żyłek/ á krew z nich wywodzi/ przeto często stolcámi krew wywodzi/ á nawiecéy ktorym zwykły bywáć hemoroidy.

Krew zástánawia.

Cap. III.

ACATIA, ÆGYPTIA Spina, Lacryma Cianea,

Po polsku téż Aptékárze z Greckiégo zową Acatia.

JEst to drzéwko w Ægypcie nie wielkié/ że téż wiecéy zową Chróścikiem/ z którégo zbiéráią gumi/ to iest Kliy/ który zową Arabicum, po łácinie Gumi Acane, álbo Gumi Ægyptię Spinę. Myla sie ná tym stárzy Aptékárze/ którzy z tarnkowégo drzewá iágód/ z tarnek niedostałych sok wyciskáią/ y z tego soku powidłá czyniąc suché/ zową Acatiam: áno Acatia nie iest Tarnowé drzéwko/ ále insze.

Dioscori. lib. 1. cap. 118. pisze/ że ná Akáciiéy rośćie owoc w strączu/ podobny Słonecznikowi/ z którégo wybiiáią sok/ który potym suszą/ iáko powidłá: ma moc ściągáiącą á záziębiáiącą/ dla tego boléściam w oczu bárzo pomaga rospuszczáiąc przykłádáć. Natura.

Tákież ten sok pomocny przeciw piekielnému ogniu/ bolączkam ognistym/ sadzelom przy pálcach/ á to okłádáiąc tym sokiem. Dios. Ogniu piekielné/ sadzelom/ bolączkam.

Krosty y rány w vśćiech goi płócząc nim/ zbytnié mieśiące pániam piiąc goi/ biegunki vstánawia piiąc y kristeruiąc. Diosc. Krostam y ránam w vśćiech. Mieśiącom/ Biegunce.

Cap.

Cap. IIII.

AGNVS CASTVS, Vitex, Salix Amerina.

Włoska Wierzbá.

IEst to we Włoszech podobne złotéy wierzbie/ gáłęziste/ liście podobne wierzbie/ kwiatki modre/ geściuchne/ iákby wiencem obwił/ piekne to drzewko/ gdy zákwitnie/ tom widział w ogródku v świetégo Augustyná w Padwi: bywa ná tym drzewku naśienie/ które zową semen Agni casti: niektórzy mniémáli/ áby to naśienie było Cubebi, ále sie ná tym mylili. Rószczki y liście kładą sobie w łoże pánny zákonne/ y ci którzy czystość záchowáć chcą/ iáko zakonnicy/ kápłani/ etc. bo odpądzą żądliwość cielesną. Diosco.

Czystości. Ma przyrodzenie zápaláiące y wysuszáiące w trzecim stopniu/ dla tego naśienie piiąc przeciw iádowitému vkąszeniu/ bárzo pomaga. Diosco.

Iádom. Tákże opuchłéy śledzionie/ y puchlinom zaskórnym/ pomaga piiąc. Diosc.

Puchlinam. Mamkam z winem piiąc/ mléko mnoży/ mieśiącé pániam pobudza: opuchłé/ stwárdziałé mosznä/ stłukwszy/ z másłem zmieszawszy/ zmiekcza. Dios.

Mléku. Mieśiącom.

Ná wytyk. Zbiciu. Ná zbité rázy y mieysca wytknioné/ wybité/ naśienie stłuczoné z wodą/ przykłádáiąc zgoi.

Cap. V.

ALNVS. *Olszá.*

ZNáią Olszą drzewo/ powiedá Dioscor. niepożyteczné/ materia iego ná suchym nie trwáłá/ ále w ziemi ábo w błocie wieczna/ ná łodzie bárzo pożyteczna/ dla trwáłości.

Liście Olszowé stłuczoné przykłádáiąc ná wrzody y bolączki/ zebráné otwiéra/ gnoi wywodząc.

Cap. VI.

AMBRA AMBARVM.

Po polsku téż zową Aptekárze Ambra, *od którégo zową iáblko* Pomambrum.

TA Ambra/ iáko pisze Sera. c. 196. rośćie w morzu/ podobné iákby grzyby ná ziemi: á gdy morze zigrawa sie/ tedy to náyduią/ y zbieráią przy brzégách/ á to wymietánie bywa z kámienmi/ przy których ták Ambrę zbieráią: to naydowánie bywa przy morzu ná zachód słońcá: nayduią téż druga Ambre w rybiéch/ które w morzu pożyráią Ambre/ á ták sie z nią vdawiáią: te rybe zową Azel, á potym zdycháią: á gdy zdechni/ morze wyrzuca/ ludzie záś tego wiádomi wyciągnawszy ná ziemie/ rozrebuią y nayduią w rybie.

Troiáki iest rodzay Ambry/ iedná iest żółta/ tłusta/ á te nád insze przekłádáią, Selachiticũ zową od mieyscá Indiyskieg̃/ gdzie sie rodzi. Druga Ambra/ iest biała/ álbo przybielszym/ Zechra zową. Trzecia czarna/ ze wszech nagorsza.

Auicenna pisze/ że Ambra iest

zágrzéwáiąca w wtórym / á wysuszáiąca w pierwszym stopniu.

Ambra bárzo mózg człowieczy zápsowány posila / tákże serce y wszystki człowiecze członki / zwlasczá żyły suché / strony zową. A przetoż z Ambry czynią koláczki / zową ie Diambre.

Ambra tá / ták też przyprawiona / nawiecey pomocna stárym ludziom / á tym ktorzy z zimney przyczyny stekáią.

Ma Ambra moc powietrze morowé od człowieká oddalać woniáiąc / dla tego czynią z Ambry iáblko Pomámbrowé z inszémi rzeczámi / á tego woniáią.

Cap. VII.

AMYGDALA, AMYGdalum.

Mygdalowé drzewo.

TO drzewo iest / ktoré rodzi Orzechy w łuskách / iáko Włoski orzech / ieno iż łuski szádáwé. Nie nowiná mygdały w Polszcze / są ná wielu mieysc w sádách / gdzie kwitną á rodzą / á zwlasczá v Jego M. Páná Krákowskiégo ná Tarnowie / gdzie bárzo obficie rodzą. Plinius pisze / że dwoiákié są Mygdały / słodkié y gorzkié / słodkié przekłádáią ku pokarmom / á gorzkié ku lekárstwom.

Migdały słodkié są zágrzéwáiącé y wilżącé w pierwszym stopieniu / á gorzkié są cieplé y wysuszáiącé w wtórym stopieniu / przeto gorzkié lepszé w lekárstwá: á dla tego Diosco. lib. 1. ca. 144. pisze / że korzeń Migdałów gorzkich zsiekány / vtłuczony / á vwárzony / oblicze opaloné od słońcá y insze grubości y dołki ná licu / pokłádáiąc wychedaża: tákże iądrká z orzechów żucháné álbo stłuczoné czynią. Obliczu opalonému.

Z Migdałów gorzkich czyniąc pessarium / przykłádáiąc / y miesiące wywodzi. Diosco. Miesiącom.

Ból w głowie vśmierzáią / stłukwszy ie z miodem á z różánym oleykiem przykłádáiąc ná skroni. Dios. Ból w głowie.

Przeciw wrzedzienicam ognistym / y ránam wrzedliwym plugáwym / nátluc Migdałów z miodem á przykłádáć. Dios. Ránam wrzedliwy.

Przeciw plwániu krwią czynić lakwarz y vżywáć / wziąć Migdałów / Krochmalu / á mietki / stłuc społem á tego pożywáć: tákże pomocné są przypráwiáiąc z terpentiną. Diosco. Plwániu krwią.

Przeciw kámieniu / y vryny rzezániu / y zástánowieniu / przypráwiáć z rozynkámi ábo z miodem rozynkowym. Dios. Kámieniu.

Dycháwicam / kászlom / wszystkim niedostátkom w piersiach / kolikam / boleniu wątroby / z mlekiem vżywáć Migdałów. Dioscorides. Dycháwicy Kászlu.

Pijaństwo oddaláią / kto ich pierwey weźmie / álbo ie niżli pije. Diosco. Pijáństwu.

Kliy álbo żywicá ná Migdałech / ma moc cierpnącą á ściągáiącą / przeto dobrze ij dáwáć krwią pluiącym / rospuściwszy z octem. Diosco.

Piegi ná ciele pokłádáiąc spądzą.

Tákież przeciw kászlom z miodem. Kászlu.

Plinius lib. 23. cap. 8. Migdáły gorzkié przećiw padáiącéy niemocy: tákże vstáwicznému spániu, letargum zową / stłukwszy gorzkié Migdały / dobrze pożywáć.

Cap. VIII.

ANACARDVS, PEdiculus Elephantis,

Po polsku téż Aptékárze zową Anacardus

TO drzewo iest w Ægyptćie / ále dźiś máią ie w Sycyliiéy y w Apuliiéy / y indźie we Włoskich stronách: Ná tym drzewie są orzechy podobné kostkam Dáktylowym / y te práwie zowią Anacardi: imię máią od sercá / iż ten owoc podobny sercu / iądrko słodkié w kostce / skórá ná drzewie iest krucha / miedzy skórką iest nieiáka słodkość z wonnośćią / iest náturá tego drzewá go raca á sucha / áż w czwartym stopieniu.

Zimnéy niemocy. Auicena, miód który wyćiskáią z téy skórki / bárzo pomaga zimnym niemocam / które bywáią z strony stron / álbo suchych żył / zową Neruos.

Czynią w Aptéce lékwarz / który zową cõfect z Anákárdów / tego konfektu dobrze pożywáć tym / którzy máią złą álbo nárus- Pámięći. szoną pámięć / iedno mądrze á z bácznośćią pożywáć: bom ia słychał we Włoszech od swégo mistrzá / iż ieden młodźieniec vżywáiąc tego konfektu / oszálał.

W kostkách tych orzechów iest miód / który gdy ná ćiáło pomážesz / tedy ie przepali / y strupi / brodawki zbytnie ogryzą / strony oziebłé napráwia: á ták w párálížu w skurczeniu żył y w pádáiącéy niemocy pomocny.

Cap. IX.

ABIES, *Iodla.*

IOdłę zna káżdy / drzewo wysokié / w leśiech Polskich pospolité / drzewo lekkié / dla tego ná morskié potrzeby bárzo pożyteczné / ná mászty y insze sprawy.

Paladius lib. 12. o Iodle pisze / że to drzewo / gdźie go wodá nie dochodźiné / á w suszy stoi / práwie wiekuiśćie trwą.

Plinius lib. 16. cap. 10. Iodłá któréy bárzo potrzebuiem do okretów y nárzedów morskich / nárádniéy ná wysokich górách rośćie: ná słostrámy w domiech nie może bydź máteria lepsza / dla wiecznośći.

Plinius, żywicá iodłowa bárzo iest pożyteczna ludźiom / zwłaszczá ná rány y káżdé sádzele / czyniąc plastry z niéy. Ránóm. Sádzelóm

Iest rzecz doświádczona / kádzenie żywicą Iodłową w morowé powietrze / bárzo rzecz bydź szláchetna / nietrzebá szukáć cudzoźiemskich wóni. Morowému powietrzu.

Cap. X.

BALSAMVM,

Bálsam.

BAlsam iest drzewko ćiernisté niewielkié / w Żydowskiéy źiemi ie-

mi iedno ná iednym mieyscu ro- ście w iednym ogrodzie á w Ægyptcie v Alexándriiey / ták iż go nigdziey wiecey nienáyduią : iest drzewko niewielkie / listki ma iáko v Ruty / á sámo niebywa drugdy wietsze Ruty / á drugdy dobrze wietsze. Z tego chróściku trzy rzeczy ná lekárstwá zbieráią : napierwey oley álbo sok / ktory zowiem też Bálsámem : rzecz to bárzo kosztowna / á ku záchowániu zdrowia ludzkiego bárzo potrzebna : ten oley ták zbieráią / czásu nagorędszych dniow we żniwá / tedy nożykiem kościánym albo kámiennym przekrawáią skorke ná drzewku / á podstáwiáią w coby ciekło : táki sok nalepszy ktory świeży / ktory mocnego a wdzięcznego wóniánia / żadney kwáśności nieczyniąc / ktory też gdy ná co puściż / wnet przenicknie / á w vkuszeniu nieiákie ciérpnienie y sczmienie. Tom dla tego pisał / abowiem niżli do nas przywiozą łakomi kupcy / mieszáią wen terpentine álbo lentiscyne máści álbo oleyki fałszuiąc ij : Ale ktemu prawdziwy Bálsam wnet poznáć / iż gdy ij ná sukno puściż / żadney zmázy nie czyni / á gdy wyplóczesz / nie znáć go iáko inszey żywice / álbo tłustości : ále gdy będzie z fałszowan / wnet fałsz zostánie ná suknie : drugi znak prawdziwego Bálsámu / iż gdy ij namniey w puściż w mleko / wnet sie mleko zśiedzie / czego nie czyni fałszowány : tákież prawdziwy Bálsam puściwszy ná wode / pobielawszy rozplynie sie / á fałszowány plywa po wierzchu. Druga rzecz ktorą chowáią z tego drzewká / iest drzewo Bálsámowe / to też ma znaki swey dobroci / ktore świeże rószczki ma cienkie / bárwe przyczérwienszym / á wóniáiące oleiem Bálsámowym.

Trzecia rzecz / ktorą zbieráią iest naśienie Bálsámowe / ktore nalepsze / żołte / pełne / wielkie / ważne / ostrogorącego smáku / podobnego pieprzu.

Dioscorides lib. 1. ca. 18. Bálsam nalepsza ma moc w soku álbo w oleiu / ktora bárzo á roskosznie zágrzéwa / dla tego gdy pusczáią w oko / ktore iest zácmiono mglámi / abo obłoki / tedy wychędaża z oká.

Pániam / ktore máią mieyscá táiemne zá ziębione / z ktorych przychodzą ciężkie bolesci / tedy czynić Cerot z rożey á z wosku / przydáć Bálsámu / á przykłádáć náżywot. Pániam.

Pániam czyni łácwie porodzenie / łożyská wywodzi / vmárły niedonioslý płod wyćiąga. Diosćorides. Porodzeniu. Łożyskam.

Ciężkie trapienie á drżenie w febrách oddala / pomázuiąc pulsi. Diosco. Febram.

Plugáwe wrzody y bolaczki wyczyśćia / odmiekcza / y zbiera. Wrzodom.

Przećiw wszelákim iádom nacięższym / y vkąszeniu iádowitey bestiiey / pić z mlékiem / á rány pomázywáć. Diosco. Iádom.

Naśienie Bálsámowe dobrze pić przećiw pleurze / tákże przećiw peripleumeniiey / przećiw kászlom boleściam w biodrách / denney niemocy. Dioscorides. Pleurze. Peripleumeniiey. Kászlu.

Prze-

Pádáiącey niemocy. Głowie/ dychawicy/ Morzeniu. Vrynie.

Przeciw niemocy padáiącey/ záwrácániu przed oczymá/ y w głowie/ dychawicy/ morzeniu w żywocie/ zástáwieniu y morzeniu vryny/ dobrze pić nasienie Bálsámowe. Dioscorides.

Miesiącom.

Pániam/ gdy sie nád nim ká- dzą/ zástánowione miesiące wy- wodzi/ tákże czynią párząc sie w wodzie/ w ktoreyby nasienie to wárzono. Diosco.

Drzewo też Bálsomowe prá- wie ma też siły/ iáko y nasienie/ dla tego wárząc to drzewo w wodzie/ á piiąc bárzo pomaga.

Morzeniu w żywocie. Vkąszeniu iadowite. Vrynie.

Przeciw surowościam/ tákże gryzieniu w żywocie/ iádowite- mu vkąszeniu/ boleściam w glo- wie pomaga/ skurczenie żył od- dala/ y vryne pobudza.

Plinius li. 12. ca. 25. pisząc nie- mal tosz przydáie. Skorká z drze- wá Bálsámowego ma więtszą moc ná te lekarstwá wiecey nizli sámo drzewo.

Kámieniu.

Auenzoar lib. 2. sect. 2. cap. 7. pisze/ przeciw kámieniowi w pe- chérzu dáwáć trzecią część vnci- iey oleiu Bálsámowego/ pewnie zginie.

To też wiedz káżdy/ iż tego Bálsámu dziś niemász/ bo Turcy wytrácili z ogrodkámi/ iáko Bár báriyski lud/ y Tátárski.

Cap. XI.

BATVS, CINOSBATOS, Mora vaticana, legendum est autem Mora vaccinia, secundùm Fuchsium Mora rubi.

Ieżyny.

Zná káżdy Jeżyny/ máią moc ściągáiącą/ cierpniącą/ á wysu- száiącą/ iák pisze Paulus lib. 7. dla tego rány spoiáią/ y leczą/ fluxi z głowy / y insze rymy vstána- wiáią. Natura. Fluxom/ rymam.

Diosco. lib. 4. cap. 36. Wysu- szá á ściąga z swą cierpnością/ Jeżyná/ włosy czerni pieknie/ á to wárząc gáłązki w ługu/ á myiąc. Włosy czarne.

Też wárzone gáłązki á piiąc wo- de/ vstánawiáią biegunki/ tákże zbytnie niewieście vpławy / y miesiące. Biegunkom/ vpławom.

Gniiące dziąsłá/ tákże rány w vstách/ y krosty/ wárząc rozczki w wodzie á płocząc/ goi Jeżyná/ á iescze lepiey gdy rozczki będą su- cháne. Dioscorides. Dziąsłom. Krostom.

Wrzedzenice ogniste/ zową herpetas, rospádzáią przykłádá- iąc ná mieyscá liście tłuczone/ tákże ná rány wrzedliwe ná gło- wie przykłádáć. Diosco. Wrzedzienicom.

Guzy y krosty/ ktore bywáią przy stolcu/ rospádzą y goi/ plastr vczyniony z liściá Jeżynowego: boleściam v sercá tákże przykłá- dáć. Diosco. Guzom. Krostom. Sercu.

Sok czynią z Jeżyn/ z liściá/ y z rozdżek/ potym ná słońcu wy- stáwiáią: ten ná te wszystki nie- dostátki mocniey pomaga. Zásie sok z Jeżynych iágod mocno rány w vstách y w gárdle goi/ z tegosz soku czynią Diamoron potrzebny ná tesz rány y krosty. Ránom.

Kwiát Jeżynowi piiąc z wi- nem/ vstánowia biegunki/ tákże iágody zwłaszcza niedozrzáłe. Di. Biegunce.

Plinius lib. 24. ca. 14. vczyn ná- tłuc kwiátu Jeżynowego z sádłem wieprzowym / á przykłádáć ná párchy/ wszystki goi. Párchom.

Sokiem Jeżynowym mázáć rány w ſtolcu / y w mieyſcách táiemnych / mocno goi. Plinius.
Ránom.

Zebom. Bolenie zebów róczki y liście vśmierzáią / płócząc ich wárzenie.

Paulus lib. 7. piſze / że korzen z Jeżyn ma moc mocno kámien łámáć w nérkách.
Kámieniu.

Cap. XII.

BDELLIVM, Madalcon.

BDellium ieſt żywicá iednégo drzewá / w ziemi Sáráceńſkiéy / naylepſza to żywicá piſze Dioſcorides lib. 1. cap. 71. która / gdy iéy vkuśiſz / ieſt gorzka / przezrzoczyſta / kliowi podobna / ná dnie tluſta / gdy ią pálcámi gniotą wilgotna / przez drzázgy y plugáwośći / zápaloną wonia wdźięcznie. Z tych ſłów rzecz ieſt iáwna / że Bdellion, które máią náſzy Aptekárze nie ieſt Bdellion, bo nie ieſt gorzkié / áni ma tych własnośći / które Dioſ. wypiſuie.

Ma moc / piſze Dioſco. Bdellium zágrzewáć / odmiekcáć / guzy y twárdé ſádzele / zwłaſczá około gárdlá.

Tákże twárdośći y rozpukliny wodné / śliną człowieczą rozpuczoné / á plaſtr czyniąc / ſpądzá. Dioſcorides.

Pániam ich mieyſcá y twárdośći w nich / tákże záſtánowienie przyrodzonych rzeczy otwiéra / á to przykłádaiąc / y kádząc z nim. Dioſcori.

Bdellium piiąc / kámień w nérkách y w pechérzu łamie / vryne pobudza / tákże przećiw káſzlowi / y iádowitému vkąſzeniu dobrze pić. Dioſco.

Przećiw rozpuklinam / ſkurczeniu / boleśćiam w boku / wiátróm / álbo puſzeniu ták dobrze dáwáć. Dioſco.

Dobrze też Bdellion przydáwáć do plaſtrów / którémi chcemy twárdośći żył ſuchych odwilżyć / álbo inſzé zátwárdzenié / á to roſpuśćiwſzy z winem álbo z wodą ćiepłą.

Cap. XIII.

BELZAHARD, Antidotum.

NAyſzláchetnieyſzé lékárſtwo przećiw wypitému iádowi / á práwie niebieſkié / o którym piſze doświádczony Lékarz Auenzoar lib. 1. Że tym iednym opuchłégo człowieká / który był wypił naiádowytſzy iád vléczył / ná którym ſie ſkórá opuchłá / żółta / by ſkorupá pádáłá : a gdy mu był dał tego lékárſtwá / ile trzy źiárná ieczmienné z wodą Bániową / wnet że był zdrów / y potym wiele inſzych poléczył tym lékárſtwem.

To lékárſtwo czyni Jeleń / iáko piſze Plinius lib. 8. cap. 32. Iż Jeleń ma przyrodzoną nieprzyiaźń z wężmi / ták iż gdźie go potrafi Jeleń / źie : á gdyby był w iámie / gdźie go niemoże dośiądz / tedy duchem ſwym wyćiąga we ſzá y ziada / á ták wnet po ziedzeniu zdéymie go wielkié prágnienié / o czym mówi Prorok Dawid : Jáko Jeleń pożąda Stu-

dźienie wody / ták duszá moiá do ciebie miły pánie. Bieży tedy prędko do rzék / á wpadwszy w wode / stoi nie piiąc / bo by wnet zdechł. Tám stoiąc płyną mu przez ten czás łzy z oczu / które sie leguchno zśiadáią / że będą iáko gałki / á potym ztwárdźieią y spádną / gdy z wody wynidźie Jeleń: to tedy ludźie zbiéráią / á zá wielki skarb chowáią. To lekárstwo káżdému iádu sie przećiwia. A przeto iuż drudzy káżdé lekárstwo / które pomocno przećiw iádóm zową Belzaharticum. Tóm w ten obyczay pisał / że v nas dosyć Jeleni: á dźiwna rzecz / że tákich rzeczy niestrzeżemy / áni szukamy: áno też nam nátura niezámieszkáła / dáć potrzeb nászych / ku zdrowiu nászemu.

Cap. XIIII.

BERBERIS, ANABERberis, Oxicantha Diosco.

Porzeczki. Tamen aliqui negant.

Porzeczki są drzewko ośćisté / podobné w liśćiu płonnym gruszkam / iágodki ma ile Myrtowé / czérwoné / miękkié / z iądrkámi wnątrz: to wszystko iest w Porzeczkách / iedno list nie iest iáko v płonek.

Biegunkom. Diosco. lib. 1. cap. 57. pisze / że biegunki białé vstánawiáią Porzeczki / tákże zbytnié pławy niewieśćié / á to piiąc wárzoné y iedząc. Zbytniemu pławu.

Zábićiu. Korzeń stłuczony á przywiązány ná zábićié trząsk / tarnów / tyków / zá skórę / y w ćiáło / wyćiąga ie y goi. Diosc.

Syróp z Porzeczków / febry / y ognie ćiężkié vśmiérza / prágnienié gási.

Paulus 7. Jágody Porzeczkowé / iednákiéy mocy są z owocem Myrtowym.

Cap. XV.

BOMBAX, GOSIPIVM, Coton Xilon.

Báwełná, álbo Chróśćik, który Báwełnę rodźi.

O Tym Chróśćiku Plinius pisze lib. 19. cap. 1. Iż w Ægyptćie idąc ku Arábiiéy rośćie chróśćik / który zową Gosipium, niektórzy Xilon, z którégo płótno czynią / które zową Xilium, z którégo zbiéráią Báwełnę bieluchną: ále we Włoszéch dźiś ná káżdy rok śieią / y wełnę zbiéráią.

Rasis pisze / że ma moc naśienié odmiękczánia y zágrzéwánia: dla tego sok z liśćia dány dźiećiam w biegunce / vstanawia. Biegunkam.

Naśienié tłuczoné / pierśi wyczyśćia / naśienié álbo pokolenié mnoży: oleiek z naśienia ná obliczu piegi wyczyśćia / tákże y krostý. Krostam.

Báwełna spalona / krew bárzo dobrze zástánawia. Krwi.

Cap. XVI.

CAPARIS Theophrasti, Inturim.

Po polsku téż zową Cápáry.

Cápárowé drzewko iest ośćisté / iáko Jeżyny które po źiemi sie kłádą / liśćie ma okrągłé / podobné

bné Pigwowym / iedno dáleko mnieyſzé / iágódki iáko v oliwy / które gdy otworzą / wypuſzczáią kwiát biały / á gdy okwitnie / tedy zoſtánie iáko żołądź długi / w którym ziárnká bywáią iákby w Gráná[illegible]ym iábłku drobniuchné. N.ii. Káparowé drzewko geſté korzonki / twárdé / ku lékárſtwam pożyteczné / rośćie ná grubych á opuſzczáłych mieyſcách. Dioſcorides lib. 2. cap. 164.

Theophraſtus lib. 1. cap. 3. przydaie / że liſtki máią ośći iáko oſet.

Káparowy korzeń piſze Paulus 7. ma moc oćieráiącą / wyczyśćiáiącą / rozrywáiącą / z nieiáką gorzkośćią y oſtrośćią / dla tego śledzione zátwárdziáłą vzdrawia / piiąc ten korzeń / y ná plaſtrze przykłądáiąc. Śledzionie

Mieśiące pániam pobudza / złé wilgośći z głowy przez vſtá wywodźi / boléść w zębiech vśmiérza / chrobaki wuſzu zábiia: liśćie y iágody máią też moc / ále nie ták iáko korzeń. Dioſco. Mieśiącom. Zębom. Chrobakom.

Kápáry w żywoćie czynią zámieſzánié y prágnienié / żołądkowi ſzkodzą: á wſzákże to rozumié ſie o świéżych / bo wárzóné nie czynią tego / á zwłaſzczá iáko my ie z octem / z oliwą przypráwiamy. Dioſco. Swieże. wadzą.

Naśienia Káparowég piiąc dwie drágmie przez czterdzieśći dni / tedy opuchline y zátwárdziáłą śledzione wyczyśćia. Dioſc. Puchlinie. Śledzionie.

Przećiw boleśćiam w biodrách / y ſciátice / y páráliżowi / naśienié to bárzo dobrze pić. Dioſc. Biodram.

Tóż naśienié wárząc á płócząc zeby z tym / boléść vśmiérza. Dioſcorides. Zębom.

Z korzenia ſkórká ſucha ná te wſzyſtki rzeczy mocniéy ſpráwuie. Dioſcorides.

Nátłukwſzy tego korzenia z mąką Ięczmienną / á z oleiem płókánym wodą / vczynić plaſtr przykłádáć ná śledzione twárdą. Śledzionie

Paulus lib. 1. vczy / że Kápáry chući iedzenia czynią / iedząc ie / naprzód ſtolu / z octem / z oliwą / á z miodem octowánym.

Cap. XVII.

CAMPHORA,

Kámphorá ieſt żywicá z iednègo drzéwká, o którym Dioſ. *áni* Galenus, *ni* Ægineta, *nie piſáli, y owſzem y Arábowie máło.*

IEſt to drzéwko w Indyiéy y w inſzych ſtronách / z którégo wychodźi kliy iáko żywicá / który zbiéráią á chowáią: wonność y ſmák vkázuią Kámphorę bydź gorącą: ále Doktorowie z iéy vczynków wywodzą / że ieſt rzecz oziębiáiąca / iáko to iáwna rzecz / iż piſzą o Kámphorze. Camphora per nares caſtrat mares, to ieſt / Kámphorę wóniáiąc / męże czyni do małżeńſtwá nie ſpoſobné: zkąd iáwna / że iéy zimność łátwie ginie y znyknie / á to dla iéy wielkiéy wonnośći á ſubtélnośći / że ſwą wónnośćią ná wiatr zginie: dla ſwéy chędogośći nie ćiérpi ſmrodów / dla tego też obráca ſie w wiátr á ginie. To wiedzą pánié / że wáruiąc ſie ſmrodu / ma bydź chowána w kámiennym ſłoyku / áby nie wywie-

wietrzáłá / przydawáć pieprzu / bo pieprz swą gorącością niedopuscza iey rozlecenia y wywietrzenia.

Mocno Kámphorá odpądza złé chćiwośći / żądliwé w nieczystośći / á to wóniáiąc ią.

Kto iey záś zbytnie pożywa / śiwieie predko / to rzecz doświadczona / bo mózg oziębia.

Téż Kámphorá z wodą różáną á z sokiem Kopru Włoskiégo / bárzo wyczyśćia mákuły ná oczu / y káżdé niedostátki insze.

Oczóm.

Cap. XVIII.

CARIES LIGNORVM,

Saproteta, Saprotes xylon,

Próchno stárych drzew.

WIdzi sie pospolićie ludziom / żeby iuż rzecz zgniéła / niczemna byłá / iáko próchno zbutwiáłych kłód: áno náturá żadney rzeczy ná świećie nie spráwiłá / ktoraby ku pożytku człowieczému nie przyszłá.

Przeto Paulus Ægineta 7. pisze / że proch próchnowi zwlascza z drzew / ktoré máią moc śćiągáiącą / iáko Wiązowé Debowé / wrzedliwé rány wilgotné plugáwé wysuszáiąc / wyczyśćia y goi: przeto dobrze tym prochem posypowáć rány.

Ránam wrzedliwym.

Dioscorides lib. 1. ca. 97. proch ktory bywa z stárych drzew próchná / iáko mąká / potrząsáiąc nim rány wrzedliwé / wyczyśćia ie y zágaia.

Ránam.

Przećiw ránam wrzedliwym ktoré sie rozszérzáią á rozgryzáią

Wrzedliwośćiam.

po ćiele / rospuśćić prochu próchnowégo z winem á z prochem Anyżowym / rozłożywszy ná chuśćie / przykłádáć ná rány.

Cap. XIX.

CASSIA FISTVLA,

Casia *w trąbkách álbo w pałkách.*

GDy mówiemy Casia fistula, tedy mamy rozumieć ten Cynámon / ktory dziś kupcy przedáią w trąbkách / ktoré trąbki nie iest práwy Cynámon / bo niezgadza sie z wypisániem Diosc: Ten Cynámon w trąbkách pospolity / iest Casia fistula, ábo Casia Sirinx, to iest / skórki z Cássiiéy / álbo trąbki Cásyiéy / ktoré kupcy Włoscy y Hiszpanowie zową Canellam, łáćinnicy Casiam Ligneam, á to wszytko iedno / Casia Lignea á Cynámon y Canella : o tym czći szérzey Theophras. li. 1. ca. 2. Simil. lib. 4. cap. 4.

Záśie owé pałki wielkié czarné / z ktorych w áptéce trześć wybiéráią / zową Casia, ále źle : iest owo Siliqua, á nie Casia, bo nie iest trąbká / áni skórká / ieno pałká.

Tego drzewá Galenus, áni stárzy Gręccy Doktorowie nie ználi : Arábscy Doktorowie wynálezli ná odwilżenié żywotá / á bárzo potrzebnie. A wszákże gdy iuż ták zwyczay otrzymał / muśimy trzymáć zwyczay zowiąc Cásyą te / ktorą áptékárze zową w strączu álbo w pałkách Casia: á Cynámon / gdy nie mamy prawdziwégo / bedziemy mienić Cy-

námonem / áż lepszé wieki nástáną.

Tá Casia fistula w pałkách rośćie w Syriiey v Dámászku / y w inszych támtych kráinách: iest to drzewo podobné we wszem orzechowi włoskiému / liśćie ma tákież / iedno sam owoc czyni różność / że v Cássiiey strącze długié / á v Orzechá okrąglé.

To drzewo iam widział w Muranie Weneckim / iedno iż było ná ten czás źimie golé / á iednák brácia Swiętego Dominiká z którémim chodźił do tego sádu powiedáli / że nigdy nie rodźiło.

O téy Cássiiéy Mesuę pisze / że iest bárzo przespieczna / á wielkiéy pomocy / bez żadnéy szkody / iż nie obraża żadnego członká: dla tego może bydź dawána kázdému / młodému y stáremu / pániam brzemiennym y dźiećióm.

Przyrodzenié ma zárówné niemal z człowiecza complerią / áczkolwiek ćiepłość nieiáko przewysza wilgotność / ma moc odwilżáiącą żywot ná stolec / wyczyśćiaiącą krew / á wyrzucáiącą złé rzeczy kolericzné zekrwie. Mesuę. Kolera purguie.

Kwiatki Cássiiéy zmieszawszy z wódką mléczową / á biorąc po kesu prágnienié / oddala w ćięzkich febrach / odwilża zálgnienié w pierśiách / y w gárdle / biorąc. Mesuę. Prágnienie. Piersiam.

Bolączki twárdé rozmiekcza przykłádáiąc ná plastrze: piiąc ią z wódkámi / któré vryne wywodzą: wyczyśćia nérki / y nie dopuscza czynić sie kámienia w nich. Mesuę.

Przećiw Podágrze / czyniąc z niéy plastr á okłádáiąc / pewné vlżenié. Serapio.

Bárzo pomaga przećiw niemocy y boleśćiam w wątrobie. Rozpuśćiwszy w wodźie / w któréyby pierwéy wárzono rozynki / dobrze płókáć vstá / bo krosty goi w vśćiech. Zółtéy niemocy.

A to pomni kożdy / że gdy sáme Cássią bierzesz / ábyś ią przed sámym iedzeniem brał / áby iéy nátura niestrawiła sáméy: bo iesli po ránu weźmiesz / á żołądek strawiony / tedy ią strawi miásto pokármu / á pożytku żadnégo nie vczyni.

Cap. XX.

CASTANEÆ, LOPINIA, Saledulæ, Sardianæ glandes, Iouis glandes.

Po polsku Kásztany.

Znáią w Polscze Kásztany. Nie mogę zrozumiéć / czemuby téż sie nie ieli scżépić tego drzewá w Polscze / gdy czyśćie w Polscze mogą bydź / y rodzą ná wielu mieysc / iáko w Krákowie / ná Káźimiérzu v Bożégo ćiáłá / w Wárszáwie są sádów wiele Kásztanowych.

Plinius lib. pisze / że iednáko rośćie w pádołách / iáko y ná górách.

Isidorus pisze / że zową ie Kásztany / iż Orzechy są dwá w strączu / iáko dwá Moszenki: á gdy wyskoczą z strącza / bedźie strącze castum, iáko vczyśćioné / álbo trzebioné.

Diosco-

Diosco. lib. 1. cap. 127. Máią moc Kásztany ściągáiącą / á zwłasczá owé skórki / które są iáko mech miedzy iądrem á skórką : té skórki stárwszy z Bábczáną wódką przeciw biegunkam dáwáć pić / mocno ie zástánawia / tákże ná inszé káżdé fluxy.

Cap. XXI.

CEDRVS, CEDRON.

Drzewo Cedrowè.

TO drzewo iest bárzo wysokié / podobné Modrzewiowi / ma iágódki podobné Jálowcowému / ále wietszé : żywice zbiéráią z tego drzewá / zową ią Cedria, álbo żywicá Cedrowa. Diosco.

Paulus in Ægineta 8. lepiéy wypisuie / Cedrus iest dwoiákié / iedno mnieysze / iáko chróst / podobné Jálowcowi : Drugié iest wielkié / á wysokiégo drzewá : oboie máią cõplexią zápaláiącą y wysuszaiącą w trzecim stopniu : żywicá álbo oléy Cedrowy dochodzi do czwartégo. O Cedrze / Plinius lib. 13. cap. 5. szérzéy.

Diosco. lib. 1. cap. 90. Ma náture oléy álbo żywicá Cedrowa / żywé ciáłá kázić / á vmárłé od zepsowánia záchowáć : dla tego wiele medrców zową te żywice / żywotem vmárłych ciał. A wszákże chusty y skóry / álbo kosmáté rzeczy / swą wielką suchością psu ie y spala.

Oczu. Przeciw záćmieniu w oczu / y káżdégo niedostátku oczu / pusczac ten oléy z Cedru. Bielmi z oczu ociéra / y blizny iákiezkolwiek ná nich. Diosco.

Chrobakóm w vszu. Chrobaki w vszu / rozpuściwszy z octem / pusczáiąc w vcho zábiia. Dioscorides.

Szumieniu / pisczeniu. Przeciw szumieniu álbo pisczeniu w vszu / rospuścić te żywice z winem / w którymby wárzono Jzop / y pusczáć w vcho. Diosco.

Zebóm. Ná boleść w zebiéch : kłáść z w dziure w zebie żywice / zab sie skruszy / á ból przestánie / álbo żywicą tą rospuściwszy w octcie / płókáć z nim zeby / pewnie przestánie. Diosco.

Squinnantia. Przeciw boleściam w gárdle / Squinnantia zową / pomázywáć tą żywicą.

Wężowému vkąszeniu. Vkąszeniu weżowému zmieszawszy z solą te żywice / przyłożyć ná ráne. Diosco.

Świérzbom. Zászpecenié skóry iáko párchy / trądy / świérzbie grubé / pomázuiąc tą żywicą / wyczyścia wszystkié plugáwości.

Plucóm. Rány y ropy w plucách wyczyścia piiąc téy żywice trunek. Dioscorides.

Bydłu. Téż oleiem żywice Cedrowéy / párchy bydletóm mázáć / giną. Dioscorides.

Cap. XXII.

CERASA.

Wiśnie.

PLinius lib. 12. cap. 15. pisze / że Wiśnie gościnné są we Włoszech / iákby v nas Migdały álbo Kásztany : áż po zwalczeniu Mitridátessa Królá z Pontu przyniesioné. Té Wiśnie żadnym obyczáiem / pisze Plinius li. 15. ca. 25. nie mogą bydź w Ægyptcie / iáko

v nas Pálmá: Dźiwna rzecz/ mi ły pánie/ stworzyłeś/ iż káżda źiemiá ma swé osobliwé rzeczy/ czego w inszéy kráinie niémász. Pálmy ábo Dáktily nalepszé w Ægyptćie / á Wiśniá niechce bydź: v nas Wiśni dosyć / Pálmá żadnym obyczáiem nie bedźie.

Rozmáitość Wiśni wypisuie Plinius, á przedśie dwá tylko rodzáie/ białé/ á czarné. Białé Diosco. lib. 1. cap. 135. wypisuie/ że Wiśnie białé/ dobry żywot czynią / to iest odwilżáią żywot ná stolce świéże/ á záśie vsuszoné zátwiérdzáią stolce.

Płeć ná ćiele cudną czynią / przeto pánie ie rády iedzą. Diosc.

Serapio pisze/ prawdá/ że Wiśnie białé żołądkowi wádzą/ biegunki czynią / krew wodną nieprawą w człowiecze czynią.

Wiśnie czarné. Záśie Wiśnie czarné / są człowiekowi bárzo zdrowé/ gdy dobrze dostałé: krew mnożą / płeć piękną czynią/ żołądek pośiláią / chuć iedzenia przynoszą. Máią bárzo bliskość z winem czérwonym: przeto nie złé pićié Kerszt-

Kérsztráng tráng / ktoré wymyślili w Polszcze/ śmiem rzec/ że wszelákim obyczáiem zdrowszy nam niż wino: bo by byłá nászá náturá wi-dźiáłá potrzebę nam winá / dáłáby byłá: ále iż nam zdrowszy miód/ dáłá go nam obfitość/ iáko flegmátikóm / ktorym zdrów miód.

Kászlóm. Kliy wiśniowy bárzo potrzebny/ przećiw kászlóm zástárzáłym piiąc rospuszczony. Diosco.

❦

Cap. XXIII.

CHAMECERASVS, Pumilla.

Polna, álbo drobna Wisnká.

Iest to chróśćik máluchny / we wszem podobny Wiśni. Ægineta pisze/ że w Bytiniyskich polách bárzo pospolité/ ále y w Polszcze tákich mieysc dosyć/ iáko około Sendomiérzá po wáléch: ma ten chróśćik nie wielki korzonek / sámo drzewko máluchné/ we wszem podobné Wiśni / kwitnie biało/ iágódki nie wielkié/ iáko v Wiśnie: gdy kto te Wisnki ie/ tedy głowę zárażáią / że czynią ból w niéy ćięzki. Tóm dla tego nápisał/ że przydawa sie/ iż dźieći tákich Wiśni obiedzą sie / á potym często stękáią / á mátki nie wiedzą zkąd im przychodźi ból táki.

Cap. XXIIII.

CHAMECYPARISSVS, Cupressina, humilis Cupressus.

Cyprys z którego wience czynią.

Acżkolwiek ow Cyprys miedzy źiółmi może bydź policzony / z ktorych wience czynią: wszákże widźimy / że táko dáleko drugdy zárośćie/ iż nie może bydź rzeczono ziele/ iedno drzewko/ przeto ie tu wypisuiemy.

Iest źiółko/ álbo lepiéy drzewko/ zágrzéwiáiącégo y wysuszáiącégo przyrodzenia z nieiáką wilgotnośćią / dla tego téż swą wdźięczną

Serca. dźieczną wonią / serce y żołądek posila.

Wężów. Niedźwiadków. Przećiw iádu y vkąszeniu wężowemu / pić ten chróśćik z winem słukwszy / wielka pomoc y obroná / tákże przećiw chrobaká Niedźwiadká vkąszeniu / pić y przykłádáć. Paulus.

Cap. XXV.

CHERMES, KERMES.

Czérwiec.

NIektórzy mnimáią / áby Cocus był Czérwiec nász / áno inszy iest Czérwiec / á inszy Cocus, ábo źiarnká Fárbiérzká. o czymesmy w piérwszych kśiegách wypisáli.

Czérwiec / iestci źiárnká / które w Polsce zbiéráią czásu Máiowégo pod korzonki z źiemie: tego nawiecéy zbiéráią około Łowiczá / Ráwy / Wárszáwy / iż tám tego obyczay / bo iednák wsze dźie po Polsce tego dosyć / ále o to niedbáią. Są źiárnká czérwoné nie wielkié / w źiemi pod korzonki v źiół / á zwlasczá pod źielem / któ ré zowią Myszé vszká / álbo Niedospiałek / tákże pod żytem / tákże pod źielem / które zową Noc y dźień / y pod inszemi rozmaitémi źiółmi. Té źiarnká kopáią z źiemie pod témi korzonki: Máiá kwitną: á gdy przyidźie Czérwiec / tedy iuż obrócą sie w chrobaczki / y wylecą: téć chrobaczki świecą w nocy Czérwcá / á zową ie téż ludźie pospolićie Czérwcámi. W Weneciiéy iest to rzecz droga / bo zá funt tych źiarnek / muśi dáć cztéry libri Weneckié / drugdy pieć / niemal nász złoty. To dla tego pisze / żeby sie ieli wszyscy tego zbiéráć / ábowiem Czérwiec Polski iest naszláchetnieyszy: tym fárbuią rzeczy kosztowné / Jedwabné / w Weneciiéy: á rzeczy Jedwabné / które fárbuią Czérwcem Polskim / zową Kermezyn / iákoby po nászému rzekł / Czérwcem fárbowány. Tákże w prawdźie nie mo że być rzeczona żadna rzecz Kermezynowa / iedno którą fárbuią Kermezynem / to iest Czérwcem Polskim: tákże tym Czérwcem gdy wełny fárbuią / álbo sukná / tákie sukná zową szárláty / iákoby rzekł skárlát / skáżona mową Czérwiec. Té źiarnká Czérwcowé nie są korzonki / áni źiele. Są nasienié / które ná swym mieyscu zostáwia on chrobaczek / niżli wyleći Czérwcá / á nieznáć go Lećie / áni ná Jeśień / áni Zimie. Abowiém áż Kwietniá pocżyna sie mnożyć / gdy wszystkiéy rzeczy poczynáią ożywiáć: á gdy przyidźie Czérwcá / tedy iuż vrośćie: á ták zostáwiwszy pechérzyk / w którym był / wylata / zostáwiáiąc nasienié.

Té źiárnká / álbo to nasienié / máią téż swą moc / nie wzgardzona w lékárstwách / ábowiem serce posiláią / á dla tego w gorących niemocách / gdy serce chłodźić chcemy / lékárstwá ná szárłaćie kładźiemy / tákże ná Jedwabiéch Kermezynowych.

Pániam zbytné mieśiące ćiecze nié postánawia / tákże pániam / które rády przed czásem dźiatki miewáią niedonosząc / dáią pić y przykłádáią / donioſą.

Cap. XXVI.

CÆRACIA, SILIQVAE dulces, Cęraunia.

Swiętègo Janá Chléb.

DRzewo/ ktoré rodźi Siliquas, to iest/ owo ſtrącze czarne/ ſłodkie/ ktoré po Polſku zowiemy ś. Janá chléb. Plinius lib. 13. cap. 8. zowie Cęraunian: rodźi ſie w Siriiéy y w Zydowſkiéy źiemi: tego drzewá dźiś dosyć w Greciiéy. Ten ieſt owoc/ ktory zowiemy Mella, ktorégo S. Jan pożywał Báptiſtá/ o ktorym śpiéwamy/ Iż iego pokarm był Mella y locuſtę: locuſtę ſą owé ſzáránćze/ ktorych w onich ſtronách vżywáią/ zową w Weneciiéy/ Capi longi.

Té Cæracię/ to ieſt ſtrącze tegż drzewá ſłodkie ſą/ dla tego dźieci bárzo ie rády iedzą/ ále z ſwą ſzkodą/ bo im chrobaki w żywocie czynią/ á tez zátykáią watrobe y żyły/ zkąd przychodzą febry y inſzé boleśći. Diofco.

Żołądkowi. Diofco. lib. 5. cap. 316. Strącze ſłodkie/ żołądkowi nie dobré: póki świeżé/ tedy żywot ná ſtolce odwilżáią/ á záśie ſuché biegunki vſtánawiáią/ żołądek pośiláią/

Vrynie. vryne wywodzą.

Cap. XXVII.

CIBETA, MOSCHVM, Zebeth. *Piżmo.*

DŁugóm ſie tego wywiádował/ ieśli to ieſt iedná rzecz Zebet á Piżmo/ ktoré zowiemy po łáćinie Moſchum, álbo corrupte Muſcum. Ponieważ Aptekarze y Kupcy zá rożné rzeczy máią. Czciłem w pielgrzymowániu Lodwiká Wárkomaná w kśięgách Noui orbis, iż niektóry krześćiánin będąc v Turków/ ktorym lat dźiáłá w Táprobonie: ten gdy miał wolą vćiec od Turków/ miedzy inſzémi rzeczámi/ miał iedno źwiérzątko/ podobné kotowi/ ktoré czyniło Zebeth, á to ſobą gotował wywiezdź. To źwiérzątko/ tákże powieda/ czyni Zebeth, iáko y Gazella czyni Moſchum, to ieſt Piżmo.

O ktorym piżmie ták piſze Serapio, 185. iż naydują w źiemiách Tumbáſcy y Seni źwierzątká podobné Sárnam náſzym/ ktoré ſie páſzą Nárduſem/ álbo Szpiką: v tych źwiérzątek rośćie czáſu pewnégo pechérz ná brzuchu iákby bolączká/ tá bolączká álbo pechérz bywa iáko iáie kokoſzé/ álbo kácze/ á gdy ono iuż vrośćie/ tedy ludźie łowiąc oné źwiérzątká/ vrzynáią oné pechérzyki/ á chowáią to: á ktorym nie vrzną/ tedy ſámé/ czáſu gdy ſie táki guz doſtoi/ ſzedſzy do ſkały/ álbo iákiégo kámienia/ tra ſie/ áż przetrą on guz/ álbo mieſzek/ á ták ná kámień wyćieka oná krew/ álbo lepiéy ropá: á ludźie potym zbiéráią/ gdy wyſchnie ná ſłońcu: gdźie ſie więc mnie zda bydź iedná rzecz Zebeth y Moſchum, gdy z iednákich rzeczy bywáią.

Piżmo/ ktoré ieſt Moſchum, Arábſcy Doktorowie kłádą zágrzéwiáiące w wtórym ſtopieniu/ á ſuché w trzećim.

Serce

Serce bárzo posila/ y wszystki członki w ciele/ ták dáiąc przez vstá iáko y przykłádáiąc z wierzchu/álbo woniáiąc.

Złe wilkości/ boleści w głowie/ y w mozgu wysusza/ á to sárkáiąc w nos przyprawiáiąc z oleiem de Kerwá: tákże przyprawione Piżmo/ małżeństwo pomnaża/ pomázuiąc.

O tym czytay szérzey/ apud Agricolam Ammonium.

Aetius lib. 16. cap. 116. wiele lékarstw bierze Moschum, ktore zowie Muscatas compositiones.

Cap. XXVIII.

CINAMONVM.

Cinámon.

Yżem wyższey nátrącił/ iż Casia fistula iest Cinámon ten/ ktory v nas przedáią kupcy/ ktory téż kupcy zową we Włoszech Canella, Aptekárze zową Casia lignea, álbo Casia w trąbkách. Ale że Cinámon prawdziwy nie iest Canella, to iáwna rzecz: bo Dioscorides lib. 1. cap. 13. ták wypisuie Cinamon, zwłasczá Mosilicon. Cinamon, iest czarny/ álbo szádawy/ to iest popielasty/ máiąc vstáwicznie po sobie członki. A Cinamon ten/ ktory nam wożą iest przyczerwieńszym/ niéma żadnych po sobie członkow/ iedno od koncá do koncá gládki. A potym przydáie Diosco. iż Cinamon iest drewno á nie skorká/ iáko iáwno v tych/ ktorzy zową Casia lignea: á Cinamon ten iest práwie skorká. A ták nie przychodzi do nas prawdziwy Cinamon: á ten ktory przychodzi/ iest Casia Dioscoridis.

Ma moc pisze Dioscor. Cinamon ten/ ktory iest Casia zágrzéwáiąca y wysuszáiąca/ vryne wywodzi/ pániam miesiące pobudza mocno. Diosco.

Przeciw záćmieniu oczu/ álbo iákimkolwiek mgłam/ tedy czyniąc subtelny proch/ pusczáć ná oko wyciéra. Diosco.

Piegi nátłukwszy z miodem á przykłádáiąc/ spądza y wyciéra. Diosco.

Przeciw wszelákim boleściam á zwłasczá zápaleniu nérek/ bárzo dobrze pić ten Cinamon. Diosco.

Pániam wszelákim obyczáiem biorąc ná wszytki ich niemocy/ bárzo pożyteczny. Diosco.

Poniewasz nie miéwamy dobrégo Cinámonu/ Diosco. pisze/ może Cássiiey bráć we dwoy nasob miásto Cinámonu/ ták iesli trzebá drágme Cinámonu/ tedy bráć dwie Cássiiey/ etc. A ten zwyczay otrzymał/ że potym Cássią Cinámonem názwano.

Cap. XXIX.

CYDONIA, COTONIA, Chrysomela, Strutea, Citromela.

Pigwy.

Dwoiáki rodzay Pigwow iest/ ieden wielki/ ktore są wielkie iábłká/ iáko Rayskie/ ábo Daportowe iábłká/ tákich w Polscze niémász/ we Włoszech pospolicie tych

wiecéy niż máłych / té téż zowie Galenus 6. de Tuenda S. Strutea: Drugi rodzay iest máły / iáko v nas / piekne / iáko złoto żołté / Chrysomella práwie zową. Cydonia zową od Cydoniiéy miásta Creteyskiego. Té Vergilius podobno zowie złotémi / gdy pisze: Złotych iábłek posłałem dziesieć / iutro drugie posle. ále złoté iábłká mogą bydź rzeczone ták Pigwowé / iáko y Náráńczowé / tákże Citrowé: wszákże pospolicie Citromela zową Pigwowé iábłko.

Czemu v nas niémász wielkich Pigwowych iábłek / tá iest przyczyná / iż nie ciérpią Kráin zimnych: skoro drzewo przynoszą / tedy roście / á iábłká sie rodzą / máłych Pigwów: á iednák téż lepsze są máłé / y zácnieysze w lékárstwách. Pigwy są zimné nakońcu piérwszégo / suché w wtórym stopniu.

Dios. l. I. c. 136. Pigwowé iábłká żołądkowi śilné przyiaciele / wszelákié boleści y niedostátki w żołądku lécżą / vryne wywodzą: pieczoné nie ták przykré / áni ciérpnące / á iednák dobrze pomagáią. Przeciw żołtéy biegunce / gryzieniu w żołądku / y około pepká morzeniu / plwánie krwie / tákże pełnym kolery bárzo pomagáią.

Boleściam w żołodku. Orynie. Żołtéy biegunce. Gryzieniu / Morzeniu.

Przeciw rymam y fluxóm / które z głowy w żołądek cieką / tákże do trzew / tedy sok / ábo wodá y wino / w ktorych wárzono Pigwy / dobrze pić. Sok surowych Pigw / przeciw dycháwicy bárzo dobrze pić. Diosco.

Rymam. Fluxóm. Dycháwicóm.

Pániam / ktorym mácicá vpádnie / álbo zmieyscá sie vtrząsnie / tedy wárząc Pigwy / tą wodą pomaczywáć ábo nápárzáć. Dio.

Máćicy.

Przeciw rospádlinam w stolcu / ták meżczyznym / iáko y białym głowam / rozmaczáiąc gebke álbo chustke przykłádáć / tákże komu ielitá z śiedzenia wychodzą / iáko sie przydawa dziećióm często od wydymánia. Diosco.

Rospádlinam. Jelitam.

Confekt Pigwowy / ktory z miodem przypráwnią / tym wiecéy żołądkowi pomaga / bo miód w swoie náture ciérpnącą á ściągáiącą obráca / ále wżdy nie ták mocno iáko sam przez sie. Surowé Pigwy dobrze przydáwáć do tych plastrów / ktorémi chcemy zátwiérdzáć y śćiągáć / tákże y z sámych może czynić plastr. Dioscorides.

Żołądkowi.

A to ná żołądek / gdy sie rozwieśie álbo zepsuie / tákże ná iego zápalenie / ná wrzedzienice / y ná bolączki ognisté w piérśiách v pań / ná zepsowáną y zátwárdzáłą śledzione: tymże obyczáiem ná krosty / y guzy w śiedzeniu / zową Condilomata.

Żołądkowi. Bolączkóm ognistym.

Auicena vczy czynić tucią z liścia Pigwowégo / ktorą insżą zową Pseudo Tucia, włożywszy w gárniec nowy / á do ogniá włożyć zálepiwszy / á gdy zgorze zetrzéć / bárzo mocny popioł ná rány / ná sadzele / przeciw szpetnym zágniłym / wrzedliwym ránam / posypuiąc.

Pomagáią sámé / y ich confect wrácániu / y przeciw piiáństwu / prágnienié oddaláią sámé / y confect / ktory z cukrem czynią.

Przed obiádem biorąc Pigwy / tedy czynią purgácią / á po obiedźie zátwárdzáią stolce.

Ráby Moseß/ gdy pánie brzemienné pożywáią iábłek Pigwowych/ rodzą syny śliczné/ á wesołé/ tákże brzydkość y wrácánie/ które máią przy poczęciu/ oddaláią.

Czynią też oleiek z Pigw/ ktory od Citromellis zową Melinon: dźiś pospolićie oleykiem Pigwowym zową/ bárzo vżyteczny ná té rzeczy wßystki/ którésmy przy iábłkách wypisáli. Diosco.

Czynią też wino z Pigw/ á to tłukąc Pigwy z winem/ potym ták dáią sie mu wykiśáć: przydáią drudzy miodu: ná teß wßytki bolesći bárzo potrzebné/ ná które y iábłká/ y ná inßé rozmáytßé. Dio.

Plinius niemal toż pißе/ co y Dioscorides lib. 23. cap. 6.

Cap. XXX.

CITRVM, AVREA MALA, mala medica, nuptiale pomũ.

Iábłká Citrowé.

NJemoże ßláchetnießé iábłko bydź w piękności ná drzewie/ iáko iest Citrowé iábłko/ vstáwicznie drzewo tego owocu zimie y lećie kwitnie/ iż iedné dostáią/ drugié sie wiążą/ drugié kwitną. W Apuliiey y w Liguriiey tego obfitość wielka. Téć były iábłká złoté w ogrodźie Hesperidũ, których oné pánny trzy strzégły w sádźie zámurowáné: á żeby tám nikt nie wßedł/ Smoku v drzwi chowano/ którégo potym Hercules zábił/ á iábłká pourywał/ y ták po świecie rozmnożył. Toć iest iábłko/ które Zydowie pożywáią mieśiącá Augustá/ Sierpniá/ z roskazánia miłégo Bogá. W nászych stronách niemoże to drzewo dla zimná bydź/ abowiém w Padwi we Włoßéch/ gdźie iuż ćiepłá są więkßé/ iesli sie w ktorym sádźie nayduie/ tedy gdy przyidźie zimá obstáwiáią tárcicámi/ iákoby skrzyniámi/ á ná wierzch gnoiem/ átám wnątrz ognie kłádą/ w południe okná otwieráią/ á ták słońce ich dochodźi/ á oné kwitną y rostą/ bo nigdy listu niespuczáią.

Paulus 7. o tym iábłku: Citrowé iábłko/ które tèż Malum zową/ ma w sobie rózné śiły/ wedla rozności częśći w iábłku: bo sok ktory iest w pośrzodku z iądrkámi iest zimny/ to kwáśność iego vkázuie: iądrká przychodzą do trzećiego stopniá zimnośći y wysußánia: skórká ná wierzchu żółta/ wysußa w wtórym stopieniu/ ále zimna w pierwßym: trzećia część/ która iest práwie tákoważ iest miernо zimna/ y nieiáko ćiepła/ to iego słodkość vkázuie: czyni pokarm gruby/ flegmę mnoży z swym záźiebiániém: liśćie też máią moc wysußáiącą. Przyrodzenie.

Auer. 5. col: Skórká z Citrowég iábłká/ ma iáwną pomoc mdłému żołądkowi/ tákże wątrobie. Zołądkowi

Sok z Citrowégo iábłká przećiw opaleniu bárzo dobrze przykłádáć/ naśienie/ ábo iądrká stárté dáiąc pić/ glisty zábiiáią/ y wypądzáią. Opaleniu.

Z tego iábłká kwáśu wnętrznégo czynią syropek/ który iest bárzo pośiláiący serce w ćiężkich gorących febrách. Sercu.

O tym drzewie y o iábłkách/ Plinius lib. 15. cap. 14.

Cap. XXXI.

CIPRESSVS, legendum est Cupressus, Græcè Cyparison.

Cypryſowe drzewo.

DRzewo Cypryſowe ieſt bárzo wyſokie/ podobne Swirczynie/ iedno iż roſćie iáko Konop w kupie/ gałąſki ſie zchodzą/ áż do wierzchu/ ták iż wierzch ma oſtry/ ſkórę ná drzewie/ iáko ná Swirku/ álbo Modrzewiu. Tákich drzew w Pádwi w ogrodźiech máią doſyć. Acżkolwiek przyrodzona temu drzewu tylko w Krećie roſć/ ále przedśie iuż indźie dźiś roſćie/ Plinius przez cáłe kápitulum wypiſuie o Cypryſowym drzewie/ li. 16. ca. 34.

Dioſcor. lib. 1. cap. 87. Liśćie Cypryſowe dobrze pić z miodem/ rózynkámi/ álbo z wodą/ w którey rózynki wárzone/ przydawſzy troche mirry.

Przećiw Vrynie/ pęchérzowi/ plwániu krwią/ morzeniu/ biegunkam/ dychawicam/ kásłom.

Przećiw záſtáwieniu y rzezániu vryny/ y niedoſtátkóm pęchérzá/ ſzyſzki tego drzewá ſłuczone/ z winem dobrze pić przećiw plwániu krwią/ morzeniu w żywoćie/ biegunkam/ przećiw dychawicam/ przećiw ćiężkiemu kásłowi. Dioſcorides.

Tákże wárząc te ſzyſzki/ á dáiąc pić ono wárzenie/ pomaga przećiw tymże wſzyſtkim niemocam. Dioſco.

Twárdość/ bolączki/ wrzody nápuchłe/ twárde wrzody/ ná tłukwſzy tych ſzyſzek z Figámi/ przykłádáiąc odmiekczy y zgubi. Dioſcorides.

Chropáwym páznokćiam.

Ná chropáwe páznokćie/ náwárzyć tych ſzyſzek Cypryſowych w octćie/ á potym ſtłuc przydawſzy mąki Słonecznikowey/ vczynić máść/ á tym okłádáć. Dio.

Z tych ſzyſzek czyniąc plaſtr/ przykłádáć ná rozpukliny/ zgládza ie/ tákże z liśćia może ná tóż czynić.

Ośći poſpołu z ſzyſzkámi tego drzewá kádząc z niemi/ komory z domu wypądzáią/ y gdźie ludźie śiedzą. Dioſco.

Liśćie ábo ośći Cypryſowe ná tłukwſzy ich/ á plaſtr przykłádáiąc ná rány goi/ y ſpaia rány/ zbytnie ćieczenie krwie ſtłukwſzy przyłożone vſtáwiáią/ z octem ná tłukwſzy włoſy czérnią. Dioſco.

Przećiw ogniu piekielnému/

Przećiw piekielnému ogniu/ tedy nátłuc tákże tegóż liśćia z mąką Ieczmienną/ tákże ná wrzedliwe kroſty/ ná ogniſte ſádzele/ y wrzedźienice zápalone. Dioſco.

Króſtam/ wrzedźienicam.

Zołądkowi

Czyniąc plaſtr á Cerot z tych ośći z woſkiem/ ná żołądek przykłádáiąc bárzo żołądek poſila. Dioſcorides.

Cap. XXXII.

CORNVS.

Głog.

COrnus ieſt drzewo twárde/ które ma owoc tyli ile iágody Oliwne/ które gdy ſie záwiąża/ bywáią źielone/ potym żółte/ á gdy

dozrzeią czérwoné / á to iest Głóg. Diosc.

Dioscorides lib. 1. ca. 140. pisze/ że ie też może kwáśić/iáko Oliwki.

Biegunkam. Jágody Głogowé iedząc ie / biegunki postánowiáią / gryzienie w żywoćie oddaláią. Dios.

Swiérzbóm/lisżáióm. Liśćie Głogowé stárté / álbo sok z nich pomázuiąc świérzby y liszáie/spadzą/y gubi. Ægineta.

Liśćie ràny wielkié/przykłádáiąc śćiągáią/ á potym goią.

Cap. XXXIII.

C V B E B E.

Po polsku téż Kubeby.

KVbeby są owoc drzewá iednégo / iáko wypisuie Serapio, które ma listki podobné Mirtowému drzewu/iedno szérszé/á ná wierzchu ostré/iáko v włoczniéy/iágodki ma okragłé / miedzy liśćiém śiedzącé. Niektórzy pisząc o Kubebách mnimáli ie bydź ziárnká Włoskiéy wierzby / którą zowie Theophrastus Salix Amerina , á Diosco. Vitex, álbo Agnus castus: ále sie w tym omylili: bo insze iest Agnus castus , á insze Kubeby. Pandectarius sie tu bárzo omylił/ który Oximirsimitē Dioscoridis, mienił bydź Kubeby: á ieszcze gorzéy/ gdy Carpesium Galeni pisze bydź Kubeby. Ano áni to/áni owo iest: bo Diosco. áni Galenus nie wypisowáli Kubebów: iest Arábskich Doktorów wynálezienié. Tákże Pandectarius wypisuie z náuki Plinij dwoiáki rodzay Kubebów/domowé/y polné. Ano to śmiele rzekę/iż nie naydźie żadnégo mieysca v Pliniusza/áby gdźie pisał o Kubebách/bo ich nie znał. Są Kubeby ćiepłé y suché/ blisko trzećiégo stopniá.

Przećiw Vrynie/ miesiacóm kámieniu/ Kubeby piiąc / vryne pobudzáią / miesiącé pániam wywodzą / kámień w pechérzu łámią / mózg w głowie bárzo pośiláią / y zágrzewáią. Serapio.

Rymam. Przećiw rymie/y Cátárusowi z zimnéy przyczyny bárzo pomagáią/ pośiláiąc głowe.

Pámieć té ziárnká pośiláią gryząc ie: á dla tego dobrze Aptekárze wymyślili/ przyprawiáiąc té ziárnká ná cukrze.

Cap. XXXIIII.

E B E N V S.

Hebánowé drzewo.

TO drzewo / pisze Diosco. przywożą z Indiiéy/y z Murzyńskiéy ziemie/ bárwe ma czarną : á gdy ie vgládzą/tedy iest iáko róg lśnącé / bárzo twárdé w vćienćiu / á gdy ie mástykuie w vśćiech/ tedy iezyk nieiáko gryzie y kásá z leguchną ćierpnośćią : ná weglé kłádąc / wdźieczną wonią z śiebie pusczą/ przez dymu: tłustość z śiebie nieiáką pusczą/gdy świeże to drzewo. Niektórzy chcą/że Ebenus Dioscoridis, iest Guaiacum drzewo/ którégo témi czásy pożywáią przećiw fráncowátē wrzodu : mnie sie bárzo prawdá widźi: bo té wszystki znáki má/ któré Dioscorides wypisuie : bo we drzeniu iest to drzewo czarne Guaiacum , gdy vgladzą bedźie

iáko róg / y wszystki insze znáki sie zgádzáią / á zwłasczá Arist 4. Meteororum cap. 42. pisze / że wszellkie drzewo pływa ná wodzie á nie vpádnie / prócz Ebenum, które iáko w wode puściśz / tonie: Guaiacum tákże / skoro puściśz ná wode / wnet tonie. A ták mam zá podobną rzecz / że Guaiacũ iest Ebenus. áczkolwiek Dioscorides zowie innym imieniem / á nie Guaiacum: też tego wrzodu nie léczono z niém pierwéy / ábowiém nie bárzo dawno wsczął sie ten wrzód / á stárzy / którzy pisáli de Ebeno, nie słycháli o tym wrzedzie / dla tego też nie wiedzieli / áby miáło te moc.

Oczóm. Fluxóm. Króstam. Ma Ebenus moc známienitą wyczyściáć káżdé zácmienié oczu / tákże fluxy / które bywáią do oczu / y krosty w oczu: á to gdy kto ná ośle nátrze Ebenum, á z tego czyni proch subtelny / y puscza ná oko / ábo z wódkámi przyprawnie. Diosco. lib. 1. cap. 114.

Tákże tróciny tego drzewá moczą w winie przez dzień y noc / á potym odcédziwszy wino / pusczáią ná oko. Diosco.

Tákże palą to drzewo w gárncu nowym / kłádąc do ogniá: potym gdy zetlé płóczą popiół / y zetrą / á ten proch oczy / które gniá / álbo záwżdy są opárzysté / vzdrawia. Diosco.

Cap. XXXV.

Ebvr, cornv Elephantis, Proboscis.

Kość Słoniowa, Słoniowy róg.

Róg ten iest według wielkości zwierzęciá wielki / który Słoniowi wychodzi z nozdrze / tym sobie Słoń pokármy podáie / przyciąga / áby iadł: iest tá kość zimna y sucha w trzecim stopniu.

Diosco. pisze / że tróciny / álbo proch z tego rogu zmieszány z oliwą pomázuiąc / zánokcice vzdrawia: ma śiłe ściągáiącą / dla tego serce posiła mocno / pániam poczecié spráwuie. Zánokcióm.

Amonius pisze / że proch téy kości námoczyć w winie / álbo w wodzie mléczowéy / ábo Máieránowéy / álbo Podróżnikowéy drágme iedne / á to dáwáć pić po ránu ná czczo / przeciw żółtéy niemocy pewnie vlécza. Żółtéy niemocy.

Wszystki niemocy / z zámulenia / ták piiąc léczy: boléść káżdą w żołądku / ták piiąc vzdrawia: w mie dzie tákże mocząc / dáwáć pić / przeciw pądáiącéy niemocy. Zámuleniu żołądkowi. Padáiącéy niemocy.

Ten iest róg / który miewáią w szláchetnych domiéch / á dáią pić przeciw febram. Zową y Jednorosczowym rógiem / ále nie iest róg Jednorosczowy: bo Jednorożec iest rzecz iedyná / á podobno dziś ná świecie niewidána: ále tego rogu dosyć / y ten piią.

Cap. XXXVI.

Evphorbivm.

Aptekárze Euphorbiũ *téż zową.*

W Africe / w Mauritániiéy / v Tmolum miástá / rośćie drzewo / które zową Euphorbiũ, pełné soku okrutnégo / dla czego ie zową Euphorbiũ, to iest / godné áby sie go bano / álbo dobrze sie go bać: Abo-

ábowiém/gdźie dopádnie ſpárzy: dla tego ludźie/gdy zbiéráią ſok/ czynią z báránich ſkór iákoby niecki/y podſtawiáią ná mieyſce gdźie chcą vderzyć/potym wziąwßy drzewce długié/z dáleká przebiiáią ſkóre ná drzewie / tám wnet ſtrzyknie ſok/iáko żywicá/dáleko/ á potym w one ſkóre ciecze / áż pełno náciecze : á ták zbiéráią. Te żywice / Krol Jubá w Libiiéy/piße Plinius, wynalazł / á inßy piſzą / że Lekarz iego Braſeolus. Jeſt bárzo gorąca / áż blisko czwartégo ſtopienia/Meſuę prawie w czwartym.

Fluxu. Euphorbium przećiw fluxu w oczách/ bárzo dobrze mázáć / bo bárzo wyſußa. Dioſco.

Oczóm. Przećiw boleśćiam w biodrách dobrze pić to Euphorbium.

Plinius lib. 25. cap. 12. Euphorbium bárzo pomaga ku oświecániu oczu záćmionych.

Meſuę, Euphorbium ieſt żywicá/przewyßáiąc wßyſtki żywice.

Flegmie. W zápalániu y w wyſußániu ná ßégo ciálá purguiąc/piße Meſuę, wywodźi flegmę grubą/kliowátą/z glebokich mieyſc w ciele: dla tego wyczyśćia w ſtáwiéch máterie grubé/ták mocno/ że niéma żadnéy rzeczy ták mocnéy/ która by ſtáwów z przyrodzenia wyćiągálá.

Páráliżowi Drżeniu/ Czynią z Euphorbium oleiek / który ieſt bárzo pożyteczny przećiw páráliżowi / drżeniu członków/ ſkámieniu/ álbo śćiérpnieniu / zákrzywieniu vſt / ſkurczeniu.

Skurczeniu

Boleśćiam w Wątrobie/w ślezionie. Tymże oleykiem dobrze pomázywáć / ná boléść wątroby y ślédźiony/ która ieſt z źimnéy przyczyny. Meſuę.

Proch z Euphorbium rozpuſzcząiąc z octem/dobrze tą máśćią mázáć ná trędowáciny / bo ie ſpądza. Meſuę. Trędowi.

Pámięć vtrácona w niemocy/ zową Letargia, ten oley / który z Euphorbium czynią / náprawia/mážąc w tyle głowę. Meſuę

Wode z zaſkórza w opuchlinách wyćiąga biorąc. Opuchłym.

Aptekárze czynią piluły/ które zową de Euphorbio, bárzo ná té niemocy/ któréſmy wypiſáli/ á zwłaſzczá ná Fránce/á w ſtáwiéch łupánié pożyteczne. Fráncóm.

Cap. XXXVII.

FAGVS, BVK, Fagiglans.

Bukiew.

PLinius lib. 16. cap. 6. Fagiglans, to ieſt Bukiew / rośćie ná drzewie ſwégo imienia / to ieſt / ná Buku: ma źiárnká w ſáßułkách/abo w ſtrączu ßárym/ośćiſtym/ koſmátym/ źiárnká potym wypadáią gránowité / ná trzy gránie. Buk/piße Plinius, iáko y káżdé iné drzewo / przez rok téż rodźi.

Plinius lib. 16. cap. 6. Bukiew nalepßa świniam / które obſićię tuczy / ſłodkié mięſo w nich czyni / człowiekowi dla łácwégo trawienia / zdrowe / żołądkowi wdźięczné.

Jáwna rzecz/że Bukiew bárzo ludźióm obráża głowę / záwrácáiąc ią/á ták niegodźi ſie ludźióm.

Plinius lib. 24. cap. 5. Liśćie Buko-

Bukowé dobrze zuchác w vściech / dla boleści y krost / które bywáią w vściech y około dziąsł. *Przećiw krostam / y boleściam w vściéch.*

Przećiw kámieniowi w pechérzu / popiół z Bukwie palonéy vczyniwszy máść / mázáć łono. Plinius. *Kámieniowi.*

Przećiw opadániu włosów / z párchów / tedy nátluc z miodem Bukwie / przykłádáć. *Włosóm.*

Cap. XXXVIII.

FICVS, SYCA.

Figi.

DWoiáki rodzay iest Fig prawych / iáko pisze Dioscorides, lib. 1. cá. 49. iedné szczépioné / á drugié płonné. Szczépionych owoc / świéży żołądkowi nie zdrowy / dla swéy śliskośći / á słodkośći: płonné pospolićie rzadko rodzą.

Plinius lib. 15. cap. 29. Figowé drzewo bárzo w swym rodzáiu rozmáité. Niektóré są ták wielkié / iáko gruszki: w Żydowskiéy ziemi / czérwoné ile oliwki. Dziwną obfitość / pisze Plinius: że w Hirkániiéy iedno drzewo dáie Fig / dwieśćie y śiedmdźieśiąt korcy. Rzecz sie zda niepodobna. Wypisuie też rozność ich wielką. A iednák y dziś we Włoszech / co miásto / to inákszé / białé / zieloné / brunatné / száré / Słowieńskié na wybornieyszé / z których czynią suché Figi. Mnimam żeby y v nas mogło bydź to drzewo / gdyż w Padwi / gdźie są tákié zimná / máło nieiáko v nas / trwáią y rodzą.

Figi dostałé iedząc / żywot bárzo odwilżáią ná stolce / dla tego dobrze ie ieść przed obiádem / álbo ná przodku stołu. Diosco.

Prágnienié odpądzáią iedząc / pocenié pobudzáią / nie dobrą krew / świéżą / w człowieku czynią. Diosco. *Prágnieniu.*

Które są suszoné / zową Caricas, bárzo człowiekowi zdrowé / ćiáło bárzo tuczą / zágrzéwáią / ále záś czynią prágnienié. Diosco.

Gárdłu / vstam / pierśiam / pechérzowi / nérkam / bárzo są zdrowé / y niemocy w nich odpądzáią iedząc. Diosco. *Vstam / pierśiam / pechérzowi / nérkam.*

Tákże są dobré tym / którzy po długiéy niemocy niemogą nábydź bárwy dobréy / iedząc náprawiáią. Diosco. *Bárwy.*

Dycháwicznym / kászlącym / padáiącą niemoc máiącym / opuchłym / dobrze suché Figi ieść. Dio *Dycháwicznym / kászlącym / padáiącéy niemocy.*

Wárząc Figi z Izopem / á to wárzenié wyczyśćia pierśi piiąc: tymże obyczáiem zástárzáłéy dycháwicy / y kászlóm / y dawnému w pierśiach zápsowániu. Diosc. *Pierśiam.*

Żywot ná stolce pobudzáią odwilżáiąc / nátłukwszy Fig / z ziárny Krokoszowémi / á sáletry troche przydawszy ziárno albo dwie. Dioscorides.

Wárząc Figi suché / dobrze onym wárzeniém płókáć rány w gárdlé. Diosco. *Ránam.*

Plastry dobrze czynić z mąką Ięczmienną / ná bolączki. Diosc. *Bolączkam.*

Paniam przećiw boleśćiam táiemnych mieysc / nátluc Fig z mąką Fœnugręci, z Ptisánną / y przykłádáć. Diosco. *Boleśćiam*

Przećiw gryźieniu w żywoćie / vwárzywszy z Rutą / dobrze czynić z tego wárzenia Clistere. Dioscorides. *Gryźieniu.*

Figi vwárzywszy / á potym stłukwszy ná plastr / przykłádáć ná bolączki / zbieráią. Diosco.

Bolączkam.

Sadzelóm Bolączkam.

Sadzele y bolączki zá vchem / zową parotidas, odmiękczáią. Dioscorides.

Wrzodóm.

Wrzody káżdé / tákże plastrem okłádáiąc / zbieráią y odwilżáią. Dioscorides.

Swieżé tákże stłuczoné ná plastrze przyłożoné / ná tóż pomagáią. Dioscorides.

Zánokćicy.

Skórká Pomágránátowa nástłuczona z Figi / zánokćice y wrzody spądza.

Plastr téż czynić náwárzywszy Fig z Piołynkiem w winie / á potym mąki przydáć / ná opuchły żywot. Diosco.

Puchnieniu

Sádzelóm.

Przećiw sádzelóm ná pálcách v rąk y v nóg / tedy spalić Figi / potym z woskiem vczyniwszy plastrzyk okłádáć pálec. Diosco.

Swieżé Figi przetłukwszy / á Gorczycé zwierciánéy przydawszy / albo sáletry / przykłádáć w vcho / przećiw szumieniu y piszczeniu w vchu. Diosco.

Szumieniu / piszczeniu.

Záśię Figi płonné álbo polné mléko / ktoré z nich pochodźi / pusczáiąc w mléko / tedy zśiáda mléko: ma to mléko moc przepaláiącą / przegryzáiącą / y otwieráiącą. Diosco.

Dla tego żywot purguie / pániam mieyscá zámknioné otwiéra / á to stárwszy Migdáły y zmieszawszy / mléko wypić. Diosco.

Tóż mléko z żółtkiem kokoszéz iáiá zmieszáné á przykłádáné / pániam mieśiące pobudza. Diosc.

Mieśiącóm.

Podágrze.

Przećiw podágrze zmieszawszy z mąką Jeczmienną / bárzo pomaga przykłádáiąc. Diosco.

Trądowi. Krostam.

Przećiw trądowi / krostam po licu białym / zgrubiáłym ná licu / skórze chropáwéy od słońcá opalonéy / świerzbóm / krostam párchowátym ná głowie / czynić z tego mléká z Jeczmienną mąką plastr / okłádáć gdźie trzebá. Dioscorides.

Vkąszeniu niedźwiadkowemu.

Przećiw vkąszeniu niedźwiádkowému / tákże zápomniáłégo psá / y káżdéy rzeczy / ktora iádem vkąśi / leiąc mléko to w ránę / goi. Dioscorides.

Zębóm.

Przećiw bolenu zębów / wźiąć czyśćiuchnéy wełny / á rozmoczyć w tym mléku / á one wełne włożyć miedzy zęby / álbo gdźieby byłá dźiurá. Dioscorides.

Brodawkóm.

Tymże obyczáiem to mléko przećiw brodawkam gęstym / máłym / zową formicas, bo bywáią iáko mrówki / piérwéy pomázawszy oleykiem / álbo iáką tłustośćią / potym mlékiem Figowym pomázáć. Diosco.

Sok czynią spąkowią téyże płonnéy Figi / póki śie nie rozточy: á ten sok ná té wszystkie rzeczy potrzebny iáko y mléko. Dios.

Ten sok iáko y mléko z tego drzewá / ma moc przepaláiącą / y téż pęchérze czyniącą. Dioscori.

Rószczki młodéy Figi płonnéy wárząc z mlékiem / á to mléko piiąc / purguie człowieká / miásto innéy purgáciiéy. Diosco.

Cap. XXXIX.

FICVS ÆGYPTIA, Sycomoron, Sycaminon.

FIgi morowé: złożoné słowo iest / Syca Figá / á moron morowé drzewo. Tego drzewá niemáß v nas / nie trzebá go było wypisowáć. Lecz prości Kápłani ná kazániu łamią sie około tego słowá Sycomorus, gdy Ewánielią wykłádáią / á nigdy práwie nie wyłożą. Sycomorus drzewo iest Figá morowa / ták rzeczona / iż liście ma nie iáko Figá / ále iáko Morowé drzewo: sámo iest iáko Figowé wielkié / ná ktoré Záchęus wlazł / gdy chciał páná Krystusá widźiéć: owoc rodźi iáko Figi / ále nie smáczny / nie przy gáłąskách / iáko káżdé drzewo / y iáko Figá: ále przy sámém drzewie: ták iż owoc około drzewá stoi / iákoby Bdły. Jágody té niemáią tákich źiárnek wnątrz / iáko Figi: we wßem są podobné Figóm: rodźi to drzewo cztéry rázy do roku / dla tego bárzo pożyteczné iest czásu nierodzaynégo ludźióm / gdy niemáß chlebá / temi iágody żywią sie / iż ná káżdę ćwierć látá rodzą: obfitość wielka tego drzewá w Cáriiéy / w Ægyptcie / w Rodis / w Syriiéy / y we wßystkich onych stronách.

Z tego drzewá zbiéráią sok ná Wiosnę / póki nie puśći owocu / á to wiérzchnią skórkę ostrym kámieniem przerznawßy / wełnę podstáwiáią / w ktorą sok ciecze / potym wyżymáią á suszą / y chowáią ku pożytku.

Sok ten Figowy / odmiekcza bolaczki / rany spaiáiąc / goi: wrzody / ktoré sie niechcą zbiéráć / rozbiia. Dioscorides. Bolączkam / ránam.

Przećiw wężowému vkąßeniu ten sok dobrze pić / tákże przykłádáć ná ráne. Wężowému vkąßeniu.

Tákże przećiw zátwárdzáléy śledźionie / y boleśći w żołądku. Sledźionie.

Cap. XL.

FRAXINVS, Melian, Melia.

Iesion.

DRzewo to / pißę Plinius li. 16. ca. 14. iest wielkié / sławy zacnéy / to iest / ktoré Homerus on stáry medrzec / w drzewu Achillesowym / známienićie wystáwiał. Drzewo to ná rozmáité potrzeby / Plinius pißę / śilno potrzebné. A pospolićie znáią ie w Polsce. A iáko pißę Plinius, iest ták przećiwné wężóm / iż pozáránku y wieczór / gdy nawiętßy ćień / ßéroko sie roztacza: á pod ten ćień żaden wąż nie póydźie / ále co może nadáléy przed nim vćieka. A przydáie Plinius iáwną á doświadczoną rzecz: Iż gdyby wężá ogniem otoczył / iácy iedno mieysce / gdźieby Iesionu położył / zostáwił / radniéy / powiáda / wąż wskoczy w ogień / niżliby miał ku Iesionowi iśdź. á co iescze dźiwnieyßa / iáko trefnie náturá vczyniłá / że záwdy sie to drzewo piérwéy rozwiie / niżli wężowie z źiemie wynidą / á listu nie spuśći / aż zásie w źiemię wlázą ná źime.

Wężowému vkąßeniu. Dla tego / piße Plinius, sok z Jeśionu przeciw wężowému vkąßeniu / bárzo dobry pić / á ná ráne przykłádáiąc / żadnégo pewnieyßégo lékárſtwá niémáß.

Dioſcorides lib. 1. cap. 93. Liśćié / y sok z liśćia / przeciw vkąßeniu wężowému liśćié przykłádáiąc / á sok piiąc / napewnieyßé lékárſtwo.

Trędowátym. Popiół tego drzewá palony / z wodą rozpuſczony / trądy ſpądzą pomázuiąc. Dioſcorides.

Wßákże gáłęzie z tego drzewá piße Dioſcor. źle pić / bo iad ieſt. Paulus tóż piße co y Dioſcorides.

Boleśćiam. Plinius 24. cap. 8. záśie / przy liśćiu Jeśionowym bywa naśienié / ktoré mocno pomaga boleśćiam wątrobnym / tákże boleśćiam w bokach / y w piérśiách / piiąc z winem.

Opuchłym. Przećiw opuchlinam / tedy téß źiárnká pić / wywodzą wode zaſkórzą. Plinius.

Tłuſtośćiam. Zbytnią tłuſtość w ćiele / piiąc to naśienié z winem wyſußa. Plinius.

Siłam. Ku pomnożeniu śiły / piße Plinius, y mocy / dobrze dáwáć pić tego drzewá liśćié / według lat dźiećinnych piec liſtków / mocnieyßym śiedm z winem. Plin.

Cap. XLI.

GALBANVM,

Chalbanem.

Gálban.

GAlbanum ieſt sok / álbo żywicá z iednéğ chróſtu / podobnégo Feruli / ktorą Metopion zową / rośćie w Siriiéy / y w inßych kráinách zamorſkich: ma moc / piße Dioſco. lib. 3. cap. 88. zágrzéwáiącą / y gorącą bárzo / dla tego wyćiąga y rozbiia.

Miesiącóm. Porodzeniu. Pániam tá żywicá bárzo potrzebna: ábowiém kádząc śie z nią mieśiące wyćiąga / płód / álbo porodzenié łatwie czyni / tákże przykłádáiąc.

Piegam. Przećiw piegam / rozpuśćić z octem á ſálétrą / á tą máśćią pomázywáć piegy giną. Dioſco.

Káßlóm / dycháwicóm. Przepuklinam / ſkurczeniu. Przećiw záſtárzáłému káßlowi / dycháwicy / tchnieniu / wzdychániu / przepuklinam / ſkurczeniu / tedy ná noc połykáć kilko źiárneк téy żywice. Dioſco.

Jádowitému pićiu. Jádowitému pićiu / á zwłaſczá ktoré zową Toxicum, z mirrą w winie piiąc / mocno śie sprzećiwia / záßkodzenié iego oddaláiąc. Dioſcorides.

Z mirrą tákże biorąc Galbanũ wypądza z żywotá pániam dźiećie vmárłe / ktoré ſámo niechce z żywotá wyniśdź. Dioſco.

Boleśćiam w pierśiách. Przećiw boleśćiam w pierśiách / iáko w pleurze / czynić plaſtr z Galbanũ, á okłádáć. Dio.

Guzóm / bolączkóm. Guzy álbo bolączki nápuchłé / ktoré ná mieyſcách mieśiſtych bywáią / z kliowátéy máteriiéy / czyniąc plaſtr / á okładáiąc / ſpądza. Dioſcorides.

Padáiącéy niemocy. Zátchnieniu mácicy. Záwrácániu / Vkąßeniu gadowému. Padáiącéy niemocy / tylko ſámym wonią́niém bárzo pomaga / tákże pániam / ktoré máią zátchnienié mácicy / tákże tym / ktorzy miewáią záwrácánie przed oczymá: kádzeniém iády odpądza / á vkąßenié gádowé / pomázuiąc

zuiąc ránę goi. Dioscorides.

Zebóm. Boleści w zebiech oddala / zeby pomázawszy / ábo miedzy boláce włożywszy / morzeniu / vryny tákże záſtáwieniu / tedy dobrze pić Galbanum. Diosco. Vrynie.

Ku piciu tedy rozpuſczáć z oleykiem Migdałowym / gorzkich Migdałów / álbo z Rutą á z wodą / álbo w wodzie Rózynkowéy / álbo ćieplym chlebem.

Plinius tóż piſże co y Diosc. lib. 24. cap. 5. & lib. 12. cap. 25.

Constantinus libro Graduum, Gálban ieſt ćiepły w trzećim ſtopniu / á ſuchy w wtórym / z rzodkwią á z octem nátłukwſzy go / plugáwośći w ránách wrzedliwych wyczyśćia.

Cap. XLII.

GARIOFILON, Gariofilus Indicus, Gariofilus Aromaticus.

Gwoździkowe drzewo.

PLinius lib. 12. cap. 7. Jeſt w Indiiéy drzewo podobné pieprzowému drzewu / które ieſt iáko Jáłowiec wietſzé / á łátwé ku vłomieniu. Naśienié z tego drzewá tylko ku woniam przywożą: ále témi czáſy Hiſzpanowie Portugáliyſcy ináczéy ie wypiſuią / którzy go ták wiele náleźli w Indiiéy / iáko v nas wiele wierzby. To drzewo rodźi kwiátek / które ſzypułká álbo główká w gwoździk ſie obráca / który ieſt bárzo wonny / czarny. V ſtárych ludźi niepożywano gwoździków / tylko woniáiąc: á dźiśieyſze czáſy przyſzły w zbytki / że iuż rzadka kármia ſmáczna przez Gwoździków: áno to wſzyſtko ku ludzkiéy ſkáźie. Na Gwoździkowé drzewo liſt iáko v Orzechá Włoſkiégo woniáiący bárzo: dla tego niektórzy Aptekárze / dáią ten liſt miáſto folium, to ieſt źiela / które też liſtem zową / który liſt w Teriákę wchodźi / y owſzem záfoliū wſzyscy trzymáią liſt Gwoździkowi / á źle: bo inſzé ieſt folium, á inſzé liſt Gwoździkowy. Hiſzpánowie ták wynáleźli láſy Gwoździkowé / ieżdżąc po morzu zdáleká wielka wonia ie zálátálá Gwoździków / á ták ku onéy wonieý iecháli / áż drzewá ná wyſpie náleźli.

Constantinus: Gwoździki ſą gorącé / y wyſuſzáiącé w wtórym ſtopniu / żołądek / wątrobę / y wſzyſtki wnetrznośći pośiláią ſwą wonnośćią / żywot ná ſtolce zátwierdzáią / pokarm w żołądku trawią. Żołądkowi Stolcóm.

Serapion, Gwoździki dobrze przydáwáć w lekárſtwá / które ośwyecáią wzrok / záſłony y obłoki ſpadzáią. Oczóm.

Iſaac, Mężczyzne / który piie Gwoździków drágm pięć z mlekiem ná czczo / czyni mocnégo w małżeńſtwie.

Macer, Gwoździki trawienié czynią w żołądku / zámykáią żołądek / małżeńſtwu pomagáią / pámięć czynią dobrą. Żołądkowi

Cap. XLIII.

GVAIACVM, GVAIcanum, lignum ſanctum.

Gwáiák, álbo drzewo które piią poſpolićie przećiw fráncy.

W Kápitulum o Ebenum drzewie wywiedliſmy/że Ebenus ieſt Guaicanum, á nie może bydź podobnieyſza żadna rzecz Guaicano/iáko Ebenus. A wſzákóż przed ſie wiele Doktorów dowodzą/ że áni Plinius, áni Dioſcorides, áni Galenus, áni Paulus, áni Theophraſtus,áni żadni z ſtárych Lékárzów nieználi tego drzewá:záczym też nie ieſt Ebenus: y kłádą przyczynę: Abowiém oni ſtárzy niewiedźieli o tych źiemiách/ w których náleźiono to drzewo/ bo żaden tám człowiek niedochodźił/áni doieżdżał:dla tego iż Ptolomęus piſał/ iuż tám nie bydź źiemie/áni ludźie/powiádáiąc że tám wſzyſtko zákryto wodą: ále czáſów dźiśieyſzych Hiſzpanowie z Portugáliiéy ieżdżąc po morzu/wynaleźli té źiemie y wyſpy/ o których do náſzych czáſów nieſłychano.W tych też źiemiách miedzy inſzémi rzeczámi náleźiono drzewo/ które zową Guaicanum,którégo dźiś bárzo pożywáią przećiw Fráncowátéy niemocy. To drzewo Hiſzpáni/ piſze Braſeolus, z przygody wynaleźli mieć moc przećiw Gállikowi: ábowiém gdy byli w Indiiéy/tám widźieli tákié wrzody/ práwie iáko w tych ſtronách Fráncá: á ludźie którzy mieli té boleśći/pożywáli owocu z tego drzewá/y bráli zdrowié: którzy niemieli owocu/ći wárząc drzewo pili/ á tákże byli vzdrowieni.Co oni widząc bráli do Hiſzpániiéy to drzewo/y wárząc ie dawáli pić tym/ którzy tym wrzodem byli zárażeni/ które piiąc byli vzdrowieni. A ták śie go ięli/y z roſkazánia królewſkiégo/ potym żaden okret niéma przyśdź z Indiiéy/ któryby nie nábrał Gwáiacu/dla ludzkiéj wielkiéy potrzeby. Drzewo to w Indiiéy/iákom rzékł/rośćie ná wyſpiéch/ gdźie ieſt Kálkut/álbo Kálekut/ drzewo ná wyſzą/ á podobieńſtwo iáko Jeśion: ma liśćie podobné iáko źiele Bábká/ prągi álbo ſtromy po niém/ iáko ná liſtku Bábcze: liſtki ma iednák mnieyſzé niżli Bábká/á okrągleyſzé: owoc tego drzewá ieſt podobny Káſztanóm/ ſkórá ná drzewie ſzára/ nieiáko ku czarnośći śie śćiągáiąca/ bywa drugié tylko ſzáréy ſkóry/ále nie ták dobré/iáko które z ſzárą przyczérnieyſzym. To drzewo drugdy ták miąſzé nayduią/ iáko człowiek miąſzy/ drugié mnieyſzé/według lat: bárwá tego drzewá/ ſkoro pod ſkórą z biáłá ná żółto śie śćiąga/ á potym we śrzodku ieſt práwie czarné. Tákié drzewo im wiecéy w pośrzodku ieſt czarné/y ma wiecéy czarnośći/ tym też ieſt nálepſzéy mocy: záśie którégo śrzodek ma wiele bládośći/to niemocné ku lékárſtwu: ieſt drzewo bárzo twárdé/ ták że go z ćieżkośćią vtnie/ á bárzo ćieżkié/ ták że go wodá nieznośi/ dla tego tonie w wodźie/ wypuſzcza z śiebie dobrą wilkość/ iáko oléy/ gdy ie

wárzą

wárzą tedy wonią / ma nieiáką gorzkość / gdy go kosztuie: owoc tego drzewá / piszą Hiszpani / gdy ij iedzą / mocno purguie.

To drzewo ku lékárstwu nalepsze iest / które świeże / nie stáre od swégo vćięcia / ták że nie wyschnie przyrodzona oná tłustość / którą ná drzewie widamy / które ma cudną wonią: które gdy wodą zámaćisz fárbuie wodę / że będzie iáko serwatczána wodá biała / fárbuie przymodrzeyszym.

Drzewo to / piszą wszyscy dźiśieyszy Doktorowie / iest zágrzewáiące ná końcu wtórego stopniá / wysuszáiące w pośrzodku wtórégo / á ták niéma żadnéy gwałtownéy mocy: dla tego iest otwieráiące / subtilizuiące / przez vryne y pot wyczyśćiáiące: pot pobudza / złé wilkośći w ćiele purguiące / y wysuszáiące / oćieráiące / á co nawiecéy spráwuiąc té rzeczy wprzód / człowieká tuczy / pokarm czyniąc w żywoćie.

Vrynie.

Zołądkowi bárzo pomaga / który iest flegmą grubą / słoną / obrażon: tákże wątrobę zápsowáną nápráwia / śledźione tákże / krew záplugáwioną wycheda / za / plugáwośći złé z żywotá przez stolce wyrzuca.

Zołądkowi. Wątrobie. Sledźionie.

Przećiw kámieniowi osobliwé lékárstwo / ták pechérzowému / iáko y nérkowému.

Kámieniowi.

Przećiw podágram z przyczyny zimnéy / tredowáćinam / wszelákiému plći ná skórze záplugáwieniu / świérzbóm / krostam / wrzedliwym ránam / niemocam suchych żył / iáko są / paráliż / pádáiąca niemoc / skurczeniu żył / skámiáłym y śćiérpniónym członkóm / suchotam które z żołądká przychodzą / dychawicznym / bolączki w gárdle máiącym pomaga.

Podágram. Tredowáćinam. Swiérzbóm / krostam / ránam. Zylam. Suchotam. Dychawicznym.

Tákże cuchnienié z vst máiącym / y káżdą niemoc / która strony głowy iest vléczy.

Cuchnieniu.

Krótko pisząc / wszelákié niemocy léczy / które przychodzą z przyczyny złégo wrzodu fráncowátégo / który iuż wszystki niémal niemocy sobie stowárzyszył.

Obyczay léczenia tym drzewem iest ten: Przećiśćiwszy piérwéy ćiáło purgáćią y syropkámi przez kilko dni / vstáwiwszy dobrze rządzenie w iedzeniu w piciu / potym postánowić człowieká w ćiepłym mieyscu / w izbie álbo w komnáćie / gdźieby wiátr niedochodźił / á źimno nieobrażáło / tedy pokarm vstáwić táki: Ná obiedźie dáwáć chlebá / dwá rázy pieczonégo / zową biscoctum, to iest / grzanki / trzy vncie / to iest / łóty Aptekárskie / rózynków máłych dwá łóty / migdałów łót ieden / tákże ná wieczérzy dáwáć: á ták trzymáć do dwudźiestu dniu / po dwudźiestu dniu / może dáwáć puł kórczatká / álbo iáko obaczy Lékarz potrzebę / przy piciu / przy obiedźie pić też wodę wtórégo wárzenia tego drzéwá / iáko niżéy piszem.

Sirop álbo wodá / która ma bydź z drzewá ku piciu ták ma bydź przyprawiána: Nátárwszy drzewá tego świetégo ná trócinny / á tego prochu z drzewá wziąć dwá funty / y włożyć w gárniec nowy / poléwány / chędogi: á ná

ten

ten proch wléy wody czystéy / ßesnaście funtów / ciekącéy / a żeby wodá nie byłá śmierdząca żadnym zapáchem złym / tákże niech moknie przez dzień y noc / álbo y przez dwá dni / potym przystáwić do ogniá / z weglá vczynionégo miernégo / á przykrywßy pokrywką wárzyć áż wywré do połowice / á wárząc ßymowáć / ßymowánié chowáć: potym gdy wywré do połowice / odstáwić / á ták dáć stać áż przez dzień / y przecédźić / á w gárncu polewánym chowáć.

Téy wody wźiąć ßeść łótów / á dáć ráno pić ciepło / tákże wieczór ná noc: á wypiwßy przykryć pierzynką / álbo kołdrámi / álbo w wánnę wsádźić / áby sie dobrze pocił: zá każdym rázem potym otárwßy z potu / niechay sobie od poczynie do obiadu.

Záśię z tegóż pierwßégo drzewá / ktoré iuż raz wárzoné / drugą wodę wárzyć / ktora ma bydź miásto piwá pita przy obiedźie / y kiedyby ciężkié prágnienié człeká nádeßło: á to na téż dwie librze tártégo drzewá / iuż pierwéy wárzonégo / wlać tákże ßesnaście funtów wody / á wárzyć áż wywré trzecia część / to dwie zostáną / á iedná wywré / potym przecédźić / á téy dáwáć ile trzebá z miernośćią / á nawiecéy przy obiedźie / y przy wieczérzy / á pámietáć iż iednę wodę wárząc / drugą gotowáć. Niewypisuie tu drugich spraw / ktoré chowáią przy piciu tegő drzewá. Abowiem ia w tych kśiążkach iedno proste rzeczy piße / potym o tym drzewie ßérzéy po polsku wypißémy: nápisano o tym drzewie ták wiele kśiąg / iż téż niewiedźieć ktoré iuż czćić. Wßákże ile ku historiiéy prostému dosyć czyni Hulricus Hutenus, ktory wypisał / iáko go tym drzewem léczono / bárzo ie wysławiáiąc: Nápisał dobrze Musa Venetus, tákże Alfonsus Ferus, Mateolus Perusinus, Nicolaus Pol Cęsareus, Benedictus Fauentinus, y innych bárzo wiele / ktoré sobie może czytáć komu trzebá.

Cap. XLIIII.

IVNIPERVS, ACENTON.

Iáłowiec.

JAŁOwiec znáią pospolićie. Dwoiákié iest drzewo Jałowcowé / iedno wielkié / á drugie máłe iáko chróśćik / zową Iuniperus minor, wielkié zową polny Cyprys / álbo płonny Cyprys / Iuniperus maior. Rośćie nád morzem ten wielki Jałowiec pospolićie y ná mieyscách pustych: tákiégo są dwie drzewie v J. M. páná Teczyńskiégo Woiewody Sedomirskiégo / w Kráśniku w Klastorze / drzewá piekné / że trudno ma kto rozeznáć ieśli Cyprysowé / ieśli Jáłowcowé / sámé iágody czynią rożność: záś máły Jáłowiec pospolićie znáią.

Galenus 6. Simp. Moc tego drzewá iest gorąca / y sucha w wtórym stopniu: ále gorącość tego drzewá w owocu przychodźi áż ku trzećiemu stopieniu / dla tego zágrzéwa / subtylizuie / y vrynę pobudza. Przyrodzenie. Vrynie.

Paulus 7. Iálowiec zápaláiącéy y wysuszáiącéy iest mocy / áż w trzecim stopniu / tákże y owoc gorący / ále tylko w pierwszym wysusza.

Dioscori. lib. 1. cap. 88. Iálowiec obóy bárzo ostrogorący iest / zágrzéwa / y wyćieńcza y subtylizuie: kádząc z Iálowcem węże wypędza z domu: ziárnká Iálowcowé / żołądkowi zimnému bárzo zdrowé.

Wężóm.

Żołądkowi

Ná niedostátki w pierśiách / iáko ná kászel / ná odymánié / w żywoćie gryzienié / przećiw iadóm / dobrze pić stárwszy Iálowiec. Dioscorides.

Pierśiam / kászlóm / odymániu / gryzieniu / iadóm.

Skurczonym / przepukłym / pániam / którym sie máćicá záchtniewa / álbo zátycha / bárzo pomagáią té ziárnká piiąc. Diosco.

Skurczony przepukłÿ / paniam.

Liśćié Iálowcowé nátluczoné piiąc / przećiw wężowému vkąszeniu wielká pomoc / tákże przykłádáiąc ná plastrze. Diosco.

Wężowému vkąszeniu.

Skórę Iálowcową spaloną w gárncu / á z wodą rozpuszczoną / dobrze mázáć trędowáćiny / bo ię spądza mocno. Diosco.

Trędowáćinam.

Auerois 5. Coll. Piiąc / mieśiące mocno pániam zástáwioné wywodzi / y porusza / płód vmárły z żywotá wyćiąga.

Mieśiącom.

Plinius lib. 24. ca. 8. pisze / Iálowcowé drzewo niémal ma też moc / którą y Cedrowé drzewo: ziárnká żołądkowi / pierśiam / boleśćiam w boku / wzdymániu álbo opuszániu / kászlóm / twárdośćiam / bárzo zdrowé piiąc.

Żołądkowi pierśiam / boleśćiam / wzdymániu / kászlóm / twárdośćiam.

Przećiw sciáticé dobrze pić Iálowcowych ziárnek dwádzieśćiá / w winie białym stárwszy. Plini.

Sciáticę.

Przećiw vkąszeniu od węża / dobrze ćiáło mázáć / nie vkąśi gdźie pomáże.

Cap. XLV.

IVIVBE, ZIZIPHA.

Po polsku téż Aptekárze zową Iuiuby.

Iuiubowé drzewo / iest podobné Wiśniowé^r / iedno iż ma ośći iáko Tarn kolące / ná wierzchu iágody żółté / iáko żołędźie / drugdy przyczérwieńszym. Dwoiáki rodzay wypisuią te^o drzewá / iedno / które rodzi białé iágody / drugié / które z gorącá żółté. We Włoszech to pospolité drzewo / które ma żółty owoc: któreby miáło biały owoc / tegom niewidał tám / áni Aptekárze nie miewáią białych Iuiub. Té Iuiuby pospolićie Doktorowie piszą przećiw kászlowi / á Galenus to gáni: bo Iuiuby tylko dáią / gdźie chcemy rzeczy bárzo wilgotné zgęśćiáć / iáko gdźie iest kászel z máteriiéy wodnéy / iż bieży prędko do pierśi czyniąc kászel / álbo gryząc gárdło álbo płucá: tedy one máterie chcąc zgęsczyć / áby nie ták gwałtownie ciekłá / dáiem Iuiuby: ále dźiś pospolićie w káżdéy máteriiéy ták / która subtélna / wodna / iáko / gdźie iest gruba / gęsta / y wiecéy subtelnośći potrzebuiąca / iednáko dáią. Iuiuby bárzo ludźi psuią w máteriách grubych: które Iuiuby wiecéy grubszé czynią / że potym nie mogą wyniźdź / y duszą w pierśiách.

Auicena, Iuiuby ſą zimné w pierwßym ſtopieniu/w ſuchośći á w wilgotnośći iednáką miárę máią.

Galenus o nich ták piße: Iuiuby nie bacze/ábym po nich vśnął/ y áby co pomagáły ku wſkrzeßeniu zdrowia / álbo w oddaleniu niemocy: trudné ſą ku ſtráwieniu/á málégo pokarmu.

Dla tego nie bárzobych rádźił / áby ſie ták dáleko z nimi w lekárſtwách petano / áni ich ták vczęśćiano/iáko niewiádomi vczęśćiáią/iż żadnégo ku pierśiam lekárſtwá przez nich niechcą mieć.

Cap. XLVI.

LADANVM, LADON.

Ladon drzewko / álbo lepiéy chróśćik podobny Pśiéy róży / z ktorégo zbiéráią ſok/ á potym czynią Ladanum,á to troiákim obyczáiem: Napiérwéy ná Wioſnę wypadzáią kozy y owce / gdy iuż kwitnie to drzewko do niego ná páſtwę / á oné gryząc vmażą ſobie po liśćiu brody y śierść/ zbiéráiąc tluſtość z liśćia / ktora z rosą wyſtepuie / á potym wyżymáią z bród kozich y z śierśći oné tluſtość / á Ladanum czynią. Drudzy powrozem ćiągną po tych chróśćikách/ oćieráiąc / á ſok álbo rosá zoſtáie ná powrozyiéch/ ktorą zbiéráią y chowáią.

Przyrodzenie. Na przyrodzenié piße Plinius ten ſok/ śćiągáć/ zágrzéwáć/ odmiekczáć/ otwieráć.

Paulus, Ladanum bywa w Cyprze/ze Pśiéy róży chróśćiku/ ktoré kozy brodámi y biodrámi trąc ſie zbiéráią z liśćia: ieſt gorące w wtórym ſtopieniu / ma ſubſtáncią ſubtélną/mierno odwilżáiąc y bolączki odmiekczáiąc / y zbiéráiąc.

Włoſóm. Przećiw opadániu włoſów / wziąć Ladanum, Mirry / oleiu Mirtowégo / á rozpuśćić winem/ á tym głowę mázáć. Dioſc.

Bliznam. Blizny wychedaża pomázuiąc/ rozpuśćiwßy z winem. Dio.

Vßóm. Przećiw boleśćiam w vßu/tedy rozpuśćić Ladanum w ćiepléy wodźie / á z oleykiem różánym / y ták w vcho puſczáć. Dioſco.

Twárdośćiam. Przećiw twárdośćiam/ ktoré bywáią w niewieśćich mieyſcách/tedy téż dobrze czyniąc peſſarium przykłádáć. Dioſcorides.

Káßlowi. Stolcóm. Vrynie. Tákże ná káßel dobré lekárſtwo dáiąc wßeláklm obyczáiem / ſtolce zátwiérdza piiąc w ſtárym winie / vrynę pobudza. Dioſcorides.

O Ladanum Plinius piße / lib. 26. cap. 8. & lib. 12. cap. 18. & 6.

Cap. XLVII.

LASER, LASERPICIVM, Silphium.

PLinius libr. 19. cap. 3. Laſer ieſt żywicá / álbo lepiéy ſok z iednégo źiela / ktoré zową Maſpethon, podobné Feruli/ liśćie ma iáko Opich / naśienié ßerokié iáko by liſty/korzen rowny á gorący. Korzen y rózgę tego źiela rozrzynáią/ á ták ſok ćiecze/ktory potym zbiéráią : nalepßy ten ſok Scerenais, ktoréż gdy kto weźmie

w vstá/á ſtráwy by nammiéy/tedy po wßyſtkim ćiele pot wywodźi/ álbo wilgotność podobna potowi: ten práwie Laserpicium álbo Silphion, drudzy zową Medyiſki álbo Siriyſki.

A ten ſok niektórzy (iáko Braseolus ieden) máią zá Aſſamserodam, to ieſt/ zá Czártowé Łayno/ otym czytay ßérzey Theophrastum lib. 1. cap. 2.

Dioscorides li. 3. ca. 85. Przećiw padániu włosów z głowy/ á párchóm/ wźiąć Laserpicium, rozpuśćić w winie/á przydáć octu troche y pieprzu/á mázáć. — *Włosóm/ párchóm/*

Oczy bárzo wyczyśćia/oświećá/ rozpuśćiwßy z miodem/á ná oko puſczáiąc/ tákże przećiw fluxóm/ które w oczy przychodzą. Dioscorides. — *Oczóm. Fluxóm.*

Przećiw boleśćiam w zebiéch kąsek ná ząb przyłożyć/ ból vśmiérza: á ieśli chceß mocniey/ tedy z kádźidłem rozpuść/ á tym obłóż ząb. Dioscorides. — *Zebóm.*

Jeſcze ná też bolésć zebów/ rozpuśćić w octćie z mießánym z wodą/ w którymby pierwéy wárzono Jzop y figi/ á tym płókáć. Diosco.

Przećiw vkąßeniu zápomniáłégo pſá/ przykłádáć ná ráne/ tákże przećiw káżdey beſtiiéy vkąßeniu/ którey iad kąſáiąc zoſtáie/ rozpuśćiwßy z winem pić/ y ná ráne przykładáć. Diosco. — *Przećiw vkąßeniu zápomniáłego pſá/ beſtiey.*

Przećiw iadowitym záſtrzałóm/ álbo iákimkolwiek gádóm iadowitym/ tákże niedźwiadkowému vkąßeniu/ przykłádáć tego ſoku/ y z winem pić. Diosco. — *Przećiw iadowitym záſtrzałóm Niedźwiadkowému vkąßeniu.*

Ná ſadzele ogniſté (Carbunculos zową) tedy przyprawić z Laserpicium, z Rutą/ z miodem/ á ſálétry troche przydawßy/ plaſtr/ á przykłádáć: może też ſámo Laserpicium przykłádáć. Dio. — *Sadzelóm ogniſtym.*

Modzele y twárdośći ná nogách álbo rekách/ z woſkiem álbo z figámi rozpuśćiwßy. — *Modzelóm*

Króſty nowé podobné wrzedowáćinam/ z octem rozpuśćiwßy pomázuiąc gubi. Wrzód który bywa w nośie/ zową polipum, goi/ przyprawiwßy z trocinámi miedźiánémi/ ábo z prochem/ który bywa pod nákowalną/ gdźie kuią miedź: á wßákże pierwéy trzebá nożyczkámi wyrznąć mieſo zbytnié w nośie. Diosco. — *Króſtom. Wrzodowi w nośie.*

Dawné w gárdle zákáżenié y chrapienié/ głosu zámilknienié/ oniemienié/ rozpuśćiwßy Laserpicium wypić/ wnet głos nápráwi. Dioscorides. — *Zákáżeniu y chrápieniu/ głosu.*

Komu iezyczek vpádnie/ rozpuśćić z miodem/ y pomázáć podnieśie ſie. Diosco. — *Vpádnienié iezyku.*

Przećiw ślinogorzowi/ z wodą/ w którey rozynki wrzały/ rozpuśćiwßy płókáć gárdło. Diosc.

Przećiw kąßlowi dobrze dáwáć ieść z iáiem w rozmączki/ á w pleurze w polewce iákieykolwiek dáiąc/ tákże przećiw żółtey niemocy/ przećiw opuchlinie/ w figách dáwáć ieść. Diosco. — *Przećiw Kąßlowi/ pleurze/ żółtey niemocy/ opuchlinie.*

Przećiw ćiezkiému trapieniu źimná/ febrze/ tedy rozpuśćić w winie/ á przydáć kąſek pieprzu á kádźidłá. Diosco. — *Źimnam/ febróm.*

Przećiw padáiącéy niemocy/ w octćie przymiedźionym dáwáć pić. Dioscorides. — *Padáiącéy niemocy.*

Pániam mieśiące mocno wywodźi/ — *Mieśiącóm.*

wodzi / rozpuściwszy w winie / przydawszy troche pieprzu á mirry / ſkurczeniu / rozpuklinie dobrze pić. Dioſco.

ſkurczeniu/ Rozpuklinie.

Rozpuſczáią Laſerpicium w oleyku gorzkich Migdałów / álbo Rutą / ábo z białym chlebem ciepłym.

O Laſer álbo Laſerpiciũ ßérzéy czytay v Pliniuszá / lib. 19. cap. 3. & lib. 20. cap. 9.

Cap. XLVIII.

LAVRVS, DAPHNEA arbor.

Bobkowe drzewo.

BObkowé drzewá we Włoßéch ſą poſpolité / że z nimi pálą ogień.

Przyrodzenie.

Liście Bobkowé / piße Paulus 7. ſą ſuchéy mocy / y zágrzéwáiącéy mocnie: ále Bobki ieſcze mocniéy wyſußáiąc zágrzéwáią: záśie ſkórá z korzenia ma gorzkość y oſtrość. A dla tego kámienie w nérkách y w pecherzu łamie / piiąc z winem / wątrobie bárzo pomaga / ile drágmá záważy.

Kámieniu.

Dioſcorides li. 1. ca. 91. Drzewo Bobkowé ma śile zágrzéwáiącą / y odmiekczáiącą / dla tego pániam / które ſie w nim wárzonym myią / álbo párzą / bárzo pomaga / boleśći vśmiérza / y vrynę wywodzi.

Pániam. Vrynie.

Śćiągáią liſtki Bobkowé leguchno / dla tego bárzo pomagáią żołądkowi / nátłukwßy ich z żemlą / álbo z mąką Jeczmienną / y przykłádáć / tákże pomagáią przećiw vkąßeniu śierśieniów / ós / álbo pczół / przykłádáiąc. Dioſcorides.

Żołądkowi. Vkąßeniu sierśieniów.

Bobki / które ſą goretßé niż liście / ſłuczoné á z miodem przypráwiwßy z nich Łákwarz / dáwáć przećiw ſuchotam / które pochodzą z ránienia płuc / á plwániu krwią / tákże dycháwicznym / tákże kászdym zbytnim rymam / do pierśi z głowy padáiącym. Dioſcorides.

Suchotam. Dycháwicznym. Rymam.

Przećiw niedźwiadkowému vkąßeniu / Bobki ſtárté pić z winem. Dioſco.

Niedźwiadkowému vkąßeniu.

Kroſty ßpetné / iáko trędowáciny / ná licu / śćiéra ſok Bobkowy. Dioſc. Oleiek Bobkowy / dobrze puſczáć w vcho / w którym ßumienié dzwoni / á tym lepiéy z ſtárym winem / á z różánym oleykiem przypráwiwßy. Dioſco.

Króſtam. Vßóm.

Oleiek ten dobrze przydáwáć máśćiam / którémi chcemy zágrzéwáć. Dioſco.

Kámienié w nérkách y w pecherzu łamie ſkórká z korzenia Bobkowégo piiąc z winiem: pánié brzemienné nie máią go pić. Dioſcorides.

Kámieniu.

Tym / którzy máią zápſowáné wątroby / máią pić tego korzenia ſkórki / ile trzy pieniądze záważy. Dioſco.

Wątrobie.

Bobkowé drzewo / które ſámo tym dawano / którzy zwyćieſtwá wiedli: ſámo w domách Céſárſkich / á pánów wielkich mieſzká. O tym drzewie ßéroko piße Plinius, lib. 15. cap. 30.

Záśie w kśięgách 23. cap. 8. tenże piße: Bobki mieśiące pániam wyćiągáią / przykłádáiąc ábo piiąc / kászel ſtáry y dychá-

Mieśiącam.

Dychawicam. chawice gubią / dwa Bobki o-
błupiwszy w winie piiąc / a
Suchotam w febrach z wodą / także sucho-
Wrzodam tam / wrzody w głowie ciekące /
Krostam. także krosty w vściech / sok z nich
Vkąszeniu iadowite. wyczyścią. Przeciw iadowite
vkąszeniu / wątrobie / a śledzio-
nie / przykładaiąc Bobki z octem /
także iezyczkowi vpadnionemu
warząc barzo pomagaią.

Cap. XLVIIII.

LARIX.

Modrzew.

W Herbarzu polskim Terpentinū wykłada Modrzew / a Terpentina Modrzewiowa żywica: ale prawdziwie Terpētina iest żywica insza / od Modrzewiowey żywice / iako Terebintus drzewo insze iest / od Modrzewiu / ktore iest Larix. Plinius lib. 9. cap. 10. wypisuiąc drzewa żywice rodzące / piąty rodzay pisze Laricem. Ktora Larix, pisze / ma drzewo / materią znamienitą / wiekuisto trwaiącą / czerwoną / a wonney ostrey / obficie pusczą żywicę / barwy miodowey lipcowey / nigdy nie twardnącey: a to iest wszystko w Modrzewiu. y przydaie Plinius, że także vstawicznie zielona Zimie y Lecie Modrzew / iako y Sosna / a ktemu wyssza y mięższa niż Sosna. Zasie Terebintus drzewo / iako niżey wypiszemy / niema żadney podobności z Modrzewiem.

Ale rzeczesz / tedy ty chcesz sam przewrocić wszystek zwyczay / gdyż iednako wszędzie Doktorowie / y Aptekarze / y Barwierze / zową żywicę Modrzewiową Terpentinę. A ia każdemu odpowiem / żem nie ia to nalazł / nalezli nauczeni ludzi / zwłascza Weneccy Aptekarze / w Cyprze y w inszych stronach / że tak iest. O tym szeroko pisze Braseolus, długo Menardus libro 10. episto. 3. in annotationibus in Mesuę, y wszyscy inszy dzisieyszy: a tak Modrzew iest Larix.

Plinius l. 24. c. 6. pisze de Larice, to iest Modrzewiu. Liście albo ości Modrzewiowe vwarzone
w occie / a płocząc zeby tym Zebom.
octem / boleść vśmierza: popioł z skory Modrzewiowey dobrze pożywać na przetarcie / y opalenie.

Ten popioł piiąc / biegunki v- Biegunkam/vrynie.
stawia / vryne pobudza / kadzenie niewiastam naprawia mieysca. Plinius.

O tey też żywicy osobno pisze Dioscorides lib. 1. ca. 78. gdźie o Terebintinie pisze / daiąc znać / iż insza Terebintina.

Cap. L.

LENTISCVS,

Schinos, Scinus.

Mastyxowe drzewo.

Dioscorides lib. 1. cap. 77. pisze / Lentiscus drzewo iest / ktore rodzi żywice / ktorą zową Mastyx / a zową Lentiscus, quasi depressibilis & lentus, iż to drzewo sczepane / na ktorą chcesz strone da sie nawieźdź: z tego czynią denti-

dentifricia we Włoſzech nadobné zákrzywioné.

Przyrodzenie. Ná to drzewo wſzyſtko/moc śćiągáiącą / á ćierpnącą / ták owoc / iáko liśćie/ y gáłezie/ z ſkorzeniem/y ſkórą.

Paulus, Drzewo Máſtyxowé/ które ieſt Lentiſcus, we wſzyſtkich ſwoich częśćiách wyſuſza w wtórym ſtopniu / á záśie w ćieplośći y zimnośći miernośćią / ma iednáką śćiągáiącą moc.

Kászlowi/ boleśćiam. Dioſcorides lib. 5. cap. 78. Zywicá Modrzewiowa/ bárzo pomaga przećiw záſtárzálému kászlowi/y boleśćiam w pierśiách/ z miodem biorąc.

Czynią z tego drzewá ſok/á to wárząc rózgi/ liśćie/ y korzenie długo/ á potym wyżymáią y ochłádzáią przecedziwſzy: záś z nowu one wode wárzą/ aż będźie miąſza iák miód / á ták chowáią. Dioſcorides.

Przećiw plwániu krwią/gryzieniu / vpławam. Máćicam/ Ránam/ bolączkam Zebóm. Ten táki ſok piią przećiw plwániu krwią/ biegunką/ káżdé^v gryzieniu w żywoćie / tákże przećiw zbytnim vpławam białychgłów/ przećiw vpádnieniu máćice/wychodzeniu trzewá z ſtolcá / tákże puſzczáiąc ná wrzedliwé rány / y káżdé bolączki / goi / żeby z nim płócząc/boléść vśmierzą. Dioſc.

Kászlóm/ żołądkowi. Zywice Lentiſkową/którą zową Máſtyx/ piiąc / bárzo pomaga przećiw plwániu krwią/y przećiw záſtárzáłym dawnym kászlóm /żołądkowi bárzo pomocna/ ták/ że ią Máſtyx zową / to ieſt/mátką żołądkową. Dioſco.

Zebóm. Proch z tey żywice czynią ná wyćieránie zębów czarnych / á tym lepiey gdy drugich rzeczy przydaſz/ oblicze cudné czyni/pokłádáiąc z nią. Dioſco.

Cuchnieniu / opuchnieniu. Zucháiąc te żywice / cuchnienie z vſt oddala / opuchnienie dziąſł oddala/tákże zucháiąc. Di.

Vrynie. Plinius lib. 24. cap. 7. Lentiſkowégo drzewá ſkórá/ drzewo / liśćie/żywicá/ vryne pobudzáią/ ſtolce zátwierdzáią.

Stolcóm. Zbićiu/ ſtłuczeniu. Zywicá bárzo pomaga niedoſtátkam á boleśćiam w ſtolcu / zbitym/ ſtłuczonym członkóm/ oleykiem Máſtyxowym dobrze mázáć. Plinius.

Bolączkam. Serapio, Máſtyx rozwilża bolączki w żołądku / czyniąc plaſtr z niego.

Cap. LI.

LIGVSTRVM, Cypron.

TEgo téż niemáſz w Polſcze / áni ieſt poſpolité w lékárſtwách. Jedno dla tego ie wypiſzem/áby vmieli wykłádáć ći / którzy dźieći vczą/oné ſłowá Vergiliuſzowé: Alba Liguſtra cadunt. Bo ilem ſłychał/wſzyſtko o źielu wykłádáią/áno Vergilius rozumiał o drzewie / które Dioſco. lib. 1. ca. 109. ták wypiſuie: Liguſtrũ ieſt drzewo / które ma liśćie podobné oliwie/ ieno troche ſzérſzé/á miekſzé/ á wiecéy zielenſzé : kwiátki ma białé/ pełné koſmáćin / á woniáiące / á té ſą alba Liguſtra : owoc ma czarny w iágodkách / podobny Bzowym iágodam / á té zową Váccinia. Rośćie te^o drzewá doſyć przy mieśćie Aſcalonitey

żydowſkim / y w Ægyptcie / v Canopon.

Przyrodzenie. Máią moc liście ściągáiącą/y ćierpnącą/dla tego pomagáią zu chaiąc ie w vſtách/ránam/y króſtam w vśćiech álbo ná wárgách/tákże wrzedźienicam ogniſtym. Dioſco.

Króſtam. Wrzedźienicam.

Boleśćiam w glowie. Boleść w glowie vśmierza kwiat tego drzewá / nátlukwſzy z octem y przykłádáć. Dioſco.

Cap. LII.

LYCION, PIXICANTHA, Buxea ſpina.

Drzewko to ieſt poſpolićie nie więtſzé trzech łokći: ma liſty iáko Bukſzpan / geſté / á bárzo ogániſté / pelné ćiernia / á kolących tarnów. Tego drzewká w Weneciiéy w iednym Kláſztorze bárzo wielem widźiał / który ſtoi miedzy ogrodmi w Weneciiéy zá świętym Jérzym. Rodźi to drzewko źiárnká / podobné pieprzowym źiárnkam / czarné / gorzkié.

Z tego drzewá ſok czynią/który zową lycion / á to tlukąc korzenie weſpolek z drzewkiem / á potym práſámi wyżymáią/ tákże y z naśienia wyżymáią ſok/ á ták ná ſłońcu ſuſzą / y ku potrzebam chowáią.

Przyrodzenie. Ma ten ſok śiłe ściągáiącą/ćierpnącą/dla tego iáko piſze Dioſ. l. 1. cap. 117. wyczyśćia á wyćiera zaćmienia w oczu/ iáko obłoki/ y blonki/ y mgly / świérzby ná powiekách wyczyśćia / tákże káżdé chropowáćiny / y záſtárzálé fluxy/ które do oczu z glowy ćieką / vſtánawia.

Oczóm. Záſtárzáłom Fluxóm.

Tákże przećiw plugáwośćiam y ropam w vſzu bárzo pomaga/ á to rozpuśćiwſzy w vcho puſzczáiąc. Dioſco. Vſzóm.

Tóż przećiw vpádnieniu ięzyczká/álbo ránam w gárdle około ięzyczká pomaga/máżąc ábo płócząc / tákże wrzedliwym álbo okróſtáwiáłym dźiąſlam / ránam ná wárgách / pomázuiąc pomaga. Dioſco. Przećiw vpádnieniu ięzyku/ ránam.

Rozpádliny w ſtolcu / y inné ſadzele / tákże przetárćié / zwlaſzczá w dymionách / máżąc goi. Dioſcorides. Rozpádlinam/ſádzelóm.

Przećiw gryźieniu w trzewách/ y biegunkam/ pomázuiąc żywot vſtánawia. Dioſco. Gryźieniu. Biegunkam.

Krwią pluiącym/ káſzlącym/ dáwáć pić z wodą ile Bobowé źiárno/tákże przećiw zápomniáłégo pſá vkąſzeniu. Dioſco. Krwią pluiącym / káſzlącym. Vkąſzeniu zápomniáłégo pſá.

Włoſy fárbuie ruſſo / máżąc tym ſokiem. Dioſço. Włoſóm.

Sádzele ná pálcách / v páznokćiów / tákże rány ſzpetné / wrzedliwé / y które po ćiele ſie rozſzérzáią/ máżąc goi. Dioſcor. Sádzelóm. Ránam.

Zbytnie mieśięcy płynienié / vſtánawia pániam / á to przykłádáiąc/álbo z mlékiem piiąc. Mieśiącóm.

Cap. LIII.

MALA, POMA, Meleas.

Iábłká.

PLinius lib. 15. cap. 14. Rozmáitość iábłek wielką wypiſuie. Ale iednák/by im wypiſáć wſzyſtki imioná / á przezwiſká / które im w Polſcze wymyślili/ bylyby

tego

tego wielkié kśięgi. A wßákóż wßyſtki iábłká ſą álbo ſczépioné/ ábo płonné: ſczépioné ſą/ábo ſłodkie/álbo kwáśné/álbo ćierpnąće/ ábo máiącé ſmák złożony ſłodkiégo á kwáśnégo / iáko winniki.

Przyrodzenié. Dioſcorides li. 1. c. 136. Wßyſtkich iábłek liśćie/kwiećie/wierzchy / máią moc śćiągáiącą / á zwłaſczá Pigwowé: tákże czynią iábłká / ále póki niedoſtoią : bo gdy doſtoią nie ták ćierpną / áni śćiągáią / záśie kolere rády czynią ſwym pokármem w ćiele / á zwłaſczá żyłam ſuchym / to ieſt ſtronam niepożyteczné / odymáią y puſzą żywot iedząc.

Żyłam.

Serca. Ráby Moyżeß / iábłká wonnośćią ſwą poſiláią ſerce y mózg w głowie / pomagáią też máiącym ſuchoty/ zránionych pierśi / tákże boiáźliwym ludźiom. Meſ.

Suchotam

A ná to czynią ſyrop/ktoré zową Siropos de pomis : záśie leśne iábłká mocniéy śćiągáią y ćierpną: dla tego gdy chcemy záſtáwiáć álbo śćiągáć / nalepiéy tákich pożywáć. Dioſco.

Galenus 7. Simpl. Jábłká nie ſą wßyſtki iednéy nátury/ á iż iedné ſłodkié/drugié kwáśné/ drugié winné/ták też/ áczkolwiek po ſpolićie máią mokré á źimné przyrodzenié / wßákże iedné wiecéy / drugié mniéy.

Auerois 5. col. Jábłko ſłodkié ieſt mierney wilgotnośći / á záśie kwáśné ieſt źimné á ſuché / á ma moc ſwą pomágáć z przyrodzenia / poſiláć członki pierwßé / to ieſt/ ſerce / wątrobę / y mózg.

Sercu/ wątrobie/ mozgu.

Jábłek wiecéy obyczáiem lékárſkim mamy pożywáć : bo piße Haliabas, Jábłká wßyſtki żyłam ſuchym ſą bárzo przećiwné / á tym wiecéy kwáśné: á gdy wiele kto ie Jábłek / bárzo obrážáią żołądek: ktému záwße lepiéy wárzonych/niżli ſurowych pożywáć/ ále gdy ſurowé iedzą/ná końcu po obiedźie máią być dáné. Galen.

Cap. LV.

Malum punicum,

Malum Granatum.

Gránatowé iábłko.

Dwoiákie ſą Jábłká Gránatowé/iedné domowé/ drugié leśné álbo płonné. Galenus 8. Simpli. piße/ wßytki Gránatowé iabłká ćierpnącą máią moc / á wßákże nie wßyſtki iednáko: ábowiém niektóré ſą ſłodkié/drugié kwáśné/ niektóré z kwáśná gorzkié/ á według tego też ſą wiecéy ćierpnącé/álbo mniéy.

Kwáśné Gránaty záźiebiáią y wyſußáią mocno/y mocniéy drobią: ſłodkié chłodzą y wyſußáią / ále nie bárzo: záśie ktoré ſą z gorzká kwáśné/też ochładzáią/ ále namocniéy wyſußáią/ á żołądkowi wiecéy ſą zdrowé: iądrká wiecéy wyſußáią nád ſok/á ieſzcze wiecéy ſkórki z iábłek. Paulus.

Dioſcorides lib. 1. Gránatowé iábłko/ dobry ma ſok/ á żołądkowi bárzo zdrowé / á wßákże máło tuczy człowieká/álbo nic: ſłodkié lepßé żołądkowi / ále w febrách nie dobré / bo czynią w żołądku nieiákie zápálenié / á ták

Febram. ćięższa febrá/ y opuszenie/ ktore kwáśne są/ bárzo zápaleniu żołądká pomagáią/ y vryne pobudzą. Vrynie.

Kwáśnych Granátów iądrká vsuszone ná słońcu/ á ná proch stłuczone/ zástáwiáią żywot ná stolce/ tákże rymy/ ktore czynią biegunki. Diosco. Stolcóm. Rymam/ Biegunkam.

Téż iądrká we dżdżowéy wodźie mocząc/dobrze dáwáć tym/ ktorzy krwią pluią: párzić śię w nich białym głowam dobrze przećiw zbytnim fluxóm przyrodzonych rzeczy/ tákże gryźieniu w żywoćie. Diosco. Fluxóm. Gryźieniu.

Sok wyćiśniony z iądrek Granátowych iábłek/ zmieszawszy z miodem/ dobrze z nim mázáć rány ná vśćiech/ ná táiemnych mieyscách/krosty/ y rány tákże w śiedzeniu/ też przećiw zánokćicam mázáć/ wrzedliwym ránam/ y też boleśćiam w vszu/ y w nośie/ á nalepszy ktory z kwáśnych Granátów. Diosco. Ránam. Krostam. Vszóm.

Záśie kwiećie Granátowe/ ktore Citinos zową/ máią też moc śćiągáiącą/ á ćierpnącą/ y wysuszáiącą: dla tego krwáwe rány goiąc stuláią/ y ná wszystki rzeczy/ ná ktore iábłká pomagáią/ też tenże kwiat pomaga. Diosco. Ránam.

Przećiw boleśćiam w zebiech wárząc to kwiećie/ á tym płokáć zeby/ tákże dźiąsłam czynić z ktorych krew ćiecze. Diosco. Zebóm. Dźiąsłóm.

Przećiw rozpuklinam z trzew/ tedy czynić z tego kwiećia plastr/ á ten przykłádáć. Diosco. Rozpuklinam.

Niektorzy/ pisze Dioscor. dowodzą tego/ że gdy kto zie trzy szypulki/ álbo kwiatków Granátowych/ tedy nie vzna cały rok bolu w oczu/ ktory przychodźi z fluxów.

Czynią też z tego kwiátu sok/ ktory tákże może iáko hypocystidos.

Záśie skórki Granátowe/ ktore osobliwie zową malicorium, máią też moc iáko y kwiat/ śćiągáiącą y zástáwiáiącą/ korzenie Granátowe wárząc/ á piiąc/ glisty szerokie zábiia y wypądza. Dioscorides. Glistóm.

Cap. LVI.

MESPILVS, Mespilum.

Mespuły popolsku.

Drzewko to ośćiste/ listki ma podobne Buxowi/ iábłká rodźi nie wielkie/ bárzo wdźięczne w smáku/ w ktorym są trzy źiarnká/ od ktorych te iábłká zową tricocus. Diosco. lib 1. cap. 38.

Ma też to iábłko/ śćiągáiącą/ á ćierpnącą moc/ dla tego bárzo żołądkowi pomaga/ biegunki zástáwiáiąc. Żołądkowi biegunce.

Są drugie iábłká Mespuly we Włoskiéy źiemi rostące/ Epimelida zową/ á drudzy Setamű. Drzewo podobne Jábłoni mnieyszéy/ liśćie ma iábłkowe okrągłe/ rodźi/ leguchno też ćierpnie/ á ktemu zástáwia biegunki. Piiąc te iábłká z winem słodkim/ tym/ ktorzy krwią pluią/ bárzo pomágáią. Biegunkam.

Owoc tego drzewa iest mocnie ćierpniący/ á śćiągáiący/ tákże y liśćie/ tymże obyczáiem y pąkowie

kowie ná drzewie / mocno záſtá- Biegun- kam. Zolądkowi.
nawiáia biegunki iáblká tego
drzewá/ á barzo zdrowé żołądko
wi. O Mespulách Plinius ſżérzéy
lib. 15. cap. 20.

Cap. LVI.

MORVS, MOREA, Sycaminea.

Morowé drzewo.

DRzewo Morowé ieſt / ktoré iágody morowé rodźi. Jeſt dwo iákie: iedno ktoré ma iágody biáłé/ á ſłodkié: drugié / ktoré ma iágody modré / álbo czarné. Drzewá Morowégo / ktoré rodźi iágody białé / w Polſczem nie widał: ktoré czarné rodźi/ w Sedomirzu / ná kilku mieyſcách w ſádách ieſt. Morowé drzewo biáłé bywa/ ſczépiac látoroſlki czarnych Morów/ w biała topola.

Plinius lib. 15. cap. 2.4 Troiáka bárwe Morów wypiſuie / ále czérwoné ſa czarné: bo káżdé czarné pierwéy niżli doſtoia ſa czérwoné / áż gdy doſtoia beda czarné.

Przyrodzenie. Dioſco. lib. 1. cap. 147. Sok z iágód Morowych vwarzony ná miedźiánéy panewce / á potym ná ſłońcu vſuſżony / ma moc záſtáwiáiąca/ dla tego dobrze ij dáwác tym / ktorzy máia biegunki. Biegunkam.

Tenże ſok z miodem przyprawiony / bárzo pomocny przeciw vpádnieniu iezyczká / ránam w gárdle/ y w vſtách/ ktoré bywáia z flegmy / z głowy ciekącéy/ ſłonéy/ oſtréy/ á to płócząc z tym ſokiem/ rozpuśćiwſży ſok z wódka Bábczána. Dioſco. Ránam.

A gdy ktemu ſokowi przydádza hálunu piorowatégo/ gálláſowég prochu/ ſzafránu/ Támariſkowégo naśienia/ korzenia fiołkowégo/ á kádźidłá / bedzie przeſpieczné á mocné lekárſtwo / wárzywſży z miodem: zowa to diamoron Dioſco.

Jágody Morowé kwáśné vſuſżoné/ ſtłukwſży/ poſypowáć do brze pokarmy tym prochem/ przeciw biegunkam wſzelákim. Dio. Biegunkam.

Korzenia Morowégo ſkórki / wárzac á piiac mocno purguia / to téż wárzenié piiác/ gliſty wypadza ſzérokié. Dioſco.

Liśćié Morowé ſtłuczoné/ dobrze przykłádáć ná mieyſcá opáloné/ mocno lécza/ tákże z oliwa ſtłuczoné / á przykłádáiąc ieſcze lépiéy ocieráia. Dioſco. Opalenia.

Liście Morowé z liśćiem Prze ſtepu / ktory miéwa czarné iágody/ przydawſży liśćia Figowégo/ wárzac ſpołem/ á tym włoſy myiąc/ fárbuia czarno. Dioſco. Włoſóm.

Przećiw boleniu zebów/ wárzac ſkórki z Morowégo drzewa/ tákże y liśćie / á tym płókác zeby. Dioſcorides. Zebóm.

Przerzynáia v tego drzewá ſkórę v korzenia/ á potym wychodźi ſok / ktory ná boléść zebowa dobry.

To drzewo we Włóſzéch náwiecéy mnoża ná pożywienié robaczkóm / ktoré iedwaby tocza: áczkolwiekći z inſzych drzew liśćia pożywáia / iáko z Jabłoni / z Debiny / z Pigw: ále z tego drzewá/ gdy liśćie iedza bárzo obfićie iedwaby tocza/ á z inſzych drzew bárzo máło.

Cap.

Cap. LVII.

MYRICA, TAMARIX, Tamariſcus.

Támáryſzek.

DRzewko to ieſt bárzo podobne Száwinie / záwżdy źielone / ſamo czérwone iáko Táwolá / kwiátki ma drobniuchne miedzy liśćiem / á geſte / tákże y naśienie : miedzy górámi Tátrámi tego chróſtu doſyć przy wodách. W tym ſie drzewku bárzo mylą niektorzy Aptekárze z ſwémi bábámi / ktorzy iádowite á okrutne źielſko bágniſko biorą zá Tamariſcum : áno inſza rzecz ieſt Tamariſcus, á inſze bágniſko.

Przyrodzenie. Paulus 7. Ma moc Tamariſcus drobiącą / śiekáiącą / oćieráiącą : prócz wielkiégo wyſuſzánia / ma nieiákie ćierpnienie / á dla tego śćiąga.

Przećiw plwániu krwią, biegunkam, vpláwam, żółtey niemocy. Dioſco. li. 1. cap. 101. Przećiw krwią plwániu / biegunkam żółtym / vpláwam zbytniem niewieśćiem / żółtéy niemocy / tedy bárzo dobrze pić Tamariſcum.

Bolączkam / odymániu. Bolączki / zbytnie odymánia / nátłukwſzy przykłádáć ſpądzą : naśienie tákąż ma moc ná tóż / tymże obyczáiem y ſkórá. Dioſc.

Liśćie z Támáryſku / wárząc w octćie á piiąc / rozmiękczáią Śledźionie. śledźione / y opuchłą vmnieyſzáią. Dioſcorides.

Tymże wárzeniem dobrze płókáć zeby / oddala bolenie w nich / Zebóm. tákże dobrze ſie pániam párzyć w tym liśćiu / przećiw vpláwam zbytnim. Dioſcorides. Vpláwam

W lug też dobrze kłáść Támáryſkowe liśćie / gdy chcemy trácić wſzy / gnidy / y inſze plugáwośći. Dioſco. Wſzóm / Gnidom.

Z drzewá czynią popiół / á ten bárzo pániam pomocny / przećiw zbytnim vpláwóm niewieśćiem przykłádáiąc. Dioſco.

Ktorzy máią zápſowáną śledźione / tedy máią ſobie dáwáć czynić kruzliki z Támáryſku / á z tych piiáć : bo im bárzo wielkie lekárſtwo : to czyni pomoc przećiw śledźionie. Śledźionie

Plinius lib. 24. ca. 9. Myricen, ktorą też Tamarix zowią / léczy wrzody Cáncrowáté / á to w winie wárząc / potym z wierćiawſzy z miodem / przykłádáć. Wrzodóm.

Przećiw boleśćiam śledźiony / naprzednieyſze lékárſtwo / á to ſok wyżáwſzy z liśćia / á piiąc ij z winem : drugie rzeczy piſze nie mal też ktoré y Dioſco. Plinius. Śledźionie

Cap. LVIII.

MIRABOLANI; Citrini nigri Indi, Hebuli.

MIrábulanów nieználi Grécy Doktorowie / Dioſcorides, áni Galenus, áni Plin. bo áczkolwiek Plinius piſze de Mirabolano, tákże y Dioſcorides / ále to ieſt inſza rzecz / ktorą też zową Ben / iákoſmy wypiſáli w pierwſzych kśięgách : ten też orzech Ben / zową Balanus Mirepſica : ále Mirabolany ſą śliwkam podobne owoce / iáko to kożdy obaczy / gdy weyzrzy ná nie.

Roſtą té Mirábolany / piſze Meſue.

Meſue, ná rozmáitych drzewách: lekárſtwá ſą chwalebné/ktore nie máią w ſobie żadnégo záſzkodzenia/y owſzem żołądek poſiláią/ y wſzyſtki wnętrznośći/iáko wątrobę, ſerce/ y wſzyſtko ćiáło.

Mirabolany ſą lekárſtwo tákie/ktorych/gdy kto pożywa/ odmładzáią człowieká/ czynią płeć piekną / wonią wdźięczną z vſt wywodzą/ gdy bywáią iedzoné/ pot też wdźięczny przez ſmrodu wywodzą/czynią weſołégo y roſkoſznégo człowieká. Meſue.

Zołądkowi. Wątrobie. Poſiláią żołądek / ſerce / wątrobę/drzeniu ſercá bárzo pomagáią / wyczyśćiáią żołądek / pomagáią hemoroidam, zápalenie kolery gáſzą. Meſue.

Oczóm. Citrini, to ieſt żołté/rozpuśćiwſzy ábo mocząc w wodzce Kopru Włoſkiégo/ á ná oko puſczáiąc/ wyczyśćią oko.

Febram. Puchlinam. Pomagáią też bárzo febram/ kolerycznym/ tákże pomagáią opuchlinam / y inſzym wiecéy rzeczam: o ktorych Meſue piſze.

Cap. LIX.

MIRRHA, SMYRNA.

Mirrá.

Mirrá tá / ktorą do nas przywożą/ álbo nie ieſt Mirrą/ álbo co nagorſzą do nas wożą: bo Dioſcorides piſze/ że mirrá ma być nie bárzo ważna / iednáka w bárwie / á gdy ią złamieſz ma w ſobie białość/ iáko ná páznokćiu człowieczym: gryząc / oſtrogorzkość woniáiąca márczego náſzá mirrá nie ma / ktorą do nas wożą/ iáko to káżdy obaczy ogleduiąc. O téy mirze ſzéroko Theophraſtus lib. 4. cap. 3.

Przyrodzenie. Dioſcorides lib. 1. ca. 69. Ma moc Mirrá zágrzewáć/mocnym ſnem vſypiáć/ ſpaiáć/ wyſuſzáć / śćiągáć z ćierpnośćią.

Mieśiącom. Płodu. Mirrá odmiekcza pániam ich zámknioné mieyſcá/mieśiące wywodźi/płód prędko z żywotá wywodźi / á to z ſokiem Piołynkowym / álbo Ruciánym / álbo z wárzeniem Słonecznikú / przykłádáiąc. Dioſco.

Kászlowi. Dycháwicam. Pierśiam / bokóm. Przećiw kászlowi dawnému / ile Bobowé źiárno połknąć/ bárzo pomaga: tákże przećiw dycháwicy/boleśćiam w pierśiách/ álbo w bokách/ to ieſt pleurze. Dio.

Stolcóm. Gryźieniu. Przećiw zbytnim ſtolcóm/ tákże w trzewách gryźieniu/tymże obyczáiem bráć. Dioſco.

Zimnóm. Przećiw ćiężkośći á trapieniu źimná/w febrách/tedy ile Bobowé źiárno/przydawſzy kilko źiarn pieprzu z wodą/ dwie godźinie przed przyſzćiem febry dáć pić. Dioſcorides.

Ochrápieniu/omienieniu. Trzymáiąc pod ięzykiem przećiw ochrápieniu/ y omienieniu / bárzo pomaga Mirrá. Dioſcor.

Chrobakom/ cuchnieniu. Chrobaki w żywoćie zábiia / cuchnienie w vſtách oddala / trzymáiąc w vſtách/ tákże komu cuchnie z podpázuch / rozpuśćić z hałunem á pomázywáć. Dioſc.

Zebom. Chwieiące ſie zęby/ rozpuśćiwſzy Mirrę z winem / á oliwy przydawſzy płokáć / vtwierdza. Dioſcorides.

Ránam. Rány w głowie goi poſypuiąc/ goi ſłuczoné vſzy/ kośći golé ćiáłem obwodźi / nátłukwſzy Mirry z mieſem ślimakowym. Dioſco.

Vszom. Bolaczki w vchu/ tákże ropy/ wyczyściáiąc goi/ á to stárwszy Mirry/ prochu z Bobrowych stroiów/ Opij ziárno ábo dwie/ á Gláucij/ á to zmieszáć á pusczáć. Dioscorides.

Modzelóm. Krostam. Przećiw modzelóm/ nátárwszy z miodem przykłádáć/ spadza: liszáie ábo krostki iáko tredowáćiny/ rozpuśćiwszy Mirre z octem/ pomázuiąc tráci: padáiące

Włosóm. włosy/ rozpuśćiwszy z Ladanum á z winem/ przydawszy oleyku Mirtowégo/ pomázuiąc vstánawia:

Rymam. Oczóm. ryme stárą vstáwia mázac z nią nos: spadza bielmá z oczu/ y cokolwiek zászkadzá iásnośći oczóm. Diosco.

O Mirze/ Plinius lib. 12. c. 16. szérzéy wypisuie/ która tákże dobra/ iáko y Dioscorid. wypisuie.

Swieżéy Mirry przetłukwszy á rozpuśćiwszy z wodą/ bywa stácte/ pisze Diosco. á to wyżawszy prásą: iest to máść/ iáko oleiek/ bárzo wonna/ á roskoszna y kosztowna: ma moc zágrzéwáiącą/ we wszem lepiéy niż Mirrá spráwuie/ bo iest naywybornieysza Mirrá.

Cap. LX.

MYRTUS, MYRSINE, Myrhine.

Myrtowè drzewo.

Myrtowé drzewo iest dwoiákié/ wypisuią Doktorowie: iedno/ które ma liśćié czarné/ to iest/ bárzo zielone/ że oná zieloność sie śćiąga ku czarnośći: drugié drzewo Myrtowé iest białé/ to iest/ które ma liśćié zielone iásné/ która iásność przyrównawáiąc ku pierwszému drzewu/ może bydź rzeczone białé. To drzewo bárzo podobné Krußynie/ y tákże rośćie przy wodách/ iáko y Krußyná: á drugdy ná suchéy źiemi/ iáko y Krußyná. Nalepszé drzewo Myrtowé/ które liśćié ma czarné.

Ma moc/ pisze Diosco. lib. 1. cap. 133. śćiągáiącą/ ćierpnącą/ ták drzewo/ iáko y naśienié. Przyrodzenié.

Paulus 7. Myrtowé drzewo/ z przećiwnych śil iest złożoné/ to iest/ z źimnych/ y gorących/ á wszákoż przewyssza w nim źimność źiemna.

Ziárná Myrtowé zielone y suché/ dobrze dáwáć pić/ y ieść tym/ którzy pluią krwią/ tákże którzy máią w pechérzu gryźienie. Diosco. Plwániu krwią. Gryźieniu.

Sok z zielonych ziárnek wyćiśniony/ ná tóż pomaga. Dioscorides.

Żołądkowi zápalonému y roz wiezionému/ tákże vrynę pobudza. Diosco. Żołądkowi. Vrynie.

Przećiw vkaszeniu niedźwiádkowému/ z winem dobrze pić ten sok. Dioscorides. Vkaszeniu niedźwiádkowému.

Naśienié Myrtowé wárząc w wodźie/ á tym włosy myiąc/ czérni: sádzelóm/ które bywáią ná ostátku członków/ wárząc to naśienie w winie/ á tym wymywáiąc/ okłádáć. Diosco. Włosóm. Sádzelóm.

Przećiw ćiężkim boleśćiam w oczu z zápaleniu/ tákże tym winem máczáć y przykłádáć/ tákże krostam/ które bywáią w kąćie v oká. Dioscorides. Oczóm. Krostam.

Wino

Wino/ które przyprawnią z ziarnek Myrtowych / naprzód piiąc przed piciem y iedzeniem / obżárstwá y opilstwá nie dopuszczą. Diosco.

To też wino ná to wszystko pomocno / ku czemu y ziárnká.

Máćicy. To wino pániam / gdy sie z nim párzą/tedy máćice vpádnią ną podnośi / tákże wyszćie trzewá w stolcu / tymże obyczáiem

Vpławam zástáwia zbytnie pániam vpławy. Diosco.

Ránam. Przećiw ránam párchowátym w głowie / y káżdym króstam/tym winem myiąc wyczyśćia głowę/ włosóm nie dopuszcza pádáć. Diosco.

Pániam. Liśćie Myrtowe / tákże pániam ná te niedostátki pomaga/ iáko y wino / co wyszéy nápisáno. Diosco.

Członkóm. Członki mdłe y śiły nie máiące/ myiąc sie w wodźie/ w którey wárzą liśćie Myrtowe/ pośiláią. Diosco.

Króstam. Krósty białe/które są iáko tredowáćiny/ná licu/ wodá w którey wárzą to liśćie vmywáiąc / oćiera. Diosco.

Vszóm. Przećiw smrodliwym á ropy pełnym vszóm / tedy wymywáć dobrze wodą tą / w któreyby liśćie Myrtowe wárzono. Diosc.

Sok z liśćia/te wszystki rzeczy może spráwowáć/ co liśćie/ y iesze lepiéy. Dioscorides.

Ránam wrzedliwym. Lyśćie słuczone z wodą rozpuśćiwszy / ná rány wrzedliwe pełne złych rop / á wilgotnośći / przykłádáć/wyczyśćiáią ie.

Boleniu członków. Tákże przećiw káżdému boleniu / w którymkolwiek członku / iáko fluxóm zá plecámi/y indźie/ á to słukwszy liśćie Myrtowe/ á przydawszy oleyku różánego/ y przykłádáć. Diosco.

Biegunkam. Morzeniu. Tákże dobrze czynić przećiw biegunkam/ gdy w żywoćie czyni ą morzenie. Diosco.

Piekielnému ogniu/ bolączkam Tákże przykłádáć przećiw piekielnému ogniu / bolączkam ná mosznach / bolączkam które bywáią w stolcu/ króstam które by

Króstam. Wrzedliwym sadzelóm. wáią ná licu / wrzedliwym sádzelóm / które po ćiele sie czółgáią. Diosco.

Króstam. Liśćie suché ná proch słuczoné ná zánokćice y insze krósty / które bywáią przy páznokćiách / posypowáć/ wysuszáiąc goią. Diosc.

Cuchnieniu ćiáłu. Tákże którym cuchnie ćiáło z podpázuszą/ábo z innych mieysc/ tym prochem posypowáć: poty zbytnie vstánawia/ potrząsuiąc tym prochem ćiáło. Diosco.

Członkóm opalonym/ wrzodóm. Popiół z drzewá bárzo pomaga opalonym członkóm/tákże zánokćicam / y wrzodóm, które ná pálcách bywáią / y páznokćiách. Dioscorides.

Przy Myrtowym drzewie / rośćie iákoby bdłá / álbo młodá Myrt[9], iáko hypocistos przy Pśiéy róży / więtszą ma moc niż Myrtus, śćiągáiącą: to tłuką z winem przykrym / á z tego kołaczki czynią/ potym vsuszywszy/ w ćieniu chowáią. Diosco.

Ten sok dáleko mocnieyszy we wszystkich spráwách niżli liśćie / álbo naśienie / álbo sok Myrtowy: przydáią ten sok w Céroty / Pessarijs párzeniu/ plastróm/ którémi chcemy zátrzymáć álbo śćisnąć. Dioscorides.

Plinius lib. 15. cap. 29. Téż wypisuie dwádźieśćiá y dźiewięć rodzáiów Myrtowych: drzewá tego/ gdy człowiek/ ktory w drogę idąc / różczkę nośi / bárzo go pośila / y vprácowánia nie dopuscza.

Dymionam. Czyniąc z różdżek pierśćionki/ dobrze nośić przećiw dymionam. Plinius.

Plinius lib. 24. cap. 9. Naśienie Myrtowe / krwią pluiącym bárzo pomaga/ przećiw iádowitym grzybóm wielkie lékárstwo/ wonią z vst czyni wdźięczną / czérwoną niemoc vstáwia/ przećiw kordiáce plastr ná serce przykłádáiąc / bolenie w głowie vśmierza/ plastr ná czoło czyniąc. Oleiek/ ktory z ziarn/ czyni wszystko/ y lepiey spráwuie. Insze rzeczy co y Dioscorides pisze.

Pluiącym krwią. Jádóm. Czérwonym niemócam/ kordiáce/ głowie

Cap. LXI.

NVX MVSCATA, Miristica nux, Moschocarion, carion Miristicon.

Mußkátowy orzech.

ORzech ten Mußkatowym zową od woniey/ ktorą ma bárzo rozkoszną / podobną Piżmu / ktore téż Moscum zową. O tym Orzechu stárzy / iáko Theophrastus, y Dioscorides, nic nie pisáli. Pospołu z tym Orzechem rośćie Mußkátowy kwiat / ktory iest skorą przykrywáiąca ten Orzech: niektorzy chcą/ że kwiat/ Dioscorowie Macer, ktory zowie skorką/ ktorą przywożą z Bárbáriiey: tákże pisze Paulus 7. Jest ten kwiat wysuszáiący w trzećim stopniu / ćiepły iednáko iáko y zimny / to iest mierną ma śiłę z subtelnośćią swych cząstek: ma moc ćierpnącą y śćiągáiącą/ dla tego przećiw biegunkam wszelakim mocno / ták kwiat/ iáko y orzech/ pomaga zástánawiáiąc / á to iedząc z nim piiąc / y w lékárstwá / ktore ná biegunki czynią/ kłádąc. Dioscorides lib. 1. cap. 95.

Przyrodzenie.

Pánie te° Mußkatowe° kwiátu y orzechu nátárższy / czynią kołaczki / y pieką ná ognisku / á to dáią ieść przećiw biegunkam.

Biegunkam.

Orzech Mußkátowy zátwiérdza żywot/ żołądek pośila/ trawi pokarmy/ plugáwośći wypądza z żołądká / pośila wątrobę / wypądza wiátry / Śledźionę ćieńczy. Serapio.

Żołądkowi. Wątrobie.

Cap. LXII.

NVX IVGLANDIS, Nux regia, Carion basilicon, Nux Persica.

Włoski Orzech.

TEn Orzech Włoski/ ná ktorym śię drzewie rodźi / znáią w Polsce / nie trzebá go wypisowáć. Plinius lib. 15. cap. 22. pisze / że te Orzechy pierwey były w wielkiey wadze ná weselách małżeńskich / ktore z sobą páni młoda w dóm do małżonká przynośiłá. Zową ie Carion basilicon, od ćiężkośći głowy / iż czynią ćiężkość w głowie.

Paulus lib. 1. cap. 81. Miedzy wszystkiemi Orzechámi/ Włoskie Orzechy namnieysze/ pokarm czynią/

Głowie/żołądkowi. nią / głowie szkodzą. A Diosco. lib. 1. cap. 146. trudno w żołądku bywáią strawioné / kolerę w żołądku czynią / kászel pobudzáią. Kászlowi.

Dioscorides, Orzechy Włoskié z Rutą á z Figámi / po iedzeniu biorąc / przećiw káżdému iádowi pewné lékárstwo / ták iż / gdy kto ták pożywa / żaden mu iad nie záßkodźi. Przećiw iádóm.

Jedząc Orzech Włóski / glisty okrągłé z żywotá wypądzá. Dioscorides. Glistóm.

Przećiw bolączkam y wrzedźienicam / nátłuc iadrek Orzechów Włóskich z Rutą / á kąsek miodu / przykłádáć. Diosco. Bolączkam/wrzedźienicam.

Tymże obyczáiem ná wybićié z stáwu człónká / tákże ná opuchnienié pierśi / álbo bolączce ná nich / v pánien. Diosco. Członkóm. Piersiam.

Przećiw zápomniáłégo psá vkąszeniu / y człowieczemu / nátłuc iadrek Orzechá Włóskiégo / z cebulą / z solą / á z miodem / y przyłożyć. Dioscorides. Przećiw vkąszeniu zápomniáłégo psá.

Orzechy vpaloné społem z łuscżynámi ná popiół / á ná pępek przykłádáiąc / vśmierzáią bolésć y morzenié około pępká w żywoćie. Dioscorides. Pępkowi.

Skorzeßyny spaliwßy Orzechowé / stárté / z winem álbo z oliwą rozpuśćiwßy / dźiećięćiu głowę mážąc włóski wielkié mnożą: tákże włosy mnożą / gdy z párchów opádną / párchy goią. Dioscorides. Włosóm.

Skórki / które miedzy iądrámi są spaloné pité / pláwy pániam / z winem piiąc / zástáwiáią. Diosc. Pławam.

Stárych Orzechów Włóskich iądrá / zuchawßy ie / á kłádąc ná rány kánkrowáté / tákże ná wrzedźienice ogniſté / carbunculos zową / tákże ná rány párchowáté / mocno goią. Dioscor. Ránam kánkrowátym / wrzedźienicam ognistym.

Plinius lib. 23. cap. 8. Włoskie Orzechy / z naśieniem Piołynkowym / á z octem iedząc / żółtą niemoc vzdrawiáią / krosty w stolcách / Figi / przykłádáiąc lecżą. Żółtéy niemocy / krostam.

Swieże Orzechy Włoskié / nie ták obrážné: stáre obrážáią / żołądkowi nie dobré / trudné ku strawieniu / ból w głowie czynią: drugié rzeczy piße teß práwie co y Dioscorides.

Cap. LXIII.

NUX AVELLANA, Carion Ponticum, nux Pontica, Leptocaria, nux minor, Corollyna nux, Heracleotica,

Laskowy Orzech.

Znáią wßyscy Orzechy láskowé w Polszcze / o których ták Galenus 7. Simp. piße. Jest inßy rodzay Orzeßków małych / które Pontickiemi zową: w ietßą ma moc / y substáncią źiemną: dla tego wiecéy ostré y gorzczéyßé drzewo / y owoc / y skórá: w drugich rzeczách iest podobné Orzechowi Włoskiému.

Dioscorides lib. 1. ca. 146. Laskowé Orzechy / żołądkowi téż nie zdrowé: á wßákóż stárwßy ie z wodą rózynkowáną / stárému kászlowi pomagáią. Kászlowi.

Té téż Orzechy spaloné / á przydawßy pieprzu wypité / flegmisté rymy / y fluxy z głowy zpądzáią. Diosc. Flegmistym rymam.

Tákże spalone y ztłuczone Orzechy láskowe / z sádłem niedźwiedzym / námázuiąc nárastáią włosy / które z párchów opádáią: orzeszyny álbo łupiny z tych Orzechów / spaliwszy y stárwszy / z oliwą zmieszawszi / mázac ná ciemieniu dźiecięciu / oczy morągowáte álbo pstre / czynią czarne piekne: włosy tákże pomázuiąc czernią. Dioscorides.

Włosóm.

Oczóm.

Plinius lib. 24. cap. 8. Boleść czynią w głowie / zápalenie żołądká / tłustość ćiáłá nád zwyczay / pieczone / kátárrum vstáwiáią.

Głowie / żołądkowi.

Cap. LXIIII.

O L E A, E L E A.

Oliwnè drzewo.

WIElkiego pożytku Oliwne drzewo / gdźie nátura dopuśći mu iágody rodźić: abowiem bez żadney pracy oley rodźi / iágódki z niey zbieráiąc y wyćiskáiąc / nie trzebá oráć / ni kopáć / ni śiáć / á pożytek wielki: niedbáią o krowy / áni owce / gdźie máią oliwe dobrą / świeżą: strony nászé nieszczęśliwe / w których tákie drzewá owocu niechcą rodźić / áczkolwiek kwitną.

Ná Oliwnym drzewie zbieráią iágódki / które / póki niedostoią są zielone / á gdy dostoią modre / z tych zbieráiąc wyćiskáią oliwe: dwoiáką oliwe / z dwoiákich iágód zbieráią: iedne z niedostáłych iágód práwie / á te zową Oleum omfacinum, iákoby oliwá niedoźrzáłá: druga czynią z oliwek doźrzáłych / á te zową práwie oliwą.

Oliwá / która iest z niedoźrzáłych oliwek / pisze Dioscorides li. 1. cap. 28. bárzo zacna w pomocy ludzkiému zdrowiu / zową ią omfacinum; á táka nalepsza / ktora nowa woniáiąca / á w vkuszéniu niema żadnégo gryźienia / tá bárzo potrzebna ná spráwiánie máśći.

Oliwá tá z niedoźrzáłych oliwek / żołądkowi bárzo zdrowa / dla tego iż ćierpnąca y śćiągáiąca / trzymáiąc w vstách te oliwe. Dioscorides.

Żołądkowi

Opuchline z dźiąsł spądza / tákże zeby chwieiącé sie vmacnia. Dioscorides.

Opuchlinie.

Zbytnie poty vśmierza / pomázuiąc ćiáło z nią / pospolićie zágrzéwa / wszelká oliwá żywot ná stolce odwilża / pczczosom y zá źieblinam bárzo pomaga / ćiáło czyni predkie y spráwné / ná káżdy vczynek dobry. Diosco.

Potowi.

Przydáiąc oliwy do lékarstw / które czynią pechérze / y przepalenié / oddala od nich złośći záskadzáiące. Diosco.

Przećiw iádowitym trunkóm / álbo trućinam / dobrze pić oliwe / á potym wywróćić spólem. Dioscorides.

Iádóm.

Przećiw morzeniu á gryźieniu w żywoćie / wárząc Rute w oliwie / á téy oliwy dáwáć dobry trunek pić. Diosco.

Morzeniu / gryźieniu.

Tákże oliwe te piiąc / glisty wypądzą. Clistere z niey czyniąc / boleśći w kolice y w kielbásznicách vśmiérza. Diosco.

Glistóm.
Kolikam.

Oliwá im stársza / tym mocniéy zágrzéwa / y rozbiia / iásność oczu czyni oliwá / gdy ią pusczáią ná oczy. Diosco.

Oczóm.

A gdy kto niema stárey oliwy/ tedy włożyć ná ogień ná rynce/ álbo panewce/ y ták smáżyć/ á tym obyczáiem y gorącośći y stárośći nabywa. Diosco.

Bywa też oliwá z płonnégo oliwnégo drzewá/ zową Oleaster: tá oliwá ma moc mocną/ y ćierpnącą/ y śćiągáiącą: á w záchowániu ludzkiégo zdrowia/ bárzo sczesliwéy pomocy/ y wielkiey chwały. Dioscorides.

Głowie. Przeciw boleśćiam w głowie/ bárzo tym oleiem dobrze mázác głowe/ mocno vstánawia ból/ zbytnie pocenie vśmierza. Dios.

Włosóm. Padáiące włosy z głowy/ mázac tą oliwą/ vstánawia. Diosc.

Párchóm/ krostam. Prochy/ párchy/ krósty/ z ktorych z głowy ćiecze ropá/ świerzbie/ tredowáćiny/ y inszé ná licu y w głowie plugáwośći/ spądzáią. Dioscorides.

A wszákoż ludźie/ ktorzy sie tym oleiem czesto mázą/ rychło śiwieią. Diosco.

Kto chce szérzey czytáć o oliwách/ Plinius pisze przez kilká kápituł w kśiegách 15. w kápitu. 1. 2. 3. 4. 5. 6. etc.

Cap. LXV.

PALMA PHOENICA, Dactylus.

Pálmowe drzewo, álbo Dáktylowe.

PLinius lib. 13. cap. 4. wypisuiac Dáktyłowé drzewo/ pisze: Żydowska źiemia zacna/ iesli czym inszym/ tedy Dátlámi. Ktore drzewá Dátlowé/ álbo Pálmy/ áczkolwiek też są w Europie/ to iest/ w téy trzeciey cześći źiemie/ gdźie my mieszkamy: ále to im przyrodzona/ że Palmy Dátlów w Europie nie rodzą: á záśie w Asiiéy y ná wschodu słońcá czynią z nich winá rozkoszne: chleby tákże niektorzy z nich czynią ludźie. A ták obacz káżdy sczesliwość onych kráin/ gdy sie nie zrodzą winá/ przedśie winá máią z innych drzew/ iáko z Dátlowych/ á gdy zboża chybią/ przedśie chleby czynią z iágód.

Dźiwną rzecz Plinius ca. 4. o tym drzewie pisze/ iż iest meżczyzná y żeńczyzná: á gdyby vćieto meżczyzne/ tedy żeńczyzná owdowieie/ że nie bedźie wiecey nigdy rodźiłá.

Z Pálmowégo drzewá dwoiákié Pálmy zbiéráią/ iedné niedostałé/ drugié práwie dostałé:

Niedostałé/ pisze Diosc. li. 1. c. 129. są przygorzcżéyszym/ á ćierpnącé/ śćiagáią: dla tego żywot ná stolce zátwárdzáią/ pániam vpławy vstánawiáią/ piiąc w winie przykrym á ostrym. Vpławam

Zástánawiáią też hęmoroidi, y rány stuláiąc zgaiáią: są ktoré od brunatnéy bárwy/ álbo czérwonéy/ zową Phœnicobaláni/ iescze wiecey ćierpnąc śćiągáią świeże/ niżli suché: á wszákże boléść w głowie czynią: á iesli ich kto zbytnie ie/ tedy vpaiáią: też vsuszoné pluiącym krwią bárzo pożyteczné iedząc. Diosco. Hęmoroidóm. Głowie. Krwią pluiącym.

Té też Dátly/ bárzo pomagáią tym/ ktorzy niemogą w żołądku pokarmu zátrzymáć/ tákże przeciw gryźieniu w żywoćie. Di. Żołądkowi. Gryźieniu.

Pecherzu. Przećiw boleśćiam w pechérzu/czyniąc plaſtr okłádáć łono: á lepiéy będźie przydawſzy iábłek Pigwowych / y oleiu z kwiátu płonnéy winnéy máćice/ przydawſzy woſku. Dioſcorides.

Auerois 5. col. Wſzyſtki częśći Dáctylowé iáwnie ſą ćiérpniącé / á zwłaſczá owoc / gdy niedoſtoi.

Skórá z tego drzewá więtſzą ma ćiérpnośc: dla tego Dioſcor. lib. 1. cap. 130. piſze/ Pálmowégo drzewá ſkórá / którą Elatem zową/ ieſt ſkórká/ którą/ nizli kwiátki ſie roſtoczą/ álbo rozwiią/ zákrywáné bywáią: ma tá ſkórká moc śćiągáiącą / á ćiérpniącą / Boleniu w ośierdźiu. dla te° boleniu w ośiérdźiu/ Zołądkowi niedołężnému żołądkowi/ zápſowánéy wątrobie / bárzo pomaga / czyniąc plaſtr á przykłádáiąc. Di.

Piiąc te ſkórke / boleśćiam w pecherzowi pechérzu/ w nérkách/ niedoſtátku Nerkam. vryny / bárzo pomaga. Dioſcor.

Cap. LXVI.

PERSEA ARBOR, Perſica.

Brzoſkwiniowé drzewo.

Brzoſkwinie kāżdy zna/ nie trzebá iéy wypiſowáć. To drzewo ták zową / że napiérwéy w té ſtrony z Perſiiéy przynieſzone: á dla tego też w tych ſtronách źimnych nie długo trwa / iż mu nie przyrodzoné mieyſce.

Plinius lib. 15. cap. 12. Jábłko Brzoſkwiniowé żądliwé niemocnym bez żadnégo záſzkodzenia.

Dioſco. li. 1. c. 150. Brzoſkwiniá bárzo żołądkowi zdrowa / Zołądkowi ochładza / á chuć iedzenia pobudza.

Piſzą dźiwną rzecz/ że to drzewo ieſt w Perſiiéy iádowité / y owoc/ gdyby kto pożywał: przenieśiony záśie z Perſiiéy / á wſczépioné w Ægyptćie / ieſt zdrowé.

Galenus 2. alimen. Brzoſkwinie czynią krew wodną / która łácwie bywa zepſowána / á złą krew czynią / á nawięcéy iáko v nas iedzą / po pokarmiech: á ták Brzoſkwinie zgniią / nizli inſzé pokarmy będą ſtráwioné: dla tego táké owoce nalepiéy ná przodku ieść / áby też piérwéy ſtráwioné/ odwilżały żywot.

Auicena de quar. Brzoſkwinie mogą bydź iedźioné w quártánie/ która przychodźi z ſpalenia kolery / álbo która po gorących fe- Febram. brách przychodźi.

Dioſc. li. 1. c. 150. Liśćié Brzoſkwinie ſuſzoné á zwierćiáné / poſypuiąc ná mieyſcá zkąd zbytnia krew ćiecze/ vſtáwiáią. Krwie ćieczeniu.

Auicena. Máią moc pobudzáiącą żądzą pokarmu / á niemáią bydź iedźioné / iedno przed inſzémi pokármy.

Suché trudno bywáią ſtráwioné / żadnéy pomocy w ćiele nie czynią.

W liśćiu y w gáłąſkách drzewá Brzoſkwiniowégo/ ieſt iáwna gorſkość: dla tego gdy ie trą á dáią pić / zábiiáią gliſty: tákże Gliſtóm. czyniąc plaſtr z tego liśćia / á ná żywot przykłádáiąc / zábiiáią gliſty. Serapio.

Sok z tego liśćia puſczáiąc

w vcho

w vcho/ zábiia chrobaki ktore tám bywáią: oleiek który czynią z iądrek Brzoskwiniowych pomaga boleści w vszu/ pusczáiąc w vcho. Serapio. Vszóm.

Czynić Lákwarz z iáblek Brzoskwiniowych/ które zową diaper sicum, ten dobry przećiw prágnieniu ćiężkiému w febrách / tákże pomagáią sámi Brzoskwinie. Prágnieniu.

Cap. LXVII.

PICEA, PITIN, Pinea, Pitida.

Picea, *Sosná pospolita*:
Pinea, *Sosná która wielkié szyszki rodźi*:
Pitijdes, Pineę nuces, *Szyszki*:
Teda, *Luczywo*.

PLinius lib. 15. cap. 10. wypisuie czworáki rodzay Sosnowégo drzewá: ále prawdźiwie v nas iedno dwóy rodzay. Jeden iest/ który rodźi málé szyszki/ zową Sosná po polsku/ po łácinie Pinea. A ten rodzay pospolićie iest w Polscze: drugi rodzay iest który rodźi wielkié szyszki / ták wielkié/ że wietszé bywáią niż dwie pieśći złożoné: á w tych miedzy łuskámi są iąderká / troche mnieyszé niżli láskowé orzechy. Tákié rosta nád morzem pospolićie ná skáłach: tákiém ia widźiał ná morzu / v świetego Jérzégo w Weneciiéy w sádu. Témi czásy náleźiono w Polscze/ w Stárostwie Jego M. páná Krákowskiégo / v Stryiá. A dobrzeby by sie ieli tego drzewá scżépić w Polscze/ którégo owocu iądrek / w lékárstwách bárzo potrzebuiem: bo tá Sosná która pospolićie mamy/ prócz budowánia á ogniá/ nikczemna ku lékárstwu.

Dioſco. lib. 1. cap. 76. Skórá z obudwu Sosny ma moc śćiągáiącą / á ćierpnącą : dla tego przeczosóm / przetárćiu / ná tárwszy tey skóry ná subtélny proch/ dobrze rány posypowáć / wysusza mocno. Przyrodzenié. Przetárćiu. Ránam.

Tákże pomaga sádzelóm wrzedliwym/ które bywáią ná skórze/ zmieszawszy ten proch z litargirion, á z prochem zużelice śrebrnéy/ á z prochem kádźidłowym/ który zową manna, á z oleykiem Myrtowym / rozpuśćiwszy czynić máść. Dioſco. Sádzelóm.

Tákże tá skórká / pániam kádząc sie z nią / łácwie porodzenié czyni / łożyská wyćiąga / żywot ná stolce zástáwia piiąc/ á vryne przedśię pobudza piiąc. Dioſco. Pániam. Stolcóm / vrynie.

Liśćié z obudwu Sosni stłuczoné/ á ná rány przykłádáné/ rány zápaloné/ á ćieżko bolące/ vłżywáią/ ogień wypadzáiąc. Dio. Ránam.

Liśćie też to przesiekawszy/ á w octćie wárząc/ á tym octem zeby ćieplo płócząc/ boléść zebów oddaláią. Dioſco. Zebóm.

Tym / którzy máią wątrobe zápsowáną / stárwszy ośći Sosnowych drágme / dáwáć im pić w wodźie/ w któréy rożynki wárzono. Dioſco. Wątrobie.

To też czyni y skórá / tákże y przećiw zebów boleśći/ tákże sczépy tłuste w máluchné trząski zdrobio-

Zębóm. drobioné / á w octćie tákże wárzoné / dobrze płókáć z tym octem zęby boleśné. Diosc.

Brwióm. Sádze / ktoré zbiéráią z palenia drzewá Sosnowégo / ná inkáusty dobré / brwi pániam pięknie fárbuią / opadánia włos ze brwi / mážąc niedopuszczáią. Dio.

Jądrká / ktoré bywáią w szyszkách wielkich / zową ie Grękowie Pitijdes, máią moc śćiągáiącą / ćierpnącą / y zágrzewáiącą. Diosc.

Kászlowi. Pierśiam. Przećiw kászlowi bárzo pomocné / y wszystkim niedostátkóm / ktore bywáią w pierśiách / á to sámi iedząc / álbo z miodem przyprawiwszy. Dioscorides.

Vrynie. Gryźieniu. Jądrká té ochędożoné / á z naśieniem ogórkowym / w wodźie w ktoréy rózynki wárzáły piiąc / vryne pobudzáią. Diosco.

mdłośćiam Gryźienié w żołądku vśmierzáią / z sokiem Kurzéy nogi / po łáćinie portulacam zową. Diosc.

Mdłość / śiły w człowiecze pośiláią / złe wilkośći w ćiele wypądzáią y trawią. Diosco.

Kászlóm stárym. Zupełné szyszki wielkié ná Sosniéy / póki zieloné vrwáné / w wodźie z rózynkámi vwárzoné / stárym kászlóm / á zwłaszczá suchotam / bárzo pomagáią / piiąc ná káżdy dźień kwáterkę tego śiropu ćiepło. O żywicách y smołách / Theophrastus lib. 4. cap. 2.

Smołá / ktorą zbiéráią z Sośniéy / iest dwoiáka: iedná / ktorą práwie zową żywicą / á sámá wyćieká z drzewá / á iest wilgotna: druga / ktorą zową smołą / á bywa twárda: á te wypaláią z drzewá w piecách / á potym w kotlech wárząc / czynią twárdą / po Grecku pisan hygran, po łáćinie picem liquidam zową / te tłustość drzew Sosnowych zbiéráią. Diosco.

Jadóm. Tá smołá pomaga przećiw iádóm / iádowitému powietrzu / przećiw lékárstwám iádowitym iedząc / piiąc. Diosco.

Suchotam Wzdychániu. Przećiw suchotam / ktoré przychodzą z ránionych płuc / tákże kászlowi / wzdychániu / y ćięzkiému tchnieniu / flegmy z pierśi wypluwáć niemożeniu / tedy z miodem rozpuśćiwszy bráć y pożywáć zárázem lot. Diosco.

Jezyku. Gárdle. Nád to tá żywicá Sosnowa bárzo pomaga przećiw boleśćiam / á okrostáwieniu iezyczká / tákże bolączkam w gárdle / pomázuiąc. Diosco.

Ropam w vszách. Przećiw boleśćiam á ropám w vszu / zmiészawszy z rożánym oleykiem pusczáć. Diosco.

Wężowému vkąszeniu. Przećiw wężowému vkąszeniu / z solą rozpuśćiwszy przykłádáć. Dioscorides.

Páznokćiam. Ná chropáwé páznokćie / z woskiem rozpuśćiwszy przykłádáć: guzy y wrzody / ktoré bywáią zá vchem / pod gárdłem / otwarza / przyprawiwszy z mąką Jęczmienną / á z vryną dźiećinną. Diosco.

Ránam. Przećiw ránam wrzedliwym / z żywicą / z śiárką / á z prochem skorki z Sosnowym spolem / vczyniwszy máść / przykłádáć / mocno goi / nie dopuszczáiąc sie rozszérzáć. Diosco.

Ránam. Głębokié rány / wrzedliwé / z prochem / ktory bywa miedzy kádźidłem / á z woskiem zmiészawszy / wypełnia. Diosco.

Rozpádlinam. Przećiw rozpádlinam / ktoré bywá-

bywáią w nogách / tákże w stolcu/ tymże obyczáiem przyprawiáiąc maść/ pomaga. Diosco.

Ránam. Zywice z miodem rozpuściwszy / wyczyśćia rány wrzedliwé/ z rozynkámi á z miodem służ

Wrzodóm. kwszy / goi wrzody ogniste/ które zową Carbunculos: przeciw

Ránam. ránam wrzedliwym / które ćiáło czolgáiąc sie ogryzáią/ tákże czyniąc spadzą.

Cosmy tu nápisáli o smole Sosnowéy/ może bydź rozumiáno o smole Jodłowéy/ y Modrzewiowéy.

Záśie smolá sucha / którą wárząc czynią suchą álbo twardą / zową ią Palympissa: ma śile/ piſze Dioscorides zágrzéwáiącą / odmiekczáiącą/ zbieráiącą wrzo-

Wrzodóm/ guzóm. bolączkam wrzedźienicam/ ránam. dy/ rozbiiáiącą guzy / bolączki / wrzedźienice / rány wrzedliwé / nápelnia ćiáłem: w plastry/ które czynią ná rány/ dobrze kláśdź.

Cap. LXVIII.

PIPER.

Pieprz.

PJeprz iest rzecz zamorska/ którego ták sie w Polsce ieli/ że żaden bogáty/ y vbogi/ przez niego niechce ieść. Troiáki pieprz w Aptekách máią Aptekárze/ ku potrzebie ludzkiégo zdrowia / dlugi pieprz/ biały pieprz/ á czarny. Ten troiáki pieprz/ ná iednym drzewie rośćie/ piſze Diosco. li. 2. cap. 148. Abowiém drzewo pieprzowe rodźi w straczu nasienie: które strącze/ zbieráią / póki nie dojrzeie pieprz / á ták chowáią/ zową dlugim pieprzem: á gdy iuż rośćie pieprz / tedy źiárná zbieráią / póki iescze nie dojrzeie/ á z tego bywa biały pieprz: á to tego znák/ iż / gdy przełomiſz strącze długiégo pieprzu / tedy naydźieſz białé źiárná: á táki biały pieprz iest/ niedojrzały pieprz: záśie pieprz czarny / iest prawie dostały.

Báśni są / które powiedáią o pieprzu/ iż chropáwy bywa/ żeby od ogniá / któryby czyniono dla weżów odpądzenia / ochropáwiał: ták sam schropieie / gdy schnie ná słóńcu. O tym ſzeroko Plinius piſze/ lib. 12. cap. 7.

Diosco. lib. 2. cap. 148. Dlugi pieprz iáwną moc ma gryzącą/ á ostrogorzącą / smák gorzki / przeciw iadóm/ y káżdému zárázeniu dobry: záśie czarny wietſzéy ostrośći y gorzkośći iest / wdźięcznieyſzy w pokármiech : biały ma smák nieiáko kwáśny. Przyrodzenié.

Wſzystki pieprze máią pospolitą moc/ zágrzéwáiącą y wysuſzáiącą / mocno vryne pobudzáią/ trawieniu pomagáią. Diosc. Vrynie.

Pieprz/ z mázy/ które czynią záćmienie w oczu / mocno śćiera. Dioscorides. Oczóm.

Przeciw ćieżkiému źimnu/ które bywa w febrách / dobrze pić: iádowitému vkąſzeniu piiąc bárzo pomocny. Diosco. Zimnu. Jadowitému vkąſzeniu.

Káſzlowi/ y wſzystkim niedostátkóm w pierśiach piiąc / y z miodem Lákwiarz przypráwiáiąc/ á pożywáiąc pomaga. Dios. Káſzlowi.

Przeciw bolącce w gárdle / z miodem przypráwiwſzy máść Gárdlu.

Gryzieniu. mázáć szyie: gryzienie w żywocie stárwszy z listkámi bobkowémi / á piiąc vstánowia. Diosco.

Zucháiąc pieprz w vściéch / z Stáphiságria / flegme gruba z głowy przez vstá wyciąga. Dios. Flegmam grubym.

Sen / y chćiwość iedzenia czyni / przykłádáiąc. Diosco.

Guzóm / wrzodóm. Guzy y wrzody rozruca / z żywica przyprawiáiąc plastrzyk: Krostam. krostki / które bywáią ná licu / iáko trędowáciny / vczyniwszy proch z sáletra / á pocieráiąc z nim / wyczyśćia. Diosco.

Korzen pieprzowy żucháiąc w Flegmam. vściéch / flegmy grubé wyćiąga. Dioscorides.

W octćie słukwszy piiąc / y przy- Sledźionie kłádáiąc ná śledźione / odmiekcza y opuchłość oddala. Diosco.

Też korzeń pieprzowy / pomaga Kolikam. przećiw kolice / y niemocam zimnym: tákże przećiw wiá- Morzeniu. tróm zbytnim / y morzeniu w żołądku. Serap.

Pożywanié pieprzu / czyni piękną płeć / wonią z vst wdźięczną / y rodzáiu naśienie mnoży.

Cap. LXIX.

PIRA, APIOS, Pirum.

Grußká.

ROzmáité są rodzáie Gruszek / ták że im niémász końcá imion. A wszákóż wszystki rodzáie do dwu może znieść: bo gruszki są álbo sczépioné / álbo płonné / zową silueſtra, Grękowie achras.

Przyrodzenie. Paulus 7. Gruszki máią przećiwną náturę / w swym złożeniu: ábowiém / cześćią złożoné z ziemnégo przyrodzenia / cześćią z wodnégo: a dla tego iedząc / żołądek pośiláią y spomagáią / prágnie- Prágnieniu. nié odpądzáią / plastry czyniąc z nich / dobże ie przykłádáć gdźie chcemy wysuszáć / á miernie ochłádzáć.

Dioscorides li. 1. ca. 137. Gruszki wszystki ćierpnośćią śćiągáią / dla tego dobrze czynić plastr z nich / gdźie chcemy rozpądzáć.

Jedząc gruszki surowé / wárzoné / álbo pieczoné / żywot zátwierdzáią ná stolce. Dios.

Dobrze gruszki / á nawiecéy pieczoné / iádáć po obiedźie / pokarm potłumáią ná dół w żołądek.

Sáśie gruszki płonné / zową achras, nie rychło dostawáią / mocno ćierpnąc śćiągáią: dla tego ná tóż wiecéy á mocniéy pomagáią / niżli sczepioné. Diosco.

Liśćie tákże gruszkowé / máią też moc śćiągáiącą. Diosco.

Popiół z gruszkowé° drzewá / bárzo pomaga przećiw dawie- Dawieniu. niu / które przychodźi z iádowitych grzybów: grzyby z gruszkámi płonnémi wárzoné / nie ták bywáią szkodliwé. Diosco.

Biegunki záſtáwiáią / á na- Biegunkam. wiecéy gruszki pieczoné. Serapio.

Cap. LXX.

PISTACIA, PISTACIVM.

Orzeßki pistakowè.

W Herbarzu polskim to drzewo Pistakowé zowie zielem / ano iest drzewo / które orzeszki mniey-

mnieyßé / niżli laſkowé rodzi. Rośćie w Siriiey: z przyrodzenia ciepłé / y ſuché mierno.

Paulus 7. Orzeßki Piſtakowé iedząc / nie tylko żołądkowi ſą zdrowé / ále y wątrobie / zátkánié otwieráią. Żołądkowi. Wątrobie.

Dioſco. lib. 1. cap. 145. Piſtakowé orzechy żołądkowi zdrowé: przeciw wężowému vkąßeniu bárzo pomagáią iedząc / tákże piiąc. Wężowému vkąßeniu.

Galenus alimen. Piſtaki roſtą w Siriiey / pokarm máły czynią człowiekowi / á bárzo pomagáią ku pośileniu wątroby / y ná wyczyśćienié złych wilkośći / które bywáią w wątrobie. Wątrobie.

A ná inßym mieyſcu / 8. Simp. Piſtakowé orzechy zámulenié otwieráią: wątrobę wyczyśćiáią: z pierśi y z płuc flegmę czyśćią. Serce pośiláią. Auic. piße. Zámuleniu. Flegmom.

Niektorzy Aptékárze wykłádáią piſtacias, Zakląkowé orzechy / ale źle: bo inßé ieſt drzewo Zákląk.

Cap. LXXI.

PLATANVS, Platonon,

Iáwór.

Iáworowé drzewo znáią w Polſcze poſpolićie: ßeroko o tym drzewie Plinius li. 12. ca. 1. piße / iáko to drzewo ſtárzy bárzo czćili.

Paulus 7. Iáworowé drzewo ma moc z ſwégo złożenia záziębiáiącą / á wilgotną: dla tego liśćié tego drzewá zielone / zápaleniu / y wrzodóm ogniſtym / bárzo pomagáią. Przyrodzenie.

Záśię ſkorá tego drzewá z przyrodzenia ſucha: dla tego ſkóre te w octćie wárząc / á zeby płócząc / boléśc z nich oddala. Paulus. Zebóm.

Przeciw opárzeniu / nátłukwßy z ſádłem téy ſkóry / przykłádáć plaſtr / goi opárzelinie. Paulus. Opárzeniu.

Skórki ſpalone ná popioł / á z tego popiołu czyniąc máść / dobrze z nią pomázywáć trądy / wyczyśćia. Paulus. Trędóm.

Dioſco. lib. 1. cap. 92. Liśćié Iáworowé młodé / w winie vwárzoné / á ná oczy plaſtrem przykłádáné / vśmierzáią boléśc y flux / ktory z głowy przychodzi: tákże káżdé nápuchliny około oczu / y zápalenia w nich oddala. Oczóm. Boleśćiam. Fluxóm.

Zielone gáłązki Iáworowé / álbo pąkowie / bárzo pomagáią przeciw vkąßeniu wężowému. Dioſcorides. Vkąßeniu wężowému.

Plinius lib. 24. cap. 8. Iáworowé drzewo / bárzo przećiwné ieſt nietoperzóm: liśćié z octem oſtrym wárząc záſtánawiáią krew. Krwi.

Plin. Piegi / bolaczki ogniſté / z miodem nátłukwßy / ſpądzáią przykłádáiąc: drugié rzeczy práwie téß piße co y Dioſcorides. Piegam. Bolaczkam.

Cap. LXXII.

POPVLVS ALBA, Leucen.

Topolá biała.

Zna káżdy białą Topolą: Paulus 7. piße / że to drzewo ieſt gorącé / y wyſußáiącé w trzećim ſtopniu / ma moc oćieráiącą.

Dioſc. li. 1. c. 94. Skórę biáłéy

Topoléy piiąc ile lot záważy / boleściam w biodrách mocno pomaga / y sciátice: tákże niepowolnému kápániu vryny z pechérzá. Biodrzam. Vrynie.

Sok z liścia Topolowégo w vcho pusczáiac / boléść w vszu vśmiérza. Dioscorides Vszóm.

Pąkowie Topolowé słuczoné z miodem / ná boléść oczu pomagáią. Diosco. Oczóm.

Piszą Medrzy / ktore Topolową drobniuchno zśiekawszy / á ná ogrodźie po grzedźie pośiawszy / bdly rozkoszné ná pokarm sie rodzą. Dioscorides.

Plinius lib. 24. cap. 8. Laskę Topolową trzymáiąc w reku w drodze / nie trzebá sie bać przeczosu á przetárćia / iáko sie w drodze przydawa. Przetárciu.

Cap. LXXIII.

POPVLVS NIGRA, Ægiron.

Czarna Topola.

Czarna Topola / pisze Dioscorides lib. 24. cap. 8. nalepsza iest / ktora rośćie w Krećie / pisze Plinius. Z tey Topoléy czarnéy / pisze Dioscorides / rodźi sie kliy / ktory sie potym spiéka / że bywa iáko kámień / ten zową Carabe, álbo succinū glossum, po polsku Bursztyn. Tego Bursztynu dosyć ná brzégách v morzá v Gdańská miedzy piaskiem á innémi kámykí: z tego czynią w onych stronách paćierze / ktoré po Polscze roznoszą: zkąd by sie tám brał Bursztyn nie wiedzą. Dla tego niektorzy chcą żeby ná brzégách morskich ná wyspách Glesárskich rodźił sie ten kámik z źiemie z klyiu: á málo nie ták iest. á drudzy piszą / iż we Fránciiéy iest iedná rzéká / ktorą zową Eridanus, nád ktorą iest pelno Topoléy czarnéy / á ná tych rośćie Bursztyn / iáko inszy kliy álbo żywicá / ktora potym ták mocno bywa spieczona od słońcá / że bedźie iáko kámień: tá żywicá pada w rzékę / á ták ćiecze z wodą w morze / á morze to potym gdy pocznie mietáć / wyrzuca v Gdańskich brzégów / y z tám tąd Bursztyn noszą. O tym czytay Braseol. szérzéy / in examine Simp.

Ale by Bursztyn miał bydź z Topoléy / teoyby go miáło bydź wiele w Polscze / gdźie wiele nád Wisłą Topól / á ná żadnéy nie nayduiemy Bursztynu.

O Topoléy czarnéy / pisze Dioscorides, że liśćie Topoléy nátłukwszy z octem / bárzo pomagáią przećiw podágrze.

Dioscorides lib. 1. Naśienié / ktoré bywa przy Topoléy / padáiącéy niemocy pomaga / piiąc zwierćiawszy z octem. Padáiącéy niemocy.

Plinius lib. 24. cap. 8. Liśćié Topolowé nátłukwszy z octem / dobrze przykládáć ná podágrę / vśmiérza ból. Podágrze.

Bursztyn iest bárzo pomocny przećiw wszystkim fluxóm / biegunkam / ták czérwonym / iáko y inszym: przećiw zbytnim pań vpławóm przyrodzonym. Diosc. Fluxóm / Biegunkam. Vpláwam

A dla tego w Aptéce czynią z tegż Bursztynu gałeczki / ktoré zową Trociscos de Carabe, á té są bárzo mocné ku zástáwieniu.

Bursztynowy proch biorąc z winem

winem álbo z wodą/ nie dopuszcza złych wilkości płynąć do żołądká/ zátwierdza żywot ná stolce/ y żołądek posila/ zástánawia krwie zbytnie cieczenie. Serapio. Stolcóm. Żołądkowi

Galenus 6. Simpl. Bursztynowe przyrodzenie iest złożone z substánciiey wodney/ lekko á z ziemney subtelney/ dla tego ściąga sie ku suchości.

Cap. LXXIIII.

PRVNA, COCCINELLA,

Sliwá.

SLiwowe drzewá są bárzo rozmáite. Ktore przychodzą w lekárstwá/ są nawiecey Wegierskie/ á to iż pobudzáią żywot ná stolce.

Plinius lib. 15. cap. 13. Wypisuiąc Sliwy mowi: niezliczne rodzáie są Sliw/ są czarne/ brunatne/ zielone/ białe/ żołte.

Mesuę tákże/ Sliwy niektore są białe/ drugie czarne/ á z tych niektore słodkie/ drugie kwáśne/ drugie cierpnące/ drugie stolce czyniące. Dwoie iest drzewo śliwowe/ iedno płonne/ zową Tarnki: drugie domowe/ zową Sliwy. Przyrodzenie.

Diosco. lib. 1. cap. 142. Owoc śliw iedzą ludzie/ wszákże żołądkowi wádzi/ żywot ná stolce pobudza: á rozumiey/ że tu Diosco. tylko pisze o Dámáscenách/ ktore my zowiemy Wegierskiemi. Żołądkowi

Liście śliwowe wárzą w wodzie/ á tą wodą dobrze płokáć ięzyczek vpádły: tákże krosty w gárdle/ y tám insze niedostátki. Dioscorides. Języczkowi.

Tákże bárzo pomagáią leśne śliwki/ wárząc ie w wodzie/ á płocząc/ te śliwki my zowiemy tarnki. Dioscorides.

W miedzie wárząc tarnki nie dozrzáłe/ bárzo żołądkowi zdrowe/ á zwłaszczá ná zástáwiánie stolcow. Diosc. Żołądkowi

Kliy/ ktory zbieráią ná śliwowym drzewie/ dobrze pić z winem stárwszy przeciw kámieniowi w pęcherzu/ mocno ij łamie. Dioscorides. Kámieniowi.

Dzieciam ten kliy bárzo dobry/ rozpuściwszy z octem/ ná liszáie/ mážąc z nim spądza. Diosc. Liszáiom.

Słodkie śliwy máią miárę miedzy zimnością y ciepłością/ ále wżdy sie skłániáią ku zimności/ są wilgotne w wtorym stopniu/ záśie ktore są przykwáśnieyszym/ są zimne w wtorym stopniu. Mesuę.

Purguiąc śliwy/ wywodzą kolerę/ dla tego ie dobrze dáwáć w niemocách colericznich/ to iest w ognistych/ iáko w febrách/ á ná to czynią w Aptéce Elec. de prunis z śliw: wywodzą máterią/ ktora czyni złe wilkości/ gorące febry czyniące. Mesuę. Kolerze.

Sliwy sáme/ iedząc ie/ máło czynią pokarmu/ żołądkowi wádzą. Mesuę. Żołądkowi

Cap. LXXV.

PRVNVS SILVESTRIS,

Prunellus.

Tarnki.

POspolicie znáią ludzie Tarnki: niektorzy máią zá to/ áby Aca-

cia w Aptece było sok z Tarnek niedozrzáłych: ále nie/ iákosmy nápisáli w kápitulum Acacia.

Przyrodzenié. Są Tarnki z przyrodzenia záziębiáiące/ á mocno wysuszáiące: dla tego skórá z korzenia tego drzewá z winem cierpnącym wárzona á pita/ biegunki czerwoné/ y káždé inszé biegunki posťánawia/ tákže morzenia á gryzienia w żywocie vśmierza. Biegunkam. Morzeniu/ gryzieniu.

Mech/ ktory z drzewká tego zbieráią/ragadię, to iest/ wrzody/ sádzele/ krosty/ rozpádliny/ ktoré bywáią w zádku/ álbo w kolo stolcá/ wárząc á wymywáiąc/ mocno goi. Wrzodóm/ sádzelóm/ krostam/ rozpádlinam.

Skórki wárzoné w wodzie/ rány w gárdle około ięzyczká goią/ beleść zebów vśmierzáią. Ránam. Zebóm.

Sok z Tarnek niedozrzáłych práwie ná tész rzeczy bárzo pomocny/ á nawięcéy przeciw biegunkam. Biegunkam.

Cap. LXXVI.

QVERCVS, DRYN.

Dąb.

Drzewo Debowé zna káždy w Polszcze/ o ktorym Paulus 7. pisze: że liście y żołędzie debowé mocno wysuszáią/ á iescze więcéy żołędzie: dla tego rány niezástárzáłé zlęczáią: skórká/ ktora bywa miedzy iądrem y skorką żołądziową/ mocno zástánawia/ dla tego dobrze ią pić pániam/ gdy má ią zbytné miesiącow płynienié/ y káždému zbytniému fluxowi/ mocno pomaga tá skórká. Miesiącóm. Fluxóm.

Dioscori. lib. 1. cap. 126. Dąb káždy ma moc ściągáiącą/ á zwłaszczá owá śrzednia skórká/ ktora iest miedzy drzewem/ á miedzy skórą twárdą: tákže skórká/ ktora iest w żołędziu miedzy iądrem y skorką wierzchnią. Przyrodzenié.

Dla tego té skórki dobrze dáwáć pić/ wárząc ie w wodzie/ przeciw morzeniu w żywocie/ przeciw plwániu krwią. Diosco. Morzeniu. Plwániu krwią.

Ná zbytnié pániam fluxy do pessarium przykłádáć skórki śrzednié żołędzie/ mocno zástánawáią/ tákže y sámé żołędzie czynią. Dioscorides. Fluxóm.

Żołędzie iedząc/ vryne pobudzáią/ boleść w głowie czynią iedząc ie/ y pußenié w żołądku. Vrynie. Boleściam Pußeniu.

Żołędzie dobrze ieść/ przeciw iádowitému vkąßeniu káždému/ á zwłaszczá przeciw iádowitému trunkowi/ żołądź pić z mlékiem. Dioscorides. Jádowitému vkąßeniu.

Żołędzie stłuczoné dobrze przykłádáć ná mieysce zápaloné/ á zwłaszczá ná bolaczki ogniste/ ktoré chcemy rozpądzić. Diosco. Bolaczkam ognistym.

Z sádlem wieprzowym nátłukwszy żołędzi/ dobrze przykłádáć ná káždé opuchliny/ tákže y wrzedliwé/ złośliwé rány. Diosco. Opuchlinam. Ránam.

Liście stłuczoné debowé/ á ná opuchłé mieyscá/ ná bolaczki przykłádáiąc/ bárzo pomagáią: tész mdłé członki z nim okłádáć/ álbo nápárzáiąc/ bárzo posiláią. Bolaczkam. Członkóm.

Rostą ná dąbczynie gałki/ ktoré są dwoiákié/ dostałé y niedostałé/ á drugié dziurkowáté/ drugié zupełné/ nalepszé są niedostąłé á zupełné niedziurkowáté má ią moc mocno ściągáiącą. Dios.

Gállásowy proch zbytnie mięso posypuiąc w ránách / álbo w sádzelách spądza/gruczoły około dziąsł/vpádnienie ięzyczká/tákże rány w gárdle/płócząc y posypuiąc goi. Dioscorides. Ránam.

Tákże krosty w vstách y ná wárgách / posypuiąc goi/ boleść w zebiéch Gállás z śrzodki przykłádáiąc ná zeby vśmiérza. Dios. Króstam. Zębóm.

Galki Gállásowé vpalóné w gárnku / że sie záczérwienieią / á potym ná proch stłukwszy / ten proch mocno kázdé biegunki y krwie vchodzenié zbytnie zástánawia / ále rozpaliwszy Gállás ma bydź moczon w mocnym occie winnym. Diosco. Biegunkam.

Wárząc Gállás / dobrze sie z nim párzyć pániam/ gdy im máćicá z mieyscá vpada. Diosco. Máćicy.

Biegunkam żółtym/ ktore bywáią z morzeniem około pępká / gryżieniu w żywoćie / dobrze z winem rozpuśćiwszy przykłádáć ná żywot/ tákże pić z winem stárwszy. Dioscorides. Biegunkam. Gryżieniu.

Ná ostátek / gdźie chcemy zátrzymáwáć / álbo zástánawiáć / y wysuszáć/ ná wszystko mamy bráć Gállás y dáwáć. Diosco.

Cap. LXXVII.

Rubus batus.

Ieżyny.

Znákómité są Jeżyny/ chróśćik Batus iest ośćisty. Troiáki rodzaj Lékárze wypisuią / ále wszystko Jeżyny/á iednáką máią moc wysuszáiącą / á śćiągáiącą: dla tego wárząc gáłąśki á piiąc/stolce zástánawiáią/tákże y niewieśćie vpłáwy zástánawiáią/ á dziąsłá płócząc vmacniáią.

Listki żuchané / krosty y rány w vstách goią: ná głowie párchy y krosty goią myiąc: guzy w stolcách y bolączki twárdé/ y hęmoroidi,przykłádáiąc goią/y roz biiáią / serdeczné y żołądkowéy boleśći/przykłádáiąc pomocné. Króstam/ ránam. Párchom. Bolączkam.

Sok czyniąc z Jeżyn/á vsuszywszy go ná słońcu / y pożywáiąc ná tóż wszystko pomocny: iágody tákże ná to wszytko potrzebné.

Cap. LXXVIII.

Rubus ideus.

Máliny.

Zná kázdy Máliny: iest chróśćik subtélny Máliny / ná ktorym czérwoné iágódki / piekné / woniáiące winem: pomaga ná téż wszystkié niemocy/iáko y piérwszé Jeżyny.

Kwiát z Málin z miodem zwierćiány / boleśćiam y zápuchnieniu/oczóm pomocny/ogień piekielny odpądza : dla boleśći żołądkowéy/ bárzo pomocny piiąc z wodą. Boleśćiam. Ogniu piekielnému. Żołądkowi.

Cap. LXXIX.

Savina, Sabina, bráty.

Polskim téż zową Száwiná.

Dwoiáka iest Száwiná : iedná/ piże Dioscorides li. 1. ca. 89. ktora podobna Cyprysowi/ośćista / ostrogorzącey woniey / drzewko niskié/po ziemi sie śćiele/listkámi

kámi tego źiela niektórzy kádzą: drugi rodzay iest podobny Támáriszkowi: obiedwie są gorącéy á wysuszáiącéy nátury w trzećim stopniu.

Przyrodzenie.

Liśćie/ álbo lepiéy ośći oboiéy Száwiny/ wyczyśćiáiąc trácą krosty/ które sie po ciele rozszérzáią. Dioscorides.

Króstam.

Ognisté bolączki/ które zową Carbunculos, przykłádáiąc stłukwszy z winem/ wyczyśćiáią y goią. Dioscorides.

Bolączkam ognistym.

Vmárły płód z żywotá/ y pániam mieśiące piiąc wywodzą/ y mocno pobudzáią. Dioscorides.

Płodu.

Cap. LXXX.

SALIX, ITEA.

Wierzbá.

ZNáią wszyscy Wiérzbowé drzewo/ zową ią Salix, iákoby skocząca/ iż práwie skokiem rośćie/ gdźie wsádźisz laskę wiérzbową.

Przyrodzenie.

Diosco. lib. 1. cap. 121. Wiérzbowé liśćié/ skórká/ y naśienié/ tákże sok z drzewá/ máią moc śćiągáiącą/ y ćiérpnącą: dla tego dobrze pić liśćié stárwszy á przydawszy troche pieprzu z winem/ przećiw boleniu á gryźieniu w żywoćie około pępká.

Boleniu/ gryźieniu.

Pániam liśćia tego wiérzbowégo nie dobrze pożywáć/ bo im niedopuszczáią wstąpić w brzemie. Diosco.

Naśienié Wiérzbowé dobrze dáwáć pić tym/ którzy pluią krwią. Dioscorides.

Plwániu krwią.

Tákże ná tóż skórká/ piiąc ią pomaga: nád to skórá Wiérzbowa ná popiół spalona/ á potym w octćie moczona/ tykłá/ gwoźdźie/ y insze złości zábité/ z zaskórza wyćiąga. Diosco.

Sok z liśćia/ tákże skóry w skórce iáblká Gránatowégo/ z oleykiem różánym vwárzony/ boleśćiam w vszu bárzo pomaga puszczáiąc. Dioscorides.

Vszóm.

Wárząc liśćié Wiérzbowé/ dobrze z nim okłádáć nogi/ przećiw boleśći podágry. Diosco.

Podágrze.

Zbiéráią sok z drzewá Wiérzbowégo tym obyczáiem/ gdy Wiérzbá kwitnie/ tedy nárznąć skórkę Wiérzbową/ á potym wychodźi sok ná wiérzch/ ten zbiéráiąc chowáć. Diosco.

Ten sok bárzo pomaga oczóm/ puszczáiąc ná oczy/ wyczyśćia cokolwiek záćmiéwa oczy/ iáko mgły y insze niedostátki. Diosco.

Oczóm.

Paulus lib. 7. Wiérzbá y liśćié iéy/ ma moc wysuszáiącą/ tákże y kwiećie leguchno też śćiągáią/ skórá spalona ná popiół/ mocno wysusza/ tykłá/ y brodawki z octem przykłádáiąc spądzą.

Brodawkam.

Gale. 7. Simpl. Liśćié Wiérzbowé/ bárzo dobré ná rány krwáwé przykłádáć/ bo ie mocno spáiáiąc goią/ kwiećie iescze mocniéy/ wysuszáiąc goi/ czyniąc z niego plastr/ á sok iescze lepiéy.

Ránam krwáwym.

Constantinus, Wiérzbá źimna iest w wtórym stopniu/ sucha w piérwszym/ bárzo pomaga boleśćiam w głowie/ które przychodzą z gorącá: sok Wiérzbowy rány goi: skórá ná popiół spalona/ á z octem zmieszána/ spądza broda-

Głowie.

Brodawkam. brodawki drobné / które zową mrówkámi / przykłádáiąc.

Oczóm. Sok / który czynią gdy kwitnie Wierzbá / oczy bárzo oświécą / oczy mdlé posila. Constant.

Plinius li. 24. ca. 10. Z Wierzby naśienié / przedtym niżli dostoi w páieczynie śie obráca / á gdy ie piérwéy obierzesz / pluiącym krwią bárzo pomocné / ná licu zmázy zciera / á nawiecéy z sokiem Wierzbowym naśienié słukwszy wyczyścia. Krwią pluiącym.

Łuskam / plugáwośćiam. Kwiat Wierzbowy słuczony z liściem / łuski á plugáwośći / które bywáią w głowie iáko otreby / wyciera: kwiat Wierzbowy pity / małżeński vczynek tráći. Pli.

Cap. LXXXI.

SANDALVS,

Sandalum.

Cyndelin.

CYndelinowé drzewo iest troiákié / czérwoné / białé / á żółté. Pisze Serapio, to drzewo zimné w trzecim / suché w wtórym stopniu: nalepsze iest / które żółté / citrinos Sandalos zową: potym czérwoné / białé / napośledniey sze. Rośćie Cyndálowé drzewo w Indiiéy / gdźie Portugálcycy iezdżąc / nalezli wielkié lásy Cyndálowé: tego drzewá ni Dioscorides, ni Plinius wypisowáli.

Żołądkowi. Cyndaly pomagáią boleściam w żołądku / tákże w wątrobie / które przychodzą z kolery zbytniéy czérwonéy. Serapio.

Kordyáce. Przećiw kordyáce y drżeniu sercá / pomagáią Cyndály przykłádáiąc ná serce / á to rozpuszcząiąc z wódką różáną / przydawszy troche Kámphory / tákże pomagáią przećiw boleniu głowy. Ser.

Cyndaly czérwoné słuczoné ná proch / á zmieszawszy z sokiem Pśinkowym / álbo z Portulaki / álbo Rozchodnikowym / bárzo pomagáią przećiw boleśćiam podágry / tákże y bolączkam / przykłádáiąc. Serapio. Boleśćiam podágrze.

Cyndaly białé zmieszáné z Sárcocollą / ták iż Cyndálów będźie cześć / Sárcocolli pół cześći / á zmieszawszy z białkiem / czynić plastr / á ná skroni przykłádáiąc / boléść w głowie vstawiáią. Ser. Boleśćiam ná skroni.

Cap. LXXXII.

SARCOCOLLA.

Sarcocolla *téż zową Aptékárze.*

SArcocolla iest żywicá / która rośćie / pisze Dioscorides, w Persiiéy / ná pewnym drzewie. Tá żywicá iest biała / iáko proch kádźidlá białégo / skłánia śie ku żółtému / smák ma przygorzczeyszym.

Przyrodzenié. Jest goráca y sucha w piérwszym stopniu / pisze Serapio, dla tego ma moc spaiáiącą / oćieráiącą / odwilżáiącą / y zbieráiącą / ćiáło nárastáiącą / bolączki otwieráiącą.

Ránam / Fluxóm. Dioscorides lib. 3. ca. 40. Ma moc Sarcocolla léczyć / spaiáć rány / fluxy do oczu z głowy vstawiáć / dla tego dobrze ią do plastrów przykłádáć.

Sarcocolla náprawia złamánie ko-

Ránam. nie kości/ rány wrzedliwé/ glebokié wypelniáiąc nárasta/ wyczyścia plugáwé/ z miodem przypráwiwszy. Serapio.

Przyrodzenié. Complexia Sarcocolle iest gorąca w wtórym stopniu/ á suchość iey mnieysza niżli gorącość: Purguiąc násze ciáło / wywodzi Flegmam. flegme grubą/ surową/ y wilkości insze/ złé/ grubé/ surowé/ á zwłascza które w stáwiech leżą/ á w biodrách/ y we dnie: wyczyścia Mozgu. mózg w glowie / y żyly suché/ Żylam. álbo strony/ wyczyścia plucá/ pomaga Kaszlowi. przeciw kászlowi / tákże Dycháwicam. przeciw dycháwicy. Mesue.

Ludziom stárym w ich niedostátkách bárzo pomaga / zwlaszczá Flegmátikóm. flegmátikom: pomaga wrzo Wrzodóm. dóm plugáwym ropistym w vszu/ rozpuściwszy w wodzie miodowéy/ vczynić knotek y máczáć/ á w vcho kłáść. Mesue.

Cap. LXXXIII.

SEBESTEN, MYXA, Myxaria.

Są śliwki drzewá iednégo które zową tákże Sebesten/ ościsté/ roście w Arábiiey/ Serapio pisze: liście ma okrągłé/ owoc podobny śliwkam. Tego owocu pożywamy w lékárstwách/ ma przyrodzenié miernie złożoné iednáko w ciepłości y w zimności.

Paulus 7. Myxa, to iest Sebesten, owoc iest z drzewem / śliwam bárzo podobny / tákże y w mocy: dla tego żywot pobudza Stolcóm. ná stolce.

Isaac, Sebesten purguie żywot / wywodząc złé wilkości/ które czynią febry/ pomaga przeciw Kászlowi. kászlowi/ który przychodzi od suchości/ á od gorącości/ odwilża Piersiam/ pierśi / oddala rymy/ y Rymam/ Fluxóm. fluxy/ które idą z głowy.

Pobudza vryne / gryzienié Vrynie. y morzenié oddala / które z kolery w pecherzu przychodzi/ tákże w nerkách. Isaac.

Wypądza Sebesten chroba- Chrobakóm. ki z żywotá/ purguiąc z niemi. Isaac.

Cap. LXXXIIII.

SENA Theophrasti Colutea.

Senes téż po polsku zową.

SEnes iest drzewko niewielkié/ listki ma podobné Nostrzyko wému zielu/ kwiátki żółté/ piekné w groniech / po których potym bywáią strącze / iákoby mieszki / które téż zową po łácinie folliculos: dwoiákie iest/ iedno Indiyskie / które sobie szczépią / álbo sádzą domá: drugié leśné á plonné / zową Colutea: ma to mieszki nádeté / miąższé / pelné wiátru / które gdy ściśniesz/ trząśnie: naśienié czarné/ y tylkié iáko v Wyki: á tákié máią w ogródkách w Krákowie / y indzie: drugié iest práwdziwé Sene/ które ma práwie strączyki iáko pół mieśiącá / á tego niemamy w Polszcze.

Nalepszé ná tym drzewku ku lékárstwu są mieszki / potym listki. Mesue.

Sene/ pisze Mesue, iest zágrzewáią- Przyrodzenié.

wáiące/ná początku w tórég ftopniá/ suché w wtórym ftopniu/ ieft Sene ociéráiące/ wyczyściáiące/ y mierniuchno purguiące.

Dobrze Senesowé liftki wárzyć w poléwce kurowéy/ álbo mieśnéy/ á potym wyżąwszy á piiąc/ mierniuchno bez pracéy purguie. Mesuę.

Tákże czyni wárząc w koziéy serwatcce: á gdźie niémász serwatki koziéy/ tedy w krowiéy. Mesuę.

Wino téż z Senesu dobrze czynić/ á to kłádąc w mofcz/ á ták dopuśćić ftáć przez mieśiąc: á potym wyżąwszy/ pić to wino wyczyśćia głowę/ y wszyftki smyfly wesolé czyni. Mesuę. (Głowie.)

Sene purguiąc ćiáło/ leguchno wywodźi Melánkolią/ to ieft/ złé wilkośći/ czarné ze krwie/ tákże kolerę spaloną/ wyczyśćia mózg w głowie/ serce/ wątrobe/ śledźione/ członki w których są smyfly: plucá y pierśi/ otwiéra zámulenia wnetrznośćiách/ pośila żywot/ czyni człowieká wesolégo/ przyczynę która czyni w człowieku smutek oddala. Me. (Melánkoliéy. Mózgu/ wątrobie/ śledźionié/ Zámuleniu)

Liśćié Senesowé dobrze kłáźdź do lugu/ którym máią myć głowę/ á nalepiéy przydáiąc Rumienku/ pośila głowę/ y mózg w głowie/ y wszyftki ftrony suché. Mesuę. (Głowy.)

Wszelákim obyczáiem pożywáiąc pomaga wzrokowi/ y pośila fluch: ieft lékárftwo chwalebné przećiw febram melánkolicznym/ iákié bywáią kwártány. Mesuę. (Wzroku. Słuchowi. Febram.)

Syropek vczyniony z soku Kopru Włóskiégo/ á z Senesu/ z cukrem/ bárzo pomaga przećiw niemocam melánkolicznym/ to ieft báiáśnią/ á zwłaszczá przećiw niedoftátkóm śledźiony. (Melánkolicznym niemocam.)

Cap. LXXXV.

SCAMONIA, Colophonium.

Skámonia.

Nayćięższé y namocnieyszé ieft to lékárftwo ku purgowániu człowieká/ tárga barzo: dla tego dobrze/ áby to lékárftwo ludźióm nie było dawano/ bo wiecéy złego czyni/ niż dobrégo: áczkolwiek iefli komu w iednéy rzeczy pomoże/ w wielu zászkodźi.

Theoph. li. 4. c. 2. Ieft to sok iednégo źiela z korzenia/ które téż Scamonia zową/ álbo Colophonia, iż w Kolophoniiey nalepszé rośćie: przypráwiáią ten sok álbo kliy/ piekąc w iáblku wielkim Pigwowym/ á to przekroiwszy iáblko/ y wydrożą wnątrz/ á ták nákłádą wnątrz/ potym w ćiáfto vwiną iáblko/ á ták pieką w piecu/ á tym pieczeniem odéymuią złość.

Galenus, Scamonia ieft zápaláiąca y wysuszáiąca w trzećim ftopniu: á Paulus, Scamonia iákoby y Ciemierzycá/ mocno purguie/ á zwłaszczá kolerę żółtą/ álbo szádáwą: ále ze wszyftkich rzeczy/ które máią moc purguiącą/ żołądkowi nawiecéy szkodźi: dla tego/ iefli śie nie może kto obiśdź przez niéy/ przydáwáć coby żołądek pośilało. (Przyrodzenié.)

Diosco.

Dioſco. lib. 4. ca. 165. Scamonia ma moc purguiącą / ile drágmá záważy dáiąc pić w wodźie rózynkowéy / álbo miodowéy / purguie kolerę y flegmę.

Flegmam.

Korzeń z Skámoniiéy vwárzony z octem / potym przetłukwſzy / z mąką vczynić plaſtr / przykłádáiąc mocno oddala podágrę / tákże boleśći w biodrách / y denną niemoc. Dioſco.

Podágrze.

Sok z Skámoniiéy / bolączki / guzy / które bywáią zá vchem / y pod gárdłem rozrzuca / rozpuśćiwſzy z miodem á przykłádáiąc. Dioſcorides.

Bolączkam / Guzóm.

Trędowáćiny śćiera sok ten z octem rozpuſczony pomázuiąc: przećiw dawnéy boleśći w głowie / tedy sok ten rozpuśćić z oleykiem różánym á z octem / á ták ſkronie mázáć. Dioſco.

Trędowáćinam. Boleśćiam dawnym.

Scamonia ieſt purgácia wielka á ćiężka / która wſzyſtki lékárſtwá przewyſza. Meſuę.

Purguiąc powiáda wywodźi kolerę mocno / wyćiągáiąc ią ze krwie y ze wſzytkich żył: wádźi sercu / wątrobie / żołądkowi / czyni brzydkośći / zámiéſzánie we wſzyſtkich wnętrznośćiách. Meſuę.

Kolerze. Wątrobie / żołądkowi.

Tu z tego piſmá niech obaczą Aptékárze / którzy / gdy im nie piſzeſz przy piłułách Skámoniiéy / tedy nárzékáią ná Doktorá / przypiſuiąc mu też niewiádomość: y owſzem ſą niektórzy Aptékárze / którzy z ſwą wolą przydáią bez woléy Doktorowéy. ánoby lepiéy by iéy nigdy w Aptéce nie bywáło / ponieważ wiecéy ludźi z nią truią / niżli pomagáią. Meſ.

Cap. LXXXVI.

SERAPINUM.

Serapinum *też zową Aptékárze po polſku.*

Jeſt to iedná żywicá / którą zbiéráią ná drzewku / álbo lepiéy chróśćiku / podobnému oliwie leśnéy: ieſt rodzay Feruli: przywożą z ſtron zamorſkich kupcy: nalepſza tá żywicá / która iáſna / z wiérzchu przyczérwienſza / á wnątrz biała.

Serapinum ieſt gorącé w trzećim ſtopniu / á ſuché w wtórym: ma w ſobie gorzkość / z oſtrośćią: złożoné ieſt ſubſtánciiéy ſubtélnéy / ogniſtéy / y źiemnéy. Meſuę.

Przyrodzenié.

Purguiąc wywodźi / piſze Meſuę, wilkośći złé / grubé / flegmę kliowátą / wode żółtą záſkórną: ma ſwéy własnośći wyczyśćiáć mózg / tákże ſtrony ſuché / które z głowy pochodzą. Meſuę.

Flegmy. Mozgu.

Pomaga bárzo przećiw niemocam / które pochodzą z ſtrony żył ſuchych / neruos zową / té ſą niemocy / páráliż / padáiąca niemoc / ſtára boleść / głowy záwrácánie / zákrzywienié vſt / drżenié członków / bolenié w żylách / ſtárćié / álbo ſtłuczenie muſzkułów. Meſuę.

Páráliżowi. Záwrácániu / zákrzywieniu / drżeniu / boleniu / żylam.

Wyczyśćia máterie plugáwé w piérśiách / w bokách: przećiw káſzlowi / przećiw opuchlinie / mocne lékárſtwo: pomaga mocno twárdośći śledźiony / bolączki rozrzuca / rozmiękcza guzy / bolączki twárdé. Meſuę.

Piérśiam / Káſzlowi. Śledźionie Guzóm.

Przećiw boleśćiam w członkách / wſzelákim obyczáiem w pla=

Członkóm.

plastrzech / w pilułách / y w inszych rzeczách dáiąc / pomaga. Mesue.

Cap. LXXXVII.

SETA, SERICVM.

Jedwab.

NIektórzy Lekárze tego dowodzą / że Jedwab nie iest Sericum, iáko zá to wszyscy máią: á to iż Sericum zbiéráią z liścia iednégo drzewá / v Seres ludu / który lud od Sericum, zową Seres, iż v nich rośćie. Ale Jedwab / który iest Seta, ten chrobaczkowie toczą z śiebie / iáko páiąk páieczyne / á z tego potym zbiéráią Jedwab. Dziwna rzecz / czemuby też v nas nie ieli tákich chrobaczków chowáć / áby Jedwábie miano: gdy dáleko mniéy prace y około nábycia Jedwabiu / niżli przedze lnanéy: abowiém robaczków kupiwszy gotowych / które są podobné gąsienicam / co ná drzewiech liśćié obiadáią: gdy dorosta / nastáwiáć im rózg po izbie / álbo komnáćie / á oné poláżą po rózgách / czyniąc dómki okrągłé / w którychby mogły sie záchowáć: á té dómki są gruby Jedwab / który Bekártem zową: vczyniwszy domek / dopiéro toczą wkoło około wyborny Jedwab / który pospolićie zową czérwcem: áczkolwiek insza iest rzecz czérwiec / iákosmy wyższéy nápisáli. Potym księżycá Czérwcá / gdy iuż wytoczy z śiebie Jedwab / wleźié w on domek / á tám mieszka áż mu vrosta skrzydłá / y dopiéro wyleći chrobak / iáko inszy motyl: tám zostáwi naśienié pospolićie ná pápierze / który mu nágotuią: á ten po tym pápiér noszą niewiásty w zánádrzu Márcá / v piérsi zágrzéwáiąc / áż sie Kwietniá zálegą záś chrobaczki / które ná liśćié Morówé skłádáią / bo tákié ná rádniey iedzą / y nalepszy po nim czynią Jedwab: á nie tylko Morowym liśćiem żywą / ale y Jáblóniowym / grusczánym.

Tákowem ia / gdym przyiáchał ze Włóch / nalazł w swym sádu ná Jábłoni treplikowéy / w Sedomiérzu: zkądby sie tám wźiel / nie vmiém powiedźiéć / ieno iż potym záwżdym ich wiele nay dowal ná Celidoniowych listkách / którégo źiela zbytnié wiele pod sádem / y wyrozumiałem że bárzo rády Celidoniiéy pożywáią: á wszákóż máło bywáło ná dómkách Jedwabiu scżérégo: á to mniémam iż tego nie opátruią / sámi tám w źimnie przez Zimę mieszkáią. To tylko dla tegom nápisał / áby wiedźiano / iż też y w Polscze są: leczem ia ich nienálazł ná inszym mieyscu / iedno w swym sádu / w Sedomiérzu. Tákié tedy dómki potym zbiéráią ná onych rózgách / á kłádą w kotły ná wodę gorącą / á on Jedwab scżéry / toczą álbo wiią ná motowidłá.

Ten Jedwab też ná lékárstwá biorą: áczkolwiekbych o tákié lékárstwá nie dbał / á zwłasczá z Jedwabiu surowégo palonégo.

Auicena pisze / że serce posila: dla tego w syropi serdeczné ij każą kłáść / Sercu.

zá kłáśdż / y w inszé tákié lékárstwá.

Cap. LXXXVIII.

STYRAX, STYRACA.

Zywice Styracem zbiéráią z iednégo drzewá / podobnégo Pigwowému drzewu. Nalepsza Styrax / która żółta / tłusta / máiąca po sobie białé gruzełki / á która wonność w sobie wdzięczną długo chowa.

Przyrodzenié. Ma Styrax / pisze Dioscorides lib. 1. ca. 70. moc zágrzéwáiącą / odmiekczáiącą / y odwilżáiącą.

Káślowi / Rymam / Flegmam / Ochrápieniu. Styrax bárzo pomaga przeciw kászlowi: przeciw rymam / y flegmam / któré z głowy spadáią w piersi: przeciw ochrápieniu: tákże przeciw mowy y głosu strácenju. Diosco.

Przeciw zátwárdziáłym y zámknionym mieyscam niewieścim bárzo pomaga / mieśiące piiąc á przykłádáiąc wyciąga. Diosco.

Miesiącam. Zywot leguchno odwilża / piiąc kasek z Terpentyną. Dioscor.

Plastr z niego dobrze czynić / którym chcemy rozrzućić y odmiekczyć. Diosco.

Cap. LXXXIX.

TAMARINDI, Dactili Indici.

Dáktyli Indiyskié, álbo Tamarindi.

TAmarindi są Dátly kwáśné z Pálmów leśnich / któré w Indiiéy rostą / á iest lékárstwo známienité / w którym niémász żadnégo obrażenia.

Przyrodzenié. Są z przyrodzenia / pisze Mesuę, zimné y suché w wtórym stopniu: dla tego ochładzáią / gászą ostrości y zápalenia / á wszákoż swą wielkością zimną / nieiáko obrażáią żołądek / y mdłość w nim czynią: dla tego dobrze przydáwáć do nich Muszkátowégo kwiátu / szpiki / Mástyxu.

Kolerze. Mesuę pisze / Purguiąc wywodzą kolerę / y zátłumiáią okrutność iéy / y wrzenié krwie.

Wątrobie. Żołądkowi. Żółtéy niemocy. Wrácániu. Przeciw zápaleniu wątroby / y żołądku / bárzo pomagáią biorąc: pomagáią przeciw żółtéy niemocy / wrácánié zástánawiáią. Támáryndy są lékárstwo prawdziwé przeciw febram vstáwicznym ogniſtym / któré człowieká trapią przez przestánku / gdy chcemy im odwilżáć żywot / bo odwilżáiąc ochładzáią. Mesuę.

Febram.

Cap. XC.

TAXVS, SMILAX.

Cis.

CIs iest drzewo wiádomé w Polscze / ma liśćié álbo ośći iáko Jodłá / y ták wielkié iáko Jodłá.

Dioscorides libro 4. Ma iágódki / któré / gdy człowiek ié / tedy biegunkę czynią szkodliwą: á gdy człowiek pod ćieniem tego drzewá leży / álbo spi / záráża go / á drugdy do śmierci zábija / á przeto sie trzebá strzédz tego drzewá: czynią łuki z tego drzewá wyborné we Włoszéch.

W lé-

W lékárstwách niéma żadnéy pomocy/dla iádowitości iego.

Cap. XCI.

TEREBINTVS, Terminton.

Terebintowé drzewo.

Nie ieſt Terebintus Modrzéw/ iákoſmy wyſzéy wypiſáli/áni żywicá Modrzewiowa ieſt Terpentiná: Terpentiná rzeczona ieſt od Terebintowégo drzewá.

Terebintowé drzewo/ták wypiſuie Plinius lib. 3. cap. 6. rośćie w Siriiéy/ ieſt żeńczyzná y mężczyzná: mężczyzná nie rodźi owocu/záśie żenczyzná rodźi owoc/iedno ile v ſzocewice źiárno czérwoné/drugié ile v Bobu ſzádáwé: wonięy wdźięcznéy/gli bkié iáko ſmolá: kwiát ma iáko groná/podobny oliwie/ále czérwony: liśćié geſté/nie wielkié/przyſzérſzym. Z tego wypiſánia káżdy obacz/że Modrzew niéma żadnéy równośći z Terebintem: á nawiecéy/piſze Dioſcorid. że z Terebintu iágody/álbo owoc iedzą/á Modrzew niéma żadnégo owocu tákiégo/ktoryby był godny ku iedzeniu. O tym czytay ſzérzéy Menardum y Braſeolum, y wſzyſtki/ktorzy miłuią prawdę.

Vryne. Jágody Terebintowé iedząc vryne pobudzáią/y zágrzéwáią: małżeńſtwo pobudza naśienié. Dioſcorides.

Zywicá Terebintowa/wſzyſtki inſzé żywice przewyſza ſwą dobroćią/odmiekcza/zágrzéwa/rozrzuca nápuchłé mieyſcá/y bolączki twárdé.

Káſzlącym/y ktorzy máią dycháwice z ſuchotámi w pierśiách/wyczyśćia rány w nich/y vzdrawia. Dioſcorides. Káſzlącym. Ránam.

Vryne tá żywicá pobudza: bo lączki y wrzody odmiekcza/zbiéra/przerywa/żywot ná ſtolce odwilża/iedząc ią w opłátku. Dioſcorides. Vrynie. Bolączkam. Wrzodóm.

Przećiw trędowáćinam/rozpuśćiwſzy żywice z prochem/zużelicé miedźiánéy/á ſálétry troche przydawſzy/pomázywáć. Dioſc. Trędówáćinam.

Przećiw ropam w vchu z miodem zmiéſzawſzy Terpentinę/puſzczáć. Dioſco. Ropam.

Przećiw świérzbóm y Kroſtam/ktoré bywáią ná mieyſcách táiemnych/mázáć vczyniwſzy máść z Terpentiny/oliwy/y z miodu. Dioſco. Swiérzbóm.

Przećiw boleśćiam w bokách/zową pleurę/bárzo pomaga Terpentiná mázac boki/y przykłádáiąc. Dioſcorides. Boleśćiam

Plinius lib: 24. cap. 6. Z Terebintowégo drzewá/liśćié y korzenié ſłukwſzy/á ná bolączki y opuchłé mieyſcá przykłádáiąc/rozpadzáią. Bolączkam.

Wárząc tákże liśćié Terebintowé/y korzenié z tego drzewá/á piiąc to wárzenié/żołądek pośila y nápráwia. Plinius. Zołądkowi

Naśienié w boleśći głowy z winem dobrze pić/vśmiérza ból/żywot ná ſtolce odwilża/małżeńſtwo pobudza: głębokié rány y ſádzele wypełnia y vlecza. Plinius. Głowie. Stolcóm. Ránam. Sádzelóm.

Cap. XCII.

TRAGACANTA.

DRzewko/ które Drágánt rodzi/ niéma bydź mienione Dragantum, ále Tragacantum. Jest to drzewko/ álbo lepiéy chróścik/ ciérniste/ dla tego ie zową kozłowé ciérnie: ma ten chróścik wielki korzeń/ ßeroki/ twárdy/ iáko drzewo/ wysoko z ziemie wychodzący: z tego korzenia rószczki nie wielkié wychodzą/ ßeroko sie rozkłádáiące/ liście po tych rószczkách bárzo geste/ miedzy którémi listki/ práwie pod liściem/ są tarnie ostré/ kolące/ białé/ á mocné.

Ten korzeń przerzynáią v ziemie/ á ták sok wystepuie ná wiérzch/ á ten sok zową potym zbiéráiąc Tragacantum, á nie Dragantum.

Oczóm. Ten sok/ piße Diosc. li. 3. c. 21. bárzo pomocny iest ná oczy/ rozpuszczáiąc/ á oczy pomázuiąc.

Kášlowi. Chrápieniu omienieniu Rymam Flegmóm. Przeciw kášlowi/ ochrápáłému gárdłu/ omieniáłému głosu: przeciw rymie/ y flegmam płynącym z głowy do vst y do piersi/ tedy Trágántowy sok rozpuśćić/ á potym z miodem zmießawßy/ pożywáć.

Tákże sam ten sok/ álbo kliy/ w vściech trzymáć áż sie roziydzie/ á ták ktému też bárzo pomaga.

Cap. XCIII.

THVS LIBANVS.

Kádźidło.

KAdzidłowé drzewo w Arábiey rośćie/ któreº drzewá tám ták wiele/ Plinius piße lib. 11. cap. 13. iáko v nas Sosniey: áczkolwiek práwé dobré tylko w sáméy Sábie/ ná iedney górze/ gdzie zbiéráiąc ie noßą do miástá Sábotim ná wielbłądách/ á tám dziesieciny dáią bogowi Sáby/ potym dopiéro w rozmáité strony przedáią. Theoph. ßéroko l. 4. c. 3.

Diosco. lib. 1. cap. 72. Nálepßé iest kádźidło/ które iest meżczyzná/ to iest/ które okrągłé/ iáko groch/ á bieluchné/ które rozbiwßy ma nieco w sobie tłustośći/ á ná ogień włożywßy wnet płonie.

Bárzo/ piße Diosco. fálßuią kádźidło Sosnową żywicą/ ále to wnet káżdy obaczy: bo żywicá nie czyni płomieniu/ iáko kádźidło/ tylko w dym sie obráca: á záśie żywice y po wonieý znáć.

Kádźidło/ piße Diosc. zágrzéwa/ śćiąga/ purguie: co oczy záćmiéwa/ wyczyśćia/ y oświéca. Przyrodzenié.

Wrzedliwé rány głebokié/ wyczyśćiáiąc wyrasta y zágaia. Diofcorides. Ránam.

Rány krwáwé spaia y goi/ kážde krwie zbytnié vchodzenie zástánawia/ tákże y z nosá. Diosco. Ránam. Krwi.

Przeciw ránam ßpetnym w stolcu/ y w inßych członkách/ posypuiąc bárzo pomaga/ álbo z mlékiem rozpuszczáiąc/ mázáć. Dioscorides. Ránam.

Brodawki málé/ które zową formicas, tákże piegi po licu spądza mážąc/ przypráwiwßy z octem á z sinołą. Diosco. Brodawkam. Piegam.

Tákże przykłádáiąc ná opaloné mieyscá/ álbo opárzoné/ tákże goi. Diosco. Opaleniu.

Rozpádlinam. Rozpádliny / ktore bywáią w nogách przy pálcách / rozpuściwszy z wieprzowym sádłem / ábo gesim / przykłádáć. Diosco.

Ránam. Rány wrzedliwe / z ktorych ciecze ropá / w głowie / ſtárwszy kádźidło z ſálétrą / á tym prochem náćieráć / ábo co lepiey / z miodem rozpuśćić / á tą máśćią mázáć. Dioſcorides.

Vszom. Vszy zbite / rozpuśćiwszy żywice / á przykłádáiąc goi / á przećiw inszym boleśćiam w vszu / z winem ſłodkim dobrze rozpuśćiwszy kádźidło puſzczáć. Dioſc.

Pierśiam. Pániam / ktorym pierśi opuchną po porodzeniu / ábo ná ktorych bolączká / tedy kádźidło z kretą cymoleą á z oleykiem rożánym vczyniwszy máść przykłádáć. Di.

Plwániu krwią. Kádźidło dobrze pić tym / ktorzy krwią pluią: á wszákże we zdrowiu nie bárzo go dobrze wiele pić / bo rádo czyni odſtepowánie od rozumu / y nád to / gdyby go kto zbytnie z winem pił / człowieká zábiia.

Przyrodzénié. Sáśie ſkorze kádźidłową palą w gárnku zálepiwszy / potym proch z niey czyniąc / ma moc śćiągáiącą: á dla teg krwią pluiącym bárzo pomaga / tákże zbytnim fluxom niewieśćim / przykłádáiąc in peſſario. Dioſco.

Fluxom. Pomaga też tá ſkorká palona

Bliznam. Ránam. ná blizny / ná oczu / y przećiw głebokim / wrzedliwym ránam. Di.

Bywa miedzy kádźidłem proch ſubtelniuchny / iáko máká / á ten zową Thuris manna, á tá nalepsza / im nabielsza: ma też práwie moc iáko y kádźidło / y ieſzcze wietszą ná te wszytki rzeczy / ná ktore kádźidło. Dioſco.

Cap. XCIIII.

TILIA, PHILIRA.

Lipiná.

Lipowe drzewo zna káżdy / nie trzebá go wypiſowáć. Dźiwną Lipe wypiſuie Plinius lib. 7. cap. 16. że widźiał w Tyburćie iedno drzewo Lipowe / ktore miáło w ſobie wszelákie drzewá rodzące owoce: to ieſt / iedná rozgá miáłá Iabłoń z iábłki / druga grußki / druga śliwe / druga máćice z winem / druga Figy / druga Bobki: dźiwna ieſt ſpráwá náuki / gdźie náturá pomaga práwie.

Lipowe drzewo ku rozmáitym ſpráwam rzemieſlniczym bárzo potrzebne / á práwie w ſuszy wiekuiſte. Plinius.

Plinius lib. 24. cap. 8. Skorá z Lipiny żuchána / á ná rány przykłádáiąc / mocno ie leczy. Ránam.

Liśćie ſłuczone / á z wodą rozpuſzczone / przykłádáiąc ná opuchłe nogi / ſpądzáią opuchline. Nogam. Dioſcorides.

Liśćie Lipowe / bárzo pomagáią przećiw kroſtam w vśćiech v dźieci / żucháiąc / y wárząc płocząc. Dioſco. Kroſtam.

Dioſco. lib. 1. cap. 110. Liśćie Lipowe máią moc śćiągáiącą: dla tego przećiw kroſtam / y ránam ná wárgách / dobrze ie żucháć / á wárząc ie płokáć z niemi: też wárzone to liśćie piiąc / vrynę pobudza / y mieśiące pániam wywodźi. Kroſtam. Mieśiącam.

Wodká wypalona z kwiátkow Lipowych / dźiwną pomoc czyni dźiećiom / od padáiącey niemocy. Padáiącey niemocy.

Cap. XCV.

TVRBIT.

Aptékárze téż zową Turbit.

TVrbit iest skórká z korzenia / którą zbiéráią/á ná purgácią dá ią. Niecháiąc wielkich gadek około Turbit: iest pewna rzecz/ pisze Menardus l. 10. epist. 1. Tomo 2. że prawdziwégo Turbit, które Serapio y Mesuę wypisuią/ nie máią Aptékárze/ále miasto Turbit biorą skórki z drzewá podobnégo Myrtowi. Długom około tego myślił: z przygody tráfiłem ná iedno mieysce/gdzie skórę z drzewá Krußynowégo dawano niemocnému ná purgácią / á on proch z skórki purgował mocno / wywodząc flegmę. A iż Krußyná iest we wßem podobna Myrtowému drzewu/zwłasczá list práwie táki iáko v Myrtowé° drzewká: koniecznie mam zá to / że Krußyná iest to drzewo/z którégo / powiáda Menardus, zbiéráią Turbit. Potym dawałem sam kilko ludziom/á bárzo dobrze spráwowáło bez trudności. To zostáwiam náuczonym ná rozeznánié. Tego nie pisze zá pewną rzecz / á zwłasczá iż wßyscy rózno piszą. Mesuę pisze bydź ziele / z którégo biorą Turbit: Diosco. że Turbit zowie rodzay Románowégo ziela: Serapio powieda / Turbit iest drzewko / które rośćie ná brzégách morskich / kedy czesto wodá dochodzi: y ták práwie sie niezgadzáią. Turbit iáko ma nie cudné imie / od Turbáciiéy / táko by mogło przez niego bydź w Aptékách/ gdyż dosyć inßych/które mogą lepiéy spráwowáć niżli Turbit, bez obráženia.

Serapio o nim pisze / Turbit purguie żywot y wyczyścia : iest gorący y wysußáiący w trzecim stopniu. Przyrodzenié.

Purguiąc wywodzi grubą plugáwą flegmę z dálekich stron/ á zwłasczá z stáwów : dla boleści stáwowych / dobrze Turbit dáwáć. Flegmy. Boleściam Stáwowym.

Wyczyścia téż flegmę z piersi grubą / żołądek wyczyścia : záchowywa od trędowáćin / ßpácenia káżdégo licá.

Cap. XCVI.

VISCVM, IXION.

Iemioło.

JEmioło drzewo iest/które nie ná ziemi / ále záwżdy ná inßym drzewie rośćie. Jam widział we Włóßech w Padwi/ v świetéj Justiny w Klaßtorze/drzewo z ziemie wyrosłé/ które práwie iest Jemioło / wielkié iáko Jábłoń / ná którym było liśćié y iágody / iáko ná Jemielé / które ná drzewie rośćie/ że żadnéy rózności nie miáło / iedno iż ná ziemi z korzenia rosło/á nie z drzewá.

Plinius lib. 16. cap. 44. pisze/że Jemioło było piérwéy we Fránciiéy w silnéy świętobliwości: ábowiem gdy ie Káplani oni pogáńscy nalezli ná Debie/tedy tám czynili pod drzewem ofiáry bogóm/prosząc/aby pan bóg raczył ono Jemioło poszcześćić/ku zdro-

wiu ludzkiému/ potym vćináli/ á w białé płótno vwiiáli. A dźiśia iednák Tátárowie y Ruś tego strzegą: iż gdy Jemioło zbiéráią/ tedy go żelázem nieruchháią/ gołą reką nieymuią/ áż z drzewá znidą ziemie nietykáią/ ták powiádáiąc/ iż záchowywa moc swoie/ którą ma ku pomocy ludzkiégo zdrowia.

Przyrodzenié. Galenus 6. Simpl. Przyrodzenié Jemiołowé/ iest złożoné z substánciiéy wodnéy y powietrznéj/ ma też nieco máteriiéy ziemnéy/ w smáku iest ostrość wietsza/ niż gorzkość.

Diosco. lib. 3. cap. 93. Czynią z Jemiołá lep/ ták z drzewá iáko z iágód: ma moc lep rozrzucáiącą/ odmiękcza/ wyćiąga: dla tego bolączki/ które bywáią zá vchem/ y pod gárdłem/ y w dymionách/ y insze wrzody/ przykłádáiąc zmieszawszy z żywicą/ zbiéra y odmiękcza.

Bolączkam. Wrzodóm

Krostam. Krosty/ który bywáią ná licu/ pomázuiąc lepem z żywicą goi. Dioscorides.

Zásie z kádźidłem/ nátłukwszy lepu/ zádawniáłé rány/ wrzedliwé/ plugáwé/ przykłádáiąc wyczyśćia y goi. Diosco.

Ránam.

Sledźionie. Sledźione zátwárdźiáłą zmieszawszy z wapnem/ przykłádáiąc ná plastrze odwilża y vmniey sza. Diosco.

Lep zmieszány z Auripigmentum/ ábo Sándáráką/ á przykłádáiąc ná chropáwé páznokćie/ ogryza ij y wygłádza. Diosco.

Páznokćiam.

Plinius suprà, Gdy dáią Jemioło pić niewiástom/ álbo też inszym bestiam ieść niepłodnym/ czyni ie płodné: przećiw wszelákim iádóm osobliwé lékárstwo.

Jádóm.

Zásie w drugich kśiegách/ lib. 24. cap. 4. Lep nalepszy z Debowégo drzewá/ odmiękcza/ rozbiia/ złé wilkośći wysusza/ bolączki/ z żywicą przypráwiwszy á z wostkiem/ spądza/ y też zbiéra.

Bolączkam.

Niektorzy/ pisze Plinius, vczą/ áby Jemiołowé drzewo/ w piérwszy dźień nowégo Mieśiącá zbiérano/ nie dotykáiąc żelázem/ á iżby ziemie nie dotykáło/ tedy bárzo pomaga przećiw padáiącéy niemocy/ á to piiąc/ ná szyi nosząc. Plinius.

Padáiącéy niemocy.

Pániam tákié Jemioło ták zbiéráné/ tylko nosząc/ bárzo pomaga ku poczećiu. Plinius.

Poczećiu.

Wrzedliwé rány/ plugáwé/ żucháiąc Jemioło/ á ná rány kłádąc/ bárzo mocno goi. Plinius drugié rzeczy pisze/ co y Dioscori.

Ránam.

Cap. XCVII.

VITIS VINIFERA, Ampelonœnophoron.

Máćicá winna.

PLinius lib. 16. cap. 23. wypisuie rozmáité máćice: ále pospolitsza iest dwoiáka/ iedná sczépiona/ druga płonna: sczépioną káżdy zna.

Ma máćicá winna moc oćiéráiącą/ z nieiáką ćiérpnośćią.

Przyrodzenié.

Pandectarius śilnych błedów ná pisał: ábowiém pomieszał vitim Ampeleuce Ampelomelan, którá Przestep biały y czarny/ á on zá máćice winną wykłada: áno insza rzecz Ampeleuce, á Ampelonœno-

œnophoron, to ieſt / Przeſtępowá/ która ieſt ziele máćicá: á máćicá winná/ która ieſt drzewo.

Dioſcorides lib. 5. cap. 1. Liśćie z máćice winnéy ſtłuczoné/ ná plaſtrze ná głowę przyłożoné / boleść w głowie vśmiérzáią. *Głowie.*

Zápalenie w żołądku / y boléść / liśćie tóż ſtłucze z mąką Jeczmienną / á przykłádáć ná żołądek vlżywa ból / tákże y ſámé liśćie. Dioſco. *Żołądkowi*

Sok z liśćią ſtłuczonégo wyżęty/ gryżeniu w żywocie/ krwáwému plwániu / w żołądku pokarmu ztrzymáć niemogącym / brzydkośćiam/ które pánie máią/ gdy w brzemie wſtąpią/ tákże ich złém chćiwośćiam ſzpetnych pokármách/ piiąc bárzo pomaga. Dioſcorides. *Gryżieniu. Plwániu krwią. Brzydkośćiam.*

Tákże ſok z powróśtków/ które bywáią przy látoroſtkách/ ná téż niedoſtátki wſzyſtki pomaga piiąc.

Bywa ſok iáko kliy przy máćicách ſtárych/ iáko ná inſzych drzewách: ten ſok z winem piiąc/ łamie kámienie w nérkách/ y w pęchérzu. Dioſco. *Kámieniowi.*

Ten kliy máżąc z nim liſzáie / tredowáciny/ świérzbie/ kroſty/ wyczyśćia y ſpądza: ále mieyſce gdźie maſz mázáć / trzebá piérwéy wytrzéć prochem ſáletrzánym/ potym pokłádáć. Dioſco. *Liſzáióm. Tredowáćinam.*

Mieyſcá / które vſtáwicznie z tym kliem pomázuią/ zmiéſzawſzy z oliwą/ goleią: dla tego dobrze mázáć / gdźie chcemy włoſy tráćić. Dioſco.

Tákże czyni ſok/ który wychodźi z látorośli / gdy ią palą / ták iż ná iednéy ſtronie gore/ á druga ſok wychodźi. Dioſco.

Tymże ſokiem śćiéráią brodawki drobné/ które mrówki zową/ pomázuiąc tráći. Dioſco. *Brodawkam.*

Popiół z látorośli czyniąc z niego plaſtr z octem / ná rozpádliny y rány/ które bywáią w zádku/ przykłádáiąc goi: tákże brodawki/ które bywáią przy táiemnym mieyſcu niewieśćim / przykłádáiąc tráći. Dioſco. *Ránam.*

Zbité członki / tákże przećiw wężowému vkąſzeniu / zmiéſzany ten popiół z octem / á z oleykiem rożánym przyprawiony / przykłádáiąc mocno léczy: tákże máiącym bolączkę ná ſledźionie. *Członkam*

Cap. XCVIII.

VVA VINACEA, Staphilida.

Jágodá winna.

PLinius lib. 14. cap. 1. 2. 3. 4. rozmáitośći iágód winnych wypiſuie / tám ſzéroko o tym może czytáć komu trzebá: my tylko wypiſzemy o iágodźie winnéy ile záleży ku lékárſtwu/ á pomocy zdrowia ludzkiégo.

Dioſco. lib. 5. cap. 3. Jágody winné iedząc / czynią zámieſzánie y boleśći w żywocie/ żołądek odymáią y puſzą. *Żołądkowi*

Nalepſza ieſt / piſze Dioſcorides, iágodá winná / która po vrwániu powiſza przez kilko dni: bo ták zbytnia wilgotność z niéy która rádá záſzkadza / wyſchnie.

Ták wyſuſzona żołądkowi bárzo wdźięczna: chćiwość iedzenia pobudza v zemdlonych lu-

dźi po długiéy niemocy. Dioſco.

Zołądkowi

Záśie / które ták w kupie iágody chowáią w gárncách álbo w piwnicách / w pokarmiéch ſą wdźięczné / y żołądkowi dobré / ále żywot záſtánawiáią ná ſtolce / á głowę obrážáią / y pechérz: krwią pluiącym bárzo pomocné. Dioſc.

Febram ogniſtym.

Winné iágody / które piérwéy przewedźiwszy ná ſłóńcu / iáko rozynki / w wodźie dżdżowéy / á trochę winá przylawszy chowáią / żeby záśie nápełnioná byłá / tákié bárzo pomagáią przećiw ogniſtym febram / prágnienié oddaláią y chłodzą. Dioſco.

Bólączkam / twárdośćiam.

Łuſki winné / z których wyżymáią wino / czyniąc z nich plaſtr ná bolączki / y twárdośći / które bywáią ná pierśiách v pań / przykłádáiąc ſpądzáią / y odmiękczáią / zbytek mléká vmnieyszáią. Dioſcorides.

Gryźieniu. Biegunkam. Pławam.

Przećiw gryźieniu w żywoćie / w trzewách / żółtéy biegunce / zbytnim pławam niewieśćich rzeczy / wárząc łupiny / czynić z nich Cliſtére y pić. Dioſc.

Pániam dobrze ſie też párzyć / przećiw niedoſtátkóm ich rzeczy.

Zołądkowi

Ziárnká które bywáią w winnych iágodách / ſą bárzo vżyteczné żołądkowi / dla ich ćierpnośći y śćiągánia.

Gryźieniu. Biegunce. Zołądkowi

Téż iądrká przyſmáżoné álbo przypieczoné ná ogniſku / albo ná rozpaloney dáchówce / á ſtłukwszy ie / vczyniwszi z nich plaſtrzyk / dobrze przykłádáć ná żywot / oddaláią gryźienié w trzewách: żółtą biegunkę vſtánawiáią / żołądek rozwiężiony śćiągáią. Dioſ.

Vuæ paſſæ.

Záśie rozynki / które czynią z iágód winnych / mocniéy śćiągáią które ſą białé / niżli czarné.

Gárdłu. Kászlowi.

Rozynki bárzo pomagáią gárdłu / y ochrápieniu / wszyſtkim w nim niedoſtátkóm: kászlowi / boleśćiam w pechérzu / á to iedząc ſámé rozynki / álbo żucháiąc prócz iądrek. Dioſco.

Morzeniu.

Morzeniu w trzewách bárzo rozynki iedząc ie poſpołu z iądrkámi pomocné / lepiéy gdy ich nátłucze z ięczmienną máką / á iáie ktemu wbiie / potym ná rynce vſmáżywszy y ieść. Dioſco.

Flegmam.

Rozynki z pieprzem w vśćiech żucháné / flegmę z głowy śćiągáią. Dioſcorides.

Opuchnieniu.

Przećiw opuchnieniu moszen / nátłuc Rozynków z máką Bobową / álbo z prochem Kminowym / á tym okłádáć. Dioſco.

Króſtam. Wrzedźienicam. Párchóm.

Króſty / ogniſté wrzedźienice / wrzedliwé rány / które z párchów ná głowie bywáią: boleść w ſtáwiéch / Cancri, ſtłuczoné rozynki przez iądrek / á z plaſtrem przykłádáiąc / goią. Dioſco.

Páznokćiam.

Rozynki ſpądzáią páznokćie ruchaiącé ſie / przykłádáiąc ná plaſtrze. Dioſcorides.

Zołądkowi

Plinius lib. 23. cap. 1. Jágody winné świéże żołądek odymáią / w żywoćie zámieszánié czynią: w febrze ich niedobrze dáwáć: ćiężkość w głowie czynią / y niemoc ſpiącą letargum zową. Drugié rzeczy práwie téż co y Dioſcorides piſze doſyć szeroko.

Biegunkam.

Jądrká vpieczono / á ſtárté / pomagáią przećiw biegunkam żółtym / czérwonym / y wszelákim inszym. Plinius.

Cap. C.

VVA CRISPA.

STárzy nie wypiſáli tego chrośćiku / álbo drzewká. Jeſt ten chróśćik iáko drzewko / podobné róźéy / gáłeziſté / á ośćiſté / grubé / ośćiſtémi oſekámi : liſtki okrągłé / zawiłé / okrągłé / przedzieláné / iáko v Opichu : kwiát zielony przyczérwieńſzym / po ktorym bywáią iágody / bywáią zieloné / kośmáté / z przodku kwáśné / á gdy doſtoią ſłodkié. Rośćie to drzewko miedzy Łábuśiem v nas w Polſcze / w ſádách ſczépioné : tákich bywáło piérwéy w Krákowie doſyć / á iágody przedawano zielone / iáko wino / ieno kośmáté.

Przyrodzenié. Ma moc ćiérpnącą / á ochłądzáiącą w piérwſzym ſtopniu / wyſuſzáiącą w wtórym.

Piekielnému ogniu. Liśćié przećiw piekielnému ogniu / y bolączkam ogniſtym / herpetas zową / ſtukwſzy / á ná pláſtrze przykłádáiąc / bárzo pomocné.

Gáłązki z liśćiem wieſzáiąc w oknách / we drzwiách / czáry / guſłá / w domu niedopuſzczáią.

Cap. CI.

VITIS AGRESTIS,

Lambruſca vitis, Ampelos agria.

Płonna Máćicá.

MÁcicé płonną / Dioſco. lib. 5. ca. 2. dwoiáką wypiſuie : iedne / która tylko kwiát rodzi / nie czyniąc żadnych iágód : drugą / ktora rodzi kwiat y iágody / ále nigdy niedoźrzą / áni wino z nich nie może bydź.

Dioſcorides ca. 4. Ná téy máćicy rośćie kwiát / ktory zową flos lambruſce, Grékowie œnante : ten kwiat ma bydź obiéran / póki práwie kwitnie / á ma bydź zbiéran ná chuſtkę / á ná téyże ſuſzon w ćieniu / á potym w gárncu poléwánym chowány.

Przyrodzenié. Ma moc ten kwiát y náturę śćiągáiącą / á ćiérpnącą : dla tego / gdy ten kwiát ná proch zetrą / á dáią pić / żołądkowi bárzo pomaga : vryne pobudza / żywot ná ſtolce zátwierdza / krwią plwánie vſtánawia / brzidkośćiam w żołądku piiąc pomaga / ná toż ten kwiat ſuſzony / plaſtr czyniąc pomaga. Dioſcorides. Żołądkowi. Vrynie. Plwániu krwie.

Głowie. Przećiw boleśćiam w głowie kwiat ten świéży y ſuchy / z octem winnym / á z oleykiem róźánym / rozpuſzczony przykłádáiąc pomaga. Dioſcorides.

Ránam. Przećiw zápaleniu ran / y ćieżkim boleśćiam / czyniąc plaſtr z tego kwiátu / bárzo pomocny : táksze ná Fiſtuły / ktoré bywáią w kąćikách przy oczu : tákże ná rány / y kroſty ná wárgách. Dioſc. Fiſtułam. Ránam. Kroſtam.

Kroſtam. Ránam. Przećiw kroſtam / y wrzedliwym ránam ná mieyſcách táiemnych / tedy przykłádáiąc mocno goi / á to czyniąc máść z tego kwiátu / z ſzáfránu / oleyku róźánégo / á z mirry. Dioſcorides.

Cieczeniu. Przećiw zbytnim przyrodzonych rzeczy v pań ćieczeniu / dobrze przykłádáć do peſſaria z inſzémi rzeczámi. Dioſco.

Fluxóm. Ná fluxy / ktoré bywáią z gło-

wy do

Oczóm. wy do oczu / czynić z tego kwiátu plastrzyk z mąką Jeczmienną przydawszy troche winá / á ták przykłádáć: tákże czynić ná zápalenié żołądká. Diosco. Żołądkowi

Kwiát ten palą ná skorupie / który potym trą ná proch / ten proch ná oczy niedostáteczné bárzo potrzebny: tákże zánokćice / y bolączki / które bywáią ná pálcách przy páznokćiách. Diosco. Oczóm. Zánokćicam.

O tym kwiećiu / y o płonney máćicy / szérzéy Plinius li. 23. ca. 1.

Cap. CII.

VVAE ACERBAE, Succus, Omphacion, Agrestum.

Agrest po polsku.

Czynią też wino bárzo potrzebné z iágód winnych niedostáłych / zową Agrestum, które szádáwé nalepszé / śćiągáiącé iezyk w kosztowániu / á ćierpniącé.

Diosco. lib. 5. cap. 5. Ten sok / álbo wino / bárzo pomaga przećiw ránam w gárdle / w vpádnieniu iezyczká / y zránieniu / y mieysc około tego: tákże ná wszystki rány / y krosty / które bywáią w vstách y ná wárgách: tákże ná gniiące dziąsłá / á to płocząc Agrestem sámym / álbo z miodem rozpuśćiwszy. Ránam. Krostam.

Przećiw ropam w vszu / z miodem zmiészawszy Agrest / á pusczáiąc w vcho / wyczyśćia y goi. Dioscorides. Vszóm.

Z octem / sok ten vsuszony / rozpusczáiąc / á przykłádáiąc ná Fistuły / zástárzáłé rány y po ćiele rozszérzáiącé / goi. Diosco. Fistulóm. Ránam.

Clistére czyniąc z Agrestu / gryzienié w trzewách vstánawia: tákże zbytnié pławy niewieśćié / iásnosć w oczu czyni pusczáiąc. Dioscorides. Gryzieniu. Pławam. Oczóm.

Dobrze pić przećiw plwániu krwią / która iest z nowégo zerwánia żyły / z wodą rozpuśćiwszy. Diosco. Plwániu krwią.

Agrest / ták vczy czynić Diosc. l. 5. c 6. názbiéráć niedozrzałych grón / á ták kłáźdź ná rośćiech ná słońcu przez trzy álbo cztéry dni / áż przeschnie troche: potym wyżymáć / á ták w sádách ná słońcu wystáwiáć: ma siłe śćiągáiącą: żołądek to wino bárzo náprawia / brzydkośći oddala. Dio. Żołądkowi

Niewiástóm przy ich poczećiu bárzo potrzebné / ná wrácánié y stysknowánié pić: tákże przećiw złym áppetitóm / które máią ná złé rzeczy / iáko ná krete / weglé / y inszé rzeczy chćiwosć. Diosco. Poczećiu. Wrácániu.

Pożyteczné to wino przećiw boleśćiam około pepká / żołądkowi rozwiezionému / y trudno po kármy trawiacému. Diosco. Boleśćiam Żołądkowi

To wino Agrestowé / przećiw morowému powietrzu bárzo pomocné / bo nie dopuscza w ćiele zágniłośći / y zárażenia powietrza. Dioscorides. Morowému powietrzu.

Rozmáićie przypráwiáią té Agresty / káżdy ná swą wolą / drudzy z solą / drudzy z octem.

Cap. CIII.

VLMVS, PTELEAS.

Wiąz, álbo Ylem.

TO drzewo / Plinius lib. 16. cap. 18. wypisuie széroko / á zowie ie mátką

mátką mácic winnych: á to dla tego/ że po tym drzewie mácice sie rozkłádáią/ y pną swemi látoroślámi.

Przyrodzenie. Dioscorides lib. 1. cap. 96. pisze/ liście Vlmy máią moc ściągáiącą/ y cierpnącą/ tákże y skórá/ y gáłązki: dla tego listki słuczone/ á plastrem przykłádáne ná licu/ tredowáciny spądzáią/ z octem rozpuściwszy.

Tredowácinam.

Rány tákże liście przykłádáiąc goią/ á iescze lepiey skórá przykłádáiąc ná ránę/ álbo obwiezuiąc. Dioscorides.

Ránam.

Skórá z tego drzewá w winie álbo w wodźie piiąc/ flegmy grubé z piersi wyciąga/ á ma zá káżdym rázem pić vncią. Diosc.

Flegmom.

Złamáné kości nápárzáiąc wárzeniem liścia/ álbo skóry z tego drzewá/ nápráwia. Diosco.

Złamánym kościam.

Przy pąkowiu/ póki iescze nie rostoczą sie/ bywa iákoby kliy wilkość: tą wilkością lice pomázuiąc/ káżdé plugáwości ná licu ociéra.

Licu.

Cap. CIIII.

ZINZIBER, ZINGIBER.

Imbiér.

Dioscorides li. 2. ca. 149. Imbiér iest rózny/ ták náturą iáko y postáwą od Pieprzu. Abowiém Pieprz iest nasienié z drzewká/ á Imbiér korzenié z drugiégo/ podobnégo Rucie: á to iest przeciw tym/ którzy mówili żeby Imbiér było korzenié Pieprzowégo drzewá. Nalepszé tákié korzenié świeżé/ któré nie ma w sobie dźiurek/ od molów dźiurkowánych.

Ná moc Imbiér/ pisze Diosc. 6. Simp. zágrzéwáiącą. A Galenus, śiłá Imbiérowa iest zágrzéwáiąca mocnie/ z nieiáką wilgotnością/ dla któréy często y rychło podéymuie próchnienié. A Paulus 7. wypisuie skuteczniéy/ że iest gorący w trzecim stopniu/ á wilgotny w piérwszym.

Przyrodzenie.

Imbiér/ pisze Dioscor. bárzo pośila trawienié: żywot mierniuchno ná stolce odwilża: żołądkowi bárzo pomocny/ przyrodzoné gorącé y trawienié podáiąc. Dioscorides.

Stolcu. Żołądkowi

Imbiér bárzo pomocny przeciw káżdéy rzeczy/ która wzrok záćmiéwa y psuie. Diosco.

Wzrokom

Ná ostátek wszystki śiły Pieprzowé ma/ ieno nie ták mocno/ iáko Pieprz. Diosco.

Wino/ któré wárzą z Imbiérem/ przydawszy rózynków/ Fig/ bárzo pomocno przeciw kászlowi z zimnéy przyczyny: tákże pomaga proch iego/ kłádąc w Figy/ á iedząc. Dioscorides.

Kászlowi.

Cap. CV.

ZEDVARIA.

Cytwar.

Niektórzy mienili/ áby Cytwar iedná rzecz byłá v Serápioná y Awicenny. Ale są zá pewné dwie rózné rzeczy. Gréccy Doktorowie nigdy nie pisáli o Cytwarze. Sámi Arábowie wypisuią o nim/ v których rośćie.

Serapio pisze/ że to korzenie iest zágrzé-

Przyrodzenie. zágrzéwáiące / á wysuszáiące w wtórym stopniu.

Rasis, Cytwar wiátry rozpądza z ciálá.

Platearius, Wino w którym wárzą Cytwar/ bárzo pomocné przećiw kászlowi z zimnéy przyczyny: tákże przećiw boleniu w żołądku/ y wszystkich wnetrznośći z zimnéy przyczyny. Kászlowi. Żołądkowi

Constantinus, Cytwar bárzo pomocny przećiw iádóm / vkąszeniu iádowitych gádów/ żołądek vzdrawia/ chuć iedzenia pobudza/ cuchnienie z vst odpądza. Jádóm. Żołądkowi Cuchnieniu.

Czynią przysmák ábo sáporek z Cytwaru / z Rozmárynem / á z chlebem pieczonym/ rozpuszcżáiąc w octćie / bárzo chući iedzenia pobudza.

WTORA CZĘSC
KSIĄG WTORYCH:
o Kruszcách.

Caput primum.
AVRVM.
Złoto.

PLinius lib. 32. cap. 1. o złoćie ták pisze: Day Pánie Boże/ áby ćieżkie łakomstwo złotá/ pospołu ze złotem z świátá zginęło/ przyszlibyśmy/ powieda/ záś ná látá szczęśliwé: o iáko to szczęśliwé látá były / gdy ludźie nieználi złotá / gdy swé rzeczy przedawáli y kupowáli frymárcząc á zámieniáiąc. Ciężką złość y krzywdę ludzkiemu szczęśćiu vczynił ten/ który napierwéy wymyślił pierśćienie złoté nośić ná pálcu / że téż ieg imienia niepisano / gdyż káżdégo pismem wspomniono / ktoryby cokolwiek ku szczęśliwośći ludzkiéy wynálazł ábo wymyślił. Tego bárzo szeroko dowodźi w tym kápit. Plinius l.33. ca. 1. Jescze ten wietszą krzywdę ludzkiéy szczęśliwośći vczynił/ który tę dostoynosć złotu vczynił/ w iákiéy iest/ któréy nigdy nie było godno / gdy nic inszégo nie iest/ iedno źiemiá/ z Trteći/ á z śiárki spráwiona: á iescze tego nahániebnieyszym zowie / który wymyślił złoto bić ná monete: bo ten práwie wszystke szczęśliwość/ od nátury dána / ludźióm odiął: ábowiem czytamy y słychamy / że áż do czásów / á walk królá Pirrusá (mówi Plinius) byli Rzy-

li Rzymánie scześliwi/ wielkiego mocárstwá/ pánowánia niezwyćiężonégo/ á nie mieli śrebrnégo pieniądzá/ iedno tylko zámienianiem rzeczy swoich/ páństwá wiedli: á gdy potym złoto á śrebro wymyślono/ poczęły sie wielkie rozpustności/ zbytki/ á łákomstwá: że potym zápámiętawszy cnoty/ á swégo męstwá/ ni oco więcéy nie wálczyli/ iedno o złoto á śrebro: dla tego Mitridates król/ gdy którégo Rzymiániná poimał/ gdy z nimi walczył/ káżdému roskazał/ áby złoto weń nálano/ dáiąc znáć/ że oni nie prawdą/ ále z łákomstwá walczyli.

Bádáiąc sie potym Plinius ca. 3. zkądby tá przyczyná byłá/ álbo przyszłá/ iż ták wielką cześć złotu wymyślono: pisze/ iż nie dla cudności/ gdyż śrebro/ które nośi cudność/ białość/ á iásność dniową/ iest cudnieysze: nie dla iásnośći gwiazd/ których iásność iest podobna złotu: bo tym obyczáiem drogie kámienie więcéy są zacnieysze/ y cudnieysze: ále to vczyniło/ że gdy ie w ogień kłádą/ nigdy go nieubywa: który niedostátek wszytki insze kruszcé máią/ że ich w ogniu drugdy niémal po łowicá vbywa/ á złoto tym iásnieysze y lepsze bywa swą zupełnośćią/ im więcéy y cześćiéy bywa ogniem przepaláné/ ták iż złoto naczystsze iest/ które ogniową mocą/ w ogniową bárwe bywa obrácáné: á zową ie aurum obrysum. A co dziwnieyszégo/ w węglé ogniste włożoné złoto/ nierychło sie rozpala/ á gdy w plewách rozpalonych będźie palono/ wnet sie rozgorze.

Auicena, Złoto ma w swéy kompleriiéy miernośc: proch/ pisze Auicena, który piłuią ze złotá/ bárzo pomaga przećiw boleśćiam mielankolicznym/ to iest boiázliwym. Boleśćiam melánkolicznym.

Trzymánie złotá w vśćiech/ oddala cuchnienie w vstách/ pośila serce/ y drżeniu sercá pomagá/ y káżdému rozumu nárusze niu. Auicena. Sercu.

Plinius lib. 33. cap. 4. Złoto rozmáitym obyczáiem w lékárstwách pomaga: ábowiém ránionym z iákim iádem/ dobrze przykłádáć/ nie dopuscza iádowi mocy y rozszérzánia. Iádóm.

Dźiećiątkam dobrze ná szyie wieszáć/ niedopuscza iádu záráženia. Plinius. Iádóm.

Ale w prawdźie dźisieyszych czásów/ złotá sczérégo/ które zową obrysum, niémász: bo wszystki monety z łákomośći popsowano/ przydawáiąc mośiądzu/ á miedźi/ Trteći/ y śiárki. Dla tego oni stárzy złotá w lékárstwách niepożywáli: áczkolwiek Serapio, y Auicena rádzą/ piłuiąc złoto dáwáć melankolicznym ludźióm: mnie śie zda/ że lepiéy byś nákładwszy myse złotych/ dál błądzącemu rozumem z boiáźni/ rychléy go vwesela/ niżli piiąc z nich proch.

A są niektórzy Lékárze/ którzy wárzą z kápłuny złoto/ á te polewke dáią pić tym/ którzy máią kordiáki/ drżenie sercá/ y tákie insze niemocy podobné: áno z tego wárzenia nic inszégo nie wywre iedno smrody/ które zostáią ná złotych z rozmáitégo macánia/ w roz-

w rozmáitych rękách: tákże plugáwośći wszystkie/ które z mácánia krostáwych rąk ná złoćie zostáwáią / ćiż wypiiáią. A ták lepiéyby tákowych rzeczy poniechác niepożytecznych.

Cap. II.

ARGENTVM.

Srébro.

Srébro téż nic inszégo nie iest iedno ziemiá biała/ które piérwéy bywa Trtećią/ potym zmiészawszy sie z śiárką/ śiárczáną mocą obráca sie w srébro twárdé: á tego iáwny znák/ iż gdy kto wo nia srébrá/ śiárkę traci.

Przyrodzenié. Srébro z przyrodzenia iest rzecz záźiębiáiąca / y wysuszáiąca. W księgách o żyłách serdecznych/ pisze Auicena, że srébro posila serce: ále tákże ia mnimam iáko y złoto.

Scoria argenti/ álbo Helcisma, iest zużelicá ze srébrá/ którą zbieráią ná lékárstwá/ iest śćiągáiąca y ćiérpnąca: dla tego wysusza y wyćiąga / przeto pomaga bárzo świérzbóm/ pisze Serapio. Swiérzbóm.

Krostam. Ránam. Krostam po ćiele / wrzedliwym ránam/ y inszym sádzelóm gorącym pomaga. Serapio.

Dioscorides lib. 5. cap. 55. dobrze czynić plastry z zużelice srébrnéy ná sádzele / które chcemy Sádzelóm. zágoić/ y blizną piękną nieznákomitą powléc.

Plinius lib. 33. cap. 6. Zużelicá srébrna ma moc śćiągáiącą y ochładzáiącą / dobrze ią kłáść do plastrów/ którémi chcemy zgáiáć Bolączkam. bolączki ránné/ krosty.

Clistéry czynić z niéy / z Myrtowym oleykiem / dobrze ią kłáść / álbo bráć przećiw boleśćiam w stolcu/ w którym bywa Stolcóm. chćiwość ná stolce/ áno nic: tákże czynić przećiw czérwonéy biegunce. Plinius. Biegunkam.

Bywa téż piáná srébrna/ gdy srébro odpráwiáią/ zową Litargirion, á łáćinnicy spuma argenti: Litargirium. tá piáná srébrna ma różność od zużelice / że zużelicá bywa ná dnie pod srébrem/ á litargirium, álbo piáná ná wiérzchu zużelice/ gdy srébro purguią / á piáná iuż z wypurgowánégo srébrá bywa: áczkolwiek téż litargirion bywa z niektórégo piasku / które Dioscorides molibtidis zowie: trzećie bywa ze złotá.

Diosco. lib. 5. cap. 56. Litargirion ma moc odmiękczáiącą/ nápełniáiącą/ głębokié rány wyrastáiąca/ dźiwé mięso spądzáiącą/ Przyrodzenié. Ránam. zgoiáiąca: á bliznę czynić bez znáku/ ochładzáć/ nápełniáć.

Diosco. szeroko vczy wypráwiác litargirium paląc á płócząc: tákié płókané litargirium przećiw boleśćiam w oczu bárzo pomaga / przypráwiáiąc máść z białkiem/ álbo z różáną wodką. Dio. Oczóm.

Bolączkam y sádzelóm / które bywáią w stolcu/ bárzo pomaga Stolcóm. tymże obyczáiem / álbo z miodem. Dioscorides.

Oblicze zmársczoné y piegowáté / wyczyśćia wyćiéráiąc / á Piegóm. pokłádáiąc. Diosco.

Plinius lib. 33. cap. 6. Opuchliny w sádzelách vśmiérza / y spądza: piekielny ogień odpądza. Opuchlinam. Ogniu piekielnému.

Cap. III.

ARGENTVM VIVVM, Hidragiron, Aqueũ argentũ.

Trtęć, álbo żywé śrébro.

TRtec iest/ktora dźiś ták dáleko w zwyczay przeciw Fráncowátému wrzodu wźieto/ ták że práwie rzadko ten zły wrzód/ bez Trteci bywa vléczon.

Czworáki rodzay śrébrá żywégo wypisuią Lékárze stárzy: ieden/ śrebrá/ ktoré ciecze z gór/ álbo z skal/iáko wodá z stoku álbo zrzódło/to Plinius li. 33. ca. 6. zowie vomicam perpetuã. A tákie pospolicie mamy w zwyczáiu: drugi rodzay śrébrá żywégo/ ktoré miedzy kruszcámi nayduią: trzeci/ ktoré czynią z Minium, iáko náucza Diosco. lib. 5. cap. 64. czwarty rodzay/ ktoré z mármurów czynią/ iako náucza Victruuius lib. 7. suæ Architecturæ.

Napotrzebnieysze á nalepsze iest/ ktoré sámo wychodźi z skal/ dźiwné lékárstwo przeciw krostam Francowátym/by tylko ći/ ktorzy lécza vmieli vstánawiáć Trteci/ wedlug nátury/ śily/ mocy/ niemocnégo: ale wiec Bárwiérze/iednáko ná káżdé látá y mocy czynią máśći: iáko Swiec/ktorj ná iednym kopyćie/ wszystkim ludźióm czyni bóty/ áno złe: tákże też y ći Bárwiérze/młodé y stáré/mdlé y mocné/ máżą: á ták iedné wyléczáią/drugié zábiiáią/ drugim nic niepomagáią. A to wszystko z strony nieumieietnośći/ nie strony lékárstwá.

Dźiwna to rzecz iest/Srébro żywé wyczyśćia złoto/ od wszystkich kruszców: wszystki minery/ prócz złotá/ pływáią po nim: sámo złoto tonie w nim/ y ná tych miast sie odmiekcza: tákże dźiwna rzecz/ że złotem pozłacáią misy/ tálérze/ kubki/ y insze rzeczy/iáko widamy: á gdy ná ogień włoży/ Trteć dymem wyniknie/ á złoto ná pozłacániu ostánie/ ktoré ták mocno wpoi w rzecz pozłoconą/że żadnym obyczáiem nie bedźie odieto. Wymuiąc iedne wódke/ ktorą złotnicy czynią/zowie Vigo, aquam separationis auri ab argento.

Dioscorides lib. 5. cap. 64. Żywé śrebro piiąc/ iad iest zabiiáiący/ á to iż rwie wnetrznośći/ Plinius tákże pisze. Wielka iest pomoc przeciw wźieciu Trteci/ pić mléko obsićie/ y zás zwróćić/ ábo wino Piołynkowé/ álbo Lebiotczáné piiąc.

Tákże namnieysze kaski złotá sczérégo piiąc/ bárzo przeciw temu iadu pomagáią.

Temi czásy iawno iest/że śrebro żywé nie iest táki iad/iáko piszą: ábowiem widźimy/ że nie tylko iż máżąc nieszkodźi/ ále też iuż Bárwiérze wymyślili pigułki z Trteći/ ktoré dáią ná purgácią w ciezkich niemocách/á bárzo pomagáią.

A Braseolus in examine Simpliciũ pisze/ że też y dźiećióm dáią iuż/ ná wypadzenié chrobaków/ bez żadnego zászkodzenia.

A ták iest to zacné lékárstwo/ w niemocy iuż pospolitéy Fráncé/ ták że nie możem przespie-

spiecznieyszégo wynaléźć: á iesli komu záſzkadza/tedy wielkością á zbytkiem/y nieumieietnością tych/ktorzy spráwuią niemocné: ále gdy będźie przypráwiono we dług iáko czyia nátura/y sposób śiły znośi/według też wielkośći złéy máteriiéy/ktora czyni niemoc/y z inſzémi obliki/ktorych léczenié potrzebuie/tedy niezászkodźi/á wielka pomoc w zdrowiu czyni:czego nieprzestrzegáią Bárwierze/ále wiec iedno iednym obyczáiem/zwykli mázáć máłégo y wielkiégo/mocnégo y znędzonégo/iednáko mężá/iáko y niewiáſte: á ták też ludźi psuią: á iesli sie tym przygodźi/że kogo wylécza/to tylko z przygody/nie z vmieietnośći. Abowiém trzebá káżdému/ktory sie chce mázáć/áby go Doktor opátrzył/áby iesli trzebá krwie puśćić/roskazał puśćić/áby piérwéy máteriiéy vmnieyſzył/áby potym syropámi złé wilkośći/godné ku wyśćiu vczynił y przepurgował: á dopiéro/gdyby obaczył nieiákié strawienié y zwárzenié/roskazáć mázáć/przedśię máść według iego roskazánia czynić: czáſu też mázánia/rádźić sie gdy bráć purgácie/gdy Cliſtéry/y pośilánia/áby wſzystká máteria nie przyſzłá do vst/żeby nie vduśiłá/iáko to częstokroć widźimy/że zbytnia máteria/przyſzedſzy do vst zádúśi: drugdy też przyiydą stolce zbytnié/á Bárwierz niewié co ma czynić/tákże zábiia niemocnégo/y ták winuią śrébro żywé: áno nieumietność Bárwierzka ma bydź winiona/nie lékárstwo.

A powiedáią Bárwierze/że to náſzá osobliwa náuká/my sámi to vmiémy/Doktorowie ná to śći tákich nie vmieią/v nas to rzecz iest táiemna. A ia tobie odpowiém/że to Doktorowie náuczyli Bárwierzow niektorych/potym sie ieden od drugiégo niedostátecznie vczy: ábowiém większa ich część iest/ktorzy/by tylko vmieli Trtęć zmiéſzáć z smalcem/tedy iuż mážą. A ták áby o sobie Bárwierze nietrzymáli tego/iżeby sie téż przed ludźmi niechełpili/zwodząc ludźie/wypiſzę tu kilko máśći/nie w ten obyczay/áby kto czytáiąc miał sobie máśći czynić/ieno żeby tylko wiedźiał/iákoby sie Bárwierzowi dáć léczyć. Piérwſzá máść iest/ktorą Mesuę distinctione II. wypisuie/ktora spądza krosty Fráncowáté.

Recipe oleyku Bobkowég vncie iij. Kádźidłá białégo/wosku czyśćiuchnégo/po dwu drągm: Trtęći vmorzonéy śliną człowieczą/dwie vncie: smalcu/álbo lepiéy sádłá świeżégo wieprzowégo/wybrawſzy z niego błonki y żyłki/á śiedm rázow w wodźie płokánégo vnciy pięć/soli tártéy oczkowátéy vnciy ośm/soku Bábczánégo/polnéy Ruty ile potrzebá. To miéſzáć według náuki lékárſkiéy/á vczynić máść.

Druga máść/ktorą piſze Arnoldus de villa Dei, á zowie vnguentum Saracenicum, bárzo pomaga podágrze Fráncowátéy/boleśćiam w stáwiech/wrzedliwym ránam/kánkrowátym krostam/etć.

℞. Sáletry/ſoli oczkowátey/ olowu vpalonégo/Euphorbiiéy po dwu drágm/Pánicum morzkiégo / biáley Cháméleonty / po pultory drágmy/ Bleywáſu/Trteći/ po dwu vnciiéy/ ſádłá wieprzowégo / oliwy ſtárey ile potrzebá / á ták zmießay według náuki Aptekárſkiey / á vczyn máść.

Item, vnguentum Benedicti Maſſæ Veneti in cura Gallici.

℞. Sádłá wieprzowego wychędożonégo / w wodzie śiedm kroć zimney płókánégo / á przez rzeßoto álbo śito przebitégo dwá funty / Trteći z śliną człowieczą vmorzoney/ funt ieden / Kádźidłá białego vncie trzy/ Ceruſy vnciy dwie / litargirij vncię iedne: to mießáiąc trzy w możdżérzu kámiennym / áż będźie máść.

Item, Czwarta máść. ℞. Sádłá wieprzowégo / iáko y piérwéy / wychędożonégo vnciy 6. ſádłá káczégo vnciy 4. ſádłá kokoßégo vnciy dwie / oleyku rożánégo/leliowégo/po vnciiéy/ Trteći z śliną człowieczą vmorzoney vnciy 5. litargirium złotégo / kádźidłá białégo/ po vnciiéy iedney : á to zmießay / á według náuki / w możdżérzu kámiennym czyn máść.

Item, Piąta / ſádłá wieprzowégo funt 1. y pół / Trteći vnciy 8. oleyku Bobkowégo vncią 1. Dryakwi/ Máſtyki / kádźidłá/mirry/ po vnciiéy 1. ſoku polney Ruty vnciy 15. litargirium, Ceruſy / po dwu vnciy / czyn iáko y piérwéy.

Item, ßoſta / ℞. Sádłá wieprzowégo / iáko y piérwéy wypráwionégo/kokoßégo/káczégo/ po ßeśći vnciy / oleykow liliiéy białey / rożánégo / bobkowégo / po vnciiéy/ Kadźidłá/ Máſtyki/ Mirry/po pół vnciiéy/ czyn iáko y piérwéy.

Item, śiodma/ſoli Armoniaci drágme 1. Bobkow vncią iedne/ Aquæ vitæ vncią 1. Kádźidłá/ litargirion, po dwu drágm / Trteći / śliną vmorzoney / drágm 3. ſádłá ile potrzebá.

Item, oſma / korzenia calami Aromatici, korzenia Meu / Cytwarowégo / po vnciiéy / Bobkow vncię dwie / Trteći drágm 3. oleyku Bobkowégo / Rożánégo/ile potrzebá/ czyn.

Mógłbych tego wypiſáć niezliczną liczbę / co nápiſáli Doktorowie o tych máśćiách : tom tylko nápiſał/ áby rozumieli ludźie/ że tego nie Bárwierze wymyślili.

A w tym też káżdégo vpominam / áby ſie ná to nie ſpuſczał czytáiąc máśći té opiſáné / áby miał ſie mázáć ſam : bo nie w tym tego koniec/ iż vmie kto czynić máść / bo trzebá odmieniáć máśći/według komplexiiéy człowieká : ináczéy czynić człowiekowi komplexiiéy krewnéy/ ináczéy komplexiiéy kolericznéy / ináczéy flegmiſtéy / ináczéy melánkolicznéy : záśie trzebá opátrzenia Doktorowſkiégo / przed mázániem ſyropámi/ purgácią/łáźniámi/poſilániem. A ták niezliczonych inßych lékárſtw trzebá tu.

Ale rzeczeß / á czemużeś nie nápiſał tych wßyſtkich lékárſtw potrze-

potrzebnych około tego: odpowiemci / iż nie záleżały ku tym kśięgam / bo tu iedno proste rzeczy wypisuiem: áczkolwiek máśćiśmy wypisáli / to tylko z przygody/vkázuiąc Bárwierzkie chełpy: ále potym o tym wypiszemy kśiąszki osobliwé po polsku.

Cap. IIII.

AES.

Miedź.

Miedź káżdy zna / y zkąd pochodźi wiedzą ludźie: wiele rzeczy od miedźi potrzebuiem ku lekárstwam/co Plinius lib. 23. cap. 2. &. 4. wypisuie. A napierwsza rzecz iest miedź palona / która z stárych gwoźdźiów/ kotłów/ álbo z okrawków czynią/iáko wypisuie Dioscorides lib. 5. ca. 44. Ma tá miedź palona moc śćiągáiącą/ wysuszáiącą/wyćieńczáiącą/ odbiiáiącą/ wrzedliwé rány wyczyśćiáiącą / zágaiáiącą / dźiwie mięso spądzáiącą / krosty wrzedliwé wyczyśćiáiącą/ y goiącą: dla tego dobrze do máśći przykłádáć/którémi sádzele wrzedliwé chcemy goić. Ránam wrzedliwy. Krostam.

Dioscorides. li. 5. ca. 45. Druga rzecz iest Chalcoantos, po łáćinie flos æris, to iest/kwiát z miedźi/ ktory iest ziárnká miedźiáné/ bárzo śliczné / ktoré z piecá wypárskáią / gdy wodą poléwáią / ktorzy miedź wyprawuią. Ten kwiát miedźiány ma moc też śćiągáiącą / dźiwie mięso spądza / obłoki y káżdé záćmienié oczu wyczyśćia/w nośie zárośnie nié mięsem spądza/ guzy y krosty w stolcu spądza / máść przykłádáiąc/ iezyczek vpádły podnośi / rány w gárdle goi. Guzóm. Krostam.

Trzećia rzecz iest squamma æris, ábo Lepida, to iest łuski z miedźi/ które opádáią / gdy miedź kuią: tá ma moc/pisze Diosco. śćiągáiąca/ wyćieńczáiąca/ odrzucáiąca: dla tego wrzedliwé rány/które po ćiele sie rozszérzáią/ vśmierza y goi. Przyrodzenié. Ránam.

Piiąc té łuski wypráwioné / puchliny wywodźi z zaskórza: lekárstwam do oczu wszelákim dobrze przydáwáć: fluxy / które bywáią z głowy / vstáwia: ále té łuski trzebá pierwey dobrze płokáć / o czym szérzey. Diosco. Puchlinie. Oczóm.

Czwarta rzecz iest zużelicá miedźiána / która też zbieráią / á potym ná proch trą/na téż wszystkie rzeczy / któréśmy wypisáli / potrzebna.

Piąta rzecz iest ærugo æris, álbo viride æris, Grynszpan: iáko Grynszpan bywa / wypisuie Dioscorides lib. 5. cap. 47. dlugo dosyć.

Grynszpan/álbo rdzá miedźiána/ma moc tákże śćiągáiącą/zágrzéwáiącą/ná oczu blizny śćieráiącą/wyćieńczáiącą/łzy pobudzáiącą: wrzedliwé rány / które sie po ćiele czolgáią/y rozszérzáią powśćiąga y goi / zápalenié ran oddala: wrzody y bolączki goi / czyniąc máść z woskiem / á z oliwą: z miodem przyprawiwszy/ rány / y krosty wrzedliwé / wyczyśćia: z Amoniácum przyprawiwszy/ Fistuły goi. Oczóm. Ránam. Wrzodóm. Ránam. Krostam. Fistułóm.

Krosty / y rozpádliny ná vstách Rozpádlinam.

stách goi z miodem: tákże dźiwé mięso/y rány ná dźiąsłách goi: tymże obyczáiem brwi mażąc wyćięnczá: żywicą Terpentinową/ Grynszpan/przypráwiwszy máść/ tredowáćiny dobrze pokłádáć/wychedoży skórę. Diosco. — Ránam. — Tredowáćinam.

O tym szeroko Plinius lib. 34. cap. 9. 10. 11. &c.

Cap. V.

ALVMEN,

Stypterias.

Hálun.

HAlun iest rozmáity/ále Dioscorides lib. 5. cap. 77. tylko troiáki wypisuie/ który w lékárstwá przychodźi: ieden zowie Scisile, álbo plumosum, że iest iáko pierze álbo mech/ ten ták kámieniem ko páią/ który sie potym rozsypuie iáko mech: drugi iest okrągły/zową Alumen rotundum, ten/pisze Dioscorides, reką czynią/ ten też niektórzy Zuccarinū zową/że iest podobny Cukrowi: trzeći Hálun iest liquidum, iákoby mięki/ ten też zową Alumen Roche, Alumen liparinum/á ten iest Hálun/który pospolićie mamy/z którego ieden zową Weneckim/á drugi pospolitym/bo też v nas w Ruśi rośćie / około Chełmá y Bełzá. Są insze też Háluny/iáko Hálun Acali, Alumen catine, ále tych pospolićie niepożywáią.

Przyrodzenié. — Dioscorides cap. 77. Wszytki Háluny/ zágrzewáiąca śiłe/ śćiągáiąca/ wyczyśćiáiąca máią: dla tego wyćieráią káżdé obłoki y záćmienié w oczu/ ná brwiách wyrastánié mięsá dźiwégo spądzáią/tákże ná powiekách/ y insze dźiwé mięso ná inszych mieyscách.

Hálun mchowáty/ nád wszystki Háluny nalepszy: wszystki Háluny palone są lepszégo spráwowánia/niż surowé: dla tego Háluny vśmierzáią wrzedliwé rány/z których ćiecze krew/zástánawiáiąc krew. Diosco. — Ránam.

Dźiąsłá flegmą odwilżoné/tákże gniiące/ cuchnące/ tákże zeby chwieiące/z miodem á z octem przypráwiáiąc/wyczyśćiáiąc goią. Diosco. — Dźiąsłam. Zebóm.

Krosty/y rány ná vśćiéch/z miodem Hálun przypráwiony goi. Diosco. — Ránam.

Papuli, to iest krostki białé/pełné flegmy y ropy/z miodem pomázuiąc/spądzáią. Dios. — Króstam.

Ropy y plugáwośći w vszu/ z sokiem Sporysowym zmieszáné/wyczyśćiáiąc goi. Diosc. — Vszóm.

Przećiw tredowáćinam Hálun z sokiem Brzoskwiánym przy práwiony/á pomázuiąc wyczyśćia/y spądza/tákże czyni z miodem. Dioscorides. — Tredowáćinam.

Swiérzbinam/y káżdé^v skóry zepsowániu/zánokćicam/sádzelóm przy páznokćiách/páznokćiam chropáwym/y káżdému zepsowániu około pálców/z wodą rozpuśćiwszy przykłádáć. Di. — Swiérzbóm. Zepsowánym palcóm.

Przećiw wrzedliwym ránam/ które sie po ćiele rozszérzáią/z octowémi drożdżámi/á z prochem Gállásowym przykłádáć. Diosc. — Ránam.

Párchy/y prochy łuskowáté wyczyśćia/z smołą y z eruum námázány. Dioscorides. — Párchóm.

Przećiw gádóm/wszam/opaleniu — Gádóm. Opaleniu.

Cuchnieniu. Opuchłym. Swierzbowátym. leniu ogniem/ z wodą rozpuściwszy mázáć: tákże przeciw cuchnieniu z podpázuch/ y z inszych mieysc. Czyniąc łáźnią w wánnie z wody Hálunowéy/ bárzo pomaga/ opuchłym/ świerzbowátym/ w stáwiech boleść máiącym. Diosco.

Kto niemoże mieć przyrodzonéy tákiey wody/ tedy może czynić wárząc sól z Hálunem w wodźie/ á w téy sie myć.

Plinius, szeroko wypisuie o Hálunie/ lib. 35. ca. 15. w pośrzodku.

Cap. VI.

AMONIACVM,
gutta Amoniaca.

PO polsku Aptékárze zową Armoniacum, ále źle/ bo ma bydź zwano Amoniacum, bo ten sok y sól zbiéráią w piaskách w Libiiéy/ v kośćiołá bogá Jowiszá Amona w Cyrénie: Amoniacum, to słowo známionuie sok z iednégo źiela/ podobnégo Feruli: známionuie téż sol/ która w piaskách w Cyrénie zbiéráią kopáiąc. Przyrodzenié.

Sok Amoniaci, pisze Dioscorides lib. 3. cap. 89. ma śiłe odmiekczáiącą/ wyćiągáiącą/ zágrzéwáiącą: dla tego rozrzuca/ y odmiekcza twárdé guzy/ bolączki w stáwiech/ boleśći vlżywa/ przykłádáiąc. Guzóm. Bolączkam. Płodu. Sledźionie

Sok téż ten Amoniaci piiąc/ purguie żywot/ vmárly płód z żywotá wywodźi/ śledźione zátwárdźáłą/ y opuchłą/ odwilżáiąc vmnieysza/ z octem drágme piiąc. Diosco.

Dycháwicznym/ kászlącym/ y inszym niedostátkóm w pierśiach: przeciw pádáiącéy niemocy/ rozpuśćiwszy ten sok z miodem/ vczynić Lakwarz/ a bráć ná nożu trzymáiąc w vstách. Diosc. Dycháwicznym. Kászlącym

Vryne mocno wywodźi/ że téż áż do krwie/ bielmá w oczu ociéra. Diosco. Oczóm.

Tákże z octem ten kliy rozpuszczony/ zátwárdźiáłość śledźiony/ y wątroby/ odmiekcza plastr czyniąc. Diosco. Sledźionie

Skámiáłé guzy/ y flegmy w członkách/ rozpuśćiwszy żywice z miodem/ przykłádáiąc rozrzuca. Diosco. Guzóm.

Przećiw zemdleniu y z prácowániu członków/ z octem mázáć. Zemdleniu

Galenus 6. Simp. Amoniacum iest odmiekczáiącéy y wilżáiącéy mocy: dla tego wszystki twárdośći w stáwiech/ guzy/ bolączki/ scrofuly/ trawi/ spadza/ zágrzéwa/ y wysusza. Paulus 7. tákże pisze. Guzóm. Bolączkam.

Cap. VII.

ARSENICON,
Auripigmentum.

ARsenicum iest rudá/ ábo kruszéc/ który sie nayduie w górách gdźie kruszcze kopáią złoté/ álbo mośiądzowé: iest dwoiáki rodzay: ieden/ który iest prawie kruszéc: drugi/ który wypaláią/ iáko wódkę/ który sie potym zśiádá/ bywa biały/ zową Arsenicum sublimatum.

Arsenik ma moc ogryzáiącą/ śćiągáiącą: dla tego gdźie chce- Przyrodzenié.

 my-

my przepaláć kłádźiemy/ przeżéga czyniąc pechérze. Dioſco.

Wygryza też ták mocno/ że żelázo przeiada: dla tego gdźie chcą włoſy/ álbo páznokcie/ álbo inſze gruboſći ſpędźić/ przykłádáią. Dioſcorides.

Włoſóm.

Przyrodzenie.

Auicena, Arſenicum ieſt gorące y ſuché w trzecim ſtopniu: dla tego gdźie chcemy ſpędźić włoſy rozpuśćiwſzy z żywicą Soſnową/ przykłádáć: tákże ná párchy: tákże ná złoſliwé/ wrzedliwé rány/ z ſádłem przyprawiáiąc.

Cap. VIII.

ASPHALTVS,

Bitumen, Bitumen Iudaicum.

Aſphaltus po Gréćku/ známienuie kliy/ álbo kliowátą káżdą rzecz glipką/ która z gór ábo z ſkał cieche. A táki kliy bywa rozmáity: ieden bywa ćiekący iáko oley/ drugi bywa iáko ziemiá twárdy/ drugi podobny woſkowi w górách. A o tákim mi powiádano/ że ieſt w Cérkáſiech górá/ gdźie ieſt wóſk w niey czarny/ że też z niego czynią świéce/ á to ieſt ten kliy. Też petro oleum, które zbiéráią/ ieſt Bitumen liquidum. nayduią tákże kliy y w ſtudniách/ po wodźie pływáiący. Naylepſzé ieſt Bitumen Iudaicum, to ieſt/ Zydowſkié/ które zbiéráią w Jeźierze onym/ gdźie Pan zátráćił pieć miáſt/ Sodome Gomorre/ zową dźiś to mieyſce/ Morze martwé. Dioſcorides li. 1. ca. 84.

Przyrodzenie.

Paulus, Kliy ieſt gorący/ y wyſuſzáiący w wtórym ſtopniu: ma moc rány ſtuláć/ y goić/ dla tego plaſtry ná rány z niego czynią.

Ránam.

Cap. IX.

BOLVS ARMENVS,

Lapis Armenus, Lutum Armenum, terra Armenica.

Silnych błedów około tego Bolum Armenum náczyniono. Albowiém Aptékárze przedáią glinkę twardą/ iáko kámień/ którą w Niemcéch w górze zbiéráią/ zá Ormieńſki Bolum, która glinká ieſt Bolus Armenus, iáko muchá ptak: záś też przywożą drudzy Bolum Armenum, które ieſt iáko gałki/ á pieczeć ná nim wybito: to też nie ieſt Bolus Armenus, ieſt źiemiá Lemnia/ która w Lemnie wyſpie/ zbiéráią ná iedney górze/ gdźie Vulcanus vpadł/ gdy go Jowiſz z niebá zepchnął/ z któré krwie Poetowie zmyſláią bydź táką źiemię. o tym ſzérzéy czytay Braſeolum in examine Simpliciũ, gdźie ſzéroko wywodźi iáſnie iáko dźień/ że nie przychodźi do Włóch prawdźiwé Bolum Armenum, á ieſli tám nieprzychodźi/ tedy nigdy do nas.

Auicena, Bolus Armenus zátrzymawa krew z noſá/ z ran/ y z inſzych mieyſc/ przykłádáiąc y piiąc.

Krwi.

Bárzo ieſt wielkie lékárſtwo/ przećiw záráženiu morowég powietrza/ bo niedopuſcza záráżenia/ od ſercá iad odpądza/ piiąc ij. Auicena.

Morowé powietrzu.

Przećiw plwániu krwią/ ſuchotam/ zránieniu płuc/ bárzo poma-

Plwániu krwią.

Dycháwicam. Tchnieniu. Ránam.

pomaga piiąc/ dycháwicy y ciężkiemu tchnieniu zránieniu wnetrznośći/ iáko trzew / ránam w máćicy/ y tákim inßym bárzo pomocné / bo léczy rany : ále iákośmy iuż pierwéy wypiſáli / próżno o niéy piſáć / bo go niemáią Aptékárze: które máią / to ieſt glinká z gór Niemieckich.

Cap. X.
CADMIA.

CAdmia ieſt kámień / w którym nayduią miedź / álbo z miedźią/ w górách gdźie miedź kopáią. Plinius li. 34. ca. 10. wypiſuie Cádmią troiáką: iedne / która bywa z kámieniá / z którego miedź odpadzáią: druga Cadmia ieſt łuſká / która ſie czyni z dymu á z płomienia gdźie miedź wyprawiáią / á ták przy czeluśćiách y śćiánách z płomienia czyni ſie iáko kámień / álbo ſkorupy / á to też zową Cadmia: miéwa tá dwoiáką bárwę / iedne ßárą iáko popiół / druga przyczérwieńßą / á tá nalepßa / zwłaſczá ku boleśćiam w oczu: trzecia bywa w ſámych piecách ná dnie / iáko zużelicá / zową placitim, iáko trząſki. Téy Cádmiiéy w Węgrzéch / gdźie miedźi kopáią doſyć.

Przyrodzenié. Ránam.

Dioſcorides lib. 5. ca. 42. Ná moc Cadmia śćiągáiącą: dla tego rány wrzedliwé / głębokié / ſmrodliwé / wyczyśćia / nápełnia / wyraſtá / y zágaia.

Fluxóm. Biegunkam.

Plinius vbi ſupra, Cádmiiéy ſpráwy ſą wyſußáć / goić / vſtánawiáć fluxy / biegunki / plugá-wośći w oczu wyczyśćiáć / fiſtuły w kącikách v oczu wypełniáć y zágaiáć : przeto proch z niéy czynić / wymywáć w różányéy wódzce / á tego pożywáć.

Oczóm. Fiſtulam.

Dźiwie mięſo ſpądza / kroſty wrzedliwé / ſádzele / goi. Dioſco.

Króſtam.

Cap. XI.
CALX, ABESTON, Calx viua.

Wapno.

WApno zna káżdy / y iáko czyną wapno káżdy wie. Wapno / piße Dioſco. lib. 5. cap. 87. ieſt ogniſté / á bárzo gorące / dla tego ogryza / bárzo przepala ſkurlat iáko ogień. Z oliwą ábo z ſádłem rozpuśćiwßy wapno / bárzo mocno zbiéra / y przepuka bolączki / wrzody / guzy / odmiękcza / rozrzuca / goi / y ſkórą poraſta.

Bolączkam. Wrzodóm. Guzóm.

Vſtánawia krwie zbytnié vchodzenié. Auicena.

Krwi.

Plinius lib. 36. ca. 34. Wapno pali / rozbiia / wyciąga : dla tego okrutné / wrzedliwé rány vſtanawia / z octem á z oleykiem różánym przyprawone: rány wrzedliwé goi / y z ſkórą powodźi.

Ránam.

Wapno powiáda / Plinius lib. 33. cap. 5. wodą rozpala ſie / oliwą bywa gáßono.

Cap. XII.
CERVSSA, PSIMMYthion.

Bleywas.

BLeywas ieſt rzecz iádowita

piße Diosco. lib. 6. á nie ieſt kruſzéc / czynią go Alchimiſtowie. Diosco. lib. 5. cap. 57. vczy czynić Bleywás / álbo Cerusse, tákże y Plinius lib. 34. cap. 18. tám ſobie około tego czytay.

Przyrodzenié. Cerussa ma moc záźiębiáiącą / nápełniáiącą / zmiekczáiącą / wyćienczáiącą : dźiwé mieſo ſpądza / y rość mu nie dopuſzcza : Ránam. wrzedliwé rány zágaia / boleśći w nich vśmiérza. Diosco.

Bolączkam. Odwilża bolączki twárdé / źimné wygryza / złé mieſo ſpądza / dobré nárasta / bárzo léczy Rozpádlinam. rozpádliny / y rány / które bywáią w ſtolcu. Auicena.

Wyczyśćia oßpácenia y wyćiéra lice y ſkórę / á to rozpuſzcżáiąc z wódką różáną / á z Kámforą / á tą wyćiérać. Jedno iż pániam / to powiádam / żeć im to gládzenié mączką / ábo Bleywásem bárzo záßkadza : ábowiém Bleywás / piße Diosco. ieſt iad. Stądże potym bywa / że pánié miewáią boleśći w zebiéch / zębów puchnienié / padánié / cuchnienié z vſt / przez czáſu zmárſzczenié licá / iż ſie mączką mázą / táką która ieſt iad. Serapio.

Cap. XIII.

CHALCITIS, LAPIS æris.

CHalcitis ieſt kámień / z którégo wypaláią miedź : Ten kámień téż ku lekárſtwam biorą / á bárzo ieſt pożyteczny ná ſádzele / ná rány. Dioscorides li. 5. ca. 69. Ma moc wyczyśćiáiącą / zágrzéwáiącą / przepaláiącą / wygryzáiącą : dla tego przekázy / y mieſá wy Oczóm. roſłé w kąćikách v oczu wyczyśćią.

Ogniu piekielnému. Przećiw piekielnému ogniu / dobrze máść czynić / y kláśdź : vſtánawia krew zbytnią z noſá / tákże zbytnié pławy pániam / á to rozpuſzcżáiąc z ſokiem Lugowym / á przykłádáiąc. Diosco.

Ránam. Króſtam. Jezykowi. Proch z tego kámieniá / bárzo léczy rány / y króſty ná dźiąſłách / ták ſucho poſypuiąc : tákże ná iezyk / y króſty / które tám bywáią. Dioscorides.

Chalcitis ſpaloné / á z miodem rozpuſzczoné / ná wßyſtki niedoſtátki w oczu / bárzo pomocné / Oczóm. rzezánié ná powiekách ſpądza / krew / y inßé niedoſtátki wyczyśćia / fiſtuły v oká goi / przy Fiſtulóm. kłádáiąc. Diosco.

Czynią téż z Chalcitis á z Cádmiiéy / którą ſmy wyßéy wypiſáli / Psoricum : á to wźiąwßy cześć Chalcitis, dwie Cádmiiéy / á to ſtárwßy / z octem przyprawiáią / potym w gnóy kłádą przez czterdźieśći dni / czáſu Kánikuły á tám ſie zwárzy. To lekárſtwo ieſt nalepßé / á przeſpiecżné ná te wßyſtki rzeczy / ná które Chalcitis, przez wątpienia.

Cap. XIIII.

CHRYSOCOLLA, Auricolla, Aurigluten, Borax Minoralis, capiſtrum auri.

KAmień ten rośćie w górách / gdźie złoto / śrébro / ołów / miedź / kopá-

kopáią. Chrysicolla bywa biala/ żolta / iákoby ƺádáwa/ zielona / przyczérnieyƺa. Ten kámień iest/ ktorym Złotnicy spaiáią kaƺki złotá/ robiąc subtélné rzeczy/ ták że oni przez tego kámieniá ſłuƺnie nie mogą robić.

Przyrodzenie. Ma moc ten kámień/ albo lepiey kruƺec / iáko piƺe Dioſco. li. 5. cap. 57. wyczyściáć wrzedliwé

Ránam. rány/dźiwé mięso spądza/y mnożyć się nie dopuſcza/ściąga rány/ zágrzéwa / y leguchno gryźie zemiąc.

A wƺákoż iest iad / biorąc przez vstá. Dioscorides.

Serapio, Borax kruƺcowi iest gorący á wysuƺáiący áż w czwartym stopniu/ bárzo pomaga gry-

Zebów. źieniu á kruƺeniu zebów/chrobaki w zebiech zábiia / y ból vśmierza.

Plinius li. 33. ca. 5. ƺéroko wypisuie: Chrysocolla rozpuſczona z oliwą á z woſkiem wyczyścia

Ránam. plugáwé/ƺpetne/wrzedliwé rány/ tákże sucho proch posypuiąc/ czyni: dobrze ią dáwáć z miodem w bolączkách w gárdle / wrácánié pobudza.

Cap. XV.

CINIS, TEPHRA.

Popiół.

Popiół/iáko Galenus 8. Simp. piƺe / złożony iest z rozmáitych przeciwnych żywiołów / bo ma w sobie źiemną substáncią/ kliowátą z drzewá / ktora gdy wode nań leią wychodźi z wodą: ma też substáncią gorącą y ostrą.

A wƺákoż nie káżdy popiół ma iednáką moc/ ále ieden mocnieyƺy nád drugi/według drzewá/ z ktorégo bywáią: to ná oko widźimy/że Jesionowy bárzo mocny przeciw Sosnowému. tákże Paulus piƺe.

Popiół bárzo pomaga przeciw ránam wrzedliwym/złośliwym / ogryza mięso dźiwé w nich / dla tego czynią ług Jesionowi. Serapio. Ránam.

Przeciw opuchlinam rozpuściwƺy popiół z wodą/ á macząiąc gebke / álbo chustę / okłádáć żywot opuchły. Dioſco. Opuchlinam.

Dobrze też czynić Clistére z popiołow / przeciw ránam w trzewách / iáko bywáią w biegunkách / y w zástárzáłych fluxách. Popiół posypány ná piiawki/ktoré się przypiiáią / ná tych miaſt odpádną. Ránam. Biegunkam. Fluxom.

Dioſco. lib. 5. cap. 89. Tylko popiół / ktory czynią z rozg winnéy mácice / wypisuie mowiąc / popiół z drzażdża winnégo / ma moc przepaláiącą/y wysuƺáiącą

Popiół z sádłem / álbo z oliwą rozpuſczony / bárzo pomaga zbitym y ſtłuczonym żyłam suchym / neruos zowiemy: tákże przeciw ich ſkurczeniu/álbo zrośćieniu: tym też obyczáiem złámánym kośćiam. Dioſc. Żyłam. Kośćiam złamanym.

Popiół z drzażdża winnégo z winem/ álbo z octem zmięƺány/ w moƺnách mięsá zbytnégo/nárastánié y puchnienié czyniacé / okłádáiąc spądza. Dioscorides.

Tákże popiół ten / vkąƺenié wężowé z octem przyprawiony Wężowé vkąƺenia.

okłá-

Wężowé vkąszeniu. okłádáiąc/ ráne z wężowégo vkąszenia/ álbo psa zápomniałego/ mocno iad wypądzáiąc/ goi y léczy. Diosco.

Ług z tego popiołu z solą á z miodem/ bárzo pomocny przeciw Duszeniu. duszéniu/ ktore przychodzi z iedzenia iádowitych grzybów. Diosc.

Dębowy popiół bárzo potrzebny wrzedliwym ránam/ smrodliwym/ plugáwym fistułam/ Ránam. á to czyniąc ług álbo kálkus/ á ná káżdy dźień wymywáiąc.

Cap. XVI.

CINABARIS.

Cinobr.

Cinobr dźiśieyszych Aptékárzów/ nie iestći Cinobr/ ktory stárzy Lékárze wypisowáli. Abowiém Cinobr v Dioszkoridesá iest kruszéc/ álbo lepiéy kámień/ ktory/ pisze Diosco. lib. 5. cap. 63. niektorzy mienili bydź Minium: ále nie iest Minium: bo Minium powiáda/ z Hiszpániiéy wożą/ ktore czynią z kámienia iednégo palac w piecách: á Cinobr powiada z Libiiéy przywożą/ bárzo śliczny/ czérwonéy bárwy/ ktorym Málárze krew máluią/ áni iest rzecz podobnieysza/ ktoraby lepiéy krew znákowáłá/ iáko Cinobr: dla tegó niektorzy mniemieli/ żeby Cinbor był krew Smokowa/ iáko też Plinius pisze/ żeby Cinobr był krew Smokowa. Ale Cinobr dźiśieyszych Aptékárzów y Bárwiérzów iestći rzecz ktorą palą przez ogiéń ze śrébrá żywégo á z śiarki: ktorym Cinobrem wymyślono sie kádźić/ przeciw Fráncowátym boleściam á krostam/ á iest ćieżkié lekárstwo/ á wszákże dobré y pewné/ po ktorym tákże plwáć/ y w ćieple śiedźieć/ iáko y w mázániu/ téż ie kłádźdź w máśći/ y plastry léczac sádzele y krosty Fráncowáté. Tego kadzenia Cinobrem tym/ z Trteci pożywáią/ gdy iuż insze rzeczy iáko mázánié/ drzewá pićié/ párzenié/ pocenié/ niepomagáią: ale y ten/ ktory ma léczyć Cinobrem kádząc/ ma powiedźieć iż to lékárstwo iest dobré/ iedno iż wádźi członkóm naypierwszym człowieczym/ to iest/ że iest strásliwé/ bo obráża serce/ czyni dycháwice/ kászel/ opuchliny/ suchoty/ zniszczenié ćiáłá/ á ták nie może bydź czyniono ieno ludźióm mocnym/ ktorzy nie máią záwady w pierśiách/ ktorzy nie są spráwni z przyrodzenia ná suchotną febre/ álbo ktorzy są gorący z przyrodzenia.

Iákoby tym Cinobrem kádzono tego niechce wypisowáć/ bo ia tu tákich rzeczy niewypisuie/ á zwłaszcza by kto czytáiąc/ nie rzućił sie ná to/ áby sie nie zábił.

Cinobr Dioszkoridesów lib. 5. ca. 63. ma téż moc/ iáko y hematides, ktory dźiś máią przy dworzech v wielkich pánów czérwony/ ktory krew vstáwia/ y zbité stłuczoné léczy: tákże Cinobrowé lékárstwo iest bárzo dobré ná niedostátki oczu/ śćiąga/ krew vstáwia/ opalenié/ y krosty/ z woskiem zmieszány/ léczy.

Cap.

Cap. XVII.

CORALLIVM, Lithodendro, lapidea arbor.

Koral.

ZNáią y dźieći korale/ktore noszą ná szyiách/á dobrze. Gdźie wiedz káżdy/ że insze iest Corallina, o ktorey smy w pierwszych kśięgách pisáli/á insze Corallium: bo pierwsza rzecz iest mech morski: wtora drzewo kámienne morskie.

Dioscorides lib. 5. ca. 93. Koral iest drzewo morskie/ y poki w morzu rośćie iest miekki iáko drzewo/ á gdy bedźie ná wiátr z wody podnieśion/ tedy ztwárdnieie/ iákoby żelázo: záś gdy w ogniu iest/ tedy miekki/ á gdy ná źiemi tedy ztwárdnieie.

Jest Koral rozmáitey bárwy/ czerwony/ z czerwoná czarny/ biały/ przyżieleńszym/ á tráfiáią sie te wszitkie bárwy przy iednym Koralu/ktory bywa z swemi gáłązkámi: czerwony bywa/ gdy bárzo dostoi: przyczerwieńszym/ gdy dostawa: biały gdy niedostoi: poki ieszcze młody źielony: czarne niepráwe Korale.

Przyrodzenie. Koral ma moc śćiągáiącą/ y ćierpniącą/leguchno chłodzącą: dla tego dźiwe mieso niedopuśći rość: posypuiąc ná oczy bliżny wyćiera: rány wrzedliwe/ glebokie nápełnia/y zágaia: przećiw plwániu krwią/ osobliwe lekárstwo. Diosco. Ránam. Plwániu krwią.

Przećiw rzezániu vryny/ tákże gdy ią kto niemoże puszcząć/ pomaga. Dioscorides. Vrynie.

Opuchłą śledźione vmnieysza piiąc Koral tłuczony/ z wodą. Dioscorides. Sledźionie.

Koral noszony wszystki nágrawánia we śnie oddala/ przećiw Dyabelskiemu nágrawániu śilną pomoc czyni: przećiw gromóm y piorónowi/ ná walkách zwyćiestwo czyni/ pomaga ku vproszeniu káżdey rzeczy v pánów/ trzymáiącij. Serapio. Gromóm.

A Galenus 9. Simpl. pisze/ czegom ia doświadczył/ záwieśić ij ná szyi temu/ktory ma boleść w żołądku/ták/żeby Koral nád fortką żołądkową wiśiał/ á bedźie vzdrowion od oney boleśći: á gdy go odeymiesz/ wroći sie bol.

Auicena tákże powieda/ bárzo pomaga przećiw padáiącey niemocy/ á nawiecey dźiećióm nosząc. Padáiącey niemocy.

Pośila serce/ y drżenie serdeczne oddala: Koralowy proch piiąc/ chrobaki dźiećióm w żywoćie zábiia/y wypądza. Auice. Sercu. Chrobakóm.

Cap. XVIII.

FERRVM, SIDEROS, & ferrea metalla.

Żelázo.

ŻElázo/pisze Plinius lib. 34. ca. 14. ku ludzkiey potrzebie bárzo pożyteczne. Tym oracz rolą orze/ tym włoczy gdy záśieie/tym szcze pi sczepy / y máćice obrzyna: tym domy buduiemy/ kámienie wykowamy/y ćieszemy: przez tego żaden Rzemieślnik swe Rzemiesło nie wypráwi: tym walki y pokoie spráwuią.

Czárom.

Ma żelázo procz potrzeby w robotách swé lékárstwá: ábowiém trzy rázy dźiećiątko okryśliwszy mieczem w koło/ pomaga przećiw czárom/ y iádowitym trucinam.

Tákże gwoźdźie/ któréby były wyięté z grobu od vmárłégo/ wbiwszy nád drzwiámi/ pomagáią przećiw stráchom nocnym/ które rády bywáią w domách. Plinius.

Boleśćiam

Przećiw boleśćiam w boku/ álbo pleuram/ mieczem którymby człowiek był zábit/ leguchno/ ále ták z:by niemocny czuł/ dotykáiąc/ boléść vśmierza. Plinius.

Czérwoný niemocam. Biegunkam.

Żelázem ogniśtym dobrze rozgrzéwáć wodę/ która ná wiele niemocy potrzebna/ á zwłaszczá przećiw czérwoney niemocy/ y inszym biegunkam. Pli. idē Dios.

Śledźionie. Gryźieniu. Żołądkowi.

Paulus 7. Żelázo w wodźie ogniśté wiele kroć gászoné/ swoię osobliwą á wielką moc w wodę wpaia/ á nawiecéy wysuszáiącą: dla tego tę wodę piiąc pomaga boleśćiam śledźiony: á ieśliby w winie żelázo ogniśté gászono/ tedy gryźienié w trzewách około pępká/ y wszędy indźie/ piiąc vśmiérza/ żołądek rozwieźiony śćiąga. Dioscorides idem.

Ferri rubigo.

Bywa ná żeleźie rdzá/ która bárzo pomocna ku ludzkiému zdrowiu: Ma moc/ pisze Diosco. lib. 5. ca. 48. śćiągáiącą/ á dla tego pániam przykłádáiąc ią zbytnié przyrodzoné rzeczy vstáwia: z octem rozpuszczáiąc á mażąc ná piekielny ogień wypądza ij/ tákże spądza krosty białé ná licu.

Piekielné ogniu. Krostam.

Zánokćicam. Ránam. Krostam.

Zánokćice/ y sadzele/ á bolączki przy páznokćiách/ mocno léczy: guzom/ y ránam/ á krostam/ które bywáią w stolcu/ pomocna z octem. Diosco.

Dźiąsłam. Podágrze. Łysinam.

Dźiąsłá gniiącé vtwiérdza: podágre mażąc léczy: łysiny z párchowáćin wypełnia. Diosco.

Sádzelom.

Gdy chcemy rdzą pomázywáć sadzele/ álbo krósty/ tedy rozpuśćić z woskiem á oleykiem Myrtowym/ á ná piekielny ogień z octem. Plinius.

Pániam ku zástánowieniu zbytnégo ćieczenia/ ná wełne przykłádáć.

Scoria ferri. Iádom.

Żelázna żużelicá nie wzgárdzona w lékárstwách/ pisze Dioscori. ábowiém ktemu wszytkiému pomocna/ ku czemu y rdzá/ ácz nie ták mocno: á wszákże osobliwie pomaga przećiw pićiu/ álbo záwźiećiu iádu aconiti.

Squamma ferri. Krwi. Śledźionié.

Tákże y łuski z żelázá máią swoię moc/ pisze Plinius lib. 34. ca. 15. Abowiém krwie zbytnié ćieczenie vstawiáią/ á zwłaszczá z ran: tákże y przyrodzoné pániam rzeczy w plastrze/ y ná śledźiony nie dostátki dobrze przykłádáć/ hęmoroidi, to iest krew z żyłek w stolcu vstáwiáią.

Fistułom. Ránam. Modzelom.

Osobliwą ma moc ná fistuły/ y wyczyśćienié ran wrzedliwych/ y ná káżdé modzelow wygryźienié/ ná kośćiách mięsá wyrośćieniu/ á to czyniąc plastr táki: wźiąc kréty Cymoliyskiéy dwá pieniądzá/ sześć drágm miedźi/ tyleż łuski żelázny/ á w oliwie zetrzéć mocno/ y tym mázáć.

Cap.

Cap. XIX.
FVLIGO LIGNIS, Asbolen, Melan.

Sádze.

SAdze zna káżdy/y z czego bywáią/według rozmáitych rzeczy z których bywáią/ są też lepßé y mocniey wysußáiącé: dla tego bárzo ich potrzebuiemy w plastry ku goieniu sadzelów wrzedliwych/ y króst.

Przyrodzenie. Paulus 7. Sádze/ zwłaſczá kádzidłowé/ Mirrowe/ z Terpentiny/z Tyraku/z ſmoły/są ſuchégo przyrodzenia ziemnégo á ſubtélnégo: bárzo potrzebné w lékárſtwá ku oczóm/ y chedożeniu brwi: ſádzá z Kádzidłá nád wßyſtki inßé przewisßa: dla swéj miernośći:záśie z Soſniey/ z Jodły oſtra: dla tego Soſnowé ſádze glipkośćiam y łzam gryzieniu w káćiéch v oczu pomagáią. Paulus. Oczóm.

Dioſco. lib. 5. ca. 102. Sádzá ma śiłe wygryzáiącą y śćiągáiącą : dla tego przepukliny y inßé ſádzele rozpuśćiwßy z oleykiem rożánym/ goi. Przepuklinam.

Dioſcorides cap. 103. Soſnowa ſádzá bárzo pomaga ná opálenié y opárzenié/ to rozpuśćiwßy z wodą przykłádáć/ á ták trzymáć áż ſie zgoi. Opaleniu.

Cap. XX.
GYPSVM.

JEſt kámień podobny ſálétrze biały/ lśnący/ który też bárzo użyteczny w lékárſtwách z wiérzchu/ bo przez vſtá/ Galenus piße/ niegodźi ſie go bráć/ ábowiem ma w ſobie iad. Ma Gypſum moc/ piße Serapio, wyſußáiącą/ ſpaiáiącą/ goiącą: dla tego bárzo pomaga przećiw zbytniemu krwi ćieczeniu/rozśćiéráiąc z białkiem/ á przykłádáiąc ná rány: á ieſcze lepiey wźiąc mąki wé młynie ná śćiánách/ która ſie ſámá rozlata/á Gypſum y z białkiem zmießáć/ á przykłádáć ná śierśći záiecéy : tákże zbytniey krwi z noſá. Serapio. Przyrodzenié. Krwi.

Dioſcorides lib. 5. ca. 88. Gypſum ma śćiągáiącą śiłe: dla tego goi ſpaiáiąc/ káżdé krwie vchodzenié vſtánawia/ poty zbytnié vśmierza. A wßákoż przez vſtá biorąc dußąc zábiia.

Cap. XXI.
ARENA, AMMOS.

Piaſek z brzégów.

PJaſek/ który przy brzégách v rzek bywa/ piße Paulus, ma moc mocno wyſußáć: á dla tego/gdy Lećie bywa od słońcá zápalony/ człowieká opuchłégo dobrze w nim zágrzebiáć/ bo wyſußa opuchline: tákże gdy piaſek przyſmáżyß ná ogniu/ ná morzenié w żywoćie/ miáſto proſá y ſoli przykłádáć.

Dioſco. lib. 5. cap. 100. Piaſek z brzégów wodnych ma moc wyſußáiącą: dla tego dobrze zágrzebáć opuchłé w nim/ áż do głowy/ gdy rozpali ſie od słońcá. Przyrodzenié.

Cap. XXII.
LEMNIA TERRA,
Terra sigillata.

TE ziemie / álbo glinke/ dziś zá Bolum Armenű prawdziwe dáią Aptekárze/ bo iákosmy nápisáli nie máią práwego Bolum Armenum. A to téż kożdy wiédz krótko/że inácżéy Galenus de terra Lemnia, álbo glince téy pisze/ inácżéy Dioscorides: ábowiém Dioscorides pisze/że krew kozłową do niéy mieszáią. Galenus záś/że iedno ták czérwono kopáią/ á potym gałeczki czyniąc pieczetuią: dziś Turcy trzymáią/ á Tureckié cechy ná nié kłada/ Básza który tám mieszka/ ma z tego plát.

Jádóm. Tá glinká pieczetowána/bárzo iest pomocna przeciw iádóm/ á zwlasczá iadowitemu powietrzu/piiąc z winem. Dioscorides.

Gdyby kto przed wźięciem iákiégo iádu/wźiął téy glinki/ tedy wnet iad wyrzuci wrácániem. Dioscorides.

Wężowe᷎ vkaszeniu. Przeciw wężowému śmiertelnému vkaszeniu/ pomocna piiąc. Dioscorides.

Gryzieniu. Gryzieniu w żywocie bárzo pomaga piiąc. Diosco.

Przyrodzenié. Paulus 7. Glinká z Lemnu wyspy ma moc wysuszáiąca/ y zátwiérdzáiąca mierno/ iadowi tym trunkóm pomocna: téż złośliwé/wrzedliwé rány léczy/roz puściwszy z winem/ álbo z octem/ krwie zbytnié vchodzenié vstáwia/ tákże gryzienié w żywocie.

Cap. XXIII.
De MVMIA.
po polsku téż Mumia.

ROzmáité są powieści o Mumiiéy/ á pospolita powieść iest/ áby to było człowiecze ciáło Murzyńskié spaloné od piasku v Babyloniiéy w Amnos: drudzy mówią że iest rudá/ którą z skał ciecze do grobów vmárłych/ á ták sie oblepi około ciálá vmárłégo/ którą potym ták bioą z ciálem vschłym. Ale opusczáiąc té powieści/ták rozumiéy/że Mumia iest iedná máść/którą czynią z Bálsámu/ z Aloes/ y z Miry/ á száfránu: á tą máścią potym máżą ciálá ludzkié vmárlé/ áby długo trwały bez smrodów w grobiéch: y o téy sie máści rozumie w Ewángeliiéy/ gdy Nikodem przyniósł Aloës sto libr: nie iżby tám tylko było Aloës, bo téż był Bálsám y Mirá/ ále iż sámo Aloës przewiszsza/ mówiąc/ à maiori dignior denominatio, mieniono Aloës á nie insze. Tá tedy máść/gdy z nią pomázowano ciálá vmárłych/ wysuszáiąc ciáło ono/ áby nie gniło/ wyciąga k sobie tłustość á wilkość z ciálá/ á ták potym zmiészawszy sie zeschnie spólem przy ciele/ że bedzie iáko skorupá czarna/á one skorupe potym z ciálá zbiéráiąc/ czynią Mumią: záśie vbodzy ludzie w onych stronách/którzy nie mogą mieć máści Aloesowéy/ biorą kliy przyrodzony z morzá vmárłégo Sodomskiégo/ który zową Aspaltum, á te smołe mieszáią

száią / y zową pix Aspalti, á tym pomázuią ciáłá: ktory kliy z smołą ma też moc tákże záchowáć długo ciáło bez skázy: ten też kliy mieszáiąc sie z tłustością á wilgotnością człowieczą / spieka sie iáko skorupá / á one skorupe też tłuką ná Mumią / ták / że dwoiáka iest Mumia / iedná z Aloesowey máści / druga z Aspaltum: ále naylepsza z Aloesowey máści: áczkolwiek y kliowa nie zła: v nas pospolicie tłuką y kości człowiecze y ciáło / ále to nie dobrze / bo tylko ma bydź bráná skorupá.

Serapio pisze / że Mumia iest bárzo pomocna przeciw boleściam w głowie / ktore są z flegmy / tákże boleściam w połowicy głowy: tákże párálizowi: przeciw zákrzywieniu vst / padáiącey niemocy / záwrácániu w głowie / latániu przed oczymá much: á to rozpuściwszy ile grochowe ziárno Mumiiey / z wodką Máieranową / y sárkáć w nos ciepło.

Głowie. Boleściam. Párálizowi. Záwrácániu.

Tákże przeciw boleściam w vszu / rozpuściwszy z oleykiem Bzowym pomocna wpuszczáiąc. Serapio.

Vszom.

Boleściam w gárdle / kászlom / kordyáce / puszeniu w żywocie / dáiąc z wodkámi przywłaszczonemi / niemocy bárzo pomocna. Serapio.

Gárdłu. Kászlom. Puszeniu.

Ná zbicie wnątrz / y zwierzchu / osobliwe lekárstwo: tákże złamánie ktorego członku / dáiąc pić y mážąc mieysce: osobliwe lekárstwo ná vstáwienie krwie / ták w czerwoney biegunce / álbo plynieniu z ktoregokolwiek mieyscá piiąc y przykłádáiąc / mocno pomaga. Rasis.

Krwi. Biegunkam.

Pomaga bolączkam / ktore sie czynią z flegmy / z łamániu ktorego członká y zbiciu / vpádnieniu z wysoká / pomocna.

Bolączkam.

Tákże przeciw padáiącey niemocy / záwrácániu głowy / czásu morowego powietrzá dobrze ią bráć.

Padáiącey niemocy.

Cap. XXV.

NITRVM, LITRON.

Sálétrá.

Sálétrá / pisze Plinius, máłą ma rożność od soli / dla tego niektorzy zową sal nitri. Iest rzecz pewna / że sálétrá / ktorą wypisuią stárzy Lekárze / iest insza od tey / ktorą dźiś czynią Sáletrnicy / bo Plinius lib. 31. cap. 10. pisze / że sáletre kopáią w ziemi / á násze wárzą z ziemie: dla tego Diosc. chwali sáletre / ktora lekká á przez ciężkości iest: á násza ciężka: przydawa też / ktora ma rożey białey bárwe / á wnątrz dziurki / iáko we dźbłach.

Ma moc práwa sálétrá z głeboká ná wierzch ná skore wyciągáć: dla tego dobrze z nim náciéráć / gdźie chcemy wyciągáć ná skore. Diosco.

Przyrodzenie.

Zágrzewa sálétrá / wyciencza / kąsa / wysusza / ogryza / y rány czyni. Plinius cap. 10.

Poty zbytnie vstánawia / służona z Fiołkowym korzeniem / á z oliwą. Plinius.

Potom.

Bliznam. Wyciera też blizny ná oczu / y ná iágodách grubośći / á to wárząc z rozynkámi aż máść będźie/ y tym pokłádáć. Plinius.

Páznokciam. Páznokćie tákże chropáwe w winie rozynkowym wárząc ſáletre w ſkorce iábłká Gránátowego/ściera. Plinius.

Oczóm. Oczy mocno oświeca/rozpuśćiwszy z miodem/á pomázuiąc. Plinius.

Zebóm. Boleśći w zebiech / vwárzywszy w winie z pieprzem / á płócząc pomaga. Plinius.

Paląc ſáletre ná ſkorupie / dobrze z nią zeby bielić. Plinius.

Vszóm. Przećiw ropam w vchu/z winem rozpuśćiwszy w vcho pusczáć. Plinius.

Szumieniu Vkąszeniu zápomniáłego pſá. Tákże przećiw szumieniu w vchu puſczáiąc w vcho: przećiw zápomniáłeg pſá vkąszeniu/z żywicą przykłádáiąc pomaga. Plinius.

Opuchlinie Opuchłym ludźióm z Figámi ſłukwszy / dáwáć / bráć/ á plaſtr czyniąc okłádáć żywot opuchły. Plinius.

Morzeniu. Przećiw morzeniu w żywoćie / wárząc z Rutą dráchme iedne/dáwáć pić. Plinius.

Opuchnieniu moszen. Opuchnienie moszen/ſłukwszy z rozynkámi / okłádáiąc ſpądza. Plinius.

Kroſtam. Ránam. Kroſty / álbo rány z kroſt / z miodem zmieszawszy/á pomázuiąc goi. Plinius.

Iezykowi. Záráżonemu iezyku páráliżem/ zmieszawszy z chlebem / przykłádáć ná iezyk. Plinius.

Zbieráią też z ſáletry piáne / ktorą zową ſal Nitri, ábo aphron Nitri, to ieſt ſáletrowa piána. Dioſcorides.

Piána ſáletrowa ma niemal też moc/iáko ſáletrá: á ták też ma moc / iż gryźienie w żywoćie vśmierza/wárząc z Rutą/á piiąc. Dioſcorides. Gryźieniu.

Też ſáletra ták wárzona/ dobrze przećiw febram przez dźień przychodzącym/pomázywáć pulſi y paćierze: Dioſcorides. Febram.

Czyniąc plaſtr z tey piány z woſkiem / dobrze ij kłáźdź tym / ktorzy pokarmu nieczuią w żołądku.

Wody/ktore máią w sobie ſáletre z przyrodzenia/ iákie bywáią w ćieplicách / ſą bárzo pomocne przećiw opuchlinám/piiąc ie.

Cap. XXVI.

PLVMBVM, MOLYBDOS.

Olów.

OŁów/pisze Plinius lib. 35. cap. vlti. ma też ſwe w lekárſtwách obdárzenie. Abowiem blizny śćiera / bláchy z olowu ná biodrách y ná nerkách przykłádáne/ vśmierza nieczyſtą chćiwość / tákże we śnie nágrawánie oddala.

Paulus 7. Olów z przyrodzenia źimny ieſt / á ktemu wilgotny: dla tego trąc olów z oliwą niedoſtáłych oliwek/ álbo też z iákim ſokiem inszym chłodnym / goi rány y ſádzele ná mosznach/y członkách meżczyńſkich/y niewieśćich. Przyrodzenie.

Czynią z olowu/pisze Dioſco. lib. 5. ca. 50. omywánie olowu / zową

zową lotura plumbi, á po Greccku molybdon, peplymenon, iáko wypiſuie ßéroko Dioſco. Tá lotura plumbi ma moc ochladzáiącą/ śćiągáiącą/ wypelniáiącą/ miekczącą / glebokié rány wypelnia / krew zbytnią záſtáwia / pomaga ná ſadzele w ſtolcu/ gru czoły/ y rány.

Ránam. Krwi. Téż palą ołów/ zową coctum aut crematum plumbum, to wypiſuie ßéroko Dioſco. lib. 5. ca. 51. ma té práwie mocy iáko y ołów/ ktory płokániem przyprawiáią.

Téż zbiéráią z ołowu zużelice/ zową ſcoria plumbi, álbo recrementum plumbi: ma zużelicá ołowiána moc śćiągáiącą / niémal też iáko y ſam ołów / iedno oſtrzeyßą.

Cap. XXVII.

POMPHILIX, TVCIA Spodium.

PAndectarius y inßy mienili/ áby popiół/ ktory czynią z Trćinnégo korzenia był Spodium, álbo Pomphilix, áno nié: bo táki z trćiny popiół/ zową Antiſpodium: záśie Pomphilix, ma rozność od Spodium : áczkolwiek z iednéy bywa máteriiéy/ to ieſt z palenia miedzi/ á z dymu: ábowiém gdy dym z piecow palą / ktory idźie iáko ſadze ſubtelné/ podobné mące/ to zową Pomphilix, á drudzy Tucia : záśie Spodium ieſt pérzyná/ ábo popiół/ mięßa dymowa / ktora potym w piecu v czeluśći ſpiecze ſie/ á bedźie twárda. Ale iż dźiś poſpolićie doſyć mamy tuciiéy z Wegiér/ gdźie miedź kopáią y wypráwiáią/ tákże z Olkuſzá/ y z Tarnowſkich gor/ gdźie odpądzáią śrebro od ołowu : bo bywa Tucia tám / gdźie śrebro iákié/ ołow/ y miedź palą : Otoż máło dbamy o Spodium, ták práwie iáko o pſeudoſpodium, ktoré Auicena vczy czynić z rozmáitych rzeczy : ábowiém mamy doſyć Pomphilix, ktora ieſt lepßa niźli Spodium ; dla tego temi czáſy Bárwiérze y Doktorowie nie pißą ℞. Spodij, iedno wßyſtko ℞. Tucij.

Dioſco. lib. 5. cap. 43. Pomphilix álbo Tucia, ma śiłe śćiągáiącą / wypelniáiącą / wyczyśćiáiącą/ y wyſußáiącą. Przyrodzenie.

Paulus 7. Pomphilix, to ieſt Tucia, wyſußa przez gryźienia: dla tegż wrzedliwym/ złośliwym ránam/ bárzo pomocna/ przeto iéy bárzo Bárwiérze potrzebuią: ná oczy ieſt známienité lékárſtwo: y dla tego czynią z niéy wodki / máśći / z niewieśćim mlékiem / ábo rożáną wodką rozpuſczáiąc.

Tucia ieſt chłodząca w piérwßym ſtopniu/ á wyſußáiąca w wtorym: nalepßa ieſt płokána á wymywána/ dla tego ią w wodzce rożánéy płoczą kilká rázow/ álbo w mléku niewieśćim mocżą/ iż oſtrość od niéy odchodźi. Auicena.

Piegi wyćiéra pomázuiąc/ rány y bolączki ſadzeliſté goi: pomaga przećiw boleśćiam w oczu/ nie dopuſcza złośliwych máteriiéy z żył podź do oczu. Auice. Piegam. Bolączkam.

Wrzedliwym ránam. Sadzelóm. Przećiw wrzedliwym ránam/ ktore bywáią w stolcu/zową ragadias, y inszym figóm: tákże sadzelóm ná mosznkach/ ná niewieśćim y męskim członku/ bárzo pomaga / z miodem y inszemi rzeczámi przykładáiąc. Auicena.

Cap. XXVIII.

PVMEX, CISSERIS.

KAmień z piány morzkiey / ktorym śćieráią pismo ná pargáminie/nalepszy ktory gęstémi dziurkámi napełniony / piasczysty/ktory łacwie bywa zetrzon/á stárty bieluchny/wszákże lepszy palony.

Dioscorides lib. 5. ca. 79. vczy palić / komu trzebá tám czytay.

Przyrodzenié. Dziąsłam. Oczóm. Ránam. Zebóm. Ma moc Pumex śćiągáiąca/wyćieráiąca: dla tego dziąsłá wyczyśćia / obłoki/ y wszystki zástony w oczu oćiera.

Wrzedliwé rány nápełnia / y zágáia : dziwé mieso spądza : proch z Pumexu zeby czarne wyczyśćia/wyćieráiąc wybiela. Di.

Cap. XXIX.

SAL, HALAS.

Sól.

SOli są rozmáité / inákszą iest morzka/ktora przy morzu rośćie/ szára iáko krupy: tá przewárzona bywa miálka/ bieluchna:inákszą ktorą z wody wárzą: inákszą ktorą kopáią z skał / iáko kámień. A táka iest nalepsza/pisze Diosco. Tá záśie dwoiáka/ iedná prosta/ á druga Krystálowa / á tá iest/ ktorą zową sal gemma, á téy tez naywiecéy w lekárstwách potrzebuiem. Są też drugié soli / iáko sól Ammoniyska / ktorą źle Pandectarius Armoniacum zowie / o téyesmy wyszszéy pisáli. Jest sól Indiyska/zową sal Indicum. Tez zową sal Nitrũ, to iest sáletrá / o ktoréyesmy pisáli wyszszéj. Jest iesczę sal Naphticus/ktorą też zową sal Sodomum, bo ią w morzu/álbo lepiéy w Jeziercze vmárłym zbieráią. Jest sal Acali, o ktoréyesmy też pisáli w pierwszych kśięgách przy zielu Acali.

Sól/ pisze Diosco. li. 5. ca. 80. ma rozmáité mocy/á wszákże wszystki śćiągáią/ wyćieráią/ wyczyśćiáią/odrzucáią/ wyćieńczáią / máią rózność / iż iedná mocniéy niż druga spráwuie. Przyrodzenié.

Dla tego wrzedliwé rány/ćiáło ogryzáiącé y psuiącé/powśćiągáią: dobrze sól przydáwáć do lekarstw/ktorémi chcemy skóre wyczyśćiáć/y wyćieráć. Diosco. Ranam.

Powśćiągáią y śćieráią mieśá dziwé / y insze zbytki ná oczu wyrastáiącé : łuski ná oczu zéymuią/dziwé mieso ná káżdym inszym mieyscu zgryzáią y zéymuią / w klistéry sól dobrze kłáść. Przećiw sprácowániu / z oliwą zmiészawszy dobrze mázáć. Dios. Oczóm.

Przećiw opuchlinam / tákze sól z oliwą rozpuśćiwszy / mieysce opuchłé mázáć. Sól w worku vsmáżona ná pánwy / á przykłádáiąc ná bolenié y morzenié w żywoćie/bárzo pomaga. Diosco. Opuchlinam. Morzeniu.

Przećiw świerzbóm/ y káżdému szpáceniu skóry / z oliwą á z octem rozpuśćiwszy mázáć przy ogniu: Swierzbóm.

Párchóm. ogniu: tákże ná káżdé párchy / padánié skóry / trędowáciny: przeciw bolączkam w gárdle / sól z miodem rozpuściwszy / á octu przydawszy mieszáć. Diosco.

Gárdlu.

Ránam. Przeciw ránam w gárdle około iezyczká / tákże z miodem sól przypráwiwszy mázáć: tákże rány y krosty ná vstách: tákże ná gniiącé dziąsłá. Diosco.

Dziąsłam.

Niedźwiadkowému / Wężowé v/ vkąszeniu. Przeciw niedźwiądkowému vkąszeniu / z śiemieniem lniánym: tákże przeciw wężowému / z Lebiotką / z miodem / á z Izopem stłukwszy przykłádáć. Diosco.

Vkąszeniu śierśieniów / ós. Przeciw vkąszeniu śierśieniów y ós / dobrze z łoiem Bykowym rozpuściwszy / bárzo pomaga sól.

Tákże sól z rózynkámi stłuczona / álbo z sádlem wieprzowym / álbo z miodem / dobrze przykłádáć ná opuchłé moszná. Diosco.

Mosznóm.

Tymże obyczáiem nátłukwszy z Lebiotką / á z kwáśnym ćiástem / krosty twárdé spądza: tákże káżdému iádowitému vkąszeniu sól bárzo pomaga. Diosco.

Krostam. Iádowité v vkąszeniu.

Sinośćiam. Sinośći pod oczymá y czarnośći sól spądza / z miodem zmieszawszy mázáć. Diosco.

Członkóm. Wybitym członkóm z stáwów / z mąką á z miodem przykłádáć dobrze.

Podágrze. Przeciw podágram bárzo osobliwé lekárstwo / z miodem mázáć. Diosco.

Vszóm. Z octem sól zmieszawszy á w vcho pusczáiąc / boleść w nim vśmierza: piekielny ogień / z octem zmieszawszy oddala / máząc.

Ogniu piekielnému.

Też biorą kwiát solny / tákże piáne solną / łák z soli / ale tego rzadko pożywamy / á też iż sie tego nie dzierżą / przeto opuszczam.

Cap. XXX.

Sandaraca.

Aptékárze téż zową Sandaracam.

Gdźie masz wiedźieć / że Sandaraca v dźiśieyszych Aptékárzów / nie iest práwa / áni tá / która wypisuie Dioscorides, Galenus, y Paulus. Abowiém oni máią Sandaracam, ktorą od rożéy zową vermicem, álbo téż miewáią / która bywa przez wypalenié Bleywásu gorącożółta. A ono práwa Sándáráká / iáką wypisuią Dioscorides y Galenus / iestći kruszec / który pospołu z Auripigmentum kopáią w górách / gdźie złoto y mośiądz kopáią: á Sandaraca nic inszégo nie iest / ieno Auripigmentũ dostátecznie doszłé: y dla tego iest żółto czérwoné: á Auripigmentum iest práwie żółté / tákże Sandaracam naydujem miedzy Auripigmentum: á Sandaraca práwa ma mieć bárwe iáko Cinobr. Ná śiły y spráwy Sandaraca podobné Auripigmentowi / pisze Dioscorides lib. 5. ca. 76. dla tego rozpuściwszy Sandaracą z żywicą przykłádáiąc ná łyśiny / które zostáią po párchách wypełnia włosy. Łysinam.

Tákże chropáwé / szpetné / páznokćie / z smołą rozpuściwszy / á pokłádáiąc ogryza / y pięknémi nárastá. Diosco. Páznokćiam.

Z oliwą rozpuściwszy pomázywáć wszy / gubi ie. Diosco. Wszam.

Sadzelóm w nośie / y káżdym kró-

Krostam. krostam po ćiele/bárzo pomaga/ rozpuśćiwszy z różánym oleykiem: tákże ná wrzody/ y rozpádliny w śiedzeniu / condilomata zową. Diosco.

Wrzodóm.

Plwániu krwią. Pomaga téż przećiw krwią y ropą plwániu/z miodem rózynkowym: tákże przećiw stáremu

Kászlowi. kászlowi z żywicą kádźić/ á przez piszczel dym w vstá bráć. Diosco.

Z miodem rozpuśćiwszy Sándaráke/á ták biorąc/głos odmiemiáły y ochrápiáły nápráwia. Di.

Dycháwicam. Przećiw dycháwicy/ z żywicą rozpuśćiwszy / á czyniąc iáko piłulki/bráć ná noc.

Cap. XXXI.

SARCOCOLLA.

NIektórzy zową krusszcem Sarcocollę, dla tegośmy iéy miedzy drzewy nie wypisáli/niektórzy ży wice z Jálowcu. Ale sie w tym bárzo mylą: bo Sarcocolla iest żywicá z iednégo drzewá / ktore rośćie w Persiiéy/iáko pisze Dioscorides lib. 3. cap. 90. podobna Mánnie/ ábo prochu Kádźidłowému/ zową polen Thuris: áczkolwiek téż y ziárnká bywáią miedzy prochem: ma bárwe przyżółtszym/ á smák gorzki: zową ią po Gréku Sarcocolla, iákoby rzékł spaiánie/ álbo stulánie ran w ćiele / iż rány y sadzele ná ćiele goi/y stula / á iest w tym rzecz nasszláchetnieysza.

Przyrodzenié. Ma przyrodzenié goić rány / sadzele wrzedliwé. Diosco.

Rymie. Fluxóm. Przećiw rymie/á fluxóm z głowy do oczu / dobrze przykłádáć ná plastrze. Dobrze do plastrów przydáwáć / ktoremi goić chcemy.

Cap. XXXII.

STIBIVM, STIMI, Antimonium, Tarbason.

Szpiszglas.

KRusszec to iest/ktory zbiéráią w górách srebrnych / podobny piánie: á gdy ij palą/tedy śiárką cuchnie: ma w tym różność od ołowiu / iż ołów rozpuszczony płynié / á Antimonium nie może być rozpuszczoné.

Przyrodzenié. Ma Antomonium, pisze Dioscorides lib. 5. cap. 53. moc wypełniáiącą / śćiągáiącą / ochłádzáiącą/ dźiwé mięso spądzáiącą/rány wrzedliwé goiącą: plugáwośći/y zasłóny w oczu wyczyśćiá.

Ránam.

Krwi. Zbytnié krwie z głowy nosem ćieczenié vstáwia. Diosco.

Pospolićie ma też práwie moc/ ktorą y ołów palony.

Opaleniu. Przećiw opaleniu / y opárzeniu / sádłem świeżym pomázuiąc bárzo goi. Dioscorides.

Trzebá téż Antimonium pálić/y płókáć / iáko Cádmią/ czego vczy Dioscorides.

Cap. XXXIII.

SVLPHVR, THION.

Siárká.

SIárke znáią pospolićie ludźie/ ábowiem bárzo potrzebna iest śiárká. Dwoiáką pisze Dioscor.

lib.

lib. 5. cap. 78. y Galenus, która w lékárſtwá biorą/ to ieſt/ iedná/ która ieſt prawy kruſzec: która nie byłá w ogniu/ zową Sulphur viuum, to ieſt/ żywa śiárká. A to dla tego/ iż ták w ſwéy ieſt náturze/ iáko ſie w ziemi vrodźiłá: druga śiárká ieſt/ która bywa w ogniu/ álbo przez ogień ſpuſczona ztéy żywéy/ á tá ieſt/ którą poſpolićie mamy. Aczkolwiek Plinius lib. 35. cap. 15 piſze/ czworáki rodzay śiárki/ ále dwá w iednym palonym rozumie Galenus, y Dioſcorides.

Naylepſza ieſt śiárká ku lékárſtwam/ która nie byłá w ogniu/ to ieſt/ żywa/ ieſt gorąca y wyſuſzáiąca w trzećim ſtopniu: áczkolwiek Auicena ináczéy piſze/ ále w tym z nim nietrzymam.

Przyrodzenie. Wrzodóm. Káſzlóm. Siárká ma śiłe zágrzéwáiącą/ rozbiia/ y prędko zbiéra wrzody: dla tego bárzo pomaga przećiw káſzlowi/ ropą plwániu/ dycháwicznym/ á to kłádąc ná ogień/ á dym przez vſtá piſczelą biorąc/ tákże w iáiu w rozmączki biorąc. Dioſcorides.

Pániam kádząc ie/ czyni prędkié porodzenié/ vmárly płód wyćiąga. Dioſcorides.

Trędowáćinam. Trędowáćiny káżdé/ chropáwićiny ná ſkórze/ páznokćie chropáwé zpálców ſpadza/ z Terpentiną rozpuśćiwſzy pomázuiąc. Dioſcorides.

Tákże trądy ſpądza/ z octem winnym rozpuśćiwſzy pomázuiąc: tákże biálé króſty po licu/ któré bywáią iáko trędowáćiny. Dioſcorides. Kroſtam.

Vkąſzeniu niedźwiádkowému. Przećiw vkąſzeniu niedźwiádkowému/ z octem tákże przykłádáć: świérzbie/ y wſzyſtki plugáwośći z ćiáłá z ſáletrą śćiéra. Dioſcorides. Swiérzbóm.

Przećiw żółtéy niemocy/ łyżkę śiárki ná czoło wymázáć/ álbo w iáiu w rozmączki dáć wypić. Dioſcorides. Zółtéy niemocy.

Przećiw rymie y Kátáruſowi/ z głowy ćieczeniu plugáwośćiam pomaga. Dioſcorides. Rymie.

Poty bárzo y mocno vſtánawia ná ćiele/ poſypuiąc. Dioſco. Potóm.

Przećiw podágrze/ z wodą rozpuśćiwſzy pomázuiąc/ wielka pomoc. Dioſcorides. Podágrze.

Przećiw ćiężkośćiam w vſzu/ y okrzienin/ tedy pálić śiárkę á przez piſczel dym w vcho puſczáć Dioſcorides. Vſzóm.

Tymże obyczáiem przećiw nie mocy ſpiącéy/ á vſtáwicznému mſzeniu czynić oddala. Niemocy ſpiącéy.

Zbité vſzy vzdrawia śiárká/ ſtłukwſzy z Mirrą á z winem pomázuiąc. Vſzóm.

Cap. XXXIIII.

TERRA, GEN.

Ziemiá.

Ziemiá/ piſze Dioſco. wſzeláka/ ma moc ochładzáiącą/ ſtuláiącą/ ſpaiáiącą: á tym nawiecéy to czyni ziemiá/ która ma iáką oſobliwą moc w lékárſtwách/ któ ra/ áczkolwiek ma własnośći oſobliwé/ wſzákże ieſt ziemiá iáko inſza.

Paulus 7. Káżda ziemiá ma moc wyſuſzáiącą/ á któraby miáłá iáką ogniſtość przydáną/ tedy Przyrodzenie.

płokániem vchodźi: źiemiá tłu-sta ná polách orackich / tym wiecéy ma moc wysuszáiącą: dla tego gdźie chcemy wysuszáć / dobrze źiemię przykłádáć.

Diosco. lib. 5. cap. 101. Ziemiá Erytriyska osobliwą ma śiłę w lékárstwách: iest dwoiáka / biáła / y szárá iáko popiół: ma moc ściągáć / ochładząć / wrzedliwé rány glebokié / wypełniáć / rány krwáwé goić.

Wrzedliwy rának.

Eritrea terra.

Paulus, o téy źiemi Erytriæ / nalepsza popiołowáta / á szárá: ma moc ćierpnącą / á ściągáiącą / palona mocno wysusza.

Samia terra.

Záśie Samia terra, źiemiá Sámiyska nalepsza / która nabielsza / która nie ćiężka / á która ná iezyk przytknąwszy wnet sie rozpływa: ma też też prawie moc iáko Erytria / osobliwie przećiw zbytnim pławam niewieśćim pomaga: tákże przećiw plwániu krwią / á to z prochem kwiátu iábłká Gránatowégo. Diosco.

Pławóm. Plwániu krwią.

Tákże zápalenié / y wrzody ná mosznách / y w oczu / roztárwszy z octem á z oleykiem różánym / okłádáć. Diosco.

Zápaleniu. Wrzodóm. Oczóm.

Zbytnié poty potrząsáiąc vstánawia: przećiw iádowitému vkąszeniu / tákże powietrzá zárázeniu / z winem pić. Diosco.

Potóm. Jádowitému vkąszeniu.

Naydują miedzy tą źiemią kámień / który zową lapis Samius, który im nabielszy tym nalepszy / ma moc ćierpnącą / á ściągáiącą / ktemu ochładzáiącą / dobrze ij pić tym / którzy nie mogą pokarmu zátrzymáć w żołądku / z winem. Dioscorides.

Lapis Samius.

Bárzo pomagá przećiw fluxóm z głowy do oczu: tákże ná sadzele w nich / przykłádáiąc. Di.

Fluxóm. Sadzelóm.

Pániam ku łácwiemu porodzeniu / bárzo ten kámień pomocny nosząc: tákże dobrze pániam nośić / przećiw oczárowániu żywotá.

Porodzeniu. Czáróm.

Téż w Chium wyspie / źiemię iedne zbiéráią / którą zową terra Chia, źiemiá Chiyska: táka téż nalepsza biała z nieiáką szárośćią: ma niemal téż mocy / którą Sámia źiemiá / á osobliwie smárzki ná licu śćiéra / twarz gládźi / ná wszystkim ćiele wdźięczną bárwę czyni. Diosco.

Chia terra. Licam.

Pániam wielkim w zwyczáiu źiemiá Chiyska ná chedogośći: ma moc ná to: wrzedliwé rány glebokié wypełniáć / y zágaiáć dostáteczenie. Paulus.

Ránam.

Tákże czyni y terra Selenusia, to iest / źiemiá Selewska / zwłaszczá która nabielsza. Dioscorides.

Terra Selenusia.

Téż iest Kretá Cymoliyska / zową Creta Cimolia, á tá dwoiáka / iedná biała / druga przyczérwienszym / obiedwie záźiębiáią: dla tego przykłádáiąc ná sadzele rozbiia / z octem rozpuśćiwszy. Dioscorides.

Creta. Sádzelóm.

Bolączki / y guzy zá vchem / y ná inszych mieyscách / rozpądza z octem. Dioscorides.

Bolączkam. Guzóm.

Mieyscá opaloné / tákże z octem obłożywszy vzdrawia: szpeceniu żadnému przedśie niedopuscza sie czynić. Diosco.

Opaleniu.

Twárdośći opuchlé ná mosznách / y zápalenié po wszystkim ćiele spądza / piekielny ogień vśmiérza. Dioscorides.

Twárdośćiam. Zápaleniu. Piekielnému ogniu.

Cymoliyska Kretá ma śiłę zmiészá-

Przyrodzenié.

mieſzána / płokána nalepiey o- chładza. Paulus.

Melia terra. Melia terra, álbo ziemiá Me- liyſka/ma podobność z ziemią ſzá rą Erytriyſką: ma moc podo- bną hałunowi/wyczyśćia ćiáło/ á bárwę ná ćiele wdzieczną czy- Włoſóm. ni: włoſy ćienczy/párchy/grubo- Tredowá- cinam. śći ná ſkórze/tákże tredowáćiny wychedaża. Dioſco.

Ampelitis terra. Ampelitis terra, ziemiá/ktorą náſzy pielgrzymowie z Siriiey noſzą/rośćie przy mieśćie Sele- wciiey/czarna nalepſza:ma moc/ piſze Dioſco. rozrzucáć / ochla- Brwiam. dząć / brwi piekne czarno fárbu- Włoſóm. ie / tákże włoſy ná głowie fárbu- ie. Dioſcorides.

Paul. lib 7. Ampelitim ziemie zową od winá: dla tego gdy z nią pomażeſz máćice / póki pako- wia nie wypuśći / tedy chroba- ków káżdych nie dopuſcza pſo- Guzóm. wáć winá: guzy/y świnie wrzo- Wrzodóm świnim. dy/zbieráiąc otwarza.

Pácyná. Pácyná/zową ią teſtã fornacum, álbo terrã è fornacibus, ma śiłę z octem odbiiáiącą / drápá- Swierz- bóm. niu/ á świerzbowi bárzo poma- Kroſtam. ga: tákże káżdym kroſtam: też Podágrze. pomaga przećiw podágrze/z wo ſkiem rozpuśćiwſzy przykládá- Guzóm. iąc: guzy zá vchem / y pod gár- dłem/ vśmierza. Dioſcorides.

Cap. XXXV.

VINI FEX, TRYX, œni Tartarus.

Wáinſtein z Lagru winnégo.

KAmien y lagier winny/nie ieſt przez ſwey mocy wielkiey w lé- kárſtwách: dla tego Paulus li. 7. piſze/ Lagier winny nie palony/ złożony z rozmáitych moc / ábo- Przyrodze- nié. wiem mocno wyſuſza/rozrzuca: dla tego dobrze go pożywáć w niemocách wilgotnych / á ćieką- cych / bo vſtánawia zbytnie ká- pánie z pierśi mleká.

Dioſcorides lib. 5. cap. 86. La- gier winny vpalony/ieſt nalepſzy ktory ma bárwe przybielſzym / á podobną dniowi iáſne⁰: palą ij ná nowey ſkorupie w ogniu/áż ſie rozpali iáko ogień: tymże też oby czáiem z winnégo octu lagier przy prawiáią. Ma śiłe lagier winny palony/ mocno przepaláć/wyćie ráć / śćiągáć/ ćierpnąć/ wrzedli- we rány zágaiáć: á ma bydź brá- Ránam wrzedliwy. ny świeżo z winá ſtoczonégo/á- bowiem rychło / gdy ieſt przez winá/wywietrzeie: dla tego też ma bydź w beczce záſzpunto- wany/ áby niewywietrzáł.

Surowy Lagier ſam przez ſie/ álbo z oleykiem Mirtowym przyprawiony / opuchliny ná Opuchli- nam. członkách / álbo bolaczki / tákże Wrzódóm. wrzody przykládáiąc ná plaſtrze ſpądza. Dioſco.

Fluxy / y rymy / ktore ćieką do Fluxóm. żołądká/ y do żywotá/ vſtáwia/ Rymam. plaſtrem żywot okládáiąc. Dio.

Pániam zbytnie fluxy przyro- Fluxowi. dzoné vſtánawia: tákże biegun- Biegun- kam. ki káżdé / czyniąc plaſtr á okládá- iąc żywot. Dioſco.

Wrzody / y bolaczki pod gár- Wrzodóm. dłem/álbo zá vchem/ y tákie dru- Bolącz- kam. gié przykládáiąc/ rozpądza. Dio.

Przećiw zbytnośći/á ćiężkośći mleká w pierśiách v pań / zmie- Pierśiam. ſzawſzy z octem czyniąc plaſtr o-

kłádáć/ pewnie zginie/álbo vmnieyßy ſie. Dioſcorides.

Záśie palony Lagier/ zową Wainſten/ przećiw páznokćiam chropáwym/ rozpuśćić żywice á okłádáć/á tym lepiéy/gdy przydá dzą oleyku Náſtyrowégo. Dioſ. — Páznokćiam.

Włoſy fárbuie ná ruſo myiąc ſie z niego: płóczą téż Wainſten palony/ á z tego czyniąc ná oczy lékárſtwo/ bielmá zśćiera/ bliżny odpadzą/ etc. Dioſcorides. — Włoſóm. Oczóm. Bliznam.

Lagier octowy/ieſcze mocniey ßy y lepßy ku tym wßyſtkim rzeczam/palony y ſurowy.

Cap. XXXVI.

VITRIOLVM ROMAnum, Chalchantum, Atramentum Sutorium, Zeg viride.

Koperwaſſer.

SIlné błedy czynią Aptékárze przy tym ſłowie Vitriolum,z náuki ſwégo miſtrzá Pándectarzá/ który pomiéßał té ſłowá/ Vitriolum, Zeg/ Atramentum Sorij, Calcitis, Colcotar, Myſij. A to ſię mnimał/ áby to iedná rzecz/ áno rozmaité. A Polak káżdy ná krótce niech rozumie/ co Galen. 9. Simplicium piße/ iż w górách gdźie mośiądze kopáią/ zárázem widźiałem troiáki krußec páſmem bieżący/ ieden ná drugim leżący: piérwßy/ który ná dnie/ który zowie Zorcos, ten téż Serapio zowie Zeg rubrum, á Dioſcorides Sorij.

Drugi krußec wiśi nád tym/ álbo śrzedni/ który zowie Chalcitros, który Serapio nie dobrze zowie Colcotar.

Trzeći krußec/ który leży ná wiérzchu Myſios,ten Serapio zowie Zeg viride, á Dioſco. Chalchantũ,Atramentum Sutorium: á to ieſt práwy Koperwáſſer. Z tego rozdźielenia káżdy wyrozumie/co ieſt v Dioßkoridesá Chal chantum, co Chalcida, co Myſij, co Sorij.

Koperwáſſer tedy ieſt Chalchantum v Dioßkoridesá/ który Láćinnicy zową Vitriolum Romanũ,ábo Atramentum Sutoriũ.

Troiáki Dioſcorides wypiſuie Koperwáſſer: ieden/ który ſie zśiádá przy dźiurách w górách/iákoby ſople v dáchu z kápánia wody: drugi/ który bywa tám ná źiemi/ gdźie one miedźiáné wody náćieką: á trzeći/ który wárząc wode táką z gór/ czynią iáko ſálétre.

Ma káżdy Koperwáſſer moc śćiągáiącą/ gorącą/ przepaláiącą: dla tego chrobaki płáſkie/ ile drágmá záważy/ z miodem biorąc/wypądzą. Dioſco. — Przyrodzenié. Chrobakóm.

Wrácánie pobudzą biorąc/ przećiw iadowitym grzybóm/ oſobliwé lékárſtwo/ piiąc Koperwaſſer z wodą. Dioſco. — Wrácániu.

Głowe wyczyśćią/ rozpuśćiwßy z wodą/rozmoczywßy wełne/ á w nos kłádąc. Dioſco. — Głowie.

Paulus lib. 7. Chalchantos,to ieſt Koperwaſſer/w górách miedźiánych nayduią/ zmárzły iáko lód/ źielony/ mocnéy gorącośći/ bárzo mocno śćiągáiący/dla tegó wßelákié wilgotnośći trawi/ y wyſußa:á táki dobry ná ſadzele.

Nale-

Nalepßy palony: palić vczy Dioscorides, komu trzebá tám czytáć sobie może.

Cap. XXXVII.

VITRVM, HYALOS.

Szkło.

PLinius lib. 36. cap. 26. pißze / że napiérwéy w Siriiéy wynaleziono szkło / paląc przy iednéy rzécce / álbo Jeziérze / ktore Candeboea zową / ná piasku sálétre / ktory piasek / gdy dla sálétry zgórzał / tedy vczyniło sie szkło: co oni kupcy obaczywßy / czynili potym tákże / á z tego nalezli szkło: á tákże ie pospolicie w onych stronach z piasku á z sálétry robią. álbo tluką mármory ná piasek / á z tego piasku czynią szkło. V nas tylko z popiołu czynią / á téż szkło ták dobrze / że zá ßyßke stoi.

Serapio, moc szkłá iest gorąca w pierwßym stopniu / sucha w trzecim: dla tego Paulus pißze / że szkło stárte ná mąkę subtelniuchno / á pité z winem białym / łamie y krußy kámień pecherzowy. Przyrodzenie. Kámieniowi.

Z tákiegoż prochu szklánégo / czynią máść z Terpentiną / álbo z kliem śliwowym / pißze Plateárius, á z wodą rozpuściwßy / ktora bárzo párchy / świerzbie / strobi / káżdé wyczyściá. Párchóm. Swierzbóm.

Kuchárká / ktora chce wnet vwárzyć mięso / włóż kęs szkłá do gárncá / wnet vwré / ále ma bydź szkło kámienné.

TRZECIA CZĘSC KSIĄG WTORYCH:

O rzeczách wodnych álbo miękkich w lékárstwách potrzebnych, ktorych vzywamy iedząc y piiąc.

Caput primum.

ACETVM, OXOS.

Ocet.

ROzmáité są octy / nalepßy winny / á im téż wino naylepßé / tym ocet więtßą á mocnieyßą ma pomoc w lékárstwách.

Gal. 4. Simp. Ocet bywa z winá y inßych rzeczy: gdy częśći winné w winie bywáią záziębioné / á częśći wodné w winie zágniią: dla tego pißze Galenus, iż ocet iest zimny /

zimny / iż ginie goraco winné / á choćiaż zágniłość niemoże bydź ieno z goracá: przedśie iest goracy ocet goracym z zágniłośći. Ztądże w winie iest dwoiáki smák / ieden ostry / drugi kwáśny: dla gorącá z zágniłośći / iest ostry: á z zimnéy winnośći / iest kwáśny. A ztądże / pisze Galenus, wątpili stárzy / ieśli ocet iest zimny / álbo goracy: ale ná to łácwa odpowiedź. Ze ocet z swégo przyrodzenia iest zimny / á im mocnieyszé wino / tym téż zimnieyszy ocet / á ćiepły iest z przygody / to iest / tylko z zágniłośći / która téż w occie może zginąć łácwie.

Przyrodzenié.

Dioſco. li. 5. ca. 13. Ocet winny śćiąga / y ochładza: dla tego krwie wszelákié zbytnié vchodzenié / ták párząc sie nád nim / iáko piiąc ij vstánawia.

Biegunkam. Krwi.

Tákże wárząc z nim pokármy á pożywáiąc / biegunki vstánawia: krew zbytnié ciekącą z ran / ocet vstánawia: zápalenié w ránách oddala / á to rozmoczywszy welne niepłókáną w occie / álbo gebkę / y przykládáć ná ráne. Dio.

Niewieśćie mieyscá obrázoné / á zwłásczá mácice vpádłą / podnośi ocet / y léczy. Dioſco.

Jelitam.

Jelito z stolcá wychodzące / tákże ná welnie ábo ná gebce przykládáiąc / náprawia. Dioſco.

Dziąsłam.

Dziąsłá gniiące / y z których krew ćiecze / płócząc vstánawia.

Króstam. Ránam. Ogniu piekielnému.

Przećiw krostam / wrzedliwym ránam / które sie rozszerzáią po ćiele / y piekielnému ogniu / tákże dobrze przykládáć. Dioſco.

Swierzbióm. Zánokćicam.

Swierzbie / chropowáćiny po ćiele / zánokćice / z iákim lékárstwem / które tákié rzeczy wyczyśćia / zmieszawszy / gubi:

Podágrze.

przećiw podágrze / zmieszáć śiárke z octem / á przykládáć / ból vśmierza. Dioſco.

Oczóm.

Ocet zmieszawszy z miodem / á pomázuiąc pod oczymá / śinośći spądza. Dioſco.

Zápaleniu.

Przećiw zápaleniu w głowie / y ogniſtému bolu / zmieszáć ocet z oleykiem różánym / á ná welnie niepłókáney / álbo ná gebce przykládáć. Dioſcorides.

Opuchlinam.

Ná opuchliny / zwłasczá gdźie iuż zá skorą náćiecze wody / tedy zwárzyć octu / á maczáiąc chusty álbo gebke / okládáć ćiepło. Dioſ.

Vszóm.

Tákże pusczáć w vcho / przećiw niesłyszeniu / w vszách szumieniu / dzwonieniu / y inszym niedostátkóm. Dioſco.

Robakóm.

Robaki w vchu / pusczáiąc ćiepło ocet zábiia. Dioſco.

Wrzodóm. Guzóm.

Wrzody / álbo guzy / które bywáią zá vchem / álbo ná inszym mieyscu / rozmaczáiąc gebke á przykládáiąc / wolno spądza. Di.

Jádowitému vkąszeniu.

Przećiw iádowitému vkąszeniu / dobrze octem nápárząć. Dioſcorides.

Jádóm.

Ocet téż piiąc ćiepło / bárzo pomaga przećiw káżdému iádowitemu zárázeniu / dla tego dobrze w powietrzu octu vżywáć. Dioſcorides.

Jádowitym grzybóm.

Przećiw iedzeniu álbo piciu świniey wszy Opiů, to iest / mákowég soku / ocet pić: tákże przećiw iádowitym grzybóm / y skiśnieniu mleká w żołądku: tákże ná insze iády. Dioſco.

Piawkam.

Piawki / gdy komu wnidą w gárdło / piiąc wode / tedy ocet piiąc.

iąc wypądzą. Dioſcorides.

Kászel. Kászel ſtáry vśmiérza/ á ktory nowy/ więcéy pobudza: á ták nie dobrze pożywáć octu nowo kászlącym. Diosco.

Płocząc z nim/ w gárdle vśmiérza rymy/ y flegmy/ ktore ćieką z głowy ná pierśi/ y gárdło obrážáią. Diosco. Rymam. Flegmom.

Tákże pomaga przećiw bolączkam w gárdle/ zową ślinogorz: tákże iezyczkowi obrážonému/ płocząc y náparzáiąc wolno. Dioſcorides. Gárdłu. Iezyczkowi.

Zebom. Boleśćiam w zebiéch/ bárzo pomaga płocząc z nim ćiepło. Dioſcorides.

Cap. II.

De variis aceti mixturis, & primò Acetum mulſum, Oximel.

Ocet z miodem, álbo ocet miodowány.

Jnſza ieſt rzecz ocet miodowány/ á inſza ocet miodowy. Bo ocet miodowány ieſt z miodu przáśnégo/ á z octu: á to biorąc miodu przáśnéǧ dwá funty/ wody cztéry funty/ á ták wárząc áż wodá wywré/ potym wlać octu funt mocnégo winnégo/ á to do piéro wárząc áż doſtátecznie vwré: á to ieſt Oximel, to ieſt/ ocet miodowány. Ocet záś miodowy/ ieſt ocet/ ktory bywa z miodu pitégo/ gdy ſkwáśnieie.

Ocet miodowány. Ocet miodowány/ piſze Dioſcorides, wyczyśćia w ćiele máteryę grubé/ kliowáté/ flegmiſté: dla teº bárzo pomaga boleśćiam w biodrách/ w ſtáwiéch/ w członkách/ á to drobiąc/ trawiąc/ y złé wilkośći/ grubé/ z nich wywodząc. Diosco.

Przećiw padáiącéy niemocy/ dobrze bráć ocet miodowy. Dio. Padáiącéy niemocy.

Przećiw vkąszeniu żmiie mocno pomaga: tákże przećiw iádowitéy rzeczy wypićiu álbo ziedzeniu. Dioſcorides. Vkąszenié żmiiow. Jádom.

Chárcháiąc w gárdle/ pomaga boleśćiam w gárdle/ zową ślinogorz. Dioſcorides. Boleśćiam w gárdle.

Meſuę, Ocet miodowány bárzo pomaga przećiw złym máteriam w ſtáwiéch/ wywodząc ie/ y drobiąc/ y ſubtélné czyniąc: ták że w żołądku/ w wątrobie/ w śledźionie/ w głowie/ grubé/ flegmiſté máteryę wyczyśćia/ á zwłaſczá w długich febrách/ iáka ieſt ná káżdy dźień. Stáwom. Żołądkowi Wątrobie. Sledźionie.

Bywa téż z octu Oxalme, po łáćinie Acetum ſalſum, po polſku ocet ſolony. Ocet ſolony.

Ocet ten náparzáiąc wyczyśćia/ y poſtánawia rány wrzedliwé/ po ſkorze rozſzérzáiącé ſie/ á zwłaſczá ktoré bywáią z zápomniáłégo pſá vkąszenia/ ábo ktorégokolwiek iádowitégo gádu: z ſtolcá trzewá wychodzącé powśćiąga/ y wychodźić niedopuſzcza/ przykłádáiąc. Diosco. Ránam. Vkąszeniu. Trzewom.

Przećiw gryźieniu w ielitách/ dobrze z niego czynić cryſtéré/ ále wnet potym trzebá mlékiem dugą czynić. Diosco. Gryźieniu.

Piiawki/ ktoré w gárdle álbo w vśćiéch ſtoią/ wypité z wodą/ tedy tym octem płocząc gárdło/ wypadáią. Diosco. Piawkam.

Luſki/ y ćiekącé rány wrzedliwé Ránam.

wé ná głowie wyczyśćia.

Ocet Scillę.

Czynią też z włoskiey cebule ocet/zową Acetum Scilliticum, to iest/ocet Scillę: á to weźmi piór tey cebule/ wysuszonych przez czterdźieśći dni ná nići/ funt/á do tego wleý octu winnégo mocnégo ośm funtów/á wystaw záwiązawszy ná słońcu czterdźieśći dni/potym przecédź.

Przyrodzenié. Dźiąsłam.

Ten ocet iest bárzo mocnéy śiły/ wyćieczáiącéy/drobiącéy/ subtélizuiącéy: dla tego dobrze z tym octem płókáć gniiącé dźiąsła/ wyczyśćia/y vmocnia żeby chwieiącé sie. Dioſco.

Ránam. Cuchneniu

Tákże vśmiérza rány/y krośty w vstách płócząc z nim/ cuchnienié z vst płócząc tym octem/ vśmiérza. Dioſco.

Głosowi.

Głos iásny á głośny ten ocet czyni/omienienié oddala/y tákże ochrapienié/piiąc y płócząc. Dio.

Żołądkowi. Padáiącéy niemocy. Záwrácániu.

Dobrze ten ocet pić tym/ którzy niemogą w żołądku pokármu zátrzymáć: przećiw padáiącéy niemocy/záwrácániu w głowie y przed oczymá/ tém którzy melánkoliczną niemocą/ to iest/ boiáźnośćią prácuią: tákże ná kámienié w pechérzu/ zátchnienié máćice/ opuchnieniu śledźiony/ boleśćiam w biodrách: tákże którzy z zástárzáłéy niemocy wzmagáią/bárzo pomocny ocet Scillę, to iest/z cebule Włoskiey. Dioſc.

Kámieniowi. Zátchnieniu. Śledźionie. Biodram.

Oczóm. Mákulam.

Nad to iásność w oczu czyni/ mákuły wyćiéra/ćiáło człowiecze pośila/y vtwiérdza/płeć piękną czyni. Dioſco.

Słuchowi.

Nákażony słuch pusczáiąc w vcho náprawia: ná ostátek ná káżdą niemoc/wielką pomoc czyni: tylko gdźieby były rány wnątrz/ álbo obráżenié żył suchych nie godźi sie go dáwáć. Dioſ.

Ocet z Kocánków.

Dioſco. lib. 5. cap. 38. Też czynią ocet z Kocánków Arabskich/ zową Acetum de Stichade: á to moczac Kocánków Arábskich funt/w kilko funtów octu winnégo ná słońcu: ten ocet rozmiękcza/y rozbiia máterię grubé/plugáwé/ flegmisté/ rozpadza wiátry/y pużenia: boleśći w bokách/y w żyłách suchych oddala: tákże gdźieby z záźiebnienia ná mrośie/ który członek był zepsowány/ náprawia.

Bokam. Żyłam.

Ocet z Bukwice.

Dioſco. ibidem: Tákże czynią ocet z Bukwicé/ moczac Bukwice w octćie ná słońcu przez czás długi: ten ocet pomocny ná to wszystko/ ná co pomaga źiele Bukwicá: o czymesmy w piérwszych kśięgách pisáli.

Ocet z iábłek Gránatowych.

Auicena, Mesuę, Też z octu czynią Oxizaccara, to iest/ ocet cukrowány: á to biorąc cukru funt ieden/ soku z iábłek kwáśnych Gránatowych vnciy 8. octu winnégo ostrégo vnciy 4. wárzyć to/ że bedźie iáko syrop. Tákowy ocet/ mocno pomaga przećiw tercianam febram: tákże które ná káżdy dźień przychodzą/ zową quotidianas: tákże przećiw czwartégo dniá: tymże obyczáiem przećiw ognistym febram/ które bez przestánku drzą: á to biorąc samy z wódkámi chłodzącémi/ álbo febram przywłasczonémi.

Febram. Febram ognistym.

Oleiek z octu.

Czynią też oleiek z octu: á to zmieszawszy ocet winny/z oleykiem różánym/zową Oxirodanum,

num, iákoby rzekł / octowy róžány oleiek. Táki oleiek bárzo pomaga przećiw boleśćiam w głowie / y inšé boleśći vśmiérza.

Są inšé rozmáité lekárstwá / które z octem przypráwiáią / iáko Oxicroceum y inšé.

Cap. III.

ADEPS, & PINGVEDO animalium, Græcè Stear.

Tłustośći, iáko sádłá, łoie, y inšé.

Dioscorides lib. 2. ca. 69. Tłustość káżda ma moc zágrzéwáiącą / y odmiekczáiącą / y rozšérzáiącą: áczkolwiek niektóré śćiągáią / iáko Byková / tákže Wołowa / Cieleca / Lwia.

Sádło świéžé geśié / kokošé / káczé / káplónié / bárzo pomaga zá psowániu w niewieśćich mieyscách / twárdośći / y boleśći vlżywáiąc. Diosco. — Zápsowániu.

Jeleni / Słoniowy łóy / Węże odpądza / gdźie z nim pomážeš. Dioscorides. — Jeleni / Słoniowy łóy.

Kozi mocny y ćiérpnący iest / dla tego gryźieniu w trzewách / bárzo pomocny z mąką Jeczmienną dáiąc / tákže klistére czyniąc / z tyzánną leiąc. Diosco. — Kozi łóy. Gryźieniu.

Którzy máią suchoty z ránienia płuc / poléwki tłuste dobrze im požywáć: tákže którzyby iedli álbo wypili Cantaridas, to iest Czerwce. Diosco. — Suchotam

Kozi łóy / bárzo pomocny przećiw podágrze / á to stłukwšy z koźimi Bobki / á z šáfránem / á plastr vczynić / y przykłádáć. Dio. — Kozi łóy. Podágrze.

Owczy łóy / bárzo sie porówniwa z koźim. — Owczy łóy.

Swini smalec / niewieśćim mieyscóm / tákže boleśćiam w stolcu pomocny: przećiw opaleniu osobliwé lekárstwo. Dioscо. — Swini smalec. Niewieśćim mieyscóm. Opaleniu.

Paulus piše / že wieprzowé sádło zgadza sie z oliwą w náturze.

Sádło wieprzowé słoné / zágrzéwa mocno / tákže rozmiekcza / á tym mocniéy im stárše: dla tego wypłókáné w winie / á z popiołem / abo wapnem zmiéšáné / przećiw pleurze mocno pomaga: tákže przećiw zápuchłym sádzelóm / y bolączkam / fistulam / y inšym zástárzáłym niedostátkóm. Dioscorides. — Pleurze. Sadzelóm. Bolączkam. Fistulam.

Sádło kokošé / geśié / bárzo pomocné przećiw rozpádlinam ná wárgách pomázuiąc / iásné lice czyni: w všu boléść vśmiérza. Dioscorides. — Sádło kokošé. Rozpádlinam. Všóm.

Niedźwiedźié sádło czyni długié włosy / mieyscá wygoláłé od włosów / pomázuiąc wypełnia. Dioscorides. — Niedźwiedźie. Włosóm.

Lisie sádło / boleśćiam w všu bárzo pomaga. — Lisie.

Sádłá z ryb rzecznych / bárzo pomocné ná oświécenié oczu: á to rozpuśćiwšy ná słońcu z miodem zmiéšawšy / pomázáć oko záćmioné. Diosco. — Rybie. Všóm. Oczóm.

Paulus 5. Sádłá wšystki máią moc odwilżáć / y zágrzéwáć ćiáło człowiecze: á ták według rozmáitégo przyrodzenia / rozmáitych źwiérząt / máią wietšą abo mnieyšą moc. á wšákže pospolićie záwždy męzczyńskié iest gorątšé y suššé káždé / niżli żeńczy-

zny: á záśie ćiepleyſze mezczyzny nieczyśćioney/ niżli czyśćioney/ iáko ćiepleyſze kurowe/ niżli káplonie/ kiernożie gorętſze/ niżli wieprzowe: á ták o inſzych.

Plinius lib. 28. cap. 9. Sádłá ze wſzyſtkich źwierząt potrzebne w lekárſtwách/á naywiecey wieprzowe/o ktorym ták piſze/iż gdy wieprzowym ſádłem ſczerym pomázeſz v kolan/tedy ſmák y czuynośc iego przyidźie do vſt/że też y plwánie z nim bedźie. A ztąd rozumiey/ czemu naylepſza tłuſtość w mázániu z Trzećią ieſt ſádło wieprzowe/ále ma bydź dobrze wypráwiono/ o czymeſmy wyſſzey ſzerzey wypiſáli.

Cap. IIII.

AMILLVM.

Krochmal.

KRochmal/ zową po łáćinie y po Grecku Amillum, iákoby ſine mola, to ieſt/czyniony przez mielenia. Abowiem/ piſze Dioſc. li. 2. cap. 92. moczą pſzenice w wodźie źimney przez dźień y noc/ á potym wypuśćiwſzy wode/ nálać inſzey/ tákże moczyć y wypuśćić/ tego czynić áż práwie pſzenicá rozmoknie/potym tłuc álbo deptáć/że práwie ſie zetrze/ á ták przecedźiwſzy/ ná ſłońcu predko ſuſzyć/ áby nie kwáśniał.

Przyrodzenie. Galenus pō. alimentorum piſze/że Krochmal ma moc odwilżaiącą/y głádzącą: dla tego mieyſcá chropáwe gładźi/iáko w plucách/ á w gárdle.

Caſsius Felix on ſtáry Lekarz piſze/ że Krochmal ieſt complexiiey mierno ćiepłey/y chłodney/ iáko y pſzenicá/ z ktorey ii czynią.

Krochmal mocno pomaga/ przećiw fluxom ćiekącym z głowy do oczu/ czyniącym boleśći/ rány około oczu glebokie goi. Di. — Fluxom. Ránam.

Krochmal piiąc vſtánawia plwánie krwią/wyczyśćia krtány/y płucá/biegunki iedząc vſtánawia. Dioſco. — Plwánie krwią. Biegunkam.

Káſzel vſtánawia wárząc ii w wodźie Jeczmienney/ z mlekiem Migdáłowym/ przydawſzy cukru kreconego/ á to ćiáſto ieść. Dioſcorides. — Káſzlowi.

Paulus 7. piſze/ że Krochmal mierniuchno ochładza/á wyczyśćia oſtrośći/ á chropáwośći głádząc oćiera. — Przyrodzenie.

Plinius lib. 22. cap. 25. Krochmal iágody ná licu zágrubiáłe y ztwárdźiáłe odwilża/ y odmiekcza/ wyczyśćiáiąc ie.

Z iáiem zmieſzáiąc/dobrze dáwáć tym/ktorzy krwią pluią. — Pluiącym krwią.

Cap. V.

AQVA, HYDOR.

Wodá.

WOdá/ rzecz iedná ze cztérech Żywiołow/ przez ktorey człowiek złożony ze cztérech Żywiołow/ nie może żyć. Jeſt iedná rzecz miedzy inſzemi/ktorey też w lekárſtwách bárzo potrzebuiemy/ á potrzebna ludźiom w záchowániu zdrowia wiedźieć/ zkąd ma kto wode bráć ku ſwemu pożywániu. Abowiem wodá zá-

dá záwżdy nábywa náture oney źiemie zkąd ciecze: á iáko źiemie nie są iednákie/ dla rozmáitych rzeczy które są w niey/ ták też y wodá ciekaca z niey. Przeto są wody/ które/ gdy ie człowiek piie czynią wielkie podgárdłá: są wody/ które/ gdy kto pożywa/ czynią morzenia w żywocie/ zákrzywiania vst / czarność ciáłá. Wiem zá pewną rzecz wodę/ ná Podgórzu/ zá Sączem/ miedzy skáłámi/ która/ gdyby kto chciał wynieść z gránice oney dziedźiny/ tedy czyni grómy/ trząskáwice/ dżdże/ niepogody/ etc. á ludźie záráża.

Plinius lib. 5. cap. 106. pisze o iedney wodźie w studniey/ gdźie/ gdy wpuścisz żelázo wnet sie rozplynie/ tákże o drugiey/ gdźie/ gdy wpuścisz drewno obróci sie w kámień/ á w drugiey w żelázo.

Przyrodzenie. Wodá z swego własnego przyrodzenia iest źimna/ á wilgotna/ żadnego smáku nie máiąca: wszákże niegdy bywa wysuszáiąca/ ábo gorąca / álbo gorzka z przypadku. Dla tego Hypocrates in libro de aqua & aëre pisze/ iż wodá / która z wysokich mieysc z gór álbo págórków ciecze/ iest wyborna á nazdrowsza/ á zwłasczá która z wschodu słońcá ciecze ná pólnocy/ przeźrzoczysta/ Lecie źimna/ Zimie ciepła: tey też podobna/ która ciecze z stoków głębokich/ biała/ nie máiąca żadnego zapáchu.

Wodá gruba. Wodá záśie/ pisze Hypocrates, która gruba / á rozmáity smák máiąca/ zágniła/ ábo smrodliwa: táka czyni w człowiecze niemocy ćiężkie: z tákich wód przychodzą puchnienia żywotów/ schnienie piersi/ y rąk/ á głowy/ śledźiony puchnienie y twárdośći/ prágnienie/ które czyni dźiwne niemocy: z tey też wody przychodzą czérwonki/ y insze biegunki/ kwártánne febry/ tákże quotidiány : pániam puchnienie / y zástánowienie w mácicy czyni: tákże białe fluxy / drugim niepłodność przynoszą/ ábo trudne y śmiertelne rodzenie: dźieciom przepukliny / meżczyznam wrzedliwe rány ná goleniech / zdrowia y żywotá vkrócenie/ z nie dozrzáłą stárośćią nawiedza y drżeniem. A ták inszych nie zliczonych niemocy tám Hypocrates z tákiey wody wylicza: a zwłascza tákie niemocy czyni wodá/ która idźie z źiemie gorącey álbo źimney / gdźie iest iaka rudá złota / srébrna ábo śiárczána/ ábo hálunista/ álbo sálétrzysta.

Wody dżdżowe. Wody dżdżowe są bárzo lekkie / á z smákiem nieiákim przykrym wóniące/ przeźrzoczyste: ábowiem słońce ćiągnąc na powietrze co iest subtelnieyszego á lekszego bierze / rychło sie zágniewáią/ smród czynią. Hypocrat.

Wodá śniegowa álbo dżdżowa káżda niedobra: bo cokolwiek w niey subtelnego/ ábo iaki smák máiącego / to zá mrozem zginie/ sámá grubość á plugáwość zostánie. Hypocrates.

Galenus 8. Met. Wodá źimna bárzo wadźi mdłym ludźiom: letnia odwilża / chłodźi / lubowánie czyni.

Dioscorides lib. 5. cap. 10. Nie

łatwie

łatwie o wszystkich wodách zárázem wypisowáć/ dla rozmaitych własności/ rozmáitych mieysc/ z ktorych też wody nábywáią rozmaitych własności. A wszakże oná wodá iest nachwalebnieysza/ ktora przezrzoczysta/ słodka/ ciekąca / żadnego zapáchu áni smaku przykrego niemáiąca/ ktora bez boleści z żołądká wychodzi nie opuszáiąc/ áni sie w żołądku każąc.

Galenus, y wszyscy lekárze vczą / że dobrze iest wode zimną dawáć w ognistych febrách/ gdy iuż máterię będą strawione: bo łatwie ogień zágásza. A to tylko mówią w febrách kolerycznych.

Ognistym febram.

Auicen. 4. Coll. de cura febris, Wodá zimna trawi wilgotności gorące koleryczné: ále nie ma bydź dawána / iedno gdy iuż strawienie sie okaże: á zásie gdzie są wilgotności grube/ flegmiste/ tedy sie nie godzi dawáć pić zimney wody/ iáko w quotidiánie y quártánie.

Wilgotnościam kolerycznym.

Pisze też Auicena, że záwżdy wodá ciepła rychley zmárznie niżli zimna: nie czyni też żadnego tuczenia w ciele / tylko czyni / że pokarm roznosi po ciele: á gdy iuż pokarm przyimie ciáło / tedy ią náturá przez vryne wypędza.

Wody ciekące wszelákim obyczáiem są lepsze y zdrowsze / niż stoiące / á zwlasczá ktore cieką po wietrze / á im dáley cieką oddalone od zrzodłá/ tym zdrowsze.

Auicena Ibid. Wodá też káżda przewárzona iest lepsza y zdrowsza nád prostą: ábowiem przewárzeniem tráci niedostátki / ktorych nábywa z nieczystych mieysc / dla tego dobrze czynią kucharze/ ktorzy pánom wárząc/ pierwey przewarzáią wode.

Są też wody / ktore z przyrodzenia ku piciu albo iedzeniu sie nie godzą / iako są w cieplicách: ktore iednák ku pożytku człowieczemu pan Bog raczył stworzyć/ á są pospolicie gorące / dla tego przeciw zimnym niemocam bárzo pomocné/ iáko to napierwey.

Wody w cieplicách / ktore są sáletrowáné albo słoné/ głowie/ piersiam / rymam/ kátárussom / bárzo pomocné myiąc sie w nich/ y czyniąc ducię. Tákież pomocné przeciw boleściam w żołądku záziebionym / álbo zámorzonym : tákież przeciw opuchlinam. Paulus.

Głowie. Piersiam. Rymam. Kátárussom. Żołądkowi Opuchlinam.

Wody zásie hałunowey nátury / plwániu krwią / żołądkowi wracáiącému zbytnie / á nie rządnemu pániam miesiącow cieczeniu/ álbo ktore nie donaszáią dziatek/ pomagáią. Paulus.

Plwániu krwią. Żołądkowi miesiącom Płodu nie donoszone.

Wody ktore są siárczáné/ strony skurczone odmiekczáią y zágrzewáią/ sprácowánie oddaláią/ iedno żołądkowi wádzą. Pau.

Stronam.

Ktore wody zásie máią w sobie miedziáné przyrodzenie / tákie iezyczek y boleści około niego/ oczy y ich boleści vśmierzáią. Paulus.

Jezyczkowi. Oczom.

Wody ktore są z rud żeláznych/ żołądkowi y śledzionie bárzo pomocné. Paulus.

Żołądkowi Śledzionie

A kto sie chce w tákich cieplicách myiáć/ ma naprzod z lekká poczynáć / ták iż iednego dniá czwierć godziny / drugiego puł / trzeciego

trzećiego/ cáło / etc.

Ale też śnać kto rzecze/ Trzebá áby też tu wypisano o wódkách/ które z ziół wypaláią/ które też wypisano w polskim Herbarzu: á których ták bárzo temi czásy w lékárstwách pożywáią/ że też rzadka páni / któraby ma dostátek / áby ich w domu swym nie czyniłá. Aptékárze żadnych lákwarzów purguiących przez nich nie dáią. A máią ie doktorowie iáko piwo ku pokármu/ ták wódki ku syropóm á lákwarzom. Ale ia káżdému odpowiém / że o nich niechce pisáć/ á to przeto/ żem ia pisał lékárstwá z náuki onych stárych lekárzów / od tyla tyśiecy lat doświádczonych/ którzy o wódkách nie pisáli / y ia niechce pisáć: bo są omylné/ á nie máią w sobie żadnéy dostáteczneý śiły źiela / z których ie czynią: A ták nie bárzo potrzebné / á to ztąd / iż gdźie niemász którégo źiela wóniéy y smáku / tedy też nie trzymamy o nim / bo iuż wywietrzáło. Wódki prócz rożánéy á fiołkowéy / żadna niéma smáku áni wóniéy ziół/ á ták niémáią też mocy ich: bo piołunkowa wódká iest słodka / gdyby miáłá bydź gorzka: á wszystkie inszé są sczéré wody/ żadnégo smáku áni wóniéy niemáiącé: á gdźie niémász smáku y wóniéy/ tám áni śiły áni pomocy: á nád to czynią ie przez piecki ołowiáné miedźiáné / które rzeczy są iádowité.

Ale rzeczesz / á z czymżeby dáwáć syropy álbo lákwárze: odpowiémći / że wárzyć lepiéy té źiołká / z których bywáią tákié wódki / á z témi mieszáć: bo to wymyśliły té wódki/ áptékárskié leniśtwá/ áby im nie wárzyć tych decoctiy/ gotuią sobie z látá wódki z szkodą ludzkiégo zdrowia.

Cap. VI.

BVTIRVM,

Másło.

Másło zna káżdy człowiek/ dla iego wielkiégo vżytku. Dioscor. libr. 2. cap. 67. pisze/ że gdźie nie dostáie oleiu mówię práwégo / tedy ná mieysce oliwy / możem bráć w lékárstwách másłá y vżywáć go.

Másło iáko wszyscy wiedzą z rozmáitégo bydłá biorą/ wszákże krowie z pástwisk roskosznych iest naylepsze/ dla trawy rozmáitéy: po nim kozie y owcze.

Ná moc pisze Paulus odmiekczáiącą y zbiéráiącą wrzody y insze sadzele / zwłaszczá dyminice / y zá vchem bolączki/ dźiąsłá wyćieńcza / á nawiecéy dźieciom / gdy zeby pusczáią / pomázuiąc. Wrzodom. Sadzelom dyminicom bolączkom dźiąsłom.

Serapio, Másło z swégo przyrodzenia iest ćiepłé y wilgotné w piérwszym stopniu/ pomaga bárzo przećiw wszelákim bolączkam/ zwłaszczá w pierśiách. Przyrodzenié. bolączkom w pierśiách

Másło násláduie przyrodzenia mlékowégo / dla tego biorąc ie z golémo / żywot purguie mocno / przeto dobrze ie kłáśdź do krister / gdy oleyków niémász. Dioscorides. Purguie.

Też másło bárzo pomaga przećiw

Trućiznam. Jadom. ćiw trućiznam y każdym iádom. Dioscorides.

Boleśćiam. Boleśćiam które przychodzą dźiatkom kiedy zeby puszczáią/ zmieszawszy másło z miodem pomázowáć dźiąsłá: tákież pomaga przećiw świerzbieniu dźiąsł/ przed pusczániem zebów. Diosc. Świerzbie niu dźiąsł.

Krostom. Ránam. Tákież krostam y ránam w vśćiech / y ná wárgách dźiećinnych/pomaga. Diosco.

Ciáło biéli. Másło ćiáło z nim pomázuiąc / czyni śliczné á iásné. Dioscorides.

Boleśćiam niewieśćim. Przećiw boleśćiam / á zwłasczá z bolączek / w niewieśćich táiemnych mieyscách: tákież przećiw twárdośćiam w nich / másło świeże bárzo pomocné. Diosc.

Gryźieniu w żywoćie. Clistere z másłem potrzebno czynić/przećiw boleśćiam á gryźieniu w żywoćie / á zwłasczá w boleśći kolicznéy / álbo zránieniu w tym ielićie. Dioscori.

bolączkam. Másłá dobrze przydáwáć do lékarstw / którémi chcemy bolączki zágnoić álbo zbiéráć / á nawiecéy pomaga ránam suchych żył / błonek mozgowych / pecherzowym / y które bywáią ná szyi. Dioscorides.

Ránam wrzedliwym. Rány wrzedliwé wyrasczą / wyczyśćią/ćiáłem zákrywą y zágaią / dla tego chłopkowie z másłem á z żywicą czynią sobie máśći goiącé. Dioscor.

Plinius lib. 28. cap. 9. Másło iest z nátury oleiowéy/ im wiecéy zágniłośći nie ćierpi / tym nalepszé/ma z przyrodzenia śćiągáć/odmiękczáć/wypelniáć/wyczyśćiáć / w rozmáité plastry y confecti kłádą másło.

bolączkam w pierśiách. Pomocné másło bolączkam w pierśiách / iáko w pleurách y w inszych / ábowiém trawi y odwilża tám bolączki: téż biorąc z miodem ábo z cukrem/ plugáwośći z pierśi wypądzą.

Cap. VII.

Calceamentorum veterum corigium Catimata,

Skurłaty stárych bótów,

Co sobie prawie mamy niczemnym / iednák y to nie iest bez pożytku ludzkiégo / iáko są skurłaty stárych bótów. Dioscori. lib. 2. cap. 42. pisze/ Paloné skurłaty stárych bótów / á ná proch stárté / bárzo są pomocné posypuiąc ná mieyscá opaloné / opárzoné / ná przeczosy / ná przetárćie od bótá / y przećiw inszym tákowym niedostátkom: tymże obyczáiem posypuiąc koniom sádná zágaią. Opaleniu. Opárzeniu przeczosom

Pániam. Pániam máćice vpádłą/ á ćięż kość wielką czyniącą / kłádąc ná wągle á ták kádząc/ mocno podnośi.

Niedźwiadkom. Kádzenié témi skurłaty w domu/ niedźwiadki wypędzą.

Cap. VIII.

Cancri fluviales,

Carcinon,

Ráki.

Ráki wszyscy ludźie znáią/ naylepsze są z rzék á ćiekących wód słodkich.

slodkich. Dioscorides pisze/ że z swégo przyrodzenia máią moc przećiwiáć sie vkąszeniu zápo mniáłégo psá: á to spaliwszy rá ków ná popiół w gárncu no wym / á tego prochu pić dwie drágmie / przydawszy iedne drá gme Gorycżki z winem / á to pić przez trzy dni.

Vkąszeniu psá zápomniáłego.

Tenże proch zmieszawszy z miodem odszymowanym dobrze przykłádáć ná rospádliny y bo láczki álbo sadzele / które bywá ią w stolcu/ tymże obyczáiem ná cáncrowáté sadzele káżdé. Diosc.

Rospádlinam. Sadzelom

Ráki surowé stłuczoné á z mlékiem ośłim / álbo którym in szym pité / bárzo pomocné prze ćiw vkąszeniu káżdégo wężá/ pá iąká / iadowitégo niedźwiadká / y inszym iádowitym bestiiam. Dioscorides.

Vkąszeniu wężowemu

Ráki wárzoné / álbo ná polé wkę szyyki y nogi stárté / dobrze ieśdź tym / którzy suchotámi zrá nienia płuc boleią. Diosco.

Suchotam

Ráki stárté á z bázyliyką zmie száné/ niedźwiadki z nimi doty káiąc zábiiáią. Diosco.

Niedźwiadkowi.

Paulus 7. Ráki stłuczoné przy kłádáné ná káżdé zábićie / tyłká / kulki y inszych rzeczy/ wyćiągáią.

Zábićiu. Cyłkom. Kulkom.

Proch spalony z stárych Rá ków łupin / wyćiéra á bieli mo cno zęby/ á nawięcéy po mázániu.

Zębom.

Tákież proch posypuiąc ná w rzedliwé plugáwé rány / goi ie wysuszáiąc y wychędaża / tákież wyćiéra chropáwośći á skrobi ná powiekách / posypuiąc tym prochem.

Ránam.

Cap. IX.

CANTARIDES,

Czèrwce.

CAntarides są chrobaczki oné / które czásu kśiężycá Czérwcá la táiąc w nocy / świecą iáko iskry ogniowé/ ták że prosty lud mnie ma áby ogień latał / álbo iskry z niego. Té chrobaki Czérwcowé rodzą sie z iágódek/ które Máiá y Kwietniá kopáią w Polscze/ któ rémi fárbuią welny y iedwabie/ z których potym czynią Szárłá ty y Kármezyny. A to rozumiéy káżdy / że gdy w Wenecyiéy mie nią welnę Scarlatina , tedy wiédz / że táka welná iest fárbo wána iágodámi Czérwcowémi polskiémi : tákież Jedwab / któ ry zową Kármezyn / rozumié sie tylko który polskim fárbuią Czér wcem : bo oni iáko ći / którzy nie mogą wymówić nászégo cieżkié go iezyká/ przewróćili obiecádło/ mówiąc K miásto C á miásto W/ M/ ták iż mówią Kermes/ zá Czérwiec álbo Skárłat.

A druga też rzecz wiédz/ że ácz kolwiekci Czérwcowé iágodki/ álbo lepiéy naśienié náyduią w inych kráinách niżli w nászych / ále nigdźie ták dobrégo / iáko v nas.

Czérwcowé chrobaki wylá tuią z tego naśienia kśiężycá Czérwcá/ od których ie ták zową: á to pierwéy niżli wyleći zostá wuie naśienie / z którégo bywa galeczká czérwona iáko iágódká.

Máią náturę / pisze Dioscori. libr. 2. cap. 54. Czérwcowé ro baczki

Vide hac de re Musam in examine syro porum.

baczki ogniſta: naylepſze ſą ktore náyduią w pſzenicy á w życie/ á ktore máią prągi po ſkrzydlech/ á ktere ku żoltey bárwie ſkłaniáią/ á dlugiego ſtanu/ v nas poſpolicie niémáſz tákowych/ bo ſą krotkie á zielone/ ktore máią tylko iedne bárwe/ málo máią pomocy.

Dioſcorides ták vczy ie morzyć: wſádząc w gárniec nie polewány/ y záwiązáć chuſtą nie geſtą/ á potym zwárzywſzy mocnego octu winnego w drugim gárncu/ poſtáwić nád onym octem dziurą á dnem wzgore/ że párá gorąca idąc wzgorę z octu zádusi chrobaki y iad od nich odeymie/ á potym zbieráć y ná nitke przeſzywáć/ á chowáć.

Przyrodzenie. Máią moc Czerwcowe chrobaczki przepaláć/ ogryzáć/ rány czynić/ á cieplo ná wierzch ciáłá wyciągáć: dla tego dobrze proch z nich przydawáć do lekárſtw/

Ránkrom. Trądom. ktoremi ſpądzamy kánkrowáte bolączki/ trądy/ y inſze oſzpácenie ſkory ná ciele/ iáko ſkrobi rozmáite. Dioſco.

miesiącom Pániam mieśiące pobudzáią/ czyniąc peſſarium, á przydáiąc prochu troche z nich y przykładáiąc. Dioſco.

Opuchlym Opuchlym ludziom bárzo pomagáią/ á to dáiąc pić z lekárſtwámi/ ktore vryne pobudzáią. Dioſcorides.

Páznokciam. Paulus, Czerwcowe robaczki przyprawione z ciáſtem kwáśnym z drożdże/ álbo ná woſku przykłádáiąc ná páznokcie chropáwe/ chropowáciny ogryzáią á cudne czynią.

Párchom. Plinius lib. 29. cap. 6. Párchowáciny ná głowie goią Czerwce/ á to proch z nich zmieſzawſzy z ſmołą/ á okłádáiąc rány ná głowie: wſzákże wárowáć/ áby nie mocno przegryzły/ potym nátłuc głow myſzych álbo láynow myſzych/ álbo żołcią myſzą z ciemierzycą á z pieprzem/ á przykłádáć ná to.

Cap. X.

CASEVS, TYROS, *Syr.*

IEſt rzecz doświádczona/ że y Syry máią rożność według mieyſc/ ták iż ná iednym mieyſcu będą bárzo wdźięczne/ że też w dźieśiećiorákich lepſzych páſtwiſkach niemogą bydź tákie: á to ſie dźieie influxem niebieſkim ku iednému mieyſcu/ iákiego drugie niema.

To iáwno o Włoſkich Pármezanach/ że indźiey nie mogą bydź ták roſkoſzne/ choć też ſą mieyſcá dáleko obfitſzey páſtwy y lepſzey we Włoſzech ná inſzych ſtronách niż w Pármie. Pármezan.

Dioſcor. lib. 2. cap. 44. Syr młody/ ktory ieſt nie ſłony/ bárzo człowieká tuczy/ łácwy ku trawieniu/ żołądkowi zdrowy/ żywot ná ſtolce odwilża/ cieliſtego człowieká czyni. Żołądkowi

Záśie Syr wárzony á potym z wárzenia wyięty/ potym vpieczony/ á ták ij iedząc/ żywot y biegunki záſtánawia. Dioſco. biegunkam

Syr młody przykłádány ná boleſne oczy oddala: śinośći pod oczymá wyczſzćia pomázuiąc. Di. Oczom.

Záśie

Záśie Syr ſłony nie ieſt ták tuczny / á ktemu ćiáło bárzo wyćieńcza / dla tego dobrze tálowitym ſłoné ſyry ieśdź / żołądkowi nie zdrowy / wnetrznośći y żywot burzy. Dioſco. (Tuczeniu.)

Serapio, Syr młody álbo nie dawno vczyniony / przećiwnéy śiły ieſt od ſtárégo ſyrá: dla tego dobrze ij kłáśdź ná ſadzele wrzedliwé zágniłé / bo ie goi: á to ſtłukwſzi z liśćiem ſczawiowym. (Sadzelom wrzedliwy.)

Plin. lib. 28. cap. 9. Syr młody ieſt zdrowy żołądkowi / ktory nie ſłony: ſtáré Syry żywot ná ſtolce zátwierdzáią / ćiáło wyćieńczáią. (Zołądkowi)

Syr młody z miodem zmieſzány / śinośći pod oczymá wyczyśćia. Plinius. (Sinośćiam)

Morzenié w żywoćie vſtánawia ſyr / ktory w winie ſczmiącym w kłoſkoch wárzą / á potym ná panewce vſmáżony z miodem iedzą. Plinius. (Morzeniu w żywoćie.)

Ogniſtym ſadzelom / ktoré ſie przydáią ná mezczyńſkich álbo niewieśćich táiemnych mieyſcách / kozi ſyr ſtárty á przykłádány / bárzo pomocny / á tym lepiéy kwásny zmieſzawſzy z miodem octowánym / zową oximel. (Sadzelom)

Cap. XI.

CASTORIS TESTICVlus, Caſtoreum, Orchis Caſtoris,

Bobrowe ſtroie.

Dioſcorides lib. 2. cap. 23. Bobr ieſt źwierze / ktoré iednáko rádo mieſzka w wodźie y ná powietrzu / iáko inſzé źwierzetá: ále nawiecéy w wodźie: bo w niéy ſie żywi rybámi y ráki. Plinius y inſzy piſzą / że gdy go łowiec goni / tedy ſobie vćiekáiąc vgryźie ſtroie / zayźrząc dáru bożeg / ktory dał człowieczéy náturze w nich. Ale Dioſc. piſze / że to fałſz: bo to niepodobna ieſt rzecz / gdyż téſtro ie máią we wnatrz iáko przy nérkách. Té báśni wſczeły ſie w onych ſtronách / gdźie nie znáią Bobrów / v nas gdźie ſie rodzą wi: dźimy iáwnie / że Bobry łowią / y w nich ſtroie náyduią.

Gale. 9. Simp. moc Bobrowych ſtroiów ieſt wyſuſzáć w wtórym ſtopniu / á ſągrzéwáć áż w trzećim / dlą tegó piſze Dioſ. máią wielką moc przećiw vkąſzeniu weżowému / kichánié pobudzáią. (Przyrodzenié.) (Vkąſzeniu weżowému)

Bobrowé ſtroie z Poleiem dwie drágmie piiąc / pániam mieśiące wywodzą / łożyſká po porodzeniu wyrzucáią / vmárły płód z żywotá wypądzáią. Dioſ. (Mieśiącom.)

Przećiw opuſzeniu á odymániu w żywoćie / z octem winnym pić: tákież przećiw morzeniu w żywoćie / y ſczkániu zbytniému / iádowitym trunkom / álbo trućiznam śmiertelnym. Dioſco. (Opuſzeniu.) (Morzeniu.) (Sczkániu.) (Iádóm.)

Przećiw ſpiącey niemocy / zową veternum, z octem á oleykiem rożánym pomázywáć ſkronie / ieſli trzebá tedy y czoło y głowe: tákież ná to dáwáć wóniáć y kádźić pod nos. Dioſco. (Spiącey niemocy.)

Tym ktorym drżą członki / iáko głowá / rece / etc. tákież ſkurczonym / y wſzyſtkim niedoſtátkom ſuchych żył / ktoré zową neruos, pomagáią piiąc y námázuiąc. Dioſ. (Drżeniu członkow.) (Skurczeniu.)

Mżącéy niemocy. Pomagáią przećiw mżącéy niemocy/ á to dáiąc kicháć: álbo co lepiéy ſtłuc z Rutą álbo z ſokiem iéy/ zmięſzáć y z octem/ á ták głowę pomázáć. Serapio.

Pádáiącéy niemocy. Przećiw pádáiącéy niemocy y inſzym źimnym głównym niemocam dawáć pić Bobrowych ſtroiów pul vnciiéy z ſokiem Ruciánym.

páráliżowi Przećiw páráliżowi dawáć tákież pić z winem/ w którym wárzono ſzálwią y rutę.

Záráżeniu. Przećiw záráżeniu członku mężczyńſkiégo/ nápárzáć dobrze winem/ w którymby wárzono ſtroie.

Przećiw niepowolnému naśienia mężcińſkiég° cieczeniu/ gonorream zową/ tedy Bobrowe ſtroie ſtłuc z ſokiem Agni caſti, á octu przydáć y obłożyć moſzenki.

Cap. XII.

CERVISIA, ZITVM, *Piwo.*

Dioſcorides lib. 2. cap. 79. Zowie náſzé piwo Zitum, wſzákże on wypiſuie Jęczmienné/ á bárzo ie gáni piſząc/ że vrinę pite piwo ięczmienné wywodźi/ nerki obráża/ y żyły ſuché/ zową neruos, blonki mozgowé obráża/ opuſzenié y złé w ćiele wilgośći czyni: párchy/ świérzby ná nogách ſadzele czyni.

Czynią téż/ piſze Dioſco. z pſzenice tákié pićie v ludźi/ którzy mieſzkáią ná zachód ſłoncá/ iáko w Hiberniiéy y Brytániiéy. Témi czáſy iuż czynią po wſzyſtkiéy Europie/ która ieſt miedzy záchodem á pólnocy/ iáko we wſzytkiéy Niemieckiéy źiemi/ w Duńſkiéy/ Pomorſkiéy/ Pruſkiéy/ Polſkiéy/ Litewſkiéy/ Ruſkiéy/ gdźie piwá pſzeniczné czynią/ że ſie winu porównywáią/ zdrowié y wſzeláką krew dobrą w człowiecze czynią.

Galen. 6. Simp. ták piſze: Czynią téż powieda pićié ze zbożá/ które zową foca, które pićié drudzy zową Ceruiſia, to ieſt piwo/ tákié pićié czyni złé wilkośći w człowiecze/ boléść w głowie/ záraża ſuché żyły.

To téż powtarza Galenus co. 20. 2. particul. affor. piſząc/ że pićié które czynią z pſzenice á z ięczmienia ieſt nie ſmáczné/ nie ſtráwné/ złą krew w człowiecze czyniące/ zámula y zátwiérdza wątrobę y ſlédźione/ w nérkách czyni kámień: á ná oſtátek káżdé piwo/ im grubſzé á metnieyſzé/ y ktemu młodé nie wykiśiáłé/ tym naygorſzé.

Wſzákże ia to trzymam/ iż piwo z pſzenice vczynioné nie przebráné wyſtáłé/ zdrowiu pożytecżné náſzému ieſt. Abowiém źiárno pſzeniczné nazacnieyſzym ze wſzytkich będąc/ kte° máiąc prawie iednáką miárę z ćiálem náſzym/ ile gdy będźie przyprawioné piérwéy ná ſłód/ wedlug zwyczáiu wárzenia piwá/ ſzkodźić zdrowiu náſze° ták bárzo niemoże/ ále owſzem pomaga. Co áczby ſie ſzéroko wywieźdź mogło/ iednák iż w inſzych kśiegách da pan bóg o tym wypiſzemy/ przeto zániecháć ſie to nam ná ten czás zdáło/ zwłaſzczá

iż

iż to rzecz sáma v nas w Polszcze świadczy.

Cap. XIII.

CERA, CEROS,

Wosk.

Wosk káżdy zna/ którym osobliwą panu Bogu posługę czynimy przy ofiárách iego náświetszych paląc. Dwie rzeczy chowamy woskowé ná lékárstwá: pierwsza iest wosk/ á ten dwoiáki/ ieden iest iárzecy/ zową Virginea cæra lácinnicy/ drugi iest wosk pospolity od stárych pszczół/ á ten zás też dwoiáki: ieden żółty który táki z przyrodzenia bywa/ gdy ij wibierze z zgonin: á drugi biały/ który Aptékárze czynią swą dowcipnośćią/ czérwoné/ zielone/ modré/ z fárbámi. Wosk iárzecy.

Druga rzecz woskowa/ któréj potrzebuiemy w lékárstwách/ są zgoniny á Wosk czarny/ który zostaie przy vléch gdy miód wybiéráią/ zową propolim, iákoby rzekł/ śmieci albo plugáwości z plastrów/ która zostáie przy vloch. Propolim

Dioscorides lib. 2. cap. 77. y wszyscy lékárze Gręccy nawiecéy chwalą wosk Kretiyski y Pontiyski: ale iednák násze woski mogą bydź porównywáne z cudzoziemskimi/ á zwłaszczá Podolskié/ których táka iest tám obfitość/ że nie czitamy tákiéy w żadnym królestwie Gręckim/ áni Włoskim/ że też nietylko w drzewiéch álbo w vloch/ ale ná ziemi miedzy trawą śilné obfitości wosków z miody zbiéráią: á ztąd znáć/ że miłośćiwy stworzyćiel/ który iest prawdziwa nátura y influx káżdégo królestwá/ácz nam nie raczył dáć máćic winnych/ dał nam miody/ woski/ á to wiedząc iż nam flegmaticum wiecéy przysłuszą miód niźli wino.

Wosk w lékárstwách iest naylepszy pisze Diosc. mierno żółty/ nieiáko tłusty/ woniáiący zapáchem miodowym: záśie który przybielszym/ nie iest ták potrzebny áni dobry. Wosk żółty.

Biorą też wosk biały Aptékárze/ á iáko ij czynić/ vczy széroko Diosco. lib. 2. y lumen Apotecariorum, tákież Thesaurus. Wosk biały.

Wosk káżdy pisze Dioscor. ma śile zágrzéwáiącą/ odmiekczáiącą/ y mierno wypełniáiącą rány y sadzele wrzedliwé: przeto lékárze/ Bárwierze y Aptékárze/ do maśći wosk przydáią/ á mylą sie ná tym bárzo oni/ którzy powiedáią/ że wosk nie pomaga w máśćiách/ iedno tylko zgestnienié czyni. Diosco. Przyrodzenié.

Wosk w poléwce dáiąc/ bárzo pomaga przećiw morzeniu w żywoćie. Dioscorides. Morzenie w żywoćie.

Mámkam albo pániam/ którym sie mléko w pierśiách z śiádá/ czyniąc guzy álbo bolączki/ vtoczyć dżieśięć pilulek z wosku ile ziárno prośiáné/ á dáć ná noc zieśdź. Mámkam.

Paulus 7. Wosk w swéy náturze iest mierny/ iest iáko máteria inszym lékárstwóm/ á sam mierniuchno wyćiéra y wyczyśćia/ rozrzuca też mierniuchno y zágrzewa.

Przyrodzenie. Galenus 7. Simpli. Wosk iest miernosć máiący/ miedzy lekárstwy zágrzéwáiącémi y záziebiáiącémi / odwilżáiącémi y wysuszáiącémi/ dla tego wysuszáiąc też z przypádłośći odwilża / iáko y zágrzéwáiąc ochładza.

bolączkom * Wosk odmiekcza twárdośći bolączek / pomocny chropáwośći w pierśiách y w gárdle: rospuśćiwszy ij z oleykiem fiiołkowym/ á pomázuiąc / odmiekcza strony/ Pierśiam. Stronam. neruos zową: bolączki zbiéra y odwilża. Serap.

Jáko Wosk czynią / wypisuie Plin. lib. 21. cap. 14 á záśie lib. 22 ca. 24. potrzebnośći pisze. Wosk powieda wszeláki odmiekcza/ zágrzéwa/ wypełnia/ przećiw czérwonéy biegunce dobrze ij dawáć w poléwce. Biegunkam.

Dymienicam. Przećiw dymienicam nápuchłym / vczyniwszy plastr z wosku białégo/ przykłádáć.

Dioscori. lib. 10. cap. 16. Propolis/ iest iákosimy wyższéy nápisáli iákoby fus woskowy / podobny woskowi / który przy vloch zostáie zwłasczá przy drzwiách. Táki też ma moc w lekárstwách/ iest zágrzéwáiący y wyćiągáiący/ dla tego ná zábićie/ tykłá/ ábo trzaski/ ábo zastrzáły/ kulki/ y inszé rzeczy wyćiąga przyłożywszy ná ráne. Zábićiu. zástrzałom

Kászlowi. Przećiw zástárzálému kászlowi/ tym woskiem fusowym dobrze człowieká kádźić/ á dym/ ábo páre bráć w vstá. Dioscorides.

Skrobom. świérzbom Skrobi káżdé ná ćiele y świérzbie zgania / pomázuiąc z nim. Dioscorides.

Guzom. Guzy y sadzele twárdé trawi y odmiekcza / boleśći żył suchych neruos vocāt, vśmiérza/ wrzedliwé rány szpetné / plugáwé / wyczyśćiwszy/ záléczą mocno. Plin. Żyłom. Ránam wrzedliwy.

Cap. XIIII.

COAGVLVM animalium, Pityan, *Sérzysko.*

Dioscor. lib. 2. cap. 67. Sérzyská z niektórych źwiérząt / też są bárzo pomocné ku ludzkiému zdrowiu / iáko Záiecze sérzysko bárzo pomocné iádowitému vkaszeniu / tákież morzeniu około pępká y w trzewách gryźieniu / piiąc ile trzy pieniądze záważy. Vkąszeniu iádowité. Morzeniu.

Też bárzo pomocné przećiw zbytniému mieśiącow v pań ćieczeniu: tákież z śiádłą krew wyrzuca/ y ćiezkiému z pierśi flegmy wyrzucániu/ piiąc tyleż. Diosco. mieśiącom Krwi. flegmie.

Pániam. Paniam które są niepłodné/ bárzo iest pomocné Záiecze sérzysko/ á to rospuśćiwszi z másłem/ á po przestániu mieśiaców/ do mácice kłaðąc: piiąc/ płód w żywoćie zábiia / á po porodzeniu przykłádáiąc/ czyni niepłodnosć. Diosc.

Záśie Końskié sérzysko bárzo pomocné morzeniu około pępká/ y w wielkich trzewách. Diosco. Morzeniu.

Tákież Sérzyská / Jágniece / Kozlece / Sárniece / Jelenie / Bykowé / á ná ostátek wszystki táką máią moc wielką piiąc ie z winem przećiw iádowitym źielom / iáko przećiw Omiągowi. Dioscorides.

Pospolićie wszelákié Sérzysko bárzo rozmiekcza rzeczy zśiádłé

dłé á gęſté / á záśie miękkié á wodné zgáſzcza á zśiada. Dioſco.

Cap. XV.

CORNV CERVI VSTVM, Elaphuceras,

Róg Ieleni palony.

ROg Jeleni palony ták przypráwiáią / zrąbáć ij w ſztuki / á zrąbawſzy wkłáśdź w gárniec nowy / á potym pokrywką przykryć y gliną gárncżárſką zálepić / á ták do piecá włożyć y palić áż zbieleie / potym ná proch ſtłuc.

Dioſcorid. lib. 2. cap. 53. Táki proch wypłókány w wodźie dobrze dáwáć pić przeciw plwániu krwią ile dwie łyżce / przydawſzy Drágántu. Plwániu krwią.

Boleśćiam w żywoćie. Przeciw boleśćiam w żywoćie á morzeniu / tákież żółtéy niemocy / y téż boleśćiam w pechérzu / vżyteczno bárzo pić ten proch. Dioſcorides. Żołtéy niemocy.

Pániam. Pániam ná zbytnie mieśiąców płynienié / z wódką Bábczáną álbo z iákąkolwiek inákſzą dobrze pić co drágme záważy. Dioſ.

Fluxom. Ten téż proch płókány bárzo pomocny fluxom / które pochodzą z głowy do oczu y wrzedliwym około oczu ránam. Dioſc.

Zębom. Prochem tym bárzo dobrze wyćiéráć zęby komu czérnieią / álbo iákokolwiek ſą nie białé / iáko bywa po izdebkách. Dioſco.

Wężóm. Węże / kádzenié tym Rogiem niepalonym / z domu wypądza. Dioſcorides.

Wárząc téż ten Róg ſurowy w octćie / dobrze z tym octem płókáć zęby trzonowé gdy boleią. Zębom.

Paulus 7. Róg Kozi y Jeleni vpalony wybiéla zęby trąc dźiąsłá : z których flegmá zbytnia ćiecze wyſuſza z winem. Biéli zęby.

Proch z rogu Jeleniégo roſpuſczony / á około zębu oblepiony / chwieiący ząb vćwiérdza.

O przyrodzeniu Jelenim á z mietániu rogów / ſzéroko Plinius lib. 8. cap. 32. Mięſo Jelenie kto ie / táki fébry nie rad miéwa. dla tego piſze Plinius, znał niektóré pánie / które ná káżdy dźień vkuśiły nieco ieleniny / á zá długi czás fébry nie vczuły : Ale powieda / táki Jelen ma bydź / któryby był iedną ráną zábity.

Cap. XVI.

EBVR, ELEPHANTA,

Słoniowa kość.

TRoćiny z Słoniowéy kośćí bárzo rzecz potrzebna w lékárſtwách / czego bárzo Doktorowie młodźi doświádczyli : abowiém proch z téy kośći mocząc w winie ábo w iákiéy wódce otwieráiącéy / á to wino álbo wódkę táką dáiąc pić ná czczo / wolno á prędko ſpądza żółtą niémoc z ćiáłá. Żółtéy niemocy.

Tákież tákié wino álbo wódkę piiąc / zátkánie káżdé wątroby y żył káżdych otwiéra. Wątrobie.

W żołądku boleśći ćiężkié tákież to wino álbo wódká piiąc / mocno vśmiérza. Żołądkowi

W pádáiącéy niemocy / w mie dźie pitym mocząc dáwáć pić / álbo w mulśie co czynią z miodu á z winá. Pádáiącéy niemocy.

Tákież

Poczećiu. Tákież piiąc z winem álbo z wódkámi pániam pomaga ku poczećiu dźiatek.

Dioscori. lib. 2. cap. 50. pisze/ Sadzelom że zanokćice/ sadzele v pálców przykłádáiąc mocno léczy.

Cap. XVII.

Fel, Cholen,

Żółć.

Żółć káżda ma gorzkość przyrodzoną/ która bárzo iest pomocna ku człowieczému zdrowiu: Náturá. wszystki żółći máią moc zágrzewáiącą/ tylko różność w tym/ iż iedna wiecéy niż druga.

Dioscori. lib. 2. cap. 70. Żółć Kuropátwia/ Orła/ Kokoszá/ białéy kokoszy/ leśnéy Kozy/ są nád insze przednie/ á to przećiw Oczom. niedostátkom w oczu/ iáko przećiw fluxom z głowy w oczy/ mglam y obłokom ná oczu bielmam/ chropáwym powiekam.

Bykowa żółć lepsza nád Owcza/Swinia/Niedźwiedzą/czyni chćiwość ná stolce/ nawiecéy dźieciom gdy lnanki rozmoczywszy w żółći/ do śiedzenia włoży. Diosco.

Bykowa żółć osobliwie przećiw bolączkam w gárdle pomocna/ zową angina, á to z miodem zmieszawszy pomázáć. Dios. bolączkom w gárdle.

Tákaż żółć wszystki niedostátki y sadzele w zádku goi mocno/ Sadzelom w zadku. máżąc. Dioscorides.

Vszom. Vszy smrodliwé á w których ropá/wyczyśćia y goi/ z mlékiem kozim álbo człowieczym zmieszawszy pusczáiąc/tákie rospádliny tám léczy. Dioscorides.

Przećiw szumieniu w vchu z sokiem ługowym pusczáiąc goi. W vchu szumieniu. Dioscorides.

Z miodem mieszáiąc dobrze czynić z niéy plastry ná rány. Ránam.

Przećiw sadzelom ćiáło ogryzáiącym/ tákież boleśćiam y ránam w táiemnych członkách y námosznách/ tákież z miodem dobrze pomázywáć. Diosco. Sadzelom

Żółć z sáletrą álbo krétą Ćimoliyską zmieszána/ trędowáćiny y łupienie skóry wyczyśćia pomázuiąc. Diosco. Trędowáćinam.

Owcza żółć y Niedźwiedzą máłém sie od Bykowéy vmnieysza: á wszákóż niedźwiedzą bárzo dobrze dawáć pić pádáiącą niemoc ćierpiącym / tákież w nos dawáć i za sarkáć. Diosco. Pádáiącéy niemocy.

Swinia żółć bárzo pomocna przećiw sadzelom / które bywáią w vchu / y inszym boleśćiam w nich. Diosco.

Paulus, Miedzy wszystkiémi wilgośćiámi w człowiecze żółć iest nagorzedsza / á która iest nażółtsza / nagorzedsza / płowa nie ták.

Plinius lib. 28. cap. 9. miedzy wszystkiémi rzeczami á członkámi w źwierzetach / żółć ná lékárstwá iest nazacnieysza/ bo ma śiłe zágrzewáiącą / wygryzáiącą / Przyrodzenié. drobiącą/ wyćiągáiącą.

Gdy kto chce chowáć żółć/ wźiąć świeżą żółć y záwiązáć nitką pecherzyne/potym włożyć we wrzącą wode / y ták długo niecháć / iákoby kto mógł przez trzy stáia przeiść / potym wyiąwszy záwieśić kedy w ćieniu / á ták vsuszyć. Dios.

Cap.

Cap. XVIII.

GLVTINVM COLLA,

Kliy.

INßa rzecz ieſt Bitumen, á inßa Glutinum: bo Bitumen ieſt z przyrodzenia iáko rudá/ oczymeſmy wyßßéy wypiſáli: ále Glutinum ieſt Kliy/ który czynią wáżąc z ſkór wołowych/ vßu/ nog/ ßyy/ ták długo áże rozewreią/ potym ſußą á bywa kliy.

Kliy Rybi. Czynią też kliy Rybi/ á to wáżąc ſkóry/ które zdźieráią z ryb morſkich/ álbo z pechérzów wielkich ryb/ zową ichtrocolla, á po łáćinie piſcium glutinum.

Dioſcorid. lib. 3. cap. 92. Kliy który czynią z ſkór wołowych z octem roſpuſczony/ lißáie y káżdé Lißáiom. oßpácenié ſkóry/ tákież tredowáciny wyczyśćia/ pomázuiąc. Tredowáćinam.

Opárzeniu Ná opárzenié álbo opalenié mieyſcá którégo/ dobrze tákim kliiem pomázywáć: bo nie dopuſcza ſie ſtrupić/ áni kroſtek czynić/ á to roſpuśćiwßy w ćiepléy wodźie/ y mázáć. Dioſco.

Ránam. Ná wyraſtánié ran/ wielką pomoc ma zmießawßy z miodem á z octem kliy/ á pomázywáć.

Paulus 7. Gluten ſimilagineũ, to ieſt/ kláiſtr z mąki pßéniczney/ ma moc zbiéráiąca/ dla tego do-Wrzodom. brze kłáść ná wrzody.

Kliy rybi/ pißę Dioſcori. cap. 93. bywa z kśieńców Wielorybowych/ áczkolwiek też y z ſkór/ które łupią z wielkich ryb bárzo potrzebny w plaſtry/ które czy-Sadzelom nią ná rány álbo ſadzele ná głowie: tákież w plaſtry/ które czynią ná trądy: tákież w máśći/ które czynią ku czynieniu piekney płći ná twarzy.

Cap. XIX.

GVTTVR LVPI,

Wilcze gárdło.

GArdło álbo krtań wilczy/ ieſt rzecz potrzebna ku zdrowiu człowieczemu: ábowiem w ſquinánciiey/ to ieſt/ gdy komu gárdło Gárdłu. bolączki záśiędą/ z ſtárwßy tego gárdłá álbo krtaniá vſußonégo ná proch dáć pić z wódką Borakową álbo Podrożnikową/ ieſt napewnieyßé lékárſtwo: á drudzy przez ten Krtań dáią pić w téy niemocy.

Jelito téż Wilczé bárzo pomocné ná kolike: tákież kość któ- Kolice. ra wypada z láynem z wilká/ wątrobá tákież: z ſkóry téż czynić pás á ná ciáło w kolice bárzo potrzebny przykłádáć/ etc.

Cap. XX.

IECVR, HEPAR,

Wątrobá.

WAtrobe ludźie znáią/ ma téż w lékárſtwách rozmáité pomocy/ iáko pißę Dioſcor. libr. 2. cap. 38. że Oſłowa wątrobá vpieczona náczczo źiedźiona/ oddala od człowieká padáiącą niemoc. Padáiącéy niemocy.

Koźią wątrobe gdy kto piecze/ ropá która z niey ciecze bárzo pomocna tym którzy nie widzą tylko w nocy/ pomázuiąc oczy. Oczom.

czy. Tákież dymem téyże wątroby gdy ią pieką/ dobrze kádzić tákié oczy/ które wednie nie mogą patrzyć. Diosco.

Też iedząc też Wątrobę pieczoną Kozią/ pomaga tákim oczom.

Kozlowa wątrobá (pisze Dioscorid. doświadczyłem) iedzioną/ przećiw padáiącéy niemocy śilno pomocna. Diosco.

Padáiącéy niemocy.

Vkąszeniu wężowému. Przećiw vkąszeniu wężowému/ tákież káżdéy bestiiéy/ wątrobá kozlowa pieczona tákież sucha vtárta/ bárzo pomocna z winem piiąc. Diosco.

Vkąszenie psá zápomniátego. Wątrobá psá zápomniáłégo/ bárzo pomocna przećiw vkąszeniu tego psá. Dioscorides.

Tymże obyczáiem/ zębem/ psá który vkąsi/ ráne dobrze okréślić/ álbo iescze lepiéy w skórce záwiązawszy ná szyi nośić. Diosco.

Trućiznam. Wątrobę wieprzową vsuszoną piiąc/ pomocna przećiw wszelákim trućiznam. Serapio.

Krwi. Wątrobá Kozia spalona ná proch/ krew ćiekącą vstánawia pusczáiąc w nos álbo w rány.

Wątrobá Sepia vwárzona/ á potym zstárta ze krwią Sepową/ pomocna piiąc ią przez ośm dni przećiw pádáiącéy niemocy.

Padáiącéy niemocy.

Wątrobie. Wątrobá Wilcza bárzo pomocna w káżdéy niemocy wątrobnéy: á dla tego w opuchlinách zstártą ná proch drágmę dáwáć przez kilká dni z winem/ pewné lékárstwo.

Cap. XXI.

LAC, GALLA,

Mléko.

Mléko/ pisze Paulus, że trzech rzeczy złożoné/ áczkolwiek drudzy chcą że ze cztérech/ iedná iest Syr/ druga Másło/ trzećia syrwatká.

Natłuśćieysze mléko krowie z dobrych pástwisk/ które áczkolwiek iáko pisze Diosco. lib. 2. cap. 63. smák wdzięczny á bárzo człowieká tuczy/ dobrą krew czyniąc: wszakże częstokroć ćiężkié niemocy czyni/ iáko boleśći okrutné głowy/ oczu/ w vszu szumienié/ żywotá puszenié/ żołądká bolenié/ rymy y kátárusy. A to nawiecéy tym/ którym sie zśiáda w żołądku/ á ták zśiadwszy sie gniie/ w głowę z żołądká złémi zágniłośćiámi dmie/ czyniąc bolenié/ á gdy z żołądká wynidzie w trzewá/ czyni kolikę iliakę/ to iest/ morzenié w ielitách ćienkich: dla tego kto chce ieśdź mléko/ vczy Galenus, dobrze ie piérwéy przewárzyć á osolić/ miodu troche przydáć. A ieśli kto ma chuć ku surowému/ tedy przysolić troche álbo miodu włożyć/ á ták ieśdź á nie pić po nim/ zwłascżá gdyż mléko prágnienié z swéy nátury odpadza.

Mléko które białé ślicznè ze wszech stron gesté/ którégo gdy ná páznogieć vpuśćisz nie rychło vćiecze/ mocno kropiá ná páznokćiu stoi/ tákié iest nazdrowsze: á to nietylko bydlecé/ ále y niewieśćie ma bydź/ którą chcą mieć mámką

mámkę dźiećiećiu/áby dźiećie dobrze chowáłá. Diosco.

Purguie. Mléko świéże ná stolcę żywot odwilża/ ále bárzo purguie/ które bywa z ziół gdźie bydło ie/ białą y czarną ćiemierzyce / tákież gdźie tym równé inszé ziołá iedzą. Diosco.

Záśie mleko wárzoné zástánawia stolce / á zwlasczá w którym palone glaźiki rzéczné álbo sztal gászą. Diosco. Zástánawia stolce.

Ránam. Rány wnetrzné mléko goi / á zwlasczá które bywáią ná plucách/ w gárdle / w trzewách/ w nérkách/ w pechérzu/ w mácicy / leiąc tám. Diosco.

Skrobom. świérzbom krostam. Przećiw skrobom ábo świérzbom/ krostkam białym po licu/ y złym wilgośćiam w ćiele / surowé mléko z miodem zmieszawszy á przysoliwszy/ dobrze bráć. Dios.

Biegunkam. Przećiw biegunkam / á zwlasczá które są z ránámi w trzewách / wárzoné mléko topiąc á gasząc w nim glaźiki/ dawáć pić y kristere z niego czynić. Diosco.

Purguie. Sérwatká z mléká ma wietszą moc purgowáć żywot / á ták dobrze ią dawáć pić/ którzy máią meláncolię / padáiące niemocy tredowáćiny/ krosty/ świerzbie/ y białé krostki po ćiele. Dioscori. Melánkolitéy. Padáiącéy niemocy.

Ránam. Mléko świéże bárzo pomocné ná rány śmiertelné y ich zápalenié/ grizienié/ y przećiw wszelákim trućinam piiąc. Diosco.

Rány w gárdle około iezyczká w vśćiech / w dźiąsłách / w zebiech/ goi mléko świéże płócząc z nim. Dioscorides.

Rány w trzewách / tákież boleśći w stolcu/ á to gdy przychodźi chué ná stolce á nic nie bywa zową tenasmon, mléko owcze albo krowie goi / czyniąc z nim kristere: tákież czynić gdy kto ma grizienié w żywoćie. Diosc. Gryźieniu w żywoćie.

Ránam. Tákież dobrze lać mléko przećiw ránam / które pánie miewáią w swych mieyscách táiemnych niewieśćich.

Niewieśćie mléko iest nád insze nasłodsze / bárzo tuczy człowieká / bárzo pomocné przećiw morzeniu w żołądku/ tákież przećiw suchotam które przychodzą z ránienia płuc/ tak ie ssać z pierśi. Dioscorides. Morzeniu w żołądku. suchotam.

Oczom. Niewieśćie mléko przydawszy kádźidłá / dobrze przykłádáć ná krwáwé oczy / które zákrwáwieią z vderzenia. Diosco.

Pedogrze. Przećiw boleśći w pedogrze / mléko niewieśćie zmieszawszy z wośkiem á z Opium to iest/ z sokiem mákowym pomázywáć / pomocno. Diosco.

Wątrobie. śledźionie. Padáiącéy niemocy. Głowie. Oczom. Żyłom. Tym którzy stekáią ná wątrobe / ná śledźione / padáiącą niémoc máiącym/ którym sie w głowie y przed oczymá záwráca: którzy máią boleśći w żyłach suchych / tákież febry máiącym. Dioscorides.

Mléko iest bárzo nie zdrowé / quia caput dolentibus lac malum dare. Hypocrates.

Cap. XXII.

LANA ERIA, LANA Succida,

Wełná niepłókána.

WEłná/ procz tego że násze ćiáło

lo zákrywa y od źimná záſczyca / przedśie też y lékárſtwá ſwé ma / á naylepſza owcza nie płokána / tak z ſwemi plugawośćiámi/ktora namiekſza / iáko ieſt około ſzyie/ y około brzuchá/ y biodr.

Ránam. Welná táka bárzo pomocna ná rány świeże rozmoczywſzy w octćie á w oliwie álbo w winie/ á ták przykłádáć ná rány: tákież

Zbićiu. czyniąc pomocna ná zbicie mieyſcá ktorégo / tákież gdźie śie ſkorá odedrze/ tákież ná zaśniálé mieyſcá/tákież ná złamánie kośći/y ná káżdé chropowáćiny ná ſkorze/ bo mocno wyćiera. Dioſco.

Boleśćiam w żołądku. Welná táka niepłokána bárzo pomocna przećiw boleśćiam w żołądku/ w głowie y káżdym inſzym członku / á to rozmoczywſzy w octćie zmiéſzánym z rożánym oleykiem. Dioſco.

Sadzelom Welná palona ná proch / á tym prochem poſypuiąc ſadzele/ czyni záſtrupienié / dźiwie mieſo wygrizą y ſkorá wyraſta / goiąc. Dioſcorides.

Ktorą ták pálą: wypłokawſzy á ſczochrawſzy wełne/włożyć w gárniec nowy záſzpuntowawſzy włożyć do ogniá / áż zetlé.

Plinius lib. 29. cap. 2. Welná nie płokána bárzo pomocna ná boleśći/ á to rozmoczywſzy w oliwie á w octćie álbo w winie /

Wybićiu. dobrze przykłádáć ná członki wybité z ſtáwow / drudzy ſoli przydawáią / drudzy rute ſtárwſzy z wełną á z ſádłem przykłádáią/ tákież ná zbité członki ábo opuchłé.

Cuchnieniu. Cuchnienié z vſt oddala trąc wełną zeby / rozmoczywſzy w miedźie. Plinius.

Krew z noſá záſtánawia rozmoczywſzy w oleiu rożánym/ á w nos kłádąc. Plinius. Krwi.

Ná wrzedliwé rány záſtárzáłé bárzo pomocna przykłádáć w miedźie rozmoczywſzy/ tákież ná rány w octćie álbo w oliwie rozmoczywſzy. Ránam wrzedliwym.

Báránia wełná vpłokána / á źimna w oliwie rozmoczona / bárzo pomocna ná zápalenié niewieśćich mieyſc táiemnych / tákież ná káżdé ich bolenié ná vpádnienié máćice dobrze z nią kádźić. Plinius. Máćicy.

Welná nie płokána pániam przykłádáiąc / vmárły płod z żywotá wyćiąga / zbytnie fluxy niewieśćie záſtánawia przykłádáiąc. Plinius. Pániam.

Przećiw vkąſzeniu zápomniáłégo pſá przyłożyć ná ráne do śiodmégo dniá nie ruchác / zanokćice przykłádáiąc goi. Vkąſzeniu pſá zápomniálego.

Przećiw boleśćiam w biodrách/ wźiąć co nabielſzą wełne/ á roſpuśćiwſzy ſáletre/ śiárke/ oliwę/ocet/ſmołe/ miękką/w tym rozmoczyć wełne / á ná biodrá przykłádáć álbo ledźwi / dwá rázy przez dźień. Plinius. Boleśćiam w biodrach

Ná oſtátek pomocna bárzo wełná nie płokána ná odárćie ſkory/ná zbićie/ ſtłuczenié/ ná śinosć / ná wybićie / pádnienié / ſtárćie/złamánié/ná bolenié głowy / y żołądká / y inſzych członkow: ná zápalenié rozmoczywſzy w octćie á oleyku rożánym. Plinius. Odárćiu. Zbićiu.

Czynią też z wełny máść / zową œſipus, á Aptékárze Yzopű humidam, to ieſt / tłuſtość ktorą bywa

bywa z płókánia wełny owczéy / ktorą ták czynią: wźiąć wełny miekkiéy nie płókánéy / potym ią kłáść w gorącą wode y płókáć y wyżymáć wełnę : á gdy wyżmieß / wyléy one pomyie w kociel ábo w niecki/ á ták biorąc oné pomyie gárncem álbo ßkopcem z wierzchu / z wysoká lać długo áż sie spieni/ á potym oná piiáná sie zśiedźie : potym one tłustość ktora będźie pływáłá zbieráć/ ták długo / áż nic nie zostánie / á potym to w ręku zlepić y schowáć. Dioſco.

Abo prośćie wárząc w gárncu wełnę/ á tłustość z wierzchu zbieráć y przepłókáć/ á to chowáć.

Przyrodzenié. Ma moc tá máść piße Dioſc. zágrzewáiącą / wypełnia wrzedliwé sadzele / odmiekcza twárdé / á zwłaſczá bolączki y guzy / krosty twárdé w ſtolcu y w niewieśćich táiemnych mieyſcách / przyprawiwßy z Nostrzykiem á z máſtem léczy. Dioſcorides.

Wrzedliwym sadzelóm. Guzóm. Krostam.

Mieśiecóm. Dźiatki y mieśiące / przykłádáć tłustość ná wełnie pániam/ pobudza z żywotá. Dioſco.

Vßóm. Przećiw boleśćiam y inßym niedostátkom w vßu/ y też boleśćiam ná mężczyńſkim członku / rospuśćiwßy z ſádłem gęśim pomázywáć. Dioſco.

Oczóm. Tá máść bárzo pomocna ná rány ktoré bywáią w kąćikoch w oczu: ná chropowáciny po iágodźie / y modzele / ná ciekące powieki.

Wrzodóm. Oczóm. Plinius lib. 29. cap. 2. Máść z wełny wypłokána goi wrzody / á krosty około oczu: tákież po vßách / ná członkách táiemnych:

Krostam. tákież figi / krosty y rospádliny / ktoré bywáią w zadku/ tákież krosty y bolączki ná táiemnym mieyſcu niewieśćim.

Cap. XXIII.

LVMBRICI, GES Entera, Terre inteſtina, *Gliſty źiemnè.*

Gliſty źiemné káżdy zna / á wßákże iákokolwiek wzgárdzoné/ máią swoie osobliwą potrzebę ku zdrowiu człowieczemu/ iáko piße Dioſco. lib. 2. cap. 60. że Gliſty źiemné / żyły suché neruos zową / przećięte zſtárté á przyłożoné ná ránę goią/ á niemáią bydź odieté/ áż do trzećiego dniá.

Vßóm. W ſmalcu gęśim vwárzoné Gliſty / bárzo pomagáią boleśćiam y inßym niedostátkom w vßu. Dioſcorides.

Zębóm. W oliwie vwárzoné / á w vcho przećiwné puſzczáné/ boleść w zębiech vśmierzáią. Dioſcor.

Vrynie. Kámieniowi. Vryne wywodzą zſtárté vſußywßy á z miodem álbo winem pité/ kámień łamią/ żółtą niemoc tráćą / zátkánie otwieráią pul drágmy piiąc. Dioſco.

Stłuczonym zbitym / zwierćiawßy z ßafránem á z miodem pitym/ dawáć pić Gliſty.

Cap. XXIIII.

MEDVLE ANIMALIVM, Myelon.

Szpiki z kośći.

Szpiki z kośći máią osobliwé mocy swoie w lékárstwách/ dla tego też ich pomocy wypiszemy.

Dioſco. lib. 2. cap. 69. pisze/ że káżdego źwierzećiá szpik ná ieśień stwárdnie á bieleie/ ále ná wioſne y lećie iest krwáwy á wodny ćiekący.

Przyrodzenié. Káżdy szpik ma śiłe odmiekczáiącą/ rozrzedzáiącą/ zágrzéwáiącą wrzedliwé rány wypełniáiącą/ nazacnieyszy Jeleni/ wtóry stopień ma po nim Bykowy/ po nim Kozi/ ná ostátku Owczy: Jeleni osobliwą ma moc Ránam. iż gdźie z nim pomáżesz/ węże vćiekáią y wszystki gády iadowité. Wężóm. Dioſcorides.

Jeleni Szpik bárzo pomocny á wielkiéy chwały/ á nawiecéy pániam/ którym gdy mieśiące sie záſtánowią/ czynić peſſarium, to iest czopek/ á to zaszywszy tego szpiku álbo mozgu z kośći/ trzy drágmy w subtélną chusteczkę/ á potym włożyć do mieyscá táiemnégo/ á ták trzymáć.

Żołądkowi. Mózg iedźiony w żołądku czyni boleśći y zámiészánia/ káźi chćiwość iedzenia/ á ták kto chce ieśdź/ ma go przypieprzyć. Auice.

Plinius lib. 28. cap. 9. Szpiki wszelákié wyrastáią/ wypełniáią/ odmiekczáią/ wysuszáią/ zágrzéwáią/ dla tego dobrze ie ná bolączki twárdé guzy/ wrzody/ przykłádáć. Bolączkam. Guzóm. Wrzodóm.

Bykowé pisze Plinius cap. 10. Szpiki z práwéy nogi/ zstárwszy z ſádzámi/ brwiam pomagáią/ á z własczá pádániu włosów ze Włosóm. brwi.

Cap. XXV.

MANNA.

MAnná iest miód rośny/ który páda ná skáły álbo drzewá/ á potym zgestnieie/ że będźie biały/ á źiarnká iáko Koryánder: gdźie rozumiém/ że Manná od miodu máłą różność ma/ ábowiém iednáko z rosy bywáią/ iedno iż miód iest táiemna rosá/ który pszczoły sámé náyduią: á Mánná iest rosá słodka widoma/ która potym zgestnieie y zbieleie od słońcá/ á ták ią zbiéráią: y áczkolwiek ią tylko w Apuleiiéy y w inszych zamorskich stronách zbiéráią/ wszákże też ią naydźie w Polscze/ iedno nie będźie biała: bo násze słońce nie iest dostáteczné ku wysuszeniu y wybieleniu iéy: á tę Mánną zową oracze pospolićie w Polscze brzemieniem: bo padwszy ná zboże/ wiśi miód iáko brzemię przy źdźieble álbo kłośie.

Tákać Mánná byłá/ którą pan Bóg raczył żywić z swégo miłośierdźia Żydy ná puszczy: bo ták mamy napiſano/ że mánná pádáłá z rosą/ były białé źiarnká iáko Koryánder. A ten wszystek sposób ma mánná/ którą Aptékárze máią w swych áptékách: iedno niéma tego/ áby karmił/ álbo czyniłá wszelákiéy rzeczy smák/ iáko oná miáłá ná puszczy/

ále

ále oná bywáłá spráwiona osobliwą łáską páná stworzyćielá nászégo.

Tákiéy Mánny nie wypisáli stárzy Greccy lékárze : bo oni subtélną mąkę z kádźidłá Mánną zową : samych Arábów iest to wynálezienié.

Serapio o niéy pisze/ że iest ćiepła w piérwszym stopniu z mierną wilgotnością a suchośćią.

Przyrodzenié. Pomocna bárzo przećiw rozwiezieniu żołądká / żywot wyćiéra y wyczyśćia : dla tego żółtym zaskórnym wodam pomaga / ryme y wszystki kátárusy z Rymam. głowy wyczyśćia / gdy ie kto przez nos sarka ku głowie. Sera.

Mesuę. Naylepsza Mánná ktora pada ná skáły/ żadnégo záſzkodzenia nie czyni w ćiele/ purguie człowieká leguchno.

Purguie. Mánná purguie colere leguchno / piersi y gárdło miernuchno wyczyśćia y odwilża / prágnienié oddala. Mesuę. Piersiam.

Cap. XXVI.

Mel, meli,

Miód.

O Rozmáitośći Miodów y pscżół széroko Plinius libr. 11. cap. 4. 5. 6. 7. 8. &c. wypisuie / tam szérzéy możesz czytáć / tu tylko wypiszemy ile ku lékárstwam przynależy.

Diosc. li. 2. ca. 74. Chwali Atycki drugi z Crety od Hybli góry: ále to pewna rzecz: by był miody Polskié á nawiecéy Podolskié znał Dioscorides y Galenus, nie vpośledźilby był ich nád Gréckié : ábowiém aczkolwiek nátura polska nie dáłá nam máćic y winá / wszákże to nágrodźiłá Miodem wybornym/ ktory wiedźiáłá nam flegmáticom bydź zdrowszy niżli wino : Nászy oycowie stárzy máło ználi win / z piwem á z miodem długie látá wiedli / iákich ludźi nászégo wieku niestáie : á to czyni nawiecéy bezecné obżérstwo y piiánstwo/ zwłaszczá winem: á tákby dobrze/ żeby sie Polacy w tym obaczyli / áby poniechawszy piiánstwá/ násládowáli trzéźwośći/ á cnót swych przodków : bo łácwieby záśie groźbá przyszłá pogránicznym ludźiom od sármatów/ ále to precz.

Miód przáśny / pisze Galenus 7. Simpl. zágrzéwa y wysusza w wtórym stopieniu : dla tego młodym ludźiom á kolerikom gorącym / tákież w gorących niemocách iáko w fébrách niegodźi sie go pożywáć. Przyrodzenié.

Diosco. lib. 2. cap. 74. Miód przáśny nachwalebnieyszy im na słodszy/ wonniéy rozkosznéy/ ostrégo smaku / bárwy żółtéy z czérwoną iásnéy / ktory gesty / á gdy ij weźmiesz/ ćiagnie sie zá pálcem iáko kliy álbo struná.

Miód przáśny ma moc / pisze Diosco. wyćiéráiącą / otwiéráiącą / złé wilgośći z gleboká ná wierzch wyćiągáiącą : dla tego gdy ij w rány ćieté álbo wrzedliwé kłádą / wyczyśćia oćiéráiąc / oćieté mieso spaia / dźiuráwé zárasta. Przyrodzenié. Ránam.

Liszáie y świérzbie podobné Liszáiom.

 liszaiom

Liszáiom. liszáiom miód przewárzony z há- łunem / pomázuiąc wyczyśćia y tráći. Diosco.

Brodawkam. Tymże obyczáiem tráći brodawki ná nogách/ zową kurze oká przykłádáiąc. Diosco.

Vszóm. Przećiw szumieniu w vszu y boleśćiam w nich / rospuśćić miód z solą oczkowátą á pusczáć w vcho letnio. Dioscorides.

Wszam. Gnidam. Miód przáśny tráći wszy y gnidy gdźie z nim pomážesz.

Oczóm. Wszystki nieczystośći/ obłoki/ zasłony / mgły ná oczu wyczyśćia pusczáiąc przez dwánaśćie dni. Diosco.

Ránam. Krostam. Gárdłu. Wszystki rány / krosty / odárćie skóry w gárdle około iezyczká/ y w podniebieniu/ miód płócząc wyczyśćia y goi. Diosco.

Vrynie. Kászlom. Wezowe° vkąszeniu. Vryne pobudza / ná kászel / y wężowému vkąszeniu pomocny. Dioscorides.

Jádóm. Przećiw Opium álbo iádowitych grzybów iedzeniu pomaga. Diosco.

Vkąszeniu psá zápomniáłégo. Przećiw vkąszeniu psá zápomniálego dobrze pić miód y przykłádáć. Diosco.

Stolcóm. Miód káżdy przáśny surowy opuszá / w żywocie zámieszánie czyni/ y stolce pobudza/ dla tego doktorowie roskázuią ij odszymowáć. Diosco.

Mel rosatum. Albo co lepiéy czynią miód rózány / to iest / do dźieśiąći funtów miodu czyśćiuchnego kłádą funt soku z rózéy czérwonéy / á potym troche wárzywszy kłádą kwiećia czérwonéy rózéy cztéry funty / y wárzą áż sok wywre / potym przecedzą.

Diosco. lib. 5. cap. 26. Wielkiéy iest pomocy miód rózány /.

Wątrobie. Żołądkowi watrobe y żołądek wyczyśćia / ná kászel rospuśćiwszy z wodą / w ktoréyby wárzono rózynki y figi bárzo pomocny / tákież przećiw rymam : kátárussy / żołądek wyczyśćia / biegunki zástánawia. Diosco. Rymam.

Żołądkowi. Złé wilgotnośći z żołądká wypedzą piiąc z wodą ciepłą. Czásu morowégo powietrza miód biorąc niedopuscza zágniłośći/ á ták y zárażenia powietrza/ y wszytko to lepiéy spráwuie/ niż miód sam przáśny prosty. Dioscor.

Mel violatū. Czynią też miód fiołkowy tákież / który bárzo pomocny przećiw kászlom/ dycháwicam / ćiężkośćiam w pierśiách / zásycháiu / y wszystkim niedostatkom w pierśiách. Kászlóm. Dycháwicam. Pierśiam.

Róża smáżona w miedźie bárzo pomocna tym/ którzy máią záźiebiony żołądek á mdły/ iáko bywa w quotidiánie / y w inszych źimnych niemocách. Żołądkowi

Czynią też miód octowány wárząc ocet winny z miodem śilnéy pomocy ku zdrowiu człowieczému/ iáko ná boleśći w stáwiéch : tákież trawi á śieka grubé á zpiekłé máterię w żołądku / w wątrobie / w śledźionie: trawi máterię długich febr / iáko quártány/ quotidiány / ⁊c. Mesuę disti. 6. de syropis. Stáwóm. Żołądkowi Wątrobie. Śledźionie Febram.

Czynią też z miodu miód pity/ który Mesuę zowie/ Aqua mellis, Galenus y Paulus , Dioscorid. hydromel: bárzo wielkiéy pomocy ku zdrowiu człowieczému / zwłasczá w niemocách z przyczyny źimnéy á które są w głowie

álbo

álbo w ſtronách/to ieſt żyłách zimnych/ zową neruos, iákie ſą páráliż/ ſkurczenia/ drżenie członków/ pádáiąca niemoc/krzywienie vſt.

Pádáiącey niemocy.

Dioſcor. lib. 5. cap. 9. Tákież Miód pity pomocny ná káſzel/ dycháwice/ wyczyśćia piersi ze złych wilgości grubych flegmistych/otwarza rury kedy wichodzi vryná: przećiw kolice silną pomoc czyni/ kámienia w nerkách y w pęchérzu niedopuſcza sie mnożyć/ omywa y wyczyśćia wnetrznośći y trzewá/ purguie y wyczyśćia żywot.

Káſzlom. Dycháwicy Piersiam. Vrynie. Kolice. Kámieniu.

A náſz on ſtárzec zacnéy pámieci lékarz Miechowitá/ ták wysławia miód pity w kśięgách swoich: Miód pity bárzo pomocny przećiw niemocam zimnym/ á nawiecéy które pochodzą z głowy ábo żył ſuchych/ ábo ſtáwów/ ludźiom ſtárym á flegmátykóm miáſto winá w tákich niemocách potrzebny pić: y przydáie/ia we fráncowátéy niemocy ku vśmiérzeniu boleśći w ſtáwiéch/ dáie miód pić/ á náydowalem wielką pomoc: á wſzákóż młódźieńcom gorącéy nátury á coleryköm y którzy máią żyły cienkie/ nie każe go dáwáć.

Miechowitá. Zimnym niemocam. Flegmáticom. Fráncom.

Meſuę przydáie/ że wárzenie miodu miſterne przydáie mu wiele dobroći/ á gdźie może bydź lepſzy iáko w Polſcze: bo tego nie vmieią w inych ſtronách: á ztąd káżdy obácz/ iáko potrzebny/ á zdrowy ieſt náſz miód wárzony ku piciu/iáko nam nie potrzebno tu ſie petáć winem/ którégo nie nam nátura ſpráwilá/ ále miód y piwo.

Cap. XXVII.

OLEVM OLIVARVM,

Oliwá.

OLiwá ieſt práwy oléy/ ábowiém náſze oleie z siemion álbo mákowé nie ſą oleie/ ále ſoki wyſmáżone á wybité práſámi/ á przeto dwoiáki ieſt oléy/ ieden przyrodzony który práwie bez przymieſzánia ábo przypráwy bywa/á ten ieſt práwa oliwá. drugi ieſt który czynią z oliwy á z inſzych rzeczy/ iáko Różány/ Lelíowy/ Rumienkowy/ á ten zową oleiem od onéy rzeczy/ którą przypráwiáią z oliwą: záśie ieſt oléy nie przyrodzony wyſmáżony á wybity przez práſy/ táki ieſt Migdałowy/ Orzechowy/ Lniány/ Konopny/ Mákowy/ y inſzé. Tu naprzód o práwym oleiu wypiſzemy.

Oliwá iáko piſze Galenus y Dioſco. ieſt dwoiáka/ iedná z oliwek niedoſtáłych/ zową oleum Omfacinum, iákoby oléy niedoſtały á ćierpnący: druga oliwá z iágód dożrzáłych/ á ten záś dwoiáki/ ieden świéży drugi záſtárzáły/ káżdy z tych ma ſwoię rózną náturę. Czwarta oliwá z Oliwnégo drzewá płonnégo/ zową oleum oleaſtri, y ten ieſt rózny od piérwſzych. Dioſcorides lib. 1 cap. 28.

Galen. Oliwá którą wybiiáią z iágód oliwnych/ ieſt chłodząca á ſucha w piérwſzym ſtopieniu: á dla tego piſze Dioſco. nazacnieyſza w pomocy ludzkiégo zdrowia/ zwlaſczá świéża/ z tegó

Przyrodzenié.

go czynią máśći rozkoszné/ żołądek potwierdza/ opuchliny o- koło dziąśł pomázuiąc spądza/ rány goi/ żeby rucháiącé sie vćwierdza/ zbytnie poty vśmiérza. Dioscori.

Żołądkowi Opuchlinam. Ránam.

Zásie Oliwá z oliw dostáłych iest zágrzéwáiąca/ w piérwszym stopieniu/ á mierno odwilżáiąca/ dla tego żywot ná stolce odwilża/ zázi ebieniu y przetretom pomaga/ ciáło czyni rychłé ku káżdéy spráwie. Diosco.

Przyrodzenié. Żywotowi

Ránam. Wrzedliwé á plugáwé rány puszczáiąc ná nié/ wyczyśćia y záttłumia. Dioscorides.

Jádom. Przećiw śmiertelnym iádom dobrze oliwe dáwáć pić/ ták że by nátychmiast było zwrócenié.

Purguie. Oliwe piiąc pul kwáterki purguie człowieká/ á to mieszáiąc z Tyzánną. Dioscorides.

Kolice. Przećiw kolice/ Oliwe smáżyć z Rutą/ á dáć ćiepło pić z wodą sześć vnciy/ tákież krystere czynić ná tóż/ á zwłaszczá ná boleśći/ ktore bywáią w ielitách około pepká. Diosco.

Glistam. Piiąc Oliwe obyczáiem przerzeczonym/ glisty z żywotá wypądza. Diosco.

Zásie Oliwá stára/ wietsza ma moc zágrzéwáiącą: á im stársza/ tym też nagoretsza/ tákże ktoraby miáłá sto lat/ tedy sie porownywa z Bálsámem/ á dla tego gdy tákiéy oliwy potrzebuiemy/ tedy ią wárzymy v ogniá áż zgestnie iáko miód/ á táka bedźie mocnéy gorącośći. Dioscorides.

Táki oléy bárzo pomocny w niemocách źimnych/ zwłaszczá ktoré pochodzą z strony głowy/ á z stron suchych/ zową neruos.

Oczom. Tákim oleiem dobrze mglé oczy pomázywáć: bo mocnie oświeca. Diosco.

Paulus 7. Oliwá im stársza/ tym wiecéy gorącośći ma/ á siłę mocnieyszą ná rozrzucánie á odbiiánie/ á ták ku opuchlinam/ bolączkam y innym twárdym sądzelom potrzebna. bolączkom

Przyrodzenié. Oliwá przytym ktora bywa z oliwek plonnéy oliwy/ iest źimnégo y ćiérpnącégo przyrodzenia/ dla tego przećiw boleśćiam w głowie bárzo pomocna/ zbytnie poty vśmierza/ pádánia włosów niedopuszcza/ łuski/ párchy/ krosty/ świerzbie/ tredowáćiny/ y insze plugáwośći ná głowie spądza.

Włosom. Łuskom. Párchom. Krostom. świerzbom

A wszákóż ktorzy sie często tym oleiem máżą/ rychło ośiwieią.

Oleyki drugié ktoré bywáią z rzeczámi inszémi/ opuszczam: bo iuż nie są simplicia, ále złożoné/ á ták nie przysługáią ku tym kśiegam/ gdźie tylko rzeczy iediné wypisuie.

Ránam. Plinius lib. 23. cap. 4. káżda oliwa odwilża násze ćiáło/ potwierdzáiąc á posiláiąc: á wszákże żołądkowi przećiwna/ wrzedliwé rány rozszerza/ gárdło od niego chropowáćieie/ y głos mieni: á wszákże trućiny á iády odpądza.

Cap. XXVIII.

OVVM, OON,

Iáie.

Y Dźiećis zna co iest Jáie/ naprzedni eysza

przednieyſza rzecz/ktora czyni dobrą krew w człowiecze/ ták dobrą/że gdy świeże iáie miekko kto zie tym obyczáiem/ iż niemáß iákiey záwády w żołądku álbo w wątrobie/ tyle vczyni w godzinie krwie/ ile sámo iáie záważy: á ztąd ieſt czemu po krwi wnet iáycá iedzą/chcąc to wnet nápełnić co vpuſzczono/ etc.

Miedzy iáycy/ piße Galenus, naylepßé á nazdrowßé ſą kokoßé á Báżántowé / záśie inßych ptaków podlé / á zwłaſzczá wodnych/á ták gesie á kácze ſą napodleyßé y nie do końcá zdrowé iáko y ptacy od ktorych bywáią.

Przydáie Galenus, że máią bydź świeżuchné: bo ſtáré álbo zapártki álbo śmierdzące / iuż ſą iad / á ták ludzie ſobie wiele zásßkadzáią iáycy / iáko też pomagáią: bo nowémi pomagáią / ſtárémi záßkadzáią: á im ſtárßé tym gorßé.

Dioſco. lib. 2. cap. 44. Że iáycá/ ktorémáią czynić dobrą krew iedząc/ máią bydź iedzioné miekko / bo twárdé ſą ſnać gorßé nizli kápuſtá kwáśna / á dla tego tylko tym przyſłużáią / ktorzy ciężką pracą robią iáko cepy álbo młotem.

Ztąd też obacz/ żeć iáycá ſmáżoné iescze gorßé: bo żołądek obrażáią/wątrobe zápaláią/krew złą czynią iáko y káżda rzecz ſmáżona zgáge y nieſtrawienié czynią. Galenus.

Záśie to też pámietay żeć káżdé iáie wárzoné ieſt zdrowße/ niż pieczoné: bo pieczonośc odeymuie mu przyrodzoną wilgotność wyſußáiąc/ ále wárzoné przydáie: á ztądże ieſt/ piße Dioſcorid. że iáie miekkie odwilża ná ſtolec żywot / ochrapienie gárdłá vśmierza/zwłaſzczá omienienié. Żywotowi.

Iáie bárzo pożyteczné przeciw boleściam w oczu / á to zbiwßy z oleykiem rożánym y przykłádáć ná lnankách: álbo co lepiéy / wziąć żółtek vwárzony / á ſtłuc z oleykiem rożánym á z ßáfránem y ſtłukwßy przykłádáć ná chuśćie. Dioſcori. Oczom.

Przećiw bolączkam á ſadzelom w śiedzeniu / ſtłuc z Noſtrzykiem iáie y przykłádáć. Dioſ. bolączkam ſadzelom.

Też iáie pieczoné / á nawiecéy (Auicena przydáie) w octcie vwárzoné/twárdé iedząc vſtánawia biegunki / á zwłaſzczá gdy bedzie co záſtánáwiáiącégo przydano / iáko z naśieniem Bábczánym / álbo naśieniem pśiéy rzeżuchy / tákież y ſmáżoné pomaga. Dioſc. Biegunkam.

Białek iáiowy ſurowy z przyrodzenia ochładza/ ſpaia/dla tego zápalenia á ognie w oczu przykłádáiąc vśmierza/ á tym lepiéy z ßáfránem. Dioſco. Oczom.

Ná opaloné mieyſcá przykłádáiąc białek nie dopuſzcza ſie czynić kroſtam y bliznam ßpátnym gdy wnet przyłoży białek. Kroſtam. Bliznam.

Oblicza ſłońce nic nie opala / gdy ie białkiem położą. Dioſc. Opaleniu ſłońcá.

Boleśći w oczu y zápalenią vśmierza/ gdy bedzie białek z kádzidłkem ná ſtroni przykłádány / tákież ćieczenié z głowy do oczu vśmierza. Dioſco.

Też tenże białek z oleykiem rożánym z winem á z miodem przy

 práwiony/

práwiony/ zápalenié w oczu oddala / ná welnie przykłádáiąc. Dioscorides.

pęchérzowi Nérkam. Ochrápieniu. Též przeciw morzeniu y gryzieniu w pęchérzu y zrániéniu w nérkách/ ochrapieniu w gárdle/ dobrze iáie wypić troche zágrzawszy/ tymże obyczáiem tym dobrze pić ktorzy krwią pluią/ álbo ktorym flegmá rymistá ciecze z głowy do pierśi. Diosco.

Krwią plwániu. Flegmie.

Mężczyznam. Auicena, wszelákie iáycá á nawiecéy wróble pobudzáią mężczyńſki vczynek.

Znák truczny. Serapionis textus marginalis quid habet, iż gdy áby iáie cálé prócz skorupy wlał do vryny człowieká trucina iáko záráżonégo/ w kilku godzin ták vznaſz w ktoréy stronie wątroby vśiadł iad: ábowiém iesli wyszedł z wierzchu á śiadł w żyłách álbo w rurách vrynnych/ wnet vryná sczérnieie / á będzie śmierdziáłá: ále iesli ieſcze iad śiedzi wnątrz w wątrobie álbo w trzewách/ oná vryná kurczy sie z iáiem á żołcieie á nie śmierdzi.

O przyrodzeniu iay/ y iáko sie z nich ptaszkowie mnożą / iáko długo kokoſz y inſzy ptacy ná nich śiedzą/ iako iáie poznáć płodné álbo niepłodné/ kiedy czás náſádzenia/ álbo iáko czynić przeciw gromowi / áby ich nie záráźił / y inſze potrzeby wypiſuie Plinius lib. 10. cap. 51. 52. 53. 54.

Oczom. Plinius lib. 29. cap. 3. Jáie z másłem świéże zmiéſzáné / dziéciom ná záwréwánié oczu y kliowátą flegmę nalepſzé.

Tákież żołtki twárdo vwárzoné/ przydawſzy ſzáfránu/ miodu/ á mléká niewieściégo nalepſzé lékárſtwo ná boléść w oczu.

Cap. XXIX.

PVLMONES animalium,

Płucá z Bydląt.

Płucá niektorych źwiérząt ábo beſtiy / ſą pożyteczné ku zdrowiu człowieczému / dla tego ich też tu nie opuśćimy/ iáko o liśich plucách piſze Diosco. lib. 2. cap. 37. że vſuſzoné á ná proch ſtłuczoné dobrze ie dáwáć pić dycháwicznym/ ránioné płucá máiącym/ krwáwą ropą pluiącym. Dicháwicznym. Płucam.

Tákże też tłuſtość liśia w vſzy puſczána boléśći w nich vśmiérza. Dioscori. Vſzom.

Báránie/ Jágniecé / Niedźwiedzé płucá / tákież świnie gdy przyłożyſz ná ſtártą nogę od bótá / wnet zgoi : tákież czynić ná opuchnienié álbo káżdé zápalenié ſtárćia bótá. Dioscor. Stártéy nodze od bótá zápaleniu.

Płucá tákież Báránie dobrze świéżo przykłádáć ná głowę ogoloną tym/ ktorzy błądzą rozumem ábo głowá sie im záwráca.

Cap. XXX.

PANIS,

Chléb.

Acżkolwiekeſmy nieco nátrąćili o chlebie gdźie o pſzenicy piſano / wſzákże tu ſzérzéy o mocách / ktoré w lékárſtwá vżywamy. Chléb prócz tego co nas karmi: á ieſt rzecz naprzyrodzeńſza

dzeńsza/ y nazdrowsza: ále pszenicżny naylepszy/ nie stáry/ áni ciepły/ po nim żytny: záśie owśiáne/ ieczmienne/ tátárczáne/ prośiáne chleby/ nie są zdrowe. Plinius lib. 22. cap. 25.

Bolaczkam. Wrzodóm. Twárdośćiam. Plinius ibidem, Chléb biały z wodą vwárzony/ przydawszy oliwy/ á nalepiey różánego oleyku/ przykłádáć ná bolaczki/ wrzody/ y káżde zápuchnienia: zbite twárdośći rozrzuca mocnie/ zmieszawszy z wodą rożynkową/ tákże z winem/ álbo z octem.

Stáwóm. Tákże chléb z octem vwárzony/ dobrze przykłádáć ná zbite mieyscá/ y wywinienie stáwów/ álbo wybićie: á nalepszy ná tákie rzeczy kwászony/ á tákże rżány. Plinius.

Sadzelóm. Krostam. Guzóm. Tákże ná sadzele/ ktore bywáią przy pálcách v páznokćiów/ iáko są zánokćice/ krosty/ y zbierá nie tákże czynić: tymże obyczáiem z octem wárząc/ pomocny ná bombole/ guzy/ ná nogách/ podeszwách/ ktore z chodu bywáią.

Stolcóm. Chléb gruby/ ábo lepiey twárdy/ táki ná woynie czynią/ álbo stárzáły stłukwszy/ á potym záś czyniąc z niego chléb y piekąc/ zwłasczá z octem/ iedząc ij/ stolce zástánawia w biegunkách.

Záśpeceniu. Opuchnieniu. Bliznam. Chléb z mąki trzyletney/ z miodem zmieszány/ záśpecenia álbo odárćia ná licu/ z pośiadánia śie/ álbo opuchnienia skory/ przykłádáiąc wyczyśćia/ goi/ y blizny spądza. Plinius.

Niemocnym. Biały chléb chędogi w wodźie ćiepley álbo źimney rozmoczony/ (zową panatella) niemocnym go rącemi niemocámi y ćiężkiemi/ bárzo zdrowy pokarm. Plinius.

Oczóm. Krostam. A zápuchnieniu oczu/ tedy z winem zdrobiwszy po łáźni dobrze przykłádáć: tákże też y ná krosty ná głowie/ á to przydawszy prochu Myrtowego drzewá. Plinius.

Członkóm. Tym ktorym członki drżą po łáźniey/ chléb z wodą dobrze ieść. Plinius.

Cuchnieniu. Cuchnienie w łożnicy/ ábo w domu/ chlebá przypalenie wypądza káżde/ miásto inszego kádzenia. Plinius.

Cap. XXXI.

SALIVA, SIALON.

Sliná.

Sliná człowiecza/ ktorą sobie zá nic mamy/ wszákże y tá ma wielką pomoc w lékárstwách/ ku zdrowiu ludzkiemu.

Przyrodzenie. Liszáióm. Piegam. Paulus 7. pisze/ sliná człowiecza cżczą mocno rozrzuca/ wyćiera/ wyczyśćia: dla tego liszáie/ piegi dźiećiam pomázuiąc wyczyśćia: wyćiąga pod oczymá śinośći/ sliná cżczą żuchána z pszenicą w vśćiech/ á przykłádána.

Przećiw wężóm. Plinius lib. 28. cap. 4. Sliná człowiecza iest wielkie lékárstwo przećiw wężóm/ tákże gdźie pluniesz vćiekáią.

Padáiącey niemocy. Plunąwszy tákże po trzy kroć/ częstokroć tráćiem padáiącą niemoc: á ztądże widźiemy/ że bá by częstokroć to czynią/ pierwey przemowiwszy kilko słow/ áno śie to dźiecie śliną/ á nie iey czáry. Plinius.

Wrzedźienicam. Przećiw wrzedźienicam ostrym/

ſtrym / zową furunculos, czczą śliną pomázáć dobrze / zginie. Pli.

Dziwna rzecz / co przydaie Plinius, gdyby kto cokolwiek vderzył / á onégo żałował / tedy ma plunąć na pośrzodek dłoni onéy reki / która vderzył / vderzonému odelży ſie ból / z bliſká álbo z dáleká: y przydáie Plinius, że tego czeſto doświádczono / w beſtiiéy / pſá / álbo koniá.

Widźimy też czeſto / że robotnicy / gdy chcą mocno vderzyć / álbo vrąbić / álbo dźwignąć / tedy plunąą w reke / á mocą onéy śliny / mocniéy táką rzecz ſpráwią. Plinius.

A ták ieſli to widźimy / y ták wierzymy / tedy też temu wierzymy że śliná człowieká czczego liſzáie / trądy / párchy / y inſzé ſkrobi ná ćiele / wyczyśćia pomázuiąc. Plinius.

Liſzáióm. Trądóm. Parchóm.

Tákże zemgłośći á záwrzánia oczu / które bywáią ludziom z záránku / pomázuiąc śliną czczą wyczyśćia. Plinius.

Oczów.

Bolesćiam w ſzyi.

Bolesć w ſzyi śliną czczą práwą reką / pomázawſzy práwą czáſzke / á lewą reką lewą czáſzke / vśmierza. Plinius.

Gdyby co wlázło w vcho / náplunąwſzy śliną czczą / tedy wnet wynidźie / ábo vmrze.

Też piſze Plinius, ieſt śilno rzecz pomocna przećiw czárom / á záráżeniu od złych rzeczy / gdy kto puſczáiąc vrynę / po niey záwżdy plunie: tákże plunąć w bót práwy / pierwéy niżli człowiek obuie: tákże plunąć / gdy kto iákie złe mieyſce przeſtąpi. Plinius.

Czárom.

Dla tego przywodźi Marcian, Plinius, iż ſcolopendria ſie rozpuknie / gdy ią śliną popluniesz. Pli.

Tak y żabá chroſtawa / y káżda inſza: a wężowi ieſli kto w gárdło plunie zdechnie. Ale śilá tákich czárów piſze Plinius.

Cap. XXXII.

SANGVIS, HAEMA.

Krew.

Krwie / któréy gdy vpuſczamy ſzkodá záwżdy wylewáć próżno / ábowiém y téy náturá nie ſpráwiłá dármo: o któréy ták piſze Plinius lib. 10. cap. 37. w hiſtoriiéy przyrodzonéy / że rzeczy wſzelkié czuyné / im máią krew grubſzą / tym ſą mocnieyſze: dla tegóż też y mężczyzny / máią poſpolićie krew czernieyſzą á grubſzą / niż biáłé głowy / ſą też mocnieyſzé niż niewiáſty.

Záśie piſze / iż rzeczy czuyné / które máią ſubtelnieyſzą krew / ſą medrzſze y dowćipnieyſzé / nád té które grubſzą krew máią. A tym ſie dźieie / że ludźie w onych kráinách Włoſkich / á Greckich / ſą bárźiéy medrzy / iż słońce ich wypiecze w nich wſzytki niedoſtátki / y grubośći krwie: záśie v nas té źimná czynia grubosć we krwi. Tymże też dźieie ſie / że w náſzych ſtronách mężowie wiecéy ſkłonni ná prace / ná walki.

Krwią człowieczą / z któréykolwiek ſtrony vpuſczona / piſze Plinius lib. 28. cap. 4. dobrze pomázywáć bolączke w gárdle / angina, ślino górz: tákże táką krwią vſtá pomázáć záráżoné padáiącą nie- Gárdłu.

Padáiącéy niemocy.

cą niemocą/ wnet vſtawia.

Dioſco. lib. 2. cap. 71. Krew ktora biorą w lékárſtwá ieſt nay lepßa gesia y koźielkowa: á káczą záśie krew/ Grzywaczowa/ Sinogárlicza/ Gołebia/ Kuropátwia/ gdy z nią w oczu ráne pomážeß świeżą/ tedy goi/ tákże krew z oczu ſpądza. Oczóm.

Gołebia krew oſobliwie/ boléść/ ktora w vcho do oczu y do noſá od błonek z głowy idźie/ vśmiérza. Dioſco.

Krew koźia/ y kozłowa/ záieçza/ y Jelenia/ vſmażona ná pánwy/ dawáć ią ieść tym/ ktorzy máią morzenié w trzewách. Dioſcorides. Morzeniu.

Tákże przećiw biegunkam: tákże krew ktorakolwiek z tych/ dobrze pić z winem przećiw káżdému iádu śmiertelnému. Dioſco. Biegunkam. Jádóm.

Záiecza krew oſobliwie wyczyśćia piegi/ y káżdą grubość/ y ſmarzki ná licu mażąc z nią: tákże ogorzenie ná ſłońcu. Dioſco. Piegam.

Przećiw pſá zápomniáłégo vkąßeniu/ krew pśia wypita: tákże przećiw káżdégo iádu wypićiu pomocna. Dioſco. Zápomniáłego pſá vkąßeniu. Jádóm.

Krew Bykowa tá mocna/ bo rozbiia/ rozrzuca/ odmiekcza: dla tego ná twárdé guzy/ ſadzele/ z mąką Jeczmienną czyniąc plaſtr/ bárzo pomocna. Dioſco. Guzóm. Sadzelóm.

Krew mieśieczna niewieśćia ták iádowita/ iż gdyby z nią brzemienna byłá pomázána/ álbo po niéy chodźiłá/ tedy porzucenié czyni/ á potym nieplodność wieczną: á Lékárze inßy pißą/ tákże Plinius li. 28. c. 7. że zboże ſchnie/ kedy niewiáſtá ćiérpiąca mieśią ce idźie/ láſy opadáią/ w ſádách ſczépie poſchnie/ owoc opada gdźie dotknie/ trawá zbieleie/ len albo nići gdy tknie wiecznie czérnieią/ pczoły z vlá gdźie ie dotknie vćiekáią.

A wßákże iákózkolwiek/ táka krew ieſt wielki iad/ á wżdy ma ſwą pomoc ku lékárſtwam: abowiém gdyby niewiáſtá táka krwią pomazałá noge podágre ćiérpiącą: tákże guzy/ y gruczoły pod gárdłem/ y zá vchem/ y pod pázuchy: piekielny ogień/ bo lączki oſtré/ wzdeté bolące/ zową furunculos: tákże ſadzele wyroſłé przy oczách/ zową Epiforas, y inßé tym podobné ſadzele/ tedy ból oddala y wyczyśćia. Plinius. Podágrze. Guzóm. Gruczołom. Piekielnému ogniu. Sadzelóm.

Tymże obyczáiem táka krew vzdrawia terciany y quártany: tákże vkąßenie zápomniáłégo pſá/ gdyby w téy krwi rozmoczy wßy wełne czarnégo báráná: á w febrze noßąc przy práwym boku. Febram. Vkąßeniu pſá zápomniáłego.

Cap. XXXIII.

VINVM, OINON.

Wino.

Acżkolwiek piérwéy wypiſáliſmy o máćicy winnéy/ y o iágodźie winnéy/ wßákże o ſámym winie niedotknęliſmy. A ták tu o winie wypißemy. Plinius, Galenus, Dioſcorides, y wßyſcy wypiſuią/ ktoreby były winá nalepßé: ále nam prozno tego wſpomináć/ gdy do nas nieprzychodzą/ ktoré oni wypiſuią: ſámo Węgierſkié/ y to pográniczné/ do nas przychodźi/ záginęło Seremſkié/

ſkie / które ieſt zá iedno z Słowieńſkim: które też náſzy ſtárſzy oycowie á fundatorowie Polſki opuściwſzy / przeſzli w té kráiny / gdźie tylko piwo á miód piią / z tymże tu mieſzkáią / nie ſczépiąc winnic / bo rzadko kiedy dla źimnéy kráiny doidźie: ábowiém ieſliby kedy mogło bydź / tedy w Sedomierzu / gdźie oſobliwé mieyſce ieſt y źiemiá / wſzákże rzadko doidźie: á ieſli doidźie / iednák lepſzé niż Morawſkié bywa.

Wielka ieſt gadká v Doktorów o winie / y iego kompleχiiéy / iż iedni mówią / náſláduiąc Galenum y Paulum, że ieſt zágrzewáiące / y wyſuſzáiące w wtórym ſtopniu / á które ieſt bárzo ſtáré / ieſt gorące y wyſuſzáiące.

Drudzy mówią / że ieſt źimné á wilgotné / á tego znák iż czyni źimné niemocy / iáko páráliże / pádáiącéy niemocy / ápopleχię / kurczenié żył / fluχy / Rymy / kátáruſy: á gdyż cauſa noſcitur per effectum, tedy té ſpráwy á vczynki winá vkázuią / że ieſt źimné á wilgotné: ále to łácwie rozebráć tym obyczáiem / iż wino / iáko y piwo / y miód / iſtnośćią / która widźimy actuali operatione, ieſt mokré y źimné. To iáwno z dotykánia / że gdy ſie go dotknie człowiek / tedy mokré y źimné / ále záś ſpráwy ſwéy / która ma mocną / gdy będźie od gorącośći náſzego ciáłá przemienioné (tedy de actione potentiali, quam acquirit in alteratione caloris noſtri corporis) ieſt gorące álbo zágrzewáiące / w wtórym ſtopniu. A tego znák / iż gdy ie puſzczáią ná rány náſzég ciáłá / tedy bolączki / rány / plugáwé ſádzele / wyſuſza. O czym Pan Kryſtus wſpomina w Ewánieliiéy / o Sámáritánie zránionym. Aczkolwiek wino czyni niemocy źimné / któréſmy námienili / tedy to czyni z ſwą wielkośćią / iż kto go zbytnié piie wiele / ták że nátura niemoże ſtrawić: á ták z oną ſwą zbytnią wodnośćią / y źimnośćią iſtną / iáka ma ná ten czás / idźie po żyłách y po ćiele / zátłumiáiąc gorące przyrodzenié: potym zágniie ſie w ćiele / zwłaſzczá w głowie / á z onéy zágniłośći bywáią niemocy. Ale to z przypádłośći / á náywięcéy bywa Polakóm / którzy chcą tákże pić wino iáko piwo. A ieſt tego znák pewny / ábowiém iuż tego doſyć widano / iż ſie niektórym po wczoráyſzym vpićiu winem / puſczáło z głowy miáſto krwie ſczéré wino: drugim po wczoráyſzym vpićiu / puſczáiąc krew / ſzło miáſto krwie ſczéré wino: o tym mam świádków żywych nie máło. A ztądże przychodzą dźiwné niemocy / iáko bolenia głowy niewymowné / kroſty / guzy / gruczoły / párchy / fiſtuły: á to przypiſuią fráncy / áno nie będźie: wiec ſie dáią mázáć próżno / potárgáią zdrowié / że potym niemogą do niego żadnym obyczáiem przyśdź. A tom przeto nápiſał / áby ſie Polacy obeźrzeli ná to piiáńſtwo / áby ie wzgárdźili.

Dioſcorides lib. 5. cap. 6. Wino ſtáré obráża ſuché żyły / y wſzyſtki naczynia czuynośći: aczkolwiek ſtáré wino ſmaku wdźiecznieyſ-

cznieyßégo/dla tego ſie máią wy ſtrzégáć : ták ci / którzy máią wnątrz zwłaſczá w głowie nieiáką záwádę. W dobrym zdrowiu bedącym mierno pité wino/ to ieſt / ſklanke álbo dwie / y to z wodą przymießáné / bárzo człowiekowi zdrowé / ábowiém ſtráwienié czyni przyrodzeniu / ogień zbudza / y mocni dobré duchy / y weſelość czyni. Dioſco. Strawieniu.

Opußeniu. Wino młodé opußa człowieká / z trudnoſcią bywa ſtráwiono / ciężkié á ſtráßliwé czyni ſny / y ſpánie. Dioſco.

Záśie które ieſt mierné / to ieſt ni ſtáré ni młodé / niema tákich w ſobie niedoſtátków : dla tego w záchowániu zdrowia nád inßé nachwalebnieyßé.

Białé wino łácwie bywa ſtráwiono / á żołądkowi bárzo pomocno / czarné / grubé / trudné ku ſtráwieniu / piiáńſtwo czyni / iedno iż człowieká dobrze tuczy. Dioſcorides. Zołodkowi

Záśie mierné w bárwie / to ieſt ni białé / ni czarné / ábo czérwoné / zową Verniculum, bywa żółté / ma miernoſć / to ieſt / nie wnet bywa ſtráwiono / áni też trudno : wßákże w záchowániu zdrowia zacnieyßé białé. Dioſco.

A nie tylko wino ma cześć z bárwy / ále też z ſmáku / y z wonięy : to ieſt / iáko Miechowitá on zacny ſtárzec pißé / które ma w ſobie ono ſłowo : Colorem, Saporem, & Odorem, bárwe / ſmák / y wonnoſć wdzięczną. A ták wino w ſmáku ſłodkié / ieſt ſubſtánciiéy grubéy / pißé Dioſcori. trudno bywa ſtráwiono / żołądek nápußa / żywot y trzewá turbuie : á wßákże nie ták czyni piiáńſtwá / nérkam y pechérzowi bárzo zdrowé. Dioſco. Zołądkow. Trzewam. Nérkam.

Wino záśie oſtré á przykré vryne wywodzi / ále boleści w głowie czyni / y piiáńſtwo. Dioſco. Vrynie.

Wino przykwáśnieyßym tráwieniu pokarmów bárzo pomocné : á ktemu rymy / y kátáruſſy / do żywotá y do inßych ſtron niedopuſcza. Dioſco. Trawieniu. Rymam. Katáruſſom.

Miękkié wino á mierné / nie ták neruos, to ieſt / żył ſuchych pſuie / vryne też nie ták mocno wywodzi. Dioſcor. Zyłam. Vrynie.

Każdé wino / pißé Dioſco. ma w ſobie nieiákié ćmienié : przeto pośila żołądek / á mdły puls w żyłach pocwierdza : przeciw wßelákim iadóm / które z ránámi zabiiáią / bárzo pożyteczno / á to zmießawßy z oliwą wino wypić / á potym zwrócić / ták pomaga przeciw Opium / iadowitym ziołam / iáko Omiągowi / Swiniéj wßy / zkiśnieniu w żołądku mléká. Dio. Zołądkowi. Jadóm.

Wino też pomocné / pechérzowi / nérkam ogryzionym od złych iadowitych przez nie idących máteriy : tákże zránionym. Dioſco. Vrynie. Nérkam.

Białé wino ná odwilżenie żywotá ná ſtolce / nád inßé ma moc. Stolcóm.

Wino hipſymowáné bárzo obrążné ieſt / y żył ſuchych / zową neruos, ciężkości w głowie czyni / zápala ogniſtą boleścią / á pechérz w człowieku obráża : á ták pátrzcie / którzy ſie w malmázyiéy hipſymowánéy kochacie. Zyłam. Głowie. Pechérzowi.

Winá / które przypráwuia z ſmołą / mocno zágrzéwáią / wárzenié

w żołą-

Zołądkowi w żołądku y trawienié mnożą / ále krwią płynącym niepożyteczné. Diosco.
Krwi.

Próżno tu oné winá wypisowáć / które Dioscorides wypisuie / bo do nas nieprzychodzą.

Wino káżdé wystałé / niemáiącé żadnég przymieszánia / ostré / á przykré / á ćmiącé / máiąc w sobie té pożytki / łácwie bywa strá-
Zołądkowi wiono: żołądkowi bárzo pożyteczné / chuć iedzenia pobudza / ciáło tuczy / sen przywodźi / moc á śiłe przydawa / wdźięczną czyni płeć / y bárwe ná ciele / á zwłásczá ná licu. Diosco.

Tákié wino obficie pité / bárzo
Ziołam iádowitym. pomocno przećiw iádowitym ziołam / á trucinam / iáko przećiw Swiniéy wszy / Koryándrowi / Opium / zużelicy śrebrnéy / Omiągowi / grzybóm iádowitym: prze-
Vkąszeniu wężowému ćiw vkąszeniu iádowitému wężowému / y káżdéy gádźiny / która oziębiáiącym iádem kąsząc záraża.

Opuszeniu. Morzeniu. Tákié téż wino / bárzo pomocné przećiw opuszeniu / z wiátrów żywotá / morzeniu w ośierdźiu y ćiągnieniu / ná rozćią-
Zołądkowi gnienié á zmiękczenié żołądká: przećiw rymam y kátárussom / które idą z głowy do trzew y żywotá. Diosc.
Rymam. Kátárussóm.

Tákże téż wino pomocné tym / którzy chorują á mdléią z bytnich potów / á ná to nawiecéy białé nalepszé. Diosco.
Mdlośćiam.

Słodkié winá / stáré / wystałé / nérkam bárzo pomocné / ránam / sadzelóm / bolączkam / krostam szpetnym / dobrze rozmoczywszy lanam succidam, wełnę
Nérkam. Sádzelóm. Bolączkam. Krostam.

świeżą owczą niepłókáną / przykłádáć y wymywáć. Diosco.

Jáko wiele ma bydź pito winá / Dioscorides ták pisze / miárá pićia winá ma bydź pomiárkowána według czásu / roku / tákże lat winá / y tego który piie / tákże zwyczáiem pićia mocnośćią winá: tylko to przydaie / áby człowiek tyle pił / ileby dosyć ku zágászeniu prágnienia / áby wiecéy nie pił. A ztąd obacz káżdy Polak swég pićia koniec / którzy niechcećie odstąpić od winá áż do vpadku / áno támże pisze Diosc. wszelkié vpićie / á opilstwo winné / iest bárzo szkodliwé / á zwłasczá gdy vstáwiczné. Dioscori.

Vpićié winá czyni początki ostrych niemocy / zową acutos morbos, które do czwartégo ábo do śiodmégo dniá zábiiá / żyły które czuyność czynią zátłumiáią: á ták inszé niemocy / którésmy wypisáli pierwéy.

Dioscorides ták vczy / opilcóm bydź potrzebno káżdému który zbytnie winá piie / áby wody ná ostátek obficie wypił / ábowiém wodá vgáśi mocność winá áby nie zászkadzáło vśilnie.

Winá / które są złożoné / iáko Piołynkowé / Pigwowé / Szálwiowé / Omiągowé / iuż to wychodźi z historiiéy osobliwych rzeczy / y z nászych ksiąg / bo są composita: dla tego ie téż opuszczam / że nieprzysłuszáią ná té księgi.

Cap.

Cap. XXXIIII.

VINVM OMFANCITE, vinum Agreste.

Wino Agrestowè

WIno Agrestowé ták vczy czynic Dioscorides lib. 5. cap. 5. názbiéráć niedozrzáłych gron: á potym ná láſách ie ná słońcu przewiedźić/ przez dwá álbo przez trzy dni/ że nieiáko zwiednie/ potym práſowáć/ á w kádźi lać.

Przyrodzenié. Zołądkowi. Wino Agrestowé ma śiłe ćmiącą/ á śćiągáiącą: żołądek bárzo pośila/ wrácánie postánáwia/ rozćiągniony żołądek śćiąga. Diosco.

Pániam. Paniam/ które wstępuią w brzemie/ bárzo takié wino Agrestowé potrzebné: á to dla vśmierzenia plugáwych á ſzpetnych rzeczy/ ku którym miewáią ná ten czás chući iedzenia: tudźiesz trawi złe wilgośći/ które w ich żołądku czynią táki áppetit złych rzeczy. Diosco.

Wino Agrestowé bárzo wielka pomoc przećiw zárażeniu morowégo powietrza/ abowiém záchowywa od zágniłośći. Diosc.

Cap. XXXV.

ZVCCHARVM, Mel cannę.

Cukier.

CVkier który miewamy z innych stron w poſpolitym obyczáiu/ zową ij Láćinnicy Mel cannę, to iest miodem trćinnym: abowiém we trćinách rośćie. Té trćianki wytłaczáią/ z których idźie miód/ który potym wárząc gestnieie/ potym w formy leią/ y wysuſzáiąc takié trzćiny/ z których bywa ten Cukiér/ głowy tákowé czynią: tylko w Indiiéy piérwſzémi czáſy bywał/ ále iuż dźiś w Aegyptcie/ y w Grecyiéy sczépią ieziorá z tákiémi trćinámi/ tákież y w Hiſzpániiéy/ zwłasczá w Portugaliiéy/ gdźie tákich trćin z Indiiéy przywoziwſzy násczépili po morzu/ po ieziorách dosyć. Ten Cukier Dioscorides zowie Mel cannæ, álbo sal Indij, to iest/ sól Indiyska. Stárzy nieználi do końcá Cukrowégo rodzáiu/ iedno tylko zbiéráli przy tákich trćinách zśiadły Cukiér/ który wychodźił iáko sok/ á iż był podobny oczkowátéy soli/ wiec przezwáli sola Indiyską. Aczkolwiek też y Galenus nieco o Cukrze nátraćił/ wſzákże lékárstw nieuczył czynić z nim/ iáko dźiś czynią z nauki Mesuégo ábo innych Arábów. Przeto że Galenus y inſzy Grękowie nie dokończá ználi náturę Cukrową: ále dźiśieyſzy Doktorowie vżywáią ij/ bacząc Cukrowé przyrodzenié/ iáko piſze Constantinus, że iest miernégo przyrodzenia w gorącu/ w źimnośći/ w suchośći/ y wilgotnośći/ wſzákże wiecéy sie skłania ku ćiepłośći. A przeto iest zdrowſzy niż miód/ maiąc té wſzytkié śiły/ które y miód/ iedno nieobrąża żołądká ták iáko miód/ áni ták zápala iáko miód: przeto w niemocách gorących/ lékárstwá czynią z Cukrem/ iáko w febrách ogni- Przyrodzenié.

 stych/

ſtych / á záś z miodem w niemocach zimnych.

Dioſcorides lib. 2. ca. 75. Jeſt téż y miód inſzy zśiádly / ktory Zaccarum / to ieſt / Cukrem zową w Indiiéy / y w Scześliwéy Arábiiéy nayduią ij / ieſt ná kſztałt ſoli zśiádly / ſłáby / y do kąſánia łatwy.

Zołądkowi Cukier żywotowi y żołądkowi pomocny / á to piiąc z wódą roztworzywſzy. Dioſcorides.

Téż boléść w pechérzu / y w nerkách / pożywaiąc vśmiérza / y oddala. Dioſcorides. Pechérzowi. Nérkam.

Pomázywáiąc oczy dźiećiam / błonki / y záćmienia oczu rozbiia y ſpądza. Dioſcorides. Oczóm.

Niedoſtatkóm wſzelákim w pierśiách pomaga / pożywáiąc ij. Pierśiam.

KONIEC HERBARZA.

Omyłki ták popráwuy.

Fol.	54.	Formentilla, czytay Tormentilla.
Fol.	115.	Criſiſceptrum, czytay Eriſyſceptrum.
Fol.	126.	Pituiſa, czytay Pityuſa.
Fol.	140.	Nimpheopleris, czytay Nympheopteris.
Fol.	217.	Bulbus omitorius, czytay vomitorius.
Fol.	274.	Cunilla ortulana, czytay hortulana.
Fol.	409.	Litodendro, czytay Litodendron.
Fol.	428.	Hidro, czytay Hydor.

Jnſzé omyłki / ktoréby w ſenśie álbo w polſczyźnie były / báczny Czytelnik ſam przez śie domyślić ſie / y popráwić łácno może.

NOMENCLATOR

Ziół wszystkich / łácińskim iezykiem w tym Herbarzu opisánych.

A.

B.

Q.

R.

S.

REIESTR POLSKI,

Ziol wßyſtkich / w tym Herbarzu opiſánych.

Czérwce

Powoy

LATWE NALEZIENIE

lékarſtw, ná choroby rozmáité, w tym Herbarzu opiſánych.

Wszyſtkié lékárſtwá z źiół ták wielu zbiéráćy wypiſowáć, pracáby byłá wielka, á ſnadź niepotrzebna. Tè iednák poſpolitßè choroby y lékárſtwá zániecháć ſie y opuśćić niemogły, áby ich naprędce w przygodźie káżdy dośiądz y vżywáć mógł. Inßè zás, czytáiąc księgi té pilno á z vwáżeniém, to co mu potrzebá łatwie káżdy náléść może, zwłaſczá gdy w czytániu znáczyć ſobie, y pámiętáć chćiéć będźie.

Biegunkam.

Biegunkam czérwonym.

Biodr boleśći.

Blizny gubiącé.

Bolączkóm.

Bolączkóm w vszu

Bolączkóm w śiedzeniu, Figóm, y Condilomátóm.

Bolączkóm zágniłymy zebránym ná przepuklinę.

Brwióm.

Kárbunkulóm, álbo bolączkóm ognistym.

Cycków boleśći.

Chłodzącé lékárſtwá.

Cuchniéniu z vſt.

Dycháwicznéy niemocy.

Donoſzeniu dziećiątká.

Duſznośći w pierśiách, álbo trudnému oddychániu.

Dziąſłom.

Dziwému mięſu.

Febrze ábo zimnu.

Dzwo-

Grzybóm iádowitym.

Guzóm, bolączkam, y wrzodóm wszelákiém w śiedzeniu.

Guzy y bolączki odmiękczáiąc.

Hæmoroidom.

Iádóm węzowym.

Iádowitych rzeczy wypićiu, Aconitis.

Kámieniowi.

Kászlowi zástárzáłému.

Kichánie pobudzáiące.

Kolerę purguiące.

Kordiáce.

Krew vstánawiáiące.

Krostóm y oszpeceniu licá.

Krostam przy oczu

Kroſtam y ſadzelóm przy pálcách.

Krtaniá niedoſtátkóm.

Kurczowi.

Krwią pluiącym.

Lózyſká wyćiągáiące.

Máćicy.

Mieśiące wywodzące.

Miesiące zástánawiáiące.

Mléká pomnozeniu.

Modzelóm, y guzóm wszelákim.

Molóm.

Morzeniu w żywoćie y kolice.

Moszenkóm.

Nápuchlinam rąk álbo nóg.

Nérek boleściam.

Oczu boleściam.

Oczu mgłóm álbo zasłonóm.

Odęcie rozpądzáiące.

Bázy-

Omdléwániu.

Opárzeniu y opaleniu.

Padáiącéy niemocy.

Párchóm.

Páznokćiam.

Pęchérzowi.

Piegóm.

Piekielnému ogniu.

Pierśi niedoſtátkóm.

Płód w żywoćie zábiiáiące.

Płucóm.

Podágrze.

Porodzeniu łatwiemu.

Potu.

Powiekóm.

Powietrzém zárázonym.

Przepuklinam.

Puchlinie.

Ránam.

Rymam.

Sadzelóm y wrzodóm záſczérzonym.

Zánokćicam.

Mieczyk

Másło

Strónóm álbo żyłam suchym.

Suchotam, zránienia płuc.

Swiérzbowi.

Tenasmoni álbo chćiwośći ná stolce.

Trawienie wspomagáiące.

Trądóm.

Trućiznie.

Vkąszęniu bestiy iádówitych.

Vkąszęniu psá.

Vkąszęniu psá wśćiekłégo.

Vkąszęniu węzowému.

Vrynę pobudzáiące.

Vryny rzezániu y záſtáwieniu.

Vſzu boleniu.

Wątrobnym niedoſtátkóm.

Goryczká

Włoſóm padáiącym.

Włoſów fárbowániu.

Wrácánie pobudzáiące.

Wrácánie powśćiągáiące.

Wrzedliwym ránam, y bolączkam.

Wyſuſzáiące lékárſtwá.

Zaſtrzały wyćiągáiące.

Záwrácániu głowy.

Záwrácánie czyniące.

Zębów boleniu y innym niedoſtatkóm.

Zółtey niemocy.

Zołądkowi pomagáiące.

Zołądkowi ſzkodzące.

Koniec Reieſtrow.

Jagodki
Nota na Swierzb
Przestep na kaduk zło
[illegible] prosz. na Dychawice

Reieſtr kart wſzyſtkich.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt.

Wßyſtko tryerny / kromia * Rr Sſ Tt. ktore duerny ſą.

ZA Przywileiem Krolá J. M. nikomu zgołá nie wolno Herbarzá tego / Doktorá Márciná z Vrzedowá / drukowáć / áni gdźie indźiey drukowánego w Páńſtwách J. Krolewſkiey M. do Korony należących przedáwáć / pod winą do Skárbu J. K. M. w Przywileiu miánowáną.

Ziele
wszytko Gości rozwesela kropiąc
wodą ta miejsce, miłości y przyjaźni
czyni, jako pomazawszy się tym ziele[m]
uprosi czego potrzebuje u boga.

Folio 15 Modrzeiowa Gembka na purgowanie melankolij Folio 176 Fiałkowy korzen na melankolija gorzkiej
Fol 24 Hanyszu obłożenie głowe od wariacij. Sen czyni
Folio 180 Kacturina Sen czyni
Folio 226 Mak na spanie. Rambarzar 265

in curae gradoq; ab oi remedio abstinere oportet et nec aliquam remissionem concedere q ab assiduis medic. videtur affligi. cessans vero recreat et validius M. superat.

Catharr vox aequivoca si petat pulmones dr Asthma si fauces Angina si artus Artritis, Nares koriza si fauces raucedo etc. Nos despuemus q dr M. Cathar. explanti.

Singuli hum. possunt ad oculos confluere et condensari q polis colore dignoscunt. Mat. 154

W KRAKOWIE,

W Drukárni Lázárzowéy, Roku Pánskiégo,

M. D. VC.

Feniculus, verbena, rosa, chelidonia, ruta:
Ex istis aqua fit q lumina reddit acuta.

130
170
180

Durities fit vel ob siccitatem, concretionem, plenitudinem. Mat. 273.

Accidit interdum ut S. ex Capite ad partes post. gurgulionis confertim irruens f tussim educat. aliq. etiam in thorace descendit 4 de L. Aff. 5.

Viscus quernu

Dioscor. Paulg Aeginota aiffant Abrolaru. Attintsius Ponti cu.
Sugillata Sinosi pod oczyma Sugillat

Sitis vigilia
famis labor
sudor expulsio mucor } despitalem cosume

Clijsma acre in dolo. Capitis Mass. 32.

℞. Fol betae
Furfur ar m. j
Centau: mino. m. s.
Pulpe Cologn: ℥ij s.
decoq. ad ℔ j in col.
dissolve Hiere Comp. ℥j
mel ros.
ol. Camo comp. ar ℥ij
M.

Glans acris.
℞ spe: hie: Simp. ʒij
pulpe Colocin: ʒ j
Salis gem: ʒ ß
Mel q. s. M. f.

in Cereb. ... prima
mel^a qdā p Consi: urine. corp
hijpochõ. seu flatu
... quae potius ...

Almizam Rex Sausto letifero ueneno uirtute Bezahar morte euasit
& ideo Regium Palatiu apud Cordubenses authori donauit Car Gel 4
Plinius 8 ℔.32. d. Bezaar esse Lapidem
q ex lacrijmis Cerui concresat. 326

384 Tamarindi
Dactyli Indici q

Litargiu consistit ex spuma argi
397. auro
ex pulvere

Ea e pcipua lex ... vt se
mutuo jnterimant. 226 Mas

rer factitia { Spelta / Tragos / Zea } orkyss. 292

Malū Granati punica q Granatowe jablko

Nulla Ca. sine patientis dispone agit Mass 274 Nux miristica Mascata . moscatowij orzech

Palma persica
dactyli q

Vnaqq pars studet semp ad alias partes propellere q illi molesta et noxia st.

Fraxinus Jesion
Larix Modrzew

50.—
60.—
30
140—

amara abstergunt discutiunt exsiccat sine mordicat

favilla perzyna

Gummi ex Abiete suffumigata arcet contagiu pestis

Cicer aliis Tatarka wloski Groch 93.

Vulnaria / Hypoglosson. Jezyczkowe ziele.

Aegilops kwiatka wkąkle Woću 44

320 fallunt q Acaciã esse existimant suc ex spinis concretu.

Tanacetu wrotic Wurmkraut 296

178 Isatis Sativa. Zielen tym farbuya welne albo plotna modro

405 Cadmia yest kamyen wktorym nayduyą miedz albo zmiesza gdzie miedz topiya

Calenda p. dies cuiusq mẽsis

278 Sandix ẽ color quẽ parant ex Cerusa alias bleiwais q. torrefacta aplant Sandaraisa

de nolis citrinis conficit oleũ q dr de keiri 93.

Verati albu necat mures si includat in femento et melle par adiciat 126
cuj si lacti incoquat muscas necat.

Cicuta herba venenata nascit plerumq in locis palustribus 95.

318. Trochisa sigillati conficiunt ex ligno aloes q accendj suaue olent

297 Capita ferulago Łyśinye

Dissolu Venkal Rosciagnienie.

Geraniu / Rostru Ciconiae / herba Roberti Rozciamie mory 156 Zonawie

312. Amigdala arcent ebrietate sumpta ante potu

Alnus Olsza.

Iad z iadem walcząc jeden drugi zwalczy.
a człowieka wybawia od śmierci. 224.

Spodium yest perzyna (albo popiol) miasta dymowa ktora wpiecu w celuthy spiecesie i twarda bedzie. 418.

437. Cera virginea Jarzeczy wosk

Imbecillis dr pars q uix, difficulter et multo tpe agit. 246. Phalaris Mamma ktora yedza zu inych
Mas. 271

394. Piper ẽ semen certe arboris
Zingiber radix.

Non ẽ stomacho lenta succurere menta 209
lenwa

382 Seta / Serũ Jedwab

Rusus seu brusus w Ladzi cinay zmię mięth

Cerusa Blajwas.

392 Uua acerbe sucus / Omphacion Agrest / Agrest

[illegible]

[illegible] 438
[illegible]
[illegible]

